De Vlaamsche Gids. Jaargang 22

bron
De Vlaamsche Gids. Jaargang 22. Z.n., z.p. 1933-1934

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_vla001193301_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

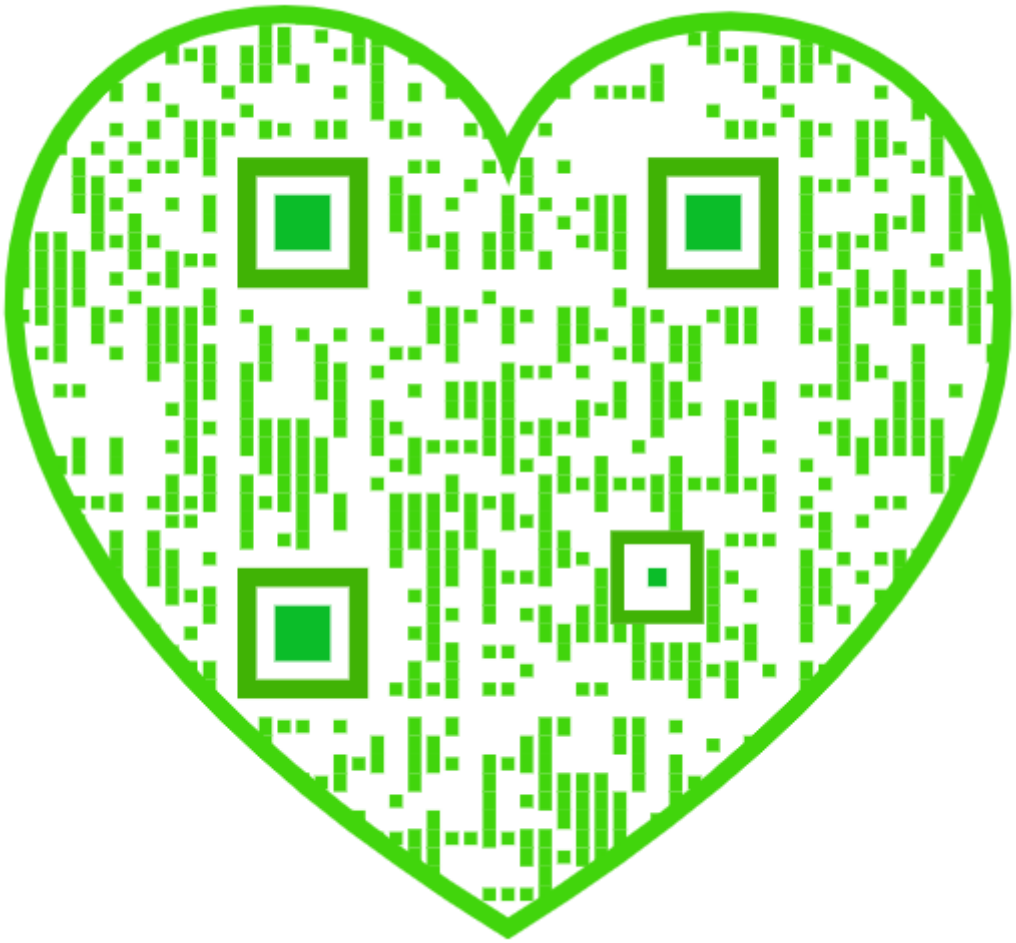

Inflatie in vroeger Tijden

Wij hebben van 1918 tot 1927 onze munt bestendig in waarde zien dalen. En zoo we ons thans weer in de stabiliteit van den frank mogen verheugen, zien we daarentegen dollar en pond sterling, wier stevigheid benijdenswaardig scheen, op hun beurt een onzeker bestaan leiden. Vóór den oorlog waren dergelijke toestanden ongehoord. De muntvastheid kwam als het normale verschijnsel voor. Weinigen gaven er zich rekenschap van dat men in vroeger eeuwen, en meer bepaaldelijk van de XIIIe tot de XVIIIe, voortdurend in die onzekerheid op muntgebied heeft geleefd, die wij sinds vijftien jaren bijwonen.

Wel is waar verschilt ons geldwezen grondig van het vroegere. Metaalgeld en papiergeld zullen niet tot dezelfde verschijnselen aanleiding geven. Hun tekortkomingen hebben geen gelijkaardige oorzaken. De sociale weerslag echter, die ze verwekken, is nagenoeg identisch. En het loont wel de moeite eens na te gaan in hoeverre de nooden van onze voorouders op dat gebied met de onze gelijkenis vertoonen.

Het ideale ruilmiddel is ongetwijfeld een munt, die steeds dezelfde waarde behoudt. Theoretisch schijnt dit met metaalgeld zonder veel bezwaren voor verwezenlijking vatbaar. Men kan zich voorstellen dat een stuk, van een bepaald gewicht, in een bepaald metaal geslagen, bij alle volkeren en in alle tijden als dusdanig zou gebruikt worden. In dat geval zou de muntgeschiedenis feitelijk tot niets te herleiden zijn. Dat ideaal is evenwel niet bereikt. De muntgeschiedenis is het verhaal van de afwijkingen van dit ideaal, die zich in den loop der tijden opeengestapeld hebben. Zij is een aaneenschakeling van muntziekten.

Vroeger, evenals nu, liepen de groote storingen in het muntwezen geregeld uit op een waardevermindering van het geld, of juister van de munteenheid, en onder meer van de munteenheid die tot basis van de boekhouding diende. Bizonder leerrijk is in

dit opzicht het voorbeeld van het Fransche geld, omdat zijn daling gedurende zes en een halve eeuw zonder moeite kan gevolgd worden. Het pond tornooise (livre tornois), de Fransche munt bij uitnemendheid, bevatte ten tijde van den H. Lodewijk (1226-1270) voor 18 vooroorlogsche franken aan zilver, in 1360 nog voor 8,70 fr., in 1575 voor 2,60 fr., in 1793 voor 1 fr. In dit laatste jaar werd de frank geslagen, een nieuw geldstuk dat de waarde zou hebben waartoe de livre tournois toen afgedaald was. Tot aan den wereldoorlog is hij aan zichzelf gelijk gebleven. Zijn verder lot is ons bekend. Men lette er nu wel op, dat de lijn. die van de XIIIe eeuw tot 1793 leidt, geen ononderbroken dalende is: er zijn tijden van geleidelijke verzwakking geweest, gevolgd door stabiele perioden, soms zelfs door gedeeltelijk herstel. Maar de dalende richting is overheerschend gebleven.

Waarom nu die chronische verzwakking van de XIIIe tot de XVIIIe eeuw in het teeken van het zuivere metaalgeld, dat toch heel andere voorwaarden kent dan het papiergeld? Van een inflatie als in de huidige ekonomische wereld is geen spraak, dat ligt voor de hand, vermits een dergelijk verschijnsel alleen ontstaat door een uitgifte van papiergeld die niet in verhouding is met de gouddekking. Neen, de vorsten zelf hebben de munteenheid zoo geslagen, dat ze een geleidelijk kleiner gewicht edel metaal bevatte. Verschillende oorzaken hebben daartoe medegewerkt. Enkele woorden uitleg mogen hier volstaan.

Sedert de XIIIe eeuw wordt in West-Europa, naast zilver, ook weer goud aangemunt. Het kostbaarder metaal diende voor de aanzienlijke geldoperaties, onder meer voor den buitenlandschen handel. Deze munt lieten de vorsten liefst ongeschonden: het nationaal prestige in het buitenland legde hier voorzichtigheid op. Het zilvergeld was beter geschikt voor de kleine geldverrichtingen van het dagelijksche leven. Het bleef dan ook de basis van elke boekhouding, wat op sociaal gebied vérstrekkende gevolgen na zich kon sleepen. Zijn rol beperkte zich hoofdzakelijk tot het binnenlandsch verkeer, zoodat de vorst bij machte was het naar goeddunken te wijzigen.

Het muntrecht was een gewichtig bestanddeel van de vorstelijke voorrechten, en een belangrijke bron van inkomsten in een tijd toen er nog geen regelmatige belastingen bestonden.

De muntheer hield telkens een zeker procent van het in geld omgezet metaal voor zich. Het is duidelijk dat hij er alle belang bij had de in omloop zijnde zilvermunt telkens opnieuw buiten koers te stellen, om ze in zijn munthuizen weer onder een nieuwen vorm te laten slaan. Aldus kon de winst ieder maal herhaald worden.

Een nieuwe uitgifte ging gewoonlijk met een vermindering in gehalte gepaard. De onvolmaakte techniek heeft er het hare toe bijgedragen. Tot in de XVIIe eeuw zou men er niet in slagen stukken van uniform gewicht voort te brengen. De zwaarste exemplaren werden regelmatig door spekulanten ingehouden en omgesmolten. De overige waren dus gemiddeld lichter dan oorspronkelijk voorzien was. Bij een nieuwe uitgifte moest met die vermindering rekening worden gehouden.

Verder leert de ervaring dat het metaal gemakkelijker naar de munthuizen vloeide, wanneer gehalte en gewicht verlaagd werden.

Trotseerde een vorst al deze verleidingen om het ideaal van een standvastige munt te handhaven, dan werd hij gewoonlijk toch tegen wil en dank in deze verderfelijke politiek medegesleept Hij zag zijn goede munt uit den omloop verdrijven door de mededinging van het verzwakte geld der buurstaten. In de middeleeuwen gaf men zich reeds rekenschap van de ekonomische wet, die later ten onrechte aan den XVIe eeuwschen Engelschen financier Thomas Gresham werd toegeschreven en die aldus luidt: ‘De slechte munt verjaagt de goede.’ Er bleef den benadeelden vorst alleen nog over op zijn beurt tot vermindering van gewicht en gehalte over te gaan.

Muntverzwakking is dus een algemeene strekking in vroegere eeuwen. En hier begint de gelijkenis met de verschijnselen van onzen tijd, met de hedendaagsche inflatie. Evenals nu is de waardevermindering van de munt waarin de boekhouding geschiedt, niet onmiddellijk gevolgd door een aanpassing bij de in gewicht edel metaal (wij zouden zeggen: in goudfranken) uitgedrukte prijzen. Daarin berekend, blijft het leven een tijd lang goedkooper dan in het buitenland. Dit vermindert de produktiekosten van de nijverheid en wakkert deze aan. Een voorbeeld uit onze XIVe eeuw lichte dit toe. Van 1337 tot 1388 werd de voornaamste Vlaamsche zilvermunt, de groot, herhaaldelijk verzwakt. Trapsgewijze werd het gewicht zuiver zilver

dat ze bevatte, tot op min dan één vierde van het oorspronkelijke gebracht. Bij een dergelijke verlaging bleven de loonen nominaal aan zich zelf gelijk, maar in verhouding tot een vaste munt bedroegen ze telkens minder. Dank zij de lage produktiekoster verkeerde de met verval bedreigde lakennijverheid in voorwaarden die haar toelieten nog een halve eeuw lang zegevierend het hoofd te bieden aan de buitenlandsche mededinging.

Ik meen echter niet dat men hier met een bewuste ‘inflatie-politiek’ te doen heeft; nooit heeft vóór onzen tijd een regeering een munt verzwakt **met de bedoeling** de nijverheid er weebovenop te helpen. ‘Geleide inflatie’ op zijn Amerikaansch, kwam niet voor. Maar het uitwerksel is in ieder geval hetzelfde.

Nochtans was het voordeel slechts van tijdelijken aard. De aanpassing bij het buitenlandsche duurtepeil greep ten slotte toch plaats; in de verzwakte rekenmunt uitgedrukt, stegen de prijzen. Toen bleken ook de loonen onvoldoende. Het lag voor de hand dat ook zij dienden verhoogd. Dit lijkt óns ten minste logisch. Wij zijn gewend aan het begrip van een loonschaal; wij zien in dat de vergoeding voor den arbeid in verhouding met het indexcijfer van de levensduurte moet stijgen of dalen. - In de XIVe eeuw echter tastte men omtrent het wezen van het geld en zijn relatieve waarde nog erg in het duister. Men gaf er zich geen rekenschap van dat de wetgeving in ekonomische zaken slechts een zeer beperkte macht heeft. De vorst waande zich zelf meester over munt en duurte. Een bepaald werk werd door een bepaald loon vergoed, en aan die verhouding mocht niet getornd. Zelfs een schreeuwende nood, door een geweldige prijsstijging veroorzaakt, deed de overheid slechts onwillig van deze houding afwijken. De loonsverhoogingen, in de Vlaamsche lakennijverheid van 1337 tot 1388 toegestaan, waren niet in evenredigheid met de levensduurte. In 1374 eischen de Gentsche lakenwevers lotverbetering; ze berekenen hoeveel ze méér moeten ontvangen, om niet op hun arbeid te verliezen. Zelfs dàt wordt hun niet toegestaan. Misschien was er overdrijving van hun kant, maar erg karig zal het loon hun toch wel zijn toegemeten. In 1367 dreigen de volders van Dendermonde de stad te verlaten, zoo hun geen voldoening geschonken wordt, en in 1423 voegen hun Gentsche klassegenooten de daad bij het woord.

Er is daar heel wat ontevredenheid opgestapeld. Opstandige

bewegingen, zooals die van 1379-85 onder Filips van Artevelde, Pieter van den Bossche en Frans Ackerman, zijn er uitingen van. De diepe oorzaken van dergelijke troebelen waren tot hiertoe maar al te vaag omschreven.

Niet enkel de handwerkers leden onder de gevolgen der muntverzwakkingen. Ook de grondeigenaars en de schuldeischers werden benadeeld. Wie in 1337 een 1000 pond renten en cijnsen in geld inde, bezat wel is waar in 1388 nominaal nog steeds hetzelfde inkomen, in metaal vertegenwoordigde het echter nog niet één vierde van zijn vroegere waarde en bezat dus ook viermaal minder koopkracht. Nu moet men in het oog houden dat in Vlaanderen bv. de pachten reeds zeer verspreid waren, en de grondeigenaars na afloop er van door geschikte verhooging een deel van hun schade konden herstellen. Toch zal, alles door elkaar genomen, de waardevermindering van de rekenmunt pachters, cijnshouders en schuldenaren begunstigd hebben.

Een verwant verschijnsel treffen we in de XVIe eeuw aan, wanneer de toevoer van edel metaal uit Amerika (vooral na de ontdekking van de zilvermijnen van Potosi, in 1545) de waarde van het geld geweldig doen slinken. Bij elke dergelijke reeks verschijnselen vermoeden we allerlei verschuivingen van sociale klassen, die we alleen niet op voldoende wijze meten kunnen.

De vorsten hebben wel eens getracht tegen den stroom op te roeien, tot een muntversterking over te gaan, tot iets dat in ons muntwezen met deflatie zou gelijk staan. Merkwaardig is nu weer dat deze bewerking meer praktische bezwaren opleverde, op meer sociale ontevredenheid stuitte dan de muntverzwakking. Zij was even bezwaarlijk als deflatie in onzen tijd.

De verzwakking was geleidelijk gebeurd, de versterking moest, om technische redenen, ineens geschieden. Op een bepaalden dag zou een zekere hoeveelheid metaalgeld bv. slechts één derde van haar vroegere nominale waarde bezitten. Wat eerst 300 pond heette, werd nu 100 pond genoemd. Dit zou geen bezwaar opgeleverd hebben, indien de prijzen in dezelfde verhouding waren gedaald. Maar daar bleken de kooplieden en de winkeliers niet zoo dadelijk voor te vinden. Zij, die de duurte hadden helpen tot stand komen, waren niet geneigd tot den normalen toestand terug te keeren. Ook de grondeigenaars, die eerst zoolang benadeeld werden, wenschten eindelijk hun weer-

wraak te nemen. Terwijl de cijfers van de loonen daalden, behielden zij die van de pachten, die dus nu in feite driemaal meer vertegenwoordigden.

Bij de eerste dergelijke munthervorming (onder Filips den Schoone, in 1306) brak dan ook een geweldig volksoproer los. Dit zou zich telkenmale herhaald hebben, indien de overheid niet ingegrepen had, en een algemeene en nauwkeurig geregelde prijsverlaging had voorgeschreven. Dan nog valt het te betwijfelen of de bewerking een sukses was en of ze het ekonomische leven niet meer hinderde dan bevorderde.

Verzwakkingen noch versterkingen bezaten de volksgunst. Luisteren we naar de vertoogen en klachten die de regeeringen bereikten, dan hooren we dat de openbare meening alleen op stabiliteit in het muntwezen aanstuurde. Koningen en spekulanten waren wellicht door de menigvuldige wijzigingen gebaat, voor de groote massa bleef het ideaal de volkomen onveranderlijke munt, die evenwel nooit tot stand is gekomen.

Onze voorouders hadden **mutatis mutandis** met dezelfde ekonomische en sociale problemen te kampen als wij. Door onze aandacht niet tot onzen tijd te beperken, verruimen we het veld van onze waarneming. We vergrooten de kans om de wetten van de ekonomie nauwkeuriger te omschrijven, en de oplossing van onze eigen moeilijkheden te verhaasten.

HANS VAN WERVEKE.

Moeder's Huis

Aan de witgekalkte muren met het kleine tralievenster en het eentonige, grijze leven in de cel, was Ward stilaan gewoon geraakt.

Zijn werk verrichtte hij met een nauwkeurige stiptheid en met ijver.

Dit had hem, reeds na enkele maanden gevangenzitting, enkele karweitjes bezorgd buiten de cel, zoodat het meermalen gebeurde dat hij gelast werd met een werkje in den tuin, waar hij zich dan in de volle lucht kon bewegen en ongehinderd de kwikvlugge vogels gadeslaan.

Met den dokter stond hij op een goeden voet. Deze bezorgde hem ook wel eens wat tabak, als hij in den hof aan het werk was. Een lekkere pijp en een praatje met den dokter waren dan ook een welgekomen buitenkansje.

De gevangenisgeneesheer was een man met een hart.

Hij was bijzonder bekommerd om het lot van Ward en zijn familie.

- Als ge later vrij zijt, Ward, had hij eens gezegd, dan kom ik u stellig thuis een bezoek brengen.

Thans zat Ward voor den zooveelsten keer in zijn cel en plakte ijverig papieren zakken. Veel bracht het niet op; het was een tijdroovend werkje, maar de uurwijzer liep er wat sneller door.

Daar ging de deur open en de bewaarder stond in de cel.

- Nummer 73!... Bij den heer Directeur!

Ward keek verbaasd op. Wanneer de directie een gevangene vroeg, dan was dat steeds voor iets heel bijzonders. Gewone mededeelingen werden door de griffie en door de bewakers gedaan. Zou soms???... De gedachten van Ward dwarrelden weg.

- Vlug wat! drong de bewaarder aan.

Ward rees overeind en stapte de cel uit, op den voet gevolgd door den bewaarder.

Het ging een tijdje door lange gangen, langs tallooze smalle deurtjes.

In het centrum werd nummer 73 toevertrouwd aan een anderen bewaarder, die Ward rechtstreeks ter bestemming bracht.

De heele tocht had precies vijf minuten geduurd.

De Directeur was een eerbiedwaardig man, zeer verstandig en weinig spraakzaam. Het gebeurde zelden dat zijn strenge mond zich tot een lach plooide. Ditmaal scheen het nochtans een uitzondering te zullen worden, want bij het binnenkomen van nummer 73 vroeg hij heel vriendelijk:

- Ward Luyten?

- Jawel, meneer de Directeur!... antwoordde Ward bedeesd.

- Ik heb u doen roepen om een inlichting te vragen, zei de ambtenaar gemoedelijk.

Ward voelde zich dadelijk opgelucht. Hij had slecht nieuws van huis verwacht. Zijn oude moeder was in den laatsten tijd ook zoo aan het sukkelen.

De Directeur schoof zijn bril wat hooger en vroeg op den man af:

- Indien ge nu plots moest vrijgesteld worden, wat zoudt ge dan doen?

Ward keek een oogenblik verrast. Nu vrijgesteld worden? Hij had nog meer dan twee jaar te zitten! Wat hij doen zou?... O! dat wist hij beslist!

- Recht naar huis gaan, meneer de Directeur! antwoordde hij met vaste stem.

De Directeur bladerde even in een bundel.

- Als ik me niet vergis, ging hij na een poos verder, dan hieldt ge vóór uw aanhouding verblijf in het huis van uw moeder, niet waar?

Ward knikte bevestigend.

- Uw vrouw woont daar nog. Ge bezit dus geen eigen boerderij. Hoe zal het dan moeten gaan met uw broer, als ge vrij komt?

Een donkere vlam flitste even in de oogen van Ward. Zijn blikken ontmoetten echter de strenge, grijze oogen van den

man-in-uniform, in den zetel vóór hem, en hij voelde zich kalm worden.

- Ik werd door vader-zaliger aangeduid om hem op de boerderij op te volgen, begon Ward. Dat was zijn uitdrukkelijke wil op zijn sterfbed. Vader was er van overtuigd dat mijn broer niet deugde om het bedrijf te leiden. De jaren hebben hem in het gelijk gesteld. Kobus is aan den drank verslaafd en verwaarloost de belangen van het gedoe. Vóór twee jaren was het een beroerde tijd voor de boeren. De oogst was mislukt en de prijzen voor den verkoop van vruchten bleven laag. Ik was verplicht om naar Frankrijk te gaan werken, ten einde ons in het leven te houden. Mijn broer wou niet mee. Die vond het werk in Frankrijk te lastig... Daar is nu eenmaal niets aan te veranderen. Voor flinke loonen moet er ook hard gewerkt worden. Ik heb heel wat geld meegebracht van ginder, en nu denk ik bij mijn invrijheidsstelling de boederij terug aan den gang te zetten... Het is er ondertusschen voor den boer wat beter op geworden...

Ward zweeg. Zijn vingers kraakten in zijn sterke, gesloten vuisten. Het was hem duidelijk aan te zien dat hij zoo maar meteen aan den gang wilde gaan.

De Directeur had aandachtig naar de woorden van nummer 73 geluisterd. Hij wreef even peinzend over de kin, tikte een poosje met zijn potlood op het tafelblad en zei dan langzaam:

- Ziehier waarover het gaat... Er is nu bijna een jaar verloopen, wat een derde van uw straf beteekent. Ge kunt dus eventueel voorgesteld worden om van de voorwaardelijke invrijheidsstelling te genieten. Ik wil u niet verbergen dat ik u om uw gedrag hier in de inrichting zeer waardeer en in u geen gewonen boef meen te ontdekken. Dat is overigens ook de meening van de commissie. De directie zal dan ook niet aarzelen om ten gepasten tijde een voorstel in te dienen bij het ministerie. Er zijn echter waarborgen noodig voor de volledige rehabilitatie van den gevangene. Zoo zouden wij ook zekerheid moeten hebben dat uw terugkeer in het vaderlijk huis geen bron wordt van nieuwe wrijving. Begrijpt ge mij?

Ward was bleek geworden om de lippen. Hij begreep maar al te goed waar de Directeur op aanstuurde.

- Dus om mijn broer moet ik uit moeder's huis? vroeg hij bitter.

- Denk er aan dat het om uw vrijheid gaat! merkte de ambtenaar ontwijkend op. Kunt ge met uw spaarpenningen geen kleine hoeve huren voor enkele jaren? Ge zoudt dan heel rustig kunnen leven met uw vrouw. Me dunkt dat dit een gelukkige oplossing is...

Nummer 73 antwoordde niet meer. Hij scheen als versteend in zijn boevenpak. Zijn oogen staarden naar den grond.

De Directeur praatte nog lang en wikte het voor en het tegen van zijn stelling. Zijn stem klonk warm en overtuigend. Hij moest wel heel veel belang stellen in nummer 73. Misschien was de voorspraak van den dokter hieraan niet vreemd.

Ward kwam stilaan onder den invloed van het ernstige betoog van den Directeur. Alles wel ingezien was die voorwaarde nog zoo zwaar niet. Hij zou inderdaad veel rustiger alleen wonen op een klein pachthof. Hij zou dan ook veel minder zorgen kennen en zijn rechten op het vaderlijk erfdeel waren er niet door aangetast.

- Denk er nog enkele dagen over na, besloot de gevangenisdirecteur, en kom me dan uw besluit mededeelen.

Hij drukte op een schel. De bewaarder trad binnen.

- Breng nummer 73 terug naar de cel! zei de ambtenaar koel.

Ward stapte als in een droom naast zijn geleider.

Een massa van gedachten overrompelde hem en liet hem geen rust. Zijn eigenliefde kwam in opstand tegen het feit dat hij op de vaderlijke hoeve de plaats moest ruimen voor zijn broeder, al was het maar tijdelijk, zooals de Directeur had voorgesteld. Maar tijdelijk, beteekende dat niet voor altijd? Langs den anderen kant was het aanbod om binnen korten tijd de gevangenis te verlaten zeer bekoorlijk. Het vooruitzicht nog een paar jaar in het traliehok 73 door te brengen was verre van prettig. Zou hij bovendien nog zoolang het celregiem zonder schade kunnen dragen? Wat zou er ondertusschen van Suze, zijn vrouw, geworden? En zijn oude moeder? Had hij wel het recht een voordeel te weigeren uit persoonlijken trots, wanneer dit voordeel twee geliefde wezens kon opmonteren en van een drukkende neerslachtigheid bevrijden?

Ward schudde het hoofd. De beslissing was moeilijk...

Toen 's avonds de bedden in alle cellen met dof gestommel

opengeslagen werden en even later de gaspit met een fluitend zuchtje uitdoofde, was Ward nog altijd niet tot een besluit gekomen.

Hij lag klaarwakker op zijn harde matras en tuurde peinzend naar de vage lichtvlek van het hooge tralievenstertje.

't Was stil geworden in het groote gebouw. Alle gevangenen waren nu naar bed. Alleen enkele bewaarders gleden nog geruischloos en met gespitste ooren door de lange, schemer-verlichte gangen.

Dof tramgerinkel en autogetoet drongen nu en dan tot het centrum door.

Ward lag maar te denken...

Ward had dien nacht slecht geslapen.

Toen 's morgens de bel luidde, kwam hij met een loodzwaren kop uit het bed. Zijn besluit was nog altijd niet getroffen.

Met loome gebaren schudde hij zijn matras op, vouwde lakens en dekens in rechte plooien en klapte het bed dicht.

Het klapdeurtje ging open. De koffie en het halve brood werden aangereikt.

Het smaakte niet zooals gewoonlijk.

Ward vond het brood minder goed dan op andere dagen. Ook de koffie was niet lekker.

's Morgens hebben de gevangenen heel wat te doen. De tijd is juist uitgemeten en er moet haastig doorgewerkt worden om tijdig klaar te komen tegen het uur van de wandeling. Overal hoort men deuren dichtslaan en sleutelgerammel. Door de gangen rijdt men met de broodmanden en de koffiekruiken. Emmers schuren en schuiven over den vloer. In alle cellen is het een gestommel, want de gevangenen moeten zelf hun cellen reinigen...

Ward vond wat afleiding in het opruimen van zijn celhokje.

Hij was zoodanig in de weer met de dweil dat hij de dokter niet hoorde binnenkomen en werkelijk schrok toen hij bij het omdraaien den geneesheer ontwaarde.

- Dag, Ward! groette de dokter vriendelijk.

- Dag, meneer de dokter! antwoordde Ward verlegen, terwijl hij de natte handen aan zijn schort afdroogde.

- De bewaarder vertelt dat ge gisteren bij den Directeur geroepen zijt, wilde de geneesheer weten.

Ward knikte.

- En?

Ward antwoordde niet dadelijk. Hij vermoedde wel dat de dokter van alles op de hoogte was en met den Directeur over zijn geval overleg had gepleegd.

- Mag ik niet weten wat de directeur u vertelde, Ward? drong de dokter aan.

- Er is kans op een invrijheidsstelling, zei Ward stil. Maar op één voorwaarde...

De dokter keek vol verwachting.

- Ik mag niet terug naar moeder's huis...

- Zoo?

- Ik loop daar mijn broer in den weg! voegde Ward er bitter aan toe.

Er volgde een kleine pauze, tijdens dewelke de gevangene een paar stappen over en weer liep, even de dekens van zijn bed nog wat rechter trok, maar er zorg voor droeg den dokter niet in de oogen te blikken.

De geneesheer hield Ward scherp in het oog en overlegde wat er in dit geval te doen stond. Hij wist dat de procureur bezwaar maakte tegen den terugkeer van Ward op de ouderlijke hoeve. Ward was een goeie kerel, maar een licht ontvlambaar karakter en het was te vreezen dat een conflict met zijn broer zich spoedig zou herhalen.

Ward had eens zijn broer, toen deze dronken thuis kwam, wat zich herhaaldelijk voordeed, met den kachelpook in een opwelling van drift neergeslagen.

De rechtbank had verzachtende omstandigheden in acht genomen, gezien het vlekkeloos verleden van den dader en het wangedrag van het slachtoffer, dat geregeld herrie schopte in de ouderlijke woning. Maar iemand neerslaan is nu eenmaal door de wet verboden, en Ward kreeg dan ook drie jaar gevangenisstraf. De straf was niet zwaar, want op het oogenblik van het proces zweefde de broer van Ward nog tusschen leven en dood...

De dokter streek even peinzend met de hand door het haar.

Het leek een moeilijk geval. De werkzame zoon, een gewezen gevangenisboef, werd uit moeder's huis gedrongen, ter wille van den zoon, die zich regelmatig bedronk en ellende bracht onder het ouderlijke dak...

- Luister, Ward... zei de geneesheer. Uw broer is nog niet getrouwd en moet dus bij moeder blijven... Gij hebt een vrouw en kunt gemakkelijk met uw gezin een kleine hoeve betrekken... Laat ons hopen dat uw broer spoedig den drank laat varen... Eenmaal zoover, kan er nog altijd beraadslaagd worden over de verdere toekomst...

- Ik heb het meeste recht op vader's hof... Vader heeft dat zelf zoo gewild, zei Ward koppig.

- Ik zou daar maar niet verder over piekeren, Ward!... Uw vrijheid telt toch ook voor iets?

- Die krijg ik ook binnen twee jaar! merkte de gevangene ironisch op. Ik zal het hier nog wel zoo lang uithouden.

- Ge vergeet dat uw vrouw met ongeduld op haar man wacht!

Ward voelde het pijnlijke van deze opmerking. De dokter had gelijk. Telkens Suze hem in de gevangenis een bezoek bracht, kon hij duidelijk aan haar woorden en haar gelaat bemerken, hoe zij leed onder zijn opsluiting. Een prettig leven had ze nu voor het oogenblik niet. Dat kon hij zich best voorstellen. En dan... nog twee jaar!

- Wandeling! riep de bewaarder waarschuwend.

De dokter stond recht.

- Dus, Ward... Ge weet nu hoe ik er over denk.... Deel maar zoo gauw mogelijk aan den Directeur mede dat ge aanvaardt... Dat is het beste!

Daarop ging hij uit de cel...

De celdeuren werden opengezet en uit elke cel kwam een gevangene naar buiten, om zijn plaats in te nemen in de lange rij bleeke gezichten.

Ook Ward kreeg zijn plaats. Een fluitsignaal weerklonk en bijna op een drafje zette de rij zich in beweging, regelrecht naar de wandelhokken.

De bewaarders hielden de gevangenen aandachtig in het oog. Spreken was streng verboden en wie betrapt werd, liep een tuchtstraf op. Ook het doorgeven van briefjes, tabak en ander rookgerief was verboden. Vooral aan den draai bij hoekmuren was de kontrool streng. De bewaarders waren moeilijk te verschalken en het was slechts bij uitzondering dat men ongestraft vlug een cigarette of een beetje tabak kon overreiken...

Ieder gevangene kreeg nu zijn getralied wandelhokje.

Nadat Ward zijn pijp had aangestoken aan den brandenden fakkelstok van den bewaarder en het deurtje dichtgegrendeld was, begon hij met regelmatige stappen zijn kooi rond te wandelen.

In veertien stappen was hij rond.

Het weer was mooi, de zon scheen lekker... Dat was heel wat prettiger dan regen, want dan moest men onder het afdakje schuilen en kon men geen voet verzetten.

De vloer van de kooi was geplaveid; boven en vooraan waren traliën, links en rechts een muur.

Nu, men kon toch een lapje lucht zien en de zon scheen ook naar binnen. Vooraan had Ward het zicht op den tuin.

Met diepe teugen haalde hij de frissche lucht naar binnen en rookte ondertusschen smakelijk zijn pijp.

Even kwam de kat door de traliën naar binnen, gleed ronkend langs zijn beenen en verdween dan op dezelfde manier naar het volgend hokje.

Die kat deed haar ronde van elken morgen. Het gebeurde vaak dat de gevangenen, die op dat bezoek gesteld waren, een smakelijk hapje voor de poes meebrachten...

Ward liep peinzend rond. Hij moest een besluit treffen, want de Directeur wachtte op zijn antwoord. Het was te vreezen dat, indien hij te lang met zijn antwoord draalde, de Directeur zich ook niet meer aan zijn geval zou interesseeren... en dan was de kans verkeken!

En Suze?... Hoe zou Suze die verhuizing opvatten? Voor haar was dit waarschijnlijk zonder belang. Ze zou hem stellig volgen, waar hij ook heen trok. De kwestie was maar een treffelijk boerderijtje te vinden. Hij kon toch zoo maar niet hals over kop een huis gaan huren!.. De grond moest goed en vruchtbaar zijn. Indien hij Suze maar een brief kon schrijven om haar meening in te winnen. Maar dat was onmogelijk. Zijn brief zou stellig niet mogen vertrekken. Niemand buiten de gevangenis mocht iets van de voorwaarden van zijn vervroegde invrijheidsstelling vernemen. Wachten tot Suze hem kwam bezoeken, en dan met haar de zaak bespreken?.. Suze was pas vóór een paar dagen op bezoek geweest en het volgende bezoek zou over een maand plaats vinden..

Hoe Ward het vraagstuk ook keerde en draaide, de slotsom

bleef steeds dezelfde: hij moest zelf en dat dadelijk de beslissing treffen.

De klok luidde. Het half uur van de wandeling was om.

Weer ging het in rij terug naar de cellen.

Aan de overzijde van de breede gang kwam een andere rij gevangenen aanschuiven, om de leeggekomen wandelhokjes op hun beurt te gaan bezetten.

Eenmaal terug in zijn cel, zette Ward zich aan het werk. Zakken plakken... Machinaal plooide hij het papier, sneed en plakte zonder opkijken. Ondertusschen waren zijn gedachten ijverig bezig.

Toen 's middags de warme soep aangereikt werd, lepelde hij hongerig de kom leeg.

Er kwam nu een half uur rust.

Ward nam papier en inkt en schreef met groote hanepooten een innigen brief naar Suze. In een postscriptum informeerde hij naar de huurprijzen van de huizen en het land.

's Anderen daags vroeg Ward om den Directeur te spreken.

Het duurde natuurlijk nog een heel tijdje voor hij de toelating bekwam en de bewaarder hem kwam halen.

- Nummer 73! meldde de bewaarder bij den Directeur en trok zich onmiddellijk terug.

- Welnu, hebt ge er over nagedacht? vroeg de ambtenaar.

- Ik denk dat ik maar zal aannemen, meneer de Direkteur! zei Ward.

De man-in-uniform knikte goedkeurend.

- Alleen, waagde Ward er bij te zeggen, zou ik toch minstens nog een maand bij moeder moeten inwonen. Ik kan zoo maar niet weggaan... Ik moet toch den tijd hebben om een huis te vinden.

De Directeur begreep dat ook.

- Ik zal deze bijzonderheid noteeren, voegde hij er aan toe. Ik doe u opmerken dat de voorwaarde voor uw invrijheidsstelling stipt moet nageleefd worden. Zooniet loopt ge gevaar terug te moeten komen.

Ward knikte dat hij begrepen had.

- Best, besloot de Directeur. Ik zal de voorwaardelijke

invrijheidsstelling voorstellen. Ik geloof wel dat het in orde komt. Tot zoolang nog maar wat geduld.

Ward dankte.

De schel rinkelde en Ward werd door een bewaarder weggeleid.

Drie maanden later werd Ward in vrijheid gesteld, onder de uitdrukkelijke voorwaarde niet zijn intrek te nemen in moeder's huis, of althans slechts gedurende een tijdje, ten hoogste een maand, er verblijf te houden.

De thuiskomst van Ward was gewoon geweest.

Suze had zijn pakje aangenomen en hem dadelijk koffie met boterhammen voorgeschoven, terwijl moeder een traan wegveegde.

Mon, de broer van Ward, was niet thuis. Moeder zei dat hij op het land was. Ward vroeg niet om hem te gaan roepen.

Hij verzocht om andere kleederen en ging achter in den moestuin rondloopen.

Toen Suze wat later kwam kijken, zag ze dat Ward reeds aan het spitten was.

- Goddank! lispelde ze vergenoegd. Ik had me die terugkomst veel erger voorgesteld.

's Middags ontmoetten de twee broers elkaar aan tafel.

- Dag, Mon! zei Ward gewoon.

- Dag! antwoordde Mon zonder meer.

Daarop werd de soep zwijgend uitgelepeld. De vrouwen waren verstandig genoeg om Ward niet uit te vragen over zijn verblijf in de gevangenis.

Toch meende Suze te moeten opmerken dat Mon nu wist dat zij gingen verhuizen...

En zoo gingen de dagen.

De twee broers spraken tegen elkaar niet.

Suze had wel een poging bij haar man aangewend om in dezen toestand verandering te brengen, maar Ward schudde koppig het hoofd. Ook moeder had getracht Mon te overreden, maar deze was dadelijk brutaal uitgeschoten en had met wrok herinnerd aan de vroegere feiten. Bij het aandringen van zijn moeder had de jongste zoon den vinger gelegd op het litteeken op het hoofd en gezegd dat hij dit teeken zijn gansche leven als een blijvend merk zou meedragen.

De verzoening bleek onmogelijk.

Ward had betrekkelijk gauw een klein pachthof kunnen huren. De grond was er goed en het woonhuis niet te groot.

De dag vóór de verhuizing was Mon van 's morgens vroeg reeds weggegaan.

's Middags wist Suze reeds dat hij lawaai zat te maken in de herbergen van het dorp. Zij kreeg een voorgevoel van een naderend onheil en ging de moeder waarschuwen.

De oude vrouw begon dadelijk te weenen.

- Als er maar niets gebeurt! snikte ze. Als er maar niets gebeurt! We zouden hem naar huis moeten krijgen...

- Ik wil wel gaan en hem zoeken, zei Suze, maar hij zal niet willen meekomen. Als we hem in zijn bed krijgen, dan slaapt hij tot morgen, en dan is er kans dat we reeds verhuisd zijn.

- Ach ja, ga hem halen! smeekte het oudje.

Suze ging, maar kwam alleen terug.

Mon had haar voor leelijke dingen gescholden, zoodat ze beschaamd uit de herberg geloopen was.

Ook de moeder beproefde het, maar eveneens zonder resultaat.

Toen nam Suze een kloek besluit. Ze ging Ward op het veld opzoeken.

- Mon zit in de herberg en bedrinkt zich! zei ze moedig.

Ward liet de spade in den grond steken, richtte zich op en keek Suze ondervragend aan.

- We hebben getracht hem naar huis te doen gaan, vervolgde Suze, maar het gaat niet.

- Laat hem zuipen! antwoordde Ward dof. Hij moet het weten!

Suze zweeg. De opmerking van Ward was juist, maar bracht geen oplossing.

Een oogenblik keek Suze peinzend naar den grond. Zou ze maar op den man af haar plannetje ontwikkelen?

Ward greep weer naar de spade en wou verder werken. Suze zag het en zonder aarzelen flapte ze het er uit:

- Indien we vandaag nog verhuisden, Ward?

- Vandaag?... Waarom?

- Ik geloof dat het maar best is, dat we wegaan... Dadelijk...

- Waarom?... We zouden toch morgen pas?

God! wat maakte hij het moeilijk! Dat begreep hij toch, moest hij begrijpen, dat het om Mon was, dat ze vandaag nog weg wilde...

- Om Mon, zei ze voorzichtig.
- Denkt ge dat hij bij de verhuizing een handje zal toesteken? lachte Ward bitter.
- Nee. Maar hij is dronken! merkte Suze op. Ik wil lawaai vermijden.

De oogen van Ward vlamden.

Hemel! daar hebt ge het weer, dacht Suze verschrikt. Die bliksem in zijn oogen! Dat gevaarlijk fonkelen, dat onheilspellend flikkeren onder de wenkbrauwen.

- Wat vreest ge dan? vroeg Ward kort.
- Ik... ik weet het niet! begon Suze te huilen. Maar Mon is wild als hij dronken is.
- Hij zal zich wel koest houden!
- Hij weet niet meer wat hij zegt of doet, als hij gedronken heeft! hield Suze vol. Toe, Ward, wees niet koppig. Laat ons nu... dadelijk verhuizen.

Ward stak de spade opnieuw in den grond en kwam naar Suze toe. Hij legde de zware hand op haar schouder en hief met de andere hand haar gelaat omhoog. Hij keek diep in de betraande oogen van Suze.

- Hebt... hebt ge werkelijk vrees voor het verleden? vroeg hij kalm.
- Mon zal u onaangename dingen zeggen! Hij heeft gedronken! ontweek Suze.
- Misschien hebt ge gelijk, bromde Ward.

Hij stond een oogenblik te staren op de bruine aardkluiten en dacht na.

Suze hield hem hoopvol in het oog.

- Komaan dan! riep Ward beslist. We verhuizen dan maar dadelijk. Misschien zijn we dan nog vóór den avond weg.

Hij ging met kloeken stap voorop en Suze volgde hem verheugd op den voet.

Bij het vallen van den avond begon een slierende, dichte sluiermist de velden aan het oog te onttrekken.

Op het hof van weduwe Luytens stond een ezel in een karretje gespannen. Het karretje was volgeladen met allerlei huisraad en een paar koffers.

Nu en dan bracht Suze nog wat haastig naar buiten.

Het laatste karretje. Dan waren ze weg en was alles heel gewoon verloopen. Ward haalde nu nog de laatste spullen van den zolder.

Op het veldwegeltje naar de hoeve weerklonk een lallende dronkemansstem.

Suze schrok. Dat was Mon!

Ze zag hem komen aanwaggelen langs het hooge koren. Zijn pet stak in zijn vestzak en zijn handen zaten in de broekzakken.

Suze zag met angst de komende dingen te gemoet.

Daar kwam Ward uit de achterdeur. Hij bleef een oogenblik stilstaan en keek zwijgend naar zijn dronken broer.

- Zoo!... Zoo! lalde Mon. Aan het verhuizen?

Ward antwoordde niet. Hij begon het huisraad op het karretje vast te snorren. Suze stak hem een handje toe.

Mon scheen het niet prettig te vinden dat men niet inging op zijn dronkemanspraat.

Hij kwam wat dichter bij het karretje en grinnikte.

- Toe, Mon! smeekte Suze, ga naar binnen.

- Binnen! Naar binnen! Ik sta waar ik wil. Ik mag hier staan. Overal. Jullie niet, hé?... lachte Mon met dubbele tong.

Suze hield haar man angstvallig in het oog. Ward scheen echter de woorden van zijn broer niet te hooren.

- Ik... ik alleen mag hier staan!.. ging Mon grijnslachend verder. Jullie moeten het huis uit. Hoe gauwer hoe liever!

Moeder Luytens had haar zoon gehoord en kwam haastig aangestapt.

- Kom, Mon! Kom binnen! zei ze op ietwat bevelenden toon.

- Ja, seffens, moeder!

Maar onderwijl maakte hij zijn arm los uit haar greep en waggelde naar de andere zijde van het karretje.

Ward keek niet naar zijn broer en knoopte het laatste touw vast.

- Ik mag hier blijven!.. Ik... ik... alleen! herbegon Mon zeurend. Ik ben een deftig man!

Suze keek verschrikt op. Daar kwam het! Nu ging Mon onvoorzichtige woorden zeggen!

Ward bleef bedaard aan het touw werken. Niets liet uiterlijk blijken dat hij de dronkemanswoorden van zijn broer hoorde.

Ook moeder begreep dat Mon er onverantwoordelijke dingen ging uitflappen. Zij poogde nogmaals haar jongsten zoon in huis te loodsen.

- Ga nu mee, Mon! Kom!... Toe, luister nu!

- Seffens, moeder, seffens!

En weer werkte Mon zich los.

- Wij blijven hier wonen, moeder!.. Gij... en ik! Die andere... met... zijn... madame... moeten hier weg! Wij blijven... Wij zijn treffelijke menschen...

Suze verbleekte.

- Treffelijke menschen! herhaalde Mon uitdagend. Wij hebben niet in de gevangenis gezeten!

Ward's handen bleven plots roerloos aan de koorden van het karretje geklemd. Zijn kop werd vuurrood en een floers kwam voor zijn oogen. Een oogenblik duurde het maar, één oogenblik slechts, en dan zag Ward zijn dronken broer duidelijk voor zich staan, met zijn valsch-loerende traanoogen en de vuisten gebald in de broekzakken.

De beide broeders keken elkaar aan als om hun krachten te meten.

Met een smeekenden roep klampte Suze zich in doodsangst aan het sterke lijf van haar man vast. Zij hief haar smeekend gelaat tot hem op en streelde met de hand over zijn harde, verweerde wangen.

Ward duwde haar hand naar beneden en zei kalm:

- Wees maar stil!... We gaan dadelijk weg... Stil maar!

Moeder Luytens hield den arm van Mon omklemd en trachtte hem met zoete woorden in huis te krijgen.

Een kort, krachtig: Hu!...

Ward en Suze stootten met vereende krachten het wagentje aan den gang en de oude ezel trok het piepende, krakende voertuig verder.

Mon stootte zijn schreiende moeder Weg en waggelde de verhuizers achterna.

Met zijn schorre stem riep hij hen allerlei hatelijke scheldwoorden na, steeds luider en luider...

Ward keek niet om. Hij bleef uiterlijk kalm naast den traagstappenden ezel gaan. Alleen zijn gezicht was bleek.

Suze liep achter het karretje en keek nu en dan angstig om.

Zoo ging het een paar honderd meter verder.

Talrijke nieuwsgierigen stonden op hun akkers of hun hof naar het traag voorttrekkend groepje in den muilen weg te kijken.

Mon liep nog een eindje mee en sukkelde ten slotte in een grachtje langs den weg, waar hij brommend en pruttelend bleef liggen...

Toen het karretje piepend den hoek van de kleine hoeve omdraaide, op de binnenplaats stilhield en Ward den teugel op den smallen rug van den ezel neerlegde, kwam Suze op haar man toeloopen.

Zij sloeg haar beide armen om zijn hals en gaf een klinkenden zoen op de bruine wang.

- Sterke vent! juichte zij bewonderend.

- Ge weet niet wat het me gekost heeft! zei Ward heesch.

- Toch wel! Toch wel! zei Suze met stralende oogen. En ik ben er fier om.

Zij zoende hem nogmaals vol trots.

In de vallende duisternis begonnen zij het karretje met den laatsten huisraad te ontladen. Veel lag er niet op en alles was spoedig binnen.

Nadat Ward den ezel in den stal gebracht en het vermoeide dier een hoop versch geurend hooi voorgeworpen had, kwam hij in het keukentje, ontstak zijn pijp en zette zich zwijgend bij de stoof.

Hij hield de drukdoende Suze in het oog en voelde een kalme rust over zich komen.

Het was ten slotte dan toch maar de beste oplossing geweest.

Hij woonde nu apart met zijn vrouw en zou niet meer in zijn huiselijke rust gestoord worden door de wilde tooneelen van een dronken broer.

Misschien zou Mon, nu hij het bedrijf thuis alleen had, ook wat beter oppassen en misschien het drinken laten... Men kon nooit weten!

Suze begon dikke boterhammen te smeren.

Zij voelde dat Ward haar bewegingen volgde en wendde zich om.

Ward greep haar hand, hield ze stevig in zijn sterke knuisten en blikte zijn vrouw dankbaar in de oogen.

FRANS DIRICKX.

[Vijf sonnetten]

Madame Butterfly bij het raam

Een schip in 't zicht! Nog staat de lucht in gloed,
als op de reede de eerste schoten branden.
Eèr 't morgen is zal de geliefde landen
en klinkt zijn stem haar juichend te gemoet!

Gij allen, haar getrouwen, maakt nu spoed,
strooit bloemen, tooit de kamer, rept de handen,
verwint de goden met uw offeranden,
dat hun genade dezen drempel hoedt.

Bij 't lage raam, haar slapend kind omprangend,
kijkt ze uit en luistert ze, geknield, verlangend
en telt de sterren in den blauwen nacht....

En droomend waant ze dat in dit geflonker,
doorheen de sluiers van het wazig donker,
de lang verwachte haar reeds tegenlacht!

Ach, speel niet met mijn Hart!

Ach, speel niet met mijn hart, het bloedt,
het bloedt uit vele, diepe wonden...
Al heb ik meengen eed geschonden,
u schonk ik meer dan have en goed!

O lief, is 't dat ik boeten moet
voor onverbloemde en vroegre zonden,
al deze lange, bittre stonden,
't zij zóo, ik boet, verwoed, verwoed!

Maar speel niet met mijn hart, 't bloedt leeg.
Hoor, 't klopt al zwakker, trager, veeg
de laatste klop zal 't dra genaken....

Uw kloekheid, heeft het vaak benard.
Toch, voor 't bezwijkt, verbloed, dit hart,
zal 't uwe liefde niet verzaken!

Daar stondt ge onverwachts...

Daar stondt ge onverwachts, zoo ijl, zoo licht....
Er hing een luister om uw blonde haren.
Een wilde vreugde was in mij gevaren:
ik zag weerom uw stralend aangezicht!

En mijn gelaat, door uw gelaat belicht,
voelde om zich heen den zucht van bloesems waren;
mijn kloppend bloed kwam langzaam tot bedaren:
uw inn'ge blik was op mijn hart gericht.

Ik sprak geen woord. Ik zocht uw bleeke handen.
Ik zocht uw mond. Mijn eigen lippen brandden:
met elken kus beving me een nieuwe lust....

Nu zijt ge heen, o lief, doch mijn gedachten
gaan op en neer met de aandrift van 't verwachten,
een wond te zien waar gij me hebt gekust!

Waar zijt ge?

Waar zijt ge, lief? Ik volg u in gedachten,
van u alleen ben 'k nu geheel vervuld.
Doof in mijn hart het martlend ongeduld,
dat me belet u lijdzaam op te wachten!

Geen vreedzaam woord kan nog den storm verzachten,
die mijn gemoed met zijn orkanen vult,
de laatste klaarte er in zijn neevlen hult.
Doof in mijn hart dat onbetoomde jachten!

Waar zijt ge, lief? 'k Beluister elke schrede,
die om me henen soms de stilte schendt....
Maar elke tred is me een nieuw torment!

Waar zijt ge, lief? Ik ken noch rust, noch vrede,
sinds ik u voor het laatst omhelzen mocht
en heemlend aan uw hart, mijn hemel zocht....

Mij maakt de Liefde...

Mij maakt de liefde licht en lenig, kind.
Mij schept de liefde een wereld onbetreden.
Een staag verlangen wakkert mijne schreden.
Mij is de liefde een opvaart die begint!

Nooit heb ik zoo hartstochtelijk bemind.
Nooit heb ik zoo mijn schamelheid beleden.
Er gaat een schaduw over mijn verleden.
Ik ben als één die weer zich zelven vindt!

Zijt gij als ik, mijn lief, en bloeit gij open?
Is in uw hart ook dit geluk geslopen?
Brengt ieder uur u ook een zekerheid?

Zijn deze dagen u ook een ontwaken?
Kan ook geen twijfel uwen geest genaken?
Zeg, reikt uw ziel naar 't licht der eeuwigheid?

FRITZ FRANCKEN.

Koortslied

Zijn straks mijn leden stijf en kil
als omgehakte boomen,
dan roert toch in den wind nog stil
de assche mijner droomen.

Mijn heele hart ligt uitgebrand....
en zijn verkoolde wanden
omsluiten niet weer 't rijke land
van strijden en van stranden....

Maar neen.... nog zingt mijn bloed zijn lied
van Lijden en Verlangen....
Het houdt van Hopen en Verdriet
de wilde pijn gevangen....

Mijn wangen vlammen hevig-rood,
de koortsen doen mij beven....
Hoe zal ik aan die oude Dood
mijn jonge leven geven?

EUGENIE BOEYE.

Bloemenklacht

Heel dicht bij de ontloken rozen,
Om hun geuren begeerd en bekend,
Hielden vele madelieven
Droevig hun kroontjen afgewend.

Vragend staarden de andere bloemen
De blanke margerietjes aan,
Die toch steeds als stille vrienden
Naast de rozen hadden gestaan.

En de bontgewiekte vlinders,
Fladdrend boven 't wuivend gras,
Kwamen de meizoetjes vragen,
Waarom bij hen zoo'n droefheid was.

‘Ach,’ zuchtten de madelieven,
‘Steeg óók zoo'n geur, heerlijk en fijn,
Uit onze hei-witte kronen,
Wat zou men naar ons begeerig zijn!’

De ranonkels hadden het klagen
Van hun blanke buurkens verstaan
En waren vol medelijen
Met hen aan het schreien gegaan.

Maar een fee met teere handen
Streelde de klagende bloemen zacht
En vond veel troostende woorden
Voor hun sneeuwwitte bloemenpracht.

‘Waarom de rozen benijen?’
Vroeg hun de lieve bloemenfee;
‘Met ù toch vlecht men kransen,
En tooit er de kindjes mee.

Daarvoor kiest niemand toch rozen,
Geen witte, geen roode, och neen,
Want rozen die hebben doornen,
Die brengen maar pijn en geween.

Als de rozen nog niet bloeien,
Blinkt uw knopken reeds in 't gras,
En zijn de andren al làng verdwenen,
Gij bloeit of 't eeuwig Lente was!

Daarom, o kleine madelieven,
Weest zonder rozengeur tevrêe,
En spreidt uw sneeuwwitte kroontjes
Weer vroolijk voor de bloemenfee.’

Plots was heel hun smart verdwenen.
Allen beurden het blanke kroontjen op,
En groetten met vriendelijk welkom
Den piepjongen rozeknop!

TINE RABHOOY.

Dr. Constant Jacob Hansen herdacht (4 Oct. 1833 - 14 April 1910.)

Op 4 October zal het juist honderd jaar geleden zijn dat Dr C.J. Hansen geboren werd, en het past ons dus eenige bladzijden te wijden aan zijn nagedachtenis.

Dr C.J. Hansen is een van de mooiste figuren van de opkomst onzer Vlaamsche taal- en letterkundige beweging, een van die taaie kampers voor Volk en Taal, zooals we er in die moeilijke tijden niet veel vinden.

Buiten zijn letterkundige bedrijvigheid was hij vooral bekend als leider der 'Aldietsche Beweging[1].'

Nu de 'Aldietsche Beweging' feitelijk doodgeloopen is en er slechts weinigen nog iets vanaf weten, is het te begrijpen dat de figuur Hansen wat in den vergeethoek geraakt is.

Juist daarom willen wij, die een groote vereering voor Dr C.J. Hansen hebben opgevat, de gelegenheid van de honderdste verjaring van zijn geboorte niet laten voorbijgaan, zonder een poging tot beter waardeering te wagen.

I. - Biographie[2].

Constant Jacob Hansen werd te Vlissingen op 4 October 1833 geboren. Zijn vader, Hans Hansen, was zeekapitein en stamde uit een oude Deensche zeemansfamilie. Zijn moeder, Jacoba van Dycke, was geboortig uit Zeeland, waar haar familie, Westvlaamsch van oorsprong, zich sinds de zestiende eeuw gevestigd had om aan de godsdienstvervolging te ontkomen.

In 1835 verhuisden zijn ouders naar Antwerpen en namen er de Belgische nationaliteit aan. Hansen was dus langs zijn vader

(1) De 'Aldietsche Beweging' is het streven naar vereeniging op letterkundig en taalkundig gebied van het gansche Nederduitsche spraakgebied (Holland, Vlaanderen en Noord-Duitschland) van Duinkerken tot Reval. Vooral door middel van een speciaal Aldietsch spellingstelsel (Delecourt-Hansen enz.) wilde men dat bewerkstelligen.

(2) Voor een uitgebreide levensbeschrijving verwijzen we naar Henot: 'Leven en streven van Dr C.J. Hansen,' Antwerpen, 1899.

Deen, door geboorte Noord-Nederlander en door naturalisatie Belg.

Na eerst school geloopen te hebben bij meester Fillet[3], studeerde hij aan 't Koninklijk Atheneum, maar was weldra door familieomstandigheden verplicht verdere studiën te staken en trad in den handel. Het vervelende bureelwerk strookte niet met zijn temperament; hij legde zich met veel ijver toe op de studie van talen en letterkunde en begon al heel vroeg te dichten en te schrijven. Amper achttien jaar oud, in 1851, gaf hij zijn dichtstuk **Het slot Holstein** uit[4]. Van 1852 tot 1863 stelde hij op en gaf uit met Frans De Cort den 'Almanak voor Jan en Alleman.'

In 1852 vertrok zijn vader voor de laatste maal met zijn schip 'Jason' en twee jaar later liep het schip zonder kapitein binnen. Deze was gedurende de reis gestorven. Ook zijn broeder Edward zal hem in 1860 door de schipbreuk der 'Rhio Packet' ontnomen worden[5].

De periode 1856-65 was er een van ongemeene bedrijvigheid en letterkundige vruchtbaarheid. Hij was dagbladschrijver, was werkzaam met Emmanuel Rosseels op de beurs, werd in 1858 kanselist bij den konsul van Zweden en Noorwegen, enz. Verder nog opsteller van de 'Lloyd Anversois' in 1861, taalleeraar in een onderwijsgesticht en tehuis, en van 1863 werd hij als beëedigd vertaler bij de rechtbank aangesteld. In deze periode schreef hij ook zijn voornaamste werken.

Daarenboven verschenen van hem vele gedichten, verhalen en artikels in verschillende tijdschriften, vooral in den 'Almanak van Jan en Alleman,' het 'Nederduitsch Letterkundig Jaarboekje,' het 'Leesmuseum,' het 'Nederduitsch Tijdschrift,' enz.

Hansen werd in 1866 tot onderbibliothekaris te Antwerpen benoemd, ondanks den tegenstand van den katholieken burgemeester van Put.

Op 27 Maart[6] werd hij door de Universiteit te Rostok tot doctor 'honoris causa' gepromoveerd om zijn werk over **Reinaard den Vos.**

Op 2 Juni trad hij in 't huwelijk met de dochter van den bekenden Antwerpschen geschiedschrijver, Torfs, en ging op huwelijksreis door Duitschland en Denemarken. Een maand na zijn terugkeer, eenige dagen na den dood zijner moeder, werd

(3) Meester Fillet leefde nog in 1899. Cfr. Henot.
(4) Antwerpen, H. Peeters, 1851.
(5) Hieraan wijdde hij een ontroerend gedicht: 'Een ware vertelling.' Hier is o.i. Heiniaansche invloed. Vergelijk soortgelijk pastiche van Eug. Van Oye in zijn bundel 'Morgenschemer' (1874), blz. 216: 'Een alledaagsche vertelling,' met verwijzing naar Hansen en motto van Heine.
(6) Datum, op het diploma vermeld.

Hansen door den gemeenteraad tot hoofdbibliothekaris aangesteld. In 1875 werd hij lid van het pas gestichte 'Verein für Niederdeutsche Sprachforschung' te Hamburg, en op 27 October 1886 werd hij verkozen in de pas opgerichte Koninklijke Vlaamsche Akademie[7]. Hij werd onderbestuurder der Koninklijke Vlaamsche Akademie voor 1894 en bestuurder voor 1895.

Nog is D^{r}. Hansen niet vergeten in de Koninklijke Vlaamsche Akademie. Pas twee jaar geleden, in Juni 1931, hield O. Wattez er nog een zeer waardeerende lezing over: 'Dr C.J. Hansen. Reisbrieven uit Dietschland en Denemark.'

Na 1895 was het met den werkijver van Dr Hansen gedaan. Hij trok zich meer en meer terug en in Juni 1903 nam hij ontslag als hoofdbibliothekaris. Hij stierf te Brasschaat, ten Huize Teutonia, op 14 April 1910.

II. - Werken.

De werken van Dr C.J. Hansen kunnen in drie soorten ingedeeld worden: 1° zuiver letterkundige werken; 2° letterkundige werken met Aldietsche tendenz; 3° schriften over de 'Aldietsche Beweging' en taalkundige werken.

Als zuiver letterkundige werken, buiten zijn in tijdschriften verspreide gedichten en opstellen, noemen wij vooral: **Het slot Helstein**, dichtstuk, Antwerpen 1851[8], **Lofspraek op Antoon Van Dyck**, Gent, 1856; **De Roodgieter, meester Lamp en zijn dochter**, Amsterdam, 1868, en **Vlaanderen Gered**, heldenvers, Antwerpen, 1881.

Met **Het slot Helstein** begon Hanssen zijn letterkundige loopbaan. Het laat ons reeds den fijngevoeligen en tevens krachtigen schrijver vermoeden, dien we in latere werken aantreffen. Hier put Hansen uit de Middeleeuwen, zooals het na 1830 bij de meeste Vlaamsche schrijvers gebruikelijk was. Het laatste gedeelte werd beïnvloed, of is een navolging van Uhland's 'Des zangers vloek.' Het heeft ook eenige gelijkenis met 'Blanka van Felsenstein,' door Th. Van Rijswijck.

De **Lofspraek op Antoon Van Dyck** werd bekroond in den letterkundigen prijskamp, uitgeschreven door de Maatschappij 'Moedertaal en Broedermin.' In de jury zetelden: F. Blommaert, Fr. Rens en Pr. Van Duyse. 't Is een bondige prozaschets.

(7) Men herinnere zich de twisten aangaande die eerste verkiezing. Het feit dat Hansen, alhoewel vrijzinnig, niet mee ontslag nam met Van Beers, Rooses en Sleeckx, haalde hem den haat van vele vroegere vrienden op den hals.

(8) Eerst in 'Het Taelverbond,' 1850-51, blz. 442-482.

De Roodgieter is een omdichting uit het Platduitsch van Klaus Groth. Dr Hansen dong met den ‘Roodgieter’ mee naar den vijfjaarlijkschen prijs voor Nederlandsche Letterkunde, maar het werk werd ter zijde gelegd, omdat het in Holland gedrukt was[9]. Conscience's ‘Bavo en Lieveken’ werd dan bekroond. Deze omdichting werd geprezen o.a. door Sleeckx in den ‘Koophandel’, 12 Juni 1868, en door Dozy in ‘Algemeene Vaderlandsche Letteroefeningen,’ enz.

Volgens D^{r}. Kollewijn zou **Vlaanderen gered**[10] onder zijn beste gedichten dienen gerangschikt te worden.

Onder letterkundige werken met Aldietsche tendenz rangschikken we: **Reisbrieven uit Dietschland en Denemark**, Gent 1859 en 1860, **Noordsche Letteren**, Gent 1860, **Over Reinaard den Vos en het Nederduitsch**, Brussel 1864, en **Klaus Groth**, Antwerpen 1889.

Reisbrieven uit Dietschland en Denemark is het resultaat van zijn reis naar het eiland Langeland, waar hij zijn verwanten ging opzoeken. Ook bezocht hij terzelfdertijd een groot gedeelte van België, Nederland, Noord-Duitschland en Denemarken. Het hoofdoel van Hansen schijnt niet zoozeer geweest te zijn den lezer over de wetenswaardigheden dier vreemde streken in te lichten, zooals bij andere reisbeschrijvingen, dan wel het bewijzen der eenheid van taal, zeden en gewoonten in zijn geliefd ‘Dietschland.’

Omer Wattez, in zijn reeds vernoemde lezing in de Koninklijke Vlaamsche Akademie, wijst vooral op de hooge letterkundige waarde van het boek en betreurt dat het nooit een tweeden druk beleefde. Vooral wijdt hij zijn aandacht aan het feit dat Dr C.J. Hansen door dat boek de Vlamingen bekend gemaakt heeft met het Noorden. Met dit werk dong Hansen mede naar den vijfjaarlijkschen staatsprijs voor Nederlandsche letterkunde voor het tijdvak 60-64. Het werd gerangschikt onder de vijf beste werken, maar de prijs werd toegekend aan ‘Het geschenk van den jager’ van Mevr. Courtmans.

Noordsche Letteren, in 'tzelfde jaar verschenen, werd bedoeld als een vervolg op ‘Reisbrieven.’ Na een hoofdstuk over de Noordertalen, in hun onderling verband en overeenkomst en in vergelijking met het Dietsch en het Duitsch, volgt een korte geschiedenis der letterkunde en in 't laatste hoofdstuk vertalingen uit het Deensch en het Zweedsch[11].

(9) Cfr. Henot.

(10) Opgedragen aan Aug. Michiels, hoofdman der Vlaamsche Vrijzinnige Beweging te Antwerpen. (Cfr. Titelblad.)

(11) Als een gevolg daarvan werd o.a. aan Hansen het lidmaatschap van de Koninklijke Maatschappij van Oudheidkunde te Kopenhagen aangeboden.

Over Reinaard den Vos en het Nederduitsch[12] werd geschreven naar aanleiding van het verschijnen in het Platduitsch van ‘Reineke Voss’ door Karl Tannen. Zooals reeds gezegd, verwierf Hansen met dit werk het doctoraat ‘honoris causa’ te Rostok. Na de taalkunde en de Platduitsche beweging behandelt hij de Reinaert-studie in het algemeen en 't werk van K. Tannen in 't bizonder. Tusschen de omwerking van K. Tannen en onzen ‘Reinaert’ zouden maar alleen dialektverschillen bestaan, die door een ‘Aldietsche’ spelling zouden kunnen goed gemaakt worden.

Van zeer groot belang is zijn monographie over Klaus Groth: **Klaus Groth in zijn leven en streven als dichter, taalkamper en mensch**[13]. Op zijn huwelijksreis door Duitschland en Denemarken geraakte Hansen meer intiem bekend met Groth en de voornaamste Platduitsche geleerden en letterkundigen als Prof. Müllenhof, Dr Meyer en anderen. Dit werk is er voor een groot deel een gevolg van. 't Is de eerste monographie die over Klaus Groth verscheen en op verre na niet de minste. Ze wordt zeer hoog geschat in Duitschland. Ook laat Hansen een overzicht volgen van de ‘Aldietsche Beweging.’

Dr C.J. Hansen hield zich ook met taalkunde bezig. Dit valt voor een groot gedeelte samen met zijn bedrijvigheid als verdediger en promotor der ‘Aldietsche Beweging.’ Hier hebben we, buiten zijn studie over **Het Luxemburgsch**, Antwerpen 1867, vooral **Ons Dietsch, of het Nederduitsch in Duitschland**, Gent 1876; **Platduitsch en Nederlandsch, of het Nederduitsch en de Dietsche beweging** (voordracht), Antwerpen 1878; **De uitgebreidheid onzer moederspraak**[14], Gent 1893.

In deze werken tracht hij vooral de oorspronkelijke eenheid van taal in Noord-Duitschland en de Nederlanden te bewijzen. Hij verstrekt uitleg over de ‘Aldietsche Beweging’, duidt eenige spellingregels aan om de letterkundige werken algemeen te maken en geeft toepassingen op Platduitsche gedichten.

Hansen neemt ook een vooraanstaande plaats in als vertaler uit het Deensch, het Noorsch, het Hoogduitsch en het Platduitsch[15].

(Slot volgt.)

Dr PIETER WYNDAELE.

(12) Henot geeft als jaartal 1860. Dit moet zijn 1864. K. Tannen publiceerde zijn werk pas in 1861.

(13) Pas in 1889 gedrukt, maar al lang klaar.

(14) Separaatdruk van zijn voordracht in de Koninklijke Vlaamsche Akademie. Hier wordt opnieuw een gedeelte uit ‘Platduitsch en Nederlandsch’ opgenomen.

(15) Verspreid in zijn werken en in talrijke tijdschriften.

Twee Elzassers van Beteekenis

Ik zou de aandacht willen vestigen op twee Elzassers van beteekenis: Schoumacker en Schweitzer.

Schoumacker is **censeur** van het **Lycée Bartholdi** te Colmar en schrijver van **Erckmann-Chatrian, étude biographique et critique d'après des documents inédits, thèse pour le doctorat ès-lettres présentée à la Faculté des Lettres de l'Université de Strasbourg** (Strasbourg, Commission des Publications de la Faculté des lettres, 1933, frs. 50,-).

Schweitzer is doctor in de godgeleerdheid, arts en evangelische zendeling in Fransch-Congo. Zijn hoofdwerk is: **Geschichte der Leben-Jesu-Forschung,** fünfte Auflage, Verlag von J.C.B. Mohr, Tübingen, 1933, 15 mark).

***

De groote waarde van Schoumacker's boek ligt in de dokumentatie.

Schoumacker benuttigde meer dan twaalfhonderd brieven, loopende over een halve eeuw, en een mooi aantal handschriften. De brieven van Emile Erckmann aan Chatrian (van 1847 tot 1870) en aan zijn vader Philippe Erckmann (van 1842 tot 1858) heeft de geleerde schrijver niet kunnen opsporen.

Het werk, dat te Antwerpen op de persen van Flor Burton werd gedrukt, is in twee helften verdeeld: het leven (van blz. 7 tot blz. 238) en het **oeuvre** (van blz. 239 tot 397). De studie van het laatste is evenzoo aantrekkelijk als het verhaal van het eerste. Waarlijk, de levensschets van Erckmann-Chatrian door Schoumacker is een kapitaal boek.

Schoumacker komt tot dezelfde slotsom als ik in de Erckmann-studie, die in de lente van 1931 in den **Vlaamschen Gids** verscheen.

L'invention, zegt hij op bladzijde 123, revient à Erckmann seul;
l'élaboration à Erckmann et Chatrian;
la **rédaction** à Erckmann seul;
la **correction et la mise au point**, à Erckmann et Chatrian;

le **placement et l'impression**, à Chatrian seul.

Een bladzijde, die tot overweging noopt, is die waar de rol van Emma Flotat in Erckmann's en ook in Chatrian's leven wordt geschetst.

***

Albert Schweitzer is een zoon van den Opperelzas, waar hij op 14 Januari 1875 te Kaysersberg het levenslicht aanschouwde.

Hij werd te Straatsburg predikant en docent, studeerde er tevens in de geneeskunde, om zich als zendeling-arts aan de negers van Afrika te kunnen wijden. Hij stichtte te Lambarene (Fransch Congo) een hospitaal voor negers, daarin gesteund door het Evangelisch Zendelingsgenootschap van Parijs en het Broederschap der door de smart geteekenden van Bazel.

Hij is de schrijver van het werk over **J.S. Bach, le musicien-poète** (1903 Costallat, Parijs), dat vijf jaar later bij Breitkopf und Härtel in het Duitsch verscheen, en in 1911 in het Engelsch.

Wie meer over Schweitzer wenscht te vernemen, leze zijn **Aus meinem Leben und Denken** (Felix Meiner Verlag in Leipzig, 1932). Daarin vertelt hij onder meer, hoe hij tot zijn **Geschichte der Leben-Jesu-Forschung** is gekomen.

Dit merkwaardig boek verscheen reeds in 1906 onder den titel '**Von Reimarus zu Wrede**'.

Reimarus (1694-1768) leefde als professor in de Oostersche talen te Hamburg. In een verhandeling, **Vom Zwecke Jesu und seiner Jünger**, trachtte hij voor het eerst een verklaring van Jezus' leven te vinden en ging van de onderstelling uit, dat Jezus de eschatologisch-messiaansche verwachtingen van zijn tijd heeft gedeeld.

Wrede (1859-1907) werd professor in de godgeleerdheid te Breslau. In 1901 verscheen zijn **Messiasgeheimnis in den Evangelien.**

Wrede stond daarin op het standpunt, dat Jezus eerst na zijn dood voor den Messias werd gehouden.

In **Aus meinem Leben und Denken** vertelt Schweitzer, hoe de eerste uitgaaf ontstond.

Grosze Schwierigkeiten bereitete es mir, zegt hij, die vielen Leben-Jesu, nachdem ich sie durchgearbeitet hatte, in Kapitel zu gruppieren. Nachdem ich es vergeblich auf dem Papier versucht hatte, schichtete ich alle Leben-Jesu in der Mitte meines Zimmers zu einem groszen Haufen auf, gab jedem geplanten Kapitel seinen Platz in einer Ecke oder zwischen den Möbeln und warf dann, nach gründlichem Ueberlegen, die Bücher in entsprechender

Weise zu Haufen zusammen, mich vor mir selber verpflichtend, in dem betreffenden Kapitel alle Bücher jenes Haufens auf irgendeine Weise unterzubringen und jeden Haufen an seiner Stelle zu lassen, bis das entsprechende Kapitel in der Skizze fertig wäre, was ich auch gehalten habe. Während einer Reihe von Monaten muszten die Menschen, die mich besuchten, mein Zimmer auf Pfaden, die sich zwischen Bücherhaufen hindurchwanden, durchschreiten. Schwer hatte ich darum zu kämpfen, dasz der Aufräumeeifer von Frau Wölfert, der braven würtembergischen Witwe, die meinen Haushalt führte, vor diesen Bücherhaufen haltmachte.

De Nederlandsche wetenschap is in de **Leben-Jesu-Forschung** niet verwaarloosd. De werken van van den Bergh van Eysinga, Bolland, Bruins, Chantépie de la Saussaye, Eerdmans, Grotius, Hoekstra, Loman, Naber, van Manen, Oost, van Oosterzee, Pierson, Spinoza worden er in behandeld.

De eenige Belgische geleerde, dien ik aangehaald zie, is Franz Cumont, voor zijn Dasiusuitgaaf en zijn **Religions orientales dans le paganisme romain.**

***

Dat boek van 650 bladzijden is een wetenschappelijke **Fundgrube.** Het 25e en laatste hoofdstuk, **Schluszbetrachtung,** gaat tot 1912. Zoo ontbreken de laatste twee decenniën, met Papini voor het katholicisme, Schlatter voor het protestantisme, Klausner voor het jodendom, Emil Ludwig voor het algemeene van den menschenzoon, enz.

De twee aanhangsels, de Strausz- en de Renanliteratuur vermeldend, zijn aantrekkelijk en schetsen tevens een tijdperk.

JULIUS PEE.

Stalin

Christian Windecke: De roode Tsaar. Geïllustreerd. 226 blz. Ing. f. 2,15. Geb. f. 2,90. Byleveld, Utrecht.

Het was een gebeurtenis van wereldhistorische beteekenis, toen in 1879, in het gezin van den Georgischen schoenmaker, Dsjoegasjwili, in het Transkaukasische plaatsje Gori, een zoon, Jozef Wissarionowitsj, werd geboren. Geen waarzegster zou toen voorspeld hebben, dat deze eenmaal machtiger zou zijn dan de tsaar aller Russen, onbeperkt heerscher over 160 millioenen menschen, gebieder over een zesde deel van den aardbol. De kleine Sosso had een harde jeugd, want zijn ouders leefden in vrij armoedige omstandigheden. Tot zijn veertiende jaar bezocht hij de kerkelijke school in zijn geboorteplaats met zooveel succes, dat hij in 1893 zijn intrede deed in het orthodoxe priesterseminarium te Tiflis. Hij klom spoedig op tot solist in het bisschoppelijk koor en zong o.a. op de verjaardagen der keizerlijke familie in de garnizoenskathedraal. Het was in deze instelling dat hij, die veel las over natuurwetenschappen, sociologie, arbeidersbeweging, lid werd van een marxistische klub. Bij de eindelooze debatten, die in het geheim plaats vonden, bleek Sosso spoedig zijn kameraden de baas te zijn. In 1898 werd hij door de sociaal-demokratische partij als lid ingeschreven. Een opzichter van het gesticht ontmoette hem 's avonds op straat en herkende in den proletarisch gekleeden arbeider zijn pupil, wiens naam reeds voorkwam op de lijst der verdachten. Hij werd daarop van de school verwijderd. Van 1898 tot 1901 deed hij revolutionnair werk als propagandist onder de spoorwegarbeiders, de sigarenmakers, de leerbewerkers en de huisarbeiders van Tiflis. In 1900 bij de oprichting van het Partijkomiteit der Russische sociaal-demokratische arbeiderspartij in Tiflis tot lid van het partijbestuur gekozen, erkende hij Lenin als leermeester. Weldra moest hij de beschermende duisternis der illegaliteit en anonimiteit ondergaan en leefde tot de Februarirevolutie van 1917 onder de schuilnamen: David, Koba, Nischeradse, Tschischikow, Iwanowitsch, Stalin. In 1901 oordeelde hij het geraden Tiflis te verlaten en begaf hij zich naar Batoem. De groote politieke demonstratie, die in Februari 1902, de arbeiders van deze plaats op straat bracht, was zijn werk. Gevolg: zijn

opsluiting tot eind 1903, met verbanning en ontvluchting uit Siberië. Van degenen, die naar ginder verbannen werden, behaalde hij het record van geslaagde ontvluchtingen (5). Van 1904 tot 1906 voerde hij een organisatorischen strijd tegen de mensjewisten. In 1905 gold hij reeds als de erkende leider der bolsjewisten in Georgië. Het tijdperk 1907-1908 was een tijd, waarin de partij van den openlijken revolutionnairen strijd met het tsarisme overging tot den indirekten, tot het uitbuiten van elke legale mogelijkheid, eindigend op de banken van de Doema. Hij verplaatste toen het tooneel van zijn werkzaamheid naar Bakoe. In 1911 werkte hij te Petersburg (na 2 jaar gevangenis), stelde er twee kranten op, waarna 1912 hem weer opgesloten vindt. Na een nieuwe ontvluchting uit Siberië, begaf hij zich naar Krakau, waarheen ook Lenin zijn woonplaats had verlegd. In 1913 zette Stalin, de man van staal, groote stakingen te Petersburg op touw. Ditmaal zag Azië hem weer tot in '17. In October van dit jaar werd hij lid van den Raad van Volkskommissarissen. Stalin, zegt zijn biograaf, ontbreekt de bezielende vonk van het genie, die Lenin bezat, doch hij is zijn evenknie in organisatietalent. In tegenstelling tot Trotzky is hij de beroepsrevolutionnair bij uitnemendheid. Men kan zich Trotzky niet voorstellen met de bom in de hand. Stalin dacht er nooit over in emigratie te gaan, hij bleef in het hol van den leeuw. Het zal niemand verbazen, dat Stalin jegens een man, die hem liet voelen, dat hij hem als minderwaardig beschouwde, geen sympathie koesterde. Van 1918 tot '20 werd hij soldaat, die steeds naar eigen inzicht handelde, zonder zich aan de bevelen van Trotzky te storen, wiens methode hij misdadig heette. Toen in 1919 Petrograd werd bedreigd door het witte leger van Joedenitsch, plukte Stalin opnieuw militaire lauweren, zonder rekening te houden met de techniek van de krijgskunst. Dan vinden we hem aan het Zuidelijk front tegen Denikin en Wrangel. Ook in den veldtocht tegen Polen, die na de vernietiging van het 3e Poolsche legerkorps van een verdedigingsoorlog was overgaan in een revolutionnairen aanvalsoorlog, treffen wij Stalin aan in een leidende positie. In 1921 werd hij tot Algemeen Sekretaris benoemd van het Centrale Komité van de Partij. Lenin was in 1922 tot '23 een zwaar ziek man; zoo zat Stalin aan het roer van de partij. Zijn meedoogenloos optreden had tot gevolg, dat Lenin in zijn testament zijn ontzetting eischte... En Trotzky waagde het niet iets tegen Stalin te ondernemen. Het testament verdween in de brandkast van Stalin, die zich in het Kreml bevindt. In 1925 werd Trotzky ontheven van het ambt van Volkskommissaris van Oorlog. Hij werd opzij geschoven. Ook Sinowjew en Kamenew vallen als machtelooze pionnen in het groote spel, dat Stalin speelt. 1926 ziet hem met diktatoriale

macht, nadat Joffe, een van de kundigste Sowjetdiplomaten, door hem in den dood gedreven werd. Het is de taktiek van Stalin eerst den tegenstander vanwege zijn eischen aan te vallen en als vijand der partij aan de kaak te stellen, om daarna als hij hem onschadelijk heeft gemaakt, diens inzichten klakkeloos tot de zijne te maken en het te laten voorkomen, alsof dat van den beginne zijn eigen meening was geweest. Op het vijftiende kongres, gesteund door Boecharin en Rykow, behaalde hij over de geheele linie de overwinning. De sowjetregeering is niets anders meer dan de exekutieve van het partijkomité in de hand van Stalin, den almachtigen diktator. Ook Boecharin en Rykow moesten voor zijn overmacht wijken. In 1929 publiceerden onder aanvoering van Radek 143 leden der oppositie een verklaring waarin ze zich losmaakten van Trotzky en kapituleerden voor de generale lijn van Stalin. Te zijner eer werd de hoofdstad van Tadschikistan herdoopt in Stalinabad, terwijl reeds twee andere steden, Tsaritsyn (Stalingrad) en Joesowka (Stalin) zijn naam droegen. De Sowjetstaat, zooals hij er nu uitziet, is de schepping van Stalin. In 1930 ontdeed hij zich door een misdaad van zijn gevaarlijksten tegenstander in het buitenland, generaal Koetjepow, door de Gepeoe uit den weg geruimd. Toch is hij geen starre fanatikus, doch een reëel politikus. Het volk lijdt gebrek, doch hij zwaait de knoet en drijft het voorwaarts met zijn vijfjarenplan. En men werkt reeds een vijftienjaren- en een twintigjarenplan uit. In den grond zet Stalin de historische ontwikkeling voort, die Peter de Groote eens begonnen is, namelijk de vereupaniseering van Rusland. Ook Stalin, de roode tsaar, werkt met dezelfde terroristische, Aziatisch wreede machtsmiddelen, terechtstellingen, verbanningen, martelingen, gevangenisstraffen en het geraffineerde spionnagestelsel der Gepeoe. Zooals Peter de Groote de Strelitzen uitmoordde, zoo roeit Stalin de koelakken, de kapitalistische grootboeren uit, onder de leuze: likwidatie van het koelakkendom als klasse; volledige opheffing van de tegenstelling tusschen stad en land. En hij, de voormalige priester, strijdt meedoogenloos tegen God en tegen ieder kerkgenootschap.

Een geweldig experiment van nooit gedroomde afmetingen is het, dat Stalin met ijzeren vuist en met behulp van de partij, van de komsomolzy, de kommunistische jongeren, die zijn blinde volgelingen zijn, en met alle middelen heeft ondernomen. Indien de poging gelukt, zal Sowjet-Rusland de wereld overstroomen met spotgoedkoope industrieprodukten, er zal een dumping ontstaan, zooals de wereld nog niet heeft gekend. De daardoor ontstane ekonomische ondermijning der kapitalistische landen moet den weg bereiden voor de wereldrevolutie...

JOZEF PEETERS.

Boekbeschouwing

Frank (Walter). - Nationalismus und Demokratie im Frankreich der dritten Republik 1871-1918. Hanseatische Verlagsanstalt Hamburg, 1933, in-8°, 652 blz., 6 afb.

Frankrijk na 1870. Een republiek in feite, maar met monarchistische meerderheid. Eén krachtige persoonlijkheid, Gambetta, die op den voorgrond dringt, om de republikeinsche idee te doen zegepralen. Zijn invloed overheerscht, maar de vrees voor den 'sterken man' noopt de middelmatigen hem ten val te brengen. Na zijn verdwijning, een groote leegte. Een populair generaal, Boulanger, wordt het volksidool, maar verwaarloost de macht te grijpen, die binnen zijn bereik ligt. De republiek redt zich door alle krisissen heen, ook het Panamaschandaal, dat een aanzienlijk deel van het parlement kompromitteert. Nationalistische reakties duiken op, het antisemitisme van Edouard Drumont. In de Dreyfuszaak komen al die hartstochten tot uiting. Maar in den ten slotte zegevierenden kamp om den onschuldige weet de republikeinsche geest zich zelf te redden. Ondertusschen zijn weer nieuwe theorieën ontstaan, het nationalisme van Maurice Barrès en het royalisme van Charles Maurras. Zij willen in de leemte voorzien, die het Boulangisme geknakt heeft: het gemis aan een leer. Maar op hun beurt ontbreekt hun de daad. De derde republiek blijft in leven.

Ik heb dit boek van 650 blz. groot formaat, in heel korten tijd doorgelezen. Boeiende stof, interessante kijk op de dingen. Meer nog dan de stof zelf wordt de aandacht gaande gemaakt door de wijze, waarop ze op den schrijver inwerkt. Student te München op het oogenblik dat de Hitlerputsch er mislukt (1924). Dan reeds in het uiterst nationalistische vaarwater. Hij gevoelt een afkeer voor de sereniteit, waarmee zijn leermeesters de geschiedenis bekijken. Dit boek is dan ook buitengewoon partijdig. Ik bedoel niet partijdig wat de verhouding Frankrijk-Duitschland betreft. Nergens een zweem van vijandschap voor het buurland in dit werk van een Hitleriaan. Wat de schrijver interesseert, is de tegenstelling nationalisme-parlementarisme. In de geschiedenis van Frankrijk van 1871 tot 1918 ziet hij het spiegelbeeld van de naoorlogsche Duitsche. In Boulanger, Drumont, Barrès, Mauras boeit hem wat parallel loopt met het nationaalsocialisme. In de Fransche parlementariërs verafschuwt hij de Duitsche (republikeinsche) rijksdagleden. Hij zegt het nooit, maar men voelt het doorloopend. Typisch is de wijze, waarop de Dreyfuszaak behandeld wordt. Deze schrijver is voor den Franschen legerstaf, tegen den Joodschen officier. Hij stelt hem in een zoo ongunstig mogelijk daglicht, schrijft hem de mentaliteit van een kleinen woekeraar toe, verwijt hem niet **pathetisch** voor zijn onschuld te zijn opgekomen, zoekt zijn veroordeeling te verontschuldigen, vindt er graten in dat groote sommen verzameld werden om de onschuld te doen zegevieren. Nooit wordt de kwestie tot den eenvoudigen vorm herleid, waarin ze dient beschouwd: een vraag van recht of onrecht. In dien geest gaat het door. Onder meer schijnen parlementarisme en financieele schandalen steeds één te moeten zijn (en toch meen ik me iets van een met de hulp van de huidige

Duitsche bewindvoerders in den doofpot gestopt Osthilfe-schandaal te herinneren!).

Kortom, dit is een lezenswaardig boek (o.a. ook doordat voor het eerst Duitsche diplomatieke bescheiden voor de inwendige Fransche geschiedenis benuttigd zijn), maar meer dan een wetenschappelijke synthese is het een inleiding tot het aanvoelen van de nationalistische geestesgesteldheid bij de besten onder de aanhangers dezer richting. En een typisch voorbeeld van een verderfelijke tendenz onzer dagen: de geschiedenis dienstbaar te maken voor een bepaalde strekking.

HANS VAN WERVEKE.

Leemans (Victor). - Het nieuwe Front. N.V. Vonksteen. Langemark, 1933, 250 blz.

De knappe Vlaamsche socioloog en philosoof, D^{r}. V. Leemans, maakt stellig ophef met dit 'Nieuwe Front', met een voorwoord van Erich Przywara, den beroemden Duitschen wijsgeer. Het blijkt een ernstige, brandend-actueele waarschuwing, een Caveant Consules aan de katholieke leiders. De schrijver wil 'midden in deze wereld staan en aanslag op aanslag plegen op wat hem inbreuk schijnt op de geestelijke vrijheid en een hindernis voor de ontwikkeling der hoogste geestelijke waarden'. Dit boek is een 'getuigenis van belangstelling in een breeder en oprechter kultuurleven.' En op welke veelzijdige, echt-wetenschappelijke en toch buitengemeen heldere wijze denkt de auteur!

Hij kan 'niet leven in een katholieke wereld, die hem herinnert aan het katholicisme van Alva en Philip II, die altoos spreekt over Luther en zijn Käthe, doch te weinig bekent, dat vooral het zedelijk slecht gedrag van geestelijken de afscheuring veroorzaakt heeft. Een Voltaire zou niets kunnen doen hebben, hadden vele gemijterden door traagheid en flikflooierij niet hun eigen zaak verraden.'

Dat het Socialisme onhistorisch geworden is, verloren als nieuwbouwende politieke kracht, doet Dr Leemans uit verschillende momenten uit den naoorlogschen tijd blijken.

In 'Opvoeding van ons Volk tot een Volk' onderzoekt hij o.a. de stelling: Van de universitairen moet de geest uitgaan, waardoor de hoogeschool de ring wordt, die de volksklassen omsluit.

Een 4^{e} deel over 'Politiek Realisme' besluit hij: 'Een politiek, een volk dat zich verschanst achter ideologieën, sterft door ongehoorzaamheid aan de werkelijkheid.'

In zijn wijsgeerige hoofdstukken ontleedt hij Max Scheler, Friedrich Dessauer, Nicolai Berdjajef, en Plenge, om ten slotte de beteekenis van Hegel voor onzen tijd te schetsen.

Boschma (H.). - Christus en Hitler. Licht en Liefde, Ruurlo, f. 0,25.

Europa bezit drie heilanden: Mussolini, Stalin, Hitler. Millioenen beschouwen het als de hoogste eer hun volgelingen te mogen wezen. Waardoor heeft de laatste nu dit bewerkt? Immers, hij is een man van zeer middelmatige ontwikkeling. Tien jaar geleden was hij nog niet verder bekend dan in een kroegje in een achterstraat, waar

hij werd ingeschreven als zevende lid van een clubje van politieke bierdrinkers en tinnegieters. Hij heeft de menschen volstrekt niet weten te overheerschen door de grootheid van zijn karakter, door de macht zijner groote daden, door een zelfopoffering tot den dood toe. Hij heeft zijn ontzaglijk resultaat enkel weten te bereiken door de macht van zijn woord. Toch is hij geen Demosthenes, geen Mirabeau. Verre van daar. Zijn kracht ligt hierin, dat hij niet zijn eigen woord spreekt, maar het woord, dat oprijst ‘uit de ziel van de massa’...

Het laatste woord in de wereldgeschiedenis zal echter aan Christus zijn, besluit de sympathieke auteur. De historie van alle heilanden buiten Jezus kan

worden aangeduid met twee woorden: diefstal en moord. Dat zien we in Rusland, in Duitschland, in Italië.

Vigilant. - Schatten auf Europa. Leipzig, W. Goldmann Verlag, 272 blz.; kart. M. 3; geb. M. 4,50

Deze acht dramatische novellen bevatten onthullingen van een Engelschen spion en zijn boeiend genoeg om door velen verslonden te worden. Hoofdzakelijk geldt het hier den strijd tegen het communisme, gekenmerkt door de zonderlingste avonturen, die de spanning gaande houden. Het fantastische speelt een geweldige rol, zoodat sensatie nooit ontbreekt. Verrassingen volgen elkaar in snel tempo op; de meest onverwachte toestanden rijen zich aaneen. Harde en onversaagde moed zegevieren over alle gevaren, die steeds het leven van den 'held' aan een draadje doen hangen. Geen paniek ontroert hem; nooit toont hij zich radeloos; alle geheimen ontsluiert bij, terwijl hij het noodlot voortdurend tart. Ontzetting heeft op hem geen pak. Afwisseling alleen schenkt waarde aan zijn ongewis bestaan.

De wereld schijnt niet voort te kunnen zonder de uitgave van soortgelijke werken. Nu niet en vroeger niet. Deze Mr. Morse blijkt nauw verwant met onze oude bekenden Rouletabille, Arsène Lupin, Sherlock Holmes.

Litteraire kwaliteiten bezit 'Eine Frau wurde sein Verhängnis'.

J.P.

Nieuwe uitgaven.

Van de drukkerij Heijnes, Laurierstraat, 90, Antwerpen:
JOH. C.P. ALBERTS: Kwatrijnen; 30 blz.

Van Varior, Nijverheidskaai 45, Sint-Amandsberg:
PAUL DE RIJCK: Over vereenvoudigde spelling, met slotbeschouwing van Dr J. LEENEN; 2de druk; 32 blz.; 2 fr.
Bevat: een woordje geschiedenis; voordelen; de regels van de vereenvoudigde; enige kanttekeningen en een pleidooi van Dr Leenen om eigen voorkeur op detailpunten op te geven ten gunste van het gemeenschappelik plan.

Van Lectura, Antwerpen:
LODE BAEKELMANS: Aanteekeningen van een boekenworm; 160 blz.; 30, - fr.
Daarin o.a. hoofdstukken' over A. De Cock, Karel Van den Oever, Hansen, den lof van de landlooperij en Op zoek naar den 'opregten Sinjoor.'
A.M. POLS: Van de Altenburg naar de Hofgärtnerei; 104 blz.; met 3 portretten; fr. 30, -

Dit is ‘een hoofdstuk uit het leven van Liszt.’ Als aanhangsel: Liszt en Antwerpen, handelende over drie bezoeken, door den meester aan de Schelde gebracht, waaronder een ter gelegenheid van een Liszt-festival aldaar.

52e Almanak (1933) van het T.S.G. 't Zal Wel Gaan; 142 blz., met twee portretten van Prof. Dr J.E. Verschaffelt en twee reproducties van werk van den schilder Callewaert; frs. 15, -.

JAN SCHEPERS en CARMEN MAERTEN: Julius Sabbe; 80 blz., met een portret; 9 fr.; in prachtuitgave 18 fr.

Twee gedeelten: 1e leven en streven; 2e de dichter.

Van Van Gorcum en Co, Assen:

Dr J.W. WICHERINK: Polderland, een handvol klankdichten (of wat er naar rooit); 48 blz.; f. 1,50.

Van Georg Westermann, Brunswijk:

Dia, Heft 10, met 40 mooie dispositieven, de meeste gekleurd, o.a. voor de balladen van Uhland, voor een sprookje van Grimm, over het Neckerland, over de Duitsche jeugdherbergen, enz.; prijs RM. 6,50.

De Jeugd en de Politiek

Hoe staat de tegenwoordige jeugd, 't is te zeggen, onze jonge tijdgenooten in den overgang tusschen het kind- en het volwassenzijn, tegenover de politiek?

Een eerste vraag dringt zich op: Zal de jeugd uiteraard belang stellen in de politiek?

Politiek is de kunst en de techniek van het gebruik der macht, tevens de kunst de macht in handen te krijgen om aan de openbare levensorde een vorm te geven volgens onze gedachten of onze belangen. Eindelijk is politiek het streven of het helpen streven naar die macht.

De jeugd is de tijd dat de groeiende mensch zich losmaakt van het gezin om zich in te schakelen in de samenleving. De belangstelling van den jongeling, nochtans zeer in aanspraak genomen door het nieuwe dat er in hemzelf omgaat, richt zich ook naar de omgeving, naar de maatschappij, naar de cultuurwaarden, naar het streven en het strijden in de groote gemeenschap. De pubesceerende ziel tracht naar levensruimte. Het sociaal instinct wordt wakker. De kampneigingen vinden geen bevrediging meer in het spel en in de strevingen van de kleine omgeving. Er komt solidariteitsgevoel met de wereld van de volwassenen en een verlangen om mee de maatschappelijke verantwoordelijkheden te dragen. Waar spraak is van kamp en strijd, wil de pubescent er bij zijn. Naar het politiek terrein gaat onvermijdelijk zijn blik en zijn actieverlangen. Dat is vooral waar in tijden of in landen waarin de politieke driften geweldig opslaan en de partijen en de maatschappelijke lagen tegen elkander indrijven. In kalme periodes zal de belangstelling voor de politiek, voor wetgeving en sociaal streven niet naar boven komen, maar in tijden van verkiezingen of beroering zich uiten in onbeheerschte manifestaties. Studenten zijn dan een element van onrust in het gemeenschapsleven. In Duitschland levert de jeugd een aanzienlijk contingent aan de brallende en strijdlustige straatlegers.

Van de politiek als kunst of techniek of bestuursopvatting is er bij jongelieden natuurlijk geen spraak, wel van deelneming aan een streven naar of een strijden voor de macht.

Welke politieke vormen zullen bij de jeugd aanhangers vinden? De psychologie van de puberteitsperiode zal op die vraag een antwoord geven.

De jonge mensch moet zich gereed maken om op zichzelf te kunnen rekenen. Hij moet dus zijn eigen krachten en mogelijkheden leeren kennen, hij moet bewust worden van zichzelf. Hij kijkt in zich en ontdekt zijn ziel. Dat is een ontzaglijk moment. Uit zelfbetrachting ontstaat zelfschatting, allicht zelfoverschatting. En dat wordt een eng subjectivisme. Alles wordt beschouwd uit den eigen spitsen hoek. Bij velen is er neiging tot een hooghartig individualisme, spruitend uit den trots om het ontdekken van het diepe ik en het volstrekte gebrek aan menschenkennis. De eigen persoonlijkheid wordt beschouwd als iets aparts. De jonge individualist voelt zich - zooniet beter - dan toch volstrekt anders dan anderen. Dat ‘anders zijn’ wordt trouwens beschouwd als een verdienste. Vandaar de afkeer van de traditie en van den kuddegeest. Er zijn wel uitzonderingen: practische, behendige, cerebraal aangelegde ‘jonge grijsaards’, of ook wel genieters zonder gemoedsleven en zonder ideaal. Die zullen steeds conservatieve remmen blijven. Het sterke persoonlijkheidsgevoel van de jeugd verklaart ook haar oppositie tegen de niet begrijpende volwassenen, de afstooting tusschen 't nieuwe geslacht en 't vroegere; verklaart de aarzelende, zooniet weigerende houding van de jongeren om de gedachten, de meeningen van ouderen aan te nemen, en tevens het feit dat ze zich zoo lastig kunnen schikken in het bovenindividueele van staatsidee en staatswil. Het is dan ook niet te verwonderen, dat in onzen tijd, nu in de meeste landen de jonge menschen al vroeg een rol gaan spelen in de openbare zaken, de politiek zich onmogelijk kan bewegen in de richting van verstarde traditie en rechtlijnig conservatisme. De jeugd tracht naar het nieuwe en, ofschoon de levenservaring al spoedig dwingt tot meer realiteitszin en bezadigdheid en meer aansluiting bij het bestaande, toch zal er genoeg van de jeugdige gedachtenstrekkingen in verderen leeftijd meegedragen worden om de komende politieke doelrichtingen en methodes te beïnvloeden. Bij het streven naar het nieuwe is het hoofdoel afbreken; opbouwen is voor later zorg.

Een aanwinst voor de rijpende zielestructuur zijn de gevoelens van fierheid en eer, waarmede gepaard gaat het verlangen om begrepen, vooral om erkend, om voor vol aangezien te worden. Al te dikwijls wordt geen rekening gehouden met die biologisch en psychologisch noodzakelijke strekking. Daar in de ziel van de pubescenten ook een heel bijzondere gevoeligheid ontstaat, verwekt de houding van de opvoeders en van al degenen die invloed moeten uitoefenen op de geestesvorming van de jongelieden een onvermijdelijke reactie, een vervreemding die alle paedagogisch ingrijpen doelloos maakt. De jeugd wil zich doen gelden, en waar het oudere geslacht een afwijzende houding aanneemt, daar zet zij zich schrap en reageert door tegenwerking en opstandigheid. Dat zulke gemoedsgesteldheid en zulke houding allicht vormgevend zijn voor haar politiek gevoel en haar politieke wilsuitingen ligt voor de hand. Het is heel lastig de jongelieden van tegenwoordig, die trouwens doordrenkt zijn van den democratischen geest van den tijd en van het verlangen naar ontvoogding en autonomie, het is heel lastig die jongelieden den weg te doen opgaan die de voorzichtige wijsheid van de meer bedaagden hun zou voorhouden. De jeugd is biologisch gezien reeds revolutionnair of extremistisch aangelegd en de onbehendige opvoeding van de ouderen, die de kunst niet verstaan van de teugels eenigszins te vieren en ze toch in handen te houden, is zeker niet geschikt om de revolutionnaire strekkingen af te leiden.

Dat vrij natuurlijke opstandsgevoel gaat hand aan hand met de neiging om te loochenen en af te breken.

Het revolutionnaire of extremistische stellingnemen steunt echter ook op andere gronden in de rijpende zielestructuur. In de eerste plaats op de eigenaardige strekking van den jeugdigen geest. Die strekking gaat in twee schijnbaar tegengestelde richtingen, namelijk eensdeels in die van het gevoel, sterk beïnvloed door de verbeelding, anderdeels in die van een stijve logica, die zich evenwel niet kan onttrekken aan de stuwing van de affecten. Men heeft mogen zeggen, dat een adolescent soms minder redelijk is dan een kind van 12 jaar, maar dat hij veel meer redeneert is zeker. Het redeneeren is een van de aanwinsten van den puberteitsleeftijd. De jeugd is zeker niet lichtgeloovig meer. Jonge redeneerders zijn gelukkig het logisch verband der feiten te ontdekken, ze willen teruggaan naar de principes en den weg zien van de oorzaken naar de gevolgen. Hit rechtlijnige elementen bouwen ze

systemen op, zonder te willen inzien hoe weinig die met de werkelijkheid gemeens hebben; ze weten niet, hoe die werkelijkheid bestaat uit ingewikkelde synthesen van dooreenloopende en vaak tegengestelde krachten. Vandaar dat de eenvoudigste, meest directe politiek voor hen de aantrekkelijkste is. Vandaar hun voorliefde voor pasklare actieformules, die theoretisch rechtstreeks op het doel afgaan. Er moeten eerst ontgoochelingen komen om hun te leeren links en rechts te kijken. Van middenweg in de politiek zal er bij hen uiteraard dus geen spraak zijn. Zij kennen het procédé van de halve tonen niet. Hun oordeel is volstrekt, zonder verzachtende omstandigheden, zonder onpartijdig onderzoek.

In hun fierheid over de ontdekkingen in zichzelf, in leven en cultuur hebben ze den indruk alsof zij de vinders, de scheppers zijn van de waarheid, de aanbrengers of althans de verdedigers van het nieuwe. Met al hun liefde voor waarheid en recht, zoeken zij eigenlijk niet de waarheid en het recht, maar het bewijs van wat in hun idee waar is en rechtvaardig.

Jeugdige politiekers hebben de illusie dat politieke meeningen en strekkingen moeten overwinnen door logische bewijsvoeringen; ze zien nog niet in, dat het krachten zijn, feitelijk programmatisch gesystematiseerde vormen van het kampinstinct.

Een belangrijk moment bij het bepalen van de richting, die jeugdige politiekstrekkingen onvermijdelijk moeten uitgaan, is het feit dat de rijpende ziel essentieel romantisch is aangelegd. Want hoe sterk ook de neiging is van jongelieden tot intellectualisme, hoezeer ook de tegenwoordige cultuurstroomingen er op uit zijn alle sentimentaliteit uit de zielestructuur te weren, de romantiek zal in de pubesceerende ziel steeds opnieuw opbloeien. Romantiek inderdaad is wereldbeschouwing door de fantasie en het gevoel heen, afkeer van de realiteit, verlangen en droom, geestdrift en vrijheidsbehoefte, individualisme en opstandsgeest. Daarmede zijn blijkbaar reeds genoemd eenige van de meest kenteekenende trekken van de jeugd. Onvermijdelijk moeten die romantische aanleg en neiging en de gansch andere stemming van de omgeving gedurig tegen elkander inwerken. Die spanning kan niet anders dan onrust verwekken in de jonge ziel, welke onrust mede vormgevend moet zijn voor haar politiek gevoel. In schijn vaak cynisch en opstandig, kunnen de jongelieden hun geest laten wegvluchten in nevelige droomen vol zachtheid en verteedering. Dan gaat hun

verlangen naar lichtende maatschappelijke en menschelijke idealen, dan speelt hun fantasie met thema's die bronnen zijn van de meest verscheiden aandoeningen, van ontroerde bewondering tot heilige verontwaardiging. Die idealen zijn dikwijls ijdel of opgeblazen en weerstaan niet lang, zelfs niet aan de speldeprikken van 't leven. Wie zich op zeventien jaar een roes dronk aan begrippen als waarheid, vrijheid, recht, gelijkheid is misschien enkele jaren later de meest realistische utilitarist. Want het jeugdige idealisme is meermalen niet meer dan taalgekletter. Het blijft hangen aan den klank van de woorden of aan den buitenkant van de symbolen. En toch is het een verkeerde paedagogiek brutaal de hooge doelstrekkingen neer te halen. Een Fransch jeugdpsycholoog heeft gezegd: ‘La jeunesse, c'est la joie de pouvoir régier ses actions exclusivement sur la vue de 1'avenir et sur l'idéal.’ Laten wij niet te vroeg de verre lichten uitdooven. Op één gevaar dient echter gelet, en daar is de waakzaamheid van de opvoeders hoogst noodig: het te plotse overgaan van de theorie naar de daad die het ideale doeleinde moet naderbij rukken. De jeugd is niet aangewezen om op het politiek en maatschappelijk terrein actief op te treden. Er moet eerst heel wat weggeruimd worden: illusiën, engheid en vooringenomenheid, en heel wat kennis verkregen, o.m. van de moeilijkheden tusschen den wil en het bereiken.

Een romantische trek die de jeugd zeker bezit is de geestdrift. Geestdrift zou uit liefde moeten komen. Maar er is een geestdrift van den haat, en die is meestal een geweldiger prikkel dan die van de liefde, omdat de kamp meer tot het instinct spreekt dan altruïsme en ideaal. Het is niet lastig het enthusiasme bij de adolescenten op te jagen met hen, over de realiteit en de mogelijkheden heen, te wijzen op ideale wilsrichtingen, met te bouwen op hun neiging tot heldenvereering, met hun verbeelding en gevoel te treffen en hun strijdzucht te wekken door eenvoudige formules en slagwoorden. Zekere termen, als eer, recht, vrijheid, krijgen voor jonge menschen een geheimzinnige beteekenis, die de mogelijkheid dekt tot rijke emoties en heroïsche handelingen. Een politiek zonder mystiek zal geen nieuwe geslachten vormen.

Een van de tegenstrijdigheden in de rijpende ziel is degene die bestaat tusschen haar zin voor vrijheid en zelfstandigheid en haar vatbaarheid voor suggestie, haar neiging om zich heelemaal te geven aan ouderen, die de kunst verstaan jonge menschen tot

zich te trekken. Wat jongelieden verlangen is: niet meer als kinderen beschouwd en behandeld te worden; hun eerzucht gaat naar coöperatie met volwassenen. Uiterst gevoelig zijn ze voor blijken van genegenheid en belangstelling, vooral vanwege degenen die een rol spelen of die ze kunnen bewonderen. Ze volgen gaarne leiders, maar dezulke die ze zelf kiezen. Hooghartige houding van politieke aanvoerders tegenover het jongere geslacht werft geen nieuwe partijlagen aan.

Het is de vraag niet of het wenschelijk zou zijn, dat de jeugd een voor de politiek gesloten tijd was. Het zou zeker in het verlangen van veel opvoeders liggen onze aankomende jongens en meisjes te vrijwaren van al de gejaagdheid en de bitterheid, die de politiek meebrengt. Maar in den maatschappelijken en cultureelen toestand waarin we leven is het een onbegonnen werk dat te beproeven. En 't is ook een nutteloos pogen met geweld de jeugd van de strekking naar de uitersten weg te houden. Wat opvoeders en leiders moeten doen is: trachten het vertrouwen van de jongelieden te winnen, met voorzichtige en verstandige suggestie leiden en de te geweldige gedachtenstroomingen kanaliseeren.

De jeugd is een bodem van vruchtbare mogelijkheden: in haar liggen de kiemen van nieuwe politieke geestesrichtingen. Het is echter niet goed. dat die kiemen te vroeg en te plots tot volledige ontwikkeling komen.

R. ADRIAENSEN.

Het Dutske

- Da zijn nou toch toeren met mijn zwarte, ge weet wel, mijn henne mee heuren kroezelhoed, zei de tamelijk gezette bazinne Poteten op een goeden morgen tot Fietse, heur naaste gebuurvrouw, die een paar honderd meter verder woonde.

- Wa heê ze nou weer uitgevonden? vroeg Fietse deelnemend.

Dat was een oud boerenwijfie met wel duizend rimpelkens en streepkens en groefkens in het mager gezicht, en die, bijgestaan door Peet, den schoonzoon-weduwnaar, een doeninksken[1] uitbaatte.

Die vrouwen gingen met elkaar zeer vertrouwelijk om, en elken dag, dien Onze Lieve Heer verleende, kwam bazinne Poteten ‘'n dag’ zeggen aan Fietse, of wandelde Fietse over 't zanderig wegelken naar 't hoveken van bazinne Poteten.

En ze vonden dat zeer gemoedelijk; 't was gelijk een onmisbaar deel van heur bestaan. En ze deden het zoo regelmatig, precies een horlogewerksken, zelfs al waaide er een onverkwikkelijk windeken.

- Ze is zij weg, mijn zwarte, en ze blijft zij weg. Precies tueëverije, mijn kind!

- Op heure lariet[2], lachte Fietse.

- 'k Zoê mijnen kop in tweeë peize, om te wete, waar da ze blijft.

- 'k Zegge, op heure lariet! Newaar, Pierke?

Pierke was een katerken. onafscheidbare medeslenteraar, vertrouweling van Fietse, waarmee ze immer gemoedelijke praatjes hield en aan wien ze al heur geheimpjes vertelde.

- 't Zoe wel keuë[3] zijn...

- Onder azu 'ne kroezelhoed nestelen somtemets oardige gedachten.

- De kiekens en hên gieën gepeize, beweerde Peet.

(1) Kleine hoeve.
(2) Op haren zwier.
(3) Kunnen (keunen).

En hij wrong met de tanden een bolleken van zijn vlecht kleverig-glimmende kauwtabak, die hij uit zijn vestzakje bovenpeuterde.

- Huldere kop es te kleine. Doar es te letter plekke[4] in.

- Oas wannieër da ze gruëten honger krijgt, komt ze van zelf weerom. Zu zekers of da ieën en ieëne tweeë es, meende Fietse.

- Honger! lachte Peet. Ei, ge hêt het gij, nondedsieremij, goed op. Ze en hên zij nuët van ze leve gieënen honger, de kiekens. Ze pikken en ze scharten in tije.

- 't Zoê mij toch iets doen van zu'n goeie leghenne!

- Werekome doet ze alleszins, troostte Fietse.

- En de kiekedieve! Tellen de dieë niet mieër mee?

- Peet heê weerom 't slechtste vast.

- 'n Kwoaië profeet!

- Ei, 't zoê, nondedsieremij, den ieëste kieër nie zijn. Da zeg ik-ikke. 't Endeke zal 't uitwijzen.

En hij spoog een dikken boog tabaksop.

Een paar dagen nadien kwam Fietse met heure trouwe lijfwacht bij de gebuurvrouw, die heur begroette met een gezicht, waaruit allerlei nieuws straalde.

- Wilt-de nou wa wete?... Madam es were!

- Es ouw zwarte were? Wel, dsiemenesmijnsche-toch! 'k Hê 't gezeid, 'k hê 't gezeid!

- Joa, joa, ze es zij were!

- En zu moager of de stroate, zeker? 't Vel over heur karkas?

- Wa zoê ze, wa zoê ze!

En bazinne Poteten was hoovaardig.

- Ter contrarie, verbeterd, mee nog 'nen schuënderen kroezelhoed.

En nu babbelde ze smakelijk:

- Ik kom ik-ikke azu 's morgens vroeg op 't hof, en wa zie ik doar al mee ne kieër uit de hoage krabbelen? Mijn zwarte, preusch gelijk 'n madam, al klokkend en al wenkend. Want ze

(4) Er is te weinig plaats in.

en was niet allieëne: elf tsiepkes[5]! En 't gonk heur goe af!

- Elf tsiepkes! Wel, wel, wel!... Wa zegt-de gij doarvan, Pierke?... Elf tsiepkes!... Peet zal er van stoan goape! 't Zal wa zijn van nondedsieremij!... En onze kleine Frantso!

- Ze hoa zij gebroed, mij schoap, zonder iets te zeggen; effenaf gebroed in 't kenu[6]. Elf tsiepkes, 't es nog dag mijn hondse!... E hieël hulleke tsiepkes.

- Nog zu dom niet veur zu 'n onnuëzel kieke. Die kroezelpluimkens! Daarin zit heur verstand. Zu zeker of de dag.

- Kijk, doar komt ze met de processie. 'n Sleep van jonkskes.

- Een kudde!

- Frisch en gezond! Plezierig, niewoar? 't Leeft al wa dat er aan is. 'k Hê 't al zu dikkels[7] bijgeweund en 't es toch altijd 't ziene wird, al die bekskes en die puëtses, en die piepstemmekes. Precies 'n speldewirk...

- Joa, bieëstses doen soms wonder... En welgemoakt van puëten en uëre? lachte het rimpelmuilken van Fietse. Mijn Pierken es uëk schuëne, newoar Pierke?

En de vertroeteling voelde Fietse's streelende hand.

- Er es toch 'n moarteloarke bij.

- Iedere nest heê zijn kakernestse!

- Zie, doar es 't dutske mee zijn scheëf puëtse, meewaarde de bazinne.

- 't Pikt toch dapper mee, merkte Fietse op. 't Zal gedije, 't zal gedije!

- Mijn Tsol heêt-er veel spijt in.

Fietse knikte met een ernstig gezicht; ze begreep. Baas Poteten liep sinds jaren ook kreupel.

En bij het huiswaartsslenteren kreeg Pierke de heele geschiedenis per stuk en brok smakelijk opgedischt: van den zwarten kroezelhoed en van die bende tsiepkens en van dat schaapken met zijn misvormd pootje, dat arm dutsken, en van de langdurige mizerie van Tsol.

Wanneer Peet de roerende gebeurtenis vernam, gaf hij een straal tabaksop ten beste, nondedsieremijde een moment, en dan leeraarde hij:

(5) Kuikentjes.
(6) Inconnu.
(7) Dikwijls.

- Een schieëf puëtse! Wa es zuvele! 't Doe mij, nondedsieremij, peinzen op meester Mankepetsanke uit mijnen schooltijd!... Hij pikkeldege uëk azu!... 't Zal uitgroeie!... 'k Hê ik-ikke da nog wete gebeure... Op tien prijkels[8] negen, dat 't uitgroeit.

- Uitgroeie! spotte zijn zoon, de kleine Frantso, een bonkige jongeling van ongeveer twee meter lang. Die benaming ‘kleine’ was aan hem blijven hangen van in zijn prilste jeugd, om hem niet te verwarren met andere Frantso's in de familie.

- Uitgroeië! herhaalde hij. Nog niet in gieë twintig joar. Geboren es geboren.

- Gij weet het weerom best, vermaande Peet. 'k Hê ik-ik toch mieër kiekes gekwieëkt dan gij.

- Ik weet het, hield Frantso vol, 't en zal ni dijen... De beste fiternir en kan da nie verbetere... 't Es 'n getieëkend! Wacht ou veur de getieëkede.

Peet wrong wrevelig een brokke van zijn tabakstrengsken en trok, sleepvoetend, op zijn klompen naar den akker.

Daarmee was 't bezegeld en Fietse zette zich in haar keuken genoeglijk op heur stoelken tusschen de stoof en het venster, met Pierken op den schoot, met Gustse, een katijvig kattejonksken - een vondelingsken - op een schouder, en met Marteko, den hond, aan heur voeten.

- Meetse zit er woarm in, in de bieëstses, lachte de kleine Frantso.

- Doar en goa niets op hieël de wirreld boven de bieëstses, zei ze.

- Eiwel, 'k verstoa da-de. 'k Zie ik-ik uëk girre bieëste, honden, katten, konijnen en kiekes; moar mollen, puien, slekken, miggen, ratten, duëzendpuëten, **merci,** zulle!

De man van bazinne Poteten heette Tsol. Met een half lam been sleepte hij zich sinds lang door de keuken, het stalleken en over den akker, en liet, noodgedwongen, den zwaarsten arbeid, de kravee[9], over aan het wijf. Zijn voornaamste bezigheid was het kauwen op een grashalmpje, op een strooitje, dat tusschen zijn meestal zwijgende lippen uitpuntte, en waarin leven en beweging kwamen naar gelang van de kauwwerking en den stormloop

(8) Kansen.
(9) **Corvée.**

van zijn gedachten. Tsol en zijn ‘streutse’ waren bekend bij jong en oud. Daaruit drukte en zoog hij zijn kalme levenswijsheid, gansch zijn ‘tsolligheid’.

Tijd bij tijd kon hij de kuikentjes van de zwarte en hun onvermoeibaar gedoe gadeslaan met immer frissche belangstelling.

- Een wonder, een echt wonder, die kleine tsiepkes. Vindtde 't nie, bezinne?

- En zeggen dat ze pikje na pikje, al krabbelend en schartend, gruët worden en kloek... Da mecanieksken en stoa nie stille, nuët nie stille!... Kijk, dien nondedsierschen kleinen deugniet! Hij wil al mieëster spele!... 'n Hoantsepik!... Hê-de 't al belet, dat de kleinste mieëstal de frankste zijn

Bazinne antwoordde dikwijls niet. Hoofd en handen had ze vol - na heur praatje met Fietse - Kiekens, konijntjes, 't geitje, 't groensel! Maar ze verrichtte kranig den arbeid: handen en armen gelijk een manspersoon.

- En 'nen oasem gelijk 'e pird, zei Tsol dikwijls.

Het tsiepke met het mislukt pootje trok hem geweldig aan, Alsof 't kwaad er mee gemoeid was, gingen zijn blikken er van zelf naar toe. Wanneer de klokhen naderde met heur bende krabbelaars, zag hij immer dat hinkepootje het eerst, en kon hij zijn oog er van niet losmaken. En onder het op- en neerwippen van zijn ‘streutse’ klonk het immer weer:

- Da dutske!... Dat oarem dutske!

Hij voelde zoo diep het gebrek, het ‘mankement’. Hij ook moest zich kreunel voortsleenen, onbehaaglijk zijn looden ‘puët’ meekarweien, terwijl anderen van zijn ouderdom nog flink te poote waren. Zie maar eens de bazinne!... En in zijnen tijd kon hij ‘travakken’ gelijk een leeuw.

En nu!

Dat is 't leven, zeggen de menschen. En daartegenover staat de kloekste kerel machteloos, en moet hij zijn leed, zijn grimmigheid verkroppen.

- 't Geeft mij 'ne schok in mijn herte telkens het op zijn puëtse wil steunen en het dan terugsnokt, precies 'lijk of dat 't hem zieëre doet... 'k En kan het schier nie mieër ziene... 't Pakt mij woarlijk, bezinne. Weet-de 't? 't Pakt mij.

Bazinne Poteten begreep. Ze voelde, hoe hij over zijn eigen leed, zijn bange onmacht practizeerde.

- Willen we 't wegdoen, man?

- Joa-we!

Gezeid, gedaan. En op een, twee, drie snapte ze het ‘geteekend’ tsiepken en bracht het naar Fietse.

- Kwieëk gij da bieëstse, Fietse. Mijn Tsol heê er te veel verdriet van. 't Knoagt, mijn ziele, aan zijn herte. Hij wordt er zuiver ziek af, ziek van sagrijn... Droag-t-er goe zurge veure. Oas het noar zijn moerken oardt, wordt het 'ne piroe in 't leggen.

Fietse nam het dierken drukkend-aaiend in den arm.

- Kom gij hier, mijn dutske. Ge meugt gij bij Fietse blijven, en bij Pierken en bij Marteko... 't Ieëste ei es veur ou, bezinne.

't Dutske deed zijn intrede in de keuken.

Marteko en Pierken waren op hun hoede tegenover den indringeling. Nauwelijks was Fietse gezeten, of Pierken veroverde automatisch den schoot, Gustse klauterde voorzichtig naar den schouder en de hond vatte post op zijn gewone plaats. Ze verdedigden hun bezit.

Het dutske stond een moment, waar de boerin het geplaatst had; een zierken verbouwereerd.

- Ge moet nie schou zijn, dutske... Kom, beetjes!

En dan tot de huisbeestjes:

- Gieë kwoad doen, huërt-de 't! 't En es moar 'n oarm dutske mee zijn puëtse!... Kijkt moar ne kieër noar da mizeroabel puëtse.

Middelerwijl was het kuikentje vertrouwelijker geworden, en pikte smakelijk kruimeltjes op de tafel.

- Ei, da zal nou nog beteren, riep Peet, bij 't aanzien van het gemoedelijk tafereel, kiekens in mijn keuken. Dat en heê nog nuët in den Almanak nie gestoan.

- 't Es 't dutsken van bezinne Poteten. 't Es 'n zende[10] van heur.

En dan volgde de heele geschiedenis van Tsol zijn verdriet.

- Smijt het moar bij de andere.

- Ei, loat da schoapke e letske bij ons, zei de kleine Frantso, die van zijn werk thuis kwam. 't En doe hier gieë kwoad!

- 't Es gelijk, 'k en wille gieën kiekens op mijn toafele zien, nondedsieremij.

- Pierken en Marteko zijn hier toch!

- 't Es gelijk, zeg ik ou. 't En betoamt nie, 'n kieken, woar

(10) Geschenk.

da we onzen boterham moên ete! En daarmee is 't de flatoe[11]!

Fietse hoorde niet gaarne dat nijdig gekout tusschen vader en zoon, en ze droeg het dutske buiten.

- Luëp moar bij de andere, luëp moar! zei ze met heur piepstemmeken.

De haan met zijn gouden borst, zijn blauwendige veren, zijn vurige kroonkam, keek verwonderd op naar de nieuwelinge.

- Kut-kut-kut! deed hij. Wie is dat?

Sommige hennen met hangenden kam en lange, schuddende lellen, krabden en pikten zonder opzien. Andere staken hun nieuwsgierigen bek in den wind.

- Kurr! Kurr!... 'n Hinkepoot!

- 'n Pikker te meer!

- Kut-kut-kut! verwittigde de haan.

En hij nam het vreemde hoentje, dat zoo buitengewoon deed met zijn pootje, onder zijn machtige bescherming. Hij wenkte het lokkend naar iets lekkers, voor 't hinkepootje alleen.

Een vriendelijke bejegening is immer een zalve.

De andere hennen keken afgunstig, en hier en daar begon er een ook scheef te loopen om de vriend van den keizer, van den haan, te worden.

Maar 't en hielp niet!

En het duurde niet lang of het dutske, aangemoedigd door Fietse en door den kleinen Frantso, had vrijen toegang tot de keuken.

Het was er thuis; de overige hoenders moesten buiten blijven, onverbiddelijk, hoe ze ook knorden en met scheeven kop en hangenden kam en treurigen staart vóór de huisdeur samentroepten, als koppige bedelaars, die nu en dan een protestkoor kakelden.

Het werd een voortreffelijk gezin: Fietse, hare koffiekan en koffiekommeken, Pierken met zijn snorliedje, Marteko met zijn geeuwmuilken en zijn kwispelend stompstaartje, en 't dutske. Gustje was eigenlijk nog te onbeduidend om mee te tellen.

- 't Es 't ziene wird, schimpte Peet soms. 'n Echten bieëstenhof!... Al da goedse zal nog buiten vliegen!

- Wa zoê 't! oversprak Frantso.

- Oas 't mij overschiet, nondedsieremij!

Het dutsken werd gaandeweg een flink dierken, dat zich niet

(11) **Voilà tout.**

'verpikken' liet, en tegenover de oudere welweters van den kakeltroep krachtig zijn stuk stond. Een prachtbeestje werd het.

- Joa, joa, 'n dagske te ieënewoarts! zei Fietse.

- E weekske te ieënewoarts, volledigde Frantso.

- 'k En zoê het, nondedsieremij, nuët van ze leve nie gepeisd hên, bewonderde Peet.

- Ziet-de wel, voaëre, triomfeerde Frantso, da 't niet uit en groeit! Doar en es gieën prijkel veur! Geboren es...

- Da weten wij uëk, profeet!

- 't Bieëstse heê schieëf in 't ei gezeten. En da es 't sekreet!

Peet tastte met zijn aardkleurige vingers naar zijn kauwtabak.

- Schieëf in 't ei, lachte hij, schieëf in 't ei! Moak da an de ganze wijs!

En weer sliepslapte hij op zijn beklodde klompen naar zijn 'groenselbedden'.

- Ge zul moeten op de kivie[12] zijn, Meetse, veur 't ieïste ei, waarschuwde Frantso. Recht es recht! 't Komt aan bezinne Poteten toe.

Ze verloren 't dutsken niet uit het oog.

En op zekeren morgen weerklonk een wekkende kakelfanfare op de mande. Fietse was er bij gelijk een windhond, trots heur stramme knieën en heur stijve lenden, om het ei te rooven.

Een prachtei; zwaar in de hand.

- Dat en kunt-de gij nie, hee Pierke!... En gij ook nie, Guustse!... Marteko, ziet-de da? 't Es van ons dutske!

Fietse was overgelukkig, fier gelijk een pauw.

Al heet en warm droeg ze het naar de buurvrouw.

De bazinne kon heur oogen niet gelooven.

- En es da woarlijk van ons dutske?

- Dat es van mijn dutske. Wa zegt-de doarvan?

- 't Oardt noar zijn moerke... 't Es 'n eitse voor mijnen Tsol; 't zal hem plezier doen.

Peet werd eenigszins toegeeflijker voor het kreupel hoentje, en hij hoopte, maar uitte het niet, dat bazinne Poteten nog veel mismaakte tsiepkens mocht krijgen.

Het stille gedoe volgde zijn tredmolengangetje op het doeninksken, tot wanneer het krieperige, kreunende, krakende, krege-

(12) **Qui vive,** acht geven.

lige Fietse ziek werd en niet meer uit de voeten kon; ze was t'endent. Marteko week niet van haar bed. Pierken klauterde naar heur hoofdkussen. 't Dutske hinkte binnen, wanneer de deur openstond en met een scheef kopken deed het:

- Kuttekut, kut!

En na korten tijd was het met Fietse gedaan.

- Onze lieven Hieëre heê 't schoap g'hoald! zei de bazinne.

- Fietse-n-es gelukkig! beaamde Tsol en zijn trillend hooitje meldde zijn diepe ontroering.

Pierken spon geduldig nog een snordeuntje op het sterfbed; maar er kwam geen streeling.

Marteko lei de voorpooten op den bedrand, snoof de lucht op en begreep niet, waarom het zoo beangstigend stil bleef.

't Dutske hinkte heen en weer en snaterde:

- Kut-kut-kut-krr!

Zijn afscheidsgroet.

Dan volgde zonder uitstel de ingrijpende wijziging, waarmee Peet zoo dikwijls gedreigd had.

- 't Es nou ne kieër mijn goeste, nondedsieremij!... Marteko moet buiten aan zijn kot... Pierken en Guustse op de muizenvangst en de rattejacht. Ze zullen wirk genoeg hên!... Ze zijn er, nondedsieremij, veure gemoakt!... 't Es uit en amen mee da lui kiekskensleven... En de manke kiekepuët bij zijns gelijken... en niet mieër in de keuken.

't Stond ankervast.

Frantso weerde er zich tegen: verloren moeite.

- Doar en helpt gieën preekpaleeren aan. Hêdt-de mij verstoane? 'k En wil er niets mieër over huëre. 't Heê, nondedsieremij, veel te lange geduurd.

Hij beet nijdig een brokke van zijn kauwtabak en trok weer naar zijn land.

Nu was hij de baas.

Nog dikwijls kwamen Pierken en 't dutske gelijk treurende bedelaars voor de huisdeur, die vijandig gesloten bleef. En uit den troep van de hoenders op het voorhof weerklonk soms een hoongekakel, een nijduiting vol leedvermaak, tegenover de vroegere lieve kinderen van Fietse-zaliger.

Marteko was met een keten aan een oude tonne geklonken.

Daar jankte hij met lichte gillekens zijn leed uit, draafde wat rond, tot wanneer een heftige ruk aan den hals hem verwittigde dat het heerlijke vrijheidslied uit was. Hij geeuwde lui, vervelingsvol, blafte nu en dan, snapte naar vliegen, krabde zich, en lag met den blazenden snuit te droomen van Fietse.

Pierken en het dutske kwamen hem wel eens een poosje gezelschap houden. 't Katerken miauwde fleemend:

- Fietse nie gezien?

En 't dutske krabde zich het oor met het scheef pootje en taterde, zich gelaten schuddend:

- Kuttekuttekut! Waar is Fietse?

Ze waren hun Fietse kwijt en 't woog hun loodzwaar en lang.

Fietse's beeltenis, een oude foto, stond in een lijstje op de schoorsteenplank boven de stoof, waarop heure koffie zoo dikwijls in de kanne gegeurd had. Niemand keek er meer naar.

Peet had geoordeeld, dat de kleine Frantsoo zich een vrouw moest zoeken.

- Ge hêt ouw joare, Frantso, en ge wint ou bruëd... Zoek ou e wijf... Een huis zonder wijf goat den dieperik in, noar de weerlicht, noar den duvel, nondedsieremij... En mijne kirrepap[13] altijd zelve koken en wil ik nie. 'k Hê der mijn bekomst van!

- Die goeë petoaterkes van Meetse, zei Frantso met etensheimwee in de stemme. En heur antsuunsouse!

- Joa, joa! Gij en spreekt van niet anders dan van ete. Ou koe en geeft gieën andere melk... 'n Teste irappels[14] te kieëre goan, dat-de niet mieër en keunt goape, en 'n tieële kirrepap uitslabbere, dat-de gieëne pap nie mieër en keunt zegge, da es ouwe koavel!

- Meetse zei altijd, da 'k goe stond mee Sinte Apolonia!

- Moar kirrepap koken, die mijnschelijk es, doarveure moet-de nog e letske noar de schole goan... Zoekt ou e wijf!

En er kwam kort nadien een jeugdige, zorgende geest op Peet zijn hoveken. Feria werd de vrouw van den kleinen Frantso. Roste Feria. Een passend koppel.

(13) Karnemelkpap.
(14) Aardappels.

Ze, had ‘haar op heur tanden’, en een stemme gelijk een klokke. Iedereen voelde en aanvaardde weldra haar meesterschap; zelfs de overmoedige haan, die voor geen klein gerucht vervaard was, liet een waarschuwend: Kut-kut-kuttekut! over zijn kippen hameren, wanneer hij 't nieuwe wijf hoorde of zag.

Wanneer 't dutske op één pootje en met hangend, ontmoedigd kammeken aan de huisdeur stond gelijk een smeekend sukkelaarken en soms trachtte binnen te trippelen gelijk in den tijd van Fietse, dan riep roste Feria:

- Sirt oë juut! Krom mirakel!

En ze schoot een dreigvoet vooruit, en in de hoogte pijlden een paar armen! 'k En zeg u maar dat! 't Was andere peper dan het piepstemmeken van Fietse.

- Moet-de gij, nondedsieremij, azu barrebassen tegen da oarem dutske? vermaande Peet. Ge zie wel, da het en mankement heê... Loat da dutske gerust!

- Dutske, dutske! schimplachte Feria.

- Da bieëstse voelt toch uëk zijn mankement; moar 't en kan het niet uitene! 't En heê gieën verzije.

Hij had volkomen vergeten, hoe hij vroeger brutaal optrad. Zóó gaat het. Uit een vreemden mond klonk het hem veel harder, wreeder.

- In mijn huis gieën bieëste. 'k Hê slameur genoeg. En doarmee es 't de flatoe!

't Was gezegend, afgekapt gelijk met een kapmes.

De flatoe! Peet zijn spreuke.

't Dutske zocht heil en bescherming bij den gouden haan, en Peet trok, overmand, sleepvoetend den lochting in, zalving vindend in zijn trouwe kauwtabak.

Zelden liep de rede over Fietse. Wat met aarde gedekt is, wordt vlug vergeten. Peet en Frantso en Feria hadden de handen en het hoofd te vol om het oudje-zaliger te kunnen herdenken: aardappels, wortels, kervel, ajuin, de geit, de konijntjes, de duiven, zelfs mest.

Fietse was echter niet zoo vergeetachtig. En 't gebeurde soms

- in onbewaakte oogenblikken - dat ze met een voorzichtig, beverig vingerken de wattige wolkjes, die aan den hemel te drogen hingen, ter zijde schoof, om door een mooi blauwe vensterken heur doeninksken toe te wenken, en heur beestjes, heur dutske te zoeken. Maar geen levend herte kwam onder de geheimvolle bekoring.

Bazinne Poteten volgde soms uit gewoonte het afwisselend wolkentafereel en dan zei ze tot haren Tsol, bij het zien van de blauwe gaten in de wolkjes:

- Zoê Fietse ons nie ziene van uit den hemel?

- 'k En weê nie, wa da 'k moe peinzen, antwoordde hij, zijn strooitje kauwend.

- 't Ware de moeite wird, da ze eens heur kopke door de wolken stak. Daar zoû hieël de prochee komen naar kijken!

- Ge zijt 'n beetse zot, bezinne!

En daarbij bleef de guitige inval.

Peet bekeek de twijfelachtige lucht, streek met zijn ruwe, bezoedelde vingers over zijn stoppelkin en liet nog eens zijn spleetoogskens de ruimte inschieten.

- Sloat de wind omme, 't ê re-ene[15].

- 't En zal! snakte roste Feria.

- 't Moe re-e-ne! 't Luëf[16] stoa, nondedsieremij, te bidden en te smieëke om natte.

- Wa zoê 't! profetizeerde Feria.

- De wind ommesloan, weersprak de kleine Frantso. Bah, joa hij! Hij zit Noord-Zuid, en oas-t-hij in da gat vaste zit, en es-t-er gieëne levende duvel in de helle, die nen dreupel woater kan doen valle, giënen dreupel!

Ja, ja, het oude Fietse was totaal vergeten...

En ontstemd stampte ze een dikken, grauwen wattenbol voor het mooie blauwe hemelraamken.

- Ziet-de-wel, dat 't overtrekt! 'k Hê 't, nondedsieremij,

(15) 't Is regen.

(16) Loof, hier bepaald rapen.

gezeid!... En die gruëte kuifele[17] van den kleinen Frantso wil altijd gelijk hên!

- - - - - - - - - - -

Ridder Haan kraaide nog immer - met een knipoogje - zijn schorre, vriendelijke fanfare, krabde met zijn machtige, beenderige teenen in de mulle aarde, dat het stof opvloog, kapte er soms in met zijn dreigsnavel, en stiet uit zijn gesloten bek een lokkend schoklachje, wanneer hij een broksken gevonden had voor de verlekkerde hennen.

Maar 't beste was immer voor een gezet mevrouwtje, dat bazinne Poteten eens hartelijk gedoopt had: 't dutske!

ALEXIS CALLANT.

(17) Domoor.

[Zes gedichten]

Was dat het Einde of 't Begin?

Was dat het einde of 't begin
Van wat moest eeuwig zijn
En stil nu rust, in teeren schijn
Van louter lief zijn, was dat min?
Was dat het einde of 't begin?

Waren wij zelf er van bewust,
Dat eens dat vuur, dat blaken moest,
Uitbreken zou zoo wild en woest
En nimmer meer zijn uitgebluscht?
Was dat het einde of 't begin?

't Was noch 't beginnen noch het eind,
't Was al wat lief en luister is,
Een stralen in de duisternis,
Of wat er nog veel juister is,
Een liefdë ongekend.

't Had noch een einde noch begin,
't Was louter lief zijn en toch min.
'k Zag gansch uw ziel in d'oogenschijn.
't Kan nooit of nooit vergeten zijn,
't Had noch een einde noch begin!

't Was iets dat lang en lang bestond,
Schoon geen van ons 't ooit had doorgrond;
't Was iets dat lang aan 't leven was,
Schoon 't aan geen een gegeven was,
Te raden 't klaar begin.

't Was een mysterie onvermoed,
Een licht dat elk aanbidden moet,
En dat nog door de dagen heen,
Gestadiglijk blijft branden.
't Had geen beginnen, waar is 't eind?

Rozen

Helroode rozen, vlammend incarnaat
Van vuurge passies, donkerzacht fluweelen
En licht-karmijne als rose vrouwenkelen,
Bleekgeel doortint als roomig-blank brokaat.

Ivorig witte, crème of goudig-gele
Lijk 't vreugdvergulde gloeiend zongelaat.
Met rolgekrulde blaren frisch bij dageraad
Bepeerld met diamanten, schittrend vele.

O godenglorie, bloem van weelde, pracht
Van zelfbewerkte, zonbeschenen gaarde,
U heb ik lief, zoo innig dat 'k uw schoonheid

En al de glorie die uw trots ten toon spreidt,
Extatisch in een zang te weven tracht,
Eer 't loover zijgt op rust verlangende aarde.

Neem, Lief...

Neem, lief, mijn hoofd in uw gebenedijde handen,
En laat mij nog, voor 't laatst, uw langgeliefd gelaat
Zoo inniglijk aanstaren, eer voor goed vergaat
De vlammenweerschijn van ons vroeger passiebranden.

Nu ben ik weer bij u, mijn laatste toeverlaat,
En voel mij veilig thans als een die lest komt landen,
Na lang en droef gedool, in d'oude erinneringslanden,
Eer over wat er rest, de dood zijn sluier slaat.

Zeg, spreek geen enkel woord, maar streel mijn grijze haren,
Wijl langs de kamerwanden langzaam ommewaren
Al d'oude broze illusies van ons eersten waan.

Nu ben ik weer met u in ons beloken gaarde,
In ons zoo zalig thuis, en van mijn lippen gaan
De laatste liefdeliedren die 'k voor u vergaarde.

Wonden

Niet zevenmaal hebt gij mij 't hart doorstoken.
Maar meer dan zeven keeren zeven maal;
En onmeedoogend trof mij telkens 't staal
Der wondewoorden, in uw haat gesproken.

Bij elken slag sloeg op een bloedge straal
En, werd de veerkracht van mijn hart gebroken,
Toch hield 'k mijn smart voor iedereen verdoken,
Al werd mijn leven tot een droef verhaal.

Met klamme handen heb ik elke wond
Voorzichtig toegeperst en dan terstond
Gebalsemd, dat geen druppel bloed zou leken.

'k Heb nooit geklaagd en zelfs dat niet verstaan,
Dat 'k steeds zoo kalm met u mijn weg kon gaan,
Schoon in mijn hart de degens bleven steken.

Aan een Vreemde

O vrouw, die 'k goed dacht, tronend als een God
Hoog in mijn ziel, aan wie ik blijgeloovend
Een outer bouwde, vreugd-verloren lovend
In vrome zangen al uw goedheid tot

Ik zag hoe gij mijn Dienst verachttet, roovend
Mijn teerste Illusies, lachend met uw lot
Van Hoog-aanbeden, loonend met uw spot
Mijn priesterzorgen, kalm devotiedoovend.

En hoe ge laag in passie, wulpsch en wreed,
Uw eigen outer stuk ten gronde smeet,
En zinverloren op de puinen danste.

Ik haat u niet, ik die eens kinderblij
Uit liefde uw voorhoofd met mijn zangen kranste,
Maar voel zoo'n innig, innig medelij.

A celle qui passa

Wanneer ge eens weggaan zult, 'tzij morgen of 'tzij later,
Draai zelfs uw hoofd niet om en zeg niet eens vaarwel,
Maar ga uw eigen gang, en vlucht en vlucht maar snel
En draai uw hoofd niet om, ik vloek niet, 'k ben geen hater.

De slag is wreed voor mij, en gij, gij weet het wel,
G'hebt van mijn hart geroerd het rimpellooze water;
Ik heb u nauw gezien, maar heel mijn leven gaat er
Zoo ongezien te loor, al leek 't gewoon maar spel.

Ik zal u nooit meer zien en nooit zullen mijn oogen
Zoo stil in d'uw nog kijken of 't een hemel was,
Al was uw lieflijk doen maar louter lach en logen.

Ga nu maar stil uw gang, de tijd die heelt mij ras;
En draai uw hoofd niet om, het moest toch eens gebeuren,
En hoor de snikken niet die uit mijn boezem scheuren.

KAREL CASTEELS.

Dr C.J. Hansen herdacht
Slot[1]

III. - Beoordeeling

A) **Letterkundige, geleerde en vertaler.**

Als letterkundige onderging Dr C.J. Hansen den invloed van het in Vlaanderen hoogtijvierend Romantisme, en wat den vorm betreft van het Formalisme.

Hij stond hoog in aanzien bij de jonge dichters van zijn tijd en bij zijn tijdgenooten.

Frans De Cort, een vriend van Hansen, was zeer enthousiast en voorspelde hem, naar aanleiding van de bekroning van zijn 'Lof der St. Lukasgilde' in 1854. een schitterende toekomst: 'Voegen we hierbij dat de reeds zoo gunstig gekende dichter, door onvermoete studie, een kunstaerd heeft aangetroffen, waerin het bekroond dichtstuk: de Lof der St. Lukasgilde geschreven is, en die hem een schitterende plaets in de toekomst verzekeren moet[2].

Frans De Potter, in zijn 'Geschiedenis der Vlaamsche Letterkunde in België[3]' vernoemde hem reeds onder de jongere dichters: '...en C.J. Hansen (van Vlissingen) die een eigen weg volgt waer hij zich als oorspronkelijk dichter onderscheidt.'

Ook wijdde Ida von Düringsfeld, in haar bekend werk 'Von der Schelde bis zur Maas', een belangrijk gedeelte aan C.J. Hansen. Vooral treft haar zijn taalkennis en zijn handigheid in 't vertalen.

Eindelijk nog een bewijs van zijn bekendheid als letterkundige. Toen Hansen in 1865 meedong naar den vijfjaarlijkschen prijs voor letterkunde, schreef hij aan Snellaert, die tot de jury behoorde, dat hij geen exemplaren meer van zijn werken beschikbaar had, maar dat het ministerie ze zelf wel bezat[4]. Snellaert antwoordde o.a.: 'Uwe werken zijn geheel Nederland door te zeer bekend om te veronderstellen mogen, dat ze door de jury op zijde zouden worden gezien.'

(1) Zie blz. 35.
(2) Zie 'De Eendracht', Jaargang 9, 1854-55, blz. 19.
(3) Roeselare, 1858.
(4) Brief van 12 Januari 1865. Bibl. Gent G 1575-8.

Later schreven nog zeer waardeerend over Hansen als letterkundige: R. Verhulst, in den letterkundigen bundel van ‘Elck wat wils’ 1895; G. Seghers, in zijn ‘Levensbericht voor de Koninklijke Vlaamsche Akademie’ (11-5-19) en Lode Baekelmans in 1910 (opgenomen in zijn boek: ‘Aanteekeningen van een Boekenwurm’, Antwerpen, 1931, blz. 70).

In verscheidene bloemlezingen werden gedichten van Hansen opgenomen; zoo vinden we o.a. nog bij Th. Coopman en V.A. de la Montagne ‘Onze Dichters’[5] de twee gedichten ‘Een ware vertelling’ en ‘Aan Dietschland.’

Als besluit kunnen we zeggen dat hij als dichter een niet geringe plaats inneemt (of zou moeten innemen) in onze letterkunde, vooral door den gloed van zijn gevoel en de sierlijkheid zijner taal, en dat zijn proza behoort tot het meest leesbare dat in zijn tijd in Vlaanderen geschreven werd. Zijn proza is zelfs nu nog zeer goed genietbaar.

In alle geval verdient Dr C.J. Hansen de negeering niet, waarvan hij 't voorwerp is in ‘Schets eener Geschiedenis der Vlaamsche Beweging’ door P. Fredericq en in: ‘Geschiedenis der Vlaamsche Letterkunde’ door Coopman en Scharpé.

En hier kunnen we ons ook akkoord verklaren met O. Wattez[6], waar hij betreurt, in de bloemlezingen geen stukken van Dr Hansen meer te vinden: ‘De ouderen mogen nu door de gouden poorten, de literaire tempels niet meer binnen. Zij moeten in de voorhal blijven staan. Daar kunnen zij de komst van den Messias afwachten, die misschien verkondigen zal, dat schoonheid in de kunst schoonheid blijft, om 't even in welken tijd zij is ontstaan, en dat zulke kunst en schoonheid met de mercantile mode van den dag niets te maken heeft.’

***

Zooals we reeds aantoonden, was Dr Hansen een autodidakt. Zooveel te meer staan we in bewondering voor zijn beslagenheid in de taalkunde en zijn grondige kennis van vele talen.

Het staat buiten kijf dat hij de talen van het Noorden bizonder goed machtig was; getuige daarvan zijn aanstelling tot kanselist bij den consul van Zweden en Noorwegen in 1859 en zijn benoeming tot beëedigd vertaler bij de rechtbank te Antwerpen in 1863.

Ook was hij een zeer handig vertaler. We zijn er van overtuigd dat, voor zijn vertalingen, hij op de rechtstreeksche bronnen

(5) Roeselare, 1881, blz. 158-160.
(6) Lezing in de Koninklijke Vlaamsche Akademie, Juni 1931.

heeft gewerkt en geen plagiaat heeft gepleegd langs bestaande vertalingen om[7].

Voegen we daar nog bij dat hij aan de Vlamingen de Platduitsche en Skandinaafsche letterkunde geopenbaard heeft, wat reeds een zeer groote verdienste is[8].

In zijn beoordeeling van Dr Eckart's 'Handbuch zur Geschichte der plattdeutschen Literatur' Bremen 1911, in 'De Tijd' 1913, blz. 595, stipt L. Baekelmans aan: 'Maar aan Hansen dankt menigeen (ik althans) zijn belangstelling voor het Noorden, voor de letterkunde der Scandinaven en der Platduitschers.'

***

B) **Verdediger der Aldietsche Beweging en Vlaamschgezinde.**

Dr C.J. Hansen wijdde 't grootste gedeelte van zijn werkzaam leven aan het verdedigen en het propageeren - en hij deed het met wezenlijk talent - van zijn 'Aldietsch Idee.'

Gustaaf Seghers[9] beweert zelfs: 'Hij heeft er zijn letterkundige befaamdheid door geschaad en in zekeren zin zijn poëtischen gloed bij ingeboet.'

Niet alleen in zijn werken zal Hansen die beweging verdedigen, maar ook op de Nedevlandsche Kongressen, in de Koninklijke Vlaamsche Akademie en overal waar hij er de kans toe heeft.

Door de 'Aldietsche Beweging' kwam Dr Hansen in betrekking met Groth en de voornaamste Platduitsche schrijvers en geleerden.

Tusschen hem en Groth ontstond een omvangrijke briefwisseling. Ongelukkiglijk zijn de brieven van Groth aan Hansen, die methodisch geklasseerd waren, verloren gegaan gedurende den oorlog[10]. De brieven van Hansen aan Groth berusten in de bibliotheek te Kiel, maar tot nu toe is het ons niet gelukt ze ter inzage te krijgen.

Wat men nu ook moge denken over de 'Aldietsche Beweging' en haar verwezenlijkingsmogelijkheden, 't was toch ten minste een mooie droom, 'een grootsche droom,' 'de droom van een Germaan, van een man die behoefte voelde aan ruimte,

(7) We vergeleken verscheidene bestaande vertalingen (o.a. uit 'Het Noorden' van Potgieter) met vertalingen van Hansen, doch konden geen invloed op navolging bespeuren.
(8) Xavier Marmier veropenbaarde het Noorden aan de Franschen in: 'Lettres sur le Nord et l'Islande', Bruxelles, 1841, 2 vol.
(9) Levensbericht, Koninklijke Vlaamsche Akademie, 1919.
(10) Inlichting ontvangen van Dr Edler Hansen.

zoon van zeelieden, die meende dat zijn taalgebied nooit groot genoeg kon zijn[11].'

***

Hansen was ook een der leiders der Vlaamsche Volksbeweging in die dagen, een van die stoere, onvermoeibare kampers voor taal en volk.

Zijn Vlaamsch programma, vat de Vlaming-uit-een-stuk, die Dr C.J. Hansen was, samen in de machtige kenspreuk: 'Geen vrede dan na bevrediging![12]'

Voor zijn tijd was hij zeer vooruitstrevend, zooals ten andere vele van zijn vrijzinnige medestrijders. Alzoo vorderde hij op den derden Vlaamschen Landdag te Brussel (24 November '67), een volledig Nederlandsch onderwijs, ook op de hoogeschool[13].

Ter gelegenheid van de 25ste verjaring van de troonsbeklimming van Leopold I, stelde hij, samen met Jan van Rijswijk, het 'Manifest van het Nederlandsch Kunstverbond' op, waarin betoogd wordt dat de ware Vlamingen onmogelijk meevieren konden.

Voeg daarbij zijn gedicht: 'Dichter-oproep tot den staatsprijskamp,' geschreven ter gelegenheid van den oproep van den Minister van Binnenlandsche Zaken tot de Vlaamsche dichters. Een kleine aanhaling?

> Juicht, dichters, juicht, al ware 't tegen dank.
> Wat Judas deed voor dertig zilverlingen
> Mag elk wel doen voor achtmaal honderd frank.

Vooral stelde Hansen zijn redenaarstalent ten dienste der Vlaamsche Beweging.

Daarmee acht ik mijn plicht tegenover de nagedachtenis van een heerlijk en eerlijk man, die Dr Hansen was, volbracht. Moge het geholpen hebben tot beter begrijpen!

D[r] PIETER WYNDAELE.

(11) Lode Baekelmans 'Aanteekeningen van een Boekenwurm', Antw., 1931.
(12) Voordracht Koninklijke Vlaamsche Akademie, 20 Juni 1895: 'Iets over Vlaamschgezindheid.'
(13) 'Er moet eindelijk een Vlaamsche hoogeschool tot stand komen, tenzij men de Gentsche in dien zin vervorme.'

Frans Ferdinand

Over weinig tijdgenooten werd zooveel geschreven als over den Oostenrijkschen kroonprins Frans Ferdinand, die op 26 Juni 1914 te Sarajevo, in Bosnië, werd vermoord. Het kan misschien wel aangenaam zijn, een en ander te vernemen over den man, wiens dood de aanleiding is geweest van den onmenschelijken wereldoorlog.

Frans Ferdinand werd op 18 December 1863 te Graz geboren. Zijn vader, aartshertog Karel Lodewijk, was de broeder van den keizer. Zijn moeder was Maria Annunziata van Bourbon. Zij stierf op 28jarigen leeftijd van de tering.

Frans Ferdinand behoorde dus tot de twee oudste, thans onttroonde vorstenhuizen van Europa: de Habsburgers en de Bourbons.

Op 30 Januari 1889 pleegde de eenige zoon van keizer Frans Jozef zelfmoord. Daardoor werd de aartshertog Karel Lodewijk tot kroonprins uitgeroepen, maar hij overleed in 1896, na een bedevaart naar Palestina.

Toen werd Frans Ferdinand kroonprins van Oostenrijk-Hongarije.

Hij was nooit van de sterksten geweest. In zijn jeugd hadden de geneesheeren er op aangedrongen dat hij zooveel mogelijk aan het zeestrand of in het gebergte zou vertoeven. In 1892 scheen hij door een begin van longtering aangetast. Hij ondernam toen een reis om de wereld. Achtereenvolgens bezocht hij Britsch- en Nederlandsch-Indië, China en Japan, Australië en Noord-Amerika.

Na tien maanden was hij te Weenen terug. Het bleek echter, dat hij niet volledig genezen was. Zijn lijfarts, Dr Eisenmenger, raadde hem toe een tamelijk lang verblijf in Egypte aan. Na zijn volledige genezing keerde hij naar de hoofdstad weer en leerde er, in het huis van den aartshertog Frederik, de dertigjarige Sofie Choteck kennen en beminnen.

Niemand wist iets van die romantische liefde af. De aartshertogin hoopte, dat hij voor een van haar talrijke dochters te harent verscheen. Maar op zekeren dag bracht de kamenier haar een uurwerk, met ketting en medaillon, dat de kroonprins bij het eindigen van een cricketpartij vergeten had. Toen de nieuwsgierige aartshertogin het medaillon opende, lachten de trekken van Sofie Choteck haar vrij en vrank tegen.

Haar gezelschapsdame veroorloofde zich dus dergelijke vrijheden. Zij liet de ‘schuldige’ roepen, onderhoorde ze en zette ze de deur uit.

Voorzeker waren de Chotecks alles behalve rijk, maar dat ze van ouden adel waren kon niemand ontkennen.

Aan het hof en in alle adellijke kringen werd natuurlijk druk besproken, hoe Sofie Choteck als een misdadigster was weggejaagd geworden.

Frans Ferdinand hield het voor een ware uitdaging. Zou hij zich in zaken van het hart door iemand de wet laten voorschrijven?

Hij wist, dat bij het hof de etiquette in alles hoofdzaak was. Maar hij wist ook, dat die etiquette het leven had gekost aan prins Rudolf en het bestaan had vergald van keizerin Elisabeth.

Hij wist dat zijn doorluchtige tante, uit het huis van Beieren, regelmatig het Spaansche ceremoniëel had overtreden, zonder handschoenen at, niet elken dag nieuw schoeisel aandeed, vrij paard ging rijden, met andersdenkenden, met geleerden en kunstenaars verkeerde, en dat haar daarin Rudolf had nagevolgd, Rudolf, die als een gewoon burger de ontbinding van zijn huwelijk had verlangd.

Frans Ferdinand ging naar den zeventigjarigen keizer toe en hield hem voor, dat hij Sofie Choteck wenschte te huwen.

De keizer wedervoer, dat de ‘Ebenbürtigkeit’, de gelijkheid in geboorte, een noodzakelijkheid was, en dat die bij gravin Sofie Choteck ontbrak.

Maar Frans Ferdinand gaf het niet op.

Hij schitterde niet door buitengewone geestesgaven. Hij gevoelde niets voor kunst of wetenschap, kende buiten zijn Duitsche moedertaal maar gebrekkig Fransch, las niets dan nieuwsbladen, zelden een boek, nooit een boek over staathuishoudkunde en sociologie.

Maar in de keus van een levensgezellin was hij stijfhoofdig. Hij wilde zich geen echtgenoote laten opdringen, wat het ook kosten mocht. Hij zou de inspraak van zijn hart volgen, en Sofie Choteck huwen.

Keizer en neef voelden niet veel voor elkaar. De keizer zei van zijn neef: een gek. De neef zei van den keizer: een oude suffer.

Na veel en vinnig gekibbel kwam men tot een oplossing: het huwelijk zou morganatisch zijn. Dit zou worden vastgelegd in een ceremonie, die op 28 Juni 1900, - dag op dag veertien jaar vóór den akeligen moord van Sarajevo, - in de Hofburg plaats had.

Al de aartshertogen waren aanwezig, ook een groot aantal ministers, generalen, waardigheidsbeklеders.

De keizer sprak:

Ik heb de leden van mijn huis bijeengeroepen, de geheime raadsheeren en de ministers, want de verklaring, die zij gaan hooren, is van groot belang voor het erzhaus en de monarchie.

Onverpoosd met den wensch bezield over de belangen van mijn huis te waken, willende aan mijn neef een bewijs van mijn ongemeene genegenheid geven, heb ik zijn huwelijk met gravin Sofie Choteck goedgekeurd.

Gravin Choteck is van adellijken bloede. Haar geslacht behoort nochtans niet tot diegene, die volgens de overleveringen van ons huis als van gelijke geboorte mogen worden beschouwd.

Anderzijds kunnen alleen echtverbintenissen met vrouwen uit gelijk geslacht worden erkend.

Dus wordt dit huwelijk met gravin Choteck tot den rang van de morganatische gerekend en zullen de kinderen, die er bij Gods genade zullen uit voortspruiten, nooit in het bezit treden van de rechten, voorbehouden aan de leden van het erzhaus.

Bijgevolg zal zijne Hoogheid de aartshertog een plechtigen eed afleggen, waardoor hij zal erkennen al wat zooeven over zijn huwelijk werd vermeld, dat dit huwelijk een morganatisch huwelijk is, en dus niet kan worden beschouwd als van gelijke waarde, en dat de kinderen, die er bij de gratie Gods uit zullen voortspruiten, niet voor ebenbürtig zullen worden gehouden.

Ik verzoek den minister van het keizerlijk huis aan zijn Hoogheid den aartshertog lezing te geven van den eed.

Frans Ferdinand lei, noodgedwongen, met doffe stem den vernederenden eed af.

Drie dagen later, op 1 Juli 1900, werd de echt in de kapel van Reichstadt in Bohemen voltrokken. Dienzelfden dag schonk de keizer aan Sofie Choteck den titel van prinses van Hohenberg. Daardoor moest ze met Durchlaucht, doorluchtigheid, worden toegesproken.

Zes jaar nadien werd zij tot hertogin bevorderd. Voortaan luidde de betiteling: Hoheit.

Het huwelijk was gelukkig. Drie kinderen kwamen den band versterken: een meisje en twee jongens. Sofie von Hohenberg is van 24 Juli 1901, Max von Hohenberg van 2 September 1902, Ernst von Hohenberg van 27 Mei 1904.

Een bewijs van liefde en goede overeenkomst vinden wij in het feit, dat Frans Ferdinand op zijn kasteel te Artstetten een praalgraf deed oprichten voor zich, zijn vrouw en zijn kinderen.

Artstetten ligt bij Pöchlarn aan den Donau, het Pöchlarn van markgraaf Rüdiger uit het Nevelingenlied.

Zijn plaats was eigenlijk de Kapuzinergruft geweest, de keizerlijke grafkelder onder de Weensche kapucijnerkerk, waar honderd twee en dertig Habsburgers, jonge en oude, zijn bijgezet.

Maar Frans Ferdinand wilde rusten nevens diegenen, die hij liefhad. Hij versmaadde het Habsburgsch gezelschap, wanneer de Kapuzinergruft, die wel de sterfelijke overblijfselen van Napoleon's eenigen zoon had opgenomen, voor Sofie Choteck gesloten bleef.

Te dien tijde bekleedde een prins Montenuovo de betrekking van ceremoniemeester aan het keizerlijke hof. Hij was de kleinzoon van graaf Neipperg, die sedert 1821 in morganatischen echt verbonden was geweest met Maria-Louisa, Napoleon's tweede gemalin.

Deze prins Montenuovo nu haatte den aartshertog en zijn echtgenoote op weinig ridderlijke en ook op weinig christelijke wijze. Hel was een voortdurend kleineeren, het waren kleinzielige speldeprikken, waarin het hof, al die aartshertogen en aartshertoginnen, genoegen schenen te scheppen. Niemand bevroedde in het minst, welke schrikwekkende orkaan in aantocht was.

De gekroonde hoofden deden aan dat ostracisme niet mee. Willem II betoonde aan Sofie Choteck dezelfde weergalooze gulheid als aan Frans Ferdinand. Maar de keizerin Auguste Viktoria hield de ‘eenvoudige’ gravin op een kwetsenden afstand.

Hetzelfde deed zich aan het Engelsche hof voor. Ondanks de innemende hartelijkheid van Edward VII en later van George V, bleven veel leden van den hoogen adel koel terughoudend.

De beide echtelingen leden er onder. Het geringste scheen hun een beleediging.

De eenige schuld van den Franschen koning Lodewijk XVI bestond, - naar men te recht beweerde, - hierin, dat de natuur hem de eigenschappen had onthouden, die de Fransche maatschappij op een vreedzame wijs zouden hebben kunnen hervormen.

In een zekeren zin zou men hetzelfde van Frans Ferdinand kunnen zeggen.

Frans Jozef en Frans Ferdinand stonden voor de meeste regeeringszaken vinnig tegenover elkander. In iets waren zij het echter volkomen eens: in de onbeperkte alleenheerschappij, die zij belichaamden.

Ze waren beiden tegen Frankrijk gekant, niet alleen omdat Marie Antoinette er op het schavot was gestorven, maar ook en vooral omdat Frankrijk de rechten van den mensch had uitgevaardigd en de eerste grondige maatschappelijke hervorming had aangedurfd.

Zij wilden in den etymologischen zin van het woord monarchen blijven, alleenheerschers. Zij wisten niets, zij wilden niets weten van het ontwaken der nationaliteiten, waaraan de Bruggeling Emiel de Laveleye zulke leerrijke bladzijden heeft gewijd.

‘Het Tsjechisch, schreef hij in 1886, verovert in Bohemen langzamerhand dezelfde stelling als het Magyaarsch in Hongarije.

Hetzelfde zien wij in Kroatië. Onlangs nog een lagere tongval, heeft het Kroatisch nu zijn hoogeschool te Agram, zijn dichters, zijn taalkundigen, zijn nieuwsbladen, zijn schouwburg. Het Servisch, dat niets anders is dan het Kroatisch met Oostersche letters geschreven, is terzelfdertijd in Servië de officieele, letterkundige, parlementaire en wetenschappelijke taal geworden, naar het voorbeeld van zijn oudere broeders: het Duitsch en het Fransch. Alzoo ook voor het Boelgaarsch in Boelgarije en Roemelië, voor het Poolsch in Galicië, en binnen kort waarschijnlijk voor het Nederlandsch in Vlaanderen.'

Toen de Laveleye dat een halve eeuw geleden neerschreef, telden de Duitschsprekenden 25 ten honderd van de gezamenlijke bevolking van het keizerrijk, de Tsjechen, Moraviërs en Slovaken 17; de Magyaren 15; de Roethenen 8; de Kroaten 8; de Roemenen 8; de Polen 7; de Slowenen 3 en de Israëlieten met hun Jiddisj bijna 4.

In 1908 werden Bosnië en Herzegowina bij Oostenrijk-Hongarije ingelijfd, zoodat ongeveer twee millioen Zuid-Slaven het leger der ontevredenen kwamen versterken.

Niet dat Oostenrijk de kroonlanden heelemaal verwaarloosde: het eerste licht der Westersche wetenschap drong in die verwilderde, half Aziatische streken door de Duitsche taal binnen. Wegen, spoorbanen, scholen kwamen er langzaam, maar zeker. De Galicische schrijver Franzos heeft dat in zijn werken geboekt.

In October 1912 brak in den Balkan de oorlog uit. De Balkanbond - Boelgarije, Servië, Montenegro en Griekenland - trok tegen Turkije ten strijde.

Oostenrijk en Duitschland hoopten, dat Turkije zou zegevieren. Maar het tegenovergestelde gebeurde. Turkije verloor de vijf zesden van zijn Europeesch grondgebied. De Zuid-Slaven juichten aan beide zijden van de Oostenrijksche grens.

In September 1913 vatte Frans Ferdinand, die een volledige herinrichting van het keizerlijk leger nastreefde, het plan op, in Juni 1914 groote maneuvers in Bosnië te houden.

Te Belgrado hadden zich inmiddels twee machtige genootschappen gevormd: het **Nationaal Verweer**, dat tot doel had Servische boekerijen in Bosnië en Herzegowina te stichten, er lezingen in te richten, het heilig vuur in die verloren gewesten te onderhouden, - en de **Vereeniging of de Dood**, die al de Zuid-Slaven in een groot Servië wilde vereenigen.

Uit het laatste midden, in de wandeling **de Zwarte Hand** geheeten, kwam Gabriel Printsip.

Reeds in de eerste maanden van 1914 werd het mooie, kalme kasteel van Konopisjt bij Praag, dat de kroonprins meestal bewoonde, door dreigbrieven verontrust.

Frans Ferdinand was geen lafaard, maar erg bijgeloovig.

Aan verschillende personen zei hij: ‘Ik weet, dat de kogel, die mij dooden zal, reeds lang gegoten is.’

Over zijn deelnemen aan de maneuvers sprak hij met zijn oom. Hij toonde hem ook de doodsbedreigingen. De oude keizer zou toen gezegd hebben: Doe wat je wil.

Frans Ferdinand ging. Zijn echtgenoote vergezelde hem.

Ook van officieele zijde ontbrak het niet aan waarschuwingen. Jovanovitsj, Servische gezant te Weenen, liet zich op 5 Juni 1914 bij von Bilinski aandienen, om de reis van den kroonprins af te raden. De minister antwoordde dat hij gerust was. Enkele dagen later kwam Jovanovitsj op de zaak terug, maar vruchteloos.

Toen Mgr. Stadler, katholieke aartsbisschop van Sarajevo, vernam dat de kroonprins op Sint-Vitusdag te Sarajevo zou verschijnen, verhief ook hij zijn waarschuwende stem.

Na drie dagen maneuvers, in den morgen van 28 Juni, een Zondag, bracht de kroonprins met zijn gevolg een bezoek aan het stadhuis.

Onderweg ontplofte een bom. Alleen de luitenant-kolonel von Merizzi werd gewond. Na de ontvangst op het stadhuis wilde de kroonprins naar het hospitaal rijden om naar den toestand van den gekwetste te vernemen. Voor het koffiehuis Simitsj weerklonken twee revolverschoten.

De aartshertog werd in de wervelkolom, de aartshertogin in den onderbuik getroffen. Zij bezweek het eerst. Toen zij op zijn knieën bezwijmde, riep hij: ‘Sofie, sterf niet, je moet leven voor onze kinderen.’

Het was kwart over elven.

De auto reed nog een paar minuten in volle vaart door, tot aan het paleis van den goeverneur. Men droeg de beide zieltogenden binnen. De aartshertog zei nog verschillende malen: ‘'t Is niets!’ Toen gaf hij den doodsnik.

De moordenaar heette Gabriel Printsip. Hij was de eerste van de samenzweerders, die langs de Appelkaai van Sarajevo waren opgesteld geworden.

Een speciale trein bracht de doodkisten naar Metkovitsj. Vandaar voeren zij de Narenta af. Het pantserschip Viribus Unitis bracht ze op 30 Juni naar Triest. Op 3 Juli waren ze in de parochiekerk van de Hofburg.

Zelfs in den dood werden de echtelingen verschillend behandeld. Op de kist van Sofie Choteck werden, op bevel van Prins Montenuovo, een zwarte waaier en een paar witte handschoenen neergelegd, zooals de Spaansche etiquette voor een eeredame voorschrijft. Zij was immers maar eeredame!

Frans Jozef schreef een brief van bedanking aan Montenuovo, maar hij gaf ook kond, dat het jaargeld, aan alle aartshertogen toegekend, aan de kinderen van Prins Ferdinand zou onthouden worden.

Maria Theresia, 's keizers schoonzuster, stond daarop haar jaargeld voor de weezen van haar stiefzoon af.

In den beginne dacht niemand dat er uit de fanatieke daad van Printsip een wereldoorlog zou voortspruiten.

Printsip werd tot levenslange opsluiting veroordeeld.

Hij stierf in 1917 in de gevangenis.

Nog tijdens den oorlog werd te Sarajevo een gedenkteeken ter eere van Frans Ferdinand opgericht. Na de zegepraal werd het verbrijzeld en door een monument voor Printsip vervangen.

Het prachtige Konopisjt werd verbeurd verklaard. Op het archief van Frans Ferdinand werd beslag gelegd, zoodat eerst later de historische waarheid aan het licht zal komen.

De dochter van Frans Ferdinand huwde met een graaf Nostitz. Max von Hohenberg studeerde in de rechten te Stuttgart en leeft thans op het kasteel te Artstetten. De jongste zoon, Ernst, leerde het boschwezen en bestuurt een houtvesterij in Stiermarken.

Er zijn aartshertogen, die het met minder moeten stellen.

***

Wie een bibliographisch overzicht over het onderwerp verlangt, raadplege het boek van Maurice Muret, **l'Archiduc François-Ferdinand**, dat op het eind van 1932 in de **Editions Bernard Grasset** te Parijs verscheen (bl. 343 tot 347).

JULIUS PEE.

Maria Stuart

Suze Pos: Maria Stuart. Zutphen. Thieme. Met 12 platen. Ing. f. 3,90; geb. f. 4,90.

De verbittering tegen den heerschzuchtigen Hendrik VIII maakte het Maria van Lotharingen, weduwe van Jacob V van Schotland, mogelijk het Schotsche Parlement te bewegen om in de verloving van haar dochtertje Maria met den Dauphin van Frankrijk toe te stemmen. Om aan de onophoudelijke invasies der Engelschen een eind te maken, besloot men haar naar Frankrijk te zenden, waar zij onder toezicht van koning Hendrik II, haar toekomstigen schoonvader, zou worden opgevoed. In 1558 had hef huwelijk plaats tusschen het ongelijke paar. Kort daarvoor had Hendrik II Maria overgehaald om in het geheim een verdrag te teekenen, waarbij zij, voor geval zij kinderloos zou sterven, al haar rechten in Schotland, Engeland en Ierland aan haar schoonvader overdroeg; in een tweede document verplichtte zij zich om alle inkomsten van Schotland aan Frankrijk af te staan, tot de schuld aan dit land, die een millioen dukaten bedroeg, vereffend was. Zoo was haar eerste optreden na haar huwelijk, toen zij bezwoer de onschendbaarheid, de wetten en de vrijheden van Schotland te bewaren, een daad van verraad, welke men het jonge vrouwtje niet toe mag rekenen, maar die kenschetsend is voor de perfide invloeden, waaraan zij haar geheele leven van de zijde harer vrienden heeft blootgestaan.

Elizabeth, die haar zuster Maria Tudor (1558) was opgevolgd, was in de oogen van de katholieken een onwettig kind en bezat dus volgens hun oordeel geen recht op den troon van Engeland. Daarom liet de Fransche koning zijn schoondochter den titel aannemen van Koningin van Schotland, Engeland en Ierland, vermits zij het kleinkind was van Margareta, oudste zuster van Hendrik VIII. Het laten gelden van dergelijke rechten zonder dat men de middelen bezat om haar aanspraken met de wapens te ondersteunen was een dom machtsvertoon, dat niets anders dan rechtmatige verbittering kon verwekken bij Elizabeth. Deze van haar kant stookte de telkens uitbrekende onlusten in Schotland aan en ondersteunde de oproerige edelen en de Protestanten.

In 1559 verklaarden deze, dat zij Maria van Lotharingen niet langer als regentes erkenden, terwijl Maria Stuart en Frans van Valois intusschen op den troon in Frankrijk zaten. Na den spoedigen dood van haar gemaal, liet zijn moeder, Catharina van Medicis, het Maria graag voelen, dat het met haar invloed gedaan was. Haar onwettige broeder, James Stuart, verzocht zijn zuster namens het Schotsche Parlement naar haar rijk terug te keeren, zoo zij daar den Protestantschen godsdienst wilde handhaven. In Schotland waren het weldra slechts de groote Hervormer John Knox en een klein deel getrouwe volgelingen, die zich niet lieten vangen door de betoovering, die van Maria uitging. Haar grootste zwakheid was haar onoverwinnelijke hunkering naar bewondering en genegenheid. In de tragische verwikkelingen van haar leven was een plotselinge uitbarsting van lang onderdrukte sexueele hartstocht een minstens even belangrijke factor als de politiek. Op het psychologisch moment kwam Darnley. Hij werd haar man. Haar verhouding tot dien dommen, doldriftigen lafaard bracht haar niets van wat zij gehoopt had. De Protestanten, opgehitst door Elizabeth, die haar gunsteling Leycester aan Maria had willen opdringen, hadden gepoogd haar huwelijk met geweld te beletten, doch zij dempte den opstand. 1566 zag den moord op haar secretaris Rizzio, wiens trouw den jaloerschen ‘koning’ aanzette den Italiaan koud te maken. Er zou een dag komen, waarop men Maria's zoon, Jacob VI, later Jacob I van Engeland, in het openbaar lasterde, door hem zijn beweerde afkomst van den privaat-schrijver voor de voeten te werpen. Nog in 1566 werd Maria de maîtresse van graaf Bothwell, een onverzadelijk eerzuchtige, terwijl Darnley te Glasgow door de pokken aangetast werd. De koningin bracht haar man in een eenzaam, gelegen huis buiten den stadsmuur van Edinburg, bekend als de Kirk O'Field. In den nacht van 9 Februari 1567 vloog het huis door een kruitontploffing in de lucht. Darnley was vooraf vermoord.

Als een film trekken de verschillende episodes uit het leven van de schoone, ongelukkige Maria Stuart aan ons voorbij, maar het beeld, dat ons haar weergeeft als de echtgenoote, welke haar berouwvollen, zieken, weerloozen man, die haar zijns ondanks vertrouwt, met een vriendelijk gelaat aan zijn moordenaars, onder leiding van Bothwell, in handen speelt, vertoont de trekken van een duivelin.

Door de openbare meening voor de rechtbank gedaagd, werd Bothwell door de jury, zijn vrienden en partijgangers, vrijgesproken. Maria leefde die dagen in een bijna hypnotischen toestand. Zij sloot op 15 Mei 1567 haar huwelijk met den laaghartigen Bothwell, die haar als een tyran behandelde. Doelbewust stapte zij in den afgrond. Een geheimzinnige, begeerige hartstocht joeg

haar voort. De haat onder het volk nam steeds toe, maar Maria trachtte het niet te zien. De adel kwam in opstand en veroverde Edinburg zonder slag of stoot, terwijl de koningin bij Carburry door haar troepen verlaten werd en zich moest overgeven. Zij werd naar Lochleven gevoerd, en daar de Paus en ook Frankrijk en Spanje verstoord waren over haar onvoorzichtig gedrag, werd zij op 24 Juli 1567 gedwongen afstand van de kroon te doen ten behoeve van haar zoon. Elizabeth, die zich op dit oogenblik buitengewoon behaaglijk voelde, weidde in haar brieven aan de gevangene op strengen toon uit over de zwartheid van haar zonden, om haar aan het eind te verzekeren, dat Maria nooit haar steun zou ontberen. Deze ontkwam op 2 Mei 1568 door een avontuurlijke vlucht, dank zij de hulp van den verliefden George Douglas. Murray (haar onwettige broeder) versloeg haar bijeengeraapt legertje bij Langside. Nu raakte zij het spoor bijster. Zij vluchtte naar Engeland en verzocht Elizabeth om bescherming. Deze liet haar aanstonds in hechtenis nemen. In Schotland gaf de partij van Murray thans den toon aan, maar was geheel aan Elizabeth's politiek onderworpen. Maria's verblijf te Carlisle en te Bolton werkte door al de jaren van haar verbanning en in verband met de ontelbare complotten, die de rust van Elizabeth's regeering verstoorden en bij de talrijke terechtstellingen, die er het gevolg van waren, vindt men steeds de namen van jonge, geestdriftige dwepers, die zij onder de onweerstaanbare betoovering van haar bekoorlijkheden had gebracht. Zij was de meest rampspoedige telg uit een ongelukkig geslacht en ieder, die tot haar in de een of andere intieme betrekking kwam te staan, bracht zij ten val. Het gruwelijk bloedbad van den Bartholomeusnacht, waarin Maria's Fransche bloedverwanten de hand hadden, verbitterde Elizabeth zoozeer, dat zij besloot Maria uit den weg te ruimen. Voor goed zou dat echter slechts geschieden in Februari 1587, na 20 jaar geestelijk gemarteld te zijn, en verraden door haar zoon. De vele complotten tegen het leven van Elizabeth waren een bewijs, dat de katholieken zouden blijven werken zoolang Maria leefde. Zij bracht, louter door het feit van haar bestaan, het leven der Engelsche koningin voortdurend in gevaar. Zij was de ‘adder in den boezem van Engeland’, wier triomf Engeland zijn onafhankelijkheid zou kosten en de Inquisitie met haar auto-da-fé's en andere gruwelen ter eere Gods binnen Engeland's landpalen zou vestigen. De moord op Willem van Oranje had Elizabeth tot het volle besef der gevaren gebracht, die haar boven het hoofd hingen. Niettegenstaande Maria zwak en hulpeloos was, werd door de politieke constellatie dier tijden haar voortbestaan onvereenigbaar geacht met de veiligheid van Engeland. Na de samenzwering van Babington, die ten doel had

Elizabeth te vermoorden en Maria te bevrijden, riep men haar in 1586 voor een commissie van onderzoek, welke haar ter dood veroordeelde. Nadat het Engelsch Parlement dit vonnis bekrachtigd had, werd het door Elizabeth onderteekend. De verklaringen en de schriftelijke bewijzen waarop men Maria's veroordeeling grondde, bezaten, uit juridisch oogpunt bezien, weinig waarde.

'Het is moeilijk om zich een juist en onpartijdig oordeel over deze vrouw te vormen: of men heeft haar innig lief, of men haat haar uit den grond van zijn hart. Zij laat geen mensch onverschillig': zoo luidde het oordeel van Walsingham, den sluwen staatsman, die de oorzaak werd van Maria's dood.

Zijn woorden schijnen voor alle tijden van kracht te blijven.

JOZEF PEETERS.

Der grosse Herder

Nachschlagebuch für Wissen und Leben. Vierte Auflage.

Wij zullen hier niets herhalen van hetgeen wij schreven in de aflevering van November 1932 als inleiding bij het verschijnen van de nieuwe bewerking van Herder's Lexicon.

Het spreekt van zelf dat zoo'n werk reeds onmiddellijk door de gebeurtenissen achterhaald wordt op menig gebied. Het kan daarom niet als een verwijt gelden dat artikels als Alfons XIII, Briand, Colijn onvolledig, andere als Angestellte, Arbeit, Baeyrische Volkspartei met het oog op de politieke gebeurtenissen in Duitschland onjuist zijn.

Voor het nader toetsen van enkele artikels, zooals wij het vroeger in het vooruitzicht gesteld hadden, leek het ons best na te gaan wat over ons eigen Nederlandsch gebied wordt geschreven; het is inderdaad een feit dat wij als informatieobjekt nog dikwijls tusschen de plooien vallen en men kan de nauwgezetheid van een vreemden uitgever licht meten aan zijn kennis in deze. Een scherp onderzoek van de zes tot nu toe verschenen deelen (tot Konsequenz) wijst op een vooruitgang over de heele lijn, al vallen er daarbij nog zeer ernstige opmerkingen te doen.

Alvast moeten wij aanstippen hoe onprettig het aandoet in tal van artikels over Vlaanderen de zaken onder hun verfranschte benaming vermeld te vinden. Niet alleen wordt bij Vlaamsche plaatsnamen, systematisch de Fransche naam medegeeld (wat voor Wallonië soms in omgekeerden zin gebeurt), doch de kaart in den nieuwen atlas is voor het Vlaamsch gedeelte een poespas van Nederlandsche en Fransche namen door mekaar (Alost en Ghistelles naast Antwerpen en Dendermonde). De Vlaamsche steden krijgen een Notre-Dame, Diest daarbij een Saint-Sulpice, Brabant heeft aan Nivelles niet genoeg, doch verlangt ook Tirlemont, in Flandern spreekt men over de Lys en den Sporenslag bij Courtrai, terwijl men voor het artikel Kempen naar Campine moet gaan.

Dit wijst op een gebrek aan begrip voor de verhoudingen, dat helaas te veel afdoet van de waarde van het werk, doch voor het overige kan gezegd worden dat onze plaatsnamen ruim

zijn opgenomen; men zal er zelden tevergeefs zoeken naar een gemeente van 5000 inwoners, en zelfs minder, wanneer zij eenig belang heeft, terwijl grootere steden als Amsterdam, Antwerpen, Brussel, den Haag in vier of meer kolommen een alzijdige uiteenzetting krijgen, benevens een ruimen plattegrond. Toch stooten wij telkens weer op storende onnauwkeurigheden. Onder 'Brugge' spreekt men van '51530 **meist flämische** Einw.' (Hoe groot zou het aantal zijn dat deze amendeering noodzakelijk maakt?) De bibliografie over Brugge is trouwens onvoldoende. Onder 'Brus- sel': 'Da Br. im Grenzraum der fläm. u. wall. Sprachgebiete liegt...' - '...in der Stadt überwiegendes Wallonentum.' Onder 'Gent': 'Mittelpunkt der fläm. Bewegung.' - 'Universität: Vorlesungen seit 1930 nur in flam. Sprache.' Door de typografische schikking vinden wij 'Aalst' onder Aal, doch 'Aerschot' onder Ars; het ongelukkigste in deze is echter dat als uitspraak 'ärsskott' (klemtoon op skott) gegeven wordt. Waar steken zij hun lichtje op?

De riviernamen zijn opgenomen.

Gaan wij naar het litteraire gebied over, dan vinden wij in deze zes deelen onze Nederlandsche schrijvers met een zestig namen vertegenwoordigd (wij kunnen dus voor het heele werk gevoeglijk op het dubbele rekenen), wat alleszins genoeg is om heel onze litteraire geschiedenis aan te raken. Wij vinden er de vroegste bekende tijden met Veldeke (die zonder meer een 'dtsch. Minnesanger' wordt genoemd), Hadewijch, Geert Groote, doch zonder van Boendale, opklimmend, de XVIe eeuw, een heele reeks over de XVIIe eeuw, enzoovoort tot de generatie vóór den oorlog inbegrepen; wat geboren werd rond 1900 vindt geen vermelding, tenzij uitzonderlijk een naam als A. Van Duinkerken. Ja, wij vinden zelfs artikels over Sam, Coster, Joh. Van Heemskerk, Groen Van Prinsterer.

En toch treft hier een zeker gebrek aan selektievermogen: Marnix van St. Aldegonde ontbreekt, of hij zou dan onder M of S moeten ondergebracht zijn (Veldeke staat inderdaad onder Heinrich, de Clercq onder C, De Coster onder D, enz.); Lamb. ten Kate is er, doch Kiliaan ontbreekt. Wel hebben wij Bakhuizen van den Brink, Busken Huet, doch niet Jac. Geel; - wel J. ten Brink, G. Kalff, doch niet Jonckbloet; - wel Dirk Coster, doch niet Just Havelaar; - wel J. ten Kate, J.J. Cremer, doch niet Helmers; - wel Marie Koenen. Jo van Ammers-Küller, doch niet Bosboom-Toussaint, C. van Bruggen, Boudier-Bakker.

De Vlaamsche pogingen tot heropstanding in de XIXe eeuw kan men met de meeste namen aanwezig vinden, al ontbreken er toch weer als Antheunis, Dautzenberg, Fredericq.

Hinderlijke onnauwkeurigheid of onduidelijkheid is ook in dit litteraire deel meer dan eens binnengeslopen: Van Eeden is voor

ons ‘der bedeutendste Schriftsteller der Gegenwart’; - Hegenscheidt ‘belg.’ Lyriker der Gegenwart. Starkadd’ is een zeer bedenkelijke informatie; - Heremans krijgt als voornaamste taak te strijden ‘für die Einführung der nordniedl. Schreibweise in Belgien’; - de Clercq is het tegengestelde van wat men zou denken bij ‘kath. Geist u. vaterländ. Gesinnung’ -, en Conscience was professor aan de universiteit te Gent.

Ook op ander gebied vinden wij van die gevaarlijke gegevens. Onder de minder talrijk opgenomen musici vinden wij Pierre Benoit, die weinig of niet gekarakteriseerd wordt met ‘belg. Komp. u. Musikschriftst.’

Desclée en Co is een van de weinige uitgeversmaatschappijen die vermeld worden en ‘Boekzaal der geheele Wereld’ zoowat het eenige tijdschrift dat een afzonderlijk artikel krijgt.

Weer ruimer vertegenwoordigd zijn de personen die iet of wat invloed hebben uitgeoefend op onze politieke geschiedenis, van Ambiorix af, die het zonder Boduognat moet stellen, met Artevelde, met Jansen en het Jansenisme, met de Gerlache, met Coremans, die ‘die Gleichberechtigung der fläm. Sprache erreichte’, tot op den dag van heden. Fr. Van Cauwelaert stelt er zich echter niet mee tevreden stichter te zijn van het ‘überparteiliches Nat. Vl. Verbond’, hij wil ook ‘Philosoph’ zijn. De vrijlating van Borms in 1929 wordt gegeven zonder de aanleiding. Huysmans is niet opgenomen, maar hij kan zich troosten met een artikel over Anseele.

De fouten worden echter pas bedenkelijk, wanneer het gaat over het Vlaamsche volk, zijn huidigen toestand, zijn strijd. Als bevolkingsverhouding wordt onder ‘Belgien’ opgegeven 51 % Vlamingen en 45% Walen. Fout is de huidige stand van den Vlaamschen strijd, fout oorzaken en verloop van de omwenteling van 1830. De rol van Mercier tijdens de bezetting '14-'18 wordt fel belicht, maar de aktivisten worden er niet vernoemd.

Het stukje over de Belgische pers is potsierlijk. Daar leert men dat de dagbladen, tenzij dan de socialistische, geen uitgesproken partijbladen zijn. Heelemaal vooraan, als groote bladen, staan Le XXe Siècle en La Libre Belgique; groot zijn eveneens Gazet van Antwerpen, Handelsblad, Métropole, Nieuws van den dag en De Standaard. ‘Eine kampfbereite Wahrung der nationalen Belange dient die in allen bürgerlichen Kreisen einflussreiche Nation beige.’ Na nog enkele Fransche bladen komt eindelijk Het laatste Nieuws. Le Soir komt achteraan gesukkeld. Nauwelijks blijft er nog een plaatsje over voor Schelde en Peuple.

Alle tijdschriften van eenige beteekenis zijn ‘uitgesproken katholiek’, - en in de heele rij vinden wij er slechts twee in het Nederlandsch.

Men vraagt zich af wie dit voor Der grosse Herder gesponnen heeft.

Onder ‘Flamen’ vinden wij alweer reden om verbaasd te zijn. ‘De Germ. bewoners van het N. en het W. van België en grootendeels van de voormaals ook politiek tot de Zuid. Nederlanden behoorende Holl. provincies Limburg en N.-Brabant, ongeveer 3,5 millioen.’ - ‘De schrijftaal is ongeveer dezelfde als die van Nederland (kleine afwijkingen in de schrijfwijze, b.v., ae in stee van aa); het op vele plaatsen gesproken Vlaamsch wordt integendeel door de Nederlanders nauwelijks begrepen.’

Het woord ‘Flamingant’ zal in de toekomst ook wat minder gebruikt worden, aangezien het beteekent ‘die Separatisten der fläm. Bewegung.’

Laten wij, voor wat dit onderzoek betreft, tot een besluit komen. Zeker is het verheugend dat deze uitgave met een alleszins voldoend aantal artikels een breede plaats inruimt aan den Zuidwestelijken uithoek van het Germanendom. Het valt echter niet weinig te betreuren dat dit gedeelte niet aan bevoegder handen werd toevertrouwd. Niettegenstaande al het goede dat nu geboden wordt, zouden wij het werk op Nederlandsch gebied bezwaarlijk betrouwbaar kunnen noemen. Ook de nieuwe Herder blijft, als alle anderen, hier te kort schieten.

Wij zullen bij een volgende gelegenheid kans vinden het lexicon van uit een ander oogpunt te beschouwen.

DOLF ROELS.

Boekbeschouwing

Angus Macrae. - Talents and Temperaments. Londen. J. Nisbet & Co. Bernersstr.; 210 blz.; 5 sh.

Het is een genoegen zulk boek over de vraagstukken der beroepsoriëntatie te lezen, geschreven, niet door iemand, die zich eens toevallig voor een paar weken aan die problemen interesseert - zooals het helaas zoo vaak gebeurt - maar wel door een geleerde, die sinds verscheidene jaren aan het hoofd staat van het Vocational Guidance Department, afdeeling van het National Institute of Industrial Psychology te Londen. Dit werk vormt een uitstekende inleiding voor al wie met dit onderwerp en met de vele vraagstukken, die er mee verband houden, nader wil kennis maken. Zeer belangrijk heeten we de bladzijden, die over de methoden om den bijzonderen aanleg te testen handelen; ook de zoo moeilijke werkwijzen om het temperament en het karakter te achterhalen worden ruimschoots besproken. De rol van de ouders en onderwijzers, evenals de medewerking van de geneesheeren, schetst de auteur uitvoerig.

J. Mauer. - Bücherauswahl für das grundlegende pädagogische Studium. Staatliche Verlagsanstalt, Prag. (Komensky Bücherei.) K. 3.50.

Meer dan 500 standaardwerken, alle uitgegeven van 1914 tot heden, en behoorend tot de opvoedkundige literatuur, worden hier in stelselmatige orde aangestipt. Zij handelen over: I. Biologische grondstellingen der Opvoedkunde; Levensleer. b) Lichamelijke Opvoeding. II. Zielkunde: A. Algemeene Wer- ken: a) Algemeene Zielkunde. b) Proefondervindelijke Zielkunde. c) Toegepaste Zielkunde. d) Opvoedkundige Zielkunde. e) Jeugd-Zielkunde. B. Psychologische Monographieën: a) Over het kind vóór Schoolouderdom. b) Over het schoolgaande Kind. c) Over de Jongelieden. d) Gevoel en Wil. e) Leugenachtigheid. f) Zedelijke Ontwikkeling. g) Godsdienstige Ontwikkeling bij de Jeugd. h) De Persoonlijkheid. i) Het Geheugen. j) Schrift en Teekenen. k) De Aandacht. 1) Het Verstand. m) Aanleiding tot zielkundige Proeven. III. Opvoed- kunde: a) Geschiedenis der Opvoedkunde. b) Algemeene Opvoedkunde. c) Voornaamste Stroomingen. d) Experimenteele Opvoedkunde. e) Algemeene Werken over Didactiek. f) De Belangstelling. g) Onderzoekingen. h) Arbeidsschool. i) Decroly-methode. j) Montessori-methode. k) Het Onderricht in de Volksschool. l) De Middelbare- en de Hoogescholen. IV. Opvoeding en Samenleving: a) Sociologie. b) De Jeugd in de Maatschappij. c) De Familie. d) Sociologie der Schoolklas. V. Schoolwezen: a) Hoofdzakelijke Schoolvraagstukken.

Het Schoolwezen in Engeland, de Vereenigde Staten, Bulgarië, Tsjecho-Slowakije, Denemarken, Duitschland, Frankrijk, Hongarië, Polen, Oostenrijk, Rusland, Zwitserland. c) Bijzondere scholen. d) Schoolgebouwen.

Ed. de Neve. - In de strik. A. Blitz, Amsterdam; 225 blz.; fl. 1,50; geb. fl. 2,25.

Bij de lectuur van dit huiveringwekkend boek zeggen wij het V. Hugo opnieuw na: Tant qu'il existera, par le fait des lois et des meeurs, une damnation sociale créant artificiellement, par le fait des lois et des moeurs, une damnaquant d'une fatalité humaine la destinée qui est divine; tant que, dans de certaines régions, l'asphyxie sociale sera possible; tant qu'il y aura sur la terre ignorance et misère, des livres de la nature de celui-ci pourront ne pas être inutiles. Deze ware geschiedenis is een felle, maar eerlijke aanklacht tegen het gevangenissysteem, een bittere wanhoopskreet van een onmenschelijk behandelde, die de meening van Wallace niet heelemaal toegedaan is, dat de misdadiger nooit interessant is. De kranige auteur, alhoewel Nederlander, streed den Grooten Oorlog mee in de rangen van het Fransche leger, wat zijn aangrijpend geval nog ontzettender doet schijnen en ons mede-lijden opwekt met zooveel willekeur en afgrijselijke toestanden. Ja, het leven is triestig en we leven in 1933, 15 jaren na den oorlog, die elke barbaarscheid moest verwoesten, 1900 jaren na Golgotha....

Alfred Hein. - Sturmtrupp Brooks. Verlag Philipp Reclam jun., Leipzig; 242 blz.; Ing. M. 3; Geb. M. 4,80

Het lezen van dezen politieken roman leert de rechte geesteshouding van de huidige Duitsche wereld beseffen. 't Is een typisch nationaal socialistisch literair werk.

Hopman Hellmuth Brooks, stormtroepleider uit den wereldoorlog, leeft na de groote worsteling als landraad in zijn Oostpruisische geboortestreek. De socialistische regeering maakt hem echter de uitoefening van zijn ambt onmogelijk en teleurgesteld trekt hij zich terug. Hij vat nu het plan op zijn oude frontcompagnie rond zich te verzamelen om met haar als kleine cel het nieuwe front der kameraadschap en der nationale ‘opstanding’ voor te bereiden. Deze handeling krijgt een practische beteekenis: een arbeiderskamp ontstaat onder het bevel van Brooks en na den historischen 30n Januari schakelt zich de stormtroep Brooks in de groote nationale revolutie in.

Met dit boek (hij schreef nog in denzelfden geest: Eine Kompanie Soldaten) treedt A. Hein voor goed in, de rij der S.A. letterkundigen, naast H. Stehr, P. Ernst, W. Schäfer, H. Grimm, H. Carossa, R. Schroeder, P. Fechter, H. Johnst, E. Schauwecker, J.M. Wehner, R. Billinger, R. Schaumann, G. Frenssen. G. Hauptman...

E.A. Mowrer. - Duitschland zet de klok terug. Van Holkema en Warendorf. Amsterdam. 350 blz. Ing. 35 fr.; geb. 46 fr.

Het verschijnen van dit boek is een gebeurtenis. Mowrer, de vooraanstaande Amerikaansche politieke publicist, dient hiervoor door heel de beschaafde wereld gehuldigd. Dit harde, sombere werk behoort de ronde van elk cultuurgewest te doen.

Met open oog voor de werkelijkheid, begaafd met een ongemeenen opmerkingsgeest, protesteert de schrijver tegen den huidigen Duitschen Staat, waarin het militaire denken, de militaire methoden, de militaire discipline weer geheel het burgerlijk leven, geheel de gemeenschap overweldigt.

Hoe geraakte Duitschland tot den graad van verval, waarin het nu verkeert? Hoofdzakelijk wijl de sociaal-democraten, de bewakers van de democratische Republiek, zich zonder slag of stoot uit hun ambt lieten jagen, gelijk gehuurde dienaren. Had Severing in '32 zijn politie naar von Papen gezonden en hem gearresteerd, onder mededeeling aan Hindenburg, dat hij de dreigende inbreuk op de grondwet tot het uiterste zou weerstaan, dat hij niet

zou terugdeinzen voor het afkondigen van een algemeene staking of voor gewapenden weerstand van de politie tegenover het leger of zelfs voor het neerschieten van de hoofden der reactie, alvorens voor tyranniek geweld te bukken, dan zou de Democratie in Duitschland niet afgedaan hebben. Kon dit echter verwacht van het Duitsche volk, dat nooit ook maar de geringste bekwaamheid getoond heeft om zich tegen binnenlandsche onderdrukking te verdedigen? Wat moet er van een Republiek gezegd, die haar leger in handen leverde van oude monarchisten; die haar wetten door keizerlijke rechters liet vertolken; die haar regeering liet leiden door ambtenaren van den ouden stempel; die lijdelijk toezag terwijl reactionnaire schoolmeesters en professoren hun kinderen leerden om de vrijheid te verachten ten gunste van een feudaal verleden; die de herleving van het militarisme, dat schuld droeg aan de vernedering van het land, toestond en aanmoedigde; die subsidies verleende aan ex-prinsen, welke het republikeinsche regime aanvielen; die haar verbannen keizer tot haar rijksten maakte uit eerbied voor zoogenaamde eigendomsrechten; die ruime pensionen betaalde aan duizenden ex-officieren en civiele ambtenaren, welke er geen been in zagen om haar omver te werpen; die aan leden van afgezette regeerende geslachten toestond om zich in het openbaar bij antirepublikeinsche fascisten aan te sluiten; die de tegenwoordigheid duldde van een gansche troep half-militaire organisaties (particuliere legers); die republikeinsche defensieve organisaties (Reichsbanner, IJzeren Front) wettelijk op dezelfde basis als de anti-republikeinsche benden stelde; die den vroegeren adel veroorloofde zich in dichte rijen te groepeeren in de opperste rangen van leger en vloot; die deze menschen sleutel-posities in den diplomatieken dienst liet innemen. Dit alles, omdat de Republikeinen aan een minderwaardigheidscomplex leden. Ook omdat de Weimar-Republiek niet opgekomen is uit de diepten der Teutoonsche ziel, die er een schending van de Pruisische traditie in zag. Bij een fundamenteel, philosophisch wantrouwen te haren opzichte, kwam nog de haat van den verarmden middenstand en, geleidelijk, de tegenstand van de jeugd, die zich ongelukkig voelde, en naar een toekomst zocht, welke op de een of andere wijze haar geloof in eigen bekwaamheid en belangrijkheid zou bevredigen. Het Derde Rijk werd het symbool van alle aspiraties van het jonge nationalisme. Door den politieken druk van uit het buitenland, den economischen druk van het eigen land en een algemeen verval van waarden, stroomden de jonge Duitschers terug naar het chauvinistische type van voorheen. In de droomen van deze ultra-patriotten moet het nieuwe Duitschland onverdraagzaam-nationalistisch zijn, min of meer socialistisch van toon, militaristisch van geest, en despotisch van vorm.

Ten slotte hier nog eenige beschouwingen van Duitsche publicisten, waarop Mowrer de aandacht der wereld vestigt. ‘Zal Duitschland ten onder gaan, dan wordt de Europeesche christelijke wereld meegesleurd. Duitschland immers is het centrum van de wereld en deze kan zonder Duitschland niet bestaan. Duitschland is in de Vlaamsche ziel; Duitschland is in de drama's van Shakespeare, in de romans van Cervantes. Duitschland is het koninkrijk Gods. Op politiek terrein is het de taak van de Duitsche natie de ruimte tusschen, Vlaanderen en Bourgondië, tusschen Zevenburgen en Dorpat te modeleeren. Alleen het Duitsche volk is geroepen de aarde te regeeren.’

Is dat waanzin of cynische zelfontmaskering?

J.F. Horrabin. - Précis de Géographie économique. La Révolution prolétarienne. Rue du Château d'Eau 54, Paris. 132 blz.; 9 fr.; 45 kaarten.

Het voornaamste deel van dit Marxistisch werkje is niet de studie van de zuivere aardrijkskunde, maar wel van de betrekkingen tusschen aardrijkskunde, geschiedenis en staathuishoudkunde. Het belang van de statische kennis

der aardrijkskunde is veel minder groot dan dit van de dynamische menschelijke geschiedenis. Zoo de eerste wetenschap den student interesseeren moet, dan geldt dit, wijl de geographische feiten en factoren hem beter de sociale ontwikkeling leeren beseffen, en vooral de vraagstukken van onzen tijd helpen belichten. Wij bevinden ons, zegt de auteur, in de laatste phase van het kapitalisme: het moderne imperialisme. De groote internationale problemen zijn van geographischen aard. Immers dit monopolistisch kapitalisme streeft naar de economische uitbating van al de gronden onzer planeet. Het wil meester zijn over alle land- en zeewegen, dienende voor het koopwarenvervoer naar de nijverheidscentra en de markten. Wereldproductie- en verdeeling behoeft echter georganiseerd ten, voordeele der gemeenschap. Hoe? Dat is, in laatste analyse, op te lossen door de economische aardrijkskundigen.

Leo Michielsen. - Staatsburgerlijke Opvoeding. 2e uitgave. Van In, Lier, 1933.

Er is een deeltje voor den derden graad en een voor den vierden. Ze handelen over de Belgische staatsinrichting, de Grondwet, het bestuur van land, provincie en gemeente, de verkiezingen, de machten, den leerplicht, de belastingen, den dienstplicht, de bescherming der zwakken, den Volkenbond en den Wereldvrede, Staat en godsdienst, de voortbrenging, het talenvraagstuk, de volksmacht.

Deze uitgaaf zal veel succes beleven. Wat Inspecteur Michielsen aanpakt en uitwerkt steekt immer knap ineen. De tekst is helder en de uiteenzettingen zijn zeer aanschouwelijk.

J.P.

Nieuwe uitgaven

Van N.V. Standaard-Boekhandel, Antwerpen, Brussel, Leuven en Gent: JOZEF MULS: Deze Tijd, beschouwingen over volk en cultuur (9 verhandelingen of lezingen); 192 blz.; 18 fr.

Van J.B. Wolters' Uitgevers-Maatschappij, Groningen: P.A. HOOGWERF: De Paedagogiek van Prof. Dr Ph. Kohnstamm, met een inleiding tot zijn werken; 429 blz.; geïllustreerd; gebonden fl. 2,90.

Dit werk behoort tot de serie: Bekende Paedagogen, onder redactie van Dr J.H. GUNNING Wzn., P.A. HOOGWERF en H.J. van WIJLEN.

Het geeft een bloemlezing uit de werken van Prof. Dr Ph. Kohnstamm, van de universiteit te Utrecht; o.a. studies over het spel; over straf en vergiffenis, dit laatste als onontbeerlijke voltooiing der straf-daad, met de conclusie dat opvoeding, naast wekking van het geweten, het tweede groote moment in de karaktervorming is; verder over gezin en school; over den vrijen tijd; over den stand der didactiek in 1933.

Vooraf komt een belangrijke en degelijke ‘inleiding tot Kohnstamm's oeuvre’ (187 blz.). Daarin niet alleen een en ander over zijn leven en werken in verschillende

perioden, maar ook over zijn practische wijsbegeerte, zijn personalisme, zijn pedagogiek, zijn stellingen over verantwoordelijkheid en karakter, de voorbereiding eener nieuwe didactiek (bedoeld wordt de reactie tegen de Herbartianen), dit alles met vermelding van wat de moderne pedagogen beweren en beproefden, zoodat er uit het werk en ook uit de talrijke aanteekeningen achteraan, veel nieuws en nuttigs kan worden geleerd.

Internationale Stroomingen
Hun Weerslag op ons Land

Een deemstering van[e] het marxisme.

Meer dan ooit moeten de kleine volken belang stellen in de internationale stroomingen. Hun eigen politieke verhoudingen kunnen immers niet afgezonderd blijven van wat er op het politieke wereldtooneel gebeurt.

Gaan wij eerst na hoe het gesteld is met het socialistisch marxisme, dat in Sovjet-Rusland op een Oostersche diktatuur uitgeloopen is.

Het sovjet-regiem is ontstaan uit de knevelarijen van het tsarisme en den val van den roebel.

Sovjet-Rusland, dat het kapitalisme beweert te bestrijden, heeft beroep gedaan op het geld van de meest zelfzuchtige financiers en heeft een soort staatskapitalisme ingevoerd, dat teert op den honger van de massa en in stand wordt gehouden door de gepeoe, een trouwe navolging van de tsaristische politie.

Geen vrijheid, geen individueele scheppingsdrang in Rusland. de marxistische diktatuur in al haar akeligheid, terwijl men overal in gansch Europa de deemstering van het marxisme vaststelt, dat een groote misleiding gebleken is, vooral in dezen krisistijd.

Het marxisme steunde inderdaad op twee voorspellingen: de samentrekking van de nijverheid in eenige handen en de steeds toenemende verarming van de massa.

Wat heeft de krisis echter bewezen? Dat de meest samengetrokken nijverheidstakken en de grootste fabrieken het hevigst te lijden hadden, terwijl de kleine ondernemingen, die goed bestuurd zijn, zich doorgaans veel beter hebben kunnen aanpassen.

Bovendien heeft de verspreiding van de elektriciteit allerlei kleinbedrijf opnieuw mogelijk gemaakt ten nadeele van de groote bedrijven.

Wat de voorspelling van de steeds toenemende volksarmoede betreft, ook deze is ondanks de krisis beschaamd geworden.

De arbeiders, die aan het werk gebleven zijn, verkeeren in voorwaarden, die beslist beter zijn dan die van de arbeiders van voor den oorlog.

Wat de werkloozen betreft, voor hen bestaat een maatschappelijke wetgeving, waarvan de grondgedachten de eer zijn van deze tijden. Wij moeten de arbeiders, die willen werken en geen gelegenheid daartoe vinden, steunen. Maar zij dienen ook aangemoedigd om buiten hun vak een nieuwe bezigheid te vinden, opdat het syndikalisme niet verstarre tot de gebruiken van de middeleeuwsche gilden.

Juist omdat de voorspellingen van het marxisme zoo misleidend bleken, zijn veel oogen open gegaan.

Men voege daarbij dat in de meeste landen waar marxisten aan het bestuur van de gemeenten kwamen, het geld door deuren en vensters vloog. Dat was het geval in de meeste Duitsche steden, en men moet daarin zelfs een oorzaak zien van den ommekeer, die in Duitschland op het hitlerianisme uitgeloopen is.

Moge ons land voor dergelijke proefnemingen gespaard blijven! Wij zullen ze des te beter vermijden, wanneer wij het marxistisch socialisme niet aanmoedigen.

Trouwens, ook aan socialistische zijde, zooals dat duidelijk in Frankrijk gebleken is, bestaan er twee strekkingen: de eene, de kommunistisch marxistische, de andere, die naar nieuwe wegen uitziet, vermits zij een sterk staatsgezag wil en niet toelaat dat belanghebbenden, die door den staat bezoldigd worden, aan de openbare machten de wet zouden stellen.

Geen fascisme.

Indien de openbare meening in ons land zich blijft afwenden van het marxisme, zoo is zij even weinig ingenomen met het fascisme.

Diktatuur is in strijd met onze overleveringen zoowel als met de tweeledigheid van ons volksbestaan. Het diktatoriaal gezag, indien het berustte in handen van een Vlaming, zou onmiddellijk aanstoot geven in Wallonië. Een Waal zal nooit de wet kunnen

stellen aan de Vlamingen en wat Brusselaars betreft, die hebben het sedert lang verkorven zoowel in Vlaanderen als in Wallonië.

Een ander fascisme, dat van de Dietsche Nationale Solidaristen, kan slechts beschouwd worden als een laatste verwording van het Vlaamsche nationalisme der Frontpartij.

Terwijl de Vlamingen in België de meerderheid van het getal hebben en het er slechts op aan komt de kultureele Vlaamsche beweging tot haar vollen opbloei te brengen om de volledige gelijkheid aan de Vlamingen in het Belgische staatsverband te waarborgen, werd vanwege de frontpartij, als oplossing van de taalkwestie, het federalisme voorgestaan, dat er zou op neergekomen zijn twee parlementen in te voeren met een superparlement, waarin een vetorecht zou zijn uitgeoefend, zoowel van Vlaamsche als van Waalsche zijde, met het gevolg dat men niet eens had kunnen regeeren en het hier een algemeene warboel zou geworden zijn. De federalistische oplossing van de frontpartij gold veel meer als een politieke formuul, waarvan de nationalistische leiders verwachtten dat zij hun verschillende richtingen zou vereenigd hebben op den grondslag van de dubbelzinnigheid.

Sommigen beweerden dat de federalistische formuul vereenigbaar was met het voortbestaan van België.

Anderen beschouwden haar als een eersten stap naar Groot-Nederland.

Wellicht waren er zelfs die in het verschiet een Groot-Germaansch Rijk zagen, al kwam dit ook tot stand op het puin van onze vrijheid, zoowel als van onze Nederlandsche en onze Vlaamsche beschaving.

Thans is er door de beweging van de Dietsche Nationale Solidaristen een betrekkelijke klaarheid gekomen, die echter voldoende is opdat wij ons met nog meer beslistheid van al dat gedoe zouden afwenden.

Buiten de fascistische opvattingen huldigen de dinaso's insgelijks de gedachte van den Dietschen Staat.

Zij schijnen niet eens te vermoeden dat de verwezenlijking van dezen Dietschen Staat, waarop de Nederlanders evenmin als de Vlamingen gesteld zijn, een nieuwen oorlog in West-Europa zou kunnen ontketenen, die gelijk zou staan met de instorting van onze beschaving.

Wat echter vooral duidelijk blijkt, is het feit dat zij aan het Vlaamsche volk een revolutiegedachte voorhouden, die des te meer dient verworpen, daar nagenoeg al de Vlaamsche volkseischen in vervulling zijn gegaan en de overheidsorganen van den Belgischen Staat, wat de Vlaamsche gewesten betreft, meer en meer in Vlaamschgezinde handen berusten.

Het ware een revolutie tegen de belangen zelf van het Vlaamsche volk en tegen den vrede, want iedereen beseft dat binnenlandsche onlusten in een land, aardrijkskundig gelegen als België, op een uitnoodiging zouden neerkomen voor vreemden, om zich met onze aangelegenheden in te laten.

De frontpartij moge in fascisme ontaarden, het Vlaamsche volk zal er zich van afwenden met den vrijheidszin, ingeboren aan alle volkeren die met een diktatuur niet gediend zijn.

Een liberalisme, aangepast aan de behoeften van den tijd.

Tegenover het marxisme zoowel als het fascisme, stellen wij een liberalisme, aangepast bij de behoeften van den tijd en dat bij een vrije werking van onze grondwettelijke instellingen de verantwoordelijkheid van een stevige uitvoerende macht voegt.

Een voorbeeld: Had de regeering onlangs geen volmacht gekregen en ware het parlement verder gegaan met de uitgaven te verhoogen, de frank ware ingestort en men had wellicht niet eens de uitbetaling van ouderdomspensioenen en werkloozensteun kunnen voortzetten.

Maar, zal men zeggen, dat veronderstelt in de huidige omstandigheden een katholiek-liberale regeering.

Daarop valt vooral te antwoorden dat het klerikalisme in ons land nog slechts een gevaar kan worden, wanneer het opgepookt wordt door bijvoorbeeld in de kaart te spelen van diegenen, die een nieuwen schoolstrijd wenschen.

Welhoe, ons nationaal huishouden is nog steeds door gevaren bedreigd. Wij hebben op binnenlandsch gebied af te rekenen met een kommunisme, dat alle troebele omstandigheden tracht te baat te nemen, en op buitenlandsch gebied weet niemand wat de dag

van morgen meebrengen zal, nu Duitschland zich uit den Volkenbond heeft teruggetrokken. En wij zouden ons laten verdeelen door de vooroorlogsche politieke twisten?

Of denkt men soms niet dat er in de liberale gelederen duizenden geloovigen zijn, katholieken en ook protestanten?

Heeft het liberalisme in België nog niet genoeg geleden aan de nadeelige gevolgen van een jacobijnsche Fransche importpolitiek?

Laat ons toch aan liberale politiek doen op positieven grondslag. Er werd een bestand op schoolgebied voorgestaan. Men richte overal zooveel mogelijk nieuwe openbare scholen in en zorge voor de uitbreiding van het officieel technisch onderwijs.

Dat is oneindig beter dan zekere Brusselsche politiek, die durft spreken over de schoolkwestie, terwijl zij nog steeds aan de Vlaamschsprekende kinderen van de hoofdstad het onderwijs in de moedertaal onthoudt.

Het liberalisme in België, vooral ten aanzien van de Vlaamsche gewesten, heeft een roeping, die steunt op verdraagzaamheid, want alleen in die atmosfeer kunnen de gedachten van gewetensvrijheid, individueele zelfvolmaking en maatschappelijken vooruitgang gedijen.

Het liberalisme kan dan ook onmogelijk aansluiten bij welke politiek ook, die zou voeren naar een staatsbankroet. Gezonde staatsfinanciën zijn een liberaal regeeringsgebod, gezonde staatsfinanciën zijn een premie tegen bolsjewisme en diktatuur.

De werkelijke onafhankelijkheid van het land.

Gezonde staatsfinanciën zijn ook voor ons land een onmisbare faktor om zijn werkelijke onafhankelijkheid te verzekeren.

Nog steeds brengt de aardrijkskundige ligging van ons land mede, dat zijn buitenlandsche politiek van groot belang is voor de verhoudingen in West-Europa en bij gevolg voor den vrede.

Wanneer België werkt voor den vrede en de verstandhouding onder de volken, dan werkt het voor zijn eigen veiligheid, want het is door de eeuwen heen een slagveld van Europa geweest.

De duurzame vrede is echter in de wereld nog niet verzekerd. Daarvoor bestaan er trouwens te veel diktatoriale regiemen.

Intusschen is het echter noodig dat wij onze zelfstandigheid zoo ongerept mogelijk bewaren.

Wegens het ekonomisch protektionisme is zulks niet gemakkelijk voor de kleine landen, maar niemand zal beweren dat groote landen, die zich afgezonderd hebben, er goed bij gevaren zijn.

Ondanks al de moeilijkheden, die de wereld doorworsteld heeft, is de toestand van België betrekkelijk gunstig gebleven. Wij moeten er voor zorgen, dat wij door de binnenlandsche tucht, door den eerbied voor het gezag, deze lastige tijden te boven komen.

De mislukking van de Londensche konferentie, waarvan men zooveel verwachtte voor het herstel van het ekonomisch wereldverkeer, is een zware slag geweest, voornamelijk voor de kleine landen.

Reeds is voorspeld geworden vooral door diegenen, die nog slechts gelooven in de bestaansmogelijkheid van groote groepeeringen, dat er van Oslo, Ouchy en de vermindering van de toltarieven niets zal terechtkomen.

Wij antwoorden, dat het pleit nog niet is beslecht. De kleine landen zijn het zout van de volkerengemeenschap; zij zijn beter internationaal in de goede beteekenis van het woord dan de groote mogendheden. Daarom ook hebben zij tot levensplicht alles te zoeken wat hen nader kan brengen tot elkaar en alles te vermijden wat hen tegen elkaar opzet.

Duitschland heeft zich teruggetrokken uit den Volkenbond en de ontwapeningskonferentie.

Meent men dat het daarbij zal of kan blijven?

Daarop kunnen wij slechts antwoorden dat alleen een Volkenbond, die de groote mogendheden op een hechten grondslag groepeert, voor de kleine landen veiligheid zal bieden.

Intusschen bestaat voor België het Locarnoverdrag, waarbij Engeland, Frankrijk, Italië en Duitschland betrokken zijn. En men weet, hoe nog onlangs Engelsche staatslieden zooals Baldwin en Eden verklaard hebben namens de Britsche regeering, dat de traktaten heilig zijn en dat, zooals in 1914 tegenover België, Engeland zijn verplichtingen zal nakomen.

Maar evenmin als in 1914, is België daarom ontheven van de verplichting, ook voor zijn eigen veiligheid te zorgen. Het komt er op aan dat wij daarvoor het noodige geld vinden in onze eigen

financieele middelen, opdat onze nationale zelfstandigheid ongerept blijve.

Wij hopen dat de internationale verhoudingen mogen verbeteren en intusschen gelooven wij in de bestaansmogelijkheden van ons land, in de noodzakelijkheid van zijn zelfstandigheid. Wij gelooven in de mogelijkheid voor de Vlamingen in het Belgische staatsverband tot hun volle recht te komen, en alleen in dat verband, wanneer men onze gewesten niet wil zien ten onder gaan in nieuwe internationale geschillen.

Wij moeten er echter voor op onze hoede blijven, dat de lage landen aan zee in West-Europa geen nieuwe Balkan worden.

Daarom kan een groepeering, zooals het Liberaal Vlaamsen Verbond, een hooge roeping vervullen, wanneer het den noodigen zin bewaart voor de grondopvattingen waarop het berust: de onafhankelijkheid van het land, het behoud van onze grondwettelijke instellingen, de gelijkwaardigheid van Vlamingen en Walen, geen eenzijdige aansluiting bij welke groote mogendheid ook, verdraagzaamheid en opbouwend beleid.

Laten wij steeds de politieke verhoudingen en de internationale toestanden beoordeelen, zooals het aan verlichte Vlamingen betaamt, als burgers van een klein onafhankelijk land en tevens ook als wereldburgers, die het belang beseffen van vrijheid en vrede.

J. HOSTE.

Looping the Loop

I.

Het hotel ligt een eind weegs buiten de kleine, drukbezochte badplaats in de bergen. Het is niet groot, maar coquet en bekoorlijk vlekt het, wit en rood, tusschen het omringend groen, aan den voet van een donker-beboschten heuvel. Achter het gebouw is een kleine, kunstmatige zwemkom, die gevoed en ververscht wordt door een beek, neerdalend in snel, klaterend gekabbel van den heuvel. Het gasthof wordt bezocht door een wat bijzonder soort publiek: heeren op leeftijd komen er per auto in gezelschap van elegant-gekleede, jonge dames en brengen er in diverse, discrete genoegens een door afmattenden arbeid zuur-verdiend verlof door. Ze eten er fijne, kostelijke schotels, opgediend onder het intieme loover der boomen in den hof; ze volgen met grage blikken het dartele stoeien hunner jonge gezellinnen in het doorzichtige water der kom; hun liefdevolle aandacht wijkt geen oogenblik van het sierlijke glijden en bewegen der slanke lijven in de laag-uitgesneden, spannende badcostuums. Ze gaan vroeg naar bed, laten bescheiden het rolgordijn diep neer, verschijnen laat en schijnbaar nog vermoeid aan het ontbijt.

II.

In den hof, bij de zwemkom, staat een hooge, getraliede kooi. In de kooi zit een eekhorentje. Het is een heel gewoon eekhoorntje, met ronde blinkende oogjes, een snuitje als een muis, een rood-bruinen pluimstaart en kleine, zeer scherpe klauwen met lange, dunne nagels. Met lieve bezorgdheid heeft de eigenaar van het gasthof in de kooi een boompje geplaatst, ontdaan van zijn blaren, en nu doet het eekhorentje niets anders (als het niet verdoken zit in zijn hokje aan den voet van den boom) dan regelmatig, in een haast-niet-te-volgen-snelle looping-the-loop, van een tak naar den top van de kooi en weer terug omlaag op den tak springen. In zijn dolle, achterwaartsche wenteling toont het één verschietend oogenblik het hermelijn-witte dons van het onderlijf; het wordt een voortdurend sneller-draaiende mallemolen, op, om, neer, op, om, neer, rood, wit, rood, waarvan het

oog de wentelingen niet meer bijhouden kan. Dan springt of valt het diertje eensklaps omlaag, tot op den bodem van de traliekooi, ligt daar een poosje hijgend, plat neer, met wijd-geopende, uitgestrekte pootjes en schichtig-blinkende oogjes en dan begint plots de onbegrijpelijke looping-the-loop opnieuw.

III.

In de onzichtbare kooi van het noodlot beschrijft de dieplevende, het wezen der dingen zoekende mensch zijn doodsgevaarlijke loopings. Soms als hij, uitgeput door zijn roekeloozen sprong naar een boven-menschelijken droom, wanhopig en blind ter neer ligt, komen de elegante, jonge dames met het leege, geschminkte poppen-gezicht en de oude wellustelingen met de brute, cynieke gelaatstrekken, geamuseerd in een kring om de kooi staan en roepen lachend door elkaar: ‘Qu'il est drôle!’

FRANS DE WILDE.

Vredelied

Nu is 't genoeg! Ik hoor de Goden schrijden.
Zij komen door den nacht van 't bloedbemeste land,
Waar slaafs geleid, door staal en poeder overmand,
Zoovele menschen vielen zonder zelfs te strijden.

'k Heb in den nacht den vrederoep gehoord.
Als donder was hij sterk en dreigend ging
Zijn dreunen over 't veld, waar broedermoord
Den Heldenmoed en stuggen Strijd verving.

Wat baatte sterkte of moed?
Wat baatte kunde of kracht?
De middlen, door den mensch bevroed,
Hebben den mensch den dood gebracht!

'k Heb in den nacht den vrederoep gehoord:
Gij hebt genoeg gedood, genoeg gemoord,
Wij, Goden, vragen liefde, en geen haat...
Zegt, werpt de wapens weg, 't uur van verzoening slaat.

Hebt gij wel eens gevraagd
Waarom de oorlog woedt?
Waarom soms ongedaagd,
Gevergd wordt 's Broeders bloed?
Is dat de wil van God?

Is dat de wil van God,
Dat 't eene volk het andre knecht
En kerk en huizen tot
Een hoop van puin en modder slecht,
En dat uw zelfbestaan,
Uw volksgeloof, uw kunst, uw trots,
Zoo plots
Brutaal verloren gaan,
Zoo maar door overmacht?
Is dat de wil van God?

Dat is geen wil van God!

KAREL CASTEELS.

[Twee liedjes]

Jagerliedje

Dat eeuwig vervelende regenen!
De droppels pletsen in rasch geplas
op mijn jas.
En ik zou dien regen zegenen,
als ik bij jou maar was.

Door rotte moerassen te ploeteren!
De snippen scheren met ‘kèèk’ en ‘kiet’
over 't riet.
En ik loop voor mij uit te foeteren:
waarom ben-jij er niet?

Waa... ‘kèèk!’, een gewriemel van vleugel
van vóór mijn voet, - en door 't lisch,
Pang!... wéér mis!
Ei, wie zou ook zijn wrevel beteugelen
als men ver van 't liefje is?

Liefdes-credo

Ach, die heerlijke hemel, 'n zegen van sterren!
Maar zóó als jou oogkens vind ik niet één.
Werd die hemel de mijne, maar jij bleeft verre,
ik wou van geen hemel, - jou wil ik alleen.

Ach, die pralende zon door de wintersche boomen;
de lach van jou mond is een weelde daarbij.
Werden zonnen en sterren en alles m'ontnomen,
wat deed het mij, lieveling, jij glimlacht naar mij.

En wat hemel en sterren en boomen en zonne
en heel deze wondere wereld mij biedt, -
ei! hoe nietig het al bij mijn hemelsche wonne,
bij jou, o mijn lief, zinkt dat alles in 't niet!

WARD AUWELEER.

(Beide liederen werden getoonzet door CONSTANT DE RIDDER).

Victor Driessens

Lang vóór we met eenig recht konden bogen op het bezit eener Vlaamsche dramatische literatuur met echt nationale karaktertrekken, bezaten we een eigen Vlaamsche tooneelspeelkunst en eigen Vlaamsche acteurs, wier naam ook buiten onze enge grenzen bekend was en die, vooral in Holland, gewaardeerd en geliefd werden. Spelers als Victor Driessens, Frans van Doeselaer, veel later Hubert Laroche, om slechts van de allergrootste te gewagen, actrices gelijk Catharina Beersmans, Marie Verstraete, later Magda Janssens, oogstten hun grootste successen bij het publiek van boven den Moerdijk.

Victor Driessens was niet enkel een der grootste - misschien wel de voornaamste - van al de acteurs, welke tusschen de jaren 1850 en 1880 in de Nederlanden voor het voetlicht traden, maar hij kan - en dit is niet zijn geringste glorietitel - bovendien beschouwd worden als de grondlegger van het nationaal tooneel te Antwerpen, als de oprichter van het eerste bestendige gezelschap van heel Vlaanderen. Het is daarom dat zijn beeltenis verrijst in de trapzaal van den schouwburg, waar in 1872 zijn 'Nationaal tooneel', dat te Antwerpen sedert 1853 bestond, een waardig onderdak zou vinden.

Het is wel de groote, de massieve Victor Driessens, welke de beeldhouwer in brons heeft vereeuwigd. Zijn houding doet eenigszins theatraal aan. Men denkt onmiddellijk terug aan het losse, zwierige, op indruk-maken berekende optreden van de acteurs uit de romantische periode, die zich door kleeding, gang en houding van den gewonen burger onderscheidden. De grootsprakerige rollen, welke ze te vervullen kregen, hadden sporen nagelaten in hun geest. De uiterlijke heldhaftigheid van hun personages in bombastische draken en in ruchtige mantel- en degendrama's bepaalde mede hun voorkomen in 't alledaagsche

bestaan. 't Was of ze door den roes van hun spel bezeten bleven, ook wanneer het gegloei der hersen en het schijnsel der kunstmatige maan, tot wie ze vaak een tirade richten moesten, was uitgedoofd en ze weer op den beganen grond onder het filisterdom waren teruggekeerd.

Zóó hebben de Antwerpenaars, de bewoners van den Haag en Amsterdam, Victor Driessens gekend. Hij was stevig van bouw, eenigszins plomp van nature, maar had zich door lichaamscultuur lenigheid en zwier weten eigen te maken. Zijn gelaat, alhoewel rijk aan uitdrukking, bleek zwaar in zijn ronde jovialiteit. Een moeilijk weg te schminken wrat ontsierde den sterken neus aan den rechter kant. Zijn lippen waren dik, zijn kin was te vet. Zijn groote ooren met lange lellen droegen geenszins bij om het eenigszins ruwe van het gelaat te milderen. Ter wille van zijn forsche verschijning was Driessens vooral aangewezen op het spelen van heldenrollen in draken en leek hij minder geschikt voor optreden in salonwerk. Toch heeft ook een strenge rechter als Dr M.B. Mendes da Costa toegegeven[1], dat de ruwe Vlaming als Brigard in 'Froufrou' van Meilhac en Halévy 'meesterlijk' spel te zien gaf. (25 Jan. 1870, schouwburg Tivoli in de Nes te A'dam).

* * *

Het was een onweerstaanbare drang, geschraagd door zeer bizondere levensomstandigheden, waardoor Victor Driessens tot de dramatische kunst kwam.

Te Rijsel op 6 Mei 1820 geboren, brengt de toekomstige stichter van ons nationaal tooneel zijn jeugd door te Antwerpen. vanwaar zijn ouders afkomstig zijn. Hij stelt, precies als te voren Conscience en Sleeckx, een enorm belang in het spel der poesjenellen, die 'Urson en Valentijn' en de 'Vier Heemskinderen' vertolken. De tienjarige knaap rust niet vóór hij de ijzeren staafjes in handen krijgt, waarmee hij de gebaren en houdingen van de houten acteurs regelt. Zoo beginnen de leerjaren van hem, die, later, gelden zal als een der wonderbaarste spelleiders van zijn tijd, die er in slaagde, ondanks zijn aangeboren plompheid en de

(1) Tooneelherinneringen. Deel 1 (Sythoff, te Leiden, in 1900, p. 99).

zwaarte van zijn lichaam, zelfs een ingenue op de treffendste wijze haar tooneeltje vóór te spelen.

De jonge Driessens had ook een oneindige belangstelling over voor paardenspel en goochelaarstent, wanneer deze zich, gedurende den kermistijd, op het oude Burchtkerkhof te Antwerpen, nabij de Schelde, aan de Werf, verhieven. Op een blauwen Maandag verdween de jongen, die behendig bleek in alle lichaamsoefeningen; hij was opgenomen in den troep van een reizend circus. Daar debuteerde hij als kapper, werd vervolgens springer, later bevorderd tot kunstrijder. Hij bracht het zelfs tot besturend ecuyer: d.i. de man met de lange zweep die, staande in het midden van de renbaan, de bewegingen regelt van de zwaar-dravende schimmels, op wier breeden rug luchtig-gerokte danseresjes huppen. Ten slotte wordt hij met de waardigheid en het gezag van regisseur bekleed

Het is wellicht aan dit verblijf in de circuswereld dat Victor Driessens de zwierige losheid te danken had, die hem zijn verder leven bijblijven zal en waarom hij vergeleken werd met een acteur als de Franschman Frederick Lemaître, die eveneens in zijn jeugd aan stelselmatige lichaamscultuur had gedaan...

Te Antwerpen teruggekeerd, wordt Driessens lid eener maatschappij van den Kleinen Kruisboog, die gevestigd was in het lokaal ‘Den Zageman’, gelegen in de Steenbergstraat, te midden van het Sint-Andrieskwartier. Daar vond Driessens, welke zich maar matig voor den kleinen kruisboog interesseerde, een vroolijk gezelschap. Weldra sticht hij in den schoot van den kring een tooneelafdeeling en timmert in het lokaal een podium op. Op 2 December 1840 had de eerste voorstelling plaats. Ze bestond uit een ernstig stuk, ‘De Laarzen van Hooi’, gevolgd door een ‘gebaerdenspel’. In beide werken vervulde Driessens natuurlijk de hoofdrol met grooten bijval.

Het volgend jaar moet de jonge acteur, die bij de loting een laag nummer trok, zijn krijgsdienst te Gent gaan doen bij het achtste linieregiment. Een modelsoldaat was hij geenszins. Met enkele makkers richt hij weer een kring op ter beoefening van de dramatische kunst. Ditmaal timmert Driessens het tooneel op in de keuken van de onderofficieren. Weer speelt hij de hoofdrollen in

de Fransche en Vlaamsche drama's, welke op het speelplan voorkomen en het gebeurt niet zelden, dat hij in vrouwenkleederen op de planken verschijnt.

In 1842 komt Victor Driessens te Antwerpen terug en zijn eerste bekommernis blijkt nogmaals het stichten te zijn van een tooneelmaatschappij, waarvan de zetel gevestigd is ‘In den Vos’ op de Groote Markt. Reeds dan schijnen de kenners, welke de opvoeringen van de nieuwe vereeniging bijwoonden, de natuurlijkheid van Driessens' optreden te hebben gewaardeerd.

Er bestond te Antwerpen in het begin der veertiger jaren voor den jongen acteur wel gelegenheid om zich in zijn kunst te bekwamen. Op de plaats van het oude ‘Tappysierspand’, waar van in het begin der 18e eeuw tooneel gespeeld werd, verrees sedert 1829 een stedelijke schouwburg, waar vooral Fransche zang- en tooneelspelen werden opgevoerd. Ook het Théâtre des Varietés, dat privaatbezit was, bracht vooral Fransche en slechts bij uitzondering Vlaamsche spelen. Verder traden liefhebberstroepen op in zalen, o.a. in de Gildenkamersstraat, in het Vleeschhuis, in ‘De Klok’, gelegen in het Klapdorp, hoofdzakelijk in het ‘Klein’ en in 't ‘Groot Wafelhuis’, beide opgericht aan den zuidkant der stad, nabij de toenmalige omwalling, op de plaats van de oude Sint-Joriskerk, die door de Fransche republikeinen werd vernield.

Tot de voornaamste tooneelkringen van dien tijd behoorden ‘Jong en Leerzuchtig’, ‘Liefde en Eendracht’, die daqteekenden van 1813, en de ‘Hoop’, gesticht in 1824.

Antwerpen telde onder zijn liefhebbers een paar beroemde spelers, als kleermaker Lambert de Kroon, van ‘Jong en Leerzuchtig’, die de Antwerpsche Talma werd geheeten, voor een der beste Belgische acteurs doorging en wiens leerling Jan van Ryssel insgelijks een befaamd speler was; als Jan Bulin, die uitmuntte in verradersrollen en tot de ‘Hoop’ behoorde, evenals kleermaker Florus, welke om zijn komiekerigheid de lieveling van een weinig ontwikkeld publiek was, als de ‘kleine Jozef Dierkx’ van ‘Liefde en Eendracht’.

Maar Victor Driessens voelde zich aangetrokken door Parijs, de ‘wereldstad der kunsten’, waar nu eens alles te leeren viel.

Hij toog naar het Zuiden, liet geen middel ongebruikt om voorstellingen bij te wonen. Ten einde gratis in den schouwburg te geraken, gaat hij deel uitmaken van de ‘claque.’

In de Fransche hoofdstad beleeft de Romantische school haar vollen bloei. Daar verkeert Driessens in de gelegenheid kennis te maken met het werk der groote Fransche dichters als Hugo, de Vigny e.a., en met de prestaties van de voorname Fransche kunstenaars van het tooneel, waaronder Mlle Mars en de onvergelijkelijke Rachel, die, ondanks den bijval, welke de romantiekers te beurt valt, trouw blijft aan de tragedie der klassieken. Het werd ons niet bekend, welke spektakels de voorkeur van Driessens genoten. We mogen wel aannemen, dat hij te Parijs indrukken opdeed, die zijn geheele leven en de evolutie van zijn kunst gingen beheerschen. Vermits hij later steeds een groote voorliefde toonen zal voor het grootsprakerige en drakerige drama met geweldige uiterlijke tooneeleffecten, ziet het er wel naar uit of hij te Parijs meer de melodrama-theaters van den boulevard bezocht dan de schouwburgen, waar degelijke kunst werd vertoond en hij vooral smaak gevonden heeft in de drama's van Gilbert de Pixerécourt, van Ducange - den auteur van het ook in Vlaanderen veel gespeelde ‘Trente ans ou la vie d'un joueur’, - van Jos. Bouchardy, den schrijver van ‘Lazare le Pâtre’ en van Felix Pyat. Misschien hoorde hij wel van d'Ennery, die in 1845 zijn eerste succes boekte met ‘Marie-Jeanne ou la femme du peuple’ en wiens later werk in Driessens een voortreffelijk vertolker vinden zal! Ongetwijfeld heeft hij ook kennis gemaakt met de melo's van Alexandre Dumas père.

Het ‘Théâtre de la porte Saint-Martin’ was van rond 1830 te Parijs het brandpunt geweest van de romantische gedachte op het gebied der dramatiek. Daar werden blijken gegeven van durf in den strijd voor de nieuwe ideeën. Men speelt er, buiten enkele werken van Hugo, de drama's van Dumas en Félix Pyat. Daar triomfeert in 1832 het bekende mantel- en degenstuk ‘La tour de Nesle’ van Dumas-père. Op het tooneel vieren Mlle George, Mme Dorval, Bocage en vooral Frederick Lemaître schitterende triomfen. Wanneer Théodore en Hippolyte Cagnard in 1841 de directie van den bekenden Harel overnemen, doet het populaire

melodrama triomfantelijk zijn intrede in den beroemden schouwburg. Men speelt er ‘Les deux Serruriers’, ‘Les Chiffoniers de Paris’, ‘Don Cesar de Bazan’, ‘Les Mystères de Paris’. In dit laatste melodrama bereikt Frederick Lemaître het sublieme. Men speelt ook weelderig-gemonteerde ‘féeries’: ‘Les Mille et une Nuits’, ‘La Biche au Bois’, ‘Le Pied de Mouton’...

Melodrama's en tooverspelen zullen Driessens het sterkst bekoren, terwijl het breede, glansrijke, uitbundige spel van Lemaître hem in vervoering brengen zal en tot navolgen prikkelen...

Gedurende zijn verdere loopbaan wil Victor Driessens dan ook zijn talent ten dienste stellen van de stukken, die opgang maken in het théâtre de la Porte Saint-Martin, van de auteur, die drama's schreven ‘vol bloed en moord, pistoolschoten en verraad, tweegevechten en echtschennis’[(2)]. Overigens, dat was de kunst waarop Driessens' stadgenooten het meest verlekkerd waren in de jaren van zijn optreden. Hij heeft geen poging gewaand om daarin verandering te brengen. Hij slaagde er veeleer in dezen wangroei in het Vlaamsche tooneelleven noa te bevorderen.

Dat begon al onmiddellijk na zijn terugkeer te Antwerpen. waar hij lid werd van ‘De Hoop’, een kring, in 1824, door het oud-kleerkoopersgild gesticht en waarin hoofdzakelijk ongeletterde spelers hun talent deden gelden.

De populariteit van hun voornaamsten acteur Jan Butin, die rond 1840 opgang maakte in verradersrollen, was - naar Sleeckx vertelt[(3)], - te danken aan de omstandigheid, dat hij ‘met zijn rollende oogen, holle stem en hoekige gebaren de naïeve toeschouwers kon doen schrikken en beven,’ terwijl een ander befaamd lid, de kleermaker Florus, die nooit zijn rol kende, door het maken van grimassen en gebaren, maar vooral de potsierlijke wijze, waarop hij zich wist toe te takelen[(4)], het toppunt van komische kracht bereikte.

‘De Hoop’, die eerst haar opvoeringen gaf in de ‘Konijnenpijp’ op de Kleine Markt, trad van in 1845 op in het ‘Groot Wafelhuis’, een nette, groote tooneel- en balzaal, opgetrokken uit

(2) J. Staes: Antwerpsche tooneelmantschappijen, blz. 16.
(3) Indrukken en Ervaringen.
(4) Sleeckx: Indrukken en Ervaringen.

hout en steen. ‘De Hoop’ richtte zooveel Fransche als Vlaamsche vertooningen in. Driessens, die gemerkt had hoe Karel Ondereet en Mevrouw van Peene - de Vlaamsche Dejazet! - te Antwerpen veel succes oogstten, besloot evenals zij alleen in het Vlaamsch te acteeren.

‘De Hoop’ verdwijnt. In 1850 gaat Driessens, samen met Felix Veryéres, over tot de stichting van een nieuwen kring, ‘De Dageraad’, waarin hij verscheidene der beste Antwerpsche liefhebbers vereenigt. Driessens speelt met zijn troep ook buiten de stad, o.a. te Brussel. Het verlangen komt in hem op om in de verfranschte hoofdstad een bestendig Vlaamsch gezelschap te stichten. Aanleiding tot het ontstaan van dit tamelijk vermetel plan kan wel te zoeken zijn in het ontwerp van manifest, dat ten jare 1851 door het Vlaamsch Middencomiteit van Brussel - in 1849 door Michel van der Voort gesticht - aan al de Vlaamsche kringen toegezonden was geworden. Het verzoekschrift had voor doel de gemeentebesturen te bewegen tot het bevorderen van het Vlaamsch tooneel...

Na er te hebben op gewezen, dat van alle Europeesche landen, slechts Vlaanderen zijn eigen dramatische kunst verwaarloosde, terwijl het tooneel in vreemde taal werd ondergebracht in prachtige paleizen, met het geld der Vlaamsche burgers betaald, werd aangedrongen op het aanwenden der noodige middelen ter inrichting van een Vlaamsch tooneel en wel door het vrije gebruik te vergunnen van een schouwburg en het verleenen van een geldelijke ondersteuning.

De Fransche acteur Quélus, die feitelijk Jean-Baptiste Grognier heette - te Aurillac (Cantal) op 15 Januari 1813 geboren -, die in 1849 directeur werd van de Monnaie[5] en slechts in 1863 de Belgische nationaliteit verkreeg, roept in 1852 te Brussel de beste Vlaamsche dilettanten bijeen. Zoo komt een gezelschap tot stand: ‘de Vereenigde Liefhebbers van het Nationaal tooneel te Brussel.’ Ondereet en Driessens kregen de leiding en er werd opgetreden in den Park-schouwburg. Door den Minister van Binnenlandsche

(5) Behoorde sedert 1846 tot de ‘Troupe de comédie’ van de Monnaie. Schitterde als Paljas. Werd in de rol vergeleken bij Frederick Lemaître, werd later leeraar van Vlaamsche declamatie aan 't Koninklijk Conservatorium van Brussel.

Zaken werd de Brusselsche vereeniging ‘De Wijngaard’ geraadpleegd omtrent die poging om een bestendigen troep te Brussel in het leven te houden. Het Staatsbestuur scheen bereid tot het verleenen van een hulpgeld, zoo ten minste één wekelijksche vertooning werd verzekerd. Maar dergelijke regelmatigheid in het optreden bleef een vrome wensch. Overigens scheen het Driessens geenszins te bevallen, dat Ondereet hem ter zijde stond waar het de leiding betrof en spoedig keerde hij naar Antwerpen terug, waar niemand hem de alleenheerschappij in ‘De Dageraad’ betwistte...[6].

Om het feit, dat de Brusselsche Wijngaard, daartoe aangezet door Michel van der Voort, een congres belegde ten einde het probleem der bestendige gezelschappen aan een degelijke bespreking te onderwerpen, zal de weinig parlementaire Driessens zich wel niet bekommerd hebben. Hij had in zijn hoofd gestoken te Antwerpen een vasten troep te stichten met de beste spelers van ‘De Dageraad’ en zette door. Steunend op den omzendbrief van het Vlaamsch Midden-comiteit, richtte hij zich tot het Antwerpsch gemeentebestuur en vroeg om toelating tot bespeling van den grooten schouwburg op de Comedieplaats, alsook om een toelage...

Maar ook de kring ‘De Scheldegalm’. waarvan Jan Tillemans de voorzitter was, richtte een gelijkaardig verzoek tot de overheden.

In het weigerend antwoord, dat beide sollicitanten vanwege burgemeester Loos gewerd, kwam deze aanmaning voor: ‘Vormt u in een geregeld tooneelgezelschap, dat in staat is, wekelijksche publieke vertooningen te geven, en doet in dezen zin dan een aanvraag[7].’

De tooneelbestuurder van ‘De Dageraad’ en de voorzitter van ‘De Scheldegalm’ werden het eens. Zij wonnen den eigenaar van het Théâtre des Variétés - Eduard Hagelsteen - voor hun plannen, en, wijl hun eigen vertrouwen in de mogelijkheid van welslagen niet onverwoestbaar bleek, kozen zij een Brusselschen liefhebber - August Leytens - tot bestuurder. Het tweede verzoekschrift, dat zij tot het stadsbestuur richtten, werd ingewilligd.

(6) Medegedeeld door Dr J. Persijn in zijn lezing ‘De stichting van ons nationaal Tooneel te Antwerpen’. Mededeelingen der K. Vl. Academie, 1914.

(7) Oorsprong van het Nationaal Tooneel, door Frans van Doeselaere, 1913; uitgave G.J. en E. Janssens.

Een subsidie van 8000 fr., waarvan ook de huur van den schouwburg moest worden betaald, werd verkregen.

De troep van het eerste Nationaal Tooneel bestond uit Victor Driessens, Karel Ondereet, Felix van de Sanden, Frans van Doeselaer, Napoleon Destanberg, Jef Dierckx, Mej. Eugénie Deterre, Julie Verstraete-Lacquet, Rosine Heilbron, Lucie Destanberg e.a.

Victor Driessens was aangeworven als kracht van ‘eerste orde’ voor de drama's, blij- en zangspelen. Hem zouden toevertrouwd worden de eerste hoofdrollen, helden- en karakterrollen en in de zangspelen de eerste bas-partijen... De eerste proefvertooning van het jonge gezelschap had plaats op 6 October 1853. Men speelde ‘De Dronkaard’ van Pieter Frans van Kerckhoven en het blijspel in één akt ‘Karel en Robrecht’. Het was Victor Driessens welke de titelrol in het groote Vlaamsche drama vervulde. Maar in dat eerste jaar werd vooral gesproken over zijn weergaloos succes in de hoofdrol van ‘Drie Kalotten voor een hoofd’, waarin hij een Antwerpsch volkstype - Baron Stokvis - op de planken nabootste.

In 1854 was Leytens al directeur af en werd opgevolgd door Jos Thomas. In 1855 komt Driessens zelf aan het roer, samen met E. Hagelsteen.

Nauwelijks was het vierde tooneeljaar 1856-1857 aangevangen, of Driessens raakt in geschil met Hagelsteen en gaat een verbintenis aan met de leiding van het Koninklijk Gezelschap te 's-Gravenhage.

Gedurende de eerste bestaansjaren van het Nationaal tooneel te Antwerpen is de invloed van Victor Driessens noodlottig geweest voor de ontwikkeling van de eigen dramatische literatuur, vermits meer dan ooit de voorkeur werd gegeven aan Fransche succesdraken, die daarenboven op schaamtelooze wijze werden verminkt en, zooals Sleeckx het uitdrukt, overgezet in ‘zakkendragerstaal.’ Met aandacht volgde Driessens al wat er gebeurde op het tooneel van de Porte Saint-Martin te Parijs. Had men daar een succes te pakken, dan reisde hij naar de Fransche hoofdstad. Zag hij mogelijkheid tot schitteren in een rol, dan besloot hij onmiddellijk tot opvoering van het stuk te Antwerpen... Samen met Destanberg heeft Driessens verscheidene van die drama's

pasklaar gemaakt voor ons tooneel en daarin alles zoo geschikt, dat hoofdzakelijk zijn spel werd gediend...

In Nederland, waar de groote Antwerpsche tooneelspeler verblijft tot 1863, valt hem groote bijval te beurt. Zijn roem dringt door tot Parijs. In een nummer van het aldaar verschijnend blad, 'Le Messager des Théâtres,' wordt het spel van Driessens in gloeiende bewoordingen geroemd door een beoordeelaar, die hem aan 't werk zag in den Haag, waar hij optrad met het bekende gezelschap van J.C. Valois. Driessens was een lieveling van het publiek, dat hem schier na elke voorstelling met kransen huldigde. Velen zongen zelfs zijn lof in verzen. Vooral muntte hij uit in stukken als 'Steffel de Idioot' van Schroeder, in 'De Voddenraper', in 'De Reis van Mr Perrichon' van Labiche, in 'De Wandelende Jood' van Sue, waarin hij de rol van Dagobert speelde, het meest nog in 'De Goochelaar.'

Wanneer te Antwerpen het tooneeljaar 1863-1864 geopend wordt onder het bestuur van Eloy Lemaire, maakt Victor Driessens, die in de jaren 1860-1862 herhaaldelijk te Antwerpen optrad[8], weer regelmatig deel uit van het eerste Vlaamsch gezelschap, waaraan dan ook de jonge Catharina Beersmans verbonden werd.

Het volgend jaar echter (1864-65) raken Victor Driessens, Frans van Doeselaer en Mevr. Verstraete-Lacquet in onmin met Lemaire. Ze scheiden zich af van den troep en stichten een nieuwe tooneelvereeniging, 'Les Bouffes Anversois', die ze onder dak brengen in het lokaal 'Het Schippershof', een matrozenkroeg met danszaal in de Schipperskappelstraat. Er werd daar alle dagen gespeeld. De prijzen der plaatsen waren betrekkelijk duur. Men betaalde de stalles 1,50 fr., de eerste rijen 1 fr. en het parterre 50 centiemen. In de zaal mocht gedronken en gerookt worden. Het was meer een cabaret dan een echt theater. De artiesten zongen liedjes, speelden stukjes als: 'Een Man die de kas houdt'. 'De broek van een garde civique', 'Een schat van een vrouw' e.a. waarvan de bezetting niet meer dan twee of drie spelers eischte. Victor Driessens trad enkele malen op. Willem van Zuylen speelde er. Met de Carnaval-dagen, wanneer in het Schippershof gedanst

(8) Hij werd per vertooning betaald. Ook copieerde hij rollen mits vergoeding.

werd, zocht het gezelschap een onderkomen in het ‘Hotel du Rhin’, bij Krutwig aan de Werf. In Maart 1865 toog het troepje naar de Sodaliteit aan de Jezuïetenrui en bleef er tot 25 April, waarna een reisje door Holland werd ondernomen. In October van hetzelfde jaar waren Driessens en Van Doeselaer terug bij Lemaire werkzaam.

Driessens moet toen een groote populariteit genoten hebben, vermits hij aan de directie hooge eischen stellen kon. Hij verkreeg 25% van de brutto-ontvangst van de vertooningen, waaraan hij medewerkte. Werd er gereisd, dan trok hij nog reiskosten en vergoeding bovendien. Gedurende de eerste maand bekwam hij aldus voor zeven vertooningen 1098 fr. 79. In dien tijd betaalde men aan eerste krachten als Frans van Doeselaer en Catharina Beersmans tot 400 fr. maandelijks. Er werd gespeeld van 15 October tot 2 April, waarna de zomerreis door Holland een aanvang nam.

Tegen het einde van 1865 viert Victor Driessens zijn vijf en twintigjarig jubelfeest als speler. Er worden, op 25 en 26 December, twee vertooningen te zijner eere gegeven, met medewerking van M. Judels en van Mr en Mevr. Corijn-Heilbron. Het bleek toen hoe de Vlaamsche acteur door de Antwerpsche bevolking vereerd werd, hoe ‘de Brij’ - van rijstpap - zooals hij om zijn corpulentie in den omgang werd geheeten, door zijn confraters om zijn kunnen werd hooggeschat.

Driessens doet zich thans niet alleen waardeeren als acteur. doch ook als schrijver. Van hem worden opgevoerd: ‘Houten Cleir’, waarmee het tooneeljaar 1866-1867 aanvangt, ‘Vrouwen zijn geen menschen’ (1868), ‘De Watergeuzen’ (1868)...

In 1868 verlaat Driessens nogmaals zijn geliefde Sinjoren, om in Holland op te treden als leider van een gezelschap, dat ook te Antwerpen spelen komt in het ‘Théâtre des Variétés’, of wel in een tent. Te Amsterdam bespeelde Driessens met zijn gezelschap het Théâtre Tivoli in de Nes, waar o.a. ‘Froufrou’ werd gecreëerd, nauwelijks twee maanden na de première te Parijs. In September van 1870 neemt Driessens bezit van het ‘Salon des Variétés’ in de Amstelstraat, met een gezelschap, dat uit Hollanders en Vlamingen bestond. Wegens het groote verschil in uitspraak - velen beweerden, dat de Zuid-Nederlanders eenvoudig

onverstaanbaar waren[9] - kon tusschen beide groepen geen homogeniteit ontstaan. Ze traden dan ook meest afzonderlijk op. Tot de Vlaamsche afdeeling behoorden o.a. Driessens, Jef Dierckx, Frans van Doeselaer, Julie Verstraete-Lacquet, Marie Verstraete, Elise Driessens, Désiré Corijn[10]. Het gezelschap van Victor Driessens speelde bij voorkeur het gewone drakenrepertorium. En alhoewel de groote Antwerpsche acteur beschikte over regisseurskwaliteiten, valt bij de vertooningen vooral de slordigheid van de ensceneering op. Zoo groot bleek de populariteit van Driessens in dien tijd, dat de jeugdige tooneelliefhebbers 's avonds rond half zeven langs de Prinsengracht wandelden om den grooten acteur en zijn mooie dochter Elise aan het venster te zien zitten, bij de thee.

Het scheelde zelfs niet veel of Victor Driessens kreeg toen het bestuur in handen van den herbouwden Amsterdamschen Stadsschouwburg aan het Leidsche Plein. Hij had een zeer trouw beschermer in den persoon van den Vlamingen-vriend Prof. J.A. Alberdingh Thym. Wanneer er tegenstanders op wezen, dat Driessens' aanstelling de overheersching van het Vlaamsch dialect op het Nederlandsch tooneel voor gevolg zou hebben, bestreed Thym deze bewering met een heftige argumentatie[11]. Hij oordeelde het ‘ongepast’ den tongval van Driessens en van de voornaamste zijner kunstgenooten te veroordeelen, wanneer daarvoor niets anders in de plaats zou komen dan de tongval, tongrateling en tonglisping van de Noordnederlandsche celebriteiten. Bovendien achtte hij de geuite vrees ‘ongegrond’, omdat juist opmerkelijk was, hoe de in Holland spelende Vlamingen trachtten zooveel mogelijk een gemiddelden algemeenen Nederlandschen tongval te doen hooren, en dat ze deze oplettendheid bewezen aan een publiek hetwelk met de grootste lankmoedigheid, jaren na jaren, het met plat Haagsch, Haarlemmerdijksch en Joden-Breêstraatsch voor lief genomen had.’

(9) Dr M.B. Mendes la Costa schrijft in de eerste reeks zijner Tooneelherinneringen (A.W. Sythoff te Leiden, 1900) over de Vlamingen; ‘Zij spraken een taal, die voor menigeen op het eerste gehoor minder gemakkelijk te verstaan was dan Fransch of Duitsch; zinnen als ‘Ma kiend, kom ba ma, kom an mien art, ek eb oe lief”, werden alleen duidelijk door spel en mimiek.

(10) Deze laatste was van afkomst een Belg, doch geheel verhollandscht. Was eerst gehuwd geweest met Jeannette Heilbron. Hij trouwde later met Elisa Driessens.

(11) Het Nederl. Tooneel, Amsterdam, 3e jg., blz. 125.

Uit dezen twist blijkt in de eerste plaats, hoe anno 1870 zoowel op de Hollandsche als op de Vlaamsche planken een min of meer gezuiverd dialect als tooneeltaal gebruikt werd.

Een ander eigenaardig argument, dat door een blad tegen de candidatuur Driessens werd uitgespeeld, was dat in 1772 de Amsterdamsche schouwburg afbrandde door de schuld van de Vlaamsche operazangers van den Bruggeling Jacob Toussaint Neyts (1724-1794).

Dank zij den steun, welken Driessens vanwege het College van Burgemeester en Wethouders genoot, werd hem de pacht toegewezen, tegen betaling van 10.000 gulden, voor een termijn van drie jaar, loopende van 1 September 1873 tot 1 September 1876.

Tengevolge van allerlei verwikkelingen, o.a. het niet tijdig klaar komen van den schouwburg, het niet betalen van de vereischte borgsom, werd de overeenkomst tusschen Driessens en de gemeente Amsterdam door de rechtbank verbroken.

Naar aanleiding van deze gebeurtenis werden allerlei praatjes verspreid. Men vertelde dat Driessens op een audiëntie bij Koning Willem III zich in het Fransch zou hebben uitgedrukt, daarvoor een uitbrander kreeg en meteen den hem eerst verzekerden steun van den vorst verloor. Zeker is het, dat de Vlaamsche acteur, na zijn aanstelling tot pachter van den Stadsschouwburg, den gemeenteraad der Amstelstad een Franschen dankbrief had gezonden, wat hem later door den advocaat van 't gemeentebestuur voor de rechtbank werd verweten...

Het waren de heeren Albreat en Van Ollefen, leiders van het Rotterdamsch tooneelgezelschap, die den nieuwen schouwburg op het Leidsche plein openden. Driessens woonde de voorstelling bij in een loge grillée. Maar de Koninklijke subsidie, die Willem III gewoonlijk aan de spelers van den stadsschouwburg gaf, ging dit jaar weer naar de oud-tooneelisten van den vroegeren stadsschouwburg, die in het Grand Théâtre van Lier in de Amstelstraat optraden.

In Nederland vond Driessens geen vaste verbintenis meer. Alhoewel nauwelijks meer dan vijftig jaar oud, vergenoegde hij zich met het uitbuiten zijner oude successen en slechts met tegenzin

leerde hij nog nieuwe rollen. Hij werd in 1873 te Antwerpen directeur van het Nationaal Tooneel.

Na sluiting van de Variétés bouwt Driessens, vlak bij de plaats waar de nieuwe schouwburg verrijzen zal, een houten loods op, die hij Alhambra doopt en waar hij met zijn gezelschap nog drie en veertig vertooningen geeft. Later zal hij zijn Zomertheater nog elders oprichten en wel te Maastricht, in 1880.

In Augustus 1874 wordt de nieuwe schouwburg door de stad ter beschikking gesteld van het Vlaamsch gezelschap. Tot het einde van het speeljaar 1881-1882 blijft Driessens aan de leiding. Gedurende de twee laatste speelseizoenen moet hij het gezag deelen met vier andere tooneelspelers: Jos Dierckx, Van Doeselaer, Lemmens en Henry van Kuyk.

Hij ziet artiesten komen en gaan. Catharina Beersmans verlaat in 1877 het gezelschap en vestigt zich in Rotterdam... Jan Dilis komt dit jaar aan het gezelschap... Edmond Hendrickx gaat naar Brussel... Driessens zelf heeft zijn onrust nog niet afgelegd. Hij doorreist weer Nederland, vindt zijn vroeger succes terug. Maar het valt op hoe hij op den souffleur speelt, dit gebrek ook bij zijn gezelschap duldt en zich vooral bekommert om zijn persoonlijken bijval. Op deze hebbelijkheid had H -n, d.i. Huf van Buren, reeds de aandacht gevestigd toen hij schreef[12]: ‘Hij (Driessens) neemt de geheele ruimte van het tooneel in, hij duldt niemand naast zich, hij is verslindend en overheerschend, zijn medespelers blijven in de schaduw en trachten zich, wat hun persoon aangaat, zooveel mogelijk te effaceeren.’

Onder zijn bestuur blijft de Fransche draak overheerschend in het repertorium, waarop toch stukken voorkomen als ‘Vorstenschool’ van Multatuli, ‘Anne-Mie’ van Rosier Faasen. ‘Jane Shore’ van Gittens, terwijl aan oorspronkelijke werken eveneens aandacht wordt verleend. Maar de grootste successen heeten: ‘De reis rond de wereld in 80 dagen’. ‘De twee Weezen’, ‘Een beroemd Proces’. Machtig veel bijval vinden tooverstukken als ‘Ezelsvel’, ‘Asschepoester’ en ‘Michel Strogoff’...

In 1878 wordt Driessens, samen met Mevr. Verstraete- Lacquet, Frans van Doeselaer en Jef Dierckx, officieel gehuldigd,

(12) Het Nederlandsch Tooneel, 3e jg. 1873, p. 30-44.

ter gelegenheid van het vijf en twintigjarig bestaan van het Nationaal Tooneel.

Van October 1882 af treedt Frans van Doeselaer als bestuurder op. Victor Driessens is als eerste rol aan het gezelschap verbonden. Hij blijft zijn oude liefde trouw, is bij voorkeur de dienaar van deze schrijvers, welke op het tooneel geweldige hartstochten konden ontketenen, werkend met felle contrasten van goed en kwaad...

Op Woensdag 1 April van het jaar 1885 gaven de jonge tooneelspeelsters Elisa en Philomena Jonkers hun benefiet-vertooning, met de medewerking van Victor Driessens. Gespeeld werd ‘Een beroemd Proces’. drama in 6 afdeelingen. Ook Jan Dilis, De Somme, Laroche, Mevr. Verstraete-Lacquet. Elise Driessens traden op. De rol van Jean Renaud werd vertolkt door Victor Driessens, zooals hij alleen dit kon: met opperste natuurlijkheid(13).

Na het derde bedrijf met den suggestieven titel: ‘De onschuldige Galeiboef’, wordt Driessens door een beroerte getroffen. Den Zaterdag sterft hij.

De stad was in rouw. De schouwburg bleef den Zondag en den Maandag gesloten, nadat vrienden hadden gemeend door middel van een plakbrief te moeten protesteeren tegen het niet tijdig nemen van dezen maatregel. In het ‘Café Victoria’(14), waar de afgestorvene dagelijks zijn biertje kwam drinken, lag op zijn nu ledigen stoel een kleine kroon van viooltjes met rouwstrik. Met groote plechtigheid werd het stoffelijk overschot van Driessens op het Kielkerkhof begraven. Spelers van Noord- en Zuid-Nederland hadden de baar gevolgd langs de straten, waarvan de lantarens omfloersd waren. Het volk bracht hem een laatste hulde.

* * *

Victor Driessens' verdiensten werden door zijn tijdgenooten op hun volle waarde geschat.

Hij was een drakenspeler. Melodrama's hadden zijn voorliefde. Ongetwijfeld had hij meer eerbied voor zijn spel dan voor den

(13) Wat een buitengewoon natuurlijk spel in de meest onnatuurlijke draken! roept Mendes da Costa uit - loc. cit., p. 97.

(14) Dit café was gevestigd in de Gemeentestraat te Antwerpen.

tekst van den auteur. Hem ontbraken echte taalvaardigheid en taalkennis. Om het samenspel was hij zeker minder bekommerd dan om zijn persoonlijk succes[15]. Doch van eerst af was zijn optreden gekenmerkt door echtheid. De natuur was zijn studieboek. ‘Aan alle conventie verklaarde hij den oorlog, en toch wist hij aan de personages, waarin hij optrad, steeds datgene bij te zetten, wat de natuur tot kunst verheft[16].’

Napoleon Destanberg, die met Driessens samenwerkte en hem bewonderde, schreef[17]: ‘Niemand drijft verder dan hij de getrouwe nakoming van hetgeen hij in het dagelijksche leven waarneemt...’

De groote acteur beschikte over een verbazende veelzijdigheid en een prille vindingskracht en bovenal over ‘dat bezielende en treffende in de oogen, stem en gebaar, dat den toeschouwer treft, ketent en vaak ten diepste aandoet[18].’

In pathetische stukken als ‘Paljas’, ‘De Giftmenger’, ‘De Schoenlapper’ (rol van ‘Jan de Vlinder’), ‘De Goochelaar’, ‘De Bultenaar’, ‘Marie-Anne’, ‘De Koopman van Antwerpen’, ‘Don Cesar de Bazan’, ‘Korporaal Simons’, ‘De Grafsteen’, bleek hij onnavolgbaar, vooral door de echtheid van zijn gevoel. Wel mocht Rosier Faessen van hem schrijven: ‘Het natuurlijk komediespelen hebben wij van Driessens geleerd[19].’

‘Intusschen - zoo luidt een opmerking van Mendes da Costa[20], welke Driessens dikwijls spelen zag en zijn talent oprecht bewonderde ondanks de ruwe kanten er van - ik mag niet verzwijgen dat die groote schijn van natuurlijkheid en van met gevoel spelen steeds en altijd teweeg werd gebracht door dezelfde drie, vier trucs; en van deze liep het allermeest in het oog en keerde het herhaaldelijkst terug het met de rechterhand wroeten in halsboord of das, alsof hij vreesde te stikken. En nu maakte wel zijn corpulentie een dergelijke vrees plausibel, maar het kunstje kwam geregeld terug, onverschillig of hij Paljas was, of Beaujolais

(15) Zie ‘Het Ned. Tooneel’, 3e jg. 1873, p. 30-44.
(16) Het Ned. Tooneel, 3e jg., p. 125.
(17) De Stad Gent, 5/10/61.
(18) Alberdingh Thym: Het Ned. Tooneel, loc. cit.
(19) In ‘De Lantaarn’, Den Haag.
(20) Tooneelherinneringen, 1e Reeks, p. 28.

de Goochelaar, of de Koopman van Antwerpen, of de oude Korporaal; waarlijk, het wordt eentonig en op den duur vermoeiend, overvolbloedige, voor een beroerte op de nominatie staande personen te zien verkeeren in dermate de zenuwen schokkende omstandigheden.'

Dergelijke aanmerking gold minder zijn fantasierijke vertolkingen in blijspelen van veelal gering allooi, als 'Azoo ne Klont', 'Een Man te trouwen', 'Ik inviteer mijn Kolonel', 'De drij Hoeden'.... of in een zangspel lijk 'De Groothertogin van Gerolstein', waarin Driessens optrad als 'Generaal Boum.'

In een tijd, toen het de gewoonte was het talent van onze Vlaamsche spelers te bepalen en te roemen te gelijk, door hun de namen van Fransche beroemdheden bij te voegen, heette men Driessens den Vlaamschen Frederick Lemaître...

Met Antoine Louis Prosper, gezegd Frederick Lemaître (1800-1876), den groot-meester van het romantisch drama, had hij niet enkel acteurskwaliteiten gemeen. Als deze Fransche speler onderteekende Driessens tal van stukken, die hij niet geheel zijn eigendom mocht heeten. Werkten wel twintig auteurs mee om 'Robert Macaire' - Het voornaamste gewrocht van Lemaître - tot stand te brengen, voor een stuk als 'Vrouwen zijn geen Menschen' gebruikte Victor Driessens motieven, ontleend aan wel drie Nederlandsche werken. Het Provinciaal Antwerpsch leescomiteit, waarvan o.a. Pieter Genard en Jan van Beers deel uitmaakten, bewees in een gedrukte beschouwing, gedagteekend van 26 April 1867, dat Driessens, om dit stuk samen te stellen, fragmenten had aaneengeknutseld van 'Het toegemetselde Venster', blijspel in één bedrijf naar het Hoogduitsch van J.S. van Esveldt Holtrop (1812); 'De Vrouwen zijn geen Menschen', door iemand die het weet (Vierde druk - een vlugschriftje verschenen te Amsterdam, Nieuwe Boekhandel, A. van Brussel); 'De Mannen zijn tirannen', door een vrouw van ondervinding (Vierde druk - een vlugschriftje verschenen bij denzelfde).

Het was niet de eerste maal, dat Driessens van letterdiefte werd verdacht! Intusschen blijkt de auteur in zijn uiterst oppervlakkige literaire producten, als 'Vrouwen zijn geen Menschen' (1867), 'De Student zonder Geld' (1851), 'De vroolijke Kruiskensdag' (1851), 'Sint Job en zijn Gasten', 'De Watergeuzen'

(1866); ‘Een Tooneelspeler op den Buiten’ (1866), ‘De Boerenkrijg’, ‘De Liedjes van Theodoor van Ryswyck’, slechts voor doel te hebben gehad, enkele gelegenheden te scheppen tot uitbundig uiterlijk spel, zonder zich te bekommeren om innerlijke waarheid, om psychologische conflicten, zelfs niet om een natuurlijk verloop der gebeurtenissen en om een logisch slot...

* * *

Wat ons aan spelen van Driessens behouden bleef, kunnen we verwaarloozen als zonder beteekenis voor den groei onzer dramatische literatuur.

Van den acteur zijn ons enkel bewaard gebleven, lijk van alle spelers, de herinneringen aan de schoonheid, die hij in zijn leven te genieten gaf en die hem deden beschouwen als den grootsten tooneelist van de Nederlanden. Ook weten we, dat Victor Driessens op de evolutie van de Nederlandsche tooneelspeelkunst een louterenden invloed heeft uitgeoefend.

In zijn ‘Indrukken en Ervaringen’ heeft Sleeckx met nadruk gewezen op de schromelijke overdrevenheid en het onnatuurlijk spel, waaraan de liefhebbers van rond 1840 zich schuldig maakten; op de acteurs, die door rollen van de oogen, felheid van gebaren en holle stemgeluiden de toeschouwers deden schrikken en beven; op de kluchtspelers die niet wisten wat een karakter was en ‘in alle rollen dezelfde misselijke personages, namelijk hun eigen duurbaren persoon’ vertoonden.

Met Driessens is - zooals de leden van het Driessens-Comité na zijn afsterven aan zijn familieleden schreven - ‘van Groningen tot Duinkerken de tooneelspeelkunst den weg der waarheid opgetreden.’

LODE MONTEYNE.

Het nieuwe Leven en zijn Eischen
Briefwisseling en Jongeliedenuitwisseling

Belgisch Bureau voor Internationale Jongeliedenuitwisseling.

Met den dag wordt de kennis van moderne talen en van de volkeren, die deze spreken, een vereischte, een dringende behoefte, een onvermijdelijke plicht in de tegenwoordige maatschappij. Hoe kan het ook anders? Zie, de wereld verkrijgt meer en meer een ander aanzien. Met de groote uitbreiding van de verkeersmiddelen ruimt de nationale huishouding de plaats in voor de wereldhuishouding. Geen wonder! In vroeger tijdperken hebben de ontwikkeling van het verkeer en de daardoor veranderde levensomstandigheden de gesloten familiehuishouding en de stedelijke huishouding doen verdwijnen.

Spoorweg, vliegmachine, radio, bioscoop, pers, boek en toerisme brengen de menschen in nauwer betrekking tot elkander. Nieuwe producten, nieuwe gevoelens, nieuwe gedachten worden met wonderbare snelheid over de geheele aarde bekend en uitgewisseld. Ze worden aangenomen, verwerkt, aangepast, uitgebreid, eigengemaakt door andere menschen en naties. Overal wordt ijverig gewerkt om nieuwe afzetgebieden te veroveren, om uitvindingen bekend of bruikbaar te maken, om gedachten te verspreiden of op te nemen. Geen staat kan er zich meer op beroemen, dat hij het middellijk of onmiddellijk stelt of stellen kan zonder de voortbrengselen van andere naties.

Op intellectueel en cultureel gebied is dit ook het geval. Het is uitgesloten, dat een nieuwe uitvinding, een nieuwe kunst of cultuur zou kunnen ontstaan, als de invloed van buitenlandsche prestaties of stroomingen wordt uitgeschakeld.

Op politiek gebied gaat het eveneens zoo. De politici vergaderen om elkaars landsbelangen te vergelijken, te bespreken en te probeeren of zij de toenadering tusschen de naties kunnen bevorderen. Ze zien wel in, dat vrede op aarde, vrij verkeer en vrije handel dringend noodig zijn en dat de nationale belangen bij de internationale dienen te worden aangepast.

Internationale economische, intellectueele en sociale congressen en conferenties, vorming van internationale cartels, trusts en vakbonden, oprichting van wereldtentoonstellingen op alle gebieden van de universeele bedrijvigheid zijn aan de orde van den dag. Ze werken ijverig mee tot de bekendheid, toepassing en benuttiging van internationale vak-resultaten, -verbeteringen, -mogelijkheden, -onderzoekingen en -ervaringen op alle gebieden en banen de wegen tot toenadering...

Deze ontwikkeling brengt natuurlijk nieuwe menschelijke plichten met zich mee. De mensch moet zich bij de nieuwe werkelijkheid, bij de nieuwe verhoudingen, bij de eischen van het Nieuwe Leven aanpassen. Plicht is het van den Staat de jeugd de daartoe noodige opleiding te geven, de menschen in staat te stellen het buitenland, dit nieuwe deel van hun menschelijkheid, te verstaan, om met de vreemde volkeren te kunnen omgaan en samenwerken. In de eerste plaats door het onderwijs in de vreemde talen en beschavingen, door het verblijf in den vreemde voor de studenten, voor de elite, voor de aanstaande leeraars, kooplieden, enz. verplichtend te maken. Want, hoe zou een jonge koopman een buitenlandsche markt kunnen bewerken, aan de wenschen van zijn buitenlandsche afnemers kunnen voldoen en daarmee zijn eigen belangen bevorderen, als hij, door zijn onkunde van taal en volk, niets afweet van het buitenland met zijn behoeften, bekwaamheden en belangen? Hoe zou de jonge intellectueel met talent werken, zijn kennis ontwikkelen, zijn kracht weten te gebruiken, als hij niet in staat is rekenschap te houden of te kunnen houden met het werk van zijn collega's uit andere naties? Hoe zou de politicus de ware menschelijke belangen kunnen onderscheiden, de belangen van andere naties kunnen begrijpen en bewust in rekening nemen of doen nemen aan zijn vertegenwoordigers bij het Wereldparlement, den Volkenbond, als zijn kennis van andere volken op abstracties steunt, als hij, door zijn onkunde van taal en volk, een uit boeken geleerde, geërfde of valsche bekendheid heeft met de andere naties, als hij niets weet van hun prestaties, bekwaamheden, pogingen, behoeften en rechten?

Kennis van vreemde talen en volkeren is dringend noodig. Onze jeugd is vol weetgierigheid, ze heeft behoefte aan mededeelzaamheid, ze is vol vrijwilligen werklust, ze vraagt niets liever dan met haar tijd mee te gaan. Ze is nuchter genoeg om de feiten te willen zien. Stel haar dan in de gelegenheid om haar plicht als mensch te doen, iets wat het onderwijs niet altijd ten volle beseft. Zeer vaak houdt het weinig of geen rekening met het werkelijke leven en zijn eischen, hoewel het anderzijds voor het leven wil voorbereiden. De jeugd dient in aanraking te worden gebracht

met de jeugd van andere landen, in staat te worden gesteld in werkelijkheid te leeren, hoe landen en menschen er uitzien, die samenwerken in de universeele bedrijvigheid. Het middel daartoe is: studie van vreemde talen en vreemde landen.

Daarbij moet de hulp komen van leerkrachten, die veel en uit eigen ervaring weten van het vreemde volk en zijn taal. Geef dan ook aan de jeugd de gelegenheid deze studie een werkelijkheidstintje te geven; laat ze haar kundigheden aan de werkelijkheid toetsen: stuur ze in groote karavanen, als ge wilt. op ontdekkingsreizen, maar geef ze vooral de gelegenheid met eigen middelen te werken en niet onder bewaking van persoonlijkheden, die dikwijls de gelegenheid om persoonlijkheid te ontwikkelen en individueele ervaringen op te doen belemmeren. Geef de jeugd de gelegenheid: individueel te correspondeeren, individueel in een andertalige familie te vertoeven.

De voordeelen daarvan zijn niet te onderschatten:

a) De studie van moderne talen - een saaie boel op school - zal niet alleen worden vergemakkelijkt, maar ook zal ze levendiger en natuurlijker zijn: door schrijven en spreken in de vreemde taal zal de leerling niet alleen deze zuiver beheerschen, maar zijn algemeene ontwikkeling zal er ook mee worden gebaat; hij zal lust krijgen in studie, lust, die het onderwijs niet altijd in staat is op te wekken: het discht vaak vele spijzen op, terwijl de lust tot eten nog niet is opgewekt.

b) Het kind werkt aan zijn eigen opvoeding: correspondentie en verblijf in den vreemde geven hem vaak de gelegenheid zelfstandig iets te scheppen en zelfstandig te leven: ouders en leeraars moeten zich onthouden daarop in te grijpen; alleen in moeilijke gevallen zullen ze ter hulp komen en in de meeste gevallen zullen ze zich er toe moeten bepalen de kinderen te leeren: wat tact is en dat ze in de oogen van de buitenlandsche jeugd een stand, een natie voorstellen. Het kind zal dan gevoelen, dat het een rol speelt in de maatschappij, dat het in waarde wint en het zal er zich naar gedragen. De actieve methode is dan hier in actie.

c) Het kind werkt aan de toenadering van de volkeren. De jongeren hebben nog niet de vooroordeelen van de ouderen; hun geest is nog niet volgestopt door geschiedenis en pers; zij hebben nog goede gevoelens. Correspondentie en verblijf in den vreemde kunnen er veel toe bijdragen, ze tot minder wantrouwen tegenover het buitenland te stemmen dan ouderen vaak koesteren. Misschien zullen ze tot de conclusie komen, dat betrouwbaarder informaties en minder vooringenomenheid of minder zelfgevoel ten slotte tot samenwerking, bewuste, loyale samenwerking tusschen de volkeren kunnen voeren. Dat de jeugd deze kans maar wage, waarom niet? Deze actie is gezond en reëel: zij vergt niets anders dan ‘eerlijk en

openhartig te zijn.' Daardoor wordt het buitenland op de hoogte gehouden van onze behoeften en bekwaamheden, wat noodig is. Door ons op de hoogte te stellen van behoeften en bekwaamheden van andere volkeren zullen we er in kennis op vooruitgaan en in menschelijkheid toenemen. Correspondentie en uitwisseling zullen meewerken tot de toenadering van de volkeren, dank zij het zuiverste element van een volk: de jeugd.

* * *

Om nu de Belgische jeugd in de gelegenheid te stellen in briefwisseling te treden met de buitenlandsche jeugd, om haar in de gelegenheid te stellen in het buitenland te vertoeven, zoo goedkoop mogelijk en toch met een maximum van waarborgen voor de ouders, is opgericht het **Belgisch Bureau voor Internationale Jongeliedenuitwisseling:** secretariaat, rue d'Italie, 4, Hoei (Huy).

* * *

A) Briefwisseling is mogelijk tusschen Nederlandsch- en Franschsprekende jonge Belgen en ook met Duitschland (in 't Duitsch), Engeland (Engelsch-Fransch), Finland (in 't Duitsch). Frankrijk (in 't Fransch), Italië (Italiaansch-Fransch), **Nederland** (in 't Nederlandsch), Oostenrijk (Duitsch-Fransch), Roemenië (in 't Fransch), Vereenigde Staten (in 't Engelsch), Zwitserland (Duitsch-Fransch), enz.

Bij de verdeeling van de aanvragen wordt zooveel mogelijk rekening gehouden met den leeftijd, stand en speciale onderwerpen van correspondentie van de leerlingen. Er is op de formulieren geen kolom voor den 'godsdienst', maar wanneer hij wordt vermeld, wordt er - zoo mogelijk - op gelet, dat de jonge Belg met een partner van denzelfden godsdienst wordt aangesloten...

B) Uitwisseling van jongelui, niet alleen tusschen Vlaamsche en Waalsche families, maar ook met Duitschland, Engeland, Nederland, Oostenrijk, Zwitserland, enz. Door de buitenlanders worden over het algemeen Franschsprekende families gevraagd. Maar uitwisseling met een Vlaamsche familie is niet uitgesloten. Het Bureau doet zijn best om ook jonge Vlamingen in het buitenland te plaatsen.

De Belgische leerling (e) of student (e) wordt **gratis** in een vreemde familie **van ongeveer denzelfden stand en gelijke levensomstandigheden** opgenomen. In ruil ontvangen de ouders of voogden een kind van de andertalige familie, dat op dezelfde voorwaarden moet worden opgenomen.

De eenige onkosten zijn: bemiddelingsgeld, reis- en zakgeld.

De Bureaux eischen van de families vele inlichtingen en waarborgen. De ouders of voogden, die hun kind wenschen te laten genieten van de voordeelen, die het Bureau biedt, moeten

dan ook dat Bureau een nauwkeurig ingevulde vragenlijst doen toekomen. Deze lijst is van een internationaal model en wordt op aanvraag door het Bureau verstrekt. De lijst moet in triplo teruggezonden worden en vergezeld zijn van: a) een attest van den huisarts over de gezondheid van de(n) candida(a)t(e); b) een bewijs van goede gezondheid van de familie; c) een bewijs van goed gedrag, verstrekt door het hoofd van de inrichting van onderwijs bezocht door de(n) candida(a)t(e); d) twee uitvoerige adressen van families, die nadere inlichtingen kunnen verstrekken over gezin en jongmensch; e) een foto van het uit te zenden kind.

De ouders of voogden verbinden zich aan de(n) leerling (e) of student (e), die(n) ze ontvangen een kamer beschikbaar te stellen, toezicht te houden op zijn (haar) werk, gezondheid en gedrag, kortom hem (haar) als kind des huizes te behandelen. Bovendien moeten zij hun gast geheel vrij laten in het vervullen van zijn kerkelijke plichten en zij verbinden zich alle conversatie, die hun gast in zijn nationale, politieke, religieuze gevoelens zouden kunnen kwetsen, te vermijden.

Bij de verdeeling van de adressen wordt zooveel mogelijk rekening gehouden met het sociale milieu, onderwijs en aanleg van de leerlingen of studenten, met de godsdienstige of philosophische overtuiging en de wenschen van de families.

De aanvragen mogen op elk tijdstip van het jaar aan het Bureau worden ingezonden. Het is echter aan te raden ze zoo vroeg mogelijk in te sturen, want het ligt voor de hand, dat de vroeg aangekomenen meer kans hebben te worden verdeeld en de Bureaux kunnen alleen aanvragen van een partner voorzien wanneer er aanbiedingen zijn van het buitenlandsche Bureau.

C) Plaatsing als betalende logé in een andere taal sprekende familie, die zich verbindt om de(n) leerling (e) of student (e) als een eigen kind te behandelen en zorg te dragen voor de vorderingen in de vreemde taal: in België, Duitschland, Engeland, Nederland, Oostenrijk, Zwitserland, enz.

* * *

Het Belgische Bureau vertegenwoordigt geen enkele religeuze philosophische of politieke richting, maar stelt zich beschikbaar voor allen.

Een handelszaak is het evenmin, het wil niets anders dan **dienen.**

Het Belgische Bureau staat onder bescherming van den heer Minister van Openbaar Onderwijs.

Het Belgische Bureau wordt niet gesubsidieerd door den Staat. Het heeft vele onkosten te bestrijden en het rekent op de geringe bijdragen (eventueel op de vrijgevigheid van de meerbemiddelden) van hen, die van zijn bemiddeling wenschen gebruik

te maken. Het minimumbedrag van de bijdragen heeft het zoo laag mogelijk gesteld, om iedereen de gelegenheid te geven van zijn diensten gebruik te maken. Alleen het groote aantal aanvragen en vrijgevigheid van zijn leden kunnen zijn uitgaven dekken.

Dat het Belgische Bureau bij de onderwijswereld en bij de ouders een gunstig onthaal heeft gevonden, blijkt uit het feit, dat in nauwelijks twee jaren tijd, meer dan 5.000 aanvragen voor briefwisseling en 448 aanvragen voor uitwisseling of plaatsing als betalende logé zijn ingekomen.

* * *

Bij uitwisseling of briefwisseling verlangen de jonge buitenlanders over het algemeen Franschsprekende Belgische partners. Toch worden jeugdige Vlamingen door het Belgische Bureau van uitwisseling en briefwisseling niet uitgesloten. Integendeel tracht het Bureau steeds aan hun wenschen te voldoen, hun den raad te geven, die ze uit de moeilijkheid kan helpen en voor hen briefwisselings- en uitwisselingsmogelijkheden te vinden. In dit opzicht is het Bureau reeds met goed resultaat handelend opgetreden. Voor de Vlaamsche leerlingen is het natuurlijk vaak zeer moeilijk partners voor uitwisseling te vinden, die naar België willen komen met het eenige doel een bezoek te brengen aan het land of wel om de Vlaamsche taal te leeren. Daarom heeft het Belgische Bureau ook de plaatsing als betalende logé ter hand genomen...

Maar er zijn briefwisselings- en uitwisselingsmogelijkheden voor jonge Vlamingen, waarvan ze, naar het schijnt, geen gebruik maken, nl. met hun landgenooten, de Franschsprekende jonge Belgen. Zouden onze Vlamingen zooveel anders zijn dan die van de XVde en XVIde eeuw, die bekend stonden als het eerste volk, dat er zich op toelegde Fransch en andere vreemde talen te studeeren, met zoo'n talent, dat men van hen zei: Al stopt men een Vlaming in een zak en draagt men hem zoo door Frankrijk en Italië, dan is hij toch in staat zoo Fransch en Italiaansch te leeren. En toch is het aantal Waalsche aanvragen voor briefwisseling en uitwisseling met Nederlandschsprekenden 90% grooter dan het aantal Vlaamsche, niettegenstaande briefwisseling en uitwisseling van zoo groot nut voor jonge Vlamingen zouden kunnen zijn. Misschien komt het, omdat Vlaamsche ouders minder over het werk van het Belgische Bureau zijn ingelicht, al heeft de Vlaamsche pers mededeelingen van het Bureau opgenomen, al hebben de hoofden van Vlaamsche scholen mededeelingen van het Bureau ontvangen en al is het secretariaat van het Belgische Bureau altijd bereid aan Vlaamsche families Vlaamsche instructies, Vlaamsche formulieren te doen toekomen. Belangstellenden behoeven maar een kaartje te schrijven aan het secretariaat van het Bureau: Rue d'Italie, **4, Hoei.**

Laat ons hopen, dat de jonge Vlamingen gauw meer belang zullen gaan stellen in de briefwisseling en uitwisseling met jonge Walen en dat ze hun landgenooten, die ongeduldig wachten op hun aansluiting met Vlaamsche partners, zullen doen tevreden zijn.

Een sterke actie van de zijde van de Vlaamsche jeugd, vooral wat briefwisseling en uitwisseling met jonge Walen betreft, zou een factor kunnen zijn, die de werkzaamheid van het Belgische Bureau zou kunnen vergrooten. Maar er zijn nog drie andere factoren, die de sympathie van de buitenlandsche jeugd voor ons land en onze leerlingen zouden kunnen opwekken, en ook onze jeugd tot schrijven en reizen zouden aansporen, als er gelegenheid was ze met buitenlandsche makkers aan te sluiten, nl.

a) De oprichting door den Belgischen Staat in het buitenland van een propagandadienst bij de Belgische consulaten, een centralisatiedienst voor briefwisseling en uitwisseling met ons land, naar het voorbeeld van de Offices des Ecoles Françaises.

b) De mogelijkheid voor de jongelieden, door het Belgische Bureau geplaatst, tot het verkrijgen van een pas voor twee of drie maanden tegen den prijs van een pas voor een maand. Veel Belgische jongelieden zijn gedwongen hun uitgaven te beperken, al zouden ze gaarne meer dan een viertal weekjes in het buitenland willen vertoeven.

c) Een reductie op de Belgische spoorlijnen van 33 % of 50 %, zoowel voor de Belgische als voor de buitenlandsche leerlingen, die alleen reizen en door het Belgische Bureau zijn geplaatst. Zulke reducties bestaan reeds tusschen verschillende landen. Van de reductie genieten reeds onze leerlingen op de Engelsche spoorlijnen. Jammer genoeg is er in ons land op dat gebied niets gedaan. Zelfs is het niet eens mogelijk wederkeerigheid voor de jonge Engelschen te verkrijgen op onze lijnen, al heeft het Belgische Bureau reeds verschillende malen verzoeken in dezen zin aan de Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen gericht. En toch zou een reductie - liefst zoo groot mogelijk - veel goeds doen: talrijk zijn de Belgische aanvragen, die worden teruggetrokken, wanneer de ouders vernemen, dat geen reductie op de reiskosten mogelijk is en talrijk zijn de Belgische leerlingen, die niet kunnen worden aangesloten, door gebrek aan aanvragen van buitenlanders uit passend milieu. Aanvragen van Hollandsche bedienden, werklieden, enz. zijn er daarom zoogoed als geen, terwijl de Engelsche families uitwisselingen met Frankrijk verlangen, daar hun kinderen een reductie op de Fransche lijnen genieten.

Het toestaan van een reductie zou vele buitenlanders naar ons land trekken: ons land zou er voordeel bij hebben, onze jeugd ook en de Nationale Maatschappij eveneens!

Dr F. CLOSSET.

Twee Boeken over Geschiedenis van het Liberalisme

Het is voor de verspreiding en de verdieping der liberale beginselen hoogst wenschelijk de groote verdiensten van de beroemdste Europeesche leiders der liberale economie en politiek in den ruimst mogelijken kring beter bekend te maken.

Het is verkeerd alleen rekening te houden met de vormen, die het liberalisme in zijn evolutie op den dag van heden heeft aangenomen.

Men moet terugkeeren tot de bronnen. Men moet historisch aantoonen hoe het liberalisme ontstond, uit welke levens- en wereldbeschouwing het voortsproot; hoe het, dank zij de hoog moreele werking van zooveel schitterende vernuften, in West-Europa vooral, onrechtvaardige toestanden heeft doen verdwijnen en de individuen zoowel als de volkeren op den weg van grooter welvaart en meer levensgeluk vermocht voort te stuwen.

Vooral met het oog op de jongere geslachten is een dergelijke uiteenzetting van de zuivere liberale leer en een historisch overzicht op de glorierijke taak, door het liberalisme afgelegd, een ware behoefte. Hoeveel jongeren zijn er, die van het liberalisme afzijdig blijven eenvoudig omdat zij het niet kennen, omdat zij in den waan verkeeren, dat zijn rol afgespeeld is en voor het moderne leven geen opbouwende kracht in zijn beginselen meer steekt!

Het is voldoende een degelijke studie als **De Geschiedenis van het Europeesch Liberalisme**[1] door den Italiaanschen Professor Guido de Ruggiero aan een jongen man van dezen tijd voor te leggen, opdat er onmiddellijk voor hem nieuwe horizonten zouden opengaan. Al de historische vormen van het liberalisme in Engeland, Frankrijk, Duitschland en Italië worden er in uiteengezet, met de opsomming van al de heuglijke veroveringen, door onze beginselen in die gewesten behaald. Het liberalisme in de democratie, zijn verhoudingen tot het socialisme, tot Kerk en Staat,

(1) **The History of European Liberalisme** by Guido de Ruggiero, translated by R.G. Collingwood (Oxford, University Press).

zijn standpunt tegenover het nationalisme, - al deze vragen worden daar objectief en van een verheven plan bekeken. Wie dat boek leest gaat eerst goed beseffen, dat liberalisme een draagkracht heeft, die oneindig veel verder strekt dan alledaagsche en vaak banale plaatselijke betwistingen het zouden laten vermoeden. Hij krijgt den indruk, dat het een leer is, waarbij, tegen alle zuiver emotieve factoren in, die de zaken vaak vertroebelen, tegenover alle vooroordeelen van welken aard ook, de vraagstukken, die zich voordoen, in volle vrijheid en in het zuiver licht der rede en der ervaring behooren onderzocht en opgelost te worden. Hij krijgt den indruk, dat een dergelijke leer niets van haar levenskracht heeft verloren.

Hetzelfde gebeurt wanneer wij de levensverhalen lezen van de groote liberale voormannen. Heldenvereering is een behoefte bij de jeugd. Geeft haar dan helden om te vereeren. Carlyle zegt het: ‘In iedere periode der wereldgeschiedenis is de Groote Man de redder van zijn tijd geweest, de bliksemstraal, zonder welken de brandstof nooit zou zijn ontbrand. De wereldgeschiedenis is de levensbeschrijving van Groote Mannen.’ Het liberalisme ontvouwt zich glansrijk in het leven van zoovele dienaars der gemeenschap, die uitschitterden door de hoogste burgerdeugden, waarvan het voorbeeld in het gemoed der nageslachten nog kan nawerken.

Dien indruk kregen wij opnieuw bij het lezen van het voortreffelijke, levendige boek, dat D. Hans gewijd heeft aan den befaamden Hollandschen staatsman, den held in den grooten vrijheidstrijd, door de Hollandsche burgerij in de 19e eeuw gestreden: **Johan Rudolf Thorbecke**(2). In kleurigen, onderhoudenden trant en toch met de meest wetenschappelijke nauwgezetheid worden hier het leven en het streven geschilderd van dien man, van wien werd gezegd, dat er sedert Johan de Witt geen burger in Nederland was, die zooveel invloed op land en volk had uitgeoefend als hij.

Het is niet mogelijk om in de beperkte ruimte, waarover wij hier beschikken, dat levensbeeld zelfs maar even te schetsen. Het is te veel-omvattend. Thorbecke's schitterende studentenjaren, zijn reizen door Duitschland met langer of korter oponthoud aan tal van hoogescholen, zijn omgang aldaar met Schelling, August von Platen e.a., zijn eerste geschriften, vooral die over recht en staatskunde, zijn optreden als professor aan de Hoogeschool te Gent, tusschen 1825 en 1830, zijn professorschap te Leiden, enz. - zooveel treffende bladzijden, waaruit D. Hans den ernstigen,

(2) **Thorbecke**, door D. Hans ('s-Gravenhage, N.V.H.P. Leopolds Uitgevers-Maatschappij).

plichtgetrouwen mensen in zijn volle grootheid tot ons laat treden.

Het was vooral met zijn werk **Aanteekening op de Grondwet** en kort daarop met zijn **Proeven van herziening der Grondwet volgens de Aanteekening van Mr. J.R. Thorbecke**, dat de aandacht der openbare opinie en vooral die van de vrienden der politieke vrijheid in Nederland werd gewekt. Ten gevolge van het 'persoonlijk gouvernement' van Willem I was de Hollandsche grondwet tot een doode letter geworden. Dat wilde Thorbecke veranderen. Tevens wilde hij de grondwet doen herzien om ze tot iets waarlijk levends en doeltreffends te maken. De ministerieele verantwoordelijkheid, de versterking van de macht van den wetgever tegenover de kroon, de ontbindbaarheid der Kamers en de rechtstreeksche verkiezingen waren enkele der nieuwigheden die hij toen wilde doen invoeren. Hij ging uit van het standpunt dat een volk zich niet blindelings moest laten regeeren, maar door tusschenkomst van zijn beste vertegenwoordigers zijn aandeel in die regeering zelf moest nemen. Het was een epische strijd, die in Holland omstreeks 1848 rondom die herzieningsvraag aan den gang was. In dat jaar kreeg Nederland zijn vernieuwde grondwet op grondslag van constitutioneele monarchie met parlementair stelsel, met het zwaartepunt van wetgeving en bestuur bij de vertegenwoordiging van het volk zelf. Thorbecke was er de vader van.

Korten tijd daarop werd Thorbecke volksvertegenwoordiger. minister en kabinetsformeerder. Schitterend heeft hij als dusdanig gewerkt. Een gansche reeks wetten werden aangenomen, die meesterlijk mochten heeten naar vorm en inhoud en in Holland een werkelijk democratischen geest brachten.

Verscheidene malen werd Thorbecke minister en dit soms in zeer moeilijke omstandigheden, doch telkens wist hij aan het gemeenebest de grootste diensten te bewijzen en door al zijn daden loopt de rechte lijn van treffende beginseleenheid en -trouw.

Die lange en welgevulde loopbaan is als het ware de samenvatting van vele en bewogen jaren Hollandsch staatsleven, en geen boeiender lectuur dan het verhaal dat D. Hans ons daarvan geeft. Thorbecke's figuur komt uit dat boek tot ons in stoere, onbuigzame grootheid. 'En die figuur, zooals een geslacht er slechts eenmaal in een paar eeuwen één voortbrengt, moge ver boven vele generaties uitsteken als de hooge kerktorens boven de vlakke landen van Holland, wij kunnen er toch den blik heen slaan en probeeren iets van hem na te volgen.' Zoo besluit D. Hans. 'Zoo blijve Thorbecke zelf, naar een van zijn beroemde woorden, voor jongere geslachten het 'Ideaal', dat men niet 'in de hand' heeft, dat men niet bereiken kan, maar dat zij toch pogen te vatten 'in het oog'.

M.S.

Het Bruinboek van de Hitler-terreur

Bruin boek van de Hitler-terreur, ingeleid door Lord Marley, vice-president van het Hoogerhuis. Voorrede van Prof. Kernramp. Uitgegeven door Scheltens & Giltay, Amsterdam; 340 blz.

Het geweldigste boek tegen Hitler, Hess, Goering, Goebbels, Roehm, Frick, Rosenberg..., tot nu toe verschenen. Razende woede wekt het langs de eene zijde (men ga de getuigenissen na tijdens het Rijksdagbrand-proces en de redevoeringen van den Führer en zijn epigonen) en diepe verontwaardiging langs de andere.

Iedere constateering, die in het boek geschiedt, is zorgvuldig onderzocht, getuigt Lord Marley, en typeerend voor een reeks van soortgelijke gevallen. Geen enkel der weergegeven gevallen is een uitzonderingsgeval. Deze strijd is niet tegen Duitschland gericht. Hij wordt voor het echte Duitschland gestreden.

De huidige Duitsche machthebbers missen den moed, schrijft Prof. Kernkamp, er rond voor uit te komen, dat zij voor geen enkel middel terugdeinzen om hun tegenstanders onschadelijk te maken. Inderdaad, en daarom huiveren we. Die oprechtheid bezaten de Fransche, en ook wel de Russische omwentelaars, wier optreden zoo dikwijls door Hitler verkeerdelijk met het zijne vergeleken wordt.

De uitgave van het Bruinboek wordt bevorderd door een Internationaal Comiteit, waarin o.a. zetelen: Prof. Einstein en Langevin, R. Rolland en H. Barbusse. Het Nederlandsch subcomité omvat o.m. F. Coenen, N. Van Suchtelen, Prof. Van Moerkerken, de Haas, Klinkenberg, Kuyper, Ornstein, Pos, Prinsen, Salverda de Grave, F. Bastiaanse, Brusse, D. Coster, L. van Deyssel, A. van Gogh Kaulbach, I. Heyermans, F. Pauwels, Ritter, H. Roland Holst, H. Swarth, B. Verhagen, enz.

Van de tientallen bijdragen onthouden we vooral: Wie financierde Hitler? De NSDAP voor de Vorsten. Goebbels doet in ‘Socialisme’. De Rijksdag moet branden. Het Osthilfe-Schandaal. De dwang tot provocatie. Van der Lubbe het werktuig. De

werkelijke brandstichters. Wie had den brand in het Rijksdaggebouw noodig? Het Memorandum van Doctor Oberfohren. De tegenspraken in de officieele berichten. Goering dementeert zichzelf. Het bewijs voor de schuld der nazis. Hitler's onbeheerschtheid. Waarom liet Goering der Rijksdag onbeschermd? Goering stuurt de Rijksdagbeambten te vroeg naar huis. Dr. Bell klapt uit de school. De moord op Hanussen. Dr. Oberfohren wordt vermoord. Corruptie en nog eens corruptie. De vernielingsveldtocht tegen de cultuur. De vervolging der mannen van de wetenschap. De bloem van de Duitsche wetenschap wordt vernield. Op den brandstapel. Lijst van geleerden en kunstenaars, die onder het Hitlerregime afgezet, ontslagen of verbannen zijn. Mishandelingen en folteringen. De nachtelijke terreur. De folterkamers. Voor het veemgerecht. De geesel-kelder. De terreur op het platteland. De bloedschuld der Nazi-leiders. De terreur is georganiseerd. Oorlogsinvaliden worden gefolterd. Documenten, die zelfs Goebbels niet kan ontkennen. Bismarck, de Jodenknecht. Joden kijken u aan. Juda Verrek. Pogroms. Menschen en Untermenschen. Paar-stations. Afgeperste dementi's. Joden, die aan de zijde van Hitler staan. Veertigduizend mannen en vrouwen in de Concentratiekampen (in Juni 11.). De hel van Sonnenburg. Uit het leven weggerukt. De weg in den dood. Op de vlucht doodgeschoten. In het moordkamp Dachau. Tienduizenden in hechtenis, in voorarrest en in de gevangenissen. De terreur der arrestaties. De terreur van de vonnissen. Het maskeeren van de dooden. Staalroeden en zoutzuur. Letterlijk uit elkaar gescheurd. In stukken geslaqen en vertrapt. In de gevangenis gelyncht. De veemmoord op Dr. Bell. De bloednacht van Köpenick. Moordlijst van het Derde Rijk. Hitler is het reusachtigste bedrog. De grootste tragi-comedie van onzen tijd.

Bij het slotwoord komen aan het woord: Beverley Nichols, André Gide, Henri Barbusse, Romain Rolland, Sherwood Anderson, Egon Kisch, Ernst Toller, Ellen Wilkinson. Toller protesteert in een open brief aan Goebbels: ...U geeft voor, de Duitsche cultuur te willen redden en u vernietigt den edelsten arbeid der Duitsche cultuur. U geeft voor, de Duitsche jeugd te willen wekken en u verblindt haar geest. U geeft voor, de Duitsche kinderen te willen redden en u vergiftigt hun harten met schandelijke phrasen van een onnoozel nationalisme en van een onnoozelen rassenhaat. U geeft voor, het werkende volk te willen bevrijden en u slaat het in de slavenboeien van sociale en geestelijke onvrijheid. U geeft voor, dat gij en de Duitsche geest identiek zijt, maar uw daden zijn niets dan een verloochening van de ideeën van Goethe, Lessing, Herder, Schiller, Wieland, Ranke en van al die mannen, die om de zuiverste waarden van Duitschland hebben geworsteld en die waarden de wereld indroegen. Gij spreekt zooveel van heldendom,

waar hebt gij dit bewezen? Ook wij kennen een heldendom, het heldendom van den arbeid, van het karakter, van den onkreukbaren mensch. die trouw aan zijn Idee blijft. Gij spreekt zooveel over de lafheid uwer tegenstanders. Wij beloven u, dat uw vervolgingen ons harder, dat uw haat ons rijper, dat uw strijd ons strijdlustiger zullen maken. Wij zijn niet zonder schuld aan ons lot; wij hebben veel fouten begaan, de grootste fout was onze lankmoedigheid. Wij zullen, dank zij de les, die gij ons gaaft, onze fouten overwinnen. En dat is uw verdienste.

J.P.

Boekbeschouwing

J.M. Selleger-Elout. Ruth Telling; ‘Servire’, Den Haag.

Buiten op dit mooi uitgegeven, lijvige boek staat het portret van Ruth (door Claudine Doorman): geen kind, geen jonge vrouw, maar het raadselachtige wezen, dat, het eerste ontwassen, het tweede nog worden moet. En trouw aan dit beeld, zoo lééft Ruth ook, telkens in strijd met zichzelf, in oneenigheid met haar schoolvriendinnen en meesters, in botsing met haar autokratischen vader en diens pijnlijk onderdanige vrouwtje; en telkens vraagt men zich af, wat uit dat meisje van zestien jaar, met haar opstandigheid en haar idealisme in wóórden en met haar hopeloos ‘geschommel’ in daden, uiteindelijk worden moet. We verwijten het haar niet; we vinden het veeleer een treffende verdienste van mevrouw Selleger-Elout, dien kieschen, haast onvatbaren meisjesleeftijd zóó welsprekend te hebben uitgebeeld, en een vast even groote, te hebben aangetoond, onrechtstreeks, hoe egoïstische en kortzichtige ouders hun kinderen eerder een vloek dan een zegen kunnen heeten. En dat alleen reeds maakt het boek voor alle ouderen dan 18 jaar ruim lezenswaard.

Of we deze ‘Ruth Teiling’ daarom in waarde vergelijken willen met ‘Lijsje Lorresnor’, mevrouw Selleger's pas onlangs verschenen, méésterlijk meisjesboek?... Eerlijk, we durven het niet. Want die Lijsje is pas tien jaar oud, weet onbewust reeds wat ze wil en volgt, door alle gebeurtenisjes heen, een weg, die rechtstreeks tot het doel zal leiden; en de auteur hiéld zich aan die lijn en schreef een verhaal, waarin eenheid zat en evenwicht. Ruth, integendeel, slaat wild uit naar alle kanten: op school wil ze opgemerkt worden en begaat baldadigheden; onder de meisjes en jongens zoekt ze vrienden, maar ze stoot de stille Ans en den koelen Karel af en laat zich ‘lijmen’ door de rijke Til, die de geslepen perversiteit zelf is; buitenshuis verlangt ze naar een ideaal, maar weet niet of het om godsdienstig geloof, om jeugdbeweging of om een jongen, dienzelfden Karel, gaan zal; in huis is ze bruusk en opstandig, - en ook wel raak soms, in haar bittere verwijten, - maar nooit vindt ze één taktisch middeltje, om haar ouders op haar hand te krijgen. Zulke meisjesnatuur is zeker moeilijk om behandelen, ook in een boek; maar niets had de schrijfster er van weerhouden kunnen, in Ruth's omgeving, - als in het werkelijk leven, - jongere of oudere menschen op te merken, die onrechtstreeks een opbouwenden invloed op haar krijgen zouden, en niets evenmin had haar mogen verhinderen, door heel het boek heen een draad te weven, die Ruth's leven bij elkaar zou houden. En dat is juist, wat we ditmaal mevrouw Selleger voorhouden moeten: ze heeft Ruth haast ongelooflijk hartelooze ouders gegeven en het meisje zoo goed als hopeloos aan eigen ‘geschommel’ overgelaten; en met Ruth mee, heeft ze haar boek zelf onevenwichtig gemaakt, zoodat de lezer herhaaldelijk personen en gebeurtenisjes spoorloos ziet verdwijnen en veel later plots weer opdoemen, als b.v. het schoolleven en de figuren Ans en Karel en Reina de verpleegster. Dit alles is echter niet van aard, om de waarde van het boek als geheel beslissend afbreuk te doen; want daartoe zijn een aantal tooneeltjes, als Ruth's baldadigheid op school, Ruth's verblijf bij de oude tantes en vooral Til's lessen in perversiteit,

naast Ruth's tallooze, altijd aantrekkelijke redeneerinkjes, te treffend van mevrouw Selleger en geen ander. Maar zoo de schrijfster er aan denkt, haar boek een vervolg te bezorgen, dan hopen we levendig, dat Ruth haar evenwicht vindt en haar omgeving haar zoo noodig ook wat helpen zal.

Herman de Man. - Over de joden en hunne vervolgers; Hollandia Drukkerij, Baarn.

Een boekje van geen 70 bladzijden, maar met een bizonder degelijken inhoud. Eigenlijk wordt over het vervolgen der joden, zooals wij het maar al te goed kennen, slechts in bijkomstige orde gehandeld; in hoofdzaak gaat het om het feit, dat de joden anders zijn en anders doen dan de overige menschen, en zoo onderzoekt de schrijver dan, of ze, ja dan neen, inferieur zijn, te goeder trouw handelen, financieel betrouwd mogen worden, verstandig en van goede zeden blijken. De Man zelf is een jood, - maar het is des te treffender, hoe openhartig hij zekere schaduwzijden van zijn ras in het licht stelt, naast die van andere geloovigen. Het lezen overwaard!

A. Broers en J. Smit Jr. - Engelsch schoolwoordenboek; J.B. Wolters, Groningen.

In één werk van 1200 bladzijden worden hier, vooral voor schoolgebruik, een Engelsen-Nederlandsen en een Nederlandsch-Engelsch woordenboek verwezenlijkt. Dank zij een stelsel van duidelijk te onderkennen verkortingen, slaagden de auteurs er in, de behandeling van ‘standing phrases’, uitdrukkingen met voorzetsels, enz. behoorlijk uit te diepen en tevens een groot aantal gangbare handelsen zeevaarttermen in te schakelen, die elders zelden worden aangetroffen. Dat ze, uit besparing, de natuur der woorden meestal weglaten, bevreemdt wat; wie er echter de vertaling bij vindt, herkent het geval dadelijk en maakt geen bezwaar meer. De ‘verklaring der uitspraakteekens’ hadden we, met het oog op schoolgebruik, wel wat uitvoeriger gewenscht; zooals het thans gesteld is, zullen de ll. wel vreemd tegen de fonetische teekens opkijken.

De druk van het boek is een toonbeeld. We hebben den indruk, dat buiten school ook véél volwassenen het degelijk en ruim toereikend zullen vinden.

I. van Gelderen. - Duitsch woordenboek, II. Nederlandsch-Duitsch, 7e uitgave; J.B. Wolters, Groningen.

Hoezeer de auteur er zich, met medewerking van J.H. Van Beckum, toe inspande, het evenwicht met zijn eerste deel te behouden, toch groeide dit tweede deel tot een boek van circa 1000 extra dicht bedrukte bladzijden uit, met het bezwaar, dat de oogen, ondanks de duidelijke letter, tamelijk sterk op de proef gesteld worden. Waar ook: het doet extra volledig aan en vermeldt een groot aantal Nederlandsche en

vreemde woorden, zelfs zuiver wetenschappelijke, die elders niet te vinden zijn, zoodat de gebruiker maar moeilijk kan te klagen hebben. En toch, met het oog op de dagelijksche praktijk durven we den auteur de vraag stellen: mochten niet, bij een volgende uitgave, een massa woorden, vooral dan samenstellingen, worden uitgeschakeld? Ons dunkt van wel, daar het hier gaat om een algemeen en niet om een technisch of specialiseerend woordenboek!

J. Fabricius. - Nagtegael; H.P. Leopold, Den Haag.

Nagtegael is een jonge schilder, die met zijn huifkar reist, op zoek naar natuurschoon en dat ook vindt, allerwegen. Levenswijs is hij echter niet; maar dat zullen hem dan soldeniers, die met hem meerijden, en een ondernemende waardin, bij wie hij logeert, wel leeren. Ten slotte blijft hij de ziener en minnaar

der schoonheid, die hij was, maar de vrouw, de liefde, zal hem nieuwe geestdrift brengen. Dat alles staat in een klein, luchtig gedrukt boekje, een ideaaltje van persoonlijk, frisch en plastisch proza, dat naar nóg smaakt.

H. VAN TICHELEN.

Nieuwe uitgaven

Van 'Eigen Volk', Keizerstraat, 32, Scheveningen:

J.R.W. SINNINGHE: Noordbrabantsch Sagenboek; 320 blz.; geb. *f* 3.-

346 sagen, legenden en sprookjes, onder de volgende rubrieken gebracht: 1. mythologische sagen (aard-, water-, vuur-, luchtgeesten, o.a. bokkenrijders, spoken, ziekten; ook heksen, weerwolven, enz.); 2. duivelssagen; 3. christelijke sagen (Ons' Heere; Maria; heiligen en vromen; protestantsche sagen); 4. historische sagen (o.a. verborgen schatten, profetieën, oude gebouwen); 5. sprookjes. Er is een lijst van bronnen en geraadpleegde werken, waarin Vlaamsche schrijvers en tijdschriften een niet onbelangrijk aandeel hebben, en een register op de plaatsnamen. Telkens wordt ook verwezen naar verzamelingen en studiën waarmede de verschillende onderverdeelingen kunnen worden vergeleken.

Dit interessante en mooi verzorgde boek met zijn afgewisselden inhoud zal zeker bij velen welkom zijn.

Van J.B. Wolters, Groningen:

AUG. A. BOUDENS: Onze Moedertaal, taalboek voor de R.K. Muloschool;
deel I, 4e druk; 169 blz.; *f* 1.50; geb. *f* 1.75;
deel II, 3e druk; 154 blz.; *f* 1.50; geb. *f* 1.75;
deel III, 2e druk; 119 blz.; *f* 1.20; geb. *f* 1.40.

AUG. A. BOUDENS: Onze Auteurs, leesboek voor het R.K. Voortgezet Onderwijs, 2e druk; 259 blz. met portretten van schrijvers; *f* 2.40; geb. *f* 2.75.

Vlaanderen is in dit leesboek vertegenwoordigd door Conscience, Snieders, Gezelle, Stijn Streuvels en Van den Oever.

Dr J.S. VAN VEEN: Beknopt overzicht der Grieksche Mythologie, naar het Duitsch van Dr S. Herrlich, voor Nederlandsche Gymnasia bewerkt, geïllustreerd, 15e druk; 66 blz.; 80 cents.

Dr C. DE BAERE: Beknopte Nederlandsche Spraakkunst, ten dienste van het Middelbaar en het Normaalonderwijs in Belgische Scholen; 8e druk; 173 blz.; 9 frank.

Bij het hoofdstuk over uitspraak werd ditmaal de phonetische aanduiding der spraakgeluiden gevoegd.

Dr C. DE BAERE: Oefeningen bij de beknopte Nederlandsche Spraakkunst.
Deel I, 7e druk; 125 blz.; 9 frank.
Deel II, 6e druk; 160 blz.; 10 frank.

L. GOEMANS, P. LAROCHETTE et V. SONDERVORST: Exercices adaptés au Précis de Grammaire française, à l'usage des Flamands.
Deel I, 5e herziene en verbeterde druk; 120 blz.; 9 frank.

Deel II, 3e herziene en verbeterde druk; 123 blz.; 9 frank.

Eléments de Grammaire française, à l'usage des écoles primaires et moyennes flamandes, 2e druk; 100 blz.; 9 frank.

Dit is een ‘résumé’ van de Précis van dezelfde schrijvers.

J. VERSCHUEREN S.J., Dr H. BALIEUS en L. HEYLEN: Algemeene Atlas voor België; 76 blz. groote en tal van kleine kaarten en een alphabetisch register van 15 blz.; 5e vermeerderde druk; ingen. 30 frank, gecartonn. 35 fr., gebonden 40 fr.

Een uitgave van het cartographisch instituut van J.B. Wolters, waarvan

de lof sinds lang niet meer hoeft gemaakt. Naast de groote kaart van elke Belgische provincie en van elk land worden o.m. behandeld: de economische gegevens, de dichtheid van bevolking, vaak ook landbouw en visscherij, delfstoffen en nijverheid. Van hoofdplaatsen en hoofdsteden worden plattegronden opgenomen. Op de provinciekaarten is nu ook het reliëf ingeteekend, en de spelling der gemeentenamen is in overeenstemming gebracht met de 'moderne spelling', dus b.v. Tienen en niet langer Thienen. Polen heeft een groote kaart en vier kleine kaartjes. Belgisch Kongo, geheel nieuw geteekend, staat nu ingedeeld in zes provincies volgens de jongste regeling. Er zijn kaarten van de Sovjetrepublieken en van de intercontinentale luchtverbindingen, enz.

M.A.P.C. POELHEKKE, Prof. Dr C.G.N. DE VOOYS en Prof. Dr GERARD BROM: Platenatlas bij de Nederlandsche Literatuurgeschiedenis, 4e druk; *f* 4.50; geb. *f* 4.90.

313 afbeeldingen, die in de volgende groepen kunnen ondergebracht worden: titelbladen van boeken; boekverluchting; portretten; omgeving waarin de schrijvers leefden; tooneelvertooningen en tooneelinrichting; moderne boekkunst; platen op het gebied van schilder- en bouwkunst. Daarenboven 2 platen in kleurendruk, 20 platen op geel getint papier, en 8 blz. aanteekeningen, alles zeer keurig en op glanzend papier gedrukt, een lust voor de oogen en een schat voor de leeraars, die hier veel bij de hand hebben waarmede zij hun onderwijs kunnen verlevendigen.

Vlaanderen is vertegenwoordigd door 21 portretten en verschillende titelbladen en illustraties, Zuid-Afrika door 15 afbeeldingen.

Van de drukkerij der Vereenigde Invaliden, Gent:

SIDY DE KEYSER: Deining; 22 gedichten, met houtsneden van Maria De Keyser; 46 blz.

Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie, VII (1933); 432 blz. en 3 gekleurde kaarten; 45 fr., te storten op postcheckrekening 179.36 van den heer M. François, Brussel.

Bevat 4 bijdragen in de Fransche taal en verder De Nederlandsche Dialectstudie in 1932 (L. Grootaers); De Vlaamsche Toponymie in 1932 (H.J. Van de Wyer); De Spelling van de Plaatsnamen in het Belgiese Spoorboek (J. Leenen); Een tweede Uitstapje naar het Waïenland (J. Grauls), dat doet uitschijnen 'hoe heel wat identische taalverschijnselen zoowel kunnen waargenomen worden ten Noorden als ten Zuiden van de taalgrens;' Historiese Lange-Vocaalverschuivingen in het Brusselse Dialect (A. Van Loey); De Nederlandsche Dialectnamen van de Spin, den Ragebol en het Spinneweb (E. Blancquaert, W. Pee e.a.), waarbij de 3 gekleurde kaarten.

Van Jos. Vermaut, Kortrijk:

STEPHANIE CHANDLER: Le Coeur des Etats-Unis, traduit du néerlandais; 320 blz. met 10 gravuren; 20 fr.

Een keurige en vloeiende vertaling van Marnix Gysen: Ontdek Amerika, waardoor een waardeerbare dienst wordt bewezen aan Franschlezenden die over de psychologie en het intellectueel leven van Amerika wenschen ingelicht te worden.

PIERRE DE WATTYNE et LIONEL RENIEU: Le Témoin silencieux, comédie en 3 actes et 5 tableaux, d'après le roman dialogué de Jack de Léon et Jack Célestin; 133 blz.; 18 fr.

Dit spannend stuk werd. nog vóór den druk, te Nice, te Marseille, te Genève, te Lausanne.... gespeeld. Genre politieroman, met een inspecteur, een zitting in 't gerechtshof, een beschuldigde die van moord verdacht wordt en den schijn tegen zich heeft, een inbreker die de ware toedracht der zaak aan 't licht brengt, en den dader die ten slotte wordt ontmaskerd.

De Zelfstandigheidspolitiek van België
Haar beteekenis voor West-Europa.

Wat tot deze lezing aanleiding gaf[1].

Deze spreekbeurt, zoowel als het onderwerp, dat mij overigens werd opgelegd, zijn geboren uit hernieuwde vriendschapsbanden, die jaren geleden werden gesloten in den studententijd, wanneer alles de richting van jeugdig idealisme en levensblijheid uitgaat.

Afgevaardigden van de Nederlandsche liberalen zijn onlangs naar Brussel, Gent en Brugge gekomen om kennis te maken met de Vlaamsche liberalen en de liberale vakbonden te bestudeeren. Niet weinig verwonderd was ik, in de gedaante van een sympathieken Nederlandschen professor, een studentenvriend uit vroegere tijden te herkennen. Hij was het, die er mij toe aanspoorde naar Nederland te komen, met een zoo grooten aandrang, dat ik er werkelijk geen weerstand kon aan bieden. Aangezien hij echter professor was en vermoedelijk in de meening verkeerde, dat ik nog steeds student gebleven was, legde hij mij ook het onderwerp op. Gij zult komen spreken, zegde hij, over de kwestie van de zelfstandigheidspolitiek, en hier sta ik nu voor U, met hetzelfde gemoed, waarmee vijf en twintig jaar geleden studenten uit het Noorden en het Zuiden ijverden voor een beter onderling begrip tusschen Nederland en België, zoowel als voor een verhoogde wisselwerking op kultureel gebied, zooals deze gebeuren kan en moet onder taalverwanten.

Wat de geschiedenis leert.

Het kan hier niet in mijn bedoeling liggen een geschiedkundig betoog te houden over de ontwikkeling van de Zuidelijke gewesten

(1) Lezing gehouden in de Liberale Studieclub te Rotterdam en in den schoot van de liberale staatspartij ‘De Vrijheidsbond’ te Amsterdam.

der lage landen aan zee, die geleid heeft tot de stichting van een Belgischen Staat.

De zelfstandigheid van het leven dier gewesten werd bevestigd op den drempel van de veertiende eeuw.

Zonder 1302, den Guldensporenslag, die Vlaanderen voor de inpalming heeft gevrijwaard, zou niet alleen België niet bestaan hebben, maar zou ook de geschiedenis van het Noorden wellicht een andere wending genomen hebben.

Het kultureel en ekonomisch leven van Vlaanderen in die tijden is door heel de geschiedenis blijven stralen. Brugge en Gent ontwikkelden in de middeleeuwen een zoo opgewekt leven, dat het is blijven nadaveren tot in deze tijden.

Door de wereld heen heeft de Vlaamsche schilderkunst den scheppingsdrang van het Vlaamsche volk bevestigd.

Maar wegens de aardrijkskundige ligging van onze gewesten was de gang van de geschiedenis ondankbaar voor ons volk.

Onder de Bourgondische vorsten deelden wij dezelfde lotgevallen; in de zestiende eeuw kreeg Vlaanderen echter den genadeslag, toen het terugviel onder het Spaansche juk, terwijl het Noorden zich vrij kon ontwikkelen en zijn gouden eeuw beleefde.

Het gaat hier niet om aan Nederland de kunstenaars en geleerden te betwisten die zijn roem hebben verzekerd; maar toch mag men er op wijzen, hoeveel Vlamingen van naam en faam naar het Noorden zijn uitgeweken.

Was het niet Simon Steven die in 1574 bij de stichting van de Leidsche hoogeschool den Prins van Oranje tot raadsman diende en die hem zelfs vroeg in elk geval de leergangen, voor de ingenieurs bestemd, in de volkstaal te laten geven, omdat deze met het volk moeten in aanraking komen? Men zou dus Simon Steven den eersten flamingant kunnen noemen, wanneer men door dat woord begrijpt iemand die in eigen taal zijn volk tot hooger leven wil opwekken.

Na de zestiende eeuw kwam er over onze gewesten als een sluier. De schilderkunst bleef het laatste toevluchtsoord van het Vlaamsche genie, maar het woord was verstomd en de volksziel ontredderd. Onze gewesten waren wingewesten en het was slechts zeer sporadisch dat er iets gebeurde, waardoor het willooze volk nog van eenigen vrijheidszin getuigde.

Nederland ging zijn eigen weg; het stichtte een groot koloniaal rijk; het had zijn plaats in de Statenrij. Onze gewesten waren beurtelings Spaansch, Oostenrijksch, Fransch en vooral de bezetting onder Fransch gezag deed den pletmolen van de verbastering op onze gewesten drukken, terwijl de Spaansche inkwisitie de gewetensvrijheid had gedood.

Uiteenloopende richtingen.

De geschiedkundige ontwikkeling had het Noorden en het Zuiden volkomen vervreemd.

Geen wonder dan ook dat, toen wij na Waterloo opnieuw vereenigd waren, de vervreemding zich deed gelden.

In lief en leed hadden Vlamingen en Walen dezelfde lotsbestemming gedeeld. Zij waren overwegend katholiek, terwijl het Noorden protestantsch was. Zij hadden vooral onder de verschillende regiemen tegen elk staatsgezag leeren morren, omdat zij zelf bij de leiding van zaken steeds onder vreemd toezicht hadden gestaan, terwijl het Noorden slechts een oude traditie opnieuw moest opvatten, om zijn staatslieden met de verantwoordelijke posten te bekleeden.

De vereeniging, zooals zij in 1815 tot stand kwam, was op kunstmatige wijze gebeurd, omdat de mogendheden er zoo hadden over beslist. Zij kon niet blijven duren. De levensopvattingen waren dezelfde niet en in 1830 gebeurde het onvermijdelijke.

Niemand in Noord of Zuid moet het betreuren, op voorwaarde dat de zelfstandigheidsgedachte in België zoowel als in Nederland onaangetast blijve, want met deze zelfstandigheidsgedachte is de hoogere lotsbestemming van de lage landen aan zee, hun eigen onafhankelijkheid, zoowel als hun roeping in het belang van den vrede, gemoeid.

Er is gezegd dat 1830 alleen Fransch maakwerk was.

Ik geef U slechts een sprekend feit ter overweging: bij den opstand te Brussel was er inderdaad een Fransche vlag op het stadhuis geheschen, maar zij werd onmiddellijk vervangen door de Brabantsche kleuren en een van de mannen, die daarvoor zorgden, was Lucien Jottrand, die later lid werd van het nationaal kongres en die in de geschiedenis van de Vlaamsche beweging bekend staat als de ‘Vlaamschgezinde Waal’, omdat niemand met meer

beslistheid dan hij het voor de taal van de Vlamingen opnam in de eerste jaren na de omwenteling, toen er een groote reaktie tegen het Nederlandsch was ontstaan.

Wat geeft het overigens thans een akademische betwisting aan te vangen over de verschillende faktoren, die tot de Belgische omwenteling hebben aanleiding gegeven?

Het komt er veel meer op aan na te gaan, hoe de Belgische Staat zich ontwikkeld heeft, en dan mag men getuigen dat, indien door het traktaat van 1839 aan België een stelsel van verplichte neutraliteit werd opgelegd, het land dit soms in lastige omstandigheden heeft gedragen met den noodigen zin voor de zelfstandigheid, waardoor zijn lotsbestemming wordt bepaald.

De Vlaamsche gedachte na 1830.

Na 1830 heeft de Vlaamsche gedachte zich in het Belgische staatsverband slechts zeer geleidelijk laten gelden, wat men begrijpen kan, wanneer men bedenkt hoe moeilijk de Vlaamsche beweging zich ontwikkelen kon, omdat de volksgeest ingesluimerd was.

Het duurde meer dan veertig jaar alvorens de eerste taalwet, en wel in rechtszaken, aangenomen werd.

De leidende standen waren ook in Vlaanderen verfranscht. Naar het parlement werden onder het cijnsstelsel gekozenen gezonden, die niet eens de taal van de Vlamingen machtig waren. De Vlamingen waren een willoos volk, zonder letterkunde, zonder hoogeschool, zonder staatslieden.

De Belgische onzijdigheid.

Toch stelt men vast, dat de neutraliteitsverplichtingen van den Belgischen Staat op onberispelijke wijze werden nagekomen. Wel een bewijs, dat de noodige zin voor de zelfstandigheid van België ook aanwezig was bij die staatslieden, die uit het Vlaamsche volksleven niet ontsproten waren en er soms volkomen vreemd tegenover stonden.

Aldus heeft de groote Waalsche staatsman Frère-Orban er meer dan wie ook toe bijgedragen om België uit den Franschen greep te houden. In dat opzicht is de lezing van het boek, door den heer Hymans, den huidigen minister van Buitenlandsche Zaken,

aan Frère-Orban gewijd, bijzonder leerrijk, want men zal er zeer belangwekkende bladzijden in vinden, waarin aangetoond wordt hoe Frère-Orban, bezorgd om de onafhankelijkheid van België, een vinnigen strijd voerde, om te beletten, dat de Luxemburgsche spoorwegen in de handen van Frankrijk zouden komen.

Toen de Fransch-Duitsche oorlog in 1870 uitbrak, nam België een onberispelijke houding van neutraliteit aan. Het gevaar voor het bestaan van België was echter groot geweest. De onderhandelingen, die tusschen Bismarck en Napoleon III door toedoen van den Franschen gezant Benedetti plaats hadden, hebben maar al te zeer aangetoond, hoe het lot van België bedreigd werd.

Nog zoo pas heeft prof. Colenbrander in 'De Gids' op Fransche dokumenten uit de jaren 1883-85 gewezen, waaruit blijkt dat de Courcel, de Fransche ambassadeur te Berlijn, met Jules Ferry, den Franschen ministerpresident, een briefwisseling voerde over Fransch-Duitsche besprekingen betreffende de verdwijning van Nederland en België.

Het moge zijn dat in bepaalde tijdperken in België zekere strekkingen tot uiting kwamen om een nauwere aansluiting bij Frankrijk te bewerken. Sommigen dachten, op zeer kortzichtige wijze, daarin zelfs een tegenhanger te vinden voor de groeiende macht van de Vlaamsche beweging, maar die strekkingen zijn er nooit toe gekomen de traditioneele evenwichtspolitiek, de zelfstandigheidspolitiek dus, werkelijk in gevaar te brengen.

De groei van de Vlaamsche beweging.

De ontwaking van het Vlaamsche volk was voornamelijk na de jaren '80 een feit, waaraan niet meer te twijfelen viel. Meer en meer Vlaamschgezinde gekozenen werden naar de gemeenteraden en de provincieraden, alsmede naar het parlement, gezonden.

Toen Julius Vuylsteke voor het eerst Nederlandsch sprak in den gemeenteraad te Gent, werd hij uitgelachen. Een even weinig aanmoedigend onthaal viel den Antwerpschen volksvertegenwoordiger Coremans ten deel, toen hij het ook waagde de volkstaal in de Kamer te laten weerklinken.

Het waren hier echter geen stemmen van roependen in de woestijn, want gansch het Vlaamsche volk kwam in beweging voor zijn recht, zijn taal en zijn beschaving.

Op elk gebied werd de Nederlandsche taal in de Vlaamsche gewesten meer en meer in eere hersteld.

De gelijkheid tusschen het Fransch en het Nederlandsch werd officieel uitgeroepen; maar het gold niet alleen een beweging voor wetteksten en uithangborden; ook het innerlijke leven van de Vlamingen was in beroering gekomen. Wij kregen opnieuw een eigen Vlaamsch kunstleven, een eigen literatuur.

Op politiek gebied deden gezaghebbende Vlamingen hun intrede in het openbaar leven.

Men mag dan ook getuigen, dat de Vlaamsche gedachte meer en meer een integreerend bestanddeel van het Belgische leven uitmaakte.

Ware er geen oorlog gekomen, dan zouden de Vlamingen nog veel vroeger een volkomen gelijkheid bereikt hebben, die tevens een waarborg te meer ware geweest voor de Belgische zelfstandigheidspolitiek.

De wereldoorlog en België.

Wat blijft er nog over van de aantijgingen alsof België zich van meet af met Frankrijk of met Engeland zou verbonden hebben?

Zelfs de Duitsche rijkskanselier von Bethmann-Hollweg moest in Augustus 1914 toegeven, dat Duitschland, wanneer het België overrompelde, het onzijdigheidstraktaat als een vodje papier beschouwd had. België was echter aan dat vodje papier onwrikbaar trouw gebleven.

En men mag verklaren dat ook tijdens den oorlog, hoe lastig de omstandigheden waren, België de zelfstandigheidsgedachte heeft hooggehouden.

Of moet men het ook daaraan niet wijten, dat in 1916, toen de Fransche minister Clementel aan de Belgische regeering de gedachte van een tolverbond onderwierp, deze gedachte werd afgewezen, niet alleen omdat het Fransche protektionisme onvereenigbaar is met de duurzame belangen van België zooals deze uit zijn aardrijkskundige ligging voortspruiten, maar ook omdat men aan Belgische zijde zeer goed beseft dat een tolverbond met Frankrijk het einde van de Belgische onafhankelijkheid kan beteekenen?

Gedurende gansch den oorlog heeft België de bijzondere rechten laten gelden, die het ontleende aan het feit dat het in den oorlog was meegesleept geworden ten gevolge van de schending van het traktaat, dat zijn onzijdigheid waarborgde.

In het licht van de zelfstandigheidspolitiek beschouwd, die niet alleen een Belgisch, maar ook een Europeesch belang is, moet men dan ook de uitspattingen van het aktivisme aanzien als een onzalige beweging, die niet alleen voor België en voor het beëindigen van den oorlog, maar ook voor de evenwichtspolitiek van het land en voor de Vlamingen zelf, niet anders dan nadeelig kon uitvallen.

Men gelieve zich toch de toestanden in te denken zooals ze tijdens den oorlog waren: het grootste gedeelte van België was door den overweldiger bezet, die er volgens het volkenrecht de bestaande wetten en de bestuurlijke inrichting moest eerbiedigen. Van het oogenblik dat de bezettende overheid eigenmachtig maatregelen trof zooals de vervlaamsching van de Gentsche hoogeschool en de invoering van de bestuurlijke scheiding, werd een politiek gevoerd, die slechts in stand kon gehouden worden door de macht van vreemde bajonetten.

Zeker, de Vlamingen werden door de bestrijders van de Vlaamsche beweging ook tijdens den oorlog op een onverantwoordelijke wijze getergd. Er waren nog grieven te herstellen, in het bestuur, het onderwijs, het leger.

Maar van het oogenblik dat de Vlamingen zich buiten de strijdende en lijdende gemeenschap van de Belgische natie lieten meesleepen in den doolhof van de Duitsche dwangpolitiek, zooals deze gevoerd werd in het bezette gebied, van dat oogenblik ook verbeurden zij den invloed op de lotsbestemming van België en hielpen zij feitelijk, al zij het ook onbewust, den invloed vergrooten van diegenen, die België gaarne zijn zelfstandigheid zouden zien prijsgeven om het met Frankrijk te verbinden.

De zelfstandigheidsgedachte van België, het eigen leven zelf van de Vlamingen, werd dus door het aktivisme geenszins gediend, maar eerder verzwakt.

Overigens, welke waren de bedoelingen van de Duitsche bezettende macht met haar steun aan de aktivistische politiek? Het moge zijn dat destijds eenige romantisch aangelegde Duitschers in hun belangstelling voor de Vlamingen gedreven werden

door een onbaatzuchtige sympathie. Men mag het er zelf voor houden dat Hoffmann von Fallersleben tot die Duitschers behoorde. Zijn gedicht ‘Vlaanderen, dag en nacht denk ik aan U’ is te zeer doordrongen van algemeene menschelijkheid, opdat men daarin een zelfzuchtige politieke berekening zou moeten zoeken.

Maar zulks neemt niet weg, dat reeds in de jaren 1880 een ‘all-Deutsche’ beweging was ontstaan, en dat, zooals een Nederlander, die naar het mij voorkomt een zeer scherpen blik heeft op de Nederlandsch-Belgische verhoudingen en op de Belgische mentaliteit, de heer Van Welderen-Rengers, er in een van zijn geschriften aan herinnerde, in 1897 Fritz Bley in zijn boekje ‘Die all-Deutsche Bewegung und die Niederlande’, de stelling verdedigt dat Vlaanderen en Holland weer in een Duitschen kring moeten komen.

Toen België bezet werd, kwamen al de pan-germanen te voorschijn en hun belangstelling was ver van ridderlijk. Zij speelden met de Vlamingen zooals de kat met de muis.

Na den dood van von Bissing, den goeverneur-generaal in België, bleek het maar al te duidelijk waarop die politiek moest uitloopen. Zij kwam er op neer Vlaanderen, en vooral de Vlaamsche kust, onder Duitsche heerschappij te plaatsen.

Wij, Vlamingen, werden in den oorlog driemaal getroffen: ten eerste als burgers van een vreedzaam land; ten tweede als burgers, die in dat land nog niet tot hun volle recht waren gekomen en van wie de grootste offers werden geëischt, terwijl sommige kortzichtige landgenooten dat recht bleven ontzeggen; ten derde als werktuigen, althans voor een gedeelte van de Vlamingen, van een verfoeilijke imperialistische politiek, die slechts kon zegepralen op het puin van onze vrijheid en van onze eigen beschaving.

Toen 1918 den vrede bracht, moest men dus vaststellen, dat in beslissende uren de Vlaamsche gedachte, zooals zij was verzwakt geworden door het aktivisme, niet al den invloed kon ontwikkelen, die de traditioneele evenwichtspolitiek en de zelfstandigheid van België moest ten goede komen.

In elk geval zal het voor de leiders van de Vlaamsche beweging, die met het aktivisme geen uitstaans wilden hebben, een eer zijn, die zij blijven opeischen, er het hunne toe bijgedragen te

hebben om de annexionistische plannen, die in zeker Belgische kringen waren te voorschijn gekomen, te hebben helpen verijdelen.

Wij, Vlamingen, hebben die plannen bestreden, omdat zij een duurzame tweedracht met Nederland zouden meegesleept hebben, terwijl wij goede betrekkingen met Nederland als een algemeen belang voor België en den vrede beschouwen.

Wij hebben die plannen bestreden omdat wij het onrecht, ons aangedaan door de Duitsche overweldiging, niet wilden zien vergelden ten nadeele van een natie, die tijdens den oorlog in de lastigste omstandigheden er zich op beijverd heeft om de internationale verplichtingen na te komen, die de neutraliteit voorschreef, zonder daarom aan het hart het zwijgen op te leggen, want de vluchtelingen werden in Nederland onthaald met een niet te vergeten ruimheid.

De Nederlandsch-Belgische onderhandelingen.

Er werd gezegd dat wat de Belgische afgevaardigden vroegen te Versailles, in verband met de herziening der traktaten van 1839, ingegeven was door een Fransche politiek.

Ik heb sommige van die eischen bestreden, maar dat geeft mij ook een beter recht, meen ik, om te betwisten dat die eischen door een Fransche politiek waren ingegeven.

Natuurlijk denk ik er niet aan thans de kwestie van de Nederlandsch-Belgische onderhandelingen aan te roeren.

Alleen kan ik, in verband met de gedachte van de Belgische zelfstandigheidspolitiek, slechts mijn spijt uitdrukken over het feit dat de Nederlandsch-Belgische onderhandelingen niet reeds verscheidene jaren tot een voor beide partijen bevredigenden uitslag hebben geleid.

De Belgische zelfstandigheidsgedachte ware er onbetwistbaar door versterkt geworden.

Het is mij bekend hoe ook het Fransch-Belgisch militair akkoord, dat in 1920 gesloten werd, aan een gunstig verloop van de Nederlandsch-Belgische onderhandelingen heeft afbreuk gedaan.

Het Fransch-Belgisch militair akkoord.

Ik heb destijds behoord tot diegenen, die dit akkoord wegens zijn eenzijdigheid als ondienstig beschouwden; maar om deze

kwestie rustig te beoordeelen, moet men zich den gang van zaken op internationaal gebied kunnen indenken, zooals deze later ook uit officieele bescheiden gebleken is.

De overeenkomst, waardoor Frankrijk van Engeland en de Vereenigde Staten de verbintenis meende te bekomen, dat het in geval van een niet uitgelokten aanval hun steun zou hebben, was vervallen, doordien de Vereenigde Staten weigerden het traktaat zelf te onderteekenen.

België mocht in die voorwaarden van de Vereenigde Staten en Engeland niets meer verwachten. Alleen het pakt van den Volkenbond kon ook voor België een zekere veiligheid brengen.

België, dat echter Engeland en Frankrijk niet meer als borgen had voor zijn neutraliteit, beijverde zich om van beide landen de toezegging te bekomen, dat het steun zou vinden in geval van een niet uitgelokten aanval.

De onderhandelingen leidden met Frankrijk tot het akkoord van 7 September 1920.

Zooals de heer Paul Hymans, minister van Buitenlandsche Zaken, er op wees in zijn redevoering van 4 Maart 1931, was in 1922 ook een gelijkaardig akkoord ontworpen geworden met Engeland.

Dat ontwerp was bestudeerd geworden te Londen door Lord Curzon en den Belgischen gezant baron Moncheur. Het werd onderzocht op de konferentie te Cannes, maar deze werd door onvoorziene voorvallen onderbroken en het ontwerp werd er door begraven.

Eigenlijk had men dus van Belgische zijde een dubbel akkoord nagestreefd.

Het verdrag van Locarno.

In 1925 werd te Locarno door Duitschland, België. Engeland, Frankrijk en Italië het Rijnpakt onderteekend. Daardoor bekwam België den waarborg van Engeland, Frankrijk en Italië.

Wij zullen hier niet in herinnering brengen hoe de Locarnopolitiek de uitkomst bracht van zeer bewogen jaren, die zoowel de Roerbezetting als de mislukking van het protokol van Genève zagen gebeuren.

Engeland was voor dat algemeen veiligheidsprotokol niet te vinden, omdat het zich niet wou verbinden tusschen te komen in

elk geschil, dat zich in Europa kan voordoen, en sir Austen Chamberlain had te Genève op de mogelijkheid gewezen voor zekere Staten om bijzondere akkoorden te sluiten met het oog op hun veiligheid.

Op dezen grondslag werden de onderhandelingen gevoerd, die naar de Locarno-verdragen hebben geleid en men weet hoe sir Austen Chamberlain in de 'Daily Telegraph' deze verdragen nog onlangs heeft verdedigd als zijnde de grootste waarborg voor den vrede.

Het militair akkoord van 1920 dient ook beschouwd als zijnde ondergeschikt aan het Rijnpakt van Locarno. Het is immers uitsluitend van verdedigenden aard, volgens de tusschen Frankrijk en België gevoerde briefwisseling, en het houdt slechts verband met een niet uitgelokten aanval, terwijl de beide Staten volkomen souverein zijn wat de militaire lasten en wat de beoordeeling aangaat van de omstandigheden, waarin het akkoord zijn uitwerking zou hebben.

Ik heb tot dubbelen plicht daarop te wijzen, omdat zoowel de socialistische leider Vandervelde als de heer Poullet, een der leiders van de katholieke Vlamingen, zoo uitdrukkelijk op dat karakter van het akkoord den nadruk hebben gelegd.

Indien er tegen dat akkoord destijds opgekomen werd uit bezorgdheid voor de ongerepte zelfstandigheid van België, dan kunnen deze bezwaren na Locarno niet meer bestaan, omdat daardoor voor België een stelsel van veiligheid werd voorzien, dat met zijn zelfstandigheid volkomen in overeenstemming is.

Het belang van de veiligheid.

Hoe meer een klein land zijn veiligheid verzekerd weet, hoe zelfstandiger het is. Laat ons even bepalen waarop die veiligheid voor België berust.

Eerst en vooral, hoe men over het Fransch-Belgisch militair akkoord ook moge gedacht hebben, zou ik niet wenschen dat er eenig misverstand zou ontstaan nopens de noodzakelijkheid voor een land, aardrijkskundig gelegen als België en waar zoowat dertig oorlogen werden uitgevochten, om voor een behoorlijke landsverdediging te zorgen.

Alle kleine landen hebben tot plicht de algemeene veiligheid en den vrede in de wereld te dienen. Wij zijn pacifisten, voorstanders van het nieuwe volkenrecht, zoowel uit aanhankelijkheid aan den vrede als uit zelfbehoud. Maar zoolang een wereldbrand kan ontstaan, moeten wij de noodige premie kunnen betalen om zooveel mogelijk te beletten, dat hij onze haardsteden zou aantasten.

De Volkenbond.

De Volkenbond is nog niet tot de noodige ontwikkeling gekomen. Hij wordt soms tot in zijn grondvesten bedreigd. Die bedreiging komt echter nooit van de kleine landen, want zij waardeeren wat het pakt van den Volkenbond voor hen aan veiligheid brengen kan.

De leden van den Volkenbond verbinden er zich immers toe de territoriale integriteit en de politieke onafhankelijkheid van alle toetredende staten te eerbiedigen.

In geval van oorlog of oorlogsbedreiging, moeten zij naar middelen uitzien om den vrede te behouden. Artikel 16 van het handvest voorziet dwangmiddelen tegen de landen, die den oorlog ontketenen.

Het Rijnpakt van Locarno waarborgt de onschendbaarheid van de Belgische grenzen en in geval van een niet-uitgelokten aanval, moeten de onderteekenende Staten den aangevallen Staat hulp bieden. Door het Rijnpakt wordt ook de verplichte neutraliteit van België afgeschaft.

Deze is trouwens onvereenigbaar met het lidmaatschap van den Volkenbond.

Ik voeg er echter onmiddellijk aan toe dat zulks geenszins beteekent, dat België zich in een stelsel van bondgenootschappen zou moeten laten inlijven.

Ook Zwitserland kent geen stelsel van verplichte neutraliteit en toch weet het zijn zelfstandigheid hoog te houden.

Naar mijn diepe overtuiging kan er voor België geen andere internationale politiek dan die van de zelfstandigheid bestaan.

De ekonomische politiek van België.

Overigens, wordt ook niet aangetoond door de ekonomische politiek, die België tot nu toe standvastig gevolgd heeft, dat het ondanks de moeilijke tijden den noodigen zin bewaard heeft voor de hoogere wetten, waaraan zijn lotsbestemming onderworpen blijft?

In zijn boek, dat wijlen de groote ekonomist Em. Waxweiler tijdens den oorlog aan de verdediging van België heeft gewijd en dat onder den titel verscheen: 'België onzijdig en getrouw', legde hij met klem nadruk op de evenwichtspolitiek, die België onverstoorbaar heeft gevolgd, en hij beschouwde deze politiek als een voorwaarde voor het bestaan zelf van het land.

Bij herhaling hebben onze afgevaardigden op de ekonomische konferenties de afgevaardigden van de kleine landen en in het bijzonder die van Nederland ontmoet voor een gemeenschappelijk werk, waardoor de ekonomische verhoudingen in de wereld zouden verbeterd zijn.

Men herinnere zich slechts de internationale ekonomische konferentie te Genève in 1927, die een gansch programma ontworpen had om een beter wereldverkeer te verzekeren.

Het is in elk geval niet de schuld van de kleine landen, indien de plannen van de ekonomische konferentie te Genève niet in vervulling zijn gegaan. En wie zal het aandeel bepalen dat deze mislukking had aan de ekonomische krisis en aan al de rampen die zij over de wereld heeft gebracht?

Oslo en Ouchy.

Oslo, Ouchy, zij zijn als lichtbakens voor de ontredderde schepen die hun weg zoeken te midden van den ekonomischen storm.

Oslo bracht slechts de verplichting mee dat de Skandinavische landen, Nederland en België met elkaar overleg zouden plegen alvorens nieuwe handelsbelemmeringen in te voeren.

Het was een eerste gebaar, dat den weg aantoonde die bevrijding kon brengen uit den ekonomischen nood.

Ouchy moest voor Nederland en België een geleidelijke vermindering van de toltarieven meebrengen en was tevens bedoeld

als de kern van een veelzijdige overeenkomst, die toegankelijk zou zijn voor alle naties.

Bekende ekonomisten hebben er hun goedkeuring aan gehecht. Op de ekonomische wereldkonferentie te Londen vond de gedachte bijval; men mag zelfs getuigen dat zij ons het eenige uitzicht op een verbetering van het wereldverkeer heeft gebracht.

Men weet echter hoe de Londensche konferentie schipbreuk heeft geleden wegens den onwil van de Vereenigde Staten om zelfs tot een voorloopige stabilisatie over te gaan.

Waarom ik zooveel nadruk leg op dit uitzicht van de ekonomische politiek, door België gevoerd? Omdat ook de zelfstandigheidsgedachte er mee vergroeid is.

Ondanks de lastige ekonomische omstandigheden en de verlokkelijke plannen, die van zekere zijde werden ontvouwd, als zou Frankrijk zijn markten voor de Belgische produkten plots met de grootste vrijgevigheid willen openzetten, heeft de gedachte van een tolunie met Frankrijk maar weinig bijval gevonden.

Men beseft inderdaad zeer goed dat een tolunie met een groot land voor een kleine natie een ondergeschiktheid meebrengt, die onvereenigbaar is met haar politieke zelfstandigheid.

De tolunie veronderstelt immers dat de tolgrens van het kleine land bepaald worde door de groote mogendheid, terwijl gansch het fiskaal stelsel, alsmede de tarieven voor het vervoer, enz., noodzakelijk onderworpen zijn aan den wil van deze laatste.

Overigens was de bijzondere kommissie, door den minister van Buitenlandsche Zaken aangesteld om de Belgische handelspolitiek na te gaan, insgelijks van meening dat er voor België geen aanleiding bestaat om met Frankrijk een tolunie aan te gaan. Deze kommissie had als voorzitter den heer Theunis, minister van Staat en als verslaggever den heer Van Zeeland, bestuurder van de Nationale Bank.

Het ware inderdaad verkeerd te denken dat alleen de Vlaamschgezinden tegenstanders zijn van een tolunie met Frankrijk.

Gansch de ekonomische politiek van België is immers onver-

eenigbaar met de eenzijdige oriënteering, welke een tolverbond met een groote mogendheid zou meebrengen.

Wat men echter hier wel getuigen mag is dat, indien zekere Waalsche kringen voor een tolverbond met Frankrijk ijveren, ook die Vlamingen, die hun heil zoeken in een ontwrichting van den Belgischen Staat, door die roekelooze drijverijen de traditioneele evenwichtspolitiek van België op ekonomisch gebied, helpen in gevaar brengen.

Het behoud van de staatkundige eenheid van België is, naar mijn diepe overtuiging, ten volle vereenigbaar met de duurzame Vlaamsche belangen, terwijl de scheuring van België niet alleen een algemeene wanorde in West-Europa zou meebrengen, maar ook zekere zoogenaamde oplossingen zou kunnen aanmoedigen, die gevaarlijk zijn niet alleen voor Vlaanderen, maar ook voor Nederland en voor een duurzamen vrede in West-Europa.

Wie kan zich, daargelaten al de andere bezwaren, een afgesloten gebied Nederland-Vlaanderen voorstellen met het gevolg dat bij voorbeeld Antwerpen van de Waalsche nijverheid zou afgesloten zijn?

Na nieuwe Europeesche verwikkelingen en wellicht oorlogen, die een scheidingsavontuur in België zou meebrengen, zou men zich slechts een enkele zoogenaamde oplossing kunnen indenken, namelijk die waardoor de groote mogendheden een akkoord zouden sluiten op onzen rug, zoodat men nog slechts aan een groot-Nederlandsche politiek zou kunnen doen in de onderworpenheid.

De lotsbestemming van de kleine landen.

Sommigen beweren dat de tijd van de kleine landen voorbij is. Zwitserland, België, Nederland, Denemarken, Noorwegen, Zweden, enz., zouden geen reden van bestaan meer hebben.

Men bedenke echter wat de wereld aan geestesvrijheid op elk gebied zou inboeten, indien al deze kleine landen moesten opgenomen worden in groote gemeenschappen. Men bedenke hoe het internationale leven er door zou verarmd zijn, want wij mogen wel getuigen dat de kleine volken beter internationaal zijn, in de ware beteekenis van het woord, dan de groote naties.

Waren er slechts kleine vredelievende naties, het spook van den oorlog zou niet opnieuw opdoemen in het verschiet. Laten wij, burgers van kleine naties, vertrouwen bewaren in hun lotsbestemming, laten wij zoeken niet naar wat verdeelt, maar wel naar wat vereenigt. De politieke en ekonomische gevaren noodigen er ons toe uit.

Wij moeten handhaven niet alleen in eigen belang, maar ook met het oog gericht op de volkerengemeenschap van de toekomst, die toch eens den werkelijken vrede zal mogen begroeten.

J. HOSTE.

Suomi (Finland)
Van een droom die een reis bleek.

Rakkaalleni muistoksi
Suomen matkalta.

R.C.

1. Antwerpen - Helsinki.

Taxi. Afdak 52. Wat, in dien notedop? De slagregen, die sedert een half uur neergutst, maakt de boot nog kleiner. Hemelsche dichters, waar is nu het ‘trotsche zeekasteel’, in uw ruimschootsche verzen staande gehouden? Mijn kajuit ligt aan bakboord, vlak bij het vooronder; dat belooft voor het stampen. De patrijspoort geeft uitzicht op den groezigen kaaimuur, waarboven een gedrochtelijke kraan de laatste happen doet, in een voorraad ijzeren leggers en staven. Om vijf uur wordt het verzadigde ruim van de ‘Baltic’ met plank en zeil toegedekt, terwijl de willekeur van de losse voorwerpen onder de voogdij geplaatst wordt van touw en klamp. Er sluipt achterdocht in de zielen van de neophieten, vooral wegens de ontdekking van de veege reddingsgordels onder hun kooien. Edoch, de bevoegde glimlach van den tweeden officier maakt algauw schoon schip onder die verdenkingen, en een oogenblik nadien worden de ‘reglementaire voorzorgen’ met kennersblik onderzocht door een pas ingewijd en zeevaardig publiek.

Om zes uur giert de ‘Baltic’ het dok uit, onder het oneenige sjorren van twee amechtige sleepers. Naar 't voorbeeld van boven, gaan nu ook hier de sluisdeuren open en schoorvoetend stoomen we naar de Schelde toe. Links Antwerpen, met den troebelen Onze-Lieve-Vrouwtoren, en vooraan de mistige schoorsteenen van een transatlantieker. Rechts, de onbelemmerde uittocht naar het mysterie, de zeewaartsche verleiding.

Het beregende land geurt tot boven de Schelde.

Tegen den avond komt uit het Westen een degelijke bries opzetten, die zich langzamerhand opwerkt tot een hoogst fatsoenlijk stormpje. We zijn dan in 't zicht van Vlissingen. Met het oog op de woeste behandeling, die ons daarbuiten ongetwijfeld te wachten staat, en overwegende daarbij de kalkwitte bezorgdheid van de eenen en den gebluschten overmoed van de anderen, besluit de kapitein het vonnis pas den volgenden dageraad te voltrekken. Een geraas van kettingen, die schuren door de kluisgaten, en daar begint de rhythmische ‘Baltic’ te rijden op haar diepe ankers. Welke onstuimige droomen zou ze wiegen vannacht?

Ik heb anders geen schrik voor plotselinge diepten of slagzij makende gezichteinders, maar nog nooit had de Noordzee zulke verticale neigingen aan den dag gelegd als dien beroerden Julimorgen. Bij de ontbijtklok waren de veertien passagiers eensgezind rechtgekropen, doch als één man onder de dekens teruggedeinsd, vreezend zij den slechten omgang met stapeldronken vloeren. 't Is op zulke heftige momenten dat kapitein Sundqvist zijn gladgeschoren kin en zijn vergulde ankerknoopen betreurde. En gewis vertoefde dan zijn verbeelding bij de zwangere fregatten, de zwarte wimpels en de romantische enterhaken uit zijn scheepsbibliotheek. Van op zijn commando-brug blikte hij goedkeurend over de stormen en deze kwamen alleen tot inkeer, als Sundqvist naar beneden ging. Dat gebeurde laat in den namiddag, en toen hij in het salon verscheen, had hij zijn zeerooversprofiel definitief opgegeven, wat beduiden moest dat al de baren hun steile idealen voorgoed hadden verzaakt. Er werd nog eventjes nagedeind, juist genoeg om aan acht van de veertien passagiers een avontuurlijken tocht naar de eetkamer te bezorgen, waar een miraculeus souper vol vertwijfeling op hen wachtte. Onze gastheer, de kapitein, sprak een meewarig woordje over de zes vergeefsche couverts en zat verder in stilte voor.

Pas bij het afzakkertje vond hij zijn humeur terug en begon hij met kwistigen korrel wierook te branden voor de pas verorberde Finsche gerechten, hetgeen dan sommigen, die Zweedsch aangelegd waren, van pas hoesten deed. De avond werd verder toevertrouwd aan gedempte gramofoonmuziek, die ons dadelijk verzoende met de mysterieuze toplichten en het duistere schuimen aan den boeg. In de doos wemelde een wonderbare jazz, en indien

de stoelen tersluiks en paarsgewijs bijeenschoven, dan was 't de schuld van Jack Payne en van de gunstige goden.

Den volgenden morgen heerschte er op de ‘Baltic’ een jubelende stemming. De zee deed haar best om den erbarmelijken indruk van daags te voor uit te wisschen, door een spel van vreedzame tinten, mitsgaders een vertoon van behaagzieke effenheid. De vlekkelooze hemel beloofde onverdroten zonneschijn, en 't zou een volle zomerdag worden, van het Oosten tot het late Westen.

De ontmoetingen zijn zeldzaam. Eenige aanzeulende visscherspinken en een trage Deensche vrachtboot, begroet van onzentwege door het blauwe kruis op witte veld en door gezamenlijk wuivende handen. Bij het naderen van de Elbe raakt de gezichteinder langzamerhand bevolkt; in alle windstreken ontwaart men rookpluimen en nu, bij het opvaren van den stroom, blijft onze vlag geheschen, tot een bestendig saluut aan alle voorbijvaarders.

Te vijf uur legt de ‘Baltic’ te Brunsbuttel aan, om te bunkeren. De lafsten onder ons springen gezwind aan wal en roemen om strijd de vastigheid van de steenen. Ik wist niet dat onbedreigd evenwicht zoo zoet kon smaken. Pas zijn we met die lekkernij klaar, of we worden in een ommezien overmand door een afdeeling leurders, bereden en te voet, die ons met polyglottisch gebaar polytechnisch bocht in de handen stoppen, mits inning van een gepeperden losprijs. Toen ze ons uitgevochten, en daarna vakkundig uitgeschud hadden, trokken ze af met gewichtigen buit en tuk op nieuwe hinderlagen.

Onder de menigte essentieele reisbehoeften (gewaarborgd ersatz), die aldus in ons bezit gekomen waren, ontdekken we terloops een stel prentkaarten, vol verkleurde, hoewel gevleide landschappen. We maken van dit oponthoud gebruik om eenige geruststellende woordjes te schrijven op de keerzijde van die gedoezelde vergezichten. En daar staan we, tegen de reeling aangeleund, met onze vulpennen in peinzende slagorde. En ik stel me de verschillende teksten voor, die daar nu ontstaan, ter wille van wachtende familie en nieuwsgierige bekenden. Wat zouden die allemaal schrijven? De twee studenten, meen ik: ‘Man en muis tot hiertoe behouden.’ De Zweedsche officier: ‘De Noordzee af.’ De Pool-

sche gravin: ‘Naderende.’ De geoloog uit Straatsburg: ‘Al zóó ver. Nog altijd die zeere knie.’ Mej. Else uit Viipuri: ‘Een kus meer dan verleden jaar.’

De loodsen die het vorstelijk kanaal bedienen, hebben drie dingen gemeen: de stevels, het neuswarmertje en het groene vilthoedje. Gezien de doorvaart zes uren in beslag neemt, zoo wordt de verantwoordelijkheid verdeeld over verschillende titularissen, die dan ook alle bochten van de hun toegewezen sectie tot in de kleinste rimpels van buiten kennen. Het kanaal ligt daar, tusschen de met licht gezoomde oevers, als een nachtelijke boulevard, in kille verstorvenheid. Omzichtig schuift de ‘Baltic’ over het schaarsche water. De roerganger volgt aandachtig de bevelen, die knappen als knorrige tusschenwerpsels. Op de voorplecht staat ons troepje rillend op den uitkijk. Voor onze komst wijken de draaibruggen geruischloos en af en toe hebben we 't vermoeden van stalen monstergevaarten, die moeten welven ergens, daarboven in den nacht... De lichtjes rechts en links doen ons feestelijk uitgeleide...

Is het omdat de warmte toeneemt of omdat er geen onverzoenlijke oceaan in den omtrek is, in elk geval, de Oostzee verwekt een indruk van intieme gezelligheid, en mits er zich geen verwikkelingen voordoen aan de oppervlakte, zijn we bereid haar te bejegenen met al de sympathie die we voor zoo een treiterend element nog hebben kunnen.

Tot aan Bornholm gaat alles opperbest: voortdurende zon en volslagen windstilte, zonder te gewagen van de andere scheepsche geneugten als daar zijn: gelijk beproefde baliekluivers over de verschansing hangen, en gedachtenloos de beverige waterkrinkeltjes nastaren; met den wachthebbenden officier een praatje maken over zilte aangelegenheden; den horizont afspieden met den hoogsteigen telescoop van den kapitein; eventjes afdalen in het zwoele rijk van de manometers; flirten op brugdek, voor- en achterdek; samenzweren om den triestigen wal uit onze gepeinzen te houden.

Den volgenden morgen worden we gewekt door het onzalige loeien van den misthoorn. De ‘Baltic’ is geblinddoekt. De nevel is zoo dicht, dat we van op de brug moeite hebben om de geus te onderscheiden. Voor de eerste maal vertoont de kapitein een bezorgd gezicht en we beseffen dat de sluiksche witte vijand meer

gevreesd wordt dan een franke, openhartige stoker. In de verte vernemen we van tijd tot tijd een zelfden noodgalm van tegemoet komende schepen, en we denken aan het noodlot, hoe het den draak steekt met de menschen en hun potsierlijke voorzorgen: twee broeders kapiteins die malkaar in volle zee rammen, op het oogenblik dat ze, ter gelegenheid van Kerstdag, malkaar hun heilwenschen toeseinen... De ‘Baltic’ is niet uitgerust tegen die donzen schemering; de mechanische toestellen blijven hier in gebreke en men moet op zeer vertrouwelijken voet staan met de nevels, om op het gehoor af hun geheimen te doorgronden en niet onmiddellijk ‘stuurboord’ te decreteeren als het geluid wel degelijk van bakboord komt. Met loome schreden zoeken we onze kajuit op, den geest vervuld met rampen aller gezindheid.

Gelukkig, 't is nog voor deze reis niet dat de davits uit hun roestigen slaap zullen worden opgeschrikt. 's Anderen daags beleven we 't helderste weer, dat het Baltische gewest maar verzinnen kan. We loven inderhaast den barmhartigen hemel en beginnen dan onze verspreide bagage bijeen te trommelen. Immers de aankomst is op til en we zijn verlekkerd op het witte panorama, dat Helsinki, volgens de beweringen van stapels drukwerk, aan zijn bezoekers verschuldigd is. Om tien uur wordt de ‘Baltic’ voorbijgeloopen door de slanke ‘Ilmatar’ van de lijn Hull-Kopenhagen-Helsinki. Beide voeren dezelfde compagnievlag: F(inska) A(ngfartygs) A(ktiebolaget), t.t.z. Finlandsche Scheepvaart-maatschappij, doch onze boot is niet van hetzelfde ras en ook niet van dezelfde eeuw; de tijd is een belanglooze factor in haar bestaan en wat scheelt het haar of de schroeven nu sneller omwentelen en of de geheele wereld koorts heeft?

Helsinki! Daar rijst de blanke stad van het Noorden uit de baren op. De Zweedsche officier ontpopt zich als een cicerone van allereerst gehalte: de fantazie van een slingerpad en de radheid van een toeristenmenner; de vondsten van een toevallige ingeving en de truïsmen van een bezoldigde beschrijving; een dichter in de livrei van een Cook-agent. Geen enkel detail wordt ons ontfutseld; we krijgen bescheid over de architectonische en historische eigenaardigheden van al het zichtbaar gesteente. In het midden verheft zich de klassieke Sint-Nicolaaskerk; meer naar rechts,

op den besten heuvel van de stad, de Russische kerk met den opzichtigen, sneeuwen koepel; verder het moderne graniet van de Kalliokerk. Onder de profane gebouwen die mee naar hoogte dingen, vermeldt onze gids onder meer het Finsch Nationaal Museum en Torni, een proeve van vermetele, maar geslaagde wolkenkrabberij. Nu varen we door de geul van Suomenlinna, een vesting die vroeger zoo sterk was, dat ze in 1808 door verraad moest worden ingenomen. Nog een paar van die rotseilandjes die de kust hier omstrengelen, en we komen in de Zuidhaven binnen. De 'Baltic' manoeuvreert om te kaaien vlak voor de douane. Een gedrang bij de loopplank, een laatste handdruk en we zijn in het beloofde land.

2. Helsinki - Punkaharju.

Indien het waar is, dat de meeste loutere genoegens kinderen zijn van de verrassing, of debuteeren als ontgoocheling, dan mag ik de eerste etape van mijn reis in Finland als beproeving wel gelukt noemen.

De afstand tusschen Helsinki en Viipuri bedraagt 313 Km. en wordt door den expresstrein afgelegd in 5 en 1/2 uur. Dit is een fraaie prestatie, als men rekening houdt met de halten, waar telkens genoeg gebeid wordt om een volledig maal, een korte siesta incluis, zonder haast te verwerken. Gedurende het eerste kwartier bewondert men edelmoedig de blijde villa's, die van weerszijden uit het groen opblikkeren, of men verdiept zich in de tweetalige raadgevingen van het Finlandsche spoorwegbeheer. Het spreekt vanzelf dat een Vlaming, die geen Finsch kent doch niettemin welopgevoed wil schijnen, zich aan vervolging en zelfs aan doodsgevaar zal blootstellen, liever dan de reglementen in het Zweedsch te lezen. Ook weet de krantenjongen, die den trein op- en afkuiert, direct aan uw gezicht dat hij bij u met geen Zweedsche prullen moet aan boord komen. Ge koopt dan, samen met de andere deftige menschen van uw coupé, een deugdelijk Finsch blad, maar liefst geïllustreerd; - den tekst zelf slaat ge min of meer over; dien kunt ge later in 't geniep toetsen aan spraakkunst en woordenboek, maar asjeblieft niet in den trein: dat bederft totaal de atmosfeer. A propos, ge weet wat een roode lap beteekent in de arena? Welnu, als ik u een goeden raad mag geven, zwicht

u wel den naam ‘Helsingfors’ in het gesprek te mengen: het ware de horens uitdagen; want negen tiende van de bevolking erkent het Zweedsch niet.

Het landschap is alles behalve aanmoedigend. De pijnbosschen, die van weerskanten op het spoor aandringen, zien er dof en verneuteld uit, en van de plechtige beloften, die me door tallooze, bonte brochures werden gedaan, komt vooralsnu weinig in huis. Wat de vergezichten aangaat, ik moet het voorloopig doen met de collectie in mijn valies. En ik begin me af te vragen of ook hier reeds de bluf... maar neen, vijf uren later, bij het afstappen te Viipuri, begint de betoovering.

Het station werd, evenals dit te Helsinki, ontworpen door den beroemden Saarinen, die sedertdien zijn kunst aan de dollars heeft verpand en wiens vermaardheid in de Vereenigde Staten die van den wonderathleet Nurmi dreigt te evenaren. Het gebouw is opgetrokken in rood graniet, dit bekende Finlandsche graniet, dat ook gebezigd werd voor Napoleons graf en dat Schotland uitvoert onder den naam van ‘balmoral’. In verband hiermee herinner ik aan de vele koeien in Finland, die niets dan uitstekende Deensche boter voortbrengen. Kenners verklaren dat men er den smaak van de Jutlandsche weiden duidelijk in herkent.

Viipuri, gelegen in de Kalevalastreek, telt ongeveer zooveel inwoners als Brugge en vertoont net als de andere steden in Finland een zonderling mengsel van oud en nieuw. Als vervoermiddel kunt ge kiezen tusschen een moderne auto van het laatste model en een lilliputsche droschki van uit het Russische tijdperk. Mocht de bagage bij u samenvallen met een zekere zwaarlijvigheid, dan ben ik in geweten verplicht u de rammelkast te ontzeggen: heelhuids zoudt ge nooit ter bestemming geraken. Hokkerige huisjes vermolmen er in de schaduw van het stoute beton; overal, langs straten en pleinen, in winkels en kramen, treft men de automatische telefoon aan. In evenredigheid met de bevolking beschikt Finland over het meest uitgebreide net in Europa. Hetzelfde voor het aantal intellectueelen: er is geen land ter wereld waar er zooveel expectanten rondloopen met een doctorsbul in hun tasch. Dat alleen bewijst dat de landbouw in Finland een treurige, haast hopelooze onderneming blijft...

De grootste merkwaardigheid van Viipuri is het middeleeuwsch

slot, door den Zweedschen maarschalk Knutsson in 1293 opgericht, om van daar uit Russisch Karelië veilig te bestoken. Op het marktplein staat een ronde, erg gehavende toren, die ongetwijfeld gedurende de Zweedsch-Russische oorlogen zeer hachelijke stonden moet beleefd hebben. In een van de vertrekken is nu een museum ingericht, waar de pelgrims van het verleden kunnen in grasduinen, vooraleer in het belendende restaurant hun tweede-rangslusten te gaan botvieren. Op een van de muren ontdekte ik een opschrift, dat me 't ontcijferen waard scheen. God weet welke geheimzinnigheden ik op 't punt stond te ontsluieren. Helaas, 't was de ijdele nalatenschap van een fabrikant ergens uit Maryland (V.S.), die door een slaande, sibillynsche formule, reclame zocht te maken voor een pas gebreveteerde zaagmachine! Voor de hoofdkerk verrijst het standbeeld van den bisschop Mikaël Agricola, die de eerste Finsche bijbelvertaling heeft geleverd en te recht betiteld wordt als de vader van de Finsche taal[(1)]. Wie tijd overheeft, kan nog de wondere tuinen van ‘Mon Repos’ gaan bezichtigen, op anderhalven kilometer van de stad. Het is een verrassende weelde, hier in het Noorden, waar de teere bloemen aandoen als een lyrisch raffinement te midden van een episch-gestrenge omgeving. Versailles... Kew-gardens... Sans-souci... hier moet de terminus zijn van Le Nôtre's tuinbouwkundigen invloed.

Wat verder naar het Zuiden, dicht bij de grens, ligt Terijoki. Onder het tsarisme was die badplaats een geliefkoosd zomerverblijf van den Petersburgschen adel. Nu is er alle gerucht verstorven; de bacchanalen zijn ten einde en men kan er een beetje filosofie komen opdoen, als men zoo in de verte de koepels van Leningrad in de zon ziet opglanzen.

Te Viipuri nemen we een sukkeltreintje, dat ons met veel gekuch en misbaar tot Imatra zal voeren. Van lieverlede, en spijts de aarzelingen onderweg, geraken we waar we zijn moeten.

Imatra geeft zijn naam aan de beroemde watervallen, waar jaarlijks duizenden toeristen hun voorbedachte verbazing komen uitstorten. De Imatra is een uitlooper van den Vuoksistroom, die de twee uitgestrekte meren Saima en Laatokka verbindt. Hij staat aangeschreven als de indrukwekkendste van Europa, en ik moet

(1) Zie hierover: De Vlaamsche Gids (Februari 1932, blz. 193 en volg.)

bekennen dat ik ietwat overweldigd was, toen ik die schuimrazende massa's zag neerdonderen tusschen de twee grimmige helsche rotswanden, met daarboven de vreemde roerloosheid van de betooverende pijnbosschen. De valhoogte van den Imatra bedraagt slechts 19 meter, maar pas 1300 meter verder is zijn koppig bruisen uitgewoed, en ik liet me op de mouw spelden dat er in een seconde 500.000 liter water doorspoelen. Op zekeren dag zijn op de oevers menschen verschenen, die de schouders ophaalden en onverwijld te keer gingen met cijfers. Een tijdje daarna kwamen andere menschen, gewapend met zonderlinge tuigen. Ook zij hadden geen oog voor het majestueuze. Geen twijfel. 't was alweer een van die menschelijke expedities, die het gemunt hebben op de natuur, en onder den mantel van beschaving en wetenschap, de schoonheid zonder genade onteigenen. Nu was de Imatra aan de beurt gekomen, en in 1929 werd de installatie ingehuldigd, die wel is waar het uitzicht verknoeit, doch anderzijds geheel Zuid-Finland van electrisch licht voorziet. En tegen dergelijke machten is geen enkel landschap, meen ik, bestand. De natuur moet in de eerste plaats dienen en opbrengen, - als een deerne. Des te erger indien de schoonheid de verkrachting niet overleeft. En gezien we 't nu toch over water hebben, mevrouw Logeman-Van der Willigen schrijft ergens, dat er in Finland ten tijde van het drankverbod zelfs geen glaasje wijn te leppen viel. Dat bewijst alleen dat ze, als dame, nooit naar verboden dingen informeerde en vooral geen uitstaans wilde hebben met strafbaar-straffe drankjes. Ik moet zeggen, in alle oprechtheid, dat ik meer verdraagzaamheid betoonde tegenover een vloeistof, waarop zooveel plezante spreuken dobberen. En een speciaal zegenend gebaar van mijn reisgenoot was telkens voldoende om het schoone mirakel van Cana te hernieuwen.

Wat de Mississipi is voor de Roodhuiden, de Rijn voor de Germanen en de Gele Stroom voor de Chineezen, dat was en dat is de Imatra voor de Finnen, t.t.z. een vaderlandsch erfgoed en een voorwendsel tot rasfierheid.

In den derden zang van de Kalevala lezen we reeds: ‘De Vuo-k si heeft niet zijn weerga en geen enkel overtreft er Imatra.’ Deze laatste blijft dan ook niet onverschillig voor die spontane huldeblijken; hij schenkt wederliefde en hij steekt al eens een handje toe ten gerieve van zijn trouwe bewonderaars. Hij vergenoegt zich

niet met klaarte te brengen op de wegen, in de huizen, tot zelfs in de gepeinzen, hij vervoert ook gratis naar de monding de bestendige vracht boomtronken, die ze hoogerop eindeloos vellen en ik denk onwillekeurig aan een roman van Linnankoski: ‘De Zang van de vuurroode Bloem’, welks verschijnen in alle torens de klokken aan 't luiden bracht. Ik denk aan de episode waar Olavi, de houtvlotter, zijn steigerende boomstammen berijdt, als een god gebiedend over de kokende branding. Aldus mijmerend ben ik in de nabijheid geraakt van een verraderlijken driepikkel. waarachter een jonge dame schrikkelijk de wacht houdt. Ge kunt nu misschien wel het graniet en alle verdere hevigheden trotseeren, maar ik vraag het u in vollen ernst: hoe zoudt ge weerstand kunnen bieden aan die aanvallige stem, die u verzekert dat de Imatra een prachtigen achtergrond geeft op foto's en dat ge, o wellust. voor denzelfden spotprijs, nog een derde exemplaar bijkrijgt als premie?

Op 7 kilometer van Imatra ligt Vuoksenniska, aan den boord van het Saimameer. Men scheept er om 3 uur 's namiddags in. om pas 's anderen daags 's morgens van boord te gaan. Finland wordt wel eens het land van de duizend meren genoemd, maar dat is poëzie en louter verzinsel; de werkelijkheid is oneindig mooier: er zijn er ongeveer 50.000. anderen zeggen 60.000. 't Is mogelijk dat ik me van een paar honderd vergis, maar ge begrijpt dat ik zelf nog niet klaar ben met mijn berekeningen.

Het Saimameer behoort zeker tot de meest uitgestrekte en bekoorlijke in Finland. De oppervlakte is 6.000 vierkante kilometer, d.i. deze van twee van onze provinciën. 't Is een dooreenwarreling van land en water, een wemeling van eilandjes, uitsprongen en klippen, die den aanschouwer tot steeds grooter verrassingen aanmanen. Als een zachte, witte droom glijdt onze boot over den sluimer van het water. Broze wolkjes komen aanzeilen, maar ze bekreunen zich niet om den wijden spiegel hier beneden; de wind wil van geen ijdelheid weten en hij drijft ze voort. Aan elke landingsplaats stappen een aantal Finsche passagiers aan wal, die algauw de geurende paden inslaan naar hun afgelegen en volmaakte tehuis. Aan boord heerscht de volledige vreugde, de waarachtige glimlach van lieden, die voorloopig zijn losgebroken uit de verplichtingen en de beslommeringen van den vasten grond.

Er is daar een gezelschap Metro-Goldwyn-Mayer, dat het voorzien heeft, naar ik hoor, op een half dozijn absoluut onverbeterlijke gezichten, maar voor 't oogenblik zijn de camera's nog goed weggeborgen en ingeduffeld. Een Engelsch paartje, dat alle symptomen verraadt van een pas bezegeld huwelijk, heeft de achterplecht uitverkoren en blikt, eendrachtig denkend, in het kielzog. Dat is een grove fout; jonggetrouwden moesten altijd op de voorplecht staan; daar gaat het veel beter om de toekomst te beplannen. Ik ben in gesprek gekomen met een Duitscher uit Oost-Pruisen, wien alles in dit ondermaansche schijnt te verbijsteren. Ik vermoed dat hij in zijn leven reeds veel verkeerde deuren moet hebben opengestoken. Hij moet ook pas in Finland aangeland zijn, want hij verbeuzelt zijn tijd met achterdochtige samentellingen te maken, een bezigheid die men na een kort verblijf als heelemaal overbodig voelt. Van het diner, waar de Duitscher at als iemand die zich bij voorbaat bestolen waant, onthoud ik een heuglijke zalmforel, natuurlijk ontboden uit Saima, en die, naar ik vrees, mijn smaak voor alle latere visch voor immer zal bedorven hebben. Ik behoef zeker niet te zeggen dat het mirakuleus gebaar van daareven ook hier echte Engelsche whisky in de glazen toovert.

Om 11 uur wordt gestopt te Sulkava, om er den nacht door te brengen. We zoeken ieder onze hut op, maar de bijziende Duitscher ziet eerst nog kans om zich te vergissen en aan te dringen voor een drempel, die doorgaans zonder valies, en alleen met zeer intieme bedoelingen overschreden wordt.

's Anderen daags stoomen we verder in volle zonneglorie naar Savonlinna, de parel van Saima. De stad krioelt 's zomers van badgasten en haar ideale ligging maakt van haar het uitgangspunt van een massa overheerlijke uitstapjes: Joensuu en Koli, Mikkeli, Lappeenranta, Kuopio enz. Aan deze laatste stad zijn een paar beroemde namen verbonden: van 1843 tot 1847 vertoefde hier J.V. Snellman, de grondlegger van het Finsche nationalisme; Minna Canth, de bekende tooneelschrijfster, bracht er een groot deel van haar leven door en Juhani Aho, de meester van het Finsche proza, geestelijke familie van onzen Cyriel Buysse, heeft er geruimen tijd gewerkt.

Ik ging dineeren in een ‘ruokala’ of spijshuis, waar ik

nogmaals een staaltje kreeg van het Finsche eerlijkheidsbegrip. Ieder klant neemt een bord en gaat zich bedienen aan een groote tafel, waar de spijzen regelmatig uit de keuken worden aangebracht. Voor een nieuweling is zoo een tafel een echte puzzle. Niemand, heinde of ver, om u te introduceeren bij al die onbekende gerechten. Het is dus aan te bevelen den handel en wandel van uw dischgenooten op te nemen, vooraleer zelf uw gedrag tegenover het veelsoortige voedsel te bepalen. Maar wees nu ook niet verwonderd: zelfs in Finland gaan de lekkerste hapjes het eerst weg. Ge behoeft niet bang te zijn, dat men in de hoeken op den loer zit, om de porties die ge verorbert te tellen of, wat erger is, naar zuidelijk gebruik te vermenigvuldigen. En, wonder boven wonder, ge krijgt uw hoed op, uw overjas aan en de deur open, zonder last te hebben gehad van uitgestoken handpalmen. 'Ei juomarahoja' (geen drinkgeld) hangt er overal aan de wanden. Ik heb eens beproefd, te Helsinki dit consigne te verkrachten: te vergeefs. Al wat ik bekwam was een halsstarrig: 'Ei kiitos' (neen, dank u). Maar dit is waarschijnlijk een regel met ten minste een paar schitterende uitzonderingen. Nu, één ding staat vast: dat niets gemakkelijker was dan te vertrekken zonder betalen, maar ik was zeker de eenige gast om aan die cynische mogelijkheid te denken. Men betaalt omdat men het rechtvaardig acht, en niet omdat er politie slentert op het tegenoverliggend voetpad. Bij ons ging zoo'n zaak natuurlijk in de eerste dagen failliet, of men moest het restaurant vooraf militair laten bezetten. Zou eerlijkheid, per slot van rekening, een kwestie zijn van breedtegraad? En zou een neger te Coquilhatstad beter stelen dan zijn broeder, die nachtportier is te Parijs?

Savonlinna bezit het merkwaardigste slot van Finland, n.l. Olavinlinna of Olafsburcht, het apodictisch bewijs van een rumoerig verleden en een afgebeuld stokpaardje van Finlands propagandaliteratuur. Het verheft zich op een eilandje en het moeten goeie riemen zijn die u overroeien, want de stroom is zeer snel. De kijkgaten zijn slechts te bereiken langs een stel pikdonkere trappen, vol ijzige verbeelding. Als belooning krijgt men een eenig mooi panorama van de omringende bosschen en meren, - een specifiek, Finsch landschap. Olavinlinna dagteekent uit de 15de eeuw en was bestemd om de Zweedsche provincie Finland tegen

de herhaalde Russische invallen te beschermen: In de geschiedenis heeft Finland, gedurende eeuwen, de rol gespeeld van een been tusschen twee honden. Geen van beide is er mee gaan loopen... Ik kwam er op een Zondag, terwijl een koorvereeniging er verschillende oude. Finsche volksliederen ten gehoore gaf. En de weemoed van dien zang, in het kader van die doode muren, bracht me in een van die gewijde stemmingen, die men zich in zijn verder leven met vroomheid en liefde herinnert.

Om Punkaharju te bereiken mag men kiezen tusschen trein en boot. Doch ik raad het eerste ten stelligste af: het station ligt onmogelijk ver en niet zelden wordt uw wagen aan een goederentrein gehaakt. Dan reist ge mee, wie weet, met boomstammen of ander onvriendelijk goedje en dan nog in zulk een tempo, dat uw geleerde vriend gerust zou kunnen afstappen om langs den spoordijk te botaniseeren.

Toen ik te Punkaharju aankwam, zag ik tusschen het loover een verontwaardigde gedaante op me afstormen. 't Was alweer onze Pruis, die met meer verbijstering dan ooit en met een uitdrukking van ‘Heb ik 't je niet altijd gezeid’ me zijn hotelrekening onder den neus duwde. Het bleef dan tusschen hem en mij bij dien laatsten aanslag op zijn beurs, en ik hoop dat hij met een minimum van rampen en kleerscheuren aan dit geduchte land heeft weten te ontkomen.

Punkaharju bestaat uit een station, twee hotels en drie boerderijen. Al de rest is heerlijke natuur. Sedert 1844 is Punkaharju eigendom van den Staat en werd dan in een soort van nationaal park herschapen. Dat beteekent dat niemand er het recht heeft aan de boomen te raken of steenen op malkaar te stapelen. Zoo blijft, ten minste hier, het schoone tegen schennis en onteering beveiligd. In het hotel ‘Finlandia’ vindt men alle mogelijke confort; het is gelegen aan den boord van het meer en riant verscholen onder de denneboomen. Men houdt er een register op na, waarin de gasten niet alleen hun indruk over het huis zelf en de bediening, maar ook over de streek kunnen neerschrijven. Ik heb dan ook niet nagelaten mijn bewondering voor beide in één juichende dithyrambe te versmelten. Wat niet belet dat ‘Finlandia’ te cosmopolitisch aandoet voor iemand die de locale kleur wil opsporen. In het Staatshotel is het wel niet zoo bijster chic en ‘select’, maar het is er daaren-

tegen duizendmaal gezelliger - op zijn Finsch en op zijn Vlaamsch. De naam (Punka)harju beteekent berggraat en wijst op de 7 kilometer lange landstrook, die Punkaharju met Punkasalmi verbindt. Die strook is een eenige natuurgril; ze loopt dwars door het meer en is juist breed genoeg op sommige plaatsen voor een rijweg. Met veel moeite heeft men er toen later ook een spoorlijn aangelegd. Aan weerskanten strekt het meer zich uit, begrensd door donkere pijnboomen, die dikwijls honderd voet hoog reiken en waarvan vele, zoo vertelt men, drie eeuwen oud zijn. 't Is misschien voor diezelfde boomen dat Bernardin de Saint-Pierre in 1763, gedurende zijn rondreis in Finland, bewonderend heeft stilgestaan. Te Punkaharju vindt men Finland op zijn best. 't Is een ideaal rustoord en een paradijs van stilte voor menschen, die voor een tijdje de maatschappelijke drukte kunnen ontvluchten. Waarom zou men zich te Punkaharju nog de wereld aantrekken? Dagbladen zijn een zeldzaamheid. Men baadt er in een atmosfeer vol primitieve, simpele gewaarwordingen. En als de schemering zalvend neerzijgt over het landschap en de laatste stralen nog even haperen aan de hoogste twijgen, dan hoort men ergens op een verre glooiing een lied als een gebed opstijgen, en men blijft stilstaan om de visioenen niet te verjagen, die over het land en over ons zelf in wiegende zwermen komen neerfladderen.

Dr ROBERT CLAEYS.

Vier Russiese gedichten

Liedje van de Herfst

(Uit ‘Jevgéniej Onjégien’)

Reeds had de hemel herfst geademd,
Reeds zeldener had 't zonneken geglansd,
Korter was de dag geworden;
De geheimzinnige schaduw der wouden
Had zich met droef gesuis ontblaard;
De karavaan der schrewende ganzen
Was naar 't zuiden getrokken;
'n Nogal triestige tijd was genaderd:
Reeds stond November in de hof...

POESJKIEN.

Hindoezang

Het lied van de indiese gast.

(Uit Riémskiej-Kórsakof's ‘Sadko’)

Ontelbaar zijn er de diamanten in de grotten van steen,
Ontelbaar de paarlen in de middagzee,
Ontelbaar de wonderen van 't verre Indië...

Er bestaat in de warme zee
'n Wondere edelsteen;
Op die steen leeft 'n feniks,
'n Vogel met 't gelaat van 'n jonkvrouw.
Ononderbroken en zoet zingt ze liederen uit 't paradijs,
En laat haar pluimen openwuiven, en sluiert de zee...
Wie die vogel hoort, vergeet alles.

Ontelbaar zijn er de diamanten in de grotten van steen.
Ontelbaar de paarlen in de middagzee,
Ontelbaar de wonderen van 't verre Indië...

Vooruit, trójka![1]

(Tsugaanse romance)

Vooruit, trójka! Donzige sneew;
De vorstige nacht rondom.
Zilverachtig schijnt de maan.
Snel glijdt 't paartje met z'n tweeën voorbij...

Lief fluistert ie verzekering
En kijkt haar vriendelik in de ogen.
Maar zij is vol van onrust:
Belooft haar de liefde iets?
Als in bange dromen
Naar de verten snelde ze onophoudend voort,
En kan zich niet herinneren hoe lippen
Zich plots versmolten met haar mond...

Vooruit, trójka! Donzige sneew;
De vorstige nacht rondom.
Zilverachtig schijnt de maan.
Snel glijdt 't paartje met z'n tweeën voorbij...

Reeds was de nacht door 't morgenrood vervangen,
Goudgekleurd begon 't morgenuur,
De trójka met 'n kleine pasje
Keert weer naar huis.
Ach! Hoe lang duurt 't geluk?
Zouden ze niet wegschitteren als droom
Deze liefkozingen vol wellust
En de klank der wijnschalen?

Vooruit, trójka! Donzige sneew;
De vorstige nacht rondom.
Zilverachtig schijnt de maan.
Brengt men beiden nog weer bijeen?

(1) Driespan (slede of rijtuig). Etiniologie: trie of tróje (= drie) + konj (= paard).

Vólga, Vôlga!

(Het Lied van Stjénjka Rázien, de Atamán der Vrije Donse Kazákken).

‘Ik ben op de wereld gekomen om kwaad met kwaad te vergelden. Ge zegt dat uw ziel brandt van liefde; - de mijne wordt door haat verslonden.’
Stjénka Rázien.

Deze beroemde ballade vergt enkele inleidende aantekeningen(2).

't Juiste woord is k**a**zák en niet k**ó**zak. Zelfs indien men vroeger ook in 't Russies kozák mocht geschreven hebben, was toch de uitspraak kazák, gezien onbeklemtoonde **o** als **a** luidt. Het vrouwelik is kazátsjka(3).

Het woord is van Turks-Tataarse (Oeralo-Altaïese) herkomst. In 't Turks is de betekenis rover, in 't Tataars lichtgewapend krijgsman.

De Kazakken zijn dus vermoedelik van Tataarse afkomst.

Steeds door vijandelike volken omringd, vormden ze zich tot uitmuntende strijders.

De mannelike bevolking telde meer dan 1^6 man, zodat ze Rusland steeds met 'n aanzienlike krijgsmacht van lichtgewapende ruiters (karabijn en sabel) konden bijstaan.

De streek der Kazakken is 't oude land der Skuten (de stroomgebieden van Dnjepr, Don. Vólga en Oerál), ten N. waarvan de Neuroi woonden, d.w. de nog onverdeelde voorouders der Slaven. waarvan Herodotos (5de e.v. K.) spreekt.

Er zijn twee grote hoofdstammen: de Klein- en de Grootrussiese Kazakken.

(2) Boekenopgave:
Prof. A. Rambaud (Sorbonne): Formation de la Russie.
M. Chopin: Russie.
V. Soukhourline: Révolte de Stenka Razine.
N.B. Jopson (Univ. Londen): Verbreiding der Slaven.
Al. Tchapyguine: Stenka Razine.

(3) á, ó, enz. betekenen beklemtoonde a, o, enz.

Tot de Kleinrussiese behoren de Kazakken van de Dnjepr (Zaporogiese K.) en tot de Grootrussiese die van de Don (de vroegere Tanaïs), de Vólga en de Oeral of Jaïk, zoals die stroom tot de 18de e. heette.

De Zaporogiese Kazakken waren vermaard als woeste vrijbuiters. Za betekent: aan gene zijde, en poróg: stroomversnelling. 't Zijn dus die Kazakken die leven aan gene zijde - nl. naar de monding toe - van de stroomversnellingen die zich in de Dnjepr voordoen tussen Jekatjerinoslaf en Aljeksandrofsk.

't Steppenland van de Donse Kazakken vormde 'n afzonderlike Zuidrussiese provinsie met ± 1^6 inwoners. De hoofdstad is Novotsjerkask aan de monding van de Don, en zetel van 't bestuur, de biskop en de hetman (of getman).

Hetman en atamán zijn doublets met hoofdman, Hauptmann, enz., en betekenen Kazakkenopperhoofd, Kazakkenaanvoerder, enz. Onder de hetman staat de jessaoél of Kazakkenkapitein. De atamán wordt gekozen door 't volk. Ie heeft 'n zeer grote macht: beschikt over leven en dood. Ook in Polen bestond tot de aanvang der 18de e. 'n hetman, d.w. de opperste legerbevelhebber na de koning en door deze aangesteld.

Bijna overal, tussen de periodes van vreemde overheersing en eigenlike Russiese kolonizering is er 'n tussenperiode, nl. die van 't Kazakkenregiem. Deze avonturiers vormden o.z.t.z. 'n sport voorwacht en voorkolonizering. Aanvankelik liet men hun vrije handeling, om hun daarna, eens dat de vreemdrassige horden door hen uitgeroeid of verjaagd waren, hun veroveringen te betwisten.

De vrije stanîtsu(4) of dorpen van de Donse Kazakken vormden onder Tsarj Michaiél (1613-1645), de eerste Romanof en vader van Aljeks-jéj I (1645-1676), 'n autonome krijgskolonie die men 't 'Grote Leger van de Don' noemde en waarin de voortvluchtige horigen vrij werden. 't Donleger kreeg jaarliks soldij van de tsarj mede met kruit en lood en ook brood. Volgens haar statuut mocht deze Kazakkengemeenschap aan geen landbouw doen: 't waren veetelers, jagers, vissers, rovers en slavenhandelaars. Talloos waren de vrijvingen met Moskvá, de Tataarse chan in de Krum (en niet Krim), de Turkse sultan en de Perziese sjah.

(4) Vgl. 't partikel stan in Turkestan enz.; 't betekent [leger] kamp of stasion en houdt evenals stasion verband met 't werkwoord staan (stojátj).

De opstand van Stjénjka Rázien, de ‘hetman der geuzen,’ heeft men de eerste der Russiese omwentelingen genoemd.

Stjénjka is net als Stjópa en Stjepánoesjka 'n liefkozend verkleinwoord voor Stjepán of Stjefán[5].

Stjepán Timofjejevietsj Rázien behoorde tot 'n gegoede Donse Kazakkenfamilie en bekleedde 'n tamelik aanzienlike plaats in 't Donleger.

De opstand die ie deed losbranden, greep plaats tussen 1669 en 1671. 't Was de grootste volksbeweging tegen de bojárje[6] uit de Moskoviese of Oudrussiese periode (vóór Pjotr Vjelîkiej, 1682-1725): uitgaande van 't zuiden tastte ze gans Rusland tot aan de Witte Zee aan. Aanleiding tot de ontevredenheid was o.a. de belasting op 't zout (vgl. in Frankrijk Louis Mandrin in de eerste helft der 18de e.) en de ongerechtigheden aan 't hof van Aljeks-jéj Michajlovietsj. Maar ondanks de sosiaalpolitiese grond en omstandigheden dezer revolusie moeten we toch de figuur van Stjénjka Rázien hz. beschouwen als die van 'n avonturier en 'n

(5) In 't Russies wordt héél veel gebruik gemaakt van vleinamen en deze kunnen vaak van de ware naam sterk afwijken: zo b.v. Groénja, Groésja of Groésjenjka voor Agripîna of Agrafjéna.

Terloops geef ik hier voor de belangstellende lezer enkele inlichtingen betreffende de naamvorming die in 't Russies afwijkend is van de onze en derhalve tot moeilikheden aanleiding kan geven bij de lektuur van Russiese werken.
De familienaam gaat dg. uit op -of, d.i. de desinensie mannel. gen. plur., wat dus overeenkomt met ons ‘Van de...’ Tussen voor- en familienaam plaatst men de ‘tussennaam’, d.i. de voornaam van de vader plus de desinensie -ietsj. Nemen we als vb. Dimîtriej of Dmîtriej uit Dostojéfskiej's ‘Gebroeders Karamázof’. Gezien ie tot de familie der Karamaz behoort is z'n familienaam: Van de Karamaz, of: Karamázof - en gezien z'n vader Fjeódor of Fjédor (d.i. (Theodor) heet is z'n tussennaam Fjeódorovietsj, wijl Mîtja en Mîtjenjka z'n vleinamen zijn, zooals Aljósja de vleinaam is voor z'n broeder Aljeks-jéj. De vrouwelike namen gaan alle doorgaans uit op -a. De familienaam eindigt dus op -ova. De tussennaam wordt gevormd uit de voornaam van de vader, plus -na. Vb. Jeljéna Konstantinovna Antonóva. Bij 't aanspreken gebruikt men voor- en tussennaam zonder Meneer, of Mevrouw, of Mejuffer.

(6) 't Enkelv. luidt bojárien. 't Bijv. nw. bojárskiej beduidt: voornaam. Men zal 't woord vgl. met bárien, plur. bárje, d.i. Meneer.

rover, net als dit later 't geval is voor Poegatsjóf[7]. Op 'n bepaald ogenblik telde z'n leger 20.000 man en beliep 't aantal opstandelingen 200.000.

Volgens 'n oude vertelling roofde de Kazakkenbende van Stjénjka Rázien, tijdens 'n tocht naar 't Zuid-Oosten, 'n Perziese koningsdochter. Liefde kwam tussen de atamán en de prinses, maar hij offerde haar op voor z'n mannen. Wellicht gaat 't hier slechts om 'n sprookje. In ieder geval danken we er talloze kunstwerken aan, o.a. deze beroemde oude ballade en de overheerlike film van Toerzjanskiej.

Door verraad werd Stjénjka Rázien eindelik ten val en in Moskvá, in 1671, ter dood gebracht.

Tsarj Aljeks-jéj is niet alleen krachtig opgetreden tegen de Donse Kazakken, maar wist ook de suzereiniteit te verkrijgen over de Kazakken van de Dnepr, in ruil voor de hulp die ie hun atamán Chmjeljnîtskiej beloofde en verleende tegen de Polen.

Later doodde Pjotr Vjelikiej de vrijheid en regeringsloosheid van Oekráina ('t land ‘oe kraja’, d.i.: bij de grens), wijl Jekatjerîna Vjelîkaja zoals gezegd de Oeralkazakken overwon en ook de Zaporogiese roverrepubliek verpletterde.

In 1836 bracht Nikoláj I (1825-55) bij oekas[8] wijziging in 't statuut der Donse Kazakken om hun oude voorrechten nog meer in te korten en hun meer en meer in te lijven in 't sisteem van algeheel despotisme van 't tsárstvo. Te dien einde trof de tsarj hen in hun aloude gebruiken: tot dan was er volledige gelijkheid in rechten en plichten onder hen geweest; hun officieren werden door gans de gemeenschap gekozen; lijfeigenschap bestond niet; voortaan werden de graden uitgereikt door de tsarj en moesten geëerbiedigd worden, en de lijfeigenschap werd ingevoerd.

(7) Onder Jekatjerîna Vjelîkaja (1762-1796) barstte 'n volksopstand los, geleid door de boer Jemjelján Poegatsjóf en waaraan de mistevreden Jaïkkarakken ijverig deelnamen. Poegatsjóf deed zich doorgaan voor Pjotr III - de echtgenoot van Jekatjerîna, die deze had doen verbannen en doden in 1762 omdat ze wegens wangedrag met echtscheiding bedreigd was - en werd in 1775 in Moskvá terechtgesteld. Na deze opstand deed Jekatjerîna de naam van de Jaïkstroom, die terugsloeg op onafhankelikheidsherinneringen, veranderen in die van Oerál. Evenzo heetten de Pojasbergen van toen af Oerálgebergte.

(8) oekazátj betekent tonen en bevelen.

Vólga, Vólga!

1. - Van achter 't eiland,
   Uit de wijde golven van de stroom,
   Duiken op in bonte kleuren,
   Boten met gespitste boeg.
   Op de voorste is Stjénjka Rázien,
   Met in z'n armen 'n prinses,
   Feestend de niewe bruiloft,
   Vreugdevol en dronken.

2. - Achter hen is morren hoorbaar:
   ‘Ie heeft ons voor 'n vrouw geruild,
   Slechts 'n nacht met haar verbracht,
   Was ie 's morgens zelf tot vrouw geworden.’
   Dit morren en dit spotten
   Hoort de verschrikkelike hetman,
   En met krachtige hand
   Omgrijpt ie de gestalte van de Perziërin.

3. - Z'n zwarte wenkbrauwen trokken zich samen,
   Stormweer rukte heraan,
   Met woedend bloed waren gevuld
   De ogen van de atamán.
   ‘Alles zal ik offeren en geen berouw gevoelen,
   Geven zal ik de onstuimige kop.’
   En z'n machtige stem weergalmt
   Tot over de omliggende oevers.

4. - Wijl zij met neergeslagen ogen,
Niet levend en niet dood,
Zwijgend luistert naar de dronken
Woorden van de atamán.
‘Vólga, Vólga, eigen moeder,
Vólga, stroom van Rusland,
Zag je ooit zulk geschenk,
Van een Donse Kazák?

5. - En opdat tweedracht niet zou komen
Onder de lui der vrijheid,
Vólga, Vólga, eigen moeder,
Daar - ontvang de schone.’
Met machtige zwaai heft
Ie de schone prinses omhoog,
En werpt haar over boord,
In de samenstromende golven.

6. - ‘Waarom gij duivels, zijt ge treurig,
He, Fielka, dans jij sjoet(9)!
Hef aan, broertjes, ons vermetel lied,
Als herinnering aan haar ziel.’
Van achter 't eiland,
Uit de wijde golven van de stroom,
Duiken bontgekleurd,
Stjénjka Ráziens schepen op.

Vertaling uit het Russies en aantekeningen door

HERMAN THIERY.

(9) Naar, cfr. ons zot.

De Fransche buitenlandsche Politiek sedert 1919[1]

Verkeerdelijk denkt de wereld, dat de Fransche afgevaardigden ter Vredesconferentie de clausule omtrent de schuld aan den oorlog hebben gewild. Deze bepaling, evenals deze omtrent de uitlevering van de oorlogs-misdadigers, ontstonden uit Angelsaksisch initiatief. Het zou Wilson geweest zijn, die op deze wijze aan het Verdrag van Versailles een historischen rechtsgrond wilde geven, en de Engelschen zouden dit denkbeeld dankbaar ondersteund hebben. Immers, de feiten bewijzen, dat Duitschland, in Juli 1914, ten prooi aan een koortsachtige haast en een waren oorlogsroes, reeds de ultimata opstelde en verzond naar zijn gezanten, terwijl de nog volstrekt niet hopelooze onderhandelingen gaande waren. Op 2 Augustus 1914 overhandigt de Duitsche ambassadeur te Brussel, von Below, het ultimatum van Berlijn, waarvan de tekst reeds op 29 Juli in zijn bezit was. Die tekst was op 26 Juli door von Moltke opgesteld, onmiddellijk na de breuk tusschen Belgrado en Weenen. De officieele Duitsche documenten laten ten aanzien van deze data geen twijfel bestaan; en zij bewijzen een welbewust streven aan Duitsche zijde. Te Parijs kreeg von Schoen opdracht, naast een onzijdigheidsverklaring, die Duitschland de vrije hand tegenover Rusland zou geven, nog den volgenden waarborg te eischen: ‘overgave van de forten van Toul en Verdun, die door Duitsche troepen bezet moesten worden.’ Nooit heeft de Duitsche regeering één oogenblik kunnen denken, dat haar ultimata zouden worden aanvaard.

Wie zooals Frankrijk overtuigd is van het feit, dat de Republiek in 1914, zoowel rechtstreeks als onrechtstreeks via België. werd aangevallen, erkent, dat het meest elementaire rechtsgevoel herstel eischt van de schade, die de aangevallenen hebben geleden. Wie bedenkt, dat zelfs bij den terugtocht der Duitsche legers alle bruikbare fabrieken, mijnschachten en nijverheidsinstallaties opzettelijk werden vernield; wie het onmetelijke verlies aan arbeidskracht en vitaliteit beseft, dat ligt in het wegvallen van haast

(1) Onder dien titel verscheen een studie van W.C. Posthumus Meyes bij H.D. Tjeenk Willink & Zoon. Haarlem. Prijs fl. 0,50.

2 millioen dooden en verminkten aan Fransche zijde alleen, die begrijpt, met welke rotsvaste overtuiging Frankrijk bleef hechten aan een rechtvaardige vergoeding. Zoo meende het, begin 1923, door eindelooze moratoria en verzet getergd, door de Roer-bezetting betaling te kunnen afdwingen. Dit mocht niet baten. De bestudeering van het Dawes- en het Young-plan toont geen enkele aanwijzing aan voor de veronderstelling, dat Frankirjk 'alleen' op het ontvangen van herstelbetalingen zou hebben aangedrongen. Na 1 Juli 1931 was het met schadevergoeding gedaan. Het initiatief van de Amerikanen, die met grootsch gebaar riemen sneden van andermans leer, maar zelf hardnekkig aan betaling door hun schuldenaars blijven vasthouden, bracht haar tot een onrechtvaardig einde. Frankrijk werd, omdat het arme Amerika geen schade mocht lijden, de internationale zondebok. De Duitsche propaganda stelde dit voor als de gerechte straf voor Frankrijks hebzucht.

Frankrijk ontving in totaal, op basis van de Duitsche cijfers, daaromtrent, 10½ millioen mark, leveranties in natura, verrekening van afgestane gebieden, Duitsch particulier eigendom in den vreemde en de inlevering van de handelsvloot inbegrepen.

De Vereenigde Staten weigerden steeds de Fransche verplichtingen afhankelijk te stellen van de Duitsche betalingen aan Frankrijk, al bedroegen hun oorlogskosten (menschenlevens, goederen, materiaal) 'slechts' 131 milliard goud-francs; die van Engeland beliepen 378 milliard; deze van Frankrijk 809.

Het Fransche militarisme komt voort uit de overweging, dat de wensch alleen 'qu'ils nous fichent la paix' niet voldoende is om de vervulling daarvan te verzekeren. Locarno is het historische bewijs van Frankrijks pogingen om met den oostelijken buur in vrede en samenwerking, en vooral in vertrouwen op diens goede bedoelingen, te verkeeren. Duitschland werd lid van den Volkenbond, dank zij Briand. In Januari 1927 werkte deze ijverig mede aan de opheffing der intergeallieerde contrôle-commissie.

Duitschland beschikt nu over een millioenenleger (Reichswehr, S.S., S.A., politie, sportbonden, Stahlhelm, Bund Oberland, de Jungdeutsche orden, de organ. Ehrhardt), verder over een formidabel potentieel door zijn zware industrie en chemische nijverheid.

Ondanks de onnoemelijke hoeveelheden overtredingen van hetgeen te Versailles omtrent de bewapeningsgrenzen was bepaald; ondanks de tallooze manifestaties, in alle deelen van Duitschland, voor herbewapening, voor leger- en oorlogsverheerlijking; ondanks de vervolging van pacifisten; ondanks den stroom van brochures en geïllustreerde bladen, die het Duitsche volk in den waan brachten, dat een nieuwe omsingeling dreigde, werd het Rijnland ontruimd. Daarop volgde het in de geschiedenis der menschheid ongeëvenaarde en door Duitschland toegejuichte

woord van von Papen, dat het slagveld met moedervreugde op één lijn durfde stellen; dan kwam het saboteeren van de ontwapeningsconferentie. De theoretische erkenning van Duitschland's gelijk recht t.o.v. andere naties was het sein tot herbewapening in een tempo, zooals de wereld dat nog nimmer heeft aanschouwd. Het Hitleriaansche streven is te doorzichtig geworden. De Fransche vrees voor hernieuwde overweldiging is niet zoo ongegrond, als men van andere zijde wilde doen gelooven. 'Mein Kampf' wordt weer herdrukt en voorspelt den beslissenden oorlog met Frankrijk. die weldra zal komen. Dagelijks voert men in Duitschland hardnekkige propaganda voor haat, geweld, partijdigheid, liefde voor oorlog en veroveringszucht, in de pers, de litteratuur, de bioscoop. den schouwburg, de hoogescholen, de lagere scholen, door de radio.

Het berooide Duitschland geeft voor politieke propaganda in het buitenland 375 millioen Belg. fr. uit; Italië 180; Frankrijk en Engeland elk 105; dit alles jaarlijks.

In onmiddellijk verband met ons onderwerp wijzen we op de uitingen van Wilhelm Stapel, den hoofdredacteur van 'Deutsches Volkstum', een der leidende figuren van het huidige Duitschland, met zeer diepen invloed op het geestesleven van zijn volk. In zijn pas verschenen 'Eine Theologie des Nationalismus' noemt hij het Duitsche Rijk 'het' wereldrijk der toekomst, dat heel de aarde zal omspannen. 'De Duitscher, waar hij ook kome, moet als eersterangsburger boven alle anderen, boven de ingezetenen van het eigen land, worden begroet en geëerd. Wat eens het "civis Romanus sum" beteekende in het Romeinsche rijk, moet het "civis Germaniae sum" beteekenen in de nieuwe wereldorde. Het edele Duitschland zal de volkeren wijd en zijd verslaan; het zal hoog ten troon zetelen, alle rijken regeerende. Het eenige volk, dat over de anderen heerschen kan te hunnen bate is het Duitsche. Het Duitsche volk is het moederlijk volk aller Europeesche naties. Het Imperium Teutonicum is een heilig rijk, een gestalte der openbaring. De ideale Staatsman, roemrijk leider van het wereldrijk, zal de Duitsche keizer zijn: Heer en Vader der volkeren.'

JOZEF PEETERS.

Vlaamsche Letteren

Er zijn in den laatsten tijd enkele merkwaardige romans verschenen, waarvan de waarde groot genoeg is om ook buiten de enge grenzen van dit land een meer dan gewone belangstelling gaande te maken. We bedoelen de jongste boeken van Lode Zielens en Gerard Walschap.

Gerard Walschap, die vroeger ook als tooneelschrijver naar voren trad, bezit in hooge mate de kunst van het vertellen, die, in ons land, sedert het optreden der 'Van Nu en Straksers' wel leek te zijn verloren gegaan. In zijn romancyclus, bestaande uit de verhalen '**Adelaïde'**, '**Eric**' **en** '**Carla'**, uitgave: Nygh en van Ditmar te Rotterdam, is de voorstelling van de innerlijke en uiterlijke gebeurtenissen hoofdzaak en wordt geen aandacht gewijd aan de min of meer bewuste 'mooie' verwoording. Deze romancier heeft wat te zeggen. Liever: weergevend wat hij in het leven waarnam, tracht hij dit leven tot den lezer te doen spreken. Hij verwerpt de lange beschrijvingen, de meteorologische berichten, die in het werk der negentigers een zoo ruime plaats innamen. Terwijl een Streuvels, dien men - o.i. ten onrechte - algemeen aanzag voor den machtigsten epieker van zijn geslacht, tientallen bladzijden noodig heeft vooraleer met het eigenlijke verhaal te beginnen. voert een Walschap den lezer met het eerste hoofdstuk te midden van het gebeuren. Zoo deden ook onze eerste romanschrijvers, die, na 1830, bij ons volk den lust tot lezen weer aankweekten.

Zoo we ons niet vergissen, luidt de gemeenschappelijke titel van de Duitsche vertaling van den cyclus: 'Die Sünde der Adelaïde'. Deze titel synthetiseert op uitstekende wijze de dubbele beteekenis van deze roman-reeks. Het begrip 'zonde' beheerscht de ontwikkeling van de feiten in de drie boeken. Adelaïde heeft de zonde bedreven waarvoor haar geslacht boeten zal. Zij bleef bewust kinderloos gedurende den tijd, dat haar man nog studeeren moest. Nog vóór dan haar eerste en eenig kind geboren wordt, brengt een onderhoud met een priester haar het besef van haar zonde bij en meteen van de noodlottigheid der straf. Of ze zal haar man aan een andere vrouw moeten afstaan, of een ongeluk zal haar kind bedreigen. Het is echter niet het zuivere verloop van dit ethisch proces dat de schrijver schetst. Hij heeft dit conflict versterkt door het te verbinden met een tweede probleem: dat der erfelijkheid, waardoor de levensgang van Adelaïde wordt beheerscht. De vader van de jonge vrouw gaat n.l. ten onder in

krankzinnigheid. Zoo is deze romancyclus gebouwd op twee sterke peilers: deze van de katholieke moraal en deze van de leer der erfelijkheid, die de Zolaïsten reeds inspireerde.

Walschap ontleedt met onverbiddelijke scherpte elke innerlijke roering van zijn menschen. In dat opzicht is zijn eerste roman ‘Adelaïde’ de merkwaardigste van den cyclus. Eenigszins zwakker, want van een geringer gebondenheid, lijkt het overgangswerk ‘Eric’. In ‘Carla’ - de roman der verzoening met God - ontplooit de auteur een epische kracht, die hem toelaat de volledigheid van een levenslot te omvangen.

Er is in de psychologische analyse, welke van deze boeken de groote aantrekkelijkheid uitmaakt, wellicht te gispen een stelselmatigheid en een opzettelijkheid, die het verhaalde doen voorkomen als bewust bedacht. Het kan echter niet worden ontkend, dat de auteur de gave bezit zijn ficties levenswaar voor te stellen.

Aan het werk van twee Fransche schrijvers van dezen tijd doet de romankunst van Walschap denken. Aan dit van Julien Green, den auteur van Leviathan, en aan dit van François Mauriac, wiens opvattingen betreffende het recht van den katholieken romancier om alles te zeggen en bij het beschouwen der zonde geen detail te verzwijgen, hij blijkbaar deelt.

Men kan de kunst van Walschap wat stroef vinden, oordeelen, dat het haar mangelt aan geestelijke vlucht, aan grootschheid en aan gemoedswarmte. Men kan ook onaangenaam getroffen worden door enkele gewild-pathetische en zelfs melodramatische wendingen in den verhaaltrant. Aan de inwerking van zijn suggestief psychologisch vermogen ontsnapt de lezer al evenmin als aan den invloed van zijn groot verteltalent.

Lode Zielens' kunst is warmer en menschelijker dan deze van Walschap. Ze is doorgloeid van een hartstochtelijke, eenigszins romantische aanvoeling van het leven, gedragen ook door een machtige liefde voor de onterfden en de verdrukten, voor allen, die zich aan het einde van iederen dag vol wee en ellende afvragen: ‘Waarom leven wij?’ De zware roman, waarin Zielens een bijna synthetisch beeld van het vóór-oorlogsche proletariërsleven in de grootstad heeft gegeven, draagt dan ook dezen suggestieven titel: ‘**Moeder, waarom leven wij?**’ Uitgave: N.V. ‘Elsevier’ te Amsterdam. Het is een der meest ontroerende boeken. die er in den laatsten tijd in de Nederlanden zijn verschenen.

Hoofdpersoon in dezen roman is Netje - het type van de duldende volksvrouw, die in zich draagt schatten van liefde. Haar volledigen levensgang verhalend, voert de schrijver zijn lezers doorheen de sombere dalen van het proletariërsleven. Hij vertelt van het schoonste, dat daar de menschen beleven, en ook van het allerlaagste, dat ze soms bedrijven. Hij doet het op delicate en

gevoelige wijze. Er is veel schaduw in dit boek - maar hier en daar breekt een straal van schamel geluk door de duisternis.

De roman van Zielens, waarin niet te tellen motieven worden verwerkt, doet denken aan wat men in de Fransche literatuur van dezen dag een ‘roman fleuve’ noemt. En als men dan ‘Moeder, waarom leven wij?’ gaat vergelijken met den meest populair geworden der romans-fleuve, met ‘Voyage au bout de la Nuit’, van Céline, dan valt deze vergelijking in het voordeel van Zielens uit. In zijn boek waardeeren we een grooter eenheid, een subtieler afgerondheid in de uitwerking der episodes, een grooter verscheidenheid ook, dan in het werk van den Franschman.

Zielens vertelt met een wanne gemoedelijkheid. De schraalheid, die den stijl van Walschap kenmerkt, is hem geheel vreemd. Hoewel hij steeds eenvoud van verwoording betracht, komen de beelden, als spontaan, opbloeien uit zijn simpele zinnen.

We aarzelen niet een zoo levensecht verhaal als ‘Moeder, waarom leven wij?’ te begroeten als den merkwaardigsten roman, die er in den jongsten tijd in Vlaanderen is verschenen.

Timmermans heeft vroeger het land van Sint-Franciscus bezocht. Men vindt het relaas van dit bezoek in zijn, hier vroeger besproken reisverhaal ‘Naar waar de Appelsienen bloeien’. Deze Italiaansche reis schijnt Timmermans te hebben ondernomen, speciaal met het oog op het schrijven van een roman, waarin de H. Franciscus, de dichterlijke ‘poverello’, de hoofdpersoon zijn zou. Aldus is ontstaan ‘**De Harp van Sint Franciscus**’ (Uitgave: Van Kampen, te Amsterdam).

Van het uiterlijk leven van den Heilige heeft Timmermans op zijn gewone kleurige en sappige wijze verhaald, hierbij botvierend zijn zin voor anecdotische bizonderheden, die het best met zijn eigen aard overeenstemmen. Ons nader gevoerd tot het innerlijk van den Heilige heeft hij echter niet. En de ‘Harp’ is gebleven een van die onderhoudende boeken met geschreven en ook geteekende beeldekens, zooals Timmermans er al meer heeft ontworpen en waarvan altijd uitgaat een eigenaardige bekoring. Wie nu niet alle boeken van den schrijver van ‘Pallieter’ las, zal heel zeker de picturale frischheid van de ‘Harp’ zeer waardeeren en den auteur geen hoogere eischen stellen. Misschien heeft deze onbevangen lezer gelijk en wil Timmermans niets méér zijn dan een geestig ‘enlumineur’ van volksche geschiedenissen, een voortzetter van de kunst der oude folkloristische schilders. En in die hoedanigheid blijven we hem steeds waardeeren. Maar hij zou toch eens iets anders moeten probeeren.

LODE MONTEYNE.

Boekbeschouwing

Dr Romein (Jan). - Machten van dezen tijd. Wereldbibliotheek, 1933, 488 blz.; fl. 3,75.

Moge dit voortreffelijk overzicht van de voornaamste problemen der hedendaagsche internationale politiek zijn weg banen. Al wie eenigszins het belang van de behandelde stof beseft, zal de zeer groote beteekenis van dit werk weten te schatten en den schrijver oprecht dankbaar zijn voor zijn onvermoeiden en hoog-ernstigen arbeid. Wie het leest, en onze wensch is, dat duizenden het in dezen tijd zouden doen, zal de nauwgezetheid erkennen waarmede de auteur de laatste literatuur en de nieuwste inzichten heeft doorgemaakt en benut, en vooral de helderheid van zijn uiteenzetting. Dr Romein graaft diep en opent onvermoede perspectieven.

Nadat hij vooraf verklaard heeft, wat hij begrijpt onder objectiviteit en subjectiviteit, schetst hij in zijn inleiding de beteekenis van het imperialisme, zijn samenhang met het kapitalisme, den strijd om de grondstoffen, de rol van de bewapeningsindustrie, van technocratie en dualistische economie, de ontwikkeling; van de nationale bourgeoisie in Japan, Indië, China.

Uit het 1^e^ hoofdstuk, 'De liquidatie van den wereldoorlog en het herstelprobleem,' onthouden we vooral de blz. nopens de vredesverdragen na den Wereldoorlog, den Volkenbond, het Minderhedenprobleem, de territoriale conflicten sinds het bestaan van den Bond, ontwapening en bewapening, valuta-oorlog, handels- en toloorlog.

Uit het 2^e^ hoofdstuk, 'Het Brische Wereldrijk': Verhouding tusschen het Britsche Rijk en de Vereenigde Staten, verhouding tot de rijksdeelen, tot de rest van de wereld.

Het 3^e^ kapittel bestudeert grondig 'Het Amerikaansche Rijk' (o.a. Roosevelt's politiek; militariseering).

Op een zeer merkwaardige wijze krijgen Frankrijk en het Fransche blok in Europa, benevens de Fransch-Italiaansche tegenstelling, hun plaats in deze systematische bespreking, en worden beoordeeld met kalme bezadigdheid en wetenschappelijken ernst.

Het 5^e^ hoofdstuk gaat over 'Italië' (...Oorlogskansen; kern van het fascistische probleem; onderscheid met het bolsjewisme; tegenstanders van het fascisme; oorzaken van zijn voortbestaan; buitenlandsche verhoudingen).

Een juiste en goed bepaalde formuleering van 'Duitschland tusschen de Mogendheden' volgt dan (Het Derde Rijk; het nationaal-socialisme; buitenlandsche politiek; toekomst). Het determinisme wordt gehuldigd met de verklaring: Er zijn volken, wien het altijd goed of toch redelijk gaat; er zijn er ook, die nooit aan hun tragisch lot ontkomen. Tot de eerste groep behooren zoowel Engeland en Frankrijk, als Nederland en Zwitserland; tot de tweede groep zoowel het Joodsche volk en de Armeniërs, als het Duitsche. Dat is Duitschland's tragiek. Versailles heeft een nieuw nationaal bewustzijn in de Duitschers gewekt, dat door de wijze en den tijd van ontstaan echter van zijn luister beroofd is en zich uit als wraakzucht tegen al diegenen, die buiten die nieuwe gemeenschap staan niet

alleen, maar zelfs tegen hen, van wie men veronderstelt, dat zij er buiten staan. Het Hitler-bewind heeft door zijn brute terreur tegen zijn politieke tegenstrevers, door zijn vervolgingen, door het publiek verbranden van de werken der beste vertegenwoordigers van de Duitsche literatuur en der wetenschap, blijk gegeven meesterlijk de kunst te verstaan om zich te isoleeren.

Het naaste toekomstbeeld is duister. De prognose kan niet anders dan somber luiden. De binnenlandsche strijd is niet uitgestreden. De nationaalsocialistische vloedgolf was over zijn natuurlijk hoogtepunt heen, toen de beweging aan het bewind kwam. De gedachten van Strasser zijn in de massa niet dood. In het Derde Rijk zal een strijd ontbranden tusschen de bourgeoisie en het jonkerdom eenerzijds en het proletariaat anderzijds, waarvan het resultaat niet anders kan zijn dan een vorm van proletarische dictatuur, omdat terugkeer van een maatschappij tot een vroegere faze tot de sociologische onmogelijkheden behoort.

Het 7e (Oost-Europa en zijn Problemen), 8e (Sowjet-Unie, Communisme), 9e (De Wereld van den Islam) en 10e hoofd-tuk (Verre Oosten, Groote Oceaan) leveren het bewijs, dat Dr Romein als universitair man zijn stof beheerscht.

Een volledige boekenlijst, een jaartallenlijst, een bladwijzer en een lijst der 40 afbeeldingen doen dit flinke werk nog meer waardeeren.

Migeon (Madeleine). - Sous la Terreur brune. Moorthamers frères, Anvers, 1933; 224 blz.; 10 fr.

Deze: ‘Choses vues’ vormen een document van onmisbare beteekenis. Op eerlijke wijze openbaart de schrijfster ons haar angst tegenover de Oostelijke oorlogskoorts, die den Europeeschen vrede bedreigt. Want dat Hitler oorlog wil, is voor haar een afgedane zaak. 't Is de eenige manier om het volk te doen vergeten, wat hij beloofd heeft en waarnaar het vruchteloos blijft trachten. Zij is overtuigd, dat allen, geestdriftig, zullen volgen. Allen hebben in den Führer een blind vertrouwen en zullen hem aankleven, tot zij de ineenstorting van zijn systeem bespeuren.

Nieuwe uitgaven

Van de samenwerkende maatschappij Volksdrukkerij, Gent:

GEO. VERBRUGGE: Zedelijke en staatsburgerlijke Opvoeding; handleiding voor de leerkrachten, 172 blz.

Van de N.V. Uitgevers-Maatschappij De Tijdstroom, Lochem:

HILBRANDT BOSCHMA: Het Raadsel van de Jodenvervolging; 32 blz.; 30 cents.

Een brochure die de jodenvervolgingen opsomt en afkeurt en o.m. ‘Mein Kampf’ niet spaart. Er blijkt uit ‘dat, van welken kant men het jodenvolk ook beschouwt, en hoezeer men ook al de fouten en zwakheden der joden naar hun volle gewicht laat gelden, toch elke klacht daarover op onze lippen moet verstommen, daar zulke

k l a c h t over de joden met dubbele zwaarte als een a a n k l a c h t op de christenheid terugvalt.'

Van Georg Westermann, Braunschweig:

Dia, ein Orbis pictus für die Freunde des Lichtbildes im Unterricht; Heft 11; RM. 6.50.

40 diapositieven, waarvan 32 gekleurd, o.a. beelden voor Daumerlingsvertelsels van Grimm, uit het Oud Testament, over Luther, over Oost-Pruisen, over het menschelijk lichaam en zijn organen.

Van de N.V. Van Gorcum & Co, Assen:

C. JACOBS: Het blijde geheimnis, een tweede bundel Kerstverhalen, zelfstandig vervolg op ‘De Ster van Bethlehem’; 102 blz.; fl. 1,90; geb. fl. 2,50.

Inhoud: Voorwoord (G. Horreüs de Haas); Dies Natalis Invicti (Maurits Sabbe); Kerstnacht (Felix Timmermans); Hanne's Kerstfeest (Anton Coolen); De eerste Kerstboom (H. van Dijke); Een Kerstgast (Selma Lagerlöf); Een Kerstgeschenk (M. van Kampen); De roode Bouffante (Mien Labberton); Hans de Klokkenluider (Johan Fabricius).

Algemeen Nederlandsch Tijdschrift voor Wijsbegeerte en Psychologie (voortzetting van het Tijdschrift voor Wijsbegeerte); 27e jg., 1e afl.

Daarin o.m. een artikel van Prof. Dr H.J. De Vleeschouwer (Gent) over de genesis van Kant's critisch vraagstuk in het jaar 1771.

Van Heinrich Minden, Dresden en Leipzig:

RICHARD PLATTENSTEINER: Der Schustersfranzl, Lebens- und Leidensgeschichte eines humorvollen Flickschusters; 135 blz., met illustraties. RM. 1; geb. RM. 1.50.

Van het bestuur van den ‘Moniteur Belge’, Leuvensche straat, 40, Brussel:

Tweede lijst der door de permanente commissie (belast met het vaststellen en eenmaken der Nederlandsche terminologie) behandelde en door den Ministerraad aangenomen tweetalige benamingen van de diensten, comité's, commissiën, raden, besturen, betrekkingen, enz., rechtstreeks of onrechtstreeks van de openbare besturen afhangende; 40 blz.; 1 fr. 50 c. De schriftelijke bestellingen worden tegen verrekening met porto opgestuurd.

Van 't Comité tot Verdediging van de Rechten der Joden, Paleisstraat, 35, Antwerpen:

Het IIIe Rijk en de Joden; eenige dokumenten; 250 blz.

Na een inleiding komt een hoofdstuk over voorbedachtheid (programma der N.S.D.A.P., meening van leiders, vertrouwelijke instructies); daarna een samenvatting van gebeurtenissen in '32 en '33 en de verkiezingsuitslagen; wreedheden en uitspattingen (o.m. de concentratiekampen); boycot; zuivering der bibliotheken; lijst van verboden boeken, enz.; de ‘Protokollen der Wijzen van Zion’, waarvan bewezen wordt dat ze een vervalsching zijn van een geplagieerde brochure, dertig jaar voor het eerste Zionistencongres verschenen; ontslagen ambtenaren, professors, enz.; de wereldmeening.

Taalonderwijs in vroegere Tijden[1]

Reeds sedert de Middeleeuwen heeft men in West-Europa allerlei middelen toegepast voor het aanleeren van levende talen. Al deze methodes kan men terugbrengen tot twee soorten, die wij nu noemen: de analytische en de synthetische.

De analytische methode heet ook de natuurlijke, practische of inductieve. Ze begint met de mechanische inoefening, instudeering van de stof en leert hieraan de regels herkennen en ontwikkelen. De synthetische, ook wetenschappelijke of deductieve genoemd, volgt den omgekeerden weg: van den regel naar het voorbeeld. Dezen laatsten weg hebben alle geleerde scholen tot ± 1880 gevolgd; sinds dien tijd gebruikt men de zoogenoemde direkte methode, die nu nog, wel is waar eenigszins gewijzigd, overal wordt toegepast.

Deze direkte methode is opgekomen als reactie tegen de erbarmelijke resultaten, vooral in het opzicht van de practische kennis van de vreemde talen - kunnen spreken, correcte uitspraak, enz. - waartoe de vroegere synthetische methodes hadden geleid. Nochtans moet men zich niet inbeelden dat zij een nieuwigheid was. Reeds in de XVIde eeuw kende men ze in Engeland, en in Duitschland, op 't einde van de XVIIIde eeuw, was ze in eere bij de Philanthropinisten van Basedow.

Van het eigenlijke onderwijs uit vroegere tijden zijn wij maar slecht op de hoogte: wel kennen we een paar groote paedagogen en de door hen voorgeslagen leerstelsels; doch de methodes en de procédé's in de klasse zijn ons om zoo te zeggen nog onbekend.

Daarom is het ook moeilijk de geschiedenis der methodes voor het onderwijs in de moderne - of levende - talen, juist te schetsen. We kunnen ons alleen baseeren op de werkjes, die ons zijn overgeleverd.

(1) Les gehouden bij het aanvaarden van den cursus in de methodologie en de didactische oefeningen van het onderwijs der Germaansche talen, aan de Vrije Universiteit te Brussel.

De methode, of de keus van de methode, hangt af van het doel dat men bij het aanleeren van een vreemde taal voor oogen heeft: of men die taal practisch wil kunnen gebruiken: spreken, schrijven, enz., dan wel alleen een werk in die taal geschreven slechts kunnen verstaan. Verder kan de methode niet gescheiden worden van de heerschende ideeën over taal en taalstudie: de XVIdeeeuwsche humanisten maakten Fransche - en Nederlandsche - grammatica's op Latijnsche leest geschoeid, dus zuiver synthetisch; de neo-philologen van onzen tijd gaan uit van den klank, van de gesproken taal en leeren ze inductief. Eindelijk zal eerst dan een methode voor het aanleeren van een vreemde taal kunnen ontstaan, wanneer de behoefte aan kennis van vreemde talen zich doet gevoelen. Doel bij taalkennis, conceptie van taalstudie en behoefte aan kennis van levende talen hebben gewisseld, in de vroegere eeuwen en in de verschillende ons omringende landen. Daar dient rekening mede gehouden te worden.

Vroeger ging een toenemende behoefte aan kennis van vreemde talen gepaard met den economischen bloei van een land, m.a.w. de practische studie van vreemde talen werd beoefend door de kooplieden. De studeerenden beschikten immers over 't Latijn.

Een zelfde opmerking geldt de studie van de moedertaal: eerst de Vlaamsche poorter moest practische kennis in eigen taal hebben, een behoefte waarin Maerlant heeft voorzien; en ook van dien tijd dagteekenen de eerste stadsscholen in Vlaanderen, waar men ook het Vlaamsch door middel van den **Dietschen Catoen** doceerde[(1)].

Op die wijze ontstonden ook in den loop van de XVIde eeuw het **Vocabulare** van Noël de Barlaimont (editio princeps 1530. verloren gegaan; dan 1536 te Antwerpen bij Vorsterman) en de **Colloquia** van F. Fickaert, 1616 (door Prof. Verdeyen opnieuw uitgegeven). De bedoeling was, den Waalschen en den Vlaamschen koopman een practisch taalboekje te verschaffen. Het Vocabulare bevat niet alleen een woordenlijst, zooals zijn naam doet verwachten, maar ook een zeker aantal gesprekken. Ongetwijfeld voldoen de aldus door de Barlaimont opgenomen gesprekken aan een economische behoefte. Voor den Antwerpenaar en den te Antwerpen wonenden koopman, die beiden weldra handel zouden

(1) Te Winkel, Maerlant als Spiegel der 13^{e} eeuw, p. 325.

drijven met alle landen van Europa, werd de kennis der levende talen een steeds dringender noodzakelijkheid, waaraan de achtereenvolgende drukkers trachtten te gemoet te komen door telkens weer aan nieuwe talen een plaats te gunnen en den inhoud aan de omstandigheden en de eischen der lexicologie aan te passen. Wanneer naast het Nederlandsch en het Fransch de voornaamste Europeesche talen: Spaansch, Italiaansch, Duitsch en Engelsch, een plaats hebben gekregen en ondertusschen aan de kennis van het Latijn voldoening is geschonken, houdt de uitbreiding te onzent op. Op het oogenblik dat de **Colloquia septem linguarun** verschijnen, 1586, heeft Antwerpen zijn hoogsten bloei bereikt. Met het slinken van zijn welvaart gaan in de Zuidelijke Nederlanden de Colloquia achteruit. Er verschijnen haast geen uitgaven meer en als de Brusselsche drukker Mommaert ze in 't jaar 1624 weer ter perse legt, zijn ze tot een viertalig boekje ingekrompen en keeren wij terug tot den toestand van het jaar 1558. Te Amsterdam daarentegen wordt in 1598, juist in den tijd, dat de rijke Portugeesche Joden zich aldaar komen vestigen (V. Ginneken, **Handboek der Nederlandsche Taal,** II, p. 150 een **Colloquia octo linguarum** uitgegeven, waarin een achtste taal, het Portugeesch, wordt opgenomen (Verdeyen, **Coll.** I, p. XVII).

Het is een niet geringe verdienste van de Barlaimont, dat hij voor de studie der levende talen een methode heeft gebruikt en uitgewerkt, welke zoo volkomen in de behoeften van zijn tijdgenooten voorzag, dat zij ongewijzigd gedurende meer dan anderhalve eeuw heeft stand gehouden binnen en buiten onze grenzen. In de Middeleeuwen kwam ze reeds sporadisch voor, en wel in een werkje dat een van de bronnen van het Vocabulare moest worden: het Brugsche **Bouc der Ambachten,** Dit is een verzameling gesprekken over allerlei onderwerpen, te Brugge door een Waalschen schoolmeester gemaakt, en wel ca. 1349. Het is Nederlandsch-Fransch, en onlangs opnieuw uitgegeven door Prof. J. Gessler.

Van dit Brugsche **Livre des Métiers** zijn maar weinig navolgingen of soortgelijke bewerkingen bekend. Ik kom hierop later terug. Doch dit brengt er ons toe te spreken over nog oudere werkjes, al of niet in spreekvorm, o.a. om Fransch te leeren en die

men vooral in Engeland aantreft, in Duitschland echter ook, maar in veel, veel beperkter aantal.

In Engeland zien we reeds kort na de Verovering door Willem den Normandiër (= den Veroveraar) dat de studie van het Fransch beoefend wordt: bijv. in een paar **kleine handleidingen over spelling, enz.** Doch tegen 't einde van de XIIIde eeuw verschijnt een handig werkje, waaruit tevens blijkt, dat het Fransch reeds als vreemde taal werd aangezien. De auteur: Gautier (of Walter) de Bibbesworth was een Engelschman uit de hoogere standen. Zijn werk heet: **le Treytyz qe mounsire Gauter de Bibbelesworthe fist a ma dame Dyonisie de Mounchensi pur aprise de language.** Het was, te oordeelen naar het groot aantal nog bestaande afschriften, een zeer gewild leerboek voor de kinderen van de hoogere standen. Zeer practisch ingericht, gaat het over het dagelijksche leven en geeft wel eens een paar inlichtingen omtrent de spraakkunst. Het begint met de geboorte: hoe de zuigeling dient gevoed en verzorgd; het rijm dient als mnemotechnisch middel (geheugenverzen). Het Fransch is vergezeld van een paar interliniaire Engelsche glossen. Het kind, zegt Bibbesworth, moet Fransch leeren, zoohaast het kan spreken. Aldus worden eerst de deelen van het lichaam genoemd, met veel aanwijzingen voor de geslachten en de naamvallen, over homofonen met verschillend geslacht: ‘kaunt deivunt dire **moun** et **ma, soun** et **sa, le** et **la, moy** et **jo**...’:

> Vous avet la levere et Ie levere (lippe, hare)
> Et la livere et le livere (pound, book),
> La levere si enclost les dens;
> La levere en boys se tent dedens;
> La livere sert en marchaundye;
> Le livere nous prend clergye.

Daarna krijgt de leerling den woordenschat van al **dedens et deors,** d.i. kleedij en voedsel, bijv.

> Vestet vos draps mes chers enfauns,
> Chaucez vos brays, soulers, e gauns,
> Mettet le chaperoun, covrez le chef, etc.

Daarna het voedsel, met, na den maaltijd, een uitweiding over de verschillende diersoorten en de werkwoorden die hun geluid weergeven **(homme parle, cheval hennist,** etc).

Verder leert de leerling de termen over de natuur, 't huiselij kleven **(arer, rebiner, waterer, semer, sarcher, syer, faucher...)** en waar het voedsel vandaan komt.

Van de velden gaat hij over tot de bosschen, de rivieren (leeren jagen en visschen), wat den schrijver er natuurlijk toe brengt, te handelen over de jaargetijden, de dieren, de vogels, enz. Men ziet dus, hoe methodisch de stof geordend is: concentratiemethode.

Intusschen verschijnen er nog meer werkjes van dien aard: namaaksels van Bibbesworth, als het **Nominale sive Verbale** in **Gallicis cum expositione ejusdem in Anglicis.** Het is anoniem. Het geeft meer Engelsche woorden en plaatst ze nu achter of onder den Franschen tekst.

Gedurende de XIVde eeuw was het Anglo-Fransch stilaan van het continentale Fransch afgeweken, en nu zocht men zooveel mogelijk het Parijsch Fransch **(la droite languague de Paris)** te benaderen. Daarom werd vloeiend spreken hoofddoel; correctheid in kleinigheden en spraakkunst werden bijzaak. Maar vloeiend kunnen spreken bracht met zich den eisch van een correcte uitspraak. Men gaat dus meer nadruk leggen op de uitspraak.

Zoo verschijnt **Femina:** dat boek bestrijkt dezelfde onderwerpen als Bibbesworth, doch in een andere schikking. De tekst bestaat uit disticha, twee Fransche regeltjes, berijmd, gevolgd door de Engelsche vertaling. Aan 't slot hebben wij een kalender, en een lijst van woorden in drie kolommen: spelling, uitspraak en beteekenis.

Op 't einde van de XIVde eeuw verschijnt de **Manière de langage.** 't Was een soort gesprekboekje, ten behoeve van reizigers, kooplieden, enz., die er meer op uit waren een practische kennis van 't Fransch te hebben dan een grammaticale. En hierin is er geen Englsche vertaling meer: eenvoudig een paar zinnen en uitdrukkingen over gewone onderwerpen, zonder vertaling en zonder grammatica. Er bestonden verscheidene zulke boekjes, waarvan we nog talrijke handschriften overhebben.

Het oudste in datum is van 1396; de schrijver is een Engelschmans, die te Orleans vertoefd had. Het gaat over 't menschelijk lichaam (woordenschat), dan komt een gesprek tusschen een heer en zijn knaap, die opdracht krijgt bij den lakenhandelaar boodschappen te doen, ook bij den ‘mercer’ (handelaar in zijden en

andere kostbare stoffen) en den stoffeerder; dan komt ‘comment un homme chivalchant ou cheminant se doit contenir et parier sur son chemin, qui voult aler bien loin hors de son pais’; allerlei vragen en antwoorden (ook met synonieme wendingen) betreffende een reisdag in Frankrijk (gesprekken met den herbergwaard; tusschen een tuinier en een spitter, een bakker en zijn helper, enz.); een andere ‘manière de parler’ (= hoofdstuk) geeft de verschillende groetformules van een dag.

Omtrent 1399 verschijnt een **Petit Livre pour enseigner les enfanz de leur entreparler comun françois,** dan nog een in 1415: een knaap antwoordt op de vragen van een heer en zegt dat hij bijv. in 't Fransch de deelen van zijn lichaam kent, etc.

In de XVde eeuw hebben dus deze gesprekboekjes het vroeger type van practisch handboekje voor Fransch verdrongen, nl. de metrische vocabularia. De ‘Manières’ voorzagen door hun dialogen in een groot deel van de stof der Vocabularia. Daarbij hielden zich deze vocabularia - in aansluiting met Bibbesworth c.s. - meer bezig met feodale zeden en het akkerleven der Middeleeuwen. De Manières de langage hielden daarentegen meer rekening met de nieuwe omstandigheden.

Dan verschijnt ook, nog steeds ten behoeve van de kooplieden, naast de gesprekboekjes en de epistolaria, modellen voor allerlei brieven en andere geschriften van kooplui, als facturen, ontvangstbewijzen en contracten: ze heeten ‘cartulaires’.

De eerste gedrukte leerboeken waren ook bestemd voor het onderwijs in het Fransch en voor kooplieden. Het oudste is **The Rygt good lernyng /for the lerne/ shortly Frenssh and Englyssh,** van de pers van William Caxton (1483).

K. Lambley **(The teaching and cultivation of the Frensch language in England during Tudor and Stuart times, with an introductory chapter on the proceeding period.** Manchester, 1920), aan wier meesterlijk werk ik dit alles ontleend heb, is van meening, dat de oudere Engelsche gesprekboekjes, die alle eerst tegen 't eind der XIVde eeuw verschijnen, zonder twijfel onder den invloed van de Vlaamsche gesprekboekjes moeten gestaan hebben, waaronder het Brugsche **Bouc der Ambachten** het eenig nog bekende is. In ieder geval gaat Caxton's tekst terug tot een latere redactie van het **Livre des Métiers** (begin XVe eeuw). Ik hoef hier niet over

't werk van Caxton uit te weiden, daar ik later toch op het Livre des Métiers terugkom. Dit boekje van Caxton nu was in Engeland niet het eenig: 't werd gevolgd door andere, die men opgesomd vindt bij Lambley.

Het zou me te ver leiden, moest ik al de methodes opsommen en de verdere geschiedenis van de kennis en het onderwijs van 't Fransch in Engeland geven. Over dit alles wordt de belangstellende ruimschoots ingelicht door K. Lambley in haar zooeven genoemd boek. Toch wil ik dit eerste deel niet verlaten zonder nog te wijzen op een anderen interessanten paedagoog uit de XVIde eeuw in Engeland: G. de la Mothe, N. Hij was een Fransch réfugié. Hij schreef **The French Alphabet** (1592), een zeer practisch boekje. Het gaf regels voor uitspraak en familiare dialogen over gewone zaken (groeten, weer, tijd, koopen, enz.), gevolgd door een reeks zegswijzen en spreekwoorden **(Treasure of the French Tongue).** De methode (door hem zelf uitgelegd) is: een goed leeraar hebben; de letters en syllabes correct leeren uitspreken; dan lezen: eerst traag, drie à vier regels per dag, ieder woord vier à vijf keeren spellen; lezen en uitspreken, dan dien zin vertalen, in 't Engelsen (woord voor woord), en dien zin overschrijven in een daartoe bestemd schrijfboek en dan van 't blad trachten te vertalen. Daarna opnieuw uit 't Engelsch terug in 't Fransch vertalen (op deze werkwijze wijst nu ook een Fransch hoogleeraar in 't Duitsch te Rijsel: A. Pinloche, die dat noemt: **retraduction,** in **La nouvelle pédagogie des langues vivantes**(1).

Zoo, gaat de la Mothe voort, moet men alle dagen doen, en steeds het ‘Alphabet’ herhalen. Later mag men sneller lezen en vertalen. Eindelijk is het best kennis te maken met een Franschman of zelfs, als de mogelijkheid daartoe bestaat, een Franschen Bijbel te koopen en alle dagen naar de Fransche sermoenen te gaan luisteren. Ook moeilijke boeken lezen en aanteekeningen nemen.

Over 't algemeen bevatten de Engelsche taalboekjes van dien tijd: XVIIde eeuw, regels over uitspraak, spraakkunst, leesoefeningen en een woordenlijst. Ze zijn in het Fransch en in 't Engelsch geschreven. Gewoonlijk vertaalde men uit het Fransch in 't Engelsch.

Men hechtte ook veel gewicht aan een correcte uitspraak;

(1) Paris, 2e éd., 1927, p.p. 82, 84.

grammatica werd als bijzaak onderwezen en alleen de hoofdregels dienden onthouden te worden. Spoedig ging men over tot conversatie. 't Latijn werd op dezelfde wijze onderwezen: door dialogen. Men ging daarbij te werk ongeveer als nu bij 't onderwijs in de moderne talen: 't omringende leven werd besproken: klas, bezigheden, weg naar huis, spelen, wenschen van de kinderen, etc. Maar, zei een welbekend Engelsch paedagoog, Sir Thomas Elyott, die methode is alleen goed wanneer de leerling daarbij **alle** dagen en met verschillende menschen uit zijn omgeving kan spreken[1].

Uit de spraakkunst werden alleen de hoofdregels gegeven; bij vertalingen, vertaalde men uit de vreemde taal (Lat. of Fr.) in 't Eng. en, een uur of wat later, dit opnieuw in de vreemde taal, met vergelijking met 't origineel.

Keeren wij nu terug tot onze gesprekboekjes.

Deze schijnen een oud middel te zijn om vreemde talen te leeren. Want reeds in de 9e eeuw is een Latijnsch-Duitsch gesprekboekje in Duitschland aan te wijzen, bestemd voor vreemdelingen of althans Romaansch-sprekenden, die Duitsch willen leeren. Het bevindt zich in hetzelfde handschrift, waarin ook de tekst A van de **Exhortatio ad plebem** en de **Kasselsche Glossen** voorkomen. Er wordt daarin naar naam en vaderland gevraagd, naar het doel der reis, waarop met een beleefdheid wordt geantwoord; of dan de woorden van den vragensteller verstaan worden, waarop beleefdheidszinnen volgen. De taal is Beiersch.

Daarop volgt, in de Xde eeuw, (hs. Bibl. Nationale) een werkje genoemd: **Die altdeutschen Gespräche,** Duitsche zinnen met Lat. vertaling, met dezelfde woorden aan het begin: vragen naar herkomst en vaderland, als in de Kasselsche glossen. De auteur is een Franschman, die maar gebrekkig Duitsch kon en de woorden in Fransche articulatie weergeeft. De taal is Middelfrankisch met sporen van Nederfrankisch. (Over die twee boekjes, zie G. Ehrismann, **Geschichte der deutschen Literatur bis zum Ausgang des Mittelalters,** 1. Teil, München, 1932, pp. 259, 264).

Op eenige paedagogische verdienste mogen deze beide Duitsche boekjes niet bogen. En buiten deze twee is er, bij mijn weten, in de Middeleeuwen in Duitschland niets meer na te wijzen, behalve

(1) Dezelfde critiek hoort men nu nog tegen de directe methode richten.

het **gesprekboekje** door Hoffmann von Fallersleben gepubliceerd en waarop ik dadelijk terugkom, wanneer ik het over **Le Livre des Métiers** zal hebben.

Hoe leerde men nu vreemde talen bij ons in de Middeleeuwen? De vraag beperkt zich bij de studie van het Fransch. Door den invloed van den adel, die verfranscht was, door dien van de Fransche literatuur, door het gemeenschappelijk leven van veel Vlaamsche en Waalsche kooplieden, vooral op de jaarmarkten in Champagne, breidde zich de kennis van die taal uit. Daarbij ging men niet zelden te werk als nu, nl. door uitwisseling van kinderen, ook met Walen, die Nederlandsch kwamen leeren (zie H. Pirenne, **Histoire de Belgique,** I, 1929, pp. 160, 338 n. 3).

En juist die economische behoeften zullen, zooals twee eeuwen later in Antwerpen, te Brugge, ca. 1350, er de aanleiding toe geweest zijn, dat een Waalsch schoolmeester het nu door de uitgave van Prof. J. Gessler weer goed bekend **Livre des Métiers (Bouc der Ambachten)** schreef. In hoeverre dit werkje op voorgangers steunt, o.a. op de **Vocabularia, Gemmae** en andere soortgelijke glossaria en groepsglossaria, dient nog uitgemaakt (over zulke werkjes, zie de dissertatie van Bellaard bij de **Teuthonista** en de **Oude Glossen** van Buitenrust Hettema). Ook zouden in zoo'n onderzoek de **Leeren van Hoveschede -** of **Contenances de Tables, Modus Cenandi** - moeten betrokken worden, zooals Dr. W. de Vreese er onlangs nog een in het Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde, Leiden (dl. 52, 1933, p. 85-142) heeft aan 't licht gebracht, en wel o.a. volgens een methode, door Prof. Verdeyen voorgeslagen, bij zijn onderzoek naar de bronnen van Fickaert's Colloquia, o.m. van 't tafelgesprek dat zeker naar zoo'n Modus Cenandi is opgesteld.

Het **Bouc der Ambachten** geeft niet alleen de namen van de beroepen, maar bestrijkt het geheele gebied van den dagelijkschen omgang. Behalve natuurlijk-klinkende gesprekzinnetjes, vindt men er de gewone woorden voor het menschelijk lichaam, de kleeding, huis en hof, huisraad, eten en drinken, stad en markt, de bedrijven, handelsartikels, kerk, godsdienst en onderwijs, rechtspraak, bestuur en wetenschap. Het werd nagevolgd door Caxton in zijn **Rygt good lernyng,** ook door den schrijver van het **Gesprächbüchlein,** door Hoffmann von Fallersleben in pars IX van zijn **Horae** uitgegeven

('t werkje is door hem gedateerd 1360-70, door K.J. Riemens ± 1420), en later werd het in gewijzigden vorm te Antwerpen uitgegeven bij Roland van den Dorpe, nog vóór 1501.

Intusschen is dit **Livre** niet het eenige soortgelijke gesprekboekje in de Nederlanden geweest. Zoo heb ik in het Rijksarchief te Brussel, onder de 'Manuscrits divers', een strook perkament ontdekt, die de bovenhelft van twee folio's is, en die een gesprek bevat tusschen een lakenverkoopster en een klant. Naar het schrift te oordeelen kan dit wel uit de tweede helft van de XIVde eeuw dagteekenen. Denzelfden tekst, met daarbij nog een tafelgesprek en een opsomming van de deelen van 't lichaam, welke tekst, ook naar den inhoud, van het Brugsche **Livre des Métiers** nogal afwijkt, vindt men terug in een Haagsch papieren handschrift, dat daarbij nog getijden en inlichtingen over een reis naar het H. Land bevat. Dit handschrift kan wel, naar de papiermerken, van ± 1540 zijn.

In de XVIde eeuw is Antwerpen een belangrijk centrum geweest voor de studie van de moderne talen, inz. van het Fransch. Behalve op Noël de Barlaimont en op Fickaert's Colloquia, dient nog de aandacht gevestigd te worden op twee verdienstelijke paedagogen: Gabriel Meurier en Peeter Heyns(1).

G. Meurier, een Henegouwer, is de schrijver van talrijke werken om Fransch en Nederlandsch te leeren. Van hem hebben wij een woordenboek **(Vocabulaire François-Flameng,** 1557 en **Dictionnaire François-Flameng,** 1574), spraakkunsten, werkjes over woordenschat (**Magazin de Planté,** 1567) en verzamelingen van briefmodellen. Alle deze werkjes hadden meer een practisch dan een zuiver wetenschappelijk doel. Eigenaardig is ook, dat de schrijver bij deze spraakkunstige oefeningen, ook een zedelijk en paedagogisch doel beoogde. Saai zijn ze echter niet. De toon van sommige, als de **Colloques** of **Tsamencoutinghen,** 1558, is vroolijk schertsend. In dit werkje, dat over beleefdheidsgesprekken en alledaagsche onderwerpen (slapen, eten, drinken, zieken bezoeken, soldatenleven) gaat, zijn kwinkslagen, woordspelingen en grappen overvloedig aanwezig. **Ridendo docet.**

(1) Zie o.a. **Biographie Nationale,** XIV, kol. 744 en vlgg. en Dr. M. Sabbe, **Peeter Heyns en de Nimfen uit den Lauwerboom**. (Antwerpen, s.d.; Antwerpsche Bibliophilen, n° 41).

Ook in de briefmodellen werd naar hoogst mogelijke afwisseling in de keus der onderwerpen gestreefd, in welke brieven zelfs belangwekkende fabulaties voorkomen. Deze boekjes waren reeds van registers voorzien om het gebruik en naslaan te vergemakkelijkent. Gewoonlijk begon men met de spraakkunst, waarop men overging tot de conversatie, om eindelijk brieven te leeren opstellen. De gevolgde methode was hier, evenals in Engeland, reeds gedeeltelijk de directe, ondanks de tweetaligheid der schoolboekjes, maar een zeer gematigde directe methode, d.w.z. men gebruikte zooveel mogelijk de vreemde taal als voertaal. Zoo komt er in de **Tsamencoutinghen** van Meurier een gesprek voor in het Fransch zonder Nederlandsche vertaling, om den leerling er toe aan te zetten, nu eens zelf zijn krachten te beproeven. Op school werd trouwens Fransch gesproken, als blijkt uit de gefingeerde brieven van een Duitscher die daarover klaagt. Men zag daarbij tegen hard werken niet op: veel lessen en weinig verlofdagen. Gedurende hun vrije uurtjes werden de scholieren dan nog uitgenoodigd om Fransche comedies, als die van den Gentschen schoolmeester Gérard de Vivre, van buiten te leeren om de taal vlotter te leeren spreken en met zelfvertrouwen in het openbaar op te treden.

En reeds in dien tijd ook lette men op een zuivere uitspraak - **nil novi!** Het is ons bekend dat Meurier in zijn **Grammaire Françoise** (1557) heel wat moeite besteedde aan de élision, liaison, met menigvuldige raadgevingen en wenken, o.a. aan de Duitschers, wier fouten hij verbeterde. Ook aan taalzuivering - wat doen onze schoolboekjes nu! - zien wij hem in zijn **Propos puérils** (1546) bezig, wanneer hij de vertaling van **Doe tvyer ende keerse** wt verbetert in het correcte **Enteindez Ie feu et la chandelle,** in plaats van het foutieve **Faites le feu et la chandelle hors.**

Buiten Meurier heeft ook de onlangs door Prof. Verdeyen opnieuw ontdekte Claude Luython zich verdienstelijk gemaakt door zijn **Dictionnaire Franchois & Flameng** van 1552 en **La Merveilleuse et joyeuse Vie d'Esope,** 1548, beide in de twee talen ‘om te leeren perfectelyck lesen ende spreken Fransois.’

Al deze werken, benevens andere nog, werden ijverig gebruikt op de druk bezochte school van Peeter Heyns, in den Lauwerboom. Heyns zelf is de schrijver van menig omgewerkt en aangepast schoolboekje. Hoe het op zoo een schooldag aldaar toeging, kan

de belangstellende lezer vinden in het boeiend werkje van Prof. Dr. M. Sabbe: **Peeter Heyns en de Nimfen uit den Lauwerboom.**

Gaan nu al deze boekjes uit van de gesproken taal en hebben ze tot doel de levende taal practisch te leeren gebruiken, o.a. ook door zinnetjes van buiten te doen leeren, zoo heeft het toch reeds zeer vroeg niet aan grammatica's ontbroken.

De oudste vindt men weer in Engeland.

Het eerst: een kort Latijnsch leerboekje over de Fransche werkwoorden (XIIIde eeuw). Later verschijnt een werkje, dat ook over uitspraak, syntaxys en zelfs vormleer handelt: de **Orthographia Gallica;** ze is zeer populair geweest.

Verder hebben we nog de **Tractatus Orthographiae** (over uitspraak en spelling), en een werk met denzelfden titel van kannunik Coyfurelly, doctor of law in Orleans. Die werkjes behooren nog tot de XIV de en zelfs **XIIIde** eeuw.

Later komen, zooals ik reeds heb aangetoond, werkjes van meer analytischen aard in zwang. De grammatica wordt nochtans in de XV de eeuw niet verwaarloosd. Vooral de werkwoorden worden bestudeerd. Zoo kunnen we wijzen op een **Liber Donati** en **Cy Commence le Donait soloum douce franceis de Paris,** 't werk van zekeren R. Dove, die ook een paar **Regulae de Orthographia Gallica** in 't Lat. had geschreven. In die **Regulae** had Dove o.a. regels over de vorming van 't meervoud der substantieven en over de pronomina gegeven.

Daarop volgen nog veel andere werkjes van dien aard (ook over bijwoorden, voorzetsels, voegwoorden, etc).

Tot hiertoe nu waren al de spraakkunsten in 't Latijn opgesteld. Deze taal was de voertaal van het onderwijs en diende ook als basis voor het aanleeren van 't Fransch. Nu echter gaat een werk, in 't Fransch zelf geschreven, verschijnen, nog vóór 1409: **Donait françois pur briefment entroduyr les Anglois en la droit langue du Paris et de pais la d'entour fait aus depenses de Johan Barton par pluseurs bon clercs du language avantdite.** Het was in de XIV de en XVIIde eeuw in Engeland nog een betwiste vraag of een Fransche spraakkunst in 't Engelsen dan wel in 't Fransch behoorde geschreven te worden. Dit werk van Barton is duidelijk en nauwkeurig. De eerste hoofdstukken gaan over de letters, de uitspraak, enz.

Maar we moeten vooruit en, evenals ik in de XVIde eeuw in Engeland op de la Mothe N. wees, kan ik nu niet nalaten ook nog het werk van twee verdienstelijke grammatici aan te halen.

Aan het hof van Hendrik VIII waren twee leeraars in 't Fransch verbonden, die ieder een boek over 't onderwijs in die taal hebben geschreven, maar die in de door hen toegepaste methodes heel en al verschilden.

John Palsgrave was een Londenaar en had te Cambridge en te Parijs gestudeerd. Giles Duwes was een Franschman, die **mirabile dictu,** Engelsch kon.

Palsgrave publiceerde een foliant van 1000 blz., in 1530: **L'éclaircissement de la langue françoyse.**

Duwes, in 1533: **An introductorie for te learne to rede, to prononce and to speke French trewly,** etc, 4°, 102 bladen.

Palsgrave wijdt eerst heel veel aandacht aan de uitspraak. Het tweede boek gaat over de negen rededeelen, met gedurige verwijzing naar het derde boek, dat een soort syntaxis is.

Duwes' handboek integendeel vervalt in twee boeken:

1°) spraakkunst: de uitspraak komt er af met zeven gebrekkige regels; dan komt woordenschat, geschikt zooals in de vroegere vocabularia. De spraakkunst wordt dan ook zeer bondig behandeld, uitgenomen de werkwoorden, die uitvoerig onder alle vormen worden ingeoefend (steeds met een object: **j'ai grand désir,** niet **j'ai** alleen).

2°) het tweede boek beslaat meer dan de helft en bevat oefeningen.

De methodes verschillen.

Duwes is practisch, eenvoudig, onderhoudend. Een stevige kennis van den woordenschat en een grondige kennis van 't werkwoord vormen de basis. Om snel te leeren moet de student de werkwoorden op alle mogelijke wijze aanleeren (repetitie), bijv. ik heb, heb ik, waarom heb ik; ook in de andere personen; dan: ik heb mij, ik heb u, ik heb hem, heb ik mij, enz. Regels geeft hij niet veel.

Palsgrave integendeel geeft er heel veel en doet ze van buiten leeren; ook doet hij uit 't Engelsch in 't Fransch vertalen.

Gedurende de M.-E. zien we dus dat vreemde talen aangeleerd worden met een practisch doel. De vormende zijde van zoo een onderwijs zal men eerst later inzien.

Men leert de talen volgens de grammaticale methode, of volgens de natuurlijke of analytische, waarbij het geheugen een hoofdrol speelde.

We zullen ons nu tot Duitschland wenden. De directe methode die we thans huldigen is door Duitsche geleerden voorgestaan en gepropageerd. Nochtans is ze geen product van de 19de eeuw.

Laten we dus een blik werpen op den toestand aldaar in de M.-E. om, daarna, na te gaan, hoe, in de XVIIde en XVIIIde eeuw, beide methodes zich ontwikkelen.

In Duitschland moest eigenlijk eerst het Engelsch onderwezen worden, daar in de Xde eeuw reeds handelsbetrekkingen, dank zij de Hansa, met Engeland bestonden. Doch de taal die men eerst aanleerde, was het Fransch.

Door de kruistochten en door gemeenschappelijken omgang onder den adel leerde men Fransch. Wolfram von Eschenbach kende een paar woorden uit die taal. Maar later, door den invloed van de Fransche letteren, door het feit dat Karel V het Fransch als diplomatieke taal invoerde en door de Hervorming (Hugenoten), verspreidde zich de kennis van die wereldtaal. Zoo leerde men het op de Ritterakademien, d.z. scholen voor de jongelui uit den adel. De taal werd er practisch in woord en schrift gedoceerd; men las o.a. Télémaque.

Maar ook de hoogere burgerij moest en wilde Fransch kennen. De handelsbetrekkingen sedert de XVIde eeuw brachten dat met zich mee, alsook betrekkingen met de in West-Duitschland gevestigde Walen of Réfugiés (1685).

Daarbij verlangde een Leibniz (**Nova Methodus Docendique Juris**) de kennis van het Fransch en het Italiaansch. Het ideaal van de nieuwe cultuur stelde, tegen de vreemde humanistische school, het moderne en practisch-bruikbare als gevolg der levensbeschouwing der Verlichting. Men sluit eerst aan bij Comenius en wil een zakelijk onderwijs. Het komt misschien hier niet van onpas eventjes aan de principes te herinneren, waarop deze Moravische paedagoog zijn methode voor talen vestigde. We vinden ze duidelijk uiteengezet in zijn **Didactica magna,** hoofdstukken XXI en **XXII.**

‘De studie der talen moet parallel gaan met die der dingen, vooral bij de jeugd, d.w.z. zoodanig dat we evengoed de dingen

leeren als de woorden en dat we evengoed de woorden begrijpen als we de zaken uitdrukken, want we moeten menschen vormen en geen papegaaien. Daaruit vloeit voort, dat de woorden nooit afzonderlijk mogen aangeleerd worden. Iedere taal moet men zich door het gebruik eigen maken, veeleer dan door regels; dus talrijke oefeningen: hooren lezen, herlezen, overschrijven. schriftelijk en mondeling navertellen. Nochtans zijn de regels onontbeerlijk, om het gebruik te steunen en te versterken. Dat moeten grammatische regels zijn, geen philosophische. De regels dienen uit te gaan van een reeds gekende taal, en alleen de verschillen tusschen die taal en de nieuwe aantoonen. Daarbij moeten de oefeningen gaan over reeds gekende onderwerpen om daardoor op de onderwerpen zelf de aandacht niet af te leiden. Alle talen kunnen dus door één methode aangeleerd worden: het gebruik, gesteund door regels die gemakkelijk te verstaan zijn, die vooral de verschillen aanduiden met de reeds gekende taal en door oefeningen op gekende onderwerpen.'

In overeenstemming met deze principes heeft Comenius dan later zijn **Janua lingarum** en zijn **Orbis pictus** uitgegeven. Maar zijn zwakke zijde was, dat hij bij zijn aanschouwelijk onderwijs niet de voorwerpen zelf gebruikte, doch afbeeldingen daarvan.

Fransch doceerde men op de **Economisch-mathematische Realschule** van Hecker (1747) en op het **Philanthropinum** van Bosedow (1774).

Basedow, zoon van een pruikenmaker, werd in 1723 te Hamburg geboren. Hij studeerde in de theologie en werd geëxcommunieerd. Hij hield zich met onderwijs bezig en, nadat hij kennis had gemaakt met Wolke, stichtte hij. in 1774, te Dessau, zijn Philanthropinum, zijn school. Daar paste hij o.a. op de studie der talen zijn **versinnlichende Sprechmethode** toe, wat wij nu noemen de directe methode. Wolke moest Latijn doceeren. Hoe hij te werk ging, vernemen wij uit het relaas van een bezoek aan die school door leeraar Schummil, van Maagdenburg. Wolke stelt zijn leerlingen op een rij als soldaten, en hij, als officier, beveelt in 't Latijn wat ze moeten doen: bijv. **Claudite oculos,** en allen sluiten de oog en; of **circumspicite,** en ze kijken rond; of **imitamini sartorem,** en ze naaien als kleermakers, enz. De leerlingen moeten

naar woorden raden; ze moeten het geschreeuw van de dieren namaken, waarvan Wolke de namen voorzegt; overal sprak men Latijn, als **salve,** ol **salve mi Wolki da mihi basium,** of **placetne tibi butyrum, amice?**

En toch, ondanks zoo'n levendig en veel beoefende studie der talen, kenden de leerlingen noch Latijn, noch Fransch, en het Philanthropinum ging na een paar jaar uiteen.

De kennis van 't Engelsch was nog veel minder verspreid dan die van 't Fransch. Noch door de handelsbetrekkingen in den Hansatijd, noch in de XVIIde eeuw onder den invloed van de Engelsche komedianten, heeft een breede kennis van deze wereldtaal ooit kunnen wortel schieten. Eerst in den loop van de XVIIIde eeuw is men beginnen Engelsch te onderwijzen: denk aan de sterke wederzijdsche literaire belangstelling van het laatste derde der 18de eeuw, met als gevolg de bekende vertalingsliteratuur.

Het doel van het onderwijs in het Fransch en in 't Engelsch tot hiertoe, was en bleef het zuiver practisch aanleeren der taal, ook in weerwil van Comenius, die de vormende bedoeling van 't onderwijs had naar voren gebracht.

Men nam toen dikwijls zijn toevlucht tot zgn. taalmeesters, vreemdelingen zonder geregeld leven en vast beroep, die hun taal door voorzeggen en laten napraten leerden.

In de 18de eeuw ging nu de invloed der grammatici deze praatmethode te lijf.

De oudste Fransche grammatica, die men in Duitschland kan nawijzen, is de **Gallicae Linguae Institutio** van Pilotus (J. Pillot) en de **Französische Grammatica** van **Gérard du Vivier** (Keulen 1655). Voor 't Engelsch heeft men: **Double Grammar for Germans to learne English and for English Men to learn German Tongue,** door Heinrich Offelen (Londen, 1687).

Vroeger waren er slechts werken van meer algemeen karakter, als **Bref Grammar of English,** van W. Bullokar (1586), die reeds het belang van een fonetisch schrift inzag, en, voor vreemdelingen, de **English Grammar made by Ben Jonson for the Benefit of all Strangers, out of his Observation of the English Tongue now spoken and in use** (Londen, 1634).

Al deze leerboekjes huldigen een soort van deductief-grammatische methode: de oudste theoretici waren immers Humanisten en door de Latijnsche grammatica gevormd.

Pillot bijv. begint met een uiteenzetting der rededeelen en beweert dat de zuiver inductieve methode in den vreemde, zonder voorgaande studie van de spraakkunst, tijdverlies beteekent; het beste middel is, zegt hij, het aanleeren van de vormleer door regels (vgl. Palsgrave).

Andere auteurs bezondigen zich ook aan een dilettantisch etymologiseeren. Daarentegen worden, met het oog op het kunnen spreken, de practische oefeningen in lezen en spreken niet verwaarloosd.

Voor een werkelijke synthese van deze twee methodes: spraakkunst en regels, en: spreken, was de tijd nog niet rijp. De grammatici sloten aan bij het systeem der Latijnsche spraakkunst: eerst werden de rededeelen door paradigmata uiteengezet, dan volgde de syntaxis. Ook nog in de XVIIde eeuw. Maar men gaat stilaan meer gewicht hechten aan de gesprekken. De **Colloquia** van een Joh. Sturm en een Erasmus waren alom bekend. Men maakt conversatieboekjes, men stelt berijmde zinnen op voor het inoefenen van flexievormen, leert spreekwoorden van buiten. Ook beveelt men aan, boeken en couranten te lezen en het gelezene na te vertellen.

De XVIIIde eeuw ging hierin vooruit in zooverre deze soort van oefeningen uitgewerkt en de dialogen niet meer van buiten geleerd werden. Men zal nu de taal inductief gaan leeren. In de klassen werd wel is waar de systematische spraakkunst voor onontbeerlijk gehouden en maakte men nu voor den eersten keer vertalingen uit de moedertaal in de vreemde (in casu: Fransch). Doch men probeerde ook, naar de inductieve methode, de taal aan te leeren door gesprekken over 't dagelijksch leven, terwijl de afleiding der regels voor later gereserveerd werd. Men beriep zich op een Ratichius en een Comenius, en de Philanthropinisten. Dat was te danken aan den invloed der ‘Sprachmeister’. Het doel van het onderwijs was en bleef, niet alleen het aanleeren der regels en het kunnen lezen, maar het practisch gebruik der taal.

Het voornaamste resultaat van de methodische pogingen der XVIIIde eeuw vormt de spraakkunst van Johan Valentin Meidinger, **Practische französische Grammatik, wodurch man die Sprache auf eine ganz neue und sehr leichte Art in kurzer Zeit gründlich erlernen kann.** Frankfurt a. M.; 1783. Tusschen 1783

en 1857 verschenen er zeven en dertig uitgaven van! Meidinger (1756-1822) was leeraar in het Fransch en in het Italiaansch te Frankfurt.

Zijn Fransch is wel niet altijd van fouten vrij te pleiten.

Eerst de regels aanleeren, zegt hij: hij begint dus met paradigmata over 't artikel, substantief, adjectief, enz., zonder nochtans vormleer en syntaxis te scheiden; daarna komen vertalingen in de vreemde taal als oefeningen op de regels. Juist die vertalingen, waaraan hij belang hechtte, zijn het nieuwe van zijn systeem.

Later volgt het werkwoord, dan anecdoten of 'Histörchen'. Daarmee werd het eigenlijk grammatisch onderwijs ingevoerd, waardoor het practisch gebruik op den achtergrond schoof.

Het achteruittreden van de practisch-analytische methode ten gunste van een theoretisch-synthetische en weldra ook het achteruittreden van het doel van het taalonderwijs: practisch gebruik, op het einde der XVIIIde eeuw, is geen toeval, maar vindt een verklaring in den ontwikkelingsgang der ideeën die in de nieuwhumanistische paedogogie tot uitdrukking kwamen.

De Verlichting had voor een moderne wetenschap en een naast den godsdienst bestaande wereldbeschouwing gezorgd en aldus, om wille van het practische doel, het aanleeren der moderne talen moeten bevorderen. Maar ze had aldus ook de eenheid van het geestelijke leven verbroken, die in de M.-E. op den godsdienst berustte en in tegenstelling met Engeland en Frankrijk zocht de Duitsche geest die eenheid in een nieuwe verinnerlijking.

Op paedagogisch gebied werd dit verwezenlijkt in het Nieuw-humanistische Gymnasium van W. von Humboldt. Het nieuw-humanisme heeft intusschen de kennis der moderne talen niet bevorderd, maar indirect toch, wel. Want W. von Humboldt, die een vormend onderwijs wilde, en het geheugen, het verstand, de wilskracht, het gevoel cultiveeren, bevond dat de taal hiertoe een zeer geschikt middel was. Van daar zijn poging om als doel van het taalonderwijs de 'Kenntnis vom Sprachbau überhaupt' te stellen. Het kwam dus neer op een gymnastiek des geestes, niet op een practische vaardigheid in het hanteeren van vreemde talen.

Van daar ook vertalingen in de vreemde talen, om achter grammatische finesses te komen. Spraakkunst en logica werden

gelijk gezet en het Latijn gold als voorbeeld van immanente logica.

Het grammaticale onderwijs werd voortgezet door Seidenstuecker (1765-1817), Rector van het Gymnasium te Soest. Hij gaf aan de leerlingen een handboek dat te gelijk als woordenboek, spraakkunst en leerboek kon dienen. Hij ging van den zin uit, en gaf geen voetnota's bij de oefeningen. De kern van den zin vormt nu het werkwoord. De uitspraak bleef achterwege. Maar niets was geordend en volgens den graad van moeilijkheid gerangschikt. Eerst een K. Ploetz (1819-1881) heeft (1848) voor een betere gradueering in de uitspraak gezorgd, alsook voor aanschouwelijke voorbeelden bij de regels, zaakrijke zinnen, samenvattende grammatische overzichten, enz. Voordeelen van Plötz zijn: 1. systematische uiteenzetting der uitspraak; 2. zorgvuldige keus der woorden; 3. zaakrijke zinnen; 4. bondigheid in de regels; 5. 't rekening houden met de verschillende schoolsoorten of gestichten. Af te keuren zijn: 1. Plötz houdt te weinig rekening met den vooruitgang der taalwetenschap; 2. dikwijls wordt een afleiding gegeven vóór de stam bekend is; 3. de zinnen zijn wel eens naar den inhoud onbegrijpelijk en dienen verklaard (zinnen uit Alexander of Caesar); 4. de oefeningen zijn geen samenhangende stukken, maar losse zinnen naast elkaar.

Hierbij sluit aan Ollendorff's **Neue Methode in sechs Monaten eine Sprache schreiben und sprechen zu lernen.**

Intusschen begon de nieuwe philologie als wetenschap te bloeien. Benecke doceerde reeds kort na 1800 over Spenser en Shakespeare; de romanist Fried. Dietz maakte zich beroemd door zijn grammatica der Romaansche talen (1836), door zijn **Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen** (1853). Terwijl men dus in Bonn de Romaansche philologie in eere hield, waren voor de Engelsche philologie Herbert, Ebert en Grein werkzaam te Göttingen en te Marburg. De historische taalstudie trad op den voorgrond met J. Grimm en Bopp, met Dietz (Fransch). Mätzner en Koch (Engelsch).

In aansluiting hierbij ontstond de (historisch) - **Genetische Methode des schulmässigen Unterrichts in fremden Sprachen und Literaturen,** Zürich, 1846, door Lindner & Mager. Wat de verdeeling der stof betreft, deden ze als hun voorgangers, doch

deze methode zocht de resultaten van de wetenschappelijke navorsching over den bouw en de historische ontwikkeling der taal voor het schoolonderwijs te verwerken (etymologisch principe).

Karakteristieken: 1. taalvergelijking: bij Engelsen, Duitsch en Fransch moet men vergelijken met de moedertaal en het Latijn; 2. den stamvorm aangeven waaruit de afleidingen ontstaan zijn (werkwoorden, enz.); 3. de grammatica wordt van den zin uit op logische wijze aangeleerd: eerst het werkwoord, enz. Het onderwijs was dus: 1. comparatief; 2. historisch; 3. philosophisch (logisch).

Daarnaast was in Frankrijk gedurende de tweede helft der 19de eeuw een andere methode zeer in zwang geweest voor Latijn, Engelsch, Italiaansch: de analytische of interliniaire metode.

Waarschijnlijk eerst gebruikt door de Rabbijnen voor het aanleeren van het Hebreeuwsch, werd ze voorgestaan door een paedagoog: Wolf. Ratke. In Duitschland is deze methode sedert 1830 algemeen bekend geworden. Hoofdrepresentanten in Frankrijk en Engeland waren: Jacotot (1770-1840, Hamilton (1769-1830) en Robertson, die Jacoto's principes op het Engelsh toepaste. Het karakteristieke hierbij is dat aan den leerling samenhangende, in kleine lessen verdeelde, lectuur wordt voorgelegd (Hamilton koos 't **Evangelium Johannis,** voor het Latijn; Jacotot: **Télémaque).** Zoo leert de leerling lezen en vertalen; de grammatische vormen en de vormleer moet hij zelf verklaren en instudeeren,

Een voorlooper van de moderne directe methode is de aanschouwingsmethode, ook intuitieve genoemd. De leerling hoort en gebruikt van het begin af niets dan de vreemde taal. Deze methode werd uitgedacht door Comenius in zijn **Orbis pictus** (Lat.) en gebruikt door de Philanthropinisten.

Voor het Fransch werd de aanschouwingsmethode in de zestiger jaren opnieuw gebruikt met zeker succes door den Hamburger Louvier; in Frankfurt: Xaver Ducotterd (1868), met de aanschouwingsplaten van Wilke. Later volgde in Zuid-Duitschland Lehmann. Als basis wordt de directe aanschouwing gebruikt: de onderwerpen uit de naaste omgeving (klaslokaal, lichaam, kleedij, enz.) worden genoemd en de woorden in kleine

zinnetjes gebruikt. Later bedient men zich van platen en leesstukken.

Ook krijgen de leerlingen een oefeningenboekje. Doch, zegt men, eerst moeten het hooren en het spreken goed geoefend worden, alvorens men gaat schrijven (Berlitz).

De aanschouwingsmethode werd dan even later ook gebruikt door de revolutionnairen van **Quosque tandem,** in 1882, die van de gesproken taal, van den klank wilden uitgaan, als reactie tegen de letter en de zuivere spraakkunst van vroeger. Ze noemden hun methode de directe of natuurlijke, of analytisch directe. Inderdaad, de meer intensieve studie der moderne talen aan de universiteiten, de behoefte de levende talen ook levendig, d.i. practisch te kunnen gebruiken (eischen van het moderne internationale leven) moesten dwingen tot een verbetering van het taalonderwijs. Daarbij kloeg reeds ca. 1877 Trautmann over de erbarmelijke uitspraak van het Engelsch op de scholen **(Anglia, I.** 292). Dit was de tijd van de wetenschappelijke beoefening der phonetiek (Ellis 1848, Bell 1867, Sievers 1876, Sweet 1877, Vietor 1884).

Een genootschap, met name **Quosque tandem**, aan het hoofd waarvan Vietor stond, opende in een beroemd geworden brochure: **Quosque tandem, der Sprachunterricht muss umkehren,** in 1882. den strijd. Men ging nu te keer tegen de oude grammatische methodes die niet veel opgeleverd hadden. Uitgangspunt, ik heb het reeds -gezegd, vormde de gesproken taal. De principes, o.a. uiteengezet door de **Association phonétique des professeurs de langues vivantes,** waren de volgende:

1. niet de taal der literatuur, maar de gesproken dagelijksche taal is aan te leeren;
2. eerst de klanken aanleeren, met behulp van een phonetische transcriptie (eerste deel van den cursus);
3. de zinnen en idiomatische zinswendingen door middel van doorloopende teksten, en gemakkelijke, natuurlijke en interessante dialogen, beschrijvingen, vertalingen, doen kennen;
4. eerst de grammatica op inductieve wijze aanleeren, als gevolg en veralgemeening der waargenomen feiten. Systematische studie komt eerst later;

5. zooveel mogelijk de uitdrukkingen van de vreemde taal in verband brengen met begrippen of met andere woorden uit de vreemde taal (geen vertaling);
6. schriftelijke werken zullen zijn: weergave van reeds gelezen teksten, dan van verhalen, door den leeraar meegedeeld; dan opstellen, dan vertalingen.

Bij de verklaring der teksten zal men ook aan realia doen en den leerling op de hoogte brengen van het leven en de geschiedenis van het vreemde volk; de grammatica moet op wetenschappelijke wijze gedoceerd worden.

Het ligt niet in mijn bedoeling hier de directe methode in haar geheel uiteen te zetten. Men kan zich daarover gemakkelijk documenteeren, bijv. in Michel Bréal's brochure: **De l'enseignement des langues vivantes** (Paris, Hachette, 1893), of, korter, in Collard, **Méthodologie de l'enseignement moyen.**

Handboekjes, waarin deze methode wordt toegepast, zijn er bij de vleet.

Nu wordt deze methode nog officieel voorgeschreven. Ze is echter in zooverre gewijzigd, dat men nu wel eens de moedertaal gebruikt, vooral bij het begin, als controlemiddel en als rust: een pauze in de les is noodig, want de aandacht van de leerlingen kan niet altijd gespannen blijven; ook bij de tekstverklaring als controle en bij het grammaticaal onderwijs. En die wijziging is ingetreden na herhaalde critieken, waaronder ik alleen wijs op die van A. Pinloche, vervat in **La Nouvelle Pédagogie des Langues vivantes,** Paris, 1927, 2e uitgave.

En laat me nu maar gerust zeggen, dat **de** methode voor taalonderwijs niet bestaat. Zooals Herder gezegd heeft, moet ieder meester zijn eigen methode hebben, die hij stilaan met verstand heeft opgebouwd. En deze zal dan weer verschillen volgens den aard der klassen: jongere of oudere leerlingen, zeer of weinig bevolkte klassen, kinderen die vlug assimileeren, of anderen die eerst na langzaam nadenken de taal verstaan en kunnen weergeven. In Amerika, waar op dit oogenblik een heele literatuur is verschenen over de beoefening der vreemde talen, zoekt men nu ook met testen, proefnemingen en allerlei andere moderne procédé's, naar nieuwe methodes. Hoe die allemaal van elkaar verschillen, is

best aangetoond in een boek van H.R. Huse, University of North Carolina, **The Psychology of foreign Language Study.** Chappelhill, 1931.

En om te besluiten voeg ik er bij, dat het er niet zoozeer op aankomt, één methode of, eclectisch, verschillende methodes min of meer nauwkeurig toe te passen, doch veeleer een stevige kennis van de te onderwijzen stof te hebben, een klaren geest, een goed hart en ernstig plichtsbesef.

Dr. A. VAN LOEY,
Assistent aan de Vrije Universiteit te Brussel.

Goethes Rijmsnoer om en om het Jaar

Het uitgebreide werk van de grote duitse dichter is sinds jaar en dag het voorwerp van liefdevol en nauwkeurig onderzoek, dat het voortdurend van alle kanten bestrijken en bekijken laat.

Desniettemin hangt toch nog wat van de aantrekkelikheid van het nieuwe vast met het hierondervolgende overzicht, dat alreeds gelegenheid kan bieden, ofschoon het slechts een zeer beperkt hoekje uit het geweldig oeuvre van Goethe belicht, om velerlei facetten van zijn kunst duidelik te doen uitstralen. Voor zo verre ik weet en nagaan kon, heeft men nog geen aandacht gewijd aan de manier waarop hij in zijn dicht of proza de onderscheiden delen van het burgerlik en kerkelik jaar, feestdagen en voorname dagen ter behandeling bracht.

Zijn eigen dagen - ten minste gelijk ze te Weimar uitvielen - met hun aantrekkelike bezigheden heeft Goethe in het veelvuldig geciteerde gedicht van 3 maal 8 verzen nagetekend, dat hij onder de **Gesellige Lieder,** als n^{r}. 20 **Die Lustigen von Weimar** betitelde: Donnerstag nach Belvedere. / Freitag geht's nach Jena fort... / Samstag ist's worauf wir zielen, / Sonntag rutscht man auf das Land... / Montag reizet uns die Bühne, / Dienstag schleicht dann auch herbei... Mittwoch fehlt es nicht an Rührung, / Denn es gibt ein gutes Stück / Donnerstag lenkt die Verführung / Uns nach Belveder' zurück...'. Dit gedicht heeft Goethe voor de vuist gedikteerd op de 15 Januarie 1813 aan 'Fraülein Ulrich', die toenmaals tot zijn huiskring behoorde en zelve een van de 'Lustigen von Weimar' was, benevens zijn vrouw Christiane en de zangeres Engels; hij was er later nog blij om dat het hem zo voortreffelik was gelukt, zonder haar te noemen, de levenslust van zijn echtgenote te tekenen. Wat Goethe verder wilde, dat was de genoegens te Weimar schilderen en ze doen opwegen tegen de hooggeroemde pleizieren van het blijde Wenen.

De maanden ook laat hij spelen in het schertsgedicht **Jahraus, Jahrein,** dat uit 6 rijmparen bestaat en daarin - gans naar de wijs van volksspreuken - gewaagt de dichter van de genoegens die de verschillende maanden brengen of ten minste beloven:

Ohne Schlittschuh und Schellengeläut
Ist der JANUAR ein böses Heut.

Ohne Fastnachtstanz und Mummenspiel
Ist am FEBRUAR auch nicht viel.

Willst du den MAERZ nicht ganz verlieren,
So lass nicht in April dich führen.

Den ersten APRIL musst überstehen,
Dann kann dir manches Gut's geschehen.

Und weiterhin im MAI, wenn's glückt,
Hat dich wieder ein Mädchen berückt.

Und das beschäftigt dich so sehr,
Zählst Tage, Wochen und Monde nicht mehr.

Zo loopt dat vers - uit de afdeling **Epigrammatisch** - uit op een lied van minne. Daarom herinnert het aan een ander - in **Sprüche in Reimen. - Sprichwörtlich** - dat een paar maanden meer ter bespreking brengt in zijn vier eenvoudige regels en van de snelle vergankelikheid van de liefde rept:

Januar, Februar, März,
Du bist mein liebes Herz;
Mai, Juni, Juli, August,
Mir ist nichts mehr bewusst.

Weer speelt de liefde door in een ander maandgedicht, uit **Vermischte Gedichte: April** (Augen, sagt mir, sagt, was sagt ihr?)..., waarbij een meilied aansluit (**Mai:** Leichte Silberwolken schweben / Durch die erst erwärmten Lüfte, / Mild, von Schimmer sanft umgeben...), dat op zijn beurt met een triomfkreet van de minnaar eindigt:

.....
Und nun führen aberhundert
Mir das Liebchen in den Raum!
Tag und Abend, welch ein Traum!

Met bizondere voorliefde heeft Goethe de Mei en zijn prille schoonheid bezongen. Ook nog ten jare 1820, in Karlsbad, in een albumvers voor de boekhandelaar Heinrich Cuno ter inleiding:

‘Heuer, als der Mai beflügelt / Wiegt in Tagen sich, den milden...’ Van veel vroeger in drie dartele ongelijk lange strofen, die hem in **Mailied** (Zwischen Weizen und Korn / Zwischen Hecken und Dorn...) tonen op zoek naar het liefje:

.....
Fand mein Holdchen
Nicht daheim:
Muss das Goldchen
Draussen sein.
Grünt und blühet
Schön der Mai,
Liebchen ziehet
Froh und frei.
.....

Tot de best bekende liederen van Goethe hoort ongetwijfeld het meigedicht van negen korte strofen, waarin hij op een echt lenteachtige tierelierende toon de heerlikheid van de meise pralende natuur wist te bejuichen:

Mailied.

Wie herrlich leuchtet
Mir die Natur!
Wie glänzt die Sonne!
Wie lacht die Flur!

Es dringen Blüten
Aus jedem Zweig
Und tausend Stimmen
Aus dem Gesträuch.
.....

Maar ook dit liergezang op de verhevenheid van het natuurschouwspel verandert van de tweede helft af in een lied van aardse liefde voor een mooi meisje dat zijn zinnen gevangen houdt:

O Mädchen, Mädchen,
Wie lieb' ich dich!
Wie blinkt dein Auge!
Wie liebst du mich!
.....
Sei ewig glücklich,
Wie du mich liebst!

Hetzelfde doet en van in den beginne het langer stukje **Juni** (Hinter jenem Berge wohnt / Sie, die meine Liebe lohnt...), al is het ook een lied van gescheiden zijn! Het gaat in de bundel

Vermischte Gedichte het bevallige **Frühling übers Jahr** vooraf - dit: een schoon lentegedicht alweer, maar met ongelukkige titel, gelijk Düntzer met recht oordeelt - waarvan het hoogtepunt ligt in de wending naar de tweede helft, naar de tweede gerekte en zwierige strofe, die nochtans uit zeer korte verzen werd gedreven.

Doch was im Garten
Am reichsten blüht,
Das its des Liebchens
Lieblich Gemüt.
.....
Wenn Ros' und Lilie
Der Sommer bringt,
Er doch vergebens
Mit Liebchen ringt.

Hiermêe staan we tegenover de liederen, die Goethe aan de jaargetijden wijdde. Verzwijgen mogen we echter niet dat hij ook nog twee andere maanden heeft ter sprake gebracht, Oogst en September, in een verspaar, te Wiesbaden anno 1814 gesteld, volkomen naar den aard van een boerenspreuk over het weer en als om te troosten over een slechte Augustusmaand met het hoopvol uitzicht voor de volgende:

An....

Was der August nicht tut,
Macht der September gut.

Zijn seizoenenliederen zijn om zo te zeggen uitsluitend verheerlikingen van de Lente. Aan de Herfst wijdde hij een enkel, doch zeer sierlik gedicht van 16 verzen, die het geheimzinnig wonder van het rijpen allerwege uitstekend ver-beelden:

Herbstgefuehl.

Fetter grüne, du Laub,
Am Rebengeländer
Hier mein Fenster herauf!
Gedrängter quellet,
Zwillingsbeeren, und reifet
Schneller und glänzend voller!
Euch brütet der Mutter Sonne
Scheideblick.....

Tegelijk willen we aan zijn **Chinesisch-Deutsche Jahres- und Tageszeiten** herinneren, die eerst na de dood van de dichter in zijn **Werke** werden opgenomen, doch vijf jaar te voren waren gedicht in zijn buitenhof aan de Ilm, zijn ‘unteren Garten’ in tegenstelling met zijn eigenlike huistuin. Tevens daaraan dat een reeks

van 107 versparen samen, als **Vier Jahreszeiten** betiteld, en waarvan de ongelijke delen telkens de naam van een jaargetijde aanvoeren, ons zou kunnen misleiden, omdat ze desondanks in 't minste niet de seizoenen schilderen en zelfs niet, simbolies, de vier jaargetijden van het menselik leven.

De dartele pracht van de **Lente** verlokte hem daarentegen herhaaldelik reeds gelijk we al zagen, in de meeste van zijn Meiliedjes, die in de eerste plaats lenteliederen mogen en moeten heten. Dan weer in **Frühzeitiger Frühling**, waarvan het harmonies geluid ons onvermijdelik aan zijn juichend 'Mailied' van vroeger te denken noopt:

Tage der Wonne,
Kommt ihr so bald?
Schenkt mir die Sonne,
Hügel und Wald?

Reichlicher fliessen
Bächlein zumal.
Sind es die Wiesen?
Ist es das Tal?
.....

En ook door het slot vinden we de vroegere verwantschap terug, daar ook in ons laatste lied de natuurverschijnselen als een voorbereiding dienen op de komst van het bemind meisje:

.....
Helfet, ihr Musen,
Tragen das Glück!

Saget, seit gestern
Wie mir geschah?
Liebliche Schwestern,
Liebchen ist da!

Zelfs een gedicht van vergeestelikte liriek als het gezang **Ganymed**, waarschijnlik tot het jaar 1777 terug te brengen, opent een verheerliking van de Lente:

Wie im Morgenglanze,
Du rings mich anglühst,
Frühling, Geliebter!
.....

en voorbeeldig schildert het droomgezicht daarin, 'hoe de wonnige Lentemorgen in de ziel het verlangen naar een reiner en hoger leven wakker roept.'

Buitengewoon interessant luidt vooral het als n^{r}. 3 onder de **Gesellige Lieder** opgenomen **Frühlingsorakel**, dat vermoedelik in

Mei 1802 ontstond. Poëties aangekleed worden de wensen van liefde en voor 't leven van een jong bruidspaar, dat op de koekoek beroep doet ten einde hun toekomst te vernemen:

> Du prophetischer Vogel du,
> Blütensänger, o Coucou!

Want de koekoek bezit volgens het zeer verbreid volksgeloof de gave van de profetie, ook bij ons in de Nederlanden. Nog heden - schrijft A. De Cock in zijn boek 'Spreekwoorden, Zegswijzen en Uitdrukkingen op volksgeloof berustend'(1) - wordt de koekoek in zijn hoedanigheid van waarzegger geraadpleegd; in Vlaanderen zo wel als in de vreemde vragen de kinderen: 'Koekoek Steven, hoelang mag ik leven?' Uit de koekoekzang vernemen de duitse vrijers en vrijsters hoelang ze nog ongetrouwd zullen blijven en de boheemse moeders hoeveel kinderen ze nog bekomen zullen. De duitse dichter Uhland handelde in zijn volkskundig getinte **Schriften** over de koekoek als lentevogel, hoofdzakelik in Engeland.

Dat bijgeloof lei Goethe in de tweede en vierde strofe van zijn **Frühlingsorakel** vast:

> .... ein verliebtes Paar
> Sehnt sich herzlich zum Altar.
> .....
> Sag', wie lange es warten soll!
> .....
> Wenn wir gute Worte geben,
> Sagst du wohl, wie lang' wir leben?
> .....

Hij bezigde dus dit folkloristies motief, doch heeft het daarbij op gelukkige wijs verbreed en aangesloten bij een volledig vrij gevonden gedicht, tenzij men beweren wil dat de franse vorm van de vogelnaam, gelijk hij hem bezigt, opvallend genoeg, zou wijzen op een nagevolgd uitheems voorbeeld. Het is evenwel niet minder mogelik dat hij hem slechts als een gemakkelik rijmwoord zich ten nutte maakte.

Laten we tot besluit er hier nog aan herinneren dat in de roman van Goethe **Wilhelm Meisters Lehrjahre**, II, 4, Philine een lied van de koekoek zingt met het doel een jonge man die de schoonheid van oord en jaargetij roemt, te verdrijven.

(Wordt voortgezet)

Dr. ROBERT FONCKE.

(1) I^{e} deel (Antwerpen, 1920), blz. 114.

Vlaamsche Letteren.

Een verheugend verschijnsel is het optreden van den prozaschrijver Ary Sleeks, wiens kleine, gedeeltelijk auto-biografische roman '**Van een Kristen zonder God**' (Uitgave: V. Resseler, Prinsstraat, 20, Antwerpen) een van de meest belangwekkende boeken van den laatsten tijd mag heeten. Daarin wordt verhaald de strijd van een jongen man - hij heet Thomas - die langzamerhand zijn kinderlijk geloof ziet te loor gaan. Sleeks heeft heel juist het beeld getroffen van den rationalist van dezen tijd, die, al ging ook zijn geloof onder in twijfel, toch van de christelijke levensziening doordrongen blijft. In dit verhaal, waarin de optredende personages allen scherp zijn geschetst, zijn de gedachten hoofdzaak. Het mag den auteur als zijn grootste verdienste worden aangerekend, dat hij, de evolutie van ideeën nagaand, steeds in zoo eng contact met het leven van eiken dag is gebleven.

Ary Sleeks is een auteur, op wiens kunnen we groote verwachtingen bouwen durven. Voor de veelzijdigheid van zijn talent getuigt het feit, dat zijn vorig boek: 'Van een wondere Parochie' een idylle was. Nu schreef hij een psychologischen roman met ideëelen ondergrond. Dergelijke afwisseling in de productie belet het verstarren van een talent.

Op deze plaats dient met bizondere ingenomenheid te worden gewezen op het opnieuw verschijnen van de volledige werken van **Virginie Loveling.** (Uitgeverij: De Sikkel, Kruishofstraat, te Antwerpen). Reeds kwamen een drietal van haar meest bekende verhalen van de pers: **'Idonia', 'Het Hoofd van 't Huis' en 'Een dure Eed'.**

Wie deze boeiende romans herleest, wordt getroffen door hun frischheid. Konden, in den tijd, toen de literatuur de kunst was van het mooie woord en het precieuse beeld, de boeken van Loveling als verouderd gelden, thans, nu een nieuwe generatie van vertellers de taal nog enkel beschouwt als een middel ter vertolking van beelden, gedachten en gevoelens, schijnen de verhalen van Loveling ons meer vertrouwd dan de opgesmukte en door lange beschrijvingen verzwaarde romans van menig 'Van Nu en Strakser'. Bewonderenswaardig is vooral bij Virginie Loveling het vermogen om de menschen in volle levensechtheid voor het oog van den lezer op te roepen en op de roeringen van hun innerlijk

het schelste licht te doen stralen. Het is een echte herrijzenis van een groot talent, die door de heruitgave van Virginie Loveling's verhalen bewerkt wordt ten bate van het heele Vlaamsche volk, dat meer dan ooit behoefte heeft aan lectuur.

Arthur Cornette heeft een belangrijk deel van zijn critische opstellen, waarvan vele verschenen in 'De Gids', het toonaangevende Hollandsche tijdschrift, waarin hij de Vlaamsche boeken bespreekt, gebundeld onder den titel **'Periskoop'** (Uitgave: De Nederlandsche Boekhandel te Antwerpen). Hij behandelt in dit boek het werk van een menigte auteurs met zeer uiteenloopend talent en van zeer verscheiden temperament. Het formuleeren van een oordeel laat hij niet na. Het is echter niet zijn hoofddoel. Veel meer tracht hij het wezen van de behandelde auteurs te verklaren. Het sterkst treft hij, wanneer hij de eigenaardige atmosfeer van een werk karakteriseert en hierbij blijken geeft, niet enkel van zijn werkelijk ongemeen uitgebreide lectuur, doch vooral van de subtiliteit van zijn smaak. Arthur Cornette, het blijkt ten overvloede uit de verschillende beschouwingen van meer algemeen karakter, als de opstellen: Met Henry Brulard te Grenoble - een meesterstuk - 'De Schelde in de literatuur', e.a., is een van de meest verfijnde der Vlaamsche essayisten en, al is er van eenige bewuste preciositeit in zijn proza niet een spoor te ontdekken, een onzer keurigste stylisten.

In het wel lezenswaardige en nuttige boekje, dat Jan Schepens en Carmen Maerten gewijd hebben aan **Julius Sabbe** (Uitgeverij: Lectura te Antwerpen) missen we vooral volledigheid. Zoo verwaarloozen de auteurs het, den ontwikkelingsgang van Julius Sabbe's ideeën te schetsen, wat aan de hand van de talrijke artikels, die deze groote werker liet verschijnen in 'De Halletoren' en, later, in 'De Brugsche Beiaard', geen werk was, dat onoverkomelijke moeilijkheden opleverde. Het best nog hebben de schrijvers van deze studie, die in een leemte voorziet, den dichter Julius Sabbe behandeld en het verheugt ons dat zij dezen bezielden ciseleerder van verscheidene zeer mooie en krachtige sonnetten recht lieten wedervaren.

Van een zeer juist inzicht in het wezen van Julius Sabbe en van zijn grooten zoon Maurits, getuigt de vergelijking tusschen beider talent, die er in het boekje voorkomt en een van de merkwaardigste bladzijden er van uitmaakt. Hier hebben en Carmen Maerten en Jan Schepens blijken gegeven van het voorname gehalte van hun critisch talent.

Hoogst belangrijk is ook de studie, welke Dr Julius Pée gewijd heeft aan **Mevrouw Courtmans** (verkrijgbaar bij den schrijver te Lokeren). Daar deze bijdrage tot de kennis en de betere waardeering van een onzer schrijfsters uit den bloeitijd der Vlaamsche romantiek in dit tijdschrift verscheen, kunnen we ons onthouden

van veel commentaar. Niet alleen heeft Dr Pée op merkwaardige wijze de werken van mevrouw Courtmans ontleed en ze beschouwd in verband met den tijd, waarin ze ontstonden. Hij heeft - en dit achten we zijn grootste verdienste - aan de hand van een stevige documentatie een zeer levendig beeld ontworpen van den tijd, waarin Mevr. Courtmans arbeidde. Het boek van Dr Pée is geworden tot een rijke bron van kennis, tot een kostbaar document. Zijn streng wetenschappelijk karakter doet geen afbreuk aan de aantrekkelijkheid van de feitenvoorstelling, die altijd boeiend en vaak kleurig heeten mag, zoodat men deze studie met klimmende belangstelling leest.

Van Jan Cleppe verscheen (bij 'De Sikkel', te Antwerpen) een bundeltje **'Gênsche Prâot':** een verzameling van humoristische vertellingen, waarin het Gentsche volksgemoed zich op dikwijls drastische en altijd schilderachtige wijze uitspreekt. Niemand minder dan de gewezen Gentsche Hoogleeraar Jozef Vercoullie heeft deze verzameling van vertelseltjes ingeleid. Het is een prettig boekje, waarin zij, die de sappigheid van volksche gezegden en volksche voorstellingen waardeeren, hun gading vinden zullen.

LODE MONTEYNE.

Handbuch der Literaturwissenschaft

Sedert ons laatste overzicht van den stand van deze verschijning kwam er heel wat van de persen, inzoover dat het monumentale werk als voltooid mag beschouwd worden. Doorbladeren wij even de talrijke reeksen en staan wij een oogenblikje stil bij:

Prof. Dr. L. Olschki (Heidelberg): Die romanischen Literaturen des Mittelalters. - 8 Hefte (Lieferungen 106 bis 144), 260 Seiten.

Voor het eerst worden hier de Romaansche literaturen van de Middeleeuwen als één geheel behandeld: de Romaansche wereld was inderdaad een eenheid waar het erfdeel van het Romeinsch Imperium volgens plaatselijke nationale karakteristieken werd verwerkt. Zij maakte trouwens in meer opzichten dan nu deel uit van een West-Europa dat nog niet door allerhanden strijd was verdeeld, zoodat het Germaansche element haar eerder verbonden dan tegengesteld was. Het Latijn, de taal van den godsdienst, van de kerk en haar instellingen, van staat en recht, heerscht van de grenzen van het Byzantijnsche Rijk tot den Atlantischen Oceaan.

In deze alleenheerschappij verschijnt, eerst schuchter, maar dra krachtiger en zelfbewuster, de schepping in de plaatselijke volkstaal, die van een nietig stamelen uitgroeit tot de machtige verzen van Dante.

Terwijl Italië en Spanje nog door trekkende overweldigers onder den voet worden geloopen, is Frankrijk zich reeds van zijn eigen aard bewust geworden. In het Rolandslied geeft het ons het eerste gewrocht in de volkstaal. De Provençaalsche melodieën brengen meer zachtheid in de woeste uitingen van het epos en weten hun invloed te doen gelden tot in Portugal, Toledo, Sicilië en niet het minst in Florence. Een volgende schrede is de intrede van de fantastiek en de gevoeligheid van Bretagne, die een vernieuwing van de epiek beteekent en gestalte geeft aan ridderlijkheid en vrouwelijke gratie. Het begin van de 13^{e} eeuw kent het einde van deze literatuur. De burgerij komt op: de poëzie moet dienen om de tastbaarheden van het weten en het nuttige voor te schotelen: de Rozenroman is het voorbeeld van een didaktische dichtkunst; episch kader, lyrische toon, hoofsche geest zijn er nog, maar de allegorie overheerscht.

Allengs hooren wij echter in Italië het religieuse lied opklinken; de mystieke trek zal zijn hoogtepunt en slot in Dante vinden. De leiding gaat nu op deze streken over, waarvan het volk echter zijn zelfverwezenlijking en zijn geestelijke eenheid slechts vindt in een beschouwing van de oudheid. De heele Middeleeuwsche traditie verbleekt hiertegen; het evenwicht van het Romaansche geheel wordt verbroken en moet plaats maken voor een felle differentieering.

Wat hier gegeven wordt is natuurlijk slechts ten deele een spiegel van het Middeleeuwsch gebeuren: de literatuur in de volkstaal laat weinig licht vallen over kerk en klooster, universiteit en orde, staat en stand. Dit waren, zooals men weet, gescheiden werelden. Geestelijkheid en adel streden om den voorrang; bij de eersten twistten klerus en monnikendom, bij de tweeden koning en vazal. De standen stonden steeds strijdvaardig tegenover elkaar: ridders, burgers, boeren, werkvolk. De woorden van verzaking en godsvrees die hun gepredikt worden verdwijnen in barbaarsche passie en strijd om het bestaan. Het was Dante die het onharmonische blootlegde van dezen tijd, welke goddelijke volmaaktheid aanprees en wereldlijk bezit najoeg; maar reeds vóór hem hadden er zich duizenden van afgescheiden in de teruggetrokkenheid van het klooster; anderen zochten in de poëzie het ongeschokte rijk der droomen.

Dit alles brengt mee dat wij in deze literatuur uitsluitend met de stem van een kollektiviteit te doen hebben; het is slechts later, bij het eindigen van deze periode, dat de enkeling naar voren treedt.

Prof. Dr. L. Schücking (Leipzig) und Prof. Dr. H. Hecht Göttingen): Die englische Literatur im Mittelalter. - 6 Hefte (69/161), 190 Seiten.

Aan den eersten auteur komt toe: Die angelsächsische und frühmittelenglische Dichtung; aan den tweeden: Das 14. Jht., Erstarkung und Ausbreitung des nationalen Elements in der mittelenglischen Literatur. - Der Ausgang des Mittelalters.

Wij vinden hier dus de Engelsche literatuur geschetst van haar vroegste ontstaan af tot haar eersten bloei ten tijde van de vroege Renaissance, een periode tijdens dewelke het eilandenrijk doorloopend ten innigste met het vasteland verbonden was, zonder dat het daarom een scherp afteekenen van zijn eigen wezen verzaakte. De geschiedkundige gang, het kultureele leven, de sociale toestanden vormen de basis waarop deze uiteenzettingen zijn gebouwd.

Wat er uit de Angelsaksische periode bewaard is vormt slechts een gedeelte van wat er eens moet geweest zijn. En welk gedeelte? Niet eens het karakteristieke, want er is niets wat ons doet denken dat de overblijfselen eens een bijzondere plaats hebben

ingenomen. Het is zeer moeilijk ze te situeeren in de algemeene ontwikkeling en de dateering er van heeft al meer getwist dan positieve rezultaten opgeleverd. Zij maken in elk geval een door en door Germaansche produktie uit, zij het dan ook met een sterken inslag van Iersche kultuur. Wij hebben hier niet te doen met een leesliteratuur, maar met werk dat moet voorgedragen worden voor mannen, vooral jonge mannen, ten einde een hun gemeenschappelijk gevoel aan te wakkeren; wel is waar is er in den loop van die driehonderd jaar evolutie van milieu en publiek, maar de geest blijft in hoofdzaak dezelfde: geen schoonheidsgenot, niets individueels, slechts het voorbeeldige.

Na den eersten tijd komt er een strooming naar het religicuse toe. Naast het hof als kultuurcentrum komt nu het meer demokratische klooster. Het boekwezen treedt op; het is Beda die de eerste vertegenwoordiger van de werkelijk geschreven literatuur is. Dit regelmatig opschrijven brengt ook de trouw aan het oorspronkelijke mee, iets wat daarvóór uit den aard der zaak onmogelijk kon bestaan. Door dit alles neemt het kloosterwerk een onbetwistbaren voorsprong, zonder den scop onmiddellijk te verdringen.

De overgang van de Angelsaksische periode naar de Middelengelsche gebeurt snel. Onder den druk van het internationaal import moet de oorspronkelijk-Germaansche geest wijken. Vroeger ernst, gedragenheid, statigheid, zin voor het tragische en het geweldige, afwijzing van schoonheidszucht en van genot. De tijden veranderen: meer vertier, meer welstand, wijdere horizonnen, een gemakkelijker levensideaal, levenslust en feest, fijne omgangsvormen voor de seksen. Dit Fransche goed blijft echter ook zijn Fransch uiterlijk houden en kan door gebrek aan kontakt met het volk niet tot vollen bloei komen.

Een ommekeer in de omstandigheden ruimt er mee op. Dit gebeurt in de 14e eeuw. De benaming ‘Hoogere Middeleeuwen’ kan hier nog moeilijk toegepast worden. De tegenstellingen en de strijd op kerkelijk, staatkundig en sociaal gebied blijven niet zonder terugslag op de literatuur. Het gemeenschappelijke in dezen verwarden tijd is de algemeene verdringing van het vreemde ten gunste van de bevestiging van het eigene. Terwijl John Gower nog gebruik maakt van de drie talen die er een recht van gewoonte veroverd hebben, Engelsch, Fransch en Latijn, hanteert Chaucer alleen het Engelsch.

De 15e eeuw, met haar teugelloosheid, haar koppigheid, haar partijdrift, haar gebrek aan grootheid en overgave, is in de literatuurgeschiedenissen meestal verpletterd tusschen de rijke 14e eeuw en de schitterende Renaissance. Een negatief oordeel volstaat hier echter niet. Breekt het oude ineen, de dragers van het nieuwe zijn reeds duidelijk te bespeuren. Een stevige inrichting van scholen en bibliotheken houdt gelijken tred met de behoeften van een bloeiende

burgerij. Humanisme en Renaissance zijn in hun eerste verschijningen reeds aanwezig.

Prof. Dr. G. Müller (Freiburg i/Schweiz): Die deutsche Dichtung van der Renaissance bis zum Ausgang des Baroek. - 8 Hefte (73/129), 262 Seiten.

Het hier behandelde vormt nog voor een goed deel niet geëxploreerd gebied. Wel is waar werden enkele figuren, als Luther, Erasmus, Hutten, Sachs, Opitz, Grimmelshausen, Logau, Gryphius, Böhme reeds herhaaldelijk en ingaand behandeld, maar toch bleef er een zekere vervreemding bestaan tusschen hen en den belangstellende: zij werden niet genoeg behandeld in de eenheid waarin zij thuishooren, een geestelijk bestek dat niettegenstaande zijn vele facetten een gesloten iets is gebleven. Indien het waar is dat men alles moet zien in het kader van de totale struktuur van den tijd, dan geldt dit pas hier volledig. Er ligt nog zooveel materiaal over deze jaren ongebruikt in de bibliotheken, er moet nog zooveel voorstudie gebeuren, dat het hier aanwezige werk, naar de vaststelling van den schrijver zelf, slechts een poging tot synthese kan zijn die niet tot een vast besluit vermag te voeren.

De woorden ‘Renaissance’ en ‘Barock’ zijn veel omstreden. Het gaat er echter niet om, de produktie van deze tijden te toetsen aan vooropgestelde principes of voorbeelden, maar te zoeken naar het veelzijdig uitzicht van de literatuur in de perioden waarop die benamingen worden toegepast. Daar men nu eenmaal de termen heeft opgenomen in de Duitsche literatuurgeschiedenis, moet men ook trachten de waarde er van te bepalen; het feit van de benaming zelf kan de Duitsche literatuur in haar wezen of uiting niet veranderd hebben. Wel worden in dit verband Italiaansche, Spaansche, Fransche Renaissance besproken, doch dit gebeurt slechts ter meerdere verklaring, geenszins om uit te maken wat in Duitschland al dan niet Renaissance is.

De schrijver ziet zich hierbij gedwongen tamelijk ver in de Middeleeuwen terug te grijpen en een onderscheid te maken tusschen Lutherschen en katholieken, daar deze laatsten veel dichter bij de traditie gebleven zijn. Een sterk begrensde tijd is hier dus niet afgebakend.

Prof. Dr. W. Fischer (Giessen): Die englische Literatur der Vereinigten Staaten von Nord-Amerika. - 4 Hefte (131/154), 134 Seiten.

Wel zeer snel heeft zich de Amerikaansche literatuur, vóór eenigen tijd nog een naam zonder duidelijken inhoud, de belangstelling van de wereld weten te veroveren. Niet slechts het winnen van den Nobelprijs door Sinclair Lewis, veel meer nog de buitengewone oplagen van de werken van een Lewis, Upton Sinclair, Th. Dreiser,

J. London wijzen op het krediet dat deze jonge generatie in Europa heeft verworven. De sociale verbondenheid van deze auteurs, algemeen kenmerk trouwens van de heele Amerikaansche literatuur, zal zeker niet als minste faktor in die gretigheid van het publiek meespreken.

Een literatuur als deze, waarvan de groei schier dag aan dag op den historischen kalender gevolgd kan worden, heeft in de schets van haar ontwikkelingsgang niet af te rekenen met een oorsprong die in den nevel der tijden verborgen ligt.

De kolonialen, in een harden bestaansstrijd gewikkeld, bezig met den opbouw van eigen bestuur en staatsregeling, verbruiken hun energie op materieel en politiek gebied. Elders volgen zij, gewillig en zonder eigen wenschen, het moederland; zoo ook in de literatuur. Alleen politieke tegenstellingen, te sterk divergeerende sociale of ekonomische ontwikkeling, inwijking uit andere landen kunnen den oorspronkelijken toestand zoo sterk wijzigen, dat eigen uiting in de literatuur als een noodzakelijkheid wordt gevoeld.

Zoo'n ommekeer vinden wij in de literatuur van de Vereenigde Staten. De voornaamste faktor, noodig om haar te begrijpen, is het juiste schatten van de sociologische voorwaarden. Heeft de Amerikaansche literatuur nog niet de hoogten van de Europeesche bereikt, toch heeft zij haar groote waarde als sociaal fenomeen.

Verschillende punten zijn nauwer in acht te nemen bij deze studie. Daar is al vooreerst de verhouding tot de Engelsche literatuur en kultuur, waaraan Amerika meer dan twee en een halve eeuw schatplichtig is geweest. Bestond er ook voor andere taalkringen mogelijkheid van inwerking, de gemeenschappelijkheid van de Engelsche taal was en bleef een voorsprong en leidde vanzelfsprekend tot invloed ook in omgekeerde richting. Van niet minder tel was het Nieuw-Engelsch Puritanisme, waartoe de meeste leiders van het koloniaal volk behoorden. Nu weet men hoe afwijzend het Puritanisme stond tegenover al het schoone dat niet duidelijk bestemd was om den lof en de vreeze gods te verkondigen. Reisbeschrijvingen en geschiedenis was het eenige wat daarbuiten kon aanvaard worden. De Verlichting bewerkte hier een grondige wijziging: Benjamin Franklin trad op als de eerste waardige drager van het nieuwe wezen. Het Romantisme zal het zuiver-litteraire genre doen geboren worden.

Met zijn uitgesproken individualiteit is het Puritanisme de grondslag van de sterk demokratische stroomingen in de kolonie, een demokratisme dat in de literatuur noodzakelijk tot uiting moest komen. Van al deze vaststellingen uitgaande, neemt de schrijver de volgende chronologische schikking aan:

1. de koloniaalliteratuur, 1588-1765;
2. de literatuur van de revolutieperiode en van den overgangstijd, 1765-1815;

3. de klassieke periode, 1815-1865;
4. de nationale periode.

Het valt daarbij op, dat vooral het vierde deel ietwat al te beknopt is.

Prof. Dr. J. Kleiner (Lemberg): Die polnische Literatur. - 3½ Hefte (128/143), 116 Seiten.

De Poolsche literatuur is heel wat jonger dan elke West-europeesche. Haar eerste bloei valt in de Renaissance. Deze en de andere bloeiperioden dragen echter een eigenaardig karakter: Polen heeft verschillende groote literaire figuren gekend, maar steeds zijn deze alleenstaande figuren gebleven; een strooming die het vermocht, de literatuur in haar geheel omhoog te stuwen, heeft er nooit geheerscht.

Evenmin heeft de letterkunde ooit diepen invloed op het buitenland gehad. Een literatuur welke niet in een wereldtaal is geschreven mag, wil zij op het buitenland inwerken, niet het grootste deel van haar waarde inboeten bij de vertaling. Het was de prozaïst Dostojewski die den weg naar Rusland wees, de prozaschrijver Ibsen die Noorwegen voor de wereld opende. Cervantes' prozawerk dat aller aandacht vestigde. Polens grootheid ligt bij zijn dichters en blijft dus verborgen voor de omwereld. De figuren welke doordrongen, Sienkiewicz (Quo vadis) en Reymont (De boeren) zijn prozaschrijvers. Daarbij dient gevoegd dat de Poolsche literatuur te weinig exotisch is om als vreemd aan te doen, tevens te sterk door nationale ideeën beheerscht.

Ook de Slavische wereld bleef voor Polens inwerking gesloten. Alle Slavische elementen richtten in de 19e eeuw den blik naar Rusland; de herhaalde Poolsche klachten en aanvallen dreigden den groei van de zoo verlangde Slavische harmonie te hinderen, zoodanig dat de openbaringen van den Poolschen geest, doordrongen van een in dit opzicht gevaarlijk patriotisme, onwelwillend werden gevolgd.

Al te veel tegenstellingen scheiden Polen van Rusland om van een algemeene ‘Slavische literatuur’ te kunnen spreken. De Poolsche literatuur is integendeel eng verbonden met het Germaansche en het Romaansche Westen; uitzonderingen hierin doen van het geheel niets af. Leven putte zij niet uit het Slavendom; de tradities waarbij zij aanknoopt zijn die van het Christendom en van de Oudheid.

Prof. Dr. G. Gesemann (Prag): Die Serbo-kroatische Literatur. - 1 ½ Hefte (143/153), 48 Seiten.

Serviërs en Kroaten zijn wel één wat taal, volksgemeenschap en staat betreft, maar zij zijn gescheiden door godsdienst en belijdenis, schrijftaal, stam en stamaard, historisch en sociaal verleden

kultuurzonen. Wij kunnen voor de studie van hun geestelijke produktie, aldus Prof. Gesemann, niets verwachten van een scheiding in Oost (Byzantijnsch) en West (Latijnsch) Balkan; het is het onderscheid in kultuurzonen dat de oplossing brengt.

Wij hebben vooreerst de Balkaan-Byzantijnsche kultuur, die over Macedonië het dal van de Morava binnendrong tot zij door de omringende bergen gestuit werd. Daar bleef het patriarchaal regiem standhouden, de instellingen van het Dinarische type, dat een fel kontrast vormt met de kleinburgerlijke vertegenwoordigers van de eerste zone; het zijn de Dinariërs die de groote tradities hebben bewaard en de litteraire scheppingskracht hebben geleverd. Een Italo-Romaansche en een Duitsch-Middeneuropeesche invloed zijn na te gaan in Renaissance en Barok, Hervorming en Tegenhervorming, terwijl het Islam, voor welks opdringen men steeds meer naar het Noorden uitweek, niet zonder sporen bleef. Op den bodem van Zuid-Hongarije doen de kolonialen afstand van hun nationale kerk en gaan zij meer bij Rusland aanleunen: zij schrijven nog een tijdje hun oude kerktaal, doch scheppen dra een nieuwe Servische literatuur. De Kroatische Pannoniërs waren konservatiever; nog heden verzetten zij zich tegen de gangbare schrijftaal en den zoogenaamden 'Belgrader stijl.'

Het in uitzicht komen van een gesloten staat scheen pas den kamplust aan te wakkeren van dit volk, dat in twee groote partijen mekaar tegenover staat. Op dit oogenblik zijn Servische en Kroatische literaturen nog fel gescheiden en zij worden dan ook door Prof. Gesemann, die blijk geeft van een strenge beheersching van de stof, naast elkaar behandeld.

Dr. W. Gundert (Leiter des japanisch-deutschen Kulturinstituts in Tokio): Die japanische Literator. - 4 Hefte (121/140), 136 Seiten.

De zeer speciale aard van de stof heeft den auteur doen besluiten tot een inleiding, die de faktoren tracht te verklaren waarvan de kennis een noodzakelijke vooropstelling is.

Eerst en vooral de drievoudige oorsprong van het ras: elementen uit Mongolië en uit de reeks van de Zuidelijke eilanden naast de paleo-Kaukasische oerbewoners.

De mythologie - zij werd neergeschreven in de 8^{e} eeuw n. Chr., doch haar werkelijke ouderdom is niet na te gaan - is alles bij dit volk. Zij geeft niet een verhaal ergens uit het grijze verleden zonder meer, maar heden nog regeert zij godsdienst, staat en volksbewustzijn. Dit hooge zelfbewustzijn van den Japanner plaatst hem in zijn eigen oogen boven de rij van de andere volkeren. Hierin vinden wij waarschijnlijk een gevolg van zijn insulairen toestand, die het hem niet dan met speciale inspanning mogelijk maakt kon-

takt met het overige van de wereld te nemen. Ten gevolge van dezen toestand blijft er tevens een meer gesloten eenheid in het volk, eenheid die zich o.m. uit in het sterk vasthouden van overgeleverde vormen. Vorm en gestalte zijn in de Japansche literatuur het voornaamste, waardoor men al dadelijk begrijpt hoe moeilijk het wordt tot haar door te dringen zonder beheersching van de taal.

De aan een buitenlander opvallende vokalenrijkdom van het Japansch is slechts schijn; door een eentonig, onbeklemtoond snel uitspreken gaat hij verloren. Woord- en zinsbouw zijn onvergelijkelijk eenvoudiger dan in de Europeesche talen; zij vertoonen dezelfde karakteristiek als de Japansche schilderijen: een goel deel is in het nevelachtige onzichtbare, waaruit slechts enkele lichtende kleuren opschieten. Logische klaarheid, vaste bepaaldheid, mathematische bouw zijn er onbekend.

Voor het samenstellen van dit werk, dat volgens zijn auteur zelf niet afdoend kan zijn gezien het jonge bestaan van de Japanologie en de vele voorarbeid die nog moet gebeuren werd vooral gebruik gemaakt van Japansche kritische studiën en wel van deze uit den allerlaatsten tijd; toch bleven de vreemde publikaties van waarde niet buiten beschouwing, alhoewel er in deze niet naar volledigheid werd gestreefd.

De beschikbare ruimte liet daarbij niet toe den jongsten tijd zoo ingaand te behandelen als vroegere perioden.

De overweldigende bibliografie die de behandeling van de meeste afdeelingen kenmerkt, is ook hier achterwege gebleven;

Wij dienen nog even de aandacht te vestigen op **Die Literaturen Indiens von ihren Anfängen bis zur Gegenwart**, von Prof. Dr. H. von Glasenapp in Verbindung mit Prof. Dr. Banarsi das Jain, Prof. Dr. W. Geiger, Dr. Fr. Rosen, Prof. Dr. H.W. Schomerus, - 10 Hefte (63/120), 340 Seiten, - een werk dat uiterst verscheiden is door zijn alomvattendheid, en waarvan elk hoofdstuk een afzonderlijke studie uitmaakt én door tijd én door milieu én door bewerker.

Eindelijk moeten wij voor een volgende gelegenheid nog in het vooruitzicht stellen: Die Literatur der Römer, Die romanischen Literaturen des 19. und 20. Jts., Die nordischen Literaturen; Die englische Literatur von der Renaissance bis zur Aufklärung, Die deutsche Dichtung von Gottsched bis zur Gegenwart, Die tschechische Literatur, Die althebräische Literatur.

DOLF ROELS.

Onderwijs en Opvoeding

Van Dr. Willi Schohaus bespraken we vroeger ‘Schaduwen over het schoolleven’, een werkje, dat bij de verschijning der oorspronkelijk Duitsche uitgave geweldig veel stof opwierp in de wereld der leerkrachten, wegens een aantal harde waarheden, die het verkondigde. Het nieuwe boekje van denzelfden schrijver (en schoolbestuurder), **Der Lehrer von heute und sein schwerer Beruf** (Schweizer Spiegel Verlag, Zürich), verklaart zekere van die waarheden, doordien het, aan de hand van getuigenissen uit het leerkrachtenmilieu zelf, de aandacht vestigt op de bemoeizucht der administratie, het te groote leerlingenaantal, de wanbegrippen der ouders over opvoeding, maar ook op de ontoereikende kinderkennis en de eenzijdige, onvoldoende opleiding der leerkrachten. O ja, ook hiertegen zal door een aantal belanghebbenden gemopperd worden; maar daartegen weegt dan zeker de ernst van Dr. Schohaus op, die met zijn kritiek klaarblijkelijk opbouwen en niet afbreken wil... en het zoogoed als telkens bij het rechte einde heeft.

Ook de Nederlander L.G.T. Bigot is onze lezers bekend als ontwerper van den leergang ‘Paedagogiek’, in samenwerking met Gilles van Hees, Dr. Kohnstamm en anderen, leergang bestaande uit drie deelen, ‘Psychologie’, ‘Het kind’, ‘De School’ en een aanvullend vierde deel, ‘Geschiedenis van opvoeding en onderwijs’, dat thans ter perse is. Wat tot nog toe verschenen is en ten dienste van toekomstige leerkrachten wordt gesteld heeft de groote gave, de betrekkelijk jonge lezers niet voor geleerder te houden dan ze kunnen zijn en daarom de stof zoo konkreet, bondig en eenvoudig mogelijk aan te bieden. Het tweede deel, **Het Kind**, dat in 1930 het licht zag (J.B. Wolters, Groningen), beleeft thans zijn derden druk, wat zijn beteekenis heeft. Het volgt het kind in zijn kleutertijd, zijn schooltijd, zijn puberteitsjaren, zijn drang naar een beroep en geeft bij elke periode niet alleen kenteekens en behandeling, maar ook een stukje literatuur aan, dat met nut kan geraadpleegd worden. Aanbevolen vooral aan leeraars die er over klagen, dat hun leerlingen hun z.g. wetenschappelijke uiteenzettingen niet begrijpen... willen.

Een ander bekend Nederlander, B.J. Douwes, schrijver van den leergang ‘Moderne Paedagogiek’, - waarvan het derde deel o.a. zielkunde en kinderkennis behandelt, - gevoelde behoefte, een

aparte, bondige studie aan **De Kleuterjaren** (J.B. Wolters, Groningen) te wijden. Deze studie ontstond uit een der lezingen, door den schrijver gehouden, en groeide uit tot een onderzoek der levensuitingen van den kleuter en een overzicht der kleuterverzorging, van Plato tot Montessori. Het boekje steunt op een reeds tamelijk rijke literatuur ter zake en ontleent toelichtende aanhalingen aan talrijke bronnen. Toekomstige leerkrachten zullen het met vrucht raadplegen.

Zekere hand- en leerboeken, door ons herhaaldelijk aangekondigd, beleven, kort op elkaar, de eene oplage na de andere. Zoo ontvingen we, alleen van de firma Wolters, die ook in Vlaamsch België een ruimen afzet kent: **Beknopte Nederlandsche spraakkunst**, I (7e druk) en II (6e druk), door Dr. C. De Baere, die met zijn streng methodisch werk zoogoed als al onze middelbare scholen en atheneums bestrijkt; - **Gedichten van De Genestet, Staring en Potgieter** (5e druk), verzameld en besproken door Dr. Ph.A. Lansberg, ten gerieve van hoogere atheneumklassen, voor dewelke genoemde dichters op hun best steeds representatieve figuren blijven; - **Letterkundig leesboek** (6e druk), door E.F. Van de Bilt, ten dienste van onze atheneums en zeer te waardeeren vooral in verband met de schrijvers en dichters van na 1880, al zijn we wel verbaasd, er één kort stukje van Timmermans en één vers van Marnix Gijsen en b.v. niets van Vermeylen, Teirlinck, Sabbe, Toussaint van Boelaere of een paar jongere Vlamingen in aan te treffen; - **A survey of English literature** (5e druk), door Dr. A. Perdeck, die minder een overzicht der letterkunde dan een vluchtig kijkje in de klassiek geworden schrijvers wenscht te geven en daar, met nauwelijks 75 bl. tekst, wonderwel in geslaagd is; - **Inleiding tot onze moedertaal** (2e druk), door Aug. A. Boudens, die met dit boek ‘een paar maanden’ de leerlingen bezighoudt, om hun kennis van de allereerste spraakkundige begrippen te kontroleeren, wat we als herhalingsperiode moeilijk aanvaarden kunnen, in het raam van een logisch opgebouwden taalkundigen leergang. Waarnaast, in éérsten druk: **Oefeningen bij de Fransche spraakkunst**, II, door Dr. J. Fransen en Dr. H.G. Martin, die wel een aantal typisch spraakkundige oefeningen samenstellen (voor welk studiejaar?), maar vooral hun heil blijven zoeken in het maken en verbeteren van vertalingen, vele en lange; - **Aa bee cee dee, om te leeren lezen**, V-VIII, door A. Jager en A. Janse, die daarmee hun ‘nieuwe methode voor het aanvankelijk lezen’ afsluiten, methode, welke we naar haar zichtbare verwerking niet graag naast het extra kleinkinderlijke werk van Hoogeveen, Ligthart en Scheepstra zouden leggen; - **Ons lichaam**, door J. Nauta, zijnde, in 32 blz. tekst en illustraties samen, de behandeling van ons lichaam en zijn organen, - in twee ‘leer-

kringen' of koncentrische jaren, - gevolgd van een lijst van 'vragen en opgaven', die in 8 blz. heel de leerstof samenvatten, wat praktisch en degelijk is; **Mijn natuuralbum**, door J.H. ten Hoor en H. Heidinga, zijnde twaalf zeer leesbare teksten over planten en dieren in eigen land, met sprekende platen van P. Sennama, met gelegenheid voor kinderen tot eigenhandige illustratie en met een bondige handleiding voor de leerkrachten.

Apart vermelden we de **Historische schets van de Nederlandsche letterkunde,** door Dr. C.G.N. De Vooys, thans in 15en herzienen druk verschenen. Jawel, dit boek is een schets, een kort overzicht, dat slechts de historische lijn en de hoofdfeiten zoo objektief mogelijk wil aangeven; maar voor alle studeerenden, jonge leerkrachten inkluis, is het een bizonder stevige grondslag voor verdere literaire studie en het is niet zijn kleinste verdienste, dat het bij elken nieuwen druk de allerjongste gegevens, ook over Vlaamsch België, wenscht op te nemen. Daarom, d.i. omdat dit boek voor Noord en Zuid zoowat dé eerste handleiding is, veroorloven we ons een paar vraagjes: Waarom worden literaire kritiek en essay niet bedacht met een afzonderlijk rubriekje, waarin b.v. Ten Brink, Kalff, Kloos, Rooses, Vermeylen, Persijn, Monteyne hun plaats verkrijgen? Waarom krijgt de kinderpoëzie, - die toch wel poëzie, m.a.w. schoonheid kan zijn - haar vermelding slechts in zoover, dat Van Alphen, Gouverneur, Heije gehuldigd worden, maar b.v. Lovendaal, Tomkins en een paar Vlamingen heelemaal verzwegen blijven?

Een overheerlijke illustratie bij dit werk en eigenlijk bij ieder boek over hetzelfde onderwerp is de groote **Platenatlas bij de Nederlandsche literatuurgeschiedenis**, door M.A.C. Poelhekke (onlangs overleden), Dr. C.G.N. De Vooys en Dr. Gerard Brom, - evenals voornoemde schets bij de firma J.B. Wolters verschenen (4^{e} druk). Die atlas bevat 313 zwarte afbeeldingen op 1'2 kwarto bladzijden gerangschikt, 20 platen op geel getint papier, 2 platen in kleurendruk en 8 bladzijden aanteekeningen. De materieele uitvoering is een toonbeeld en de toelichting bij ieder beeld welsprekend. De atlas licht ons, - in chronologische orde, - in over: boek en verluchting (vooral in het ver verleden); de schrijvers en hun omgeving; het verband tusschen literatuur, tooneel, schilder- en bouwkunst. In tegenstelling met vorige uitgaven werd ditmaal, - en we betreuren het, - de rubriek handschriften volledig uitgeschakeld en vervangen door moderne boekkunst, d.i. vooral boekillustratie. Alles samengenomen, werden ruim 70 nieuwe clichés opgenomen, wat zijn beteekenis heeft; en nóg konden zekere portretten merkelijk 'verjongd' (o.a. Vermeylen, Sabbe, Teirlinck) en enkele andere toegevoegd (o.a. Toussaint van Boelaere, Baekelmans, Persijn), terwijl eveneens mocht herinnerd aan onze vraagjes hiervoren en hun illustratieve konsekwentie. Nu, de

atlas zooals hij zich aanbiedt hoort thuis in alle schoolbibliotheken, in alle klassen waar literatuur besproken wordt en vast in alle huisgezinnen, - en die zijn er, ook in Vlaanderen, - waar men iets voelt voor de eigen kunst en haar geschiedenis. De firma Wolters ontvange hier dank en hulde voor haar heerlijk durvend en opbouwend werk, ook de Vlamingen ten goede!

In deze hulde betrekken we tevens Wolters' even stoutmoedige uitgave van den aardrijkskundigen **Algemeenen atlas voor België**, door J. Verschueren, Dr. H. Balieus en L. Heylen, die thans reeds in 5en druk verschijnt en niet zal ophouden nieuwe oplagen te beleven, zoolang hier te lande zelf niet het gelijkwaardige wordt voortgebracht. De tegenwoordige uitgave, inzake haar stoffelijke uitvoering een toonbeeld van frissche kleur en helderheid, als altijd, brengt als nieuwigheid: het aanduiden van het reliëf op de provinciekaarten; het ‘verjongen’ der Vlaamsche plaatsnamen; het afzonderlijk behandelen van Polen, met bijkaartjes; het vernieuwen der kaart van Kongo; het inlasschen van een kaart van Mandsjoekwo; het verjongen der statistische gegevens tot 1930 en later. Samen genoeg dus, om dezen atlas up-to-date te heeten en van harte aan te bevelen voor ons lager en ons middelbaar onderwijs.

Met Verschueren en zijn kollega's, die landgenooten zijn, belanden we bij het werk der Vlamingen. We vermelden hier dan enkele boeken, die niet nalaten zullen hun weg te maken.

Geo Verbrugge liet een handleiding, **Zedelijke en staatsburgerlijke opvoeding** (‘Volksdrukkerij’, Gent) verschijnen. Het onderwerp moet reeds op de lagere school behandeld worden, maar lacht de lesgevers in het algemeen slechts weinig toe, ook wel wegens gebrek aan degelijke en vooral aantrekkelijke lees- en leerboeken. Naar onze meening ware een verzameling korte, anekdotische verhalen, met typisch moreelen ondergrond, zonder daarom erg moralizeerend te blijken, - Frankrijk bezit enkele dergelijke werkjes, die het ‘Morale en action’ noemt, - de meest geschikte grondslag, om telkens de leerstof uit te bouwen, Het werk van Verbrugge sluit het aanleggen van zulke verzameling niet uit, vermits het alleen een handleiding ten gerieve der leerkrachten te boek stelt. En daarmee rekening houdend, waardeeren we gaarne: zijn algemeene beschouwingen over het leervak; zijn didaktische wenken aan het personeel, over de verschillende vormen, waarin de stof kan aangeboden; zijn algemeen en vooral zijn gedetailleerde indeeling van het leerplan inzake dit vak; zijn spreuken, gezegden en aanhalingen, al zijn er ook erg ‘goedkoope’ bij; zijn zeer verscheiden modellen van lessen, in verschillende studiejaren. Kritiek op het programma hebben we nergens gevonden, al hooren zekere punten eenvoudig niet thuis op de lagere school. ‘Nu, ze staan er op,’ zal Verbrugge gedacht hebben, ‘we moeten varen.’ Een vraagje: Wil hij ons nu ook het zoo aantrekkelijk mogelijke ‘boekje voor den leerling’ brengen?

P. Melis en L. Queeckers bezorgen ons het zevende deeltje (8e studiejaar) van hun **Taaloefeningen** (‘De Sikkel’, Antwerpen). Dit boekje bevat: spraakkundige oefeningen, ter bevestiging van het vroeger aangeleerde: gemengde oefeningen in zuiver schrijven; gemengde ‘taken’; dictees, tijdens de staatsexamens afgenomen, en taalkundige oefeningen, daarbij aangepast; teksten, in verband met het leven der taal. De dictees en de oplossingen der ‘taken’ worden alleen in het ‘Boekje voor de leerkracht’ opgenomen. Met dit zevende deeltje sluiten de schrijvers op waardige wijze hun taalleergang voor de lagere school af. De ervaring zal hun geleerd hebben, dat hun werk als ‘geroepen’ kwam, sinds jaren, heel het Vlaamsche land door. De Vlaamsche leerkrachten mogen er de heeren Melis en Queeckers van harte dankbaar om zijn, dat dezen hen zoo methodisch en zoo doorslaand geholpen hebben, ons taalonderwijs te verjongen!

Nu we P. Melis vermelden, vestigen we hier tevens de aandacht op het maandblad voor ouders **Onze school** (‘De Sikkel’, Antwerpen), dat hij bestuurt en dat niet alleen de belangen van het openbaar, onzijdig onderwijs verdedigt, maar tevens, op zeer taktische wijze, de ouders rechtstreeks betrekt in de opleiding van hun kinderen. Mogen alle vrijzinnige ouders en opvoeders inzien, dat het hun plicht is, een blad, - een spotgoedkoop blad, - te steunen, dat jaar in jaar uit de geestelijke en lichamelijke gezondheid van hun kroost behartigt.

Van John Broeders, eindelijk, die zich reeds door een paar boeken van minderen omvang en niet minder door zijn dagelijksche werking opdrong als voorvechter voor een kinderlijk jonge en levendige teekenmethode, - in dienst van het arbeidsbeginsel, - kwam zoo juist een omvangrijke, weelderig geïllustreerde bundel van de pers, **Het teekenen in opvoeding en onderwijs**, dien we niet aarzelen zullen, op zijn gebied een standaardwerk te noemen, en zulks om twee redenen: 1) omdat de samensteller zich klaarblijkend ten doel stelt, niet de kinderen tot artisten op te leiden, wel hun lust tot teekenen en kleuren in zoo ruim mogelijke mate opbouwend uit te baten; 2) en vooral, omdat het boek, aan de hand van een welsprekende, veelzijdige uiteenzetting en van een schatrijke dokumentatie aan werk van kinderen en teekeningen van den schrijver zelf, nu eens werkelijk, voor vele jaren, den weg wijst, die gevolgd moet worden. We keken vroeger ietwat naijverig op naar het uitheemsche werk van Belinfante - Ahn, Cizek, naar de prestaties te Praag, te Parijs en elders; de heer Broeders mag de eer opeischen, het werk, dat te Antwerpen onder zijn persoonlijke leiding verwezenlijkt en door zijn boek (‘De Sikkel’, Antwerpen) zoo openbarend tot zijn recht gebracht wordt, een nààm verzekerd te hebben, die ook wel buiten onze grenzen zal weerklank vinden.

H. VAN TICHELEN.

Boekbeschouwing

A. den Doolaard. - De Druivenplukkers. Em. Querido, Amsterdam.

Na wat we in 'De wilden van Europa', een typische reeks reisindrukken, bewonderden als extra beeldige en soms ook humoristische journalistiek, kunnen we heden dit persoonlijk kenmerk in Den Doolaard haast onbesproken laten. Immers, ook in deze 'Druivenplukkers' leeft diezelfde plasticiteit op, ditmaal hoofdzakelijk in verband met den wijnoogst en het druivenplukken, aan de Durance in Frankrijk. Alleen, hier treedt een ander element naar voren, n.l. Den Doolaard's gave, de handeling op en om het wijnland tot een dramatisch verhaal uit te bouwen, dat ruw en brutaal aandoet, - als de zeden van dat uitschotvolk, waartoe zekere plukkers behooren, - en een schrijnende roman kon heeten, indien het romangedeelte zelf niet pas na de eerste 100 bladzijden werd ingezet, om het werk een heel nieuwe wending te geven. Nu, dat verhààl dan is boeiend, haast zonder onderbreking; maar hoezeer de grafelijke grondbezitter, zijn dochter, zijn personeel en een Duitsche baron mee op den voorgrond geschoven worden en de grafelijke levenstragiek zich zelfs binden laat aan die van André, den wraakgierigen druivenplukker, die geen moord ontziet, André zelf blijft de dramatische hoofdfiguur, die boeit en vasthoudt, ook als hij lange bladzijden vergeten wordt. Het verhaal als zoodanig ontleden we hier niet; we vestigen alleen de aandacht op de vrouwelijke personages er in, die zoo goed als alle gedoemd blijken een vleeschelijk lokaas en de ondergrond tot bloedigen wedijver te worden.

A. den Doolaard. - De herberg met het hoefijzer. Em. Querido, Amsterdam.

Bedoelde herberg is eigenlijk een primitief hotelletje te Skutari, in Albanië, het land der Malissooren. Raine, de 'held' van het boek, is op zoek naar ertslagen, maar maakt ongewild het drama van een wraakmoord en de koorts der achtervolging mee, met al het typische volksleven, dat daar omheen kan draaien. Albanië is een bergland, een niet altijd veilig bergland; maar veilig daarin gevoelt men zich wél ten huize van den merkwaardigen pater Jozef, met zijn heel speciale redeneeringen over liefde en moord en rechtdoen en zijn hartsgrondige gehechtheid aan zijn Malissooren. Ook dit boek heeten we liever een romantisch verhaal dan een roman, maar dan weer eveneens een verhaal, vol treffend plastische uitbeelding van land en volk.

Henriette Roland Holst. - Herman Gorter. Em Querido, Amsterdam.

De Nederlandsche dichteres heeft twintig jaar lang vertrouwelijk omgegaan met den dichter van 'Mei', 'Pan', 'Een klein heldendicht' en een paar andere bundels; en dat gaf haar het gelukkig idee in, hem, die haast even lang haar socialistisch partijgenoot was, een persoonlijke studie te wijden. Deze is tweevoudig en behandelt eenerzijds den zeer interessanten ménsch Gorter, zooals ze hem groeien zag, en anderzijds den dichter in hem en de schoonheid van zijn poëzie. Men kan het met de

schrijfster oneens zijn aangaande de vraag, of zekere wijsgeerige of sociale onderwerpen zich verwerken laten tot poëzie van betrekkelijk blijvende waarde; dit vermindert echter niet de bizondere degelijkheid van haar kritiek op Gorter, en vooral niet de dokumentaire beteekenis van haar biografische mededeelingen, die Gorter's maatschappelijken en literairen strijd verklaren moeten. Een boek, dat men lezen moet, Gorter en ook mevrouw Roland Holst ter eere.

H. Kesnig. - Moeder Zondervan. Hollandia Drukkerij, Baarn.

Dit is een roman, en een echte: de roman van een joodsch gezin, met de oude, streng geloovige moeder Zondervan als centrale figuur, die stilzwijgend lijdt om het 'verloopen' van de leer en vooral om de tweedracht allerhande, die haar kinderen verdeelt en den familiegeest ondermijnt. Die moeder Zondervan staat er extra raak en gevoelig, - zonder te veel sentimentaliteit, - in uitgeteekend; maar even sympathiek naast haar, doen haar eerlijke zoon David en diens kristelijk vrouwtje Ans aan, haar trouwe dochter Esther en niet het minst haar opstandig, liefkoozend kleindochtertje Betsy met haar kristelijken verloofde. In scherpe tegenstelling met hen allen gedraagt zich haar oudste zoon Hakkie, dien ze mint om wat ze zijn zwakheid heet, maar die metterdaad het type van een egoïstischen, herrieschoppenden, weinig delikaat handelenden jood is. Wij behooren niet tot het ras der familie Zondervan; en juist daarom, wellicht, hebben we het boek zoo aantrekkelijk, zoo mooi gevonden. Want bij al wat er in gebeurt, om de verschillende karakters en geloofsopvattingen, boezemt het eerbied in voor de opofferende joodsche moeder en ook voor de kentering in het jong-joodsche volk, uit naam van zijn maatschappelijke aanpassing; en het doet zulks overtuigend, omdat het zich onthoudt van tendenz, maar het leven uitbeeldt zooals het waait en draait, met al zijn hebbelijkheden. Kortom: een roman die er zijn mag, als inhoud; en ook als taal, mogen we zeggen, want Kesnig schrijft niet enkel korrekt, maar weet ook uit te beelden en heeft wel treffend het huiselijk dialoog te pakken.

H. VAN TICHELEN.

Rudolf von Sebottendorff. - Bevor Hitler kam. Deukula Verlag Grassinger & Co, Munchen; 270 blz.; kart. M. 3,60; geb. M. 4,80.

Dit boek brengt veel onbekend materiaal uit den vóórtijd en het aanvangstijdperk van het Nationaalsocialisme. De geschiedenis van het vooroorlogsche antisemietisme vindt er insgelijks haar plaats in. De auteur Sebottendorf was de leidende geest van de in 1917 gestichte Thule-vereeniging, wier symbool uit het Oudgermaansche zonnewiel, het hakenkruis, bestond. Hij was de eigenaar van het dagblad 'Völkischer Beobachter', dat op 9 Oogst 1919 voor het eerst verscheen. In dit documentatiewerk wordt o.a. op de meest dramatische wijze de moord door de regeering van de communistische Radenrepubliek, te Munchen heerschende in 1918-19, op de door haar gevangengenomen gijzelaars geschilderd, benevens het proces in verband met deze misdaad. De Thule-vereeniging riep de Duitsche Arbeiderspartij in het leven.

Uit deze ontwikkelde zich later de N.S.D.A.P., nadat Adolf Hitler in de beweging trad. Men treft in deze uitgave talrijke facsimilé's en beeltenissen van leidende nationaal socialistische persoonlijkheden aan.

Von Sebottendorf beweert, dat de vermoorde leden der Thule-vereeniging om het leven werden gebracht, wijl zij anti-semieten waren. Zijn arbeid wil hun gedachtenis vereeuwigen.

Eigenaardig is de verklaring over ons volk gegeven: Vlamingen, zegt de auteur, zijn Germaansche Belgen, die niets willen weten van hun Germaansche afstamming; zij zijn afkomstig, gelooven zij, van de Bataven.

De Duitscher wordt door de Vlamingen als ‘Mof’ betiteld. Dit schimpwoord dateert uit den tijd der Blücherhuzaren, die moffen droegen. Deze huzaren hebben zich wegens den dood van Schill, die door Hollandsche hulptroepen, in dienst van Napoleon, te Stralsund om het leven kwam, tijdens hun verblijf in de Nederlanden, gewroken, en vandaar de haat der Noord- en Zuid-Nederlanders tegenover Duitschland.

J.P.

Nieuwe uitgaven

Van ‘Zonnedauw’, Koeweg, 26, Lourdes-Oostakker:

PIET SCHEPENS: August Strindberg, leven en werken, 2e deel; 298 blz., met verschillende illustraties; 25 fr.; geb. 45 fr.

In dit 2e deel, even nauwgezet bewerkt als het eerste, wordt eerst Strindberg's ‘Inferno-periode’ behandeld. Daarna komen de legenden en natuurwetenschappelijke werken aan de beurt. Na een hoofdstuk over zijn kruisweg ‘Naar Damaskus’ worden zijn godsdienstige en zijn geschiedkundige drama's ontleed. Ten slotte komen de laatste levensjaren en de invloed van den schrijver, ook een opgave van zijn werken, bibliographie en een register.

De twee doelen van Piet Schepens' uitvoerigen arbeid zullen stellig hun weg vinden.

Van J. Meeuwissen, Karel De Costerstraat, 10-12, Brussel:

FRITZ FRANCKEN: Batig Saldo, gedichten; 60 blz.

Van De Korenaar, Albert Lienartstraat, 28, Aalst:

VICTOR SERGE: De geheimen van een politieken veiligheidsdienst, naar het Fransch bewerkt door LODE ROELANDT; 86 blz.; 9 fr., te storten op postchekrekening 4025.17.

Van de drukkerij Heines, Laurierstraat, 90, Amsterdam:

JOH. C.P. ALBERTS: Verzen; 33 blz.

Van Van Gorcum en Co., Assen:

Prof. Mr. A.C. JOSEPHUS JITTU: Moeten wij aan de democratie vasthouden? 25 blz.; 50 cents.

Van Georg Westermann, Braunschweig:

KARL RAUCH: Weit lasst die Fahnen wehen! 130 blz.; M. 2,40.

Dia, een ‘Orbis pictus’, met 40, meerendeels gekleurde, diapositieven.

In Heft, 12 o.m. plaatjes voor bij Hans im Glück; uit den Duitschen voortijd; uit Noord-Sleeswijk; ons lichaam en zijn organen; de telefoon; de Sixtijnsche Madona, de vier Apostelen.....

Van Varior, Nijverheidskaai, 45, St. Amandsberg:

Cahiers van de Waterkluis, werk van jongeren:

1e reeks. 1: **Marcel Daman:** Mei 33, (7) verzen; 14 blz.

2: **Rodolf De Buck:** (6) Mijmeringen; **Herman De Cat:** (5) Verzen; **Pierre Van den Dries:** (1) Dag; 14 blz.

3: **Rie De Cordier:** Episode; 14 blz.

Abonnementsprijs voor 3 cahiers: 20 fr., te storten op postcheckrekening 2961.78, op naam van Paul De Ryck. De inschrijvers ontvangen als geschenk een platenmap, met lino's van Elsa Severin, Flip Vanhove en Jos Wils.

Van J.B. Wolters, Groningen:

Dr MARIE H. VAN DER ZEYDE: Hadewijch, een studie over de mens en de schrijfster; 212 blz.; fl. 2,90; geb. fl. 3,90.

[Onze vorsten]

DE ‘VLAAMSCHE GIDS’
wijdt een eerbiedige en piëteitvolle hulde aan de nagedachtenis van
wijlen Z.M. KONING ALBERT,
den edelen, wijzen Vorst,
den dapperen verdediger onzer onafhankelijkheid,
den plichtgetrouwen bewaker onzer grondwettelijke vrijheden,
den rechtvaardigen bewerker van het groote rechtsherstel der Vlamingen.
Tevens begroet de ‘Vlaamsche Gids’ den nieuwen Vorst,
Z.M. LEOPOLD III,
in wiens hoog beleid de diep getroffen natie alle vertrouwen stelt.
RED.

Het Raadsel
Tooneelspel in vier bedrijven.

De plaats der handeling.

Het stuk speelt ergens in het Oosten. Om de fantasie niet te belemmeren, werd afgezien van iedere, overigens niet noodzakelijke, geographische plaatsbepaling.

Personen:

Koning **Altoen-Khan.**
Toerandokte, zijn dochter.
Selifa, gevangen prinses, haar slavin.
Prins **Karistan** van Samarkande.
Kanim, zijn ordonnans.
De **Beul.**
De **Beulsvrouw.**
De **Waard.**
De **Hofmeester.**
De **Doctoren.**

Aan den lezer.

Gij kent gewis de Duizend-en-een-Nacht. Ik durf u dezelfde vraag niet stellen voor de Duizend-en-een-Dag, al is deze tweede verzameling van Oostersche sprookjes en verhalen al even boeiend als de eerste, waarop zij een vervolg is.

Van de Duizend-en-een-Dag verscheen in 1885, bij Delagrave, te Parijs, een mooie, eigenaardig geïllustreerde uitgave.

Een van de daarin voorkomende verhalen is de geschiedenis van **Prins Calaf en de Prinses van China.**

Calaf, de zoon van Temoertasj, heeft ontberingen en gevaren getrotseerd om, na een lange reis, de prinses van China te bereiken, van wie hij weet, dat zij buitengewoon schoon en geleerd is, en den prins zal huwen, die er in slaagt, drie raadsels op te lossen. Maar hij weet ook, dat mislukking den dood voor hem beteekent: verschillende prinsen reeds werden, om hun roekeloosheid, in het paleis zelf onthoofd en plechtig ten grave gebracht.

Calaf, die zeer verstandig is, geeft het juiste antwoord. De hoogmoedige Toerandokte voelt zich daardoor vernederd, wil nog een vierde raadsel stellen, hetgeen de koning niet toelaat. De prins, die in het land volkomen onbekend is, verklaart daarop, dat hij afstand van zijn rechten zal doen, indien Toerandokte weet te zeggen wie hij is. Door een list, waartoe zij haar slavin Adelmoenk gebruikt, komt zij achter de waarheid, doch eens de schijn gered, verklaart zij blijde, in het huwelijk toe te stemmen.

Tot daar het verhaal, dat, naar Oostersch gebruik, openbloeit in een weelde van kleurrijke bijzonderheden. Zooals gij merken zult, heeft de geschiedenis in het tooneelstuk een gansch ander verloop. En van de namen werden slechts twee, die van de prinses en die van haar vader, behouden.

Ik hoef u niet te zeggen, dat er een hemelsbreed verschil bestaat tusschen een sprookje als vertelling behandeld en datzelfde sprookje in tooneelvorm. In het eerste is de uiterlijke actie hoofdzaak; in het tweede gaat de beweging van binnen naar buiten. Het kan het niet stellen zonder karakters die op elkaar inwerken, en vooral karakters die in botsing komen. Want daar is geen werkelijk tooneel zonder conflict, kunnende evenwel dat conflict, in bepaalde gevallen, van innerlijken aard wezen.

Wat van het sprookje werd bewaard en wat er, naarmate de handeling vorderde, werd bijgedicht, zult gij dan beschouwen als een middel om, met de kostbare medewerking van het plastische woord, den polsslag van het leven op het tooneel te laten hooren.

Eerste bedrijf.

Dit bedrijf speelt vóór de herberg van den waard. Bezijden deze herberg ligt een weg, die naar het bosch loopt.
De beul ligt, den buik vooruit, op een stoel met naast zich, een tafel waarop een ledige beker staat Men kan het hem zeer goed aanzien, dat hij een gemakkelijk leventje slijt.

BEUL
Baas, tap nog eens; schenk mij de geurge streeling
van 't sterke bier dat uit uw kelder komt.
Daar woelt in mij een droeve beer; hij gromt
en gaat te keer van leegheid en verveling.
Wat is het leven aan 't paleis? Het dut,
het ligt daar log en doelloos. Wat 's mijn nut?
En waartoe dient mijn zwaard, dat zeven hoofden,
die vurig in de vrouwenmin geloofden,
deed vallen?

WAARD
Op een bed van rozenblaân!

BEUL
Hoe weet ge dat en zijt ge er om begaan?

WAARD
Gij hebt het vaak genoeg verteld.

(Hem het bier aanbiedend)

Uw laafnis!
Gij trekt weer een gezicht voor een begraafnis.

BEUL

(den beker in de hand)

Kom hier, gij zijt mijn troost, gij sust mijn leed.
Hoe dankbaar ben ik u!

(Tot zijn zwaard)

Maar gij vergeet
uw taak, de taak waarvoor gij werdt geboren.
Den zin van uw bestaan hebt gij verloren,
nu niemand meer de hand van ons prinses
begeert.

WAARD
Is zeven geen voldoende les?
Wie zou de zware proef nog durven wagen,
de dolle vuurproef van haar welbehagen?
't Is zijn verderf.

BEUL
Is zij 't niet overwaard?
Hebt ge ooit een vrouw gezien die ze evenaart?
Schoon als niet één.

WAARD
En trotsch!

BEUL
Dat mag ze wezen.
Haar schoonheid is een wonder onvolprezen,
zoodat wie eens haar zag, haar beeld bewaart,
terwijl het wildst verlangen door hem vaart.
Hij rust niet meer, want haar te moeten derven
heet uur aan uur aan 't scherpste leed te sterven.
En beter is de dood dan deze pijn.

WAARD
Ho ho! Zoo'n liefde is niet van marsepijn!

BEUL
Toe, zwijg en gekscheer niet, 't is bijna vloeken.
Want bij de schoonheid voegt zij het verstand.
Zij weet zooveel als honderd duizend boeken.

WAARD
Had ik zoo'n kop, hij stond al lang in brand.

BEUL
't Geheim der sterren kent zij en vertalen
kan zij het tooverlied der nachtegalen.
Geen wetenschap die haar onthouden werd.
Zij spreekt, zoo zegt men, vijf en twintig talen.

WAARD
Maar kent zij ook de gulle taal van 't hert?

BEUL

(misprijzend)

Gij dompelaar!

WAARD
Wie komt daar aangereden?
't Zijn vreemden, dunkt me, en voorname!

BEUL
O goden, dat nu eindlijk tot me kwame
de langverwachte!

WAARD
Fier en slank van leden.
Dat's onverhoopt bezoek. Daar komt verteer!

BEUL
Denkt gij altijd het eerst aan zuip en smeer?

WAARD
Het is mijn brood!

BEUL
Mijn broodjes zijn gebakken,
en met mijn loon kan ik mijn schoen verlakken;
maar werken, werken wil ik voor mijn geld.

WAARD
'k Weet niet wat onzin gij opnieuw vertelt.
Toe, houd uw mond, daar zijn ze.

(Tot den prins en Kanim, die afgestapt zijn)

Welkom, heeren.
Ik gis, gij zijt van eedlen bloed. Uw reis
was lang en vol gevaren. Duizend keeren
hebt gij verlangd naar 't oord van rust en peis.
Dat's hier. Hier vindt gij drank en spijs
naar hartelust, een bed vol zachte veeren,
een dienst zoo keurig...

KANIM
Ei, een paradijs!
En, waard, niet duur?

WAARD
Een menschelijke prijs.
Doch gij zijt welgesteld; gij kent de weelde,
gij brengt van ver, misschien van overzee,
het gulden teeken van uw voorspoed mee!
Van waar?

KANIM

(lachend)

Zeg, waard, het liedje dat ge kweelde,
dat is zeer fraai. Maak u een uithangbord
en schrijf daarop: Hier woont een mooie prater,
bij wien de gast voor niet geschoren wordt,
die liever bier en wijnen schenkt dan water!
Geef ons een kan; wij hebben dorst.

PRINS
En veel!

WAARD
Terstond, terstond, en verder?

KANIM
Dat komt later!

(Waard af).

Wat heeft die slimme waard een goeden snater!
Maar ik mistrouw zijn honigzoet gekweel.

BEUL
Zijn bier is lekker.

PRINS
Kijk, een wapenbroeder!
Gij draagt een zwaard?

BEUL
Ik ben de beul.

KANIM

(achteruitwijkend)

O moeder,
wat raar gezelschap!

PRINS
Eer een dikke brouwer,
een welgedane vent, een soort herkauwer
van pap en brij en bier.

(Waard op met een groote kan. De prins doet teeken, dat men ook den beker van den beul moet vullen).

Ei, makker, zeg,
door 't bosch hiernaast loopt een verboden weg,
en langs dien weg, in zeven glazen kassen,
staan, in albasten schotels, bleek en mat,
omgeurd met rozen, zeven koppen. Wat
moet dat vertoon beduiden? Zijn het wassen?

BEUL
Die heb ik afgehouwen met dit zwaard.

PRINS
Ho ho!

KANIM
En waarom heeft men ze bewaard?

BEUL
Dat was de wil der schoonste van de vrouwen.

KANIM
Wie zoo?

WAARD
De knappe Toerandokte.

KANIM
En zeven waren zij, die zij hier lokte,
en die, de gekken, meenden haar te trouwen?

PRINS
Doch waarom werden zij gedood?

BEUL
Omdat zij 't wilden.

PRINS
Omdat ze 't wilden?

BEUL
't Was vooraf bepaald.
De vrouw gaf raadslen op, die steeds verschilden.
Wie 't passend antwoord gaf, werd rijk betaald.
Hij zou de bruigom zijn, dien zij verwachtte,

KANIM
En zoo de kans den man niet tegenlachte?

WAARD
Dan werd hij daadlijk door den dood gehaald.

PRINS
En hoeveel raadslen zijn er?

BEUL

(drinkend)

Drie, mijn beste.

(Den prins op den schouder kloppend)

Gij moest het wagen.

PRINS
Ik?

BEUL
Wel ja, 't is tijd,
dat weer eens iemand komt, die durft. Gij zijt
de man. 't Verdroot me hier te langen leste.

KANIM
Is 't dan voor u? Gij hebt wel booze lusten.

BEUL
Och, moet dit zwaard dan roesten door het rusten?
En dan, wie weet? Misschien kunt gij het doen.

KANIM
Wat wordt gij dan?

BEUL
Dan krijg ik mijn pensioen.

PRINS
Doch, lukt het niet?

BEUL
Dan zijt gij nummer acht,
en wordt uw hoofd gebalsemd hier gebracht.
Gij zaagt, daar is nog plaats voor meerder koppen.

KANIM
Die beul vermaakt me met zijn nare moppen.

WAARD
Hij wacht al twee jaar naar een nieuwen slag.

BEUL
Ik drink. Ik voel het is geworden dag!
Bedenk, mijn vriend, men zal u voorbereiden
een schoonen dood. Gij zult niet even lijden;
gij krijgt van haar een enklen, zoeten zoen.
Ge ontvangt den droom en hebt niet meer van doen.
Uw liefde zal niet door gewoont verflauwen,
en met den zoen der schoonste van de vrouwen,
zult gij haar eeuwig minnen in den dood;
en zij, bij 't morgen- als bij 't avondrood,
zij zal geroerd uw rustig hoofd aanschouwen,
dat immer jong zal zijn, en zwijgend weet
dat zij, die bloemen bracht, u niet vergeet.

PRINS
Gij zijt een dichter, beul.

BEUL
Niet waar, gij waagt het?

BEULSVROUW

(op).

Ik dacht het wel! De drinkebroer zit hier,
verbrast zijn geld in drank en goeden sier.
Wij hebben nood. Wat huisvrouw, zeg, verdraagt het?

Acht monden moet ik vullen. Maar 't is dom.
Gij zuipt volop, wij bijten op de kom.

(Slaat hem).

Ziedaar, gij schurk, ziedaar voor uw slampampen.
Pak aan, pak aan. De honger geeft ons krampen.

KANIM
Dat lijkt me, vrienden, een hardhandig wijf.

WAARD
Met mate, moeder, houd nog wat voor morgen.

VROUW
Voor morgen heb ik nog wat opgeborgen.

KANIM
Houd op, gij breekt de ribben aan zijn lijf.

VROUW
'k Ben buiten asem.

PRINS
Drink eens, vrouw.

(Tot den waard)

Een beker!

(Tot haar)

Neem aan, want ik betaal 't gelag.

VROUW
Is 't zeker?

PRINS
Ja wel.

VROUW
Dan drink ik. 't Zal nu weder gaan.

(Slaat den beul opnieuw).

BEUL
Eilaas, is daar geen ziel om mij begaan?
Zie mijn verduldigheid en mijn ellende.
Ik draag het zwaard.

WAARD
En zij de broek.

BEUL
Ik kende

geen zoeter lot dan mijn prinses te dienen.

VROUW
Al woorden, zatlap, wij zijn thuis met tienen.

BEUL
Ik leef met haren droom en in mij schreit

het trotsche leed van haar verlatenheid.
Dies draag ik zonder morren dezen hoon.

PRINS
Beul, gij verdient gewis een beter loon.

(Tot Kanim)

Geef haar wat poen.

KANIM
Hoeveel?

PRINS
Een paar dukaten.

KANIM
Is één niet reeds te veel?

PRINS
Wat kan dat baten?
Ik zeide, twee.

KANIM
't Is dwaas. Gij werpt ons geld,
ons kostbaar geld wel nutloos langs de straten.

PRINS
Gij zijt om centen al te licht ontsteld.

(Tot de vrouw)

Ziedaar, en ga naar huis.

VROUW
Gij zijt sinjeuren.
De hemel spaar u ziekten en malheuren.

PRINS
Drink nog eens, vrouw!

VROUW
Dat is een milde drank,
wanneer hij komt van u!

PRINS
Hij smaak' u lang!

VROUW

(tot den beul)

Kom mee! Zie, hoe k om u in dank aanvaard.
Hadt gij maar zooals ik, wat geld gespaard,
dan waart gij ook een heer met vollen beugel.

(Beiden af).

KANIM
Maar hij berijdt zijn droom en houdt den teugel.

WAARD
Vernachten hier dees edelmoedige heeren?
En wat voor 't eetmaal zullen zij begeeren?
Gebraden kip of vleesch, haas of konijn,
riviervisch, snoek, forel, besproeid met wijn,
ganzenpastei of klein gevogelt?

PRINS
Laat het zijn.
Bespreek dat met mijn reisgenoot daarbinnen.
Ik wensch wat rust en vrede voor mijn zinnen.

WAARD

(voor zich, Kanim bedoelende)

Me dunkt, die nijpt er op; 't zal lastig gaan.

(Beiden af).

PRINS

(kijkt voor zich uit terwijl hij over en weer wandelt)

Ik weet niet hoe het komt, 'k ben onvoldaan,
'k Heb 't voorgevoel van iets dat gaat gebeuren.
Wat hoor ik en wat meen ik te bespeuren?
Welk mooie vrouw komt met den beul daar aan?

(Prinses Toerandokte, in kleurig, kostelijk boerinnengewaad op, gevolgd van den beul, die de armen vol bloemen heeft. Even later, Selifa, slavin van de prinses, in dezelfde dracht, doch iets eenvoudiger).

PRINS
Ik groet u, schoone vrouw.

TOERANDOKTE

(hem monsterend, trotsch)

'k Aanvaard dien groet.

PRINS

(die den beul even wil weerhouden)

Zeg, vriend...

TOERANDOKTE
'k Vergun u niet, hem wat te vragen.
Gij ziet toch wel, hij moet mijn bloemen dragen.
Hebt gij wat noodig, daar is mijn slavin.

(Beiden af).

PRINS
Is mij het wederwoord niet naar den zin,
dit zonnig meisje stelt mij schadeloos.
Gegroet, daar bloeit voor mij een lenteroos,

en 'k voel mijn hart van groote vreugde kloppen;
ik ben bekoord tot in mijn vingertoppen.

SELIFA

(lachend met zeer witte tanden)

Zoo geestig sprak me nog geen enkel man.

PRINS
Mijn stralend kind, ik doe al wat ik kan.
Laat mij verrukt u in het licht bewondren.

SELIFA
'k Moet voort; 'k heb niet het recht mij af te zondren.

PRINS
Een poos.

SELIFA
Ik mag niet. Wat verlangt ge?

PRINS
Uw hand.

(Hij grijpt haar hand en zoent die hartstochtelijk).

SELIFA
Gij doet niet wel. Gij hebt een zoen die brandt.
Mijn mesteres zal vragen waar ik toefde.

PRINS
'k Wou weten wat ze van den beul behoefde.

SELIFA
Zij kwam hem tegen met zijn vrouw en vroeg
dat hij de bloemen overnam die 'k droeg.

PRINS
Is zij prinses...

SELIFA
Ik mag niet verder spreken.
Vaarwel!

PRINS

(voor zich)

Niet voor altijd zijt gij geweken
van mij. 'k Zal u terugzien, jonge maagd.

WAARD
'k Mag 't lijden, dat zij u zoozeer behaagt.

PRINS
Is zij in dienst bij prinses Toerandokte?

WAARD
Het lieve kind, waarmee gij even jokte,

is wel slavin, doch werd prinses geboren.

PRINS
Gevangen in den krijg?

WAARD
Zooals ge zegt.
Haar ouders en haar broers heeft zij verloren,
vijf jaar geleên in urenlang gevecht.

PRINS
Het deert me. Maar dat trotsch, hooghartig wezen
is toch wel Toerandokte?

WAARD
In spier en pezen.

PRINS
Waarom die dracht?

WAARD
Dat's louter fantasie,
een makkelijke tooi om hier te komen
bij doode koppen tusschen 't groen der boomen.

PRINS
Die vreemde bloemenhulde is een manie?

WAARD
Bewaar me, dat ik slecht van haar zou denken.

PRINS

(kort)

't Is wel. Ga naar uw werk.

WAARD
Moet ik nog schenken?

PRINS
Onnoodig. Roep mijn maat.

KANIM
Hier ben ik al.

PRINS

(tot den waard)

Ik laat u halen
zoo 'k u behoef.

(Waard af).

KANIM
Hij laat ons duur betalen,
de schurk.

PRINS
Laat af. Die woorden vind ik mal.

KANIM
Doch maller zal het zijn, en droef 't geval,
wen de armoe komen zal met al haar kwalen.

PRINS
Dan gaan wij weer naar huis.

KANIM
't Is bij de deur.

PRINS
Het ergst van al zal zijn uw droef gezeur.

(Poos).

Een avontuur nog wil ik vóór wij keeren.

KANIM
Dat is?

PRINS
'k Wil naar 't paleis.

KANIM
Om wat te doen?

PRINS
De raadsels op te lossen met fatsoen.

KANIM
Wat hoor ik?

PRINS
'k Wil Toerandokt' trotseeren.

KANIM
Niet waar!

PRINS
't Hoogmoedig schepsel met haar zoen,
een aalmoes, hun die tot den dood zich spoên
gegeven, wil ik, ongestraft, verneêren.

KANIM
De hemel sta u bij! En moog hij u bekeeren,
weerhouden van dit zinneloos bedrijf!
Het wordt de schipbreuk van uw jonge lijf,
uw schoonst bezit, uw weergalooze have.
Wee mij! Kunt gij verdragen dat m'uw hoofd
gescheiden van dit lieve lijf begrave?
Wat word ik, arme, zoo gij mij ontrooft
die milde hand, dat schoon verstand, 't vertrouwen
in 't eigen lot, dien ernst, dien levenslust!

PRINS
En wat nog meer? Mijn jongen, wees gerust.

KANIM
Dat om den helschen dorst door niets gebluscht,
den dorst naar bloed der wreedste van de vrouwen!

PRINS

(uitbundig lachend)

Schei uit, schei uit! 't Wordt al te zeer dramatisch!

KANIM
'k Moet roepen moord en brand eer het te laat is.

PRINS
Kalm! Mij heeft ze nog niet ten dood gekust.
Breng mij uit ons bagage 't kostbaar boek,
waar ik de wijsheid nooit vergeefs in zoek.
Het werd me door een wichelaar gegeven.
Door 't vaak te lezen werd ik zeer bedreven.
Toe, ga het halen, want daar komt bezoek.

(Toerandokte met Selifa en beul op. Kanim af).

PRINS
Gedoog dat ik u spreek.

TOERANDOKTE
'k Ben niet te spreken.
Wend u tot mijn slavin of tot dien man.

PRINS
Het doel is waard, dat gij een stond zoudt breken
dit star verzet.

TOERANDOKTE
Neem u in acht! Ik kan...

PRINS
Gij zijt te schoon om zulken trots te ontvouwen.

TOERANDOKTE
Ontzie mij, vreemde, 't Bosch ligt vol getrouwen.
Zij nemen u gevangen op één teeken.

PRINS
Gij wordt dus flink bewaakt, 't Verheugt me. En dan?

TOERANDOKTE
Laat af!

PRINS

Gij zijt de schoonste van de vrouwen,

zoo gaat de maar, en de allerhoogst geleerde,
maar ook de aldoor in doodsgevaar begeerde.
Ik ben een prins, die elk gevaar trotseerde,
en 'k sta er op, dat ik den prijs gewin.
Vandaag nog koom de proef, die ik bemin.

TOERANDOKTE

(Bij den edelen trots, die uit de oogen, zoozeer als uit de woorden van den prins spreekt, staat ze even verrast).

Hoe is uw naam?

PRINS
Sta toe, dat ik dien naam
verzwijg; doch weet, hij 's waardig van uw faam.
Zoo ik niet win, hoeft niemand hem te weten.
Hij blijv' dus vlekkeloos, waar ik dorst meten
mijn kracht met de uwe.

TOERANDOKTE
Wil u terdeeg bezinnen.
Het geldt uw leven.

PRINS
Ik zal overwinnen.

TOERANDOKTE
Dat klinkt wel driest. Geen enkel tot nog toe...

PRINS
Maar 't noodlot, dat hen trof, dat wordt eens moe.
En is 't niet moe, ook dat wil ik niet vreezen.

TOERANDOKTE
Elk van de zeven dacht zich uitgelezen.

PRINS
In 't end moet één toch uitverkoren zijn,
en 'k zweer het u, de achtste zal het wezen.

TOERANDOKTE
Kom na de middagrust dan naar 't paleis.

PRINS
Ik zal er zijn. Ik stel 't verzoek op prijs.

(Toerandokte hooghartig af).

PRINS

(tot slavin)

Ik waag het spel voor u. 'k Zal u bevrijden.
Ik moet het winnen, winnen voor ons beiden.

(Zij staat even verrast, brengt de hand aan het hart, ziet hem aan, gaat voort, keert zich nog eens om, dan af).

PRINS
Hoera! O treffelijke waard, verschijn,
dien op het allerbeste van uw keuken;
dat brenge gul genot en smaak en reuken!

(Tot Kanim, die opkomt)

Hebt gij het boek? Uitstekend! Wel, hoe fijn!

(Tot den waard)

Doch luister, hoe de lust mij ook mocht jeuken,
één schotel slechts. Mijn geest moet helder zijn.
Voor straks de heerlijkheid van goeden wijn.
Thans hoeven wij de kracht van eik en beuken.
Het wordt een sport veel moeilijker dan breuken,
maar uit de wolken haal ik zonneschijn!

(Hij volgt met Kanim, den waard in de herberg).

(Wordt voortgezet).

JEF MENNEKENS.

(Dit tooneelspel werd voor het eerst opgevoerd in den Koninklijken Vlaamschen Schouwburg, te Brussel, op 23 Januari 1934),

Goethes Rijmsnoer om en om het Jaar
Vervolg[1]

In verband met het burgerlik en kerkelik jaar kunnen we direkt verklaren dat de dichter van onderscheiden feest- en heilige dagen melding maakt in zijn werk. Hij huldigt al een oud en in zijn tijd nog vast gebruik, door b.v. op zijn **Italienische Reise** meermaals zijn brieven niet alleen met de dagtekening, doch tevens met de opgave van de alsdan herdachte heilige te dateren:

> Venedig, den 29. September, Michaelistag, abends; - Rom, den 22. November, am Cäcilienfeste; - Rom, den 18. Februar 1787. Abends, nach verklungener Karnevalshochzeit; - Rom, den 21. Februar 1787. Aschermittwoch; - Neapel, den 25. März. Verkündigung Mariä.

Men is niet vergeten, dat hij als jong kind, bij zijn oefeningen in de latijnse taal, onder andere thema's er een te vertalen kreeg dat handelde over de wichtigste feestdagen voor de kerk[2], en ten minste Kerstmis, O.H. Hemelvaart, Paschen, Pinksteren en Maria's Verkondiging bracht het ter sprake.

In een lustig gedicht dat hij op Nieuwjaarsdag 1782 goedluims voor Frau von Stein neerschreef, heeft hij de onderscheiden zondagen van de Vasten af tot Pinksteren toe opgesomd door middel van de beginwoorden van de kerkelike kollekte op die dagen. Het gedicht noemde hij **Versus Memoriales,** met een verwijzing naar de mnemotechniese verzen uit vroegereeuwse leerboeken en spesjaal latijnse spraakkunsten. Door zijn mengelmoes van Latijn en Duits doet het onvermijdelik denken aan de soms grove studentenliederen en andere **Carmina Burana** uit de late Middeleeuwen in Duitsland.

Van weinig bizondere heiligen maakt Goethe melding. Het

(1) Zie blz. 216.
(2) Max Morris: Der junge Goethe. Neue Ausgabe in 6 Bänden; I. Band (Leipzig, 1909), blz. 55 vlgg.

liefst, schijnt dadelik, van de heilige drie Koningen, Caspar, Melchior, Balthazar: van hen lijkt hij wel te hebben gehouden!

De kerkelike benaming van hun feestdag, de 6 Januarie, bezigt hij niet alleen als datering in zijn gedicht aan Sulpiz Boisserée (**An Personen**, nr. 99: Hast den Anker fest im Rheine liegend / Für das wohlbeladne Schiff...), dat hij tot hem richtte op 'Epiphanias 1816'. Hij gewaagt bondig van de alom verbreide legende van de Wijzen uit het Oosten in het gelegenheidsgedicht **Auf Miedings Tod**, van 1782, dat een hulde van de schone kunstzangeres Corona Schröter insluit, doch tevens de rij van de mensen die bij het dilettantentheater van Weimar werkzaam waren doet kennen:

> Dramatisch selbst erschienen hergesandt
> Drei Könige aus fernem Morgenland

Toen Goethe het wenselik oordeelde het tamelik vervelend gezelschapsleven te Weimar op een hoger peil te voeren en niet minder de toenmaals gapende kloof tussen de hovelingen en de burgerij te overbruggen, kwam hij op het idee een liefhebberstoneel te stichten. Met grote behendigheid wist hij de akteurs te kiezen, liet o.a. Corona Schröter in 1777 uit Leipzig aanwerven en deed voor het techniese beroep op de ijverige meubelmaker Mieding, van wie hij ook in een ander gedicht, **Walpurgisnachtstraum,** de Theatermeister huldigend laat zeggen:

> Heute ruhen wir einmal,
> Miedings wackre Söhne.

Men hoeft nog niet heel veel op de hoogte van de kunstgeschiedenis te zijn om toch te weten hoe gaarne en dikwijls de drie Magiërs in de plastiek, op schilderijen en platen zijn afgebeeld! In Maart 1818 verwisselde Goethe een dergelike voorstelling met zijn schoondochter Ottilie von Pogwisch tegen een slapend nimfje, waarbij hij een vers voegde, dat ten beginne de drie heiligen oproept als oude, bebaarde mannen:

> Alte, bärtige, sogar schwarze Gesichter
> Hast du mir überliefert.....

Aan hen herinnert hij uitvoerig in zijn schertsgedicht, onder de gedichten **An Personen** terug te vinden, gericht tot zijn goede vrienden Sulpiz en Melchior Boisserée en Paul Bertram en ingegeven door het klein portret in olieverf op hout, dat Hauptmann Joseph Rabe van hem schilderde. Het blijft te zien op het Museum

te Keulen, waaraan het werd geschonken door de weduwe van Sulpiz Boisserée. In de eerste strofe er van vergelijkt Goethe zich met elk van de heilige Driekoningen, uitgaande van de luimige voorstelling als zouden de drie genoemde vrienden Driekoningen in hun aard zijn.

Der Abgebildete
Vergleicht sich billig
Heil'gem Dreikönige,
Dieweil er billig
Dem Stern, der ostenher
Wahrhaft erschienen.
Auf alle Wege war
Bereit zu dienen.
... ...

Voornamelik de 2e strofe van het gedieht heeft voor ons belang, omdat Goethe dan beweert dat de schilder van zijn portret het recht heeft zich te vergelijken met de middeleeuwer uit Vlaanderen, Hemelink of Hemling, wat natuurlik Hans Memling zijn moet, die men toenmaals nog algemeen foutief aldus heette. Goethe gaf toe dat de afbeelding van de heilige Kristoffel, door Memling, hem had geleerd de nederduitse kunst hoog te schatten. En omdat ook de schilder Rabe bij gelegenheid was verwond, vlocht Goethe de later weerlegde sage over de Vlaamse schilder in zijn gedicht, als zou hij bij Nancy in de dienst van Karel de Stoute zijn gekwetst geworden.

De heilige Driekoningen staan en stonden in hoog aanzien bij het volk hier als elders. In Duitsland bleef tot op de huidige dag hun verering zeer levendig. Zij gelden als schutsgeesten tegen allerlei onheil en de duitse boer schrijft derhalve de beginletters van hun namen bij drie kruisen boven de staldeur, met krijt dat op de Driekoningendag gewijd werd. Op die dag verbrandt men op de katholieke buiten hoopjes van negen kruiden, opdat de rook er van de lucht in huis en schuur en stal zou zuiveren en de boze geesten verdrijven[3]. Geen wonder dat men ze ook aanriep bij het uitspreken van een eed, waaraan ze bestand zouden geven. Wel lijkt dit gebruik minder verbreid te zijn geweest; toch hield Goethe er de herinnering aan vast in zijn epos **Reineke Fuchs** en hekelt tevens de babbelzucht van de vrouwen, die algemeen ook tot een

(3) Elard Hugo Meyer: Deutsche Volkskunde (Berlijn-Leipzig, 1921), blz. 198, 201.

dichterlik motief is geworden in de letterkunde. Altans laat hij de sluwe Vos de fabel van de verborgen schat aan koning Nobel verhalen en inleiden met de verzekering dat Grimbart dom genoeg was geweest om het geheim aan zijn vrouw toe te vertrouwen en op haar beloofde stilzwijgendheid te vertrouwen:

> (vs. 35) ...Seinem Weibe verschwatzte der Tor die Heimlichkeit alle,
> Legte Schweigen ihr auf; da glaubt' er, wäre geholfen.
> Sie begegnete drauf bald meinem Weibe, die musst' ihr
> Der drei Könige Namen zum feierlichen Gelübde
> Nennen, Ehr' und Treue verpfänden, um Liebe und Leiden
> Niemand ein Wörtchen zu sagen, und so entdeckt' sie ihr alles.

Maar hier en elders is het driekoningenfeest tot een simpel kinderpretje afgezonken mettertijd. In Vlaanderen ontmoet men haast geen volwassenen meer, die met de ster van huis tot huis gaan zingen en zulke mooie koningsliederen ten beste gaven. Prof. Dr. Paul de Keyser heeft een van de overlevenden van dat eens talrijke geslacht aan de praat gehouden in een nummer van het tijdschrift ‘Vandaag’[(4)].

In Duitsland waren ze evengoed bekend, de Sternsinger. Ze blijken er van uit de zuidelike gewesten langzamerhand ook naar het Noorden te zijn vooruitgeschoven[(5)]. In menige streek en ook in de geboortestad van Goethe liepen op Driekoningenavond vermomde groepjes van drie knapen zingend en bedelend langs de straten. Doch alom ontaardde het schone gebruik in een drinken bedelpartij. Hierop zinspeelt de spot die de sterrezingers zich welhaast in Hamburg moesten laten welgevallen, waar men ze begroette met een vervrongen eerste strofe van hun eigen lied:

> Die heiligen drei Könige mit ihrem Stern,
> Sie essen und trinken, doch zahlen nicht gern (5).

Lessing was hun ook niet precies in het gevlei gekomen, als hij in zijn blijspel **Minna von Barnhelm** (1765) - 1; 12 - Just aan Werner laat antwoorden: ‘Die Weisen aus dem Morgenlande kenn' ich wohl, die ums Neujahr mit den Sternen herumlaufen....’ Doch Goethe had steeds aan zulke tonelen en volksgenoegens zijn vreugde gehad; het verdroot hem dat de politie er toe kwam het oude gebruik te onderdrukken, ook te Weimar, waar de 24 Desember 1777 het ‘Wochenblatt’ het verbod afdrukte:

(4) Nummer van 15 Februarie 1929: ‘En waar de ster bleef stille staan...’
(5) Herm. S. Rehm: Deutsche Volksfeste und Volkssitten. (Leipzig, 1908), blz. 5.

‘...diesem Unwesen ein vor allemal nicht länger nachzusehen. Kinder und Handwerksburschen, welche dieses tun, sollen durch den Gassenvogt mit Schlägen nach Hause gewiesen...’ Hij vreekte de voor vogelvrij verklaarde zangers door het Sternsingen bij het Weimaars hof in te voeren. Op het dillettantenkonsert, dat de 5 Januarie 1781 bij de Hertogin-Moeder plaats had, akteerde men het door hem gedichte lied **Epiphaniasfest** en de reeds genoemde zangeres Schröter stelde de eerste, blanke Magiër voor:

Epiphaniasfest.

Die heil'gen drei König' mit ihrem Stern,
Sie essen, sie trinken, und bezahlen nicht gern;
Sie essen gern, sie trinken gern,
Sie essen, trinken und bezahlen nicht gern.

Die heil'gen drei König' sind kommen alhier,
Es sind ihrer drei und sind nicht ihrer vier;
Und wenn zu dreien der vierte wär',
So wär' ein heil'ger drei König mehr!

Ich erster bin der weiss' und auch der schön',
Bei Tage solltet ihr erst mich sehn!
Doch ach mit allen Spezerein,
Werd' ich sein Tag kein Mädchen mehr erfrein.

Ich aber bin der braun' und bin der lang',
Bekannt bei Weibern wohl und bei Gesang,
Ich bringe Gold statt Spezerein,
Da werd' ich überall willkommen sein.

Ich endlich bin der schwarz' und bin der klein'
Und mag auch wohl einmal recht lustig sein.
Ich esse gern, ich trinke gern,
Ich esse, trinke und bedanke mich gern.

Die heil'gen drei König' sind wohlgesinnt,
Sie suchen die Mutter und auch das Kind;
Der Joseph fromm sitzt auch dabei,
Der Ochs und der Esel liegen auf der Streu.

Wir bringen Myrrhen, wir bringen Gold,
Dem Weihrauch sind die Damen hold;
Und haben wir Wein von guten Gewächs,
So trinken wir drei so gut als ihrer sechs.

Da wir nun hier schöne Herrn und Fraun,
Aber keine Ochsen und Esel schaun,
So sind wir nicht am rechten Ort
Und ziehen unseres Weges weiter fort.

De eenvoudige voordracht van dit Epiphanias-lied overtuigt er dadelik van hoe goed Goethe zijn gedicht in de volkstoon wist

te houden, voortbouwend op de maat van het gezang uit de mond van de Sternsinger, voor 't overige evenwel als naar gewoonte zich vermeiend in eigen vinding. Bij hem ook beginnen de strofen met ‘die heiligen Dreikönige’, bij hem ook treft een vermenging van soms teere zegging met wat grove scherts.

Waarschijnlik voelde Goethe zich door het simpel volksvieren beter en dieper aangegrepen dan door het vertoon dat hij op reis in Italië te Rome op Driekoningendag bijwoonde en waaromtrent hij in zijn schrijven van de 13 Januarie 1787 bericht.

Even mogen we wel de hoofdpassus daaruit lichten:

> ...Nun von einem Schauspiel anderer Art! Am Dreikönigstage, am Feste des Heils, das den Heiden verkündigt worden, waren wir in der Propaganda. Dort ward in Gegenwart dreier Kardinäle und eines grossen Auditorii erst eine Rede gehalten, an welchem Orte Maria die drei Magos empfangen? im Stall? oder wo sonst? dann nach verlesenen einigen lateinischen Gedichten ähnlichen Gegenstandes traten bei dreissig Seminaristen nach und nach auf und lasen kleine Gedichte, jeder in seiner Landessprache.... Das Auditorium lachte unbändig über die fremden Stimmen, und so ward auch diese Vorstellung zur Farce....

In onze landen schijnt de heilige J o r i s , al gaat zijn feestdag niet heel en al onbemerkt voorbij, al hebben onze oude schuttersgilden hem regelmatig tot hun patroon verkozen, nooit tot de populairste heiligen te hebben behoord. In Duitsland werd hij drukker vereerd: zijn dag, de 23 April, heeft belang voor de duitse herders - die dan ook, gelijk op Paas- en Mei- en Pinksterdag, het kwaad van hun vee zullen trachten te verwijderen door het uitvoeren van allerlei heidense praktijken, b.v. het wassen van de handen in een stromend water en het driemaal herhaalde springen door een brandend stroovuur dat met tondelslag werd aangestoken[6]; - en hij is voor de duitse landman van belang, die alsdan zijn rogge zo hoog moet zien dat de kraaien er zich in versteken kunnen[7].

Dat Goethe de legende van de H. Joris kende, bewijst reeds het begin van zijn eerstelingsdrama **Götz von Berlichingen,** dat in zijn twede scene een gesprek behelst tussen de monnik Bruder Martin en 't zoontje uit de herberg, waar de soldaten van Götz en de wapenknechten van zijn vijand op elkaar stoten. Wanneer de monnik te weet komt dat de knaap Georg heet, zegt hij: ‘Du hast

(6) Meyer: op. cit., blz. 138.
(7) Meyer: op. cit., blz. 230.

einen tapfern Patron!' en schenkt hem een prentje, waarop de heilige wordt afgebeeld. Hoe? Dat leert genoegzaam de uitroep van de kleine: 'Ach! ein schöner Schimmel! wenn ich einmal so einen hätte!... Das ist ein garstiger Drach.' Het is niets anders dan de gebruikelike voorstelling van de algemeen bekende legende van de heilige, die een prins van Cappadocië was in dienst van de geloofsvervolger Diokletiaan en er toch niet voor zwichtte, zijn heer zijn gedrag te verwijten, wat hij met de marteldood bekopen moest. Plasties wordt hij afgebeeld als een ruiter die met de lans een vurige draak te lijf gaat, waarin de strijd tegen het heidendom wordt gesimbolizeerd.

Een sant die hier te lande nog minder bekend is, maar met wie het katholieke Böhmen dweept, is de heilige N e p o m u , wiens dag op de 16 Mei wordt gevierd.

De heilige Johannes van Nepomuk geldt er immers als beschermer van het land. Histories was hij in de 14^{e} eeuw generaalvikaar van het metropolitaankapittel te Praag en aanhanger van de aartsbisschop aldaar in zijn strijd tegen koning Wenceslaus, weshalve hij op diens bevel mishandeld, misschien gefolterd werd, en de 20 Maart 1393 in de Moldau geworpen. De sage, die eerst omstreeks 1450 ontstaat, laat hem echter sterven moeten, dewijl hij, ondanks het aandringen van Wenzel, niet verraden wou wat de koningin had gebiecht. Die marteldood is afgebeeld op een kunstige bronzen plaat, die onlangs aangebracht werd op de Karelsbrug over de Moldau te Praag, naar het heet juist ter plaats waar de heilige in de stroom werd geworpen en op die schoonste van de 10 bruggen over de Vltava aldaar staat verder nog zijn bronzen standbeeld. een van de 2 bronzen beelden tussen 28 andere in steen, die ze verrassend mooi maken. Trouwens de lucht te Praag hangt vol met de herinnering aan de heilige Nepomuk enerzijds voor de katholieken in den lande, met de herinnering anderzijds aan Jan Huss voor de anderen, die er zelfs toekomen te lochenen dat Nepomuk ooit heeft geleefd en volhouden dat hij alleen daardoor een bestaan kreeg, dat de tegenstanders van de Hussieten met alle middelen mogelik een tegenhanger van de tsjechiese reformator in 't leven wilden roepen. In 1729 werd Nepomuk voor heilig verklaard en sindsdien rezen nog talrijker in 't boheemse land

zijn standbeelden op. Goethe trof reeds hun groot aantal, blijkens het gedicht in **Parabolisch,** dat **Celebrität** heet:

> Auf grossen und auf kleinen Brucken
> Stehn vielgestaltete Nepomucken
> Von Erz, von Holz, gemalt, von Stein,
> Kolossisch hoch und puppisch klein.
> Jeder hat seine Andacht davor,
> Weil Nepomuck auf der Brucken das Leben verlor.

Nog elk jaar in Mei dus, de 16e, trekt een stoet van duizende gelovigen door Praag naar de Karelsbrug om er bloemen te leggen aan de voet van het beeld van hun vereerde heilige, gelijk ik enkele jaren her persoonlik bijwonen kon. Ze komen van heinde en ver uit Moravië, uit Slowakije en uit Hongarije, meest vrouwen, soms nog in hun schilderachtige nationale klederdracht. Meest vrouwen, want de heilige is ook de beschermer van de verliefden en daarom wijden de meisjes hem op de brug te Praag tuilen en takken van roosmarijnen, van welk gebruik een volkslied reeds gewag maakt. Of op Nepomuksavend de boheemse kinderen nog lichtjes op de stroom laten varen en liedjes te zijner ere zingen, weet ik niet. Doch Goethe heeft dit ter dege bijgewoond in de badstad Karlsbad, waar hij gaarne verwijlde. Het inspireerde hem de 15 Mei 1820 aldaar zijn gedicht **Skt. Nepomucks Vorabend,** dat zich opnieuw en ten volle de volkstoon eigen maakte:

> Lichtlein schwimmen auf dem Strome,
> Kinder singen auf der Brücken,
> Glocke, Glöckchen fügt vom Dome
> Sich der Andacht, dem Entzücken.
>
> Lichtlein, schwimmet! spielt, ihr Kinder!
> Also löste sich die Seele
> Unsres Heilgen, nicht verkünden
> Durft' er anvertraute Fehle.
>
> Lichtlein, schwimmet! spielt, ihr Kinder!
> Kinderchor, o singe, singe!
> Und verkündiget nicht minder,
> Was den Stern zu Sternen bringe.

In een paar verzen vatte de dichter, gelijk men hier horen kan, de legende van de heilige samen in een lied dat hij dieper omplooide tot een loflied ter ere van de kinderlike onschuld en haar roerende sehnsucht naar de ware goedheid van het hart.

In zijn **Tagebuch** tekende hij op: ‘Schwimmende Lichtchen zu Ehren des heiligen Nepomucks, der Heilige illuminiert. Gesang auf der Brücke.’ Die tekst ontving zijn vriend, de liederkomponist

Zelter, weinig dagen nadien ten einde hem op muziek te brengen en reeds de 9 Julie daaropvolgend kon Goethe schrijven: ‘Man singe in Weimar das Nepomuckslied.’ De muziek er van vond zijn bijval, want hij schreef eveneens: ‘Ein Kinderlied, zum Nepomucksfeste in Karlsbad gedichtet..., gab mir Freund Zelter in angemessener Weise und hohem Sinne zurück.’

Een van de populairste heiligen daarentegen in ons volksleven is de heilige J a n , die men op de 24 Junie herdenkt. Misschien is in Duitsland van zijn viering in het openbaar nog minder dan bij ons verloren gegaan! Daar leven in vele gewesten nog eigenaardige Johannisliederen taai voort en ook de gebruiken met diepe zin, die op de vooravend hele dorpen in beweging brengen. In Tirol, in Silezië, in de Eifel hangt men dan kransen aan de deuren of werpt ze op de daken, of verbrandt ze - in Beieren - als afweermiddel tegen boze geesten, brand en onweer. Aan het Bodenmeer hier en daar drinkt men nog de Johanniszegen als verzoeningsdrank. Het meest tipiese gebruik bestond in het aanleggen van houtvuren, de Sonnwend- of Sunngicht- of Kanzfeuer, waaromheen werd gedanst en ten slotte driemaal doorheen gesprongen: dat helpt tegen koorts en bezorgt aan vlas en koren vruchtbaarheid; aan de Lech is 't de eerste liefdeproef. Al lang stierf dit gebruik echter uit in Noordduitsland en is thans in 't Zuiden en in Middenduitsland eveneens aan 't verzwinden. Ginder, gelijk bij ons, hebben de stedelike en andere magistraten er zich tegen geweerd en volgden dus - wel op andere gronden - het voorbeeld van de H. Augustinus, die reeds te keer ging tegen het heidens gebruik van zich op die dag te baden[8].

Weer trad Goethe in 't krijt ten voordele van een oude volksgewoonte, toen te Jena een politieverbod tegen de Johannisvuren werd uitgevaardigd, op de 23 Junie 1804, met een korte spreuk in zijn **Zahme Xenien,** ofschoon zij daarin niet helemaal op zijn plaats is, en herinnerde meteen aan het gebruik dat de studenten van Jena hun huisknechten telkens op St. Jansavond op de top van de Hausberg een vuur stookten met de oude bezemstelen, die ze daartoe het hele jaar bijhielden.

(8) Meyer: op. cit., blz. 258 vlg. - G. Celis: ‘Volkskundige kalender voor het Vlaamsche Land’ (Gent, 1923), blz. 194 vlgg.

Johannisfeuer sei unverwehrt,
Die Freude nie verloren!
Besen werden immer stumpf gekehrt
Und Jungen immer geboren.
1804.

De heilige R o s a l i a , wier dag de 4 September is[9], vermeldt Goethe slechts terloops bij zijn reis door Italië, als hij zich te Palermo bevindt, van welke stad zij de patroonheilige is. Haar viering gaf er tot een groot feest aanleiding, dat te dien tijde reeds uitvoerig werd beschreven. Daaraan herinnert Goethe in een brief uit Palermo, ‘Freitag, den 6. April 1787’:

> Die heilige Rosalie, Schutzpatronin von Palermo, ist durch die Beschreibung, welche Brydone von ihrem Feste gegeben hat, so allgemein bekannt geworden, dass es den Freunden gewiss angenchm sein muss, etwas von dem Orte und der Stelle, wo sie besonders verehrt wird, zu lesen....

Meer aandacht heeft hij over gehad voor het feest van de heilige M a r t i n u s , die ook hier te lande zo ijverig werd en wordt vereerd. Alleen heeft de goede bisschop van Tours in Frankrijk er zich niet over te beloven dat de herdenking van de wapenstilstand na de laatste wereldoorlog in de meeste kalenders zijn naam heeft doen uitvallen.

St. Maartensdag was eertijds bij ons een zeer grote algemeen gevierde feestdag en dat was ‘Martinstag’ in Duitsland niet minder, veeleer meer, verscheidener van voorkomen dáár dan hiér[10]. Men hield er langer dan hier vast aan de Maartensvuren, die onze magistraten van eeuwen her al bekampten; - de schapers uit de Oberpfalz snijden nu nog steeds de Martinsgerten, of Maartensroeden, die met Driekoningen worden gewijd; - hier en daar smult men nog van de Martinsgans. Doch aan geen van deze gebruiken wijdt Goethe een vers. Alleen benuttigt hij de naam in een albumrijm **In das Stammbuch Johann Peter de Reyniers** von **Frankfurt a.M.** als middel tot datering:

... ...
Da es nach Christ Eintausend Jahr
Siebenhundert und vier und siebzig war,
Zwei Tage nach Martini Tag.
... ...

St. Maartensdag was te allen tijde een datum van belang, vooral in het dorpsleven; pachten ven akkers en huizen begonnen gewoonlik dan voor een nieuwe termijn.

(9) Celis: op. cit., blz. 194 vlgg.
(10) Meyer: op. cit, blzz. 139, 140, 148, 251. - Celis: op. cit., blz. 299 vlgg.

Onder Goethes balladen komt ook eene voor met de titel **Gutmann und Gutweib,** 11 strofen van 4 regels lang. Haar aanhef luidt:

> Und morgen fällt Skt. Martins Fest.
> Gutweib liebt ihren Mann;
> Da knetet sie ihm Puddings ein
> Und bäckt sie in der Pfann'.

Het loopt op een ruzie uit, wie de deur zou toegrendelen en 't is de man, die zich vangen laat:

> ... ...
> Du, Gutmann, sprachst das erste Wort,
> Nun, riegle die Türe gleich.

De ballade verwerkt dus een zeer verbreid sprookjesmotief, omtrent een weddenschap wie het langst zwijgen zou van een echtpaar om aan een gewisse verplichting te ontsnappen. Soms wordt dat zelfs tot een gezelschapsspel verheven, niet alleen onder kinderen, doch zelfs voor volwassenen. Gewoonlik gaat men, als men bij het kraken van amandelnoten een noot met een dubbele pit in handen krijgt, met de eene of andere uit het gezelschap een wedding aan om niet het eerst een zeker woord te bezigen of ook wel de tegenpartij niet te groeten of te danken; onze burgers heten dat een ‘Philippe’, wat natuurlik het vervormde duitse ‘Vielliebchen’ tot grondslag heeft.

Ten volle aan zulke plagerij herinnert Goethe, niet waar? in dit gedicht van Junie 1827. De stof noch de versmaat is van hem zelf, doch wel van een engelse ballade, waarover hij uiterst goed was te spreken; **Get up and bar the door,** voorhanden in **Ancient and modern Scottish Songs** door David Herd (1764), waarvan de Bibliotheek van Weimar een exemplaar bezat. Goethe vertaalde trouw en ook gevat het engels model, zoals reeds voldoende blijkt uit de eerste strofe:

> It fell about the Martinmas time
> And a gay time was then,
> When our goodwife got puddings to make
> And she boil'd them in the pan.

Nog een enkele heiligendag valt nu te bespreken op grond van het 878ste vers uit het eerste deel van **Faust,** te welker plaatse een Bürgermädchen zich als volgt uitdrukt:

> ...Sie liess mich zwar, in Skt. Andreas Nacht,
> Den künft'gen Liebsten leiblich sehen.

Het zinspeelt op het eertijds zeer algemeene geloof dat op Sint Andries dag - de 30 November - het aan jonge meisjes wordt vergund hun toekomende verloofde in beeld te zien, wanneer ze de heilige aanroepen; daartoe giet men gesmolten lood in een vat water en naar gelang de vorm die het stollend metaal aanneemt, leest men er uit tot welk beroep de jonge man zal behoren. Dat heten de duitse meisjes 'wundern', ook 'andreeslen'. Naakt keert de trouwlustige de huiskamer uit, achteruitgaande, of ze schudt driemaal aan de bedstede, opdat ze de toekomstige zou te zien krijgen in een vizioen; of ze luistert aan het tuinhek van waar de hond blaft, want van uit die richting zal de trouwer komen(11).

Ten allerlaatste in dit verband kunnen we er aan toevoegen dat Goethe goed wist dat de 31 Desember de dag van de heilige Silvester(12) is. Doch uitsluitend in een datering geeft hij het aan, in een brief met nieuwjaarswensen voor het komend jaar aan Vrouwe von Levetzow, geschreven te 'Weimar, Silvesterabend, 1823'.

Van kerkelike hoogdagen en hoogtijden noemt Goethe er verscheidene in zijn gedichten.

Hij gewaagt van de Goede Vrijdag en van de Advent tegelijkertijd in het 16e van zijn sonetten, dat als opschrift **Epoche** kreeg:

> Mit Flammenschrift war innigst eingeschrieben
> Petrarcas Brust, vor allen andern Tagen,
> Karfreitag. Ebenso, ich darf es wohl sagen,
> Ist mir Advent von Achtzehnhundertsieben.

De titel van het klinkdicht wil er op wijzen dat met de Advent van het jaar 1807 een nieuwe periode in het bestaan van de dichter aanving en ten grondslag ligt de uitspraak van Petrarca in een van zijn, door Goethe te Jena gelezen, sonnetten, dat de liefde tot zijn Laura hem op Goede Vrijdag in haar greep pakte. Immers op de Adventzondag van gezegd jaar maakte het jonge Minchen Herzlieb, het pleegkind van de drukker-boekhandelaar Frommann uit Jena, een diepe indruk op het hart van Goethe en kort voor

(11) Meyer: op. cit., blz. 252. - Celis: op. cit., blz. 309.
(12) Celis: op. cit., blz. 80.

zijn afreis uit de stad, de 18 December, dichtte hij bedoeld sonnet, met de bede dat het meisje hem ook naderhand even vriendelik gezind zou blijven.

In de katholieke kerk bereidt de Advent op het hoge feest van Kerstdag voor. Met de 25e Desember begon in het germaans heidens geloof de langste en wichtigste feestperiode van het ganse jaar, het tijdperk van de 13 heilige nachten, wanneer - 'ze den wîhen nachten' - de oppergod Wodan op zijn ros Sleipnir met zijn schaar goden als een wild heir over de aarde joeg, om vruchtbaarheid te schenken. Dan begon de geheimnisvolle Joel, die eerst op Driekoningendag afliep.

In de Joeltijd speelt de handeling van Goethes ballade **Der getreue Eckart,** die hij ten jare 1813 dichtte, als uit een geut, toen hij in April op reis naar Karlsbad, van zijn begeleider - zijn nieuwe sekretaris John, die een schoolmakker van zijn zoon August was - in Eckartsberg de sage van Eckart te horen kreeg.

Aan Kerstdag en Kersttijd heeft Goethe een zeer ruime plaats in zijn werk gegeven.

Reeds bezigt hij hem als dagtekening, want zijn schertsgedicht over zijn portret door Rabe, **Den Drillingsfreunden von Köln,** dateert hij van 'Weimar, Christfest 1814.'

De stemming van die vooral voor Duitsers, gelijk voor Engelsen, merkwaardige dagen heeft hij diep ondergaan, blijkens zijn brief aan Kestner, de verloofde van Lotte Buff, die mede zijn Wertherroman inspireerde, aan wie hij op de 25ste Desember 1772 uit Frankfurt ter inleiding stelde:

> Christtag früh... ich habe mir Coffee machen lassen, den Festtag zu ehren...
> Ich habe diese Zeit des Jahres gar lieb, die Lieder die man singt...

Een verder spoor hebben de kerstliederen evenwel in zijn poëzie niet nagelaten!

Ook in zijn roman **Die Wahlverwandtschaften** - II, 6e hoofdstuk - drukt zich verborgen het belang van de Kersttijd uit, waar het heet:

> Die Weihnachtsfeiertage nahten sich...

In de hofkringen te Weimar groeide de Kerstdag tot een feestdag voor de 'habitués' van hertogin Amalia. Zij maakte er een gewoonte van ze allen tegen Kerstmis met geschenken te vereren. Ze liet in een ruime zaal tafels en piramieden en verhogen

optimmeren, waarop haar genodigden kadeautjes vonden, die ten dele beloonden voor hun verdiensten tegenover de kennissen, ten dele ook moesten straffen en vermanen wegens zekere slechte gewoonten of ondeugden. Met Kerstmis van het jaar 1781 kwamen onderscheiden leden van het gezelschap overeen, om op hun beurt aan de hertogin een geschenk aan te bieden, wat niet minder zou zijn dan een lustig beeld van de duitse literatuur in de laatste tijden[13]. Aldus werd Goethes gedicht **Das Neueste von Plundersweilern** in 't leven geroepen.

Anderzijds hielden de dames van Weimar een 'Weihnachtsbazar', waarvoor Goethe in 1825 bij een bloemtuil een kort gedicht instuurde: **Dem Frauenverein.**

> In dem Frühling gar zu süsse
> Wären Rosen ohne Dornen;
> Hier sind Lerchen ohne Füsse,
> Hier sind Ritter ohne Spornen.

Hoe binnen de huiskring het Kerstfeest gebeurde, leert Goethe een paar malen. Zo in een brief aan Marianne von Willemer, op de 27 Desember 1819:

> Gerade zur rechten Zeit und Stunde, eben als die Kinder und Enkel zu den Zuckerbäumen eilten...

en op Kerstavond 1822 sprak hij zijn groothertog Karl August toe, **mit einer Sammlung Gedichte auf die Gründung der neuen Bürgerschule:**

> Bäume leuchtend, Bäume blendend,
> Ueberall das Süsse spendend,
> In dem Glanze sich bewegend,
> Alt und junges Herz erregend,
> Solch ein Fest ist uns bescheret,
> Mancher Gaben Schmuck verehret:
> ... ...

Kerstmis was er, daar en in andere duitse steden, een feest van geven en ontvangen. Ook voor moeder Goethe, naar het schijnen wil, liefst van snuisterijen en zoetigheden - 'bon bon', gelijk vrouw Rat aankondigt in een brief uit Frankfurt van midden Desember 1795 - waarin ze tegelijk voor de kleine August Goethe, toen eerst 5 jaar oud, speelgoed, soldaatjes doet verwachten. 't Jaar te voren zond ze ook konfekt: '...Der prächtige Frankfurter Confect wird in der Christwoche erscheinen...,' belooft ze in een schrijven van de 8 Desember 1794; de 17 November had ze

(13) Prof. Dr. S.M. Prem in de 19e band van zijn uitgaaf van Goethes werken, blz. 73.

aan haar zoon reeds gevraagd: '...Ich möchte deinem August gerne zum Heiligen Christ eine kleine Freude machen - etwas zu einem Kleidgen - oder Spielsachen u.d.g....' Nuttige geschenken waren dus niet uitgesloten! Blijkens haar korrespondensie stuurt ze tegen de 25 Desember regelmatig haar kadeaus naar de grote zoon in Weimar en de zijnen en niet lang voor haar verscheiden, de 21 November 1807, licht ze zich nog, bij haar schoondochter Christiane Vulpius ditmaal, in, waarmêe ze als kerstgeschenk zou kunnen genoegen doen:

> Liebe Tochter! - Da die Christfeyertage herannahen; so möchte gerne wissen mit was ich Euch meine Lieben eine kleine Freude machen könnte....

Naar wordt aangenomen is het gebruik van schenken en geven op Kerstdag de oudste Kerstgewoonte, die haar voorbeeld in zekere vormen van de romeinse Saturnaliën kan terugvinden. Gedurende de Middeleeuwen waren de giften in bundels gepakt, die ook wel door vermomden aan de bestemmelingen werden ter hand gesteld; tentoongespreid op de tafel werden ze in Duitsland eerst nadat de gewoonte van de kerstboom in huis was doorgedrongen(14). Die boom heette er aanvankelik **Zuckerbaum** en niet vóór de tweede helft van de 18e eeuw drong het woord **Christbaum** door. Hierbij valt niet te verzwijgen dat het Goethe is geweest die het mondgemeen maakte, dank zij zijn gebruik er van in de **Werther**(15).

Voor Goethe waren het eveneens dagen van geven en schenken... en hij gaf mild o.a. pareltjes van poëzie.

Zijn 12e sonnet is juist zulk **Christgeschenk,** gelijk men toen de kadeautjes van die dag nog algemeen noemde.

> Mein süsses Liebchen! Hier in Schachtelwänden
> Gar mannigfalt geformte Süssigkeiten.
> Die Früchte sind es heil'ger Weihnachtszeiten,
> Gebackne nur, den Kindern auszuspenden!
>
> Dir möchte ich dann mit süssen Redewenden
> Poetisch Zuckerbrot zum Fest bereiten;
> ... ...

Dit galante klinkdicht was voor Minchen Herzlieb bestemd en moest werkelik ter begeleiding dienen van een doos met suikergoed.

(14) Rehm: op. cit., blz. 8.
(15) Dr. A. Schirmer: Deutsche Wortkunde (Berlin-Leipzig, 1926), blz. 92.

Acht jaar later, in 1815, zond hij nog een hoop gebak in grillige vorm, waaronder b.v. sterren, aan Vrouw von Stein, die trouwens op Kerstdag ook haar geboortedag vierde:

An Charlotte von Stein.
(Weimar, 25. Dezember 1815)

Dass du zugleich mit dem heil'gen Christ
An diesem Tage geboren bist
... ...
Dies gibt in dieser Winterszeit
Erwünschte Gelegenheit,
Mit einigem Zucker dich zu grüssen,
Abwesenheit mir zu versüssen,
Der ich, wie sonst, in Sonnenferne
Im stillen liebe, leide, lerne.

In een nieuwjaarsgedicht voor Gustchen, d.w. de jongere zuster van de Kammerpräsident von Kalb, - Augusta Eleonora - hangt hij nogmaals terloops de geschenken op, die de kinderen ter gelegenheid van Kerstmis te verwachten hadden:

Goldne Lämmchen,
Ein grünes Stämmchen,
Und schöne Aeste,
Und dran das Beste
Von Marzipan:
Zum heiligen Christ
Geht das wohl an,
Solang' du ein klein Gustchen bist.
... ...

Onrechtstreeks heeft hij nog elders de kerstdag bedacht... zo, wanneer hij in het gedicht **Auf Miedings Tod** de stad Weimar toespreekt:

O Weimar! dir fiel ein besonder Los;
Wie Bethlehem in Juda, klein und gross.

of wanneer hij in het eerste boek, twede hoofdstuk van zijn roman **Wilhelm Meisters Wanderjahre** onder meer schilderijen beschrijven laat die de levensloop van de heilige Jozef weergeven; op een uit de rij staat de heilige en ‘Mit Andacht betrachtet er das neugeborene Kind im Stalle zu Bethlehem und betet es an....’

Dr. ROBERT FONCKE.
(Slot volgt).

Napoleon III

E.A. Rheinhardt. - Napoleon III en Eugenie. P.N. Van Kampen en Zoon, Amsterdam. (16 afbeeldingen).

Van den zoon van Hortense de Beauharnais en den Hollandschen admiraal Verhuell, al kon Louis Bonaparte de afstamming van dit kind niet openlijk in twijfel trekken, zei George Sand: ‘Hij heeft de gave liefde te wekken.’ En de groote Napoleon, voor Waterloo, sprak tot Soult: ‘Omhels den kleinen Louis; hij zal een goed hart en een schoone ziel hebben.’ - Als jongeling hield deze carbonaro van het gevaar en van het geheimzinnige. Hij zat in de cabarets van de Marais en van de jammerlijke wijken ten Noorden en ten Oosten van de Bastille met ontredderde boemelaars, naast verloopen mislukkelingen, vagebonden, ontslagen tuchthuisgevangenen, weggeloopen galeislaven, oplichters, kunstenmakers, zakkenrollers, koppelaars, bordeelhouders; zij vormden de kern van den ondergrondschen aanhang, die in het bestemde oogenblik als het genootschap van den tweeden December in beweging gebracht zou worden. Voor hem wierven ook de meisjes, die niets eischten dan het geluk van een uur, getrokken tot den jongeman met den teederen blik, die het Fransch zoo zonderling hard uitsprak. Sue zou op hem beslag leggen voor zijn prins Rudolf uit de ‘Geheimen van Parijs’.

Louis-Philippe's Napoleonvereering ging wel zoo ver de terugbrenging van den dooden keizer te doen geschieden, maar niet, dat hij zich door dezes twijfelachtigen nakomeling in zijn rust liet storen. Te Ham gevangen, schreef Louis Napoleon socialistische artikels, die hem de vriendschap van Louis Blanc, Arago en vele anderen bezorgden, vermits zij in hem begroetten den strijder voor het recht der nationaliteiten tegen de Oostenrijkers, den atheïst, den vijand van den paus en van den volksverrader Louis-Philippe. Zoo had de verkiezing van December 1848 het fantastische resultaat, dat de vogelvrijverklaarde president van de Fransche republiek werd, nadat hij kond gedaan had, dat zijn

eerzucht geenszins van het keizerrijk droomde, al vestigde hij zich in het Elysée. De republikeinen keken echter wel vreemd op, toen het Fransche expeditiecorps de in het stormjaar '48 ontstane Romeinsche gemeenebest om hals bracht. De beslissende daad, den 2n December 1851, was de kanonnade van de regimenten van den volksvriend tegen kleine, slecht gewapende troepjes verontwaardigde menschen, de doodelijke wilde schietpartijen in de straten en ten slotte de huiveringwekkende slachting op de groote boulevards door de beschonken troepen van den ‘goedhartigen’ man, in wiens naam Morny de lijkenhuizen en de gevangenissen vulde. Louis Napoleon werd de steun van de orde, van de reactie. Het avontuur was goed ten einde gebracht. Eén jaar later leidde men een nieuwen keizer naar de Tuilerieën. Zijn vertrouwen in de omkoopbaarheid der menschen werd niet beschaamd. Slechts bij Donna Eugenia de Montijo lukte dit niet; zij zou dan ook keizerin worden.

Napoleon's Krimoorlog, met zijn meer dan 300.000 dooden, eindigde voor hem op een werkelijken triomf, bekroond door het Congres van Parijs, waarop Cavour voor de eerste maal zijn eischende stem verhief. Toen dezes goed georganiseerde spionnagedienst hem berichtte, dat de echtelijke trouw des Keizers verbruikt was, meende hij, zich Napoleon's zwak voor schoone vrouwen ten nutte te kunnen maken en zond de wonderschoone Castiglione, de geliefde van Victor Emanuel, naar Parijs. Dan kwam Orsini's aanslag, in feite een krachtige oproep aan het geweten van Napoleon, Italië te gedenken. Te Plombières erkende hij eindelijk Italië's vordering op hem. En toen ving het beslissendste hoofdstuk van zijn geschiedenis aan. Na den vrede van Villafranca moest Fransche cavalerie hem te Turijn tegen luide anti-Fransche betuigingen beschermen. Na Castelfidardo begon van de Fransche kansels de verheerlijking van het pauselijke leger, dat door Napoleon III zoo ‘verraderlijk’ in den steek was gelaten.

Koloniale ondernemingen in China. Achter-Indië en Syrië gaven intusschen wat krijgsroem en wat buit en verkondigden, dat de macht van Napoleon tot in de verste hemelstreken reikte.

Terwijl de keizer in 1863 steeds dringender van Rusland de schorsing van alle maatregelen van onderdrukking tegen Polen eischte, maakte Bismarck zich die hem zoo belachelijk voorkomende fout van Napoleon III en de daaruit volgende verkoeling van keizer Alexander ten opzichte van Frankrijk ten nutte, om met Rusland tot een op een verbond gelijkende schikking te komen.

Tegelijkertijd zweefde het voor Napoleon's geest een onder Franschen invloed staanden Latijnschen staat in Amerika te scheppen, die de Vereenigden Staten zou verhinderen alleen over de producten der Nieuwe Wereld te beschikken. Zijn hoop, dat

in den Secessie-oorlog de Zuidelijke staten der Unie zouden overwinnen en de aristocratischgezinde verdedigers der slavernij in de confederatie de Mexikaansche monarchie van den ‘archidupe’ Maximiliaan zouden ter hulp komen, werd echter niet vervuld. Op hetzelfde oogenblik werd Oostenrijk bij Königgrätz beslissend overwonnen. Weldra begon Garibaldi's aanval op het pauselijk gebied. De afzending van het Fransch expeditiecorps, dat toen nog juist op tijd kwam voor een ingrijpen, nam Italië zeer kwalijk.

Na al deze luidruchtige jaren werd het op eens angstig stil om Frankrijk heen. De drie maanden levensduur van de ‘Lanterne’ van Rochefort waren voldoende geweest, om alle ongelukkige gebeurtenissen te maken tot dwaasheden van Napoleon en Eugenie, die het land had moeten betalen. Zoo volbracht een dagbladschrijver in een dozijn nummers van zijn blad, wat Victor Hugo in negentien jaren van strijd niet was gelukt. Al het te laat gewordene, vermoeide, verspilde in zijn leven, ging de keizer nu zien in het licht der berusting bij de gedachte aan zijn kind. Hijzelf wilde nu waarlijk geen oorlog meer.

Met den Spaanschen struikelsteen deden Eugenie en Gramont een beklemmende ontzetting groeien in hem, die hem rillend van koorts het opperbevel over het leger op zich deed nemen. Het onbegrijpelijke gebeurde. In Metz begon voor Napoleon spoedig, wat hij vooruit had vermoed en wat hij niet de kracht had gehad te ontwijken: met berichten zonder eind van ontbrekende zaken in de uitrusting en het feit, dat slechts een minderheid der onder de wapens komende reservisten het nieuwe chassepotgeweer ooit zelfs maar hadden gezien, en met stapels anonieme brieven, die met angstwekkend onwederlegbare feiten de meesten der generaals er van betichtten, niet het geringste vermoeden te hebben van den waren staat van zaken. Voor Bismarck onderdoend, werd hij de armzalige marionet in de hand van Eugenie, de regentes door zijn wil. Haar kabinet ontnam hem het opperbevel. En Bazaine aanvaardde het zonder aarzelen. Napoleon bleef bij zijn leger, dat zesmaal binnen weinige dagen het doel van zijn marsch moest veranderen. Hij was oud en ziek en zag zijn ster niet meer en liet zich te midden van zijn sterk verbleekte praal van Cent-Gardes en lakeien door de soldaten meesleepen, als een fantoom... tot hij een gevangene werd.

Na den vrede begon hij, te Camden Place, weer allerlei heimelijk-ijverig samenzweerderswerk, waaraan weldra de dood een eind zou stellen. Napoleon III stierf in een droom, op den morgen voor het derde chirurgicaal ingrijpen. Hij was 65 geworden. Sindsdien verzwonden zestig jaar.

Toen Eugenie de tijding ontving, dat haar zoon onder de speersteken der Zoeloe's was bezweken, doofde haar willen en hopen uit, samen met wat er in haar geweest was aan ijdelheid, eerzucht, machtsbegeerte en ikverheffing. Wanneer de derde Republiek meende, de oude vrouw niet meer te moeten vreezen, doolde deze rusteloos rond de plaatsen van haar grootheid en van haar schuld. Geleid door haar afkeer jegens Duitschland, die het afsterven van haar hart had overleefd, vermocht zij in den tijd van de bevestiging der Fransch-Engelsch-Russische alliantie aan Frankrijk waardevolle diensten te bewijzen. Het was haar door het lot nog gegund, den vrede te beleven na den grooten oorlog. Zij was in dien tijd reeds bovenmenschelijk oud. En zij reed door Parijs en zag weer haar omjubelden bruiloftsrit door de nieuwe rue de Rivoli, dan den rit met haar blonde kind naar het te Deum voor Solferino en het trotsche gebaar van den keizer, wanneer hij haar weer een van die mooie straten wees, die juist was voltooid...

Zij werd vier en negentig jaar oud. Toen ging zij naar waar de droomende man van vroeger, met de overwolkte oogen, reeds lang zijn plaats had.

JOZEF PEETERS.

Kinderboeken

Van mevrouw J.M. Selleger-Elout bespraken we, naarmate ze ons toekwamen, twee kinderboeken, ‘Om het Kampvuur’ en ‘Lijsje Lorresnor’, waarvan het tweede niet min dan meesterlijk is (voor 12-14 jarigen); en ‘Ruth Teiling’, dat zich, wegens den leeftijd, dien het behandelt, tot ouderen richt. Om de schrijfster alle recht te laten wedervaren, vermelden we hier twee boeken, die vóór ‘Lijsje’ verschenen: **Keesje Pieterselie** en **Laurientje**, beide door de firma Van Goor (Gouda) bezorgd en gelijkelijk geschikt voor hetzelfde kinderpubliek (12-14 jarigen). Het eerste boek heeft Keesje, een jongen liefhebber van auto's, tot held en vertelt ons, hoe die ondernemende baas zijn weg baant in het autobedrijf en zijn meester, de praktische Arie, hem daarbij behulpzaam is. Het tweede schetst een aantal gebeurtenisjes uit het leven van een gemoedelijk Zeeuwsch meisje, Laurientje, en haar eigenaardigen broer Marien. De behandelde onderwerpen zijn wel zeer verschillend en maken het eerste tot een jongens-, het tweede tot een meisjesboek; maar in allebei zit een rijkdom aan egocentrische redeneerinkjes en een typisch taaltje, die ook later, - en in welke treffende mate, - ‘Lijsje Lorresnor’ zullen eigen blijken. We bevelen beide werken van harte aan en waardeeren het bovendien, dat vooral ‘Laurientje’ in zulk een feestelijk pak werd gestoken.

Nu we een Nederlandsche schrijfster aan de orde brachten. vestigen we de aandacht op een kollega van haar, Cissy Van Marxveldt, wier ‘Joop ter Heul’-serie in zoovéélsten druk bij ons binnenkwam. De reeks, die in Nederland populair is, - en ook wel ónze meisjes (én jongens) van 14 jaar en vooral ouderen mocht aanspreken, - bestaat uit vier boeken: **De H.B.S.-tijd van Joop ter Heul, Joop ter Heul's problemen, Joop van Dil-ter Heul** en **Joop en haar jongen.** (Valkhoff, Amersfoort). De opeenvolging der titels duidt de behandelde levensperiode aan, die vele jaren bestrijkt. We maken er het leven in mee van een heele groep meisjes, leden van een H.B.S. club, maar vooral van Joop, die er de bizonder geestige spil van is. Joop is niet wat men een flinke studente noemt; ze heeft een open, blijmoedig karakter, een ongekunstelden omgang met allen, - soms op het baldadige af, - maar bezit vooral den moed en de taaiheid om zich door het leven

te slaan, spijts alle problemen en alle tegenkanting. Die tegenkanting is niet altijd bewust of opzettelijk; Joop's huiskring b.v. is alleen gehecht aan een levensinzicht en een etiquette, die Joop aanleiding tot konflikten worden, maar bij al zulke moeilijkheden is er Joop's vader, en later haar echtgenoot, die haar begrijpt en steunt, en ten slotte zal haar eigen zoontje Hans haar helpen aan een evenwichtiger en rustiger leven. Wat in deze boeken boeit is vóór alles de inhoud, die rijk en jong blijkt en de belangstelling steeds gaande houdt; maar ook de taal, de verteltrant is goed en aan humor, gezonden humor, werd de plaats niet uitgemeten. We rangschikken deze boeken naast de mooiste Ether Turners, met nog dit voordeel, dat Joop heel wat moderner en veel meer van óns is.

Van Fritz Rosenfeld bereikte ons **Tirilin's reis om de wereld,** in Nederlandsche vertaling van Frank Van Duin (N.V. De Arbeiderspers, Amsterdam). De titel is lokkend en Tirilin, op zoek naar Sprookjesland, doet werkelijk de oude en de nieuwe wereld aan. De taal is zeer behoorlijk, maar niet bizonder boeiend. De inhoud wekt wel belangstelling, - vooral in verband met Tirilin's tooverring en dezes openbarende rol, - maar hij mist samenhang en blijkt, voor een jongensboek, erg tendentieus. We krijgen het er inderdaad niet binnen, dat alle werklui loonslaven en verschoppelingen en alle meesters en rijke menschen bloedzuigers zouden zijn; laat Sprookjesland, waar Tirilin heen wil, dan inderdaad het land wezen, waar arbeid elkeen gelukkig zal maken, zulks kan de jonge lezers wel op objektiever wijze worden bijgebracht. Druk en band van het boek zijn voortreffelijk verzorgd.

Na enkele Noordnederlandsche uitgaven, de Vlaamsche....

Lode Verhees, de kunstsmid-op-rust, die op zijn vijf en zeventigste jaar, in 1931, als éérste schrijverswerk zijn **Vertellingen van den smid** liet verschijnen (‘De Sikkel’, Antwerpen) en daarmee een echte openbaring bleek als ongekunsteld, typisch Antwerpsch volksverteller, brengt ons thans **De reis van de St. Jozef** (id.), het verslag van een zeereis naar, maar vooral een verblijf in Midden-Amerika, - verslag, ontstaan uit talrijke nota's of ‘boekjes’. door verscheiden leden der bemanning bijgehouden. Verhees is thuis in de scheepvaart, kent zeker Colombus en diens onbewuste ontdekking en heeft ook wel iets van Aimard gelezen; in elk geval, ‘De reis van de St. Jozef’ herinnert ons aan een en ander, maar boeit vooral in verband met de wreede, dievige Caraïben en de ridderlijke, herbergzame Inca-Indianen. Origineel in dit boek is, naast Verhees' prettigen verteltrant, het zg. op den voet volgen der nota's of boekjes en het eigenaardig karakter hiervan, naar gelang de ‘auteur’ kapitein, dokter, stuurman, architect of zelfs duivel-doet-al blijkt te zijn. Origineel ook, en uitzonderlijk mooi

zijn Elza van Hagendoren's teekeningen, als uitbeelding van het tropenland, met dezes scherpe lichtkontrasten; typeerend, in dit opzicht, bleken ons blz. 23 en 79,... maar treffend eveneens, en waardig om Dickens te illustreeren, deed ons blz. 15 aan.

Geo Verbrugge biedt ons, in één band, **In 't vraagsteertje** en **Tybaert en Lotje** aan, met zeer illustratieve teekeningen van A. De Loof (‘De Sikkel’, Antwerpen). Het eerste handelt over een geestige klas in aktie en zeilt, - op zijn laatste hoofdstukje na, - al spelend de kaap der konventionneele ‘schoolschheid’ om. Het tweede, het sterkste van beide, is de bizonder plastisch vertelde en typisch Gentsch gekleurde geschiedenis van een kat en een hondje, in huis bij Neel en Tante Mietje. Verbrugge is een beste vriend van Callant, dien anderen Gentenaar, - en schrijver van ‘Fliek’ en ‘Zwarte Willem’, - en men ziet het hem aan; maar Verbrugge is stilistisch jonger en realistischer en dat heeft hem alvast geen kwaad gedaan. Een naam om te onthouden!

Van Antoon Van de Velde bereikte ons **Radijs** (Vlaamsche Boekcentrale, Antwerpen), een fantastisch tooneelstukje, dat tien jaar later speelt dan schrijvers ‘Radeske’ en den held, met zijn slokkerigen vriend Bot, door al de seizoenen heen naar den hemel voert. Wie het stuk spelen wil, kan er last mee hebben; wie het leest, geniet zeker Van de Velde's geestig, - soms wel wat plat, - prozadialoog en zijn ondeugende tirades en diskussies op rijm.

Dezelfde auteur liet ons **Knagelijn** (Vlaamsche Boekcentrale) geworden. ‘Knagelijn’ is een aangenomen kind in een arme muizenfamilie; maar ze blijkt zoo hartelijk en ook zoo listig, dat ze, hun ten goede, alle huishuur- en andere moeilijkheden overwint, Jaan, haar ‘vader’, aan 't hof laat noodigen en zelfs ridder slaan en aan heel de familie een grafelijke huisvesting verzekert. Natuurlijk komt daar heel wat meer bij te pas; want Knagelijn is slechts de kleine muis, die achter het doek de touwtjes houdt, maar vóór het scherm beweegt zich het heele muizenras, met vóóraan Jaan en Netje en hun hongerige Mieke, Fieke en Rieke, de hartelooze eigenares vrouw Koekie en haar sulligen echtgenoot Snor, de vetgemeste barones De Gruyère, en bóvenaan, de fijn opgevoede prinses Saffraan, die alle krakeelers voor 't hof daagt en eerlijk recht spreekt, voor zoover Bullebak-de-Kater daar belang bij heeft. Nu, lees dat zélf liever; want het is weer extra guitig verteld, met een ondeugend knipoogje van den schrijver er bij, en het werd plezierig geïllustreerd door M.R. Coenegrachts. Ieder hoofdstukje krijgt tot inleiding een rijmpje, dat den inhoud aankondigt; 't is meestal een geslaagd kreupelrijmpje, waarbij alleen hand en stokje van den marktzanger ontbreken. De druk van het boek is puik; de ‘Vlaamsche Boekcentrale’ haalt er eer van!

Het degelijk, niéuw Vlaamsch werk van eenigen omvang zal

hierbij wel besproken zijn. Blijven enkele kortere verhalen en een paar vertalingen.

Jef Mennekens laat weer een paar sprookjes, **Het meisje met de wassen handen** en **De blauwe ster,** verschijnen, waarvan we het laatste, met zijn poppenreis naar de sterren en zijn uitkijk op die ééne, dubbele blauwe ster (moeders oogen), het eenvoudigste en mooiste vinden. - Piet Schepens, die ons reeds 'In het land der duizend meren', d.i. een verzameling Finsche sprookjes, bracht, biedt ons nu, apart, **Het knaapje en de reus** aan, dat zakelijk en goed, maar zonder persoonlijke ambitie verteld is. - Edmond Van Offel, dien we voor een onzer oorspronkelijkste volksvertellers houden, teekende **De waarachtige historie van Robrecht den duivel** op, een ding om eens gezellig bij te griezelen. - André M. Pols schreef, zoo kort en veelzeggend mogelijk, twee levensverhalen, **Het leven van Haydn** en **Het leven van Peter Benoit;** dit laatste mochten, in dezen verjaringstijd, alle jonge Vlamingen wel lezen.

Al deze werkjes, van 16 tot 24 blz. lang, verschenen bij de firma L. Opdebeek, te Antwerpen, goed gedrukt en behoorlijk geïllustreerd.

En daar voegen we dan aan toe, uit het fonds van denzelfden uitgever: **Willem Tell, de Zwitsersche volksheld**, door A. Hans, die in Conscience-trant de historie van Tell en Gessler vertelt en daarmee wel zal inslaan bij de kinderen; - **Uit tante Jo's snippermand, I-II**, door Louise Alcott, wier korte, huiselijke vertellingen, met moreelen inslag, na vele jaren ruim frisch genoeg gebleven zijn, om ze een voortreffelijke vertaling als deze te gunnen.

Van vertalen gesproken: wijzelf lieten, in het Nederlandsch, Volkmann-Leander's **Droomerijtjes bij den haard** verschijnen ('De Sikkel', Antwerpen), met nieuwe houtjes van Victor Stuyvaert. Volkmann behoort, inderdaad, met Andersen, - dien hij het dichtst benadert, - met Alcott, Dähnhardt, Ewald en een paar anderen, tot de zéér kleine groep kunstsprookjesdichters, die te recht een wereldfaam verwierven en 't wel verdienden, zoo subtiel mogelijk in onze taal verklankt te worden. Geschiedde dat nu? De kritiek moge oordeelen.

De firma Gerhard Stalling, te Oldenburg, brengt ons ieder jaar haar Sinterklaas- en Kerstpakje, dat soms een heel pak is, maar altijd een traktatie. Wordt het ditmaal iets anders, iets minders?... In elk geval, we ontvangen thans, door W. Beumelburg, **Sperrfeuer um Deutschland**, dat, met kaartjes als toelichting, één detail-beschrijving van den wereldoorlog is, naar alle fronten, en aan generaal Von Hindenburg opgedragen, en door E. Beier-Lindhardt, **Das Buch vom Führer**, dat een stuk heldenvereering van zeer tendentieus allooi blijkt, waar misschien wel Hitler, maar

een ruim uitgroeiende jeugd slechts weinig mee gediend kan zijn. Of staan beide boekjes in het teeken van den tijd, in Duitschland, en éischt soms deze tijd, dat iedereen en alles de nazileiders ten gunste weze?... Gelukkig liggen hier ook vóór ons: **Grete kocht!** een 'kinderkookboek' op rijm, door Adolf Holst, met prenten van Else Wenz-Viëtor, en **Vrenelis Skizzenbuch**, met prentjes van Elsa Moeschlin. En beide boeken, groote prentenboeken, zijn toonbeelden van gezonden kinderzin! In het eerste léért Greta werkelijk spiegeleieren, pannekoeken, biscuits, dessertkoekjes en wat nóg al maken en staan er, om de rijmpjes heen, al de benoodigdheden bijgeteekend. In het tweede is het een bonte rij van extra frissche 'mannekensbladen', onhandig als door kinderen zelf op papier gebracht, met daaronder tweeregelige, dikwijls extra kromme rijmpjes. Hier is dan weer de firma Stalling op haar origineelst en best!

Tot slot vermelden we een paar uitgaven van P. Noordhoff, te Groningen: een **Zakatlas der geheele aarde,** in 52 gekleurde kaarten, door K. Zeeman, een atlasje, dat al onze jongens wel zeker op zak willen hebben, zóó klein en praktisch is het; - drie nieuwe deeltjes uit de éénig mooie reeks 'Voor allen wat', nl. **Op een boerenerf,** door P. Van Ipenburg, **Moeder Nelleke,** door Daan Deken, en **Van Dikkie, Daan en Dorus,** door H. Mast, en alle feestelijk in veelkleurendruk geïllustreerd, zooals ónze lees- en doorrenboekjes het niet geven kunnen. Aanbevolen voor onze klasse- en schoolbibliotheken!

H. VAN TICHELEN.

Boekbeschouwing

J. Hessing. - Het Begrip van de Cultuur. Tjeenk Willink & Zoon, Haarlem, 1934; 80 blz.; fl. 1.25.

Dit merkwaardig geschrift van Prof. Hessing ontstond naar aanleiding van een te Wageningen gegeven leergang. Geen onderwerp bevindt zich zoozeer in het brandpunt van aller belangstelling dan dit van de toekomst der cultuur. Cultuur wordt hier bepaald als datgene, wat onze wereld, d.i. dat milieu, zooals het voor ieder onzer zijn eigen milieu is en waarin wij, als ons allerlei voorstellende individuen, toch alleen maar werkelijk leven, doordringt en bepaalt als de algemeene wijze, waarop wij, zoovele verschillende individuen, ons de algemeene, voor ons allen geldende, objectieve wereld voorstellen. Cultuur is dat, waardoor ons tot een veelheid uiteen vallend individueele leven saamgegrepen wordt tot de éene, menschelijke samenleving. Slechts als persoon kan het individu lid zijn eener samenleving en deel hebben aan de cultuur. Persoon en cultuur vooronderstellen elkander. Beide kunnen aangeduid met 'geest'. De cultuur, die zelve slechts werkelijk is als de historie, waarin haar vergankelijkheid zich vereeuwigt, is het lijf met den cultuur-scheppenden geest als haar ziel. In de cultuur als bijzondere cultuur, als de cultuur en dus als de historie van een bepaald volk, heet de cultuur-vormende geest 'volksgeest'.

Zonder cultuur geen menschelijke samenleving. Cultuur en menschelijke samenleving zijn een en hetzelfde. Geen hoogere cultuur zonder gemeenschapszin.

Eerst in het oude Athene begon het zelfbewuste cultuurleven. In het Oude Oosten bestond geen vrijheid, dus geen zelfbewust cultuurleven.

Onze arbeid wordt cultuur-scheppende macht door de wijze, waarop hij verricht wordt en deze wordt bepaald door het doel, waarop en waardoor de arbeid gericht is.

Matigt een volk zich aan, wat het niet, als eigen cultuur, heeft geschapen (Amerika, Japan), dan maakt het zich zelf belachelijk.

Wat de cultuur bevordert, is de cultuur zelve, als cultuur-vormende macht, het leven zelf des geestes. De macht, die tot zelfbewustwording drijft, is de macht, die de cultuur doet leven; zij is de onweerstaanbare macht van den geest, die, vrij zijnde, zich eeuwig bevrijdt. Hiermede wordt aangesloten bij het woord van Hegel: De wereldgeschiedenis is de voortgang in het bewustzijn der vrijheid. De philosophie der geschiedenis is dezen voortgang in zijn noodzakelijkheid te begrijpen.

Albert Helman. - Waarom niet? Nijgh & Van Ditmar, Rotterdam; 1043 blz.; geb. fl. 5.90; bandontwerp Jozef Cantré.

Dit reusachtig gewrocht van een der meest persoonlijke Noordnederlandsche auteurs, geschreven in een felbewogen en hartstochtelijken geest en stijl, die toch steeds evenwichtig blijft, groeide uit tot een boek vol diepe zielsontledingen en levende menschenkennis. Deze gedurfde prestatie, dit literair monument, doorgrondt op haast geniale wijze de moeilijkste problemen, op dit merkwaardig oogenblik in de geschiedenis aan de sociologie, de politiek, de cultuur gesteld.

Geen enkele bladzijde laat werkelijk onverschillig. Dat teekent dezen roman tot een letterkundige gebeurtenis, zooals wij er sedert jaren geen meer gekend hebben.

Eigenlijk wil Helman ‘de werkelijkheid ontdoen van het werkelijke, haar sublimeeren tot fictie, tot een sublieme, door niemand meer aantastbare droom.’ Hij verlangt haar te maken ‘tot wil en voorstelling’ van zichzelf. Hij is echter bewust daarin nooit volkomen te slagen: er blijft steeds te veel werkelijkheid over! Fictie nu is getransponeerde werkelijkheid, ontdaan van de vooroordeelen, de leugens, de maskerade. ‘Hij gebruikt een groore dosis fictie om een kleine dosis waarheid toe te dienen.’

Er is in den schrijver een drang met ‘alle leugens, alle halfslachtigheid, alle compromis af te rekenen; een einde te maken aan de kletspraatjes, waarmee het zoo gemakkelijk was verder te leven, te vegeteer en.’ Hij kon niet meer. Alles in hem kwam in verzet, werd ‘rebelsch tegen het stompzinnige, inerte, aan tradities gebonden’ in hem. Hij weigert genoegen te nemen met het ‘stomme toeval kind van juist deze ouders, lid van juist deze gemeenschap, onderdaan van juist deze natie’ te zijn. Hij ontdekt ‘zijn recht om niet slechts eindproduct te zijn, maar ook een beginpunt.’ ‘Met schade en verdriet’ bemerkt hij, dat alleen ‘die dingen in het leven waarde hebben, die men zelf van den grond af opbouwt.’ Hij verwerpt de overleveringen. Hij likwideert alles. Later ziet hij wel, ‘wat van den ouden rommel toch nog bruikbaar was, en koopt het terug, desnoods veel te duur. Maar eerst opruimen. Met al onze karavanen van verworvenheden aan beschaving, cultuur, religie, zijn wij in den zandstorm terecht gekomen.’

‘Wij kunnen eerlijk zijn en arm in dezen tijd. Want wij hebben niets meer te verliezen.’

‘Wij hebben elkander te verdragen, en meer dan dat, elkaar te helpen. 't Is geen zaak van medelijden of sentiment, het is een zaak van eenvoudige logica, van elementaire levenskunst. De armen personifieeren de onrechtvaardigheid der rijken; daarom zijn ze gehaat. De denkende mensch verpersoonlijkt de domheid van de conservatieven; daarom wordt hij gehangen... Zoodra een mensch een oogenblik zijn verleden vergeten kan en elementair gaat denken, begint hij vrij te worden, zich los te maken van de afhankelijkheid waarin hij ter wereld kwam, gebruik te maken van zijn recht er te zijn. Maar wie denkt er nog? Niet het duizendste deel van de menschheid. Zelfs zij, die pretendeeren na te denken, doen dat bijna nooit. Ze spelen een soort van mozaïekspel met oude denkbeelden. Maar aan elementair, fundamenteel denken komen ze nooit toe. Iedereen schuift de verantwoordelijkheid van het denken op een ander af. Zij gelooven maar. Hun kerk denkt voor hen na.

Er zijn drie groepen van menschen: de ethischen, die de behoeften van het lichaam volkomen ondergeschikt maken aan die van de ziel, de materialisten, die precies het omgekeerde doen, en de domkoppen, die aan niets bizonders denken, maar van uur tot uur leven zooals het ze invalt. Wanneer je het ongelijk inziet van al deze drie groepen, die nagenoeg het geheele menschdom om ons heen omvatten, en je van zins bent je met hand en tand daartegen te verzetten, dan ben je revolutionair.

Politiek is de gemakkelijkste vorm om menschelijke kracht te concentreeren.

Wat komt het er op aan wat Marx gezegd heeft? Zoogoed als ik moet lachen, wanneer een protestant zich beroept op den Bijbel, waarmee alles te bewijzen valt, of een katholiek zich beroept op den paus, die altijd achteraf eieren voor zijn geld kiest, zoo zie ik ook alleen maar belachelijk bijgeloof in jullie eeuwig citeeren van

Marx en Lenin als hoogste instanties en kerkvaders van het communisme. Wat zijn al die woorden, wat zijn al die evangelies en leerstellingen? Bruikbare, als je wilt zelfs onmisbare leuzen voor zekere tijdstippen; daarna is de wereld veranderd, wij leven verder, voor de oude leuzen komen nieuwe. Natuurlijk, de waarheid zelf verandert niet; maar de vorm waarin ze steekt des te meer. En de gansche waarheid is een ideaal, dat wij nooit geheel en al achterhalen.

Wolken lossen zich op in nevel en regen; er komen nieuwe wolken, eeuwig, eeuwig. Zomers gaan voorbij, er komen nieuwe zomers, eeuwig. Er is nooit aarzeling in dit rhythme. Alleen de menschen zijn laf, de domme wreede menschen. Ze moesten weer leeren dapper te zijn, zich te avonturen, zich grootmoedig over te geven aan de expansie, die hun hart vraagt, onbevreesd den weg te volgen, die hun verstand ontdekt.'

En nu een brok heerlijke lyriek, een bladzijde uit 'Het Hooglied' waardig:

Een uur van hartstocht, hoog-oplaaiend, dan weer de verdooving. Maar dat éene uur, het trilt nog na door alle dagen, alle nachten. Wat heb ik toen niet geleerd... Het lichaam van een mensch is drager van de ziel; doch iedere vezel, ieder lidmaat, elk orgaan is drager van de heele ziel. O wonderlijke oppervlakte, wonderlijke diepten; overal beroer je leven, trilt een stroom verrukkingen onder je vingertoppen, schakel je de stroom in van een heerlijk magnetisme, dat naar binnen dringt, je denken in extase brengt. O kostelijk instrument, dat zulk een lichaam is, o huiverend bespelen...

Ik denk eraan terug zooals een violist, die eens een Stradivarius heeft bespeeld, en met zijn ooren, met zijn handen, met zijn gansche lichaam haar muziek heeft opgezogen, deze fijne trillingen, die zuiverheid van toon, dit mederesoneeren van het heele instrument en van je heele zelf. In deze trilling ben je één geworden, instrument en speler. En dan later... soms legt hij zijn hand op andere violen, en hij denkt terug aan deze éene; andere muzieken hoort hij, betere misschien, maar geen bezit dit teer-doordringende geluid. Je speelt nog dikwijls, maar in alle andere tonen hoor je de verruwing, zingt zacht mee je weten van een edeler geluid.

In mijn vervoering kreunde ik: 'Er is nog meer muziek, er is nog meer. Nog nieuwe schrijnend-hooge tonen, glijdingen, vibrato's. Speel dan, speel dan, heerlijke viool. Ik wil geen enkele klank, geen enkele verbinding ongebruikt vergeten.' En ze fluisterde onhoorbaar-zacht, gansch weggeëbd in haar vervoering: 'Speel dan, speel dan, muzikant, het uur is kort.'

'Mijn heele leven is bijeengestroomd in dit kort uur.'

Zoo glijdt de krachtdadig-realistische stijl ontelbare malen over naar zoete romantiek, die ons diep roert. Zoo uit zich toch ook het leven: schrijnend en zacht. Ons doet goed Helman's warme liefderijkheid voor de kleinen, voor de kinderen, wier zieltjes hij doorpeilt met een intuïtie, die hem menig beroemd professor in de kinderpsychologie benijden mag.

Een zeer mooi en levend bock, waarin naar gerechtigheid en menschelijkheid gezocht wordt, al is de toon dan soms een beetje heftig. Het opzet is werkelijk grootsch.

E. de Fize. - Choix de Pensées. Editions Lumen, Avenue de la Toison d'Or, 112, Bruxelles. 1934; 110 blz.; 12 fr.

Hier worden bijeengegaard tientallen bijdragen van wijsgeeren, wetenschapsmenschen, dichters, letterkundigen, nopens God, de Waarheid, de Evolutie, den Godsdienst, het Leven na den Dood, het Spiritisme, de Reïncarnatie, de Liefde, de Wijsheid, het Geluk. De mooie inleiding is van den onvermoeiden idealist Ridder Le Clément de Saint Marcq. Een machtige band loopt doorheen het

schoone werkje: het oprecht zoeken naar de Waarheid. Een hymne wordt aan haar gezongen, zij, de eenige basis, waarop de intelligenties accoord kunnen gaan, waarop de wederzijdsche verstandhouding kan geregeld, en de sociale vrede gegrondvest moet worden. Deze geniale aphorismen, deze flitsende gedachten, treffende zielsontledingen, schenken den lezer meer innerlijken rijkdom en edele menschelijkheid.

M.M.J.P. Thomson en Dr. H. Peeters. - Het Gevaar uit de Lucht. D.B. Centen's Uitg. Mij, Amsterdam; geïllustreerd; fl. 1,35.

In een tijd, waarin we Minister Roehm hooren verkondigen, dat het pacifisme de lafheid is, die tot een beginsel is verheven en oorlog de hoogste plicht, hebben deze twee Hollandsche officieren gelijk, het noodzakelijke der luchtbescherming aan te toonen. Zij behandelen achtereenvolgens, met nauwgezet bewustzijn: De toekomstige oorlog en de rol van het vliegtuig. Indeeling der gassen. Het gasmasker. Principes van de burgergasbescherming. Luchtbeschermingsdienst. Symptomatologie van de phosgeenvergiftiging en van de vergiftiging met mosterdgas. Inrichting van ziekenhuizen. Ontsmettingsdienst. Gasverkenningsdienst. Wat Europa doet voor de luchtbescherming.

Het zou inderdaad onverantwoordelijk zijn, indien men naliet het groote gevaar uit de lucht op zijn juiste waarde te schatten en de burgerbevolking onbeschermd liet tegen de haar bedreigende rampen, te meer (de auteurs bewijzen het), daar met een goede organisatie dit gevaar voor een belangrijk deel sterk verminderd kan worden.

Paul de Mont. - De Wereldoorlog. Uitgeverij Bellemans, Ninove; 280 blz.; 15 fr.

Deze treffende historische bijdrage van een bij uitstek sympathiek auteur (groot-invalide) verdient gansch bijzonder in de aandacht van het Vlaamsche volk te worden aanbevolen. Zij getuigt van warme liefde voor de beproefde menschheid. Met een overvloed van sprekende feiten, teekenende gebeurtenissen, belangrijke aanhalingen en suggestieve wenken werd het droeve onderwerp uitgewerkt. Zoo wordt het boek ongemeen samenhangend, boeiend, helder en vormend.

Het besluit van Paul De Mont: Een land is onschuldig in het tragisch avontuur meegerukt: het onze. Buiten die zekerheid bezitten wij er geen. Duitschland heeft buiten kijf het vuur aan de lont gezet: doch al de mogendheden hadden bijgedragen tot het ophoopen der brandstof. De oorlog is een kwaad op zich zelf. Eenmaal ontketend, heeft het geen zin meer te vitten over verantwoordelijkheid. Zoolang de landen legers en vloten onderhouden, zoolang zij het eens zijn om den oorlog als een officieele instelling te dulden en te huldigen, komt het er weinig op aan vast te stellen, wie hem heeft verklaard. Waar per slot van rekening het brutaal geweld beslist, kan er maar spraak zijn van één recht of één onrecht: dit van den sterkste. Wat ons, strijders van gisteren en misschien van morgen, vrouwen, moeders of kinderen van strijders, aanbelangt, is het wezen van den oorlog te doorgronden.

De schrijver dient geluk gewenscht en van harte gedankt.

F.D. Eiklo. - Overzicht van de gebeurtenissen der laatste 25 jaar. Uitgave N.V. Haagsche Drukkerij en Uitgevers-Mij; 30 blz.

Een interessante, knap geschreven brochure, in drie hoofdstukken: 1) het voorspel van den wereldoorlog; 2) de wereldoorlog; 3) de nasleep van den oorlog. Mogen we er attent op maken, dat niet de Fransche, wel de Belgische regeering zich naar Le Havre verplaatste, dat Lotharingen niet kan beschouwd worden als Duitsch van afkomst en taal, dat Wilson moeilijk een ‘onvergelijkbaar agitator’ kan genoemd?

PH. Exel. - Jan Persijn. Den Haag, G.B. Van Goor Zonen; 3e druk; 160 blz.; fl. 1,50.

Dit aantrekkelijk historisch verhaal uit den tijd van den vierden kruistocht, waarin de wonderlijke lotgevallen van den onversaagden kleinen held, Jan Persijn, belangwekkend-onderhoudend verteld worden, zal zeker

in onze Vlaamsche gewesten succes vinden. Immers Boudewijn van Vlaanderen, de keizer van Constantinopel, is één der boeiendste figuren in dit spannend boek, waarvan de auteur als schrijver van geschiedkundige jeugdwerkjes mag geroemd als de talentvolle opvolger van een Stamperius en een Kieviet.

P.A. Lankester. - Het Vredesgas. H. Meulenhoff, Amsterdam; 160 blz.; geb. fl. 0,80.

Een gezond, goedkoop kinderboek voor de leerlingen van de hoogste klassen onzer lagere scholen. De held van het pittige verhaal komt in aanraking met een heer, die het vredesgas heeft uitgevonden, waarvoor hij een bepaalde bloem noodig heeft, die in Afrika groeit. Hij wordt daarheen meegenomen en beleeft natuurlijk allerlei buitengewone avonturen. Dit fantastisch onderwerp mag niet anders dan welkom wezen in onze dagen. Het zal de jonge lezers pakken en hen beter maken zonder ze te vervelen, of er brave Hendrikken uit te doen groeien.

Dr A. de Vletter. - Historie; Leiden, Sijthoff; 1933.

Zoolang men in onze middelbare scholen blijft voortsukkelen met slordig vertaalde geschiedenishandboeken, zal het niet overbodig wezen de aandacht te vestigen op het beste van hetgeen in Nederland het licht ziet. En hiertoe rekenen wij de uitgave van dit overzicht der algemeene geschiedenis van de oudste tijden tot de Fransche Revolutie, door den rector van ht Kennemer Lyceum te Bloemendaal. In deze (5) boeken is alle overbodige ballast weggelaten. De behoefte van de leerlingen aan activiteit, de zucht naar bezig-zijn, schrijven, plakken, teekenen, verzamelen, wordt volkomen bevredigd; daarmede wordt inderdaad belangrijk en gelukkig afgeweken van de gewoonlijk gevolgde methoden. Zoo kunnen de studenten naar eigen smaak, belangstelling en drijfkracht, illustreerend, verzamelend en aanvullend werkzaam zijn. Vreemde woorden en uitdrukkingen werden niet vermeden, maar onder de hoofstukjes verklaard en gegroepeerd. Getracht werd het historisch besef te verlevendigen door het op den voorgrond stellen van het concrete. Op vele plaatsen verwijst de durvende auteur naar goede verzamelingen historische lectuur, waarvan in elk geschiedenisleslokaal eenige exemplaren aanwezig behoorden te zijn. Deze zouden er machtig toe bijdragen het ook te onzent heerschende dwaze klassikale stelsel eenigszins te helpen individualiseeren. De drie deelen van het werk bevatten een sobere illustratie. Bij elk der eerste twee deelen is een ‘schrift’ (in boekvorm) gevoegd met illustratiemateriaal.

J.P.

Nieuwe uitgaven

Van ‘Varior’, Nijverheidskaai, 45, Sint-Amandsberg:

JULIAAN HAEST: De eerste reis, gedichten; 40 blz.; 12 fr.; luxe uitgaaf: 25 fr.
Van de drukkerij Heynes, Laurierstraat, 90, Amsterdam:
JOH. C.P. ALBERTS: Minuit, Chrétien; 4...uitvallen (proza) en 1 sonnet; 56 blz.

Het Raadsel
Vervolg[1]

Tweede bedrijf.

Een zaal in het koninklijk paleis.

De prins, van Kanim vergezeld, wordt binnengeleid. Beiden worden alleen gelaten.

KANIM
Het wordt mij bang te moe. Het is niet goed
zijn krachten te overschatten als gij doet.

PRINS
Wordt gij flauwhartig?

KANIM
Hebt gij niet genomen
van 't leven al 't genot dat gij kondt droomen?
Waart gij niet vrij van zorgen? Gingt ge niet
van de eene vrouw naar de andre met een lied,
vrij als een vogel, in geen net gevangen,
en nooit de speelbal van een zot verlangen?

PRINS
Ik ben geraakt.

KANIM
Wat zegt ge?

PRINS
'k Ben geraakt.

KANIM
'k Mag hangen als mijn geest daarvan wat maakt.

PRINS
'k Hield op te wezen wat ik ben.

(1) Zie blz. 242.

KANIM
Genade!
Doe mij niet schrikken. Is het in uw zinnen
niet pluis? Zijt gij bezeten van den kwade?
Wat ongeluk! Wat moet ik gaan beginnen?

PRINS
Nu weet ik wat het is, een vrouw te minnen.
Ik leefde alsof de liefde niet bestond,
maar alles krijgt zijn straf. Ik ben gewond.

KANIM
Zijt **gij** verliefd? Gewond, gekwetst daarbinnen?
Houdt gij misschien van prinses Toerandokte?
Helaas, ik wilde dat de grond hier schokte
en heel 't paleis in gruizlementen viel,
zij onder 't puin, wij buiten met ons ziel!

PRINS
Daar is de hofmeester.

(Plechtstatig buigen van weerszijden).

HOFMEESTER
De koning weet
het doel van uw bezoek. Het doet hem leed;
hij vraagt door mij dat ge u zoudt overpeinzen.

PRINS
't Besluit staat vast. Ik wil en zal niet deinzen.

HOFMEESTER
Bescherm de hemel u! Gij zijt het waard.

PRINS
Dat is een wensch, die ons veel vreugde baart.

(Hofmeester af).

KANIM
'k Houd van den hofmeester en van den koning.
De koning is een zeer verstandig man.
Zijn dochter is een vrouw, een zot gespan,
dat hij, de wijze, niet weerhouden kan.

PRINS
Toe, suf maar voort. Ik denk aan mijn belooning.

KANIM
Vindt gij 't een loon, te trouwen met dat wijf?

PRINS
Met mate, vriend, of 'k zeg, gij mist de vijf.

KANIM
Mis ik de vijf? Ik spreek de taal der rede.

PRINS
Zoon rede geeft een zeer bekrompen vrede.
Hij knot van 't leven beide vleuglen af.

KANIM
Uw dwaasheid voert u regelrecht naar 't graf.
Mij arme!

PRINS
'k Weet het al.

HOFMEESTER

(op).

De Koning!

(Buigingen).

KONING
Laat
me u zien. Ik hoor, gij komt van ver en gaven
schonk u de hemel.

PRINS
Ge overdrijft, mijn Vorst.
Een vurig hart klopt me in de jonge borst.
Nieuwsgierig wou mijn blijde geest zijn dorst
naar wetenschap aan alle bronnen laven.
Mijn daad is simpel, niet de daad der braven.

KONING
Uw jeugd is me als een zon, die tot mijn vreugd,
weer opwekt 't stralend beeld der eigen jeugd.
Ik min dat trotsch vertrouwen in uw krachten.
Voortvarend is het en toch overdacht.

(Poos).

Mij gruwt het dan, helaas, te moeten zien
hoe straks dees rijkdom ondergaat misschien.
Onzalig de belofte die ik deed.
Ik overwoog niet hoe zij rouw en leed
zou brengen. Door mijn trots was ik verblind.
Ik zag alleen door de oogen van mijn kind.

(Poos).

Hebt gij uw vader nog?

PRINS
Hij 's dood.

KONING
Uw moeder?

PRINS
Ook zij ontviel me. 'k Heb alleen een broeder,
die, reeds bedaagd, het land bestuurt met wijsheid.

KONING
En heeft hij kindren?

PRINS
Zoons en dochters vijf.

KONING
Het troost me dat dit roekeloos bedrijf
geen nacht zal werpen op uw ouders grijsheid.
't Gaat dus vooral om u, doch ook uw lot
wekt op mijn liefde en 't is me een streng gebod
te waken voor uw heil en raad te geven.

PRINS
Nooit kwam me te gemoet zoo'n edel streven.
Vergun dat ik u dank met innig beven.

(Zoent 's Konings hand).

KANIM

(werpt zich voor hem op de knieën)?

Zoo'n meester wou ik dienen gansch mijn leven.

KONING
Daar gij mijn zorg aanvaardt en mij vertrouwt,
zoo luister. Laat u tot de bidplaats leiden,
smeek d'Allerhoogste uw koene daad te wijden;
vraag dat zijn licht u van die daad weerhoudt,
zoo gij vermetel op uw kunnen bouwt.

PRINS
Het zal geschieden. Want gelijk een vader,
spreekt gij me toe, die dankbaar u benader.
Wie kon ooit denken, dat ik hier die vreugd
zou vinden? 'k Ga ter bidplaats, doch ik smeek
nog om een gunst. Laat vrouwelijke jeugd
den weg ons toonen. 't Harde maakt ze week;

zij straalt een licht ons voor dat ons verheugt,
en kleurrijk wordt de geest die machtloos bleek.

KONING
Gij spreekt met de overtuiging die ik min.

PRINS
Stuur mij met uw behagen de slavin
van Prinses Toerandokte. Toen 'k ze ontwaarde,
was 't of een kracht in mij zich openbaarde.
Waarom kan ik niet zeggen.

KONING
'k Vind het goed.
Ik stuur u Sclifa dus te gemoet.

(Af).

KANIM
Welk is uw doel?

PRINS
Dat kunt gij niet begrijpen.

KANIM
Daar ligt iets raars weer in uw brein te rijpen.
Het is een mooie heks.

PRINS
Toe, zwijg.

KANIM
Ik weet het wel.
Gij staat voor 't grootst gevaar en zoekt nog spel.
Het brokje is fijn, ik geef het toe.

PRINS
Uw mond!
Zij nadert. Ga ter zij.

SELIFA

(op. Zij knielt voor hem. Hij doet haar opstaan).

De Koning zond
me hier. Wat dienst van mij kunt gij verlangen?

PRINS
Bekoorlijk is het blozen van uw wangen.
lief kind; u ziende ben ik aangedaan.
Ik vroeg dat ge ons ter bidplaats vóór zoudt gaan.

SELIFA
Ik ben uw dienares.

PRINS
'k Heb meer te zeggen,
meer dan ik nu kan in mijn woorden leggen.
Zoo ik het win, gedenk, dat 'k u van nacht
te elf, op 't brugjen in het park verwacht.
Nu stil.

(Beiden af, gevolgd van Kanim).

HOFMEESTER

(op met beul).

'k Heb u met tegenzin ontboden.
Geen jongling heeft mij ooit zoozeer behaagd.

BEUL
Wel hem, ze zullen in het land der dooden
hem dubbel welkom heeten.

HOFMEESTER
Zwijg! de koning draagt
groot leed om hem; laat dan dit schertsen varen.

BEUL
Dat is geen schertsen; 't is een compliment
voor dezen vreemde dien het lot ons zendt.

HOFMEESTER
'k Vermoed, gij wilt hem grijpen bij de haren.

BEUL
'k Wil toonen, dat de beul zijn dienst nog kent.

HOFMEESTER
Zet u daar in den hoek.

BEUL

(voor zich)

Ik ben al dorstig.
Is 't kwaad, te spreken eerlijk en rondborstig?

(De doctoren komen binnen en scharen zich rechts. Vervolgens komt de koning met Toerandokte op; deze draagt een prachtig bestikten mantel).

KONING
Ik hoop, mijn kind, dit is de laatste maal
dat gij met stouten moed van mijn belofte

gebruik maakt; k bid den hemel, dat het staal
dees jongling spare; dat zijn wijze taal

die, naar ik voel, toch nimmer roekloos bofte,
ten doolhof van uw raadslen reddend straal'.

TOERANDOKTE

(hooghartig lachend)

Hij ware wel gevleid, moest hij u hooren.
'k Geef toe, daar ware veel aan hem verloren,
viel hem de proef te zwaar, want deze lijkt
me een rasecht prins; een mannelijk bekoren
gaat van hem uit. Zoo hij zijn doel bereikt,
moogt gij hem zeegnen; 'k zal hem blij behooren.

KONING
'k Verneem het met een ongemeen genoegen;
doch als gij hem tot man begeeren zoudt,
mijn lieve Toerandokte, zou 't niet voegen,
hem uit te vragen in wat zoet gekout.
Brengt hij ons waarheid en geen klatergoud,
aanvaard hem zonder meer.

TOERANDOKTE
Dit kan niet wezen.
Al waar hij ook een eega uitgelezen,
mijn trots duldt niet, dat ik mijn eed verzaak,
om hem alleen, tot bruidegom hem maak.
Mijn trots zou 't nimmer aan mijn hart vergeven,
en als een kwaal zou 't branden in mijn leven.

KONING
Onzinnig kind, uw trots wordt u ten vloek.
Vrees dat uw trots het lot zoozeer verzoek',
dat het u door de smarte laat bespringen.
Zoo dat gebeurt, kan niemand haar bedwingen.

TOERANDOKTE
Mijn trots is 't hoogste dat mijn ziel bezit.

KONING
Maak dan de hemel, dat ik hem niet bid
vergeefs.

(Tot den Hofmeester)

Is alles klaar?

HOFMEESTER
Zoo zou ik denken.
Ik hoef alleen den jongen prins te wenken.

KONING
Laat komen dan.

(Hij neemt met Toerandokte plaats op het verhoog. De Prins, gevolgd van Kanim, komt binnen en maakt een diepe buiging. Selifa zit aan de voeten van Toerandokte).

Het uur is aangebroken.
Laat stijgen tot den hemel zoete roken,
opdat hij u vandaag genegen zij.

(Wierook wordt gebrand).

PRINS
Ik dank u, Vorst, dit is te veel voor mij.

KONING
Gij kent de wet, die Toerandokte schiep,
en zult getuigen dat u niemand riep,
om haar te erkennen en uw kans te wagen.

PRINS
'k Getuig het. Wat me toekomt, wil ik dragen.
'k Ben hier met vrijen wil en heb geen vrees.

SELIFA

(voor zich)

O goden, weest hem mild!

BEUL

(onwillekeurig zijn handen uitstekend)

Krijg ik uw vleesch,
mijn vriend, zoo dient tot niets dat mooie praten.

KANIM

(die hem een stoot in de zijde geeft)

Uw handen thuis, en schrijf dat bij uw baten.

KONING
Zijt gij bereid?

PRINS
Ik luister.

KONING

(tot Toerandokte)

Zoo begin.

TOERANDOKTE

(recht)

Welk is de moeder, die, tot haar gewin,
in zich haar vele kindren zonder pijn
weer opneemt, als zij groot geworden zijn?

(Zit).

BEUL

(tot Kanim)

Weet gij dat, slimmerd? Zie hem denken.
Me dunkt, die met zijn knoken staat te wenken.

KANIM
Ik houd me vast, maar 'k zet het u betaald.

PRINS
Dit is, voorwaar, o schoone Toerandokte.
een beeld vol poëzie. En ik ben blij
dat heden 't mij tot speelsche rijmen lokte.
Leen mij het oor. Daar staan zij al op rij.
Welk is de moeder? Zie, mijn geest.
die in het boek der schepping leest,
merkt al de kinderen, in een feest
van groen en blauw, van licht en zon:
Het kleinste kind, dat is de bron,
geborreld uit de donkere aard,
waar 't vocht des hemels wordt bewaard;
dan komt de beek, groeit tot rivier,
ader des lands, zijn tooi en sier;
nu zwelt de stroom vol schoonen zwier,
plechtstatig gaat hij, rijk aan vree.
en neemt al onze wenschen mee,
want Moeder wacht: de groote zee,
de zee, het eind en het begin.
De zee. Nietwaar, dat is de zin?

(Beweging van bewondering onder de doctoren).

SELIFA
O goden, dank! De zee, dat moet het zijn.

TOERANDOKTE
Ik ben zoo vreemd te moe. Een flitsend wee
komt in mij op boven een donkre zee.

KANIM

(tot den beul)

Wat zegt ge er van? Is dat niet flink gesproken?

BEUL
Wacht nog een wijl. Mijn zwaard is niet gebroken.

KONING

(tot Toerandokte)

Was dat geen mooi begin? Kom nu, het tweede.

TOERANDOKTE

(weer recht)

Welk is de boom, de hooge en breede.
die alle stormen en gevaren tart;
zijn blaadren zijn van boven wit, van onder zwart?

(Zit).

SELIFA
Ik beef.

BEUL
Mijn zwaard wil dansen in de scheede.

KANIM
Gij kraam! 'k Zal u een danske leeren. Hard zal 't zijn.

PRINS
Het blijde wit, dat is het licht.
de schijn der goden aangezicht;
het droeve zwart, dat is de nacht,
waar alles naar den morgen wacht.
Zoo wordt de zin der woorden klaar:
elk blad van dezen wondren boom
dat is een dag, vol daad en droom;
de boom, wie is het dan? Het jaar.

(Nieuwe beweging onder de doctoren).

KONING

(stil)

Bravo!

SELIFA
Wat is hij mooi! Ik hou van hem.

KANIM
Hoe 's 't met uw zwaard? Vertel, kan het nog dansen?

BEUL
Laat mij gerust.

KANIM
Wij vlechten samen kransen.

TOERANDOKTE
Wee mij, wat wonder galmt er uit zijn stem?
Hoe zit ik hier ontdaan? Geen dag zal ooit
nog wit zijn dien hij niet met liefde tooit.

KONING
Het laatste, kind.

TOERANDOKTE

(wat verdwaasd)

Het laatste?

KONING
't Laatste. Drie
is wel de wet.

BEUL
Nu is 't er.

KANIM
Neen, maar die!
Mijn meester, sukkelaar, is een genie.

TOERANDOKTE

(staat opnieuw recht en laat, schijnbaar achteloos, haar mantel vallen; zij staat daar met ontbloote schouders, waarop diamanten schitteren, in de verblindende schoonheid harer jeugd).

Welk is het wezen,
dat schoon in glorie opgerezen,
het kleinste schepsel mint en dient,
en nergens zijns gelijke heeft tot vriend?

SELIFA
De helft van heel mijn leven zoo hij 't weet.

KANIM
Verblindend! Dat 's ze zelf.

BEUL
Ze heeft hem beet.

SELIFA
Wee mij, verleiden wil ze hem. Ik bid.

BEUL
'k Geloof, dat uw genie in nesten zit.
't Is wel besteed. Het was al wat te kras.

KANIM
Wacht maar, ik breek u straks de ribbenkas.

KONING

(wegens het lange stilzwijgen van den prins)

Weet ge op dees vraag het antwoord niet te geven?

PRINS

(met een glimlach)

Ik wacht.

KONING
Waarom?

PRINS
Ik zocht het woord te omweven
met rijmen dien den glans, de glorie
van 't eenig wezen dienen zouden. Daar
bloeit open 't licht, o Toerandokte,
van uwe schoonheid. Wil de goudgelokte
prinses voor zich den palm en de victorie?
Ik zweeg. Aanvaard dit zwijgen als een hulde.
Wat is het schoonste dat de schepping baarde,
zooniet de vrouw? Doch, had dit schoone waarde,
zoo gij de gansche schepping niet vervulde
met uw oneindige liefde en goedheid, bron
van alle vreugd, bezielster van onze aarde.
gij zonder wie geen leven groeien kon,
gij eeuwig jonge en ongeëvenaarde,
gij Licht, gij Godes meesterwerk, o Zon!

(De doctoren juichen bescheiden toe).

SELIFA
Hij is mijn zon, mijn overwinnaar en
mijn god.

TOERANDOKTE

(gezeten, met terug haar mantel op de schouders)

Ik beef. Ik weet niet waar ik ben.

KONING

(tot Toerandokte)

Ik ben ontroerd, want deze is de uitverkoren.
Nooit mochten wij zoo'n gave wijsheid hooren
in 't pure goud van woordenschoon gevat.
Ook gij, mijn dochter, zijt verwonnen.

TOERANDOKTE

(zich beheerschend)

Wat?
Zou deze proef voor mij beslissend wezen?
Ik vraag, mijn vorst, een onderhoud met u.

KONING
Dat allen buitengaan.

(Tot den Prins)

Daar is gerezen
een klein geschil. Een poos.

(De Prins af; vervolgens de doctoren, ten slotte de beul en Kanim).

KANIM
Wat zegt ge nu,
gij kribbebijter? Juich en dank, dat 'k u niet duw
en nijp, tot gij genade vraagt.

BEUL
'k Heb dorst.

KANIM
Dan hu,
wij gaan eens drinken. Ik betaal.

KONING

(alleen met Toerandokte).

O wezen
vol tegenstrijdigheid, hoe kunt gij zoo
ondankbaar zijn, dat gij nu mokt en noo
zijn evenwaarde erkent en niet kunt zeegnen
uw groot geluk!

TOERANDOKTE
Mijn groot geluk! Gij zegt
mijn groot geluk? Was ooit mij weggelegd
grooter verneedring? Hoe zal mij bejeegnen
de man, die thans in mij zijn mindre ziet?
Had maar één raadsel hem zijn zin verborgen.
dat hij aan mijn gena den dag van morgen
verschuldigd was, hoe zalig had ik niet
het woord gesproken dat me nu wil worgen!
Waar is de meesterschap van Toerandokte?
Voelt gij niet hoe van schaamt de stemme stokte
mij in de keel, toen driemaal achtereen,
mijn hoogmoed door zijn wijsheid werd vertreên?
Is u ontgaan de trotsche vreugd, de wreede
verfijnde wellust, waar hij telkens mede
aan 't pralend schoon van vele woorden smekte,
elken triomf in boos genieten rekte?
En toen hij op het lest te weiflen scheen,
brak zich zijn driestheid stouter naar me heen;
zijn lofzang, mij als eerbewijs geboôn,
sloeg mij met al de distels van zijn hoon!

KONING
Onzalig kind! Wat drift heeft u bevangen?

Wat kunt ge in die verbijstering verlangen?

TOERANDOKTE
Eén raadsel wil ik hem nog geven.

KONING
Neen!
De koning heeft één woord, een woord alleen.
In blinde liefde had ik u gezworen,
dat gij alleen den man zoudt toebehooren,
die driemaal telkens 't passend antwoord wist.
Gij zijt gebonden thans, doch met een list
wilt gij den eisch der eerlijkheid versmoren.
Ik zal 't niet dulden; gij zijt van nu af
des prinsen, daar hij driemaal 't antwoord gaf.
Gij schiept de wet; de wet zal ik volbrengen.
Men roepe hem; 'k wil 't wachten niet verlengen.
Ontbied ook mijn geleerden.

(Selifa belast zich met de boodschap. De doctoren weer op, gevolgd van den Prins, Kanim en den beul).

Spreekt, doctoren,
verdient de wijze prins, dat hem beschoren
worde, ons tot vreugd, de schoone Toerandokte?

EERSTE DER DOCTOREN
Hij is het overwaard.

KONING
'k Wou dat nu vlokte
om ons de sneeuw van duizend lentebloemen;
in eiken bloesem zou de Lent u roemen,
mijn schoone prins. Zoen haar als bruid.

PRINS

(die met groeiend zelfbehagen Toerandokte's tegenstand ziet)

't Verblijdt
me, Vorst, dat gij dit woord me spreekt, maar duld
dat ik haar vraag, of zij zich aan me wijdt,
van al de vreugd der overgaaf vervuld.

(Toerandokte antwoordt niet).

Gij antwoordt niet? Dit ook kon ik wel raden.
O Toerandokte, zoo ge u acht beladen

door uw gelofte, geef ik u de vrijheid weer.

(Beweging).

KONING
Wat zoudt ge doen?

PRINS
Geen vrouw zal mij behooren,
die niet geheel zich geeft, door mij herboren.
Dies, Toerandokte, zal 'k niet zijn uw heer
en steun, uw minnaar en uw hoeder, eer
gij 't jawoord zegt. Gij zegt het niet? Zoo luister:
'k Onthef u van dees ongemeenen kluister,
zoo gij één raadsel dat ik stellen zal,
beantwoordt.

TOERANDOKTE
Ik aanvaard.

KONING
Kind, kind!

PRINS
Mijn koning,
zoo zullen wij in vree het heel geval
besluiten met een daad van u. Gij Zult
vergunnen mij de keus van een belooning.

KONING
Daarop mijn eed. Een eed, die wordt vervuld.

TOERANDOKTE
Welk is uw raadsel?

PRINS
'k Hoop dat gij het raadt,
prinses. Hoe heet de prins die voor u staat?

TOERANDOKTE

(na een oogenblik zwijgens)

Gun mij den tijd tot morgen.

PRINS
Gaarne.

TOERANDOKTE
Morgen
zal mij mijn wetenschap uw naam bezorgen.

PRINS
Ik groet u dan, prinses! Mijn hulde, Vorst!

(Af, ook de doctoren).

KONING
Ik schaam mij over u en voel mijn borst
beklemd. Uw schoonst geluk hebt gij versmaad.
Nog bitter weenen zult ge om deze daad.

(Af).

TOERANDOKTE

(tot Selifa)

Gij moet mij helpen met verleidingskunst.
Gij zult van nacht gewinnen nog zijn gunst.

SELIFA

(ontsteld)

Wat moet ik doen?

TOERANDOKTE
Gij zult een briefje leggen
in zijn vertrekken; zult hem daarin zeggen,
dat gij, bewondrend, maar in stilt, hem mint,
verlangt dat gij één nacht zijn liefde wint.

SELIFA
Prinses!

TOERANDOKTE

(met een gebaar dat haar wil geruststellen)

Gij zult hem in het park verwachten.

SELIFA

(plots stouter geworden)

Nabij de brug?

TOERANDOKTE
'k Ben blij dat gij dit vindt.

SELIFA
Te elf?

TOERANDOKTE

Uitstekend. Over alle wezens spint
de nacht dan rust. In zuchten en in smachten
bekent ge uw leed, en maakt dat hij niet voelt
wat al die teederheid van u bedoelt,
en aan uw hartstocht, hoe 't u ook mag schokken,
laat gij, ontsteld, uw diepsten wensch ontlokken:
dat hij, de fiere Toerandokt' ten spijt,
u voere naar zijn land, van haar bevrijd.

Met vrouwelijke kunst tracht gij te toovren,
dat hij, zichzelf ondanks, u laat veroovren
wat hij verbergt. Toch wees in alles fijn,
dat hij, bekoord, alleen uw mooie tanden
ziet blinken in het duister, aan uw handen
die beven, laaft zijn zucht naar avontuur.
Neem u in acht, doch vruchtbaar zij het uur
voor mij; het moge u en mij beleeren.

SELIFA
En zoo 'k zijn naam u breng?

TOERANDOKTE
Wil 'k hem begeeren
uit al mijn krachten, en althans in schijn
de sterkste, blijde zijn geliefde zijn.

(In stille vervoering zinkt Selifa op de knieën).

(Wordt voortgezet).

JEF MENNEKENS.

Goethes Rijmsnoer om en om het Jaar
Slot[1]

Ook de dag van Nieuwjaar was er een van geven en schenken, moest soms zelfs gelegenheid brengen om het verzuimde met Kerstdag te laten herstellen, gelijk Frau Rat in het postcriptum bij haar brief voor Goethe van de 23 Desember 1793 merkbaar maakt:

> 'Sage Götzen, was der heilige Christ nicht getan hätte, sollte der Neujahrsmann tun...'

Voor de dichter werd het weer een aanleiding om zijn kennissen met gelegenheidsgedichten te verrassen. Ze zijn lang niet zeldzaam; ze richten zich tot **Einem jungen Mädchen;** - tot Fräulein **von Göchhausen;** - tot **Frau von Stein;** - tot **Karl August von Weimar;** - tot **gravin von Egloffstein;** - Een dubbel dozijn **Anonyme Neujahrsgedichte, von Goethe in Gemeinschaft mit dem Kammerherrn L. von Seckendorff verfasst,** uit het jaar 1778, spreken het Weimaarse hofgezelschap aan. Goethe blijkt zijn hele leven te hebben geofferd aan het gebruik en 'nach altem Brauch' 'Zum neuen Jahr Glück und Segen' gewenst te hebben.

Van in Leipzig dichtte hij een 'Neujahrlied' in de dartele toon van de toen gangbare nieuwjaarsdeviezen:

> Wer kömmt? Wer kauft von meiner Waar!
> Devisen auf das neue Jahr,
> Für alle Stände.
> ... ...

Gedicht werd het in 1768 en het komt voor onder de **Neue Lieder in Melodien gedruckt von Bernhard Theodor Breitkopf, Leipzig 1770.**

Verder hield hij zich meestendeels aan spreukachtige gedichten, die de beste wensen op rijm brachten. Moeder Goethe verzuimde het even weinig, natuurlik in haar simpele en oprechte taal,

(1) Zie blz. 216 en 259.

wanneer het haar aangebeden zoon betrof; en omtrent half Desember 1795 reeds schreef ze hem:

> Gott segne dich im neuen Jahr. Er lasse Sein Lieb und Güt um, bey und mit dir gehn; was aber ängstet und betrübt ganz ferne von dir stehn. Amen. - Deine treue Mutter Goethe.

In zijn spreuken in rijmen bereikte Goethe soms de onvervalste toon van 't volkse nieuwjaarsvers, zodat men ze aanhalen mag als een voorbeeld van dergelike, onder de massa toen verbreide nieuwjaarsrijmpjes[(2)]:

> Im neuen Jahre Glück und Heil!
> Auf Weh und Wunden gute Salbe!
> Auf groben Klotz ein grober Keil!
> Auf einen Schelmen anderthalbe.

De oudste gedichten die van Goethe bewaard bleven, zijn trouwens twee berijmde nieuwjaarswensen, voor zijn grootouders Textor, in 1757 - toen hij pas 6 jaar oud was - samengesteld. Men zou mis doen door er enig blijk van vroege dichterlike begaafdheid in te willen ontdekken, maar anekdoties belang hebben ze natuurlik en als curiosum dienen ze aangehaald:

> Bei dem erfreulichen Anbruche des 1757. Jahres wolte Seinen Hochgeehrtsten und Hertzlichgeliebten G r o s E l t e r n Die Gesinnungen Kindlicher Hochachtung und Liebe durch Folgende Segens Wünsche zu erkennen geben Deroselben Treugehorsamster Enckel Johann Wolfgang Goethe.
>
> Erhabner GrosPapa!
> Ein neues Jahr erscheint,
> Drum muss ich meine Pflicht und Schuldigkeit entrichten,
> Die Ehrfurcht heist mich hier aus reinem Herzen dichten,
> So schlecht es aber ist, so gut ist es gemeint. -
> Gott, der die Zeit erneut, erneure auch Ihr Glück,
> Und cröne Sie dies Jahr mit stetem Wohlergehen;
> Ihr Wohlseyn müsse lang so fest wie Cedern stehen,
> Ihr Tun begleite stets ein günstiges Geschick;
> Ihr Haus sey wie bisher des Segens Sammelplatz,
> Und lasse Sie noch spät Möninens Ruder führen,
> Gesundheit müsse Sie bis an Ihr Ende zieren,
> Dann diese ist gewiss der allergrösste Schatz.
>
> Erhabne GrosMama!
> Des Jahres erster Tag
> Erweckt in meiner Brust ein zärtliches Empfinden,
> Und heist mich ebenfalls Sie jetzo anzubinden
> Mit Versen, die vielleicht kein Kenner lesen mag;
> Indessen hören Sie die schlechten Zeilen an,
> Indem sie wie mein Wunsch aus wahrer Liebe fliesen.

(2) Rehm: op. cit., blz. 47.

Der Segen müsse sich heut über Sie ergiesen,
Der Höchste schütze Sie, wie er bisher getan.
Er wolle Ihnen stets, was Sie wünschen, geben,
Und lasse Sie noch oft ein Neues Jahr erleben.
Dies sind die Erstlinge, die Sie anheut empfangen,
Die Feder wird hinfort mehr Fertigkeit erlangen.

In zijn autobiografie **Aus meinem Leben. - Wahrheit und Dichtung** heeft Goethe zelf het uitzicht beschreven van zijn geboortestad op Nieuwjaarsdag, toen hij nog een kleine jongen was; vooral de samenkomsten van de familieleden en kennissen op die dag in het huis van zijn grootouders Textor en de oude gebruiken die aldaar werden in ere gehouden. Een waardevolle bijdrage tot de kennis van zijn stad in de 2e helft van de 18e eeuw leverde hij daardoor in het 3e boek van het 1e deel van zijn jeugdgeschiedenis:

... Der Neujahrstag ward zu jener Zeit durch den allgemeinen Umlauf von persönlichen Glückwünschungen für die Stadt sehr belebend.
Wer sonst nicht leicht aus dem Hause kam, warf sich in seine besten Kleider, um Gönnern und Freunden einen Augenblick freundlich und höflich zu sein.
Für uns Kinder war besonders die Festlichkeit in dem Hause des Grossvaters [Textor] an diesem Tage ein höchst erwünschter Genuss. Mit dem frühesten Morgen waren die Enkel schon daselbst versammelt, um die Trommeln, die Hoboen und Klarinetten, die Posaunen und Zinken, wie sie das Militär, die Stadtmusici und wer sonst alles ertönen liess, zu vernehmen. Die versiegelten und überschriebenen Neujahrsgeschenke wurden von den Kindern unter die geringeren Gratulanten ausgeteilt....
Erst erschienen die Vertrauten und Verwandten, dann die unteren Staatsbeamten; die Herren vom Rate selbst verfehlten nicht, ihren Schultheiss zu begrüssen und ein auserwählte Anzahl wurde abends in Zimmern bewirtet, welche das ganze Jahr über kaum sich öffneten.
Die Torten, Biskuitkuchen, Marzipane, der süsse Wein übte den grössten Reiz auf die Kinder aus, wozu noch kam, dass der Schultheiss - sowie die beiden Bürgermeister - aus einigen Stiftungen jährlich etwas Silberzeug erhielten, welches dann den Enkeln und Paten nach einer gewissen Abstufung verehrt ward....

Als man van de wereld te Weimar kon het bezwaarlik anders of de dagen van Vastenavend moesten ook even in zijn dichterlik werk doorflitsen. Karnaval was er een geschikte gelegenheid om allerlei luim en scherts in aktie te brengen.

In **Auf Miedings Tod** wijst daarop reeds zijn vers

...Des Karnevals zerstreuter Flitterwelt
Ward sinnreich Spiel und Handlung dargestellt.

Met de feestdagen vóór het intreden van de Vasten houden zijn onderscheiden gedichten met de titel **Maskenzüge** evenwel geen rechtstreeks verband, daar ze ontstonden wegens een of andere

blijde gebeurtenis in de hofkringen. Wat niet wegneemt dat ze heel goed bij een karnavalvermaak konden passen.

Daarentegen in de 2e groep van **Epigrammatisch** staat een **Kölner Mummenschanz** opgenomen, direkt aansluitend bij Fastnacht 1825 en door Goethe gedicht op verzoek van de Cölner Carneval-Gesellschaft. Bekend is dat vooral in West- en katholiek Duitsland, en in de eerste plaats te Keulen, de karnavalvreugde hoogtij viert.

Na de afwerking van de **Götz von Berlichingen** blijkt Goethe behagen te hebben gevonden in het opstellen van luchtige stukjes in dramatiese vorm, waarin hij zekere tiepen of ook toestanden persifleerde. Van die satiren zijn er 5 bewaard gebleven. Een daarvan, dat **vom Pater Brey, dem falschen Propheten,** biedt hij aan als 'Ein Fastnachtsspiel, auch wohl zu agieren nach Ostern.'

Bij de verschillende dagen van de Goede Week - de 'Charwoche', en 'char-' daarin is het oudhoogduitse en tans verloren woord 'chiara' dat klacht betekende - bleef Goethe herhaaldelik stil.

Wij bespraken reeds zijn 16e sonnet voor Minchen Herzlieb. **Epoche,** waarin hij zinspeelt op de betekenisvolle Goede Vrijdag in het liefdeleven van Petrarca. Tegen het slot zweeft de dichter de intocht van de Heiland in Jerusalem voor de geest, als in de laatste terzine de hoop opklinkt:

> Doch stets erscheine, fort und fort, die frohe,
> Süss, unter Palmenjubel, wonneschaurig,
> Der Herrin Ankunft mir, ein ew'ger Maitag.

Met betrekking tot Palmenzondag weerklinkt in het gedicht **Versus memoriales** deze regel:

> Palmarum streuen wir die Meng'...

In de afdeling **Parabolisch** begint het stukje **Symbole** met een herinnering aan de wijs van viering van de voorname Zondag voor Pasen in het pauselik Vatikaan:

> Im Vatikan bedient man sich
> Palmsonntags echter Palmen....

Goede Vrijdag was een dag bekend genoeg om als dagtekening te worden vermeld en gebezigd. Zo doet de jonge Goethe in een brief aan Johann Christian Limprecht van uit Strassburg, 'am Charfreytag 1770,' wat de 12 April was.

Tussen zijn dood en opstanding daalde Christus ter Helle

neder. Aan dit geloofsartiekel wijdde Goethe 16 maal 10 verzen in zijn gedicht **Poetische Gedanken über die Höllenfahrt Jesu Christi,** dat behoort tot zijn allereerste gedichten, vermits het in het jaar 1765 reeds ontstond, toen hij dus hoogstens 15-16 jaar was. De dichter zelf gewaagt er over in het 4e boek van zijn **Dichtung und Wahrheit** en rept van de algemene bijval die deze geestelike ode in de kring van zijn bekenden vinden mocht en de goede dunk die hij er persoonlik nog jaren omtrent bewaarde. Verkeerdelik geeft hij toe dat hij daarbij werd beïnvloed door een 'Laatste Oordeelsdicht' door Elias Schlegel, waar het eigenlik heten moest Johann Andreas Cramer, die een jeugdvriend van Klopstock was en een van de voornaamste geestelike dichters uit die jaren.

Auf Wunsch entworfen von J; W; G;, dit is: Johann Wolfgang Goethe, vermeldde hij tevens op de tietel. Men neemt algemeen aan dat het Freule Susanne von Klettenberg was, de vrome vriendin van Moeder Goethe te Frankfurt, die later na de terugkeer uit Leipzig gedurende zijn herstel, vóór zijn afreis naar Strassburg, weer invloed van betekenis op de jonge Goethe zou verwerven en die hij in **Wilhelm Meister** als de 'Schöne Seele' verheerliken zou, die er in slaagde hem tot het dichten van dit stichtelik gedicht over te halen. Misschien luisterde de jonge Goethe te dezer gelegenheid eer naar het uitgesproken verlangen van zijn oom, de lutheriese pastoor J.J. Stark. Wat er van zij, het interessantste aan dit gedicht blijft wel dat het de bevrijding van de mens uit zijn aardse boeien behandelt, zodat er naar hun diepste kern overeenkomst te konstateren valt tussen het eerstelingsgedicht van Goethe en zijn laatste werk, de **Faust!**

De Goede Week van 1788 bracht Goethe in Palermo door, gedurende zijn **Italienische Reise**. Daar was hij getuige van het gebruik dat men een misdadiger ter gelegenheid van het hoge Paasfeest genade en kwijtschelding van zijn straf schonk. Hij vermeldde het in zijn reisjoernaal op Vrijdag de 13 April:

> ... Es ward ein Missethäter begnadigt, welches immer zu Ehren der heilbringenden Osterwoche geschieht. Eine Brüderschaft führt ihn bis unter einen zum Schein aufgebauten Galgen; dort muss er vor der Leiter eine Andacht verrichten, die Leiter küssen und wird dann wieder weggeführt.

Goethe had gerust bij wijze van vergelijking een overeenstemmend gebruik voor onze streken kunnen vermelden; ook hier te lande werd aan veroordeelden hun straf kwijtgescholden op Goede Vrijdag. De gewoonte doet men bij ons opklimmen tot aan de gravin Joanna van Konstantinopel, in de eerste helft van de 13e eeuw. De gevangene wierp zich geknield voor de overheden, beleed zijn schuld en verzocht om genade; het meest waren het veroordeelden wegens staatsmisdrijf, die op verzoek van de schepenen namens de vorst door de hoogbaljuw werden in vrijheid gesteld. Hun leven lang heette men ze **Goede Vrijdagskind.** Soms werd zelfs aan een hele stad kwijtschelding van boete verleend. Dit gebruik hield bij ons eerst onder de Franse overheersching op(3).

De Zondag te voren, de 8 April 1787, had Goethe ook de Paasvreugd van de bevolking in Palermo bijgewoond en over het schouwspel dat hij toen zag, leverde hij eveneens verslag in dezelfde **Italienische Reise:**

> ... Nun aber ging die lärmige Freude über die glückliche Auferstehung des Herrn mit Tagesanbruch los. Petarden, Lauffeuer, Schläge, Schwärmer und dergleichen warden kastenweise vor den Kirchthüren losgebrannt, indessen die Gläubigen sich zu den eröffneten Flügelpforten drängten. Glocken- und Orgelschall, Chorgesang der Prozessionen und der ihnen entgegenden geistlichen Chöre konnten wirklich das Ohr verwirren derjenigen, die an eine so lärmende Gottesverehrung nicht gewöhnt waren....

Tamelik nuchter beschrijft Goethe hier, niet waar? de Paaszondaggebruiken in het verre Palermo en slechts ter wille van het behandelde onderwerp kan deze schildering als tegenhanger gelden van zijn beroemde verzen uit zijn **Faust,** die een duitse Paaszondag in een diep uitgewerkt beeld ontwerpen en hem ter dege tonen gelijk hij was vroeger en nog in Goethes eigen tijd: een feest voor iederendeen, voor jong en oud, voor arm en rijk... ‘ein Tag den alle Menschen feiern,’ zoals de Bettler er in zegt, die daarom ook er een goede winst - ‘ein Erntetag’ - van verwacht. In de scene ‘Vor dem Tor’ trekken burgers en soldaten, jongelingen en meisjes er op uit, om elk op zijn manier van de feestdag te profiteren. Ogenschijnlik zijn ze in hun beste kleren uitgedost, op hun Paasbest, zoals het ook voor de Nederlanders een onvermijdelike gewoonte was. Men denke er maar aan dat eveneens

(3) Celis: op. cit., blz. 36.

Hermann, de held uit het epos van Goethe, **Hermann und Dorothea,** blijkens het 2e gezang daarvan, met Pasen zijn nieuwe jas uithaalde:

> ... so war ich zuletzt an Ostern hinübergegangen, Hatte den neuen Rock, der jetzt nur oben im Schrank hängt, Angezogen und war frisiert wie die übrigen Bursche.

De klokkenklank en het koorgezang uit de kerk vormt voor het 1e deel van **Faust** een hoofdmoment: de liederen die in de tempel voor engelen spelende zangers ten gehore brengen, verkondigen heil, in aansluiting bij de oude Paassequenz:

> Christ ist erstanden
> Von der Marter Banden,
> Des sollen wir alle froh sein,
> Christ will unser Trost sein,
> Kyrieleison!

die Goethe verplooide tot:

> Christ ist erstanden!
> Freude dem Sterblichen,
> Den die verderblichen,
> Schleichenden, erblichen
> Mängel umwanden.

De vrouwen en de discipelen laat hij ook in aansluiting bij het evangelieverhaal van Lukas, 24, 34 en Johannis, 20 antwoord geven. En de echo van dit Paaslied redt de held van zelfmoord, doet het giftfleschje uit zijn handen vallen en bindt hem weer aan het aardse leven.

Men mag niet over het hoofd zien dat nog eenmaal de dichter van dat aloude Paasgezang repte en wel in een van zijn **Sprüche in Reimen,** in **Sprichwörtlich:**

> Man hat ein Schimpf-lied auf dich gemacht;
> Es hat's ein böser Feind erdacht.
>
> Lass sie's nur immer singen,
> Denn es wird bald verklingen.
> Dauert nicht so lang in den Landen
> Als das ‘Christ ist erstanden.’
> Das dauert schon achtzehnhundert Jahr
> Und ein paar drüber, das ist wohl wahr!

Dit hoeft men in verband te brengen met een brok uit de **Apophthegma,** door Z i n g k r e f f ten jare 1628 uitgegeven en volgens welk verhaal een schrijver van keizer Maximiliaan er zich bij zijn heer over bekloeg dat men tegen hem ettelike spotliederen zong en hem bad, dit bij openbaar edikt te laten verbieden. Doch de vorst scheepte hem af en sprak tot troost:

> ... das wollten wir nicht gerne thun, dann sie dörfften erst dannhero auch an uns selbst gerathen. Nimm dies nur nicht an und verschmertze, gleich wie wir dergleichen auch verschmertzen müssen; denn dergleichen Lieder, wie sie geschwind aufkommen, also vergehen sie auch geschwind wieder, sie wehren nicht so lang als das Lied 'Christ ist erstanden!': darüber einmal ein Jud klagete, das es nun 1500 Jahre gewehret habe.

Reeds daarom mag men op dat korte gedicht van Goethe wijzen omdat het aantoont hoe deze dichter onverdroten en dikwels onverwachts ook in kleinigheden-uit-zijn-veder bouwt en bouwt aan een levensleer. die troostend sterkt. Meer dan eens kan hijzelf haar balsem nodig gehad hebben. Want we vergeten soms dat Goethe niet steeds onafgebroken in hoog aanzien heeft gestaan. doch aangevallen werd in zijn dichterschap door een talrijke en hardnekkige schaar van tegenstrevers - onder wie een jongere Frankfurter uitmuntte: Ludwig B ö r n e , - en als mens aan wie men alles en nog wat, tot moord en diefstal en vruchtafdrijving toe, aanvreef.

In zijn gedicht **Versus memoriales** gewaagt hij als vanzelfsprekend ook van Pasen, doch onrechtstreeks in het verspaar

> Auf Ostereier freuen sich hie
> Viel Quasimodogeniti

en vlecht daarin dus de verwijzing naar de Paaseieren, die ook in Duitsland van ouds het gewone Paasgeschenk zijn en, zonderling genoeg, naar de opvatting van het duitse kind door de 'Osterhase' worden gelegd.

Wat de aanduidingen in het oeuvre van Goethe betreft, weegt de Paasdag haast op tegen Kerstmis en overtreft beslist het belang van Pinksteren, schoon hij eveneens hiervan herhaaldelik melding maakt.

Hierbij werkten beslist oude herinneringen van de dichter, die in de tijd dat de vader door de verbouwing van hun huis in beslag werd genomen, vrijer van beweging mocht zijn, en onder meer ontdekkingstochten door zijn stad en haar omgeving mocht maken. Toen woonde hij het onder andere bij, hoe op Pinkstermaandag naar oud gebruik de weesjongens en -meisjes op de Pfingstweide bij de Lindenbrunnen op rijstebrij en kalfsgebraad werden vergast.

In **Versus memoriales** wordt deze dag door de H. Geest aangegeven. De Kerk viert de nederdaling van de H. Geest over de apostelen op Pinksteren.

Goethe legt er schalks de nadruk op in zijn gedicht **Dreifaltigkeit** in de afdeling **Epigrammatisch.**

> ... ...
> Nun aber kommt der heil'ge Geist,
> Er wirkt am Pfingsten allermeist.

Verder begint het sprookje **Der neue Paris,** waarover hij in het 2e boek van **Dichtung unr Wahrheit** meedeelt dat hij dat aan zijn speelkamaraadjes ten beste gaf:

> 'Mir träumte neulich in der Nacht vor Pfingstmontag, als stünde ich vor einem Spiegel und beschäftigte mich mit den neuen Sommerkleidern, welche mir die liebe Eltern auf das Fest hatten machen lassen....

Nog in 't 11e kapittel van het 11e boek uit de roman **Wilhelm Meisters Wanderjahre** is sprake van het Pinksterfeest:

> Dringender endlich zum Pfingstfeste war Einladung und Vorschlag...

Dan, met Pinksteren 1814, bevond Goethe zich in Bad Berka, waar naar het gebruik voor Thüringen het de gewoonte was, priëlen van groenende twijgen op te bouwen; in een daarvan vond hij R i e m e r ingeslapen, de verloofde van Uli, of Fräulein Ulrich, die gezelschapsjuffer was van vrouw Goethe en die de dichter als zijn sekretaresse noemt. In scherts schreef hij daarover een gedichtje, **Pfingsten** betiteld:

> Unter halb verwelkten Maien
> Schläft der liebe Freund so still.
> ... ...

Doch het populairste woord van Goethe over Pinksteren - bekend is het geworden als een gevleugeld woord! - staat ongetwijfeld in de aanhef van zijn dierenepos **Reinecke Fuchs:**

> Pfingsten, das liebliche Fest, war gekommen....

Hij liet, gelijk zijn model voor dit heldendicht, de rechtsdag van Koning Nobel op die dag gebeuren; hij wist ten volle - de juridies onderlegde advokaat Goethe - dat in de Middeleeuwen hof- en gerechtsdagen doorlopend op voorname kerkelike feestdagen werden gehouden!

Reinecke Fuchs is van aard onder het werk van Goethe om ons, Nederlanders, bizonder te intereseren.

Hij kon dit epos in de 2e bundel van **Göthes Neue Schriften,** ten jare 1794, laten drukken. Zijn arbeid daaraan hielp mêe om hem innerlik van de last, die hem als nasleep van de Franse Revolusie verontrustte, te bevrijden. Voor zijn omwerking in hexameters van de nederduitse 'Reynke de Vos' zocht hij baat bij

de nieuwhoogduitse prozabewerking, die Gottsched, de Leipziger dichter-professor, had bezorgd. Hij vond er een genot in, te blikken in deze ‘niet gewijde wereldbijbel’, zoals hij het dierenepos heet, dat voor hovelingen en heersers een spiegel omhoogheft. Hoe geestdriftig het hem stemde, leren we volop uit het 270ste van de **Xenien von Schiller und Goethe** begrijpen:

> Reinecke Fuchs.
> Vor Jahrhunderten hätte ein Dichter dieses gesungen?
> Wie ist das möglich? Der Stoff ist ja von gestern und heut’.

Doch van veel vroeger moet hij zich met het verhaal van de loze vos hebben vertrouwd gemaakt, misschien ook door een van de blauwboekjes, die men in zijn vaderstad langs de straten kopen kon, al staat het niet opgegeven onder de bundeltjes van die aard, die hij zéker gelezen heeft. Dat bewijst naar onze mening het begin van een zeer vroege brief, nog uit Leipzig, aan zijn zuster Cornelia, de 13 Oktober 1765; die antwoordt op een schrijven van haar:

> Ha! Ha! Ha!... Schwestergen du bist erz närrisch. Ich habe gelacht. Reinecke der Fuchs Ha! Ha! Ich habe über das ganze Heldendicht nich so gelacht wie über deinen Rost der Fuchs und der Stallmeister sein Bruder....

Zijn Reineke Fuchs heeft hij als 't pas gaf werkelik ‘nae 's landts gelegenheit verduitst’. Hiervoor staat het 137 ste vers uit het 6de gezang reeds borg. Het luidt immers

> (Reinecke) Schicn mit Ränzel und Stab nach dein heiligen Grabe zu wallen,
> Hatt' er dort gleich so wenig zu tun, als ein Maibaum in Aachen.

Die vergelijking heeft men op dubbele wijs verklaard. Men herinnerde aan de familie Maibom uit Burtscheid, de huidige voorstad van Aken, die evenwel eertijds in hevige vijandschap met de grote stad leefde, weshalve in Aken geen Maibom verschijnen mocht, er niets te doen had... Of wel greep men terug naar een verhaal van oude kroniekschrijvers, die beweerden, dat een met kransen en kronen versierde meiboom, waarom de Akenaars naar overleverd gebruik op de eerste Mei dansten, door een verbolgen pastoor werd omgehakt; - daarop had de stadsvoogd er een nieuwe en hogere geplant... en ten slotte tot straf, had men de hele stad verwoest!

Gaat deze twede verklaring als de juiste op, dan ligt in ons verduitst vers een herinnering aan de aloude meiviering, die ook bij ons tot in de laatste jaren haar volgelingen behield.

Ook in Duitsland had de 1e Mei niets van zijn betekenis ingeboet, die wortelt in de mythologie der Germanen. Goethe vond het de moeite waard zijn gedicht **Magisches Netz** uitdrukkelik met de ondertitel 'Zum ersten Mai 1803' te voorzien. Het behelst een vrolike gelukwens ter gelegenheid van de geboorte- en huweliksdag van de hofdame in Weimar, Henriette von Wolfskeel-Reichenberg, wier karakter hij zeer waardeerde.

De noorse mythen beschouwen de 13 eerste dagen van de Meimaand als de feestelike tijd van het huwelik dat tussen Wuotan en Freya voltrokken wordt in de Walpurgisnacht, dat is in de nacht van de 30 April op de 1e Mei(4).

In die nacht, die de uiteindelike zegepraal van de Lente voorafgaat, zoeken nog eenmaal de heksen zich met alle macht te doen gelden; ze voeren hun dansen uit op eenzame besneeuwde bergtoppen en verenigen zich op de Blocksberg. Dan bekomen ze van de duivel hun loon voor hun diensten in het afgelopen jaar.

Daarom zegt Mephistopheles in het eerste deel van **Faust**, in de **Hexenküche**, vers 2589 tot de heks:

> Und kann ich dir was zu Gefallen tun,
> So darfst du mir's nur auf Walpurgis sagen.

En op de **Strasse vor Gretchens Tür**, vers 3660, herhaalt hij:

> So spukt mir schon durch alle Glieder
> Die herrliche Walpurgisnacht.

Datzelfde volksgeloof laat Goethe zich kronkelen in zijn gedicht **Einem jungen Mädchen**, dat in wezen een Nieuwjaarslied wil zijn:

> Damit du kannst in künft'ger Nacht
> Mit auf den Broeken reisen,
> Woselbst man Hexenkünste macht
> Und tanzt in frohen Kreisen,
> Schick' ich zu dieser Reise hier
> Die nöt'ge Equipage dir.
> Reis' glücklich, kleine Hexe.

Het draagt tevens, naar algemeen bekend is, twee afdelingen uit het eerste deel van **Faust: Walpurgisnacht** en **Walpurgistraum oder Oberons und Titanias goldne Hochzeit**. Men legt ze naast zijn uitvoerige ballade van 1799, **Die erste Walpurgisnacht,** die dramaties verlevendigd wordt. Tot haar blijkt de dichter gekomen te zijn dank zij de 4-delige **Althertümer des Harzes** van Honemann,

(4) Rehm: op. cit., blz. 30.

die omstreeks 1754 de sage van de heksen- en duivelstocht naar de Broeken geschiedkundig trachtte te motiveren. Op haar tekst schreef Mendelssohn een kantate, die hij te Milaan afwerkte in 1831 en in 1843 als opus 60 omwerkte.

Van de feestdagen op vaste datum voert Goethe eindelik Allerheiligen en Allerzielen aan, doch uitsluitend van op Roomse bodem nagegaan. Dat doet hij in de 2e brief uit Rome in zijn **Italienische Reise** opgenomen. 's Daags na het feest tekent hij op:

> Einer der Hauptweggründe, die ich mir vorspiegelte um nach Rom zu eilen, war das Fest Allerheiligen, der erste November: denn ich dachte; geschieht dem einzelnen Heiligen so viel Ehre, was wird es erst mit allen werden! Allein wie sehr betrog ich mir! Kein auffallend allgemeines Fest hatte die römische Kirche beliebt, und jeder Orden mochte im besondern das Andenken seines Patrons im stillen feiern; denn das Namensfest und der ihm zugeteilte Ehrentag ist's eigentlich, wo jeder in seiner Glorie erscheint.
> Gestern aber, am Tage Allerseelen, gelang mir's besser. Das Andenken dieser feiert der Papst in seiner Hauskapelle auf dem Quirinal. Jedermann hat freien Zutritt. Ich eilte mit Tischbein auf den Monte Cavallo... Wir eilten mit der Menge durch den prächtig geräumigen Hof eine übergeräumige Treppe hinauf... Die Funktion war angegangen, Papst und Kardinäle schon in der Kirche....

Maar het maakt geen de minste indruk op hem. Hij ziet de Paus voor het altaar

> sich wie ein gemeiner Pfaffe gebärend und murmelnd, da regte sich die protestantische Erbsünde, und mir wollte das bekannte und gewohnte Messopfer hier keineswegs gefallen... und ich zupfte meinen Gefährten, dass wir ins Freie der gewölbten und gemalten Säle kämen.
> Hier fanden wir eine Menge Personen, die köstlichen Gemälde aufmerksam betrachtend; denn dieses Fest Allerseelen ist zugleich das Fest aller Künstler in Rom....

Van feestdagen op losstaande data vermeldt Goethe de verjaardagen. Het beantwoordt aan zijn pozitie te Weimar dat hij meermaals dames en heeren uit zijn wereld verraste op hun feestdag met wensen en felisitasies op rijm. Van daar b.v. zijn **Bänkelsängerlied zum... Geburtstage des Grafen Moritz von Brühl**; - zijn **Geburtstagsgabe** in de afdeling **Antiker Form sich nähernd.** Verjaardagen waren toen als tans een gelegenheid om aan de jarigen kadeautjes te doen geworden. De oude Goethe had daarover niet te klagen, dat men hem op zijn feest vergat. Integendeel; want in een dichtje zucht hij:

> ...es wird zu arg
> Mit den Geburtstagsgeschichten,
> Kein Freund ist mit Geschenken karg.
> ... ...

Ook het uitzicht van het marktplein op de jaarmarktdagen, die van zo veel betekenis waren toen voor steedjes en dorpen, legde hij vast in zijn gedicht **Jahrmarkt zu Hünfeld,** in het twee mijlen van Fulda gelegen stadje, dat hij op zijn reis naar de Rijn aandeed en waarvan hij de jaarmarkt dus 'de visu' natekende. Aan zijn vrouw schreef hij in een brief: 'In Hünfeld fand ich Jahrmarkt und bemerkte einige Spässe...'. Om zijn titel vindt hier ook **Das Jahrmarktsfest zu Plundersweilen** een plaats, ofschoon het gelijk het bovengenoemde **Fastnachtsspiel vom Pater Brey** een satiries spel is uit zijn laatste Frankfurter periode, waarin hij te keer ging tegen verkeerdheden in de literatuur van die dagen.

Het inhalen van de oogst, in duitse gemeenten van de druivenoogst dus eveneens, mag niet worden uit het oog verloren; het ging met luidruchtige viering gepaard, die vaak gebruiken te pas bracht, waaraan men een diepe zin niet lochenen kan. Als knaap mocht Goethe op het feest der Herbstlese aanwezig zijn, dat men in Frankfurt in ere hield door op die avend in alle tuinen vuurwerk af te steken. Dat bericht Bettina von Arnim in haar bekende geestdriftige brief tot Goethe. Wie weet spookte niet een herinnering daaraan door zijn geest toen hij in het burgerlik epos **Hermann und Dorothea,** in het gezang **Mutter und Sohn,** de moeder van de jonge held de velden laat doorschrijden en ze daarbij reeds doet denken aan de vreugdige viering van de oogst van de vruchten:

> Also schritt sie hinauf, sich schon des Herbstes erfreuend
> Und des festlichen Tags, an dem die Gegend in Jubel
> Trauben lieset und tritt und den Most in die Fässer versammelt;
> Feuerwerke des Abends von allen Orten und Enden
> Leuchten und knallen und so der Ernten schönste geehrt wird.

Keer op keer bewees Goethe aldus dat hij op de hoogte was van het volksleven op zijn dagen. Wij weten reeds dat hij genoegen vond bij het schouwspel van de gebruiken, die in dat leven wortelden en zelfs er niet tegen op zag hun verdediging op zich te nemen en hun ongehinderd behoud te bepleiten in zijn vers.

't Wil geen eens beduiden dat het rijmsnoer dat hij alzo om het jaar heeft geweven in zijn werk opvalt door zijn weelde! Integendeel, alles bij mekaar genomen, blijkt dat snoer eer dun te moeten heten en niet nauw verbonden zijn de schakels er van. Men dorst zelfs bij voorbaat meer verwachten van hem, de dichter,

die toch naar zijn eigen woord deed en in het volle mensenleven greep... Misschien hangt dit te kort samen met zijn protestantse opvoeding, die minder dan de roomskatholieke aandacht wekt voor feest- en heiligdagen.

Toch lieten de gedichten die we in dit geval konden inroepen reeds een aangename rondgang door zijn werk voltrekken! Niet steeds hoorden ze onder de zuiverste en meest te prijzen van onze dichter, doch ze belichten desniettemin de verscheidenheid van zijn oeuvre naar vorm en naar inhoud. Het werd ons mogelik met hunne hulp enkele van zijn grootste en voornaamste boeken nader te bekijken. Vooral lieten ze als 't ware een volledigingopstellen van een overzicht ‘Goethe en de Folklore’, dat jaren her al in het Nederlandse tijdschrift ‘Volkskunde’ door J.D.C., of Professor Jef De Cock, in enkele bladzijden werd geschetst.

Dr. ROBERT FONCKE.

Bibliografie. - Geraadpleegd werden, buiten de gebruikelikste Goethe-literatuur - waaronder ook kleinere werken, zoals de dichterbiografie ‘Johann Wolfgang von Goethe’ door Julius R. Haarhaus (Leipzig, z.j.) en ‘Goethes Leben und Werke’ door Ludwig Geiger (Leipzig, z.j.) - vooral Heinrich Düntzers ‘Erläuterungen zu den Klassikern’, deel 61 tot 76.

[Twee gedichten]

Levensdagen

Er zijn in 't leven morgenstonden klaar en puur,
Waardoor we gaan, van dauw en licht en zonne dronken,
En menig kalme, wondermooie avonduur
Heeft mij den sterken wijn der levensvreugd geschonken.

Er zijn ook duistere levensdagen, koud en guur,
Waarop ons harte, moe en oud, ineengezonken
Zit, vol kommer, bij den hoogen, droeven muur
Waartegen vruchtloos al ons luide klachten klonken.

De dagen sponnen stil door heel mijn vlijtig leven
Een rozeroode wijde wenschenrag,
Waarop mijn zielsgepeinzen wondre droomen schreven.

En werd gefnuikt, miskend mijn liefdevolle streven,
De jaren leerden waar de wijsheid lag,
Die menschenfouten leert, verstaat en kan vergeven.

Voor 't Afscheid

Je zat naast mij aan tafel.
Ik staarde voor mij heen.
Ik zou weldra vertrekken.
We zaten heel alleen.

Op mijn schouder gleed je hoofd.
Door 't venster keek de zon;
Toen schreef ik zachte neder
Wat ik niet zeggen kon.

Wat ik niet zeggen mocht,
Zag jij geschreven staan;
Je hoofd, toen even, vleide
Zacht tegen mij zich aan.

Je hebt dan lang gekust,
Hetgeen ik schreef voor jou,
't Papierke dat bekende:
Ik ook, ik hou van jou.

F.V.E.

Aubade.

Aan den zanger op den toren.

Sta je daar hoog op je toren van steen,
Stil suist je lied door de luchten heen,
't Is als een lied van zoolang al geleên,
Dat iedereen kent en toch geen een.

't Klinkt er ragfijn op 't stralengetril
Der sneeuwblanke maan die ook luisteren wil.
Zij schuift langs den hemel opzettelijk stil.
'k Voel 't heel mysterie, zoodat 'k er van ril.

Zing toch je zang, die zoo etherisch is,
Ligt niet je lied vol geheimenis?
't Klinkt er zoo vroom als een Pinkstermis,
Iets dat van nu en 't verleden is.

KAREL CASTEELS.

Liedje voor Marlene (bij muziek van Friedr. Holländer)

Ik hoor de klokken luiden
En 't regent in de stad.
Ik dwaal door avendstraten
En hoor cafémuziek.
Ik zie slechts onbekenden
In 't geel lantarenlicht.
Ik kniel in kerkportalen
En huiver van kou...

Ik ben de dode Vrouw
Die in uw dromen leeft,
Die al uw werk doorlicht
En heel uw smart.
Ik ben 't glanzend teken van de heiligheid,
'n Blanke bloem ontbloeid
Op mensenslijk.
Ik ben 't loon van verzaking en verdriet.
Rätselhafter Schimmer, ein je ne sais pas quoi -
De schoonheidshuivering,
D'onwezenlike vrouw
Die in uw dromen leeft,
'n Zacht gestreel...

Ik straal in kinozalen
Als droomlicht door de nacht.
Ik zing geknakte woorden
En bloedloos is m'n lip.
Ik kniel in kerkportalen
En doodsbleek is m'n wang.
Ik hoor de klokken luiden
En voel Zon op mij...

HERMAN THIERY.
(Aan S.H.)

De economische Voorlichting en de Vorming van een economische Bibliotheek

De wetenschappelijke inrichting van een economische bibliotheek vormt den grondslag van de kennis van de concrete economische toestanden van een land.

Deze kennis van de economische toestanden van ons land, ook van de kolonie en het buitenland, is een noodzakelijk vereischte voor een handeldrijvend volk; hiermede verstaan we niet alleen de kennis van de algemeene en theoretische economie, maar ook de diepere kennis der economische positie van de bevolking in verband met de beteekenis en de ontwikkeling van concrete gedeelten der aarde (de kultuurlandschappen). In overeenstemming met de eischen van de economische levensrichtingen en met hun beteekenis voor de maatschappij, moeten we de zuivere afspiegeling van de werkelijkheid trachten te verkrijgen; daarvoor moeten we over de gegevens beschikken, die tot grondslag dienen bij het trekken van conclusies, met het oog op de eischen van het economisch leven.

De vorming van een goede economische bibliotheek is een noodzakelijkheid, om bij het geven van economische voorlichting, bij het bewerken van handelsberichten en verslagen en bij studiën van de economische vraagstukken, omtrent handel, nijverheid en landbouw, steeds over de noodige bronnen en gegevens te kunnen beschikken. De economische bibliotheek moet, benevens werken over theoretische economie, ook werken bezitten over de toegepaste economie voor verschillende landen, steden, bedrijven, industrieën enz. Zulk een instelling, waarvan men den invloed niet in cijfers kan aanduiden, is van onberekenbaar nut, als ze op wetenschappelijken grondslag wordt opgevat.

Het doel is, het economisch actieve menschenleven te volgen

in zijn handelen, en ook in zijn verbreiding over de aarde, en ten slotte in de resultaten, die hierdoor bereikt worden. Daardoor kan de economische bibliotheek, die moet medewerken om den intellectueelen zin bij dan practischen arbeid op te wekken, de studenten van de Handelshoogeschool, Universiteit en Landbouwhoogeschool, den handelaar, den industrieel, den landbouwkundige, den weg wijzen en de gewenschte statistische gegevens, inlichtingen over studiewerk, enz. verschaffen.

Het is een noodzakelijkheid, dat alle gegevens aangaande handel, nijverheid en landbouw bijeengebracht worden, ten einde het economisch leven en handelen te volgen. Een economische bibliotheek moet het materiaal bevatten, waaruit het beeld van den tegenwoordigen toestand van onze nijverheid, handel en landbouw kan worden gecondenseerd: noemen we de officiecle statistieken, de economische statistiek, de gemeenteverslagen, de verslagen der Kamers van Koophandel en Nijverheid, de verslagen over bedrijfsorganisaties, enz.

Het is in de gemeenteverslagen, dat we het meest juiste overzicht verkrijgen van de economisch-geographische elementen, die de verbreiding van nijverheid, handel en landbouw beheerschen; de gemeenten vormen immers de kleinste aardrijkskundige eenheden en om practische redenen moet een geographisch-statistische studie met de gemeenten beginnen. Ook de verslagen der Kamers van Koophandel en Nijverheid kunnen meer dienstbaar gemaakt worden aan de economische kennis van ons land. Dergelijk materiaal kan in kaarten en graphieken vastgelegd worden, tot economische voorstellingen.

De logische organisatie van den economischen voorlichtingsdienst in de economische bibliotheek is het werk van den wetenschappelijken raadgever, die de uitgekomen literatuur op economisch of economisch-geographisch en aanverwant gebied moet nagaan, en den weg moet wijzen tot de bronnen, die bij de beschouwing en de bestudeering der vraagstukken op dit gebied kunnen dienen, en daartoe aan studeerenden of aan in de praktijk werkzaam zijnden de noodige inlichtingen moet kunnen verschaffen.

Dr. W. POPPE.

Fransche Letteren

Vóór alles wil ik hier een paar woorden wijden, woorden van lof, goddank, aan den jongsten roman van Mevr. Marie Gevers. Wie genoten heeft van haar eersten roman, **La Comtesse des Digues,** met zijn sterke wrange schoonheid, waar de ruwe Scheldelucht doorheen waaide, die zal zeker veel genoegen beleven aan den tweeden: **Mme Orpha ou la Sérénade de Mai** (Attinger, Parijs). Dit boek is van geheel anderen aard; even vrank en vrij van uitdrukking, even verzorgd van taal en stijl - die ongemeen lenig en natuurlijk, en toch voornaam zijn - sterker van bouw wellicht, maar milder, gesmijdiger van poëzie. Het milieu is ditmaal niet de Polder, maar de veel minder stoere streek van Edegem (bij Antwerpen); de geweldige Schelde stroomt niet door dit land en er zijn meer tuinen dan velden. Zooals het eerste is ook dit verhaal - waarvan ik overigens den boeienden inhoud niet vertellen ga - geheel 'de terroir'. De menschen met hun karakters en hun daden, met hun eigenaardige reacties op de gebeurtenissen, de toestanden, de weergesteltenis zelfs, zijn van de streek; (ik zou zeggen, ook hun manier van zich uit te drukken, indien ik niet vreesde het onjuiste vermoeden te wekken, dat Mevr. Gevers Fransch met Vlaamsche woorden schrijft!) en de schrijfster heeft met veel talent, ja, met meesterschap dit alles weten te evokeeren. Wat in dit werk vooral de dichteres verraadt, is de stemming die zij doorheen het heele boek weet te scheppen. Het is trouwens vol poëzie. Marie Gevers is een Vlaamsche schrijver door en door, zooals Emile Verhaeren, Max Elskamp, Maurice Maeterlinck, en met vasten stap nadert zij de groep van die meesters.

Georges Virrès, die tot de vóór-oorlogsche generatie behoort, is werkelijk niet met zijn tijd mede gegaan. **La Route imprévue** (Renaissance du Livre) is wel een geschiedenis van na den oorlog, maar men vindt er geen oogenblik, noch bij een van de personages. noch in heel de atmospheer van het boek, de psychose van dezen tijd, die ons allen onwillekeurig en onontbombaar drukt. De overigens zeer onderhoudende en, zooals altijd bij Virrès, met zorg en een zekere sereniteit geschreven roman is dan ook van een zonderling anachronisme.

Wie heeft Henri Davignon eens den Belgischen Henry Bordeaux genoemd?... De benaming is niet verre van juist, maar meteen is gezegd, dat Davignon geen ster van eerste grootte is. Ik beken, dat ik niet altijd gemakkelijk, en maar zelden met passie, tot het einde van een boek geraak, zij het van Davignon of van Bordeaux zelf. **Contes pour le Centenaire** (Plon) zijn dertien verhalen, niet beter dan wat we van hem kennen. **La Fagne** maakt alleen een gunstige uitzondering. Maar Davignon is een van de zelden Belgische en Belgisch gebleven schrijvers, die in Frankrijk uitgegeven worden en naar hem schat men dan ook de waarde van de anderen, - die men zijn minderen meent. Edmond Glesener en Hubert Krims, die twee meesters, kent men ternauwernood, Marie Gevers begint men te waardeeren. De onwetendheid van de Franschen op velerlei gebied grenst soms aan het mirakelachtige.

Jean Martet is geen banaal romanschrijver. Reeds met zijn eersten roman **Marion des Neiges** (Albin Michel) vestigde hij de aandacht van publiek en critiek op zich, en iedereen prees zijn talent om karakters en vooral om een milieu te scheppen met een ongewonen werkelijkheidszin. Zijn talent is intusschen gerijpt en schijnt thans wel in zijn volle kracht met **Le Colonel Durand** (Albin Michel), dat waarschijnlijk een meesterwerk zal blijken. Met een stevige, eenvoudige taal weet hij hier ook weer op levendige en schilderachtige wijze te vertellen, de karakters scherp te teekenen en het milieu te scheppen, zoo treffend, dat men er zich zonder moeite kan indenken. - en met dat al weet hij een genre: den historischen roman, op de meest aantrekkelijke wijze te vernieuwen.

Van een heel ander gehalte is **Madeleine Landier** van Jean-Jacques Bernard. Ondanks al zijn talent (J.J. Bernard is een voortreffelijk tooneelschrijver) en zijn fijn verstand, kan hij hier den lezer niet overtuigen van de echtheid van de karakters, de toestanden en de gebeurtenissen. Atavisme is de basis van dezen roman en beheerscht alles en allen en daarom misschien schijnt alles zoo onecht, zoo kunstmatig, zoo gewild.

Aan vele bewonderaars van **Monsieur des Lourdines** en **La Brière,** die twee meesterwerken van de Fransche romankunst, is ongetwijfeld een bittere ontgoocheling te beurt gevallen door het nieuwe boek van Alphonse de Châteaubriant: **La Réponse du Seigneur** (Grasset). Het onderwerp, dat eigenlijk niet veel om het lijf heeft, is nochtans niet in minder dan een paar bladzijden te vertellen. Ik zal het dan ook niet wagen, - ik vind het overigens

de moeite niet waard, want het boek is vervelend, afgrijselijk vervelend van de eerste bladzijde tot de laatste. Châteaubriant is geen schrijver bij Gods genade, maar talent, nauwgezetheid, geweten, geduld, een grondige kennis van de taal en nog wel andere kwaliteiten hebben hem in staat gesteld twee onbetwiste meesterwerken te scheppen. In het laatste boek, helaas! is de mystieker den kunstenaar te sterk geweest. Het artificieele is slechts duldbaar als het geniaal is, - zooals bij Villers de 1'Isle Adam, - maar het vervelende is nooit duldbaar: 'tous les genres sont bons, sauf 1e genre ennuyeux.' Men heeft in lange artikels dit boek trachten uit te leggen, te verdedigen en... te bewonderen. Ik geloof niet dat het baten zal en dat **La Réponse du Seigneur** gedoemd is tot de vergetelheid, - tenzij het achteraf dient als 'repoussoir' voor dien heerlijken, beminnelijken **Monsieur des Lourdines.**

Francis Carco, de schilder van de Parijsche onderwereld van sletten, souteneurs, dieven en moordenaars, heeft met **L'Ombre** (Albin Michel) een van zijn psychologisch sterkste romans gegeven. Hier heeft hij misschien **L'Homme traqué,** dat ik steeds voor zijn beste boek hield, overtroffen, door de groote subtiliteit, waarmede hij de karakters en gevoelens van de personages ontleedt. Blache, die een half-galante vrouw vermoord heeft, is te zwak en te eerlijk van gemoed om zijn geheim, dat niemand zou ontdekken, niet te verraden, vooral omdat de jonge minnaar van die vrouw door de politie verdacht wordt, ondanks de beweringen van de zuster van den jongeling, die overtuigd is van de onschuld van den broeder. Op het oogenblik dat men den jongen gaat vinden (Blache heeft hem een schuilplaats bezorgd), denkt deze dat men van zijn schuld overtuigd is, en verdrinkt zich. Het boek is van een klassieken eenvoud van détails; geen oogenblik mengt de schrijver zich in het verhaal. Alles blijkt langzamerhand uit de feiten of uit de gevoelens van de personages zelf. De figuren van Blache en van het jonge meisje, de eenige die eigenlijk op den voorgrond treden, zijn meesterlijk geteekend.

François Mauriac heeft in **Le Mystère Frontenac** nog eens en op een andere wijze de familie als 'hoofdpersoon' van een roman genomen en daarmede weer een van die aangrijpende, sterke, pijnlijke boeken gecreëerd, die lang, zoo niet voor immer, hun spoor in de literatuur zullen laten. Deze laatste roman is misschien niet zoo geweldig als **Le Noeud de Vipères,** maar men vindt er toch al de kwaliteiten van den schrijver in en wèl op zijn best.

Met evenveel vlijt, hoewel niet met de volstrekte meesterschap in de compositie, brengt, zooals Paul Bourget, die andere held van

de lezende dames, Marcel Prévost, zijn romans voort. Fébronie (Editions de France) is een van de beste, een van de eenvoudigst vertelde, hoewel de geschiedenis eenigszins vreemd, eenigszins gewaagd is. Doch de soberheid en bescheidenheid van den verteller en de behendigheid van den romancier stellen dezen roman op een verheven plan. Ik zal me niet laten verleiden om het verhaal hier saam te vatten, om niets van het genot van de lezers te ontnemen.

Georges Duhamel heeft dus zijn serie Salavin-boeken gesloten, - tot groote spilt van velen van zijn lezers, eeniqszins tot verlichting van anderen. Ik heb het grootste genot geschept in sommige heerlijke bladzijden van die boeken, waarvan **Deux Hommes** en **Tel qu'en lui-même** misschien de schoonste zijn, maar over 't algemeen vond ik ze voor dien voornamen Franschman wat... Russisch met hun eindeloos geredeneer. Zijn twee laatste romans, **Le Notaire du Hâvre** en **Le Jardin des Bêtes Sauvages** (Mercure de France) vangen een nieuwe serie aan. en die heerlijke boeken (ik kan niet nalaten ze dadelijk met een afdoend woord te prijzen) hebben goddank niets Russisch. Ze zijn op en top Fransch door de klaarheid van den stijl en de gedachten, door de fijnheid van de gevoelsuitdrukking, door de subtiele weergave van de droomerijen en innerlijke, onbewuste overpeinzingen. De twee romans zijn, of schijnen ten minste, autobiographisch. Het verhaal reikt nog niet verder clan de schooljaren van Léon Pasquier, die de zoon is van arme burgersmenschen met zeven kinderen: een eerzuchtige. egoïstische vader, die zich door studie tot in den hoogeren burgerstand wil verheffen, en een dappere, onvermoeibare moeder (het eenige schoone karakter hier), die de voorzienigheid is in dit ellendige midden. Het knooppunt, in het eerste boek. is een erfenis van fr. 40.000, waarop natuurlijk geleend wordt, doch waarvan niet veel terecht komt, in het tweede boek, het moreel-slechte gedrag van den vader. Meesterlijk geteekend zijn de bespiegelingen en speculaties naar aanleiding van die erfenis en van dit wangedrag. Aangrijpend is heel dat miserabele leventje in een amper fatsoenlijk appartement, met zonderlinge buren, die we ook leeren kennen.

Me dunkt dat het vervolg van Léon Pasquier's leven niet lang kan uitblijven, en dat zullen wel alle lezers van **Le Notaire du Hâvre** en **Le Jardin des Bêtes Sauvages** hopen. Hier is Duhamel in alle geval op zijn allerbest.

Léon Daudet is de schrijver, die altijd aan de orde van den dag staat. Hoe kan het anders? Bijna dagelijks trekt hij de aandacht op zich door zijn vinnige artikels, dikwijls scheldartikels, in

de **Action française,** waarin hij alles en allen bespreekt, meestal te lijf gaat met een onverflauwde virtuositeit; verder verschijnen af en toe letterkundige werken van hem, romans, letterkundige studies, philosophische (of pseudo-philosophische) proeven, die alle onderling van waarde verschillen, echter zelden beneden de middelmaat blijven en nooit of nooit vervelend zijn. Wat hij al weet over menschen en dingen, wat hij al onthouden heeft vooral, gedurende zijn druk en verscheiden leven, hoe hij dit alles onder woorden weet te brengen - levendig en ongemeen scherpzinnig, grenst aan het fabelachtige; sommigen van zijn bewonderaars noemen hem eenvoudig geniaal. Om die veelzijdige figuur nader te leeren kennen, kan ik de lezers dezer kroniek aanraden de studie van Justin Sauvenier: **Léon Daudet** (Editions de Belgique) ter hand te nemen. Dezelfde confrater heeft een kleine monographie laten verschijnen bij dezelfde uitgevers over **André Maurois,** die nu weer zeer in de mode is met een overigens in alle opzichten merkwaardig boek, een meesterwerk in zijn genre: **Edouard VII et son temps.**

Een zeer verstandig, eigenaardig en voorlichtend boek werd geschreven door Paul Chauveau over den beruchten **Alfred Jarry** (Mercure de France), vader van den onvergetelijken ‘Père Ubu’. Het boek is boeiend, niet alleen door zijn onderwerp, maar door den sierlijken stijl en de oorspronkelijke gedachten die er in uitgedrukt worden. De thesis van M. Chauveau: Jarry is actueeler dan ooit en de ‘Père Ubu’ is de overheerschende figuur van den na-oorlogstijd. Hij geeft eerst de beschrijving van het leven van Jarry, dat humoristisch en episch idioot was, door de vrijwillige en doorgedreven vernietiging van zichzelf. Zooals iemand het te recht gezegd heeft: ‘Jarry s'est offert à la dérision et à la stupidité du monde.’ Verder ontleedt M. Chauveau ‘Ubu-Roi’ en vraagt zich af of Jarry wel de eigenlijke auteur is van ‘Ubu-Roi’, zonder zijn vraag afdoende te beantwoorden. Overigens is iedereen het er over eens, dat ‘Ubu-Roi’ ontgoochelt, zoowel bij de lezing als bij de voorstelling, ondanks een macht van oorspronkelijke, verrukkelijke beelden en zinnen van een heerlijke, welgerhythmeerde musicaliteit, maar... dat de ‘Père Ubu’ een onsterfelijke figuur is. Het boek van M. Chauveau doet het beeld en de beteekenis van Alfred Jarry voor den lezer herleven.

Ook de Mercure de France publiceerde een werk van Semenoff: **La Vie tragique d'Ivan Tourguéneff,** dat belangrijk is door de onuitgegeven brieven, die men er in vindt, en ook door de blijkbaar waarachtige schets van een aspect van Tourguéneff's leven. Doch mij is uit dat boek vooral gebleken, dat niet het leven van den grooten Russischen schrijver zoo tragisch was, maar eerder dat

van zijn eenige dochter, die tegen heug en meug Tourgueneff's minnares, Pauline Viardot, als tweede moeder moest beschouwen en onder haar hoede en leiding moest leven, tot het meisje in het huwelijk kon treden.

Het is moeilijk een ernstig critisch werk over een nog levend schrijver saam te stellen; dat is haast een axioma. John Charpentier, een van den staf van den 'Mercure de France', heeft zoo iets aangedurfd en is volkomen geslaagd. Zijn boek over **Estaunié** (Firmin-Didot) is een merkwaardig stuk critiek. Hij heeft zijn model weergegeven in al zijn details, zonder den indruk van het geheel te verwaarloozen. Hij schetst op discrete wijze, zooals het hoort, het eenigszins verborgen, rustig beambten-leven van Estaunié en doet op dien stillen achtergrond des te levendiger de eigenaardigheden van den romanschrijver uitkomen, vooral zijn stijl en zijn eigen realisme.

De heer Chareusol heeft eens willen weten... **Comment ils écrivent** (Edit. Montaigne) en is het eenvoudig aan de schrijvers gaan vragen. Van die stille avonturen heeft hij een onderhoudend boek gemaakt, want allen - Arnoux, Bedel, Tristan Bernard. Bordeaux, Carco, Chardonne, Cocteau, enz., enz. - hebben hem aardige dingen verteld en enkelen hebben zich zelfs moeite gegeven om te trachten te verklaren hóe ze schrijven... Maar hoef ik te zeggen, dat het werkelijk essentieele van zulk een boek ontbreekt en niet anders kan dan ontbreken?... Julien Benda gaat op zijn bed liggen, trekt de gordijnen toe en dan komen de gedachten... En daarmee wordt men verondersteld te weten, hoe hij zijn voortreffelijke boeken schrijft!...

Henri Liebrecht heeft destijds een **Histoire du Théâtre français** à Bruxelles (17e et 18e siècles) gepubliceerd, een werk van groote historische en documentaire waarde, dat overigens zeer boeiend was, vooral waar het handelde over de zeden en het moeielijke, zorgvolle leven van de reizende gezelschapoen. Liebrecht heeft thans dit belangrijk boek als het ware volledigd door een niet minder merkwaardig werk: **Comédiens français d'autrefois à Bruxelles** (Editions Labor). Uit de eerste bladzijden verneemt men reeds dat te Brussel een opera gesticht werd bijna tegelijkertijd als te Parijs (in de helft van de 17e eeuw). We kunnen den schrijver natuurlijk niet volgen in zijn geschiedenis, waarin op iedere bladzijde nieuwe en wetenswaardige dingen voorkomen. Uitstekende illustraties maken het voortreffelijke werk nog aantrekkelijker.

Over Balzac, dat nooit volprezen genie, verschenen in den loop van 1933 eenige werken, waaronder de literair-economische studie van Emm. Feuillettaz: **Balzac et le monde des affaires** (Payot) een van de allermerkwaardigste is. De heer Feuillettaz wil bewijzen - en doet het meesterlijk - dat Balzac een verbazende bevoegdheid in de handelszaken bezat en dat diens werk een zoo mogelijk volkomen tafereel geeft van de zakenwereld in het begin van de XIXe eeuw. De heer Feuilletaz geeft een overzicht van de economische toestanden van dien tijd: hij teekent ook den vooruitgang van de wetenschap aan en de vlucht van de nijverheid. die daarvan het gevolg was, de ontwikkeling van het verkeer en van zijn wegen en middelen, de opkomst van het proletariaat, van de groote warenhuizen, van de perspubliciteit, in één woord hij bespreekt alles wat het economische leven van het eerste derde van de XIXe eeuw uitmaakt. Het geldwezen, bank en beurs, wordt niet vergeten! Eenmaal dat midden geëvokeerd, plaatst Feuilletaz er de voornaamste typen van Balzac's kooplieden, handelaars en woekeraars van ‘diverse pluimage’ in en doet dat met bewonderenswaardig talent. Balzac had ongetwijfeld gedachten en leeringen over den handel, waarover hij op overtuigende wijze wist te betoogen, - en die hem overigens niet belet hebben met duizelingwekkende snelheid naar het failliet te tuimelen, zoohaast hij zelf zaken ging doen. Nog eens: Emmanuel Feuillettaz heeft met oud materiaal (want iets nieuws brengt hij niet aan) een werk van eerste gehalte voortgebracht, dat onmisbaar is voor dengene, die een juisten kijk wil hebben op de wereld, waarin Balzac's personages leefden.

LEO VAN RIEL.

Boekbeschouwing

Jan Feith. - Dick en ik. - N.V. Leopold, Den Haag.

Op het uiterlijk afgaand, zou men dit boek voor weer een van die avontuurlijke, op het randje af onmogelijke jongensverhalen nemen, waar Feith het geheim van heeft; en zijn eigen silhouetten voor de ondeugende illustratie er van. Dit, om dan maar dadelijk te zeggen: dit boek is een afwijking, of juister, een boek voor volwassenen, met denzelfden avontuurlijken geest er in, denzelfden humor, dezelfde onvervaardheid het radikaal onmogelijke te benaderen,... maar het valt daarom des te moeilijker als geheel te aanvaarden. ‘Dick’ is in dit werk de geboren toerist, met alle jaargetijden en alle soorten van toerisme mee; ‘ik’ is zijn intieme vriend of zijn alter ego, de journalist, dien hij van al zijn ondernemingen, - te voet, op de fiets, op den motor, op de ski, in de auto, in de lucht, - vertelt of dien hij wel eens meeneemt op zijn avontuurlijke tochten. Humor, véél humor zit er in de táál van Jan Feith en ook wel in de dikwijls extravagante gebeurtenissen; maar het geheel steunt te doorloopend op dien humor, buit dezen te stelselmatig en te uitsluitend uit, dan dat we het ten slotte nog genieten zouden. Feith's illustratie kenschetsten we al; ze is ook in dit bock verrassend knap en ondeugend. De uitgevende firma keek niet op de kosten van een royale inkleeding.

Joh. Fabricius. - Het meisje met de blauwe hoed. - H.P. Leopold, Den Haag.

Het is een toeval, dat we dit boek juist na het werk van Feith gelezen hebben; maar dit toeval wil dan, dat we bizonder tastbaar en ten gunste van Fabricius het verschil te genieten kregen tusschen humor, die in hoofdzaak aan de táál vastzit, en humor, die, bij alle taalknapheid, vooral wortelt in de gebéurtenissen en tóestanden. Indien we met één zin de groote gebeurtenis uit Fabricius' roman wilden aanduiden, zouden we zeggen: de soldaat Daantje, een beste, maar naïeve jongen uit een kleine gemeente, raakt in zijn kazernestad verkikkerd op Betsy, die een blauw hoedje draagt, vrijt haar op, koopt haar geschenkjes, tot hij diep in de schuld zit, maar kan haar ten slotte niet krijgen, omdat zij, gepatenteerd soldatenliefje, hem zoomin als een andere getrouw wil blijven. Met zulk een zin, echter, deden we Fabricius maar nauwelijks recht aan. Want om dit ééne gebeuren heen speelt zich, met de oogen van een humorist en een stilist gezien, heel het soldatenleven af, in en ook wel buiten de kazerne, en uit dat leven treden enkele typen naar voren, als de foerier, de sergeant, de kapitein, de kantoorklerk, maar vooral Daantje's kameraad, de onbetaalbare soldaat Toontje, dien men zoo gauw niet vergeten zal. En dan zijn daar Daantje's avontuur met de doos voor den kapitein, Daantje's eerste kennismaking met Betsy, Betsy's geslepen exploitatie van Daantje's naïeve verliefdheid, Daantje's verstoord bezoek bij Betsy's ouders, Daantje's verkoop van zijn burgerpakje, Betsy's vrijpostig optreden bij haar bezoek aan Daantje's familie,.... en, overal tusschendoor, de bemoeiïngen van het extra grofgesneden Toontje, den uitzuiger van Daantjeen toch ook diens schutsgeest bijwijlen, die weet wat soldatenvrijage en een soldatenlief waard zijn. Och kom, daar

zitten honderd détails in dit boek, allerkostelijkst uiterlijk, maar achter het plastische woord zoo pijnlijk, zoo innerlijk schrijnend soms. Maar bij dat alles

houdt men, onvergetelijk, den indruk over van het gehéél, dat een méésterstuk is van raak waarnemen, aanvoelen, medeleven, een méésterstuk van logischen uitgroei, van eenheid, zonder eenige inzinking. ‘Het meisje met de blauwe hoed’ is een der zeldzame romans, die men werkelijk bezitten moet!

Dr. T. Goedewaagen: Nietzsche. - Dr. J.D. Bierens de Haan: Schopenhauer. - J. Philip Kruseman, Den Haag.

Deze werken maken deel uit van de door Kruseman aangelegde reeks ‘Helden van den geest’.

Beide Duitsche wijsgeeren, Nietzsche, de verheerlijker van den ‘Uebermensch’, en Schopenhauer, de filozoof van het pessimisme, zijn meer bij name en naar losse aanhalingen dan naar hun werken en hun wijsbegeerte bekend en men moet al werkelijk gespecialiseerde universitaire studiën doen, om zich genoopt te voelen, die filozofen, - naast anderen, - uit te diepen.

Dr. Goedewaagen en Dr. Bierens de Haan leveren ieder een monografie, die als eenig doel blijkt te hebben, een ernstige inleiding te zijn tot den geest en de levensopvattingen der behandelde filozofen, en zulks aan de hand van dezer werken, waaruit stelselmatig geciteerd wordt. Dr. Goedewaagen laat Nietzsche's ‘Alzoo sprak Zarathustra’, dat hij best bekend acht, zoogoed als onbesproken, om vooral uit de andere werkon te putten. Dr. Bierens de Haan schakelt Schopenhauer's losse opstellen uit, om in hoofdzaak den nadruk te leggen op zulke werken, waaruit vóór alles Sch.'s wereld- en zedenleer naar voren treedt.

Studeerenden wezen deze uitgaven, - die zoo ruim mogelijk geïllustreerd zijn, - aanbevolen.

Ten Bruggencate-broers. - Engelsch woordenboek, II. Nederlandsch-Engclsch. - J.B. Wolters, Groningen.

Het woordenboek van Ten Bruggencate is voor zeer velen, en sedert hoelang al! - hét Engelsch woordenboek voor Nederlanders en Vlamingen. De 10e druk er van werd, in 1926, bezorgd door Broers, die er een groot aantal woorden en uitdrukkingen, inkluis Amerikaansche, aan toevoegde, de aanduiding der uitspraak verjongde en vooral de schakeering van tallooze vertalingen nauwkeuriger aangaf. Thans ligt de 12^{e} druk vóór ons. Het eerste deel hiervan (einde 1932) werd reeds besproken en aanbevolen. Het tweede deel (einde 1933) brengt ons den Nederlandsch-Engelschen bundel, zoodat het werk, van meer dan 2000 bladzijden, thans weer volledig is. Bij deze gelegenheid lascht Broers de voornaamste regels en afwijkingen betreffende ‘het afbreken der woorden’ in, - wat voor niet-Engelschen, als wij zijn, uiterst nuttig is, - en behandelt hij weer zoo ruim mogelijk alle samenstellingen, afleidingen, staande en spreekwoordelijke uitdrukkingen, d.i. juist de tallooze gevallen, waarmee de ‘trouwe’ vertaler zoo dikwijls moeilijkheden ondervindt. Waar Broers en Smit's ‘Schoolwoordenboek’ den jongen studeerende een voortreffelijke hulp bieden, blijft

Ten Bruggencate en Broers' ‘Engelsch woordenboek’ voor meer gevorderden en volwassenen een diep doorgevoerd naslagwerk. - De firma Wolters besteedde aan het een als aan het ander haar traditioneele, allerbeste zorgen.

Gonzenbach, Moser, Schohaus. - Das Kind und sein Schulhaus. - Schweizer Spiegel Verlag, Zürich.

Het behandelde onderwerp is zeer aktueel. Immers, thans meer dan ooit wordt de vraag gesteld: hoe moet een school gebouwd, georiënteerd, ingedeeld, verlicht, gemeubeld worden? Want de tijd staat niet stil en heden wil de school aan heel andere eischen beantwoorden dan vroeger. Het is dus goed, dat een hygiënist, een architekt en een bestuurder van naam samenwerkten, om het

vraagstuk zoo bondig, maar veelzijdig mogelijk te belichten en ze tevens een aantal welsprekende schema's en foto's inlaschten ter illustratie. Het werk, een boekje van nauwelijks 90 bladzijden, is glashelder van taal en bevat zeer talrijke nuttige gegevens, ook voor ónze scholenbouwers.

Bureau International d'Education. (B.I.E.) - Littérature enfantine et Collaboration internationale. - B.I.E., Genève.

Dit boek van 238 bladzijden, waarvan de tweede uitgave vóór ons ligt, bevat het verslag over een onderzoek, in 37 landen ingesteld, naar de meest genoten kinderlektuur, alsmede, per land ingedeeld, een uitgebreide lijst van uitverkoren kinderboeken en studies over het onderwerp. Vooraan in het boek worden doel en geest van het onderzoek aangegeven; de tekst is duidelijk, maar laat de onderzoekers àl te vrij in den door hen te verrichten arbeid, wat de eenheid erg te schade komt. Daarna volgt, voor ieder land, de aanduiding van de wijze, waarop te werk gegaan werd, en men heeft b.v. slechts Duitschland. Nederland en Vlaamsen-België te vergelijken,... om het onderzoek ten onzent wel teleurstellend te noemen. Wie daarvan overtuigd wil zijn heeft maar de lijst der zg. uitverkoren kinderboeken in te kijken, waarin juist 17 werken, - en welk zonderling mengsel dan nog! - worden opgenomen. Indien dàt de uitslag is van een enquête onder 2000 kinderen, dan kon de mededeeling daarvan, zonder eenige verdere toelichting of verklaring, best achterwege zijn gebleven. Een beter houvast, in elk geval, hebben we aan de Nederlandsche, heel wat langere lijst, ontstaan uit het onderzoek van een zestal bibliotheekleiders in verschillende steden; en ook aan de Duitsche, die in het teeken staan der streng vooraf selektioneerende, wel bekende ‘Prüfungsausschüsse’.

Deze aanmerkingen doen echter niets af van de principieel gróóte waarde van het te Genève genomen initiatief en raken zeker niet de beteekenis der internationale studiebronnen, in het boek aangegeven.

Ernst Lorenzen. - Versunkene Volksmärchen. - Hegel Schade, Leipzig.

Wie de ‘Kinder- und Hausmärchen’ der gebroeders Grimm kent, in hun rijke verscheidenheid en hun haast éénig volmaakten, kinderlijken vorm, mag niet nalaten zich daarnaast deze ‘Versunkene Volksmärchen’ aan te schaffen. Want aan de hand van zeldzaam geworden werken, meest alle vóór 1860 verschenen, heeft de auteur niet min dan 74 sprookjes van Duitschen huize verzameld, die bij Grimm niet voorkomen; en, geholpen door zijn eigen, extra zuiver aanvoelen der kindertaal, heeft hij de oorspronkelijke teksten zóó herlezen en herzien, dat ze, lokaal gekleurd blijvend, tot toonbeelden in het genre werden.

De uitgevers staken het geheel in een pracht van een kleed en vertrouwden de illustratie aan Fritz Grotenmeyer toe, die zijn zeer verscheiden teekeningen als een waarachtig kunstwerk opvatte en uitwerkte.

H. VAN TICHELEN.

D. Langedijk. - Beknopt leerboek der Algemeene Geschiedenis. Wolters, Groningen; ing. fl. 1,75; geb. fl. 1.90.

Dit flinke werkje kan bij ons best gebruikt worden in onze 4e graadscholen en in de lagere klassen onzer Athenea. De fraaie versiering maakt het tot een lust voor het oog. Het studeeren van de stof geschiedt dan ook op aangename en plezierige wijze en doet gelukkige uitslagen vermoeden. De heer Langedijk zal zeker bijdragen tot de verbetering van de methodologie van het geschiedenis-

onderricht, die nog steeds niet (in Vlaamsch-België o.a.) de stabiliteit bereikt heeft, die de andere vakken kenschetst. Een goede historische cursus is zeer moeilijk om maken. Daarin slaagde deze auteur.

Eenige Leeraars. - Geschiedenis van België: a) voor den derden en den vierden graad; b) voor het middelbaar en het normaalonderwijs. Brussel, Procure, Huidevettersstraat, 161.

Deze twee boekjes tellen resp. 144 en 204 blz. Zij schijnen ons niet toe het gehalte te bereiken van de overige uitgaven van Procure; de werkjes over aardrijkskunde b.v. zijn uitmuntend, zoo naar vorm als naar inhoud. Voor de geschiedenis moeten we telkens weer naar Nederland verwijzen, en dit geldt in de eerste plaats de verzorging; die is beslist onvoldoende bij onze uitgevers.

Dingen, waarmee we niet accoord kunnen gaan, noemen we uitspraken als: Het volk vleien en oproer stoken waren de middelen, die de prins van Oranje aanwendde, om tot de heerschappij der Nederlanden te geraken. Granvelle heet de geleerde man, zeer ervaren in de staatkunde, den Koning ten volle verkleefd De voorname oorzaken van de omwenteling der XVIe eeuw zijn: het Protestantismus en de heerschzucht van den prins van Oranje. Het ‘schoonste’ wapenfeit van den ‘edelmoedigen’ Farnese is het beleg van Antwerpen... Laat ons allen de woorden van den grooten historicus Albert Mathiez tot de onze maken: ‘Ne rien affirmer que sur des preuves certaines, telle est la seule méthode.’

J.P.

Nieuwe uitgaven.

Van Dr. Rob. Roemans, Steenweg op Dendermonde, 14, Aalst:

Dr. ROB. ROEMANS: Maurits Sabbe, de kunstenaar en de geleerde; 68 blz., met portret en fac simile van het handschrift van Sabbe.
Inhoud: Opleiding en levensloop; Het literair debuut; De Vlaamsche letterkunde ten tijde van dit debuut; Verdere ontwikkeling; Sabbe's roman; Het wezen van zijn kunst; Zijn invloed; Zijn kritisch literair-historisch werk; Zijn kultuur-historisch werk; Bibliographische nota's; (80) Nota's (als verantwoording en aanvulling).

Van den Vlaamschen Leeraarsbond O.M.O., Helmstraat, 142, Borgerhout:

Woordenlijst van de Nederlandsche natuurkundige Vaktaal; 46 blz.; 3.30 fr., te storten op postcheckrekening 113101 (Dr. J. Uytterhoeven, Borgerhout).
Inhoud: Algemeene begrippen; Werktuigkunde; Zwaartekracht; Warmte; Geluidsleer; Lichtleer, Optica; Magnetisme; Electrostatica; Galvanisme (elk hoofdstuk in talrijke paragrafen onderverdeeld).

Er bestaat ook een Woordenlijst van de Nederlandsche wiskundige Vaktaal; 6.50 fr., te storten op dezelfde postcheckrekening.

Bijdragen tot de Esthetica
De inspiratie.
Critische Opmerkingen

1. Oorsprong.

a) Schoon = begeerlijk. De meeste esthetici hebben de schoonheids-idee nagespoord in hun eigen denken, onderzocht hoe ze zich uitte of wanneer ze het krachtigst opleefde, welke kunstwerken haar deden ontstaan en wat de karaktertrekken dezer kunstwerken zijn.

Zoo hebben ze het schoone bepaald: het goede, het natuurlijke, het verhevene, het ideale, enz.

Maar het kunst-schoone is een naglans, eene abstractie van het natuurschoone, want vóór het beeld bestond het wezen.

Als we dus het ontstaan nagaan in de natuur van de bewondering welke schoone wezens omgeeft en ze onderscheidt van banale of leelijke, komen we tot een ander besluit.

Bij den primitieven mensch past het begrip ‘schoon’ zich eerst en vooral en bijna uitsluitend toe op het andere geslacht, terwijl onmiddellijk daarnaast bewondering ontstaat voor schitterende bloemen en veelkleurige vogels.

Weldra komt dan het simplistisch idee van schoon = veelkleurig, en wordt dan verder toegepast op het beschilderen en versieren van het lichaam, daarna van de kleedij en veel later de versiering der woning.

Echter moeten we opmerken dat alles wat in de natuur kleurrijk is, gewoonlijk geschapen is om de aandacht te trekken en daarna de begeerte op te wekken.

Inderdaad, kleurrijke bloemen moeten de insecten aantrekken, die de bevruchting zullen bespoedigen; in het dierenrijk, waar de

begeerte tot vermenigvuldigen gewoonlijk uitgaat van het wijfjesdier, is het mannetjesdier versierd met allerlei kleuren, pluimen of haarbossen, terwijl het wijfje kleurloos en kleiner is.

Ook is de stem van het mannetjesdier veel muzikaler of krachtiger en bij vele dieren dient ze, bij voorkeur, om het wijfje te roepen of te bekoren. De voornaamste functie van schitterende kleuren en harmonieuse klanken is dus: den genetischen drang op te wekken. Dit is derhalve het eenig nut van hetgeen we zouden kunnen noemen: **kunst in de natuur.** Is echter de stap zoo groot tusschen bloemen en schilderkunst, vogelenzang en muziek-poëzie? Dagelijks ontmoeten we kunstenaars die er gansch hun leven en talent aan besteden om bloemen en vogels na te volgen, te transposeeren of te interpreteeren.

Maar we mogen het oorspronkelijk doel van kleuren en muziek niet vergeten: opwekken van begeerte. Zelfs bij tamelijk beschaafde menschen wordt de genetische drang er door in het leven geroepen, hetgeen vooral uitgebaat wordt door inrichters van dancings en andere lokalen, waar de lagere driften worden aangewakkerd door hevige kleuren en toegepaste muziek.

De sensualiteit wordt altijd beïnvloed door klanken en kleuren; door tusschenkomst der zintuigen wordt begeerte opgewekt, welke, gesublimiseerd, de basis van de schoonheids-idee vormt.

Merken we niet op, dat verheven begeerte soms de hoogste kunst voortbrengt? Ik noem maar: mystiek, godsdienst, liefde.

Bij het groot-publiek is het kunstgenot sterk beperkt en omlijnd door bijna zuiver sexueele grenzen. Dit weten schilders, die naar onmiddellijke waardeering streven, zóó goed, dat ze hunne onderwerpen beperken tot bloemen en schoone vrouwenlichamen en, zoo mogelijk, beide vereeigen op één doek. Dit zal dan ook de algemeene bewondering van het publiek wegdragen.

Aan perversie of libido mag niet gedacht worden; het is eenvoudig: natuur. Inderdaad, decadenten en onevenwichtigen zullen dusdanige onderwerpen verfoeien; maar het gezonde, gewone publiek toont de natuurlijkheid zijner onvervalschte gevoelens.

Zelfs intellectueelen en kunstkenners zullen eerst en vooral een kunstwerk zinnelijk aanvoelen; daarna slechts komt de critische en ontledende zin in werking. Maar àl de wetenschap en àl de cultuur zijn zonder basis als ze niet steunen op een diep zinnelijk

genot, een bijna dierlijk genoegen dat alle bijkomstigheden opzij stelt en de echte waarde van een kunstwerk aanvoelt. Om kort te zijn mogen we dus besluiten dat er eene overeenkomst bestaat tusschen de sexualiteit en het genot, door kleur, vorm en muziek teweeggebracht.

Zelfs kunnen we zoo ver gaan te beweren dat de intensiteit van dit zuiver genieten (afgezien van alle cerebrale geneugten) afhangt van de sensueele mogelijkheden van den genieter, dit is **zijne begeertemogelijkheden.**

b) Het begeeren. Het begeeren is eng met het leven versmolten. Leven we niet in bijna gedurigen staat van begeerte? Begeerte naar beweging en begeerte naar rust, begeerte naar voeding, naar vermaak, naar stilte, naar warmte en dan weer koude enz...

In de orde der begeerten, nu, komt de wensch naar voortplanting van het ras bijna onmiddellijk na de zucht naar voeding en vormt, om zoo te zeggen, den grond van alle hoogere wenschen.

Het is de levensdrang (Schopenhauer) die aan ieder gezond mensch ingeeft volmaakt schoon te vinden het individu, dat het best geschikt is tot de voortplanting.

En zelfs het zoeken naar een ‘canon’, dat bij de Grieken (Phidias) en gedurende de Renaissance (Tiziaan) zooveel belang had, kent geen ander doel dan het vaststellen der proporties van een hiervoor harmonieus gevormd mensch.

Deze ideale mensch zal een evenwicht vertoonen tusschen al zijne lichaamsdeelen, al zijne organen zullen uitstekend werken en normaal ontwikkeld zijn; evenals een pracht-dier is hij eerst en vooral bestemd om het ras te verbeteren en volmaakte nakomelingen te verwekken, die de goden zullen evenaren (Herakles).

Primitieve volkeren en negers overdrijven in hun plastische kunst op caricaturale wijze de voortplantingsorganen: het is eerst en vooral de hoeveelheid en dan de kwaliteit der nakomelingen welke zij op prijs stellen.

Vóór er dus van kunstwerk sprake is, is reeds bij den mensch aanwezig een gansch persoonlijk begrip van een ideaal gevormd individu, en daaraan zal hij de kunstvoortbrengselen toetsen.

Alhoewel dit ideaal wel eenigszins verschilt volgens ras en stam, zal het volledig individu datgene zijn dat het best voldoet aan de genetische eischen.

Wat is nu eigenlijk genetische drang?

Niets anders dan wensch tot voortplanting, dus wensch tot **scheppen.** Evenals het kunstgenot zijn oorsprong neemt in sexueele gronden, zoo staat de kunstdrang zeer dicht bij deze zucht naar scheppen.

Met recht mogen we besluiten dat alle drang naar schepping voortkomt uit de zucht naar voortplanting, die geworteld ligt in de diepste roerselen van ons wezen zelf.

Bij lyrische dichters zullen we bijvoorbeeld algemeen opmerken dat hunne inspiratie het sterkst is gedurende de jaren waar de sexueele behoefte het grootst is, namelijk tusschen 20 en 30, terwijl bij alle plastische kunstenaars gewoonlijk het voortgebrachte van veel minder gehalte is zoodra zij de 60 voorbij zijn. Zeer dikwijls zelfs heeft het niet de minste waarde meer, terwijl integendeel leeraars en wetenschappelijke werkers dàn dikwijls op hun best zijn, daar hun geest schijnt ontdaan van alle beslommeringen. Zelfs kunnen we opmerken dat inspiratie en sexueele overdaad ook zeer dikwijls bij kunstenaars gepaard gaan (Byron, Shelley, Musset, Multatuli), terwijl we een zekere deformatie er van kunnen aanwijzen bij Beethoven, Baudelaire, Maupassant, Van Gogh, Gide, overslaande tot een vorm van scatologie bij Mirabeau, Rabelais, Balzac, Zola...

Nochtans kan worden opgeworpen dat ook schijnbaar zuiver cerebrale kunsten bestaan, namelijk de bouwkunst en de letterkunde.

Maar we hebben hier te doen met hybride vormen, die samenhangen met wetenschappen zooals de meetkunde en de wijsbegeerte, die zich dus ook tot den geest richten.

Het spel der lijnen, het genot der volumen blijft echter altijd zinnelijk, evenals in de woordkunst de klanken hunne muzikale waarde behouden, de woorden eene rythmische beteekenis hebben, welke ten slotte van doorslaand belang zijn in het instinctief genieten van schoonheid. (zie zinlooze gedichten).

Besluit. Aldus denken we te hebben vastgesteld:

1) Dat het genieten van schoonheid en kunst afhangt van sexueele begeertemogelijkheden bij den genieter;
2) Dat de drijfveer tot het scheppen van kunst, dus **inspiratie**,

slechts een deel is van den algemeenen drang naar scheppen, oorspronkelijk den **genetischen drang.**

2. Bepaling.

De inspiratie is eene kortstondige geestdrift, die onweerstaanbaar aanzet tot het scheppen van kunst. Een kunstwerk zal slechts ontstaan wanneer ze uitgewerkt wordt tot kunst en ze zich voordoet bij den kunstenaar, die vertrouwd is met een vormentaal van kunst.

Het is duidelijk, dat de volmaaktheid van dit kunstwerk niet afhangt van de kracht der inspiratie, wel van de vaardigheid in de uitbeelding, door den kunstenaar aan den dag gelegd.

De inspiratie hangt echter niet af van deze vaardigheid. Kunstenaars zullen zeer dikwijls vaststellen dat ze veel meer geïnspireerd waren toen ze jonger en minder hunne kunst meester waren; zelfs hebben we in de laatste 20 jaren kunstscholen zien ontstaan, die onbehendigheid, brutaliteit of onnoozelheid affecteerden om aldus den kunstdrang onmiddellijker uit te drukken en dichter bij het geïnspireerde beeld te blijven (Van Rousseau tot Permeke).

De kunstenaar is echter niet de eenige die door haar beroerd wordt.

a) **Intuitie en inspiratie.** We moeten onmiddellijk het onderscheid maken tusschen inspiratie en intuitie.

De scheikundige die plotseling eene formule ziet projecteeren in zijne verbeelding, de wijsgeer die een volledig systeem in zich voelt bloeien, de geneesheer, die, zonder onderzoek, eene ziekte aanwijst, geven blijk van uitnemende intuitie.

Intuitie en inspiratie hebben dit met elkander gemeen, dat ze kortstondig zijn en **onweerstaanbaar**; echter hebben we slechts inspiratie wanneer er **kunst** voortgebracht wordt (Kritiek van Muller-Freienfels: Psychologie der Kunst. Deel II, Leipzig, 1923; of drang er naar bestaat. Daarbij komt nog dat intuitie zeer wel, Ketulé van Stadonitz-Benrolring) of drang er naar bestaat. Daarbij komt nog dat intuitie zeer wel negatief kan optreden (gevoel dat men zich vergist heeft), terwijl inspiratie immer naar een positief gevolg streeft. Echter kunnen zij zich bij den kunstenaar allebei bijna gelijktijdig voordoen. Inderdaad, indien de inspiratie hem eene samenstelling heeft ingegeven, kan zeer wel de intuitie hem

drijven tot het wegnemen van zekere overtollige of onsmakelijke deelen.

Ieder individu kan deze drijfvaar voelen en vooral ieder ‘schepper’ in den ruimsten zin van het woord. De ingenieur, die eene brug ontwerpt, de meubelmaker die eene kast samenstelt, de pottenbakker die een kanneken draait, kunnen werken onder directen invloed der inspiratie.

Overigens, onze vooroordeelen tegenover kunst van practischen aard zijn nu grootendeels verdwenen; zelfs wordt een voorliefde aan den dag gelegd voor kunst van folkloristischen oorsprong, volkskunst en gebruikkunst, die verre van ‘ohne Interesse’ zijn. We hebben reeds opgemerkt dat de waarde van het voortgebrachte zèlf niet het bewijs is der aanwezigheid van inspiratie.

b) **Inspiratie en spel.** De ongeschoolde mensch kan ze best uiten door het zeer expressief zingen of fluiten van een gedeformeerd lied, de naaister door het samenstellen van een buitensporig kleed, de kloefkapper door het hakken van een hoogst koddigen klomp, de kinderen door het hevig dansen of rythmisch wiegen van hun lichaam. (Kant: Spel der gestalte.) Hun corpus wordt alzoo het meest onmiddellijk instrument om hevigen drang (levensdrang) te uiten en opmerkelijk is het hoe ze rythme en uitdrukking van onbegrepen begeerte aldus met elkander vereenigen.

Vele spelen zijn overigens voor kinderen uitwerking van fantasie, belichaming van droomen en begeerten. Ze doen afstand van hunne persoonlijkheid en acteeren spontaan allerlei rollen: den leeuw, het paard, den koning, den menscheneter.

Het zijn scheppingen, dus een graad van kunst.

Dansers, tooneelspelers, turners en clowns zoeken gestadig naar kunstuiting met behulp van hun lichaam en kunnen evengoed geïnspireerd zijn als andere kunstenaars.

Hierbij past wel hetgeen een befaamd etser en caricaturist eens verklaarde: ‘Had ik niet kunnen teekenen, ik ware allicht clown geworden, om het potsierlijke van het leven te kunnen uitbeelden.’

De drang is er dus. Alleen de uitdrukking verschilt. Bijna bij een ieder kan die zucht tot scheppen bestaan. Soms bepaalt hij zich tot het uitbeelden van een ‘type’, het aannemen van ‘heldhaftige houdingen,’ het uitvoeren van onvoorziene buitensporigheden, die

verbazing en bewondering moeten opwekken (exaltatie der persoonlijkheid).

Beschonken lieden zullen daar bijna altijd naar trachten.

Maar acteurs doen niets anders.

Bij kinderen komt deze drang zeer dikwijls voor en vele pedagogen baten hem uit om uitzonderlijke inspanning te verwekken door de illusie te versterken dat de eene leerling meer vermag dan de andere.

Hoogmoed? Soms. Dikwijls drang naar schepping van iets persoonlijks. En als die drang onweerstaanbaar wordt en willens of onwillens kunst voortbrengt: **inspiratie.**

c) **Het kortstondige.** Door het feit zelf, dat deze toestand zich uitzonderlijk voordoet en door alle kunstenaars aangezien wordt als een gunst der goden, is het duidelijk dat hij van korten duur zal zijn en zooals alle kortstondige toestanden plotseling zal intreden.

De hevigheid der drijfveer kan geen langen duur toelaten en moet de gansche persoonlijkheid overheerschen (Kritiek van Müller-Freienfels, Blz. 150, II - Unpersönlichkeit und Passivität).

Hare zoogezegde ‘onpersoonlijkheid’ is echter geen uitsluitend kenmerk er van.

Inderdaad, alle hevige drijfveeren of aandoeningen overweldigen onzen wil, we staan passief er tegenover.

Zouden ze ons anders beheerschen?

Woede, haat, liefde, smart, melancholie zullen nooit tot uiting komen wanneer onze wil er de baas over blijft. Ze worden slechts hevige drijfveeren als ze ons overwonnen hebben of als we er ons aan overgeven. Hunne overmacht steunt op onze passiviteit.

De weinige weerstand welken kunstenaars gewoonlijk bieden aan driften of drijfveeren komt wellicht juist door hunne gewoonte van onmiddellijke overgave aan hetgeen zelfs maar van verre gelijkt op inspiratie.

d) **Uitwerking.** Deze toestand kan het best vergeleken worden met een soort van **koorts**, die onweerstaanbaar aanzet tot hevig werk onder hooge spanning. De kunstenaar is dan in eene echte vervoering: alles vergeet hij, zelfs eten en drinken, juist omdat hij voelt dat tijdverlies noodlottig kan worden.

Gewoonlijk zal zij slechts intreden voor enkele uren, zoodat

niet meer dan een schets of plan kan ontworpen worden of enkel een deel volledig uitgewerkt. Zeer zelden kan een geheel werk afgemaakt en dit verklaart de ongelijke waarde der verschillende deelen van bijna alle kunstwerken. De technische vaardigheid en het redeneerend verstand moeten de leemten vullen tusschen de opeenvolgende geïnspireerde fragmenten.

Om echter deze onevenwichtigheid te vermijden, zullen de meeste kunstenaars hunne geïnspireerde uren besteden aan het opmaken van ontwerpen, die de basis vormen van later werk.

Bijna nooit zal de uitvoering beantwoorden aan de gloedvolle schets. Slechts bij zeer hoogstaande genieën blijft de voortbrengst immer op gelijke hoogte, tenware ze eene zoodanige snelheid bereiken in de uitvoering, dat ze direct kunnen arbeiden onder den heiligen drang. Rembrandt, Rubens en Van Gogh geven den indruk dikwijls aldus gewerkt te hebben; ook verklaarde Van de Woestijne, echter als een uitzonderlijk feit, dat hij den ‘Boer die sterft’ in één nacht volledig had neergeschreven.

De werklust is dan gewoonlijk zóó groot, dat de kunstenaar zich overdadig inspant en dan ook volledig uitgeput is, na enkele uren koortsachtig scheppen. Aldus is uitgelegd de vrees, die dichters of letterkundigen soms koesteren voor de inspiratie welke bijna als een marteling voorkomt: **niet de toestand zelve** echter, die het genot der schepping medebrengt, wel de hevige afmatting welke er op volgt en soms zenuwstoringen kan veroorzaken. (zie Müller-Freienfels).

Dr MARCEL DERUELLE,
lic. kunstgeschiedenis.
(Slot volgt)

Het Raadsel
Vervolg[1]

Derde bedrijf

Eerste tafereel

In het park. Af en toe maanlicht. Een weinig naar links, een gebogen brugje over een smal water.
De beul komt met Kanim van rechts, waar het paleis staat. Beiden zijn halfdronken.

KANIM
Hier, maat. 'k Heb nog een ei met u te pellen.

BEUL
Eet gij nog eieren na dit fijn banket?

KANIM
Wat staat ge daar voor onzin te vertellen?
Zijt gij bedronken?

BEUL
Ik bedronken? 'k Zet
u dat betaald.

KANIM
Ik wil van u geen centen.
Hier op mijn maag heb ik de complimenten
die gij daar straks verkocht hebt.

BEUL
Lachpartij!
Uw prins heeft het gewonnen. 'k Ben wat blij!
Een heele baas, die prins.

KANIM
Nu hij gaat trouwen

(1) Zie blz. 242 en 289.

met uw prinses, hangt gij den flauwerd uit.
Maar had hij niet gewonnen zulke bruid...

BEUL
had ik zijn kop natuurlijk afgehouwen.

KANIM

(geeft hem een slag)

Daar, schurk!

BEUL
Ik ben gepensionneerd, zooniet
sloeg ik u met zijn zwaard daar in het riet.

KANIM
Uw zwaard? Waar is uw zwaard?

BEUL
Ik ben 't vergeten.
Toen ik van spijs en drank begon te zweeten,
heb ik mijn gordel losgeknoopt. Ik haal 't.

KANIM
Blijf hier.

BEUL
Ik haal 't.

KANIM
Gij hebt genoeg gesmaald
toen gij het droegt. 'k Vergeef u, nu 't daarbinnen
te roesten ligt. Verban het uit uw zinnen;
denk aan den schoonen nacht en aan de maan.
He, dikke drinkebroer, waar komen we aan?

BEUL
Dat is een brug.

KANIM
Dat zie ik wel. Het loover
is hier wel dicht en zwaar. Gaan wij er over?

BEUL
Ik heb hier dikwijls met mijn vrouw gestaan.

KANIM
Met wie? Kwaamt gij hier staan met uw matrone?

BEUL
Ho, lang geleên. Het was toen nog een schoone,
een fijne juf.

KANIM
Een fijne juf?

BEUL
Aldus.
Hier gaven wij elkaar den eersten kus,
die smaakte als 't sap van hemelzoete druiven.
Hier smachtten wij van liefde als jonge duiven.

KANIM
Is 't waar?

BEUL
Hier zwoer ze dat ze als vrouw
mij zalig, dag en nacht, vertroetlen zou.
Ik ween als ik 't herdenk. O tooverlanden
der liefde! Laat me schreien aan uw borst.

KANIM
Geen waterlanders, anders krijgt ge dorst.

BEUL
Ik voel den ouden gloed daarbinnen branden.

KANIM
Pas op. Hier is geen wijn om hem te blusschen.

BEUL
Waar is mijn jeugd; waar zijn haar zoete kussen?

KANIM
Nu krijgt ge slagen op uw dikken rug.

BEUL
Zwijg, moordenaar!

KANIM
Ik hoor wat bij de brug.
Kom, laat ons gaan. Het wordt hier onbescheiden.
'k Zal helpen dragen uw ontroostbaar lijden.

(Zij gaan de brug over.
De Koning met den prins rechts op.)

KONING
Het doet me goed, met u in dezen nacht
te treden. 't Is als had ik u verwacht
gelijk een groot geluk, dat hangt te rijpen
in geurge luchten, waar een gouden licht
in trilt, te hoog opdat ons hand 't zou grijpen.
't Is neergedaald voor mijn ontroerd gezicht.
Een frissche morgen komt mijn ziel doorschijnen,

doch een bedreiging zie 'k op mij gericht.
Dat schoon geluk zal morgen weer verdwijnen.

PRINS
Mijn vorst...

KONING
Spreek verder niet. Uw woord heeft thans
van de ondergaande zon den verren glans;
ik voel u deinzen, kan u niet weerhouên,
en toch naar u, mijn kind, gaat mijn vertrouwen.
Had ik een zoon als gij gehad, een feest
waar heel mijn leven in dit land geweest.
Vaarwel, ik ga ter rust... Kom aan mijn borst.

(Drukt den prins aan zijn hart).

Tot morgen!

PRINS
Wees de nacht u zoet, mijn Vorst!

(Koning in het paleis af).

PRINS

(alleen, gaat mijmerend op de brug)

O leven, diepste tonen van mijn leven,
hoe wilt ge thans zoo innig in mij beven?
Is 't waar, zooals in 't boek der boeken staat geschreven,
dat iedre daad wil komen om haar loon?
Moet ik, die dartel plukte bloemenschoon,
maar die de liefde voor één bloem ontkende,
omdat mijn lust tot iedre bloem zich wendde,
den zin van de eeuwigheid en 't onbekende
gepijnigd zoeken in één enkle kroon?
Waar toeft zij?

(Over de brug gaande, vindt hij den beul en Kanim slapend liggen).

Kerel, wie verzocht u hier?

KANIM
Hij slaapt.

PRINS
Wie zoo?

KANIM
De beul.

PRINS
Toch niet van 't bier
dees reis?

KANIM
Neen, van den wijn in vele soorten.

PRINS
Wek hem.

KANIM
He, beul, word wakker!

BEUL
Laat me slapen.

KANIM

(tot den prins)

Hij 's wat te zwaar dat ik hem op zou rapen.
Toe, beul, uw liefste wijf staat aan de poorten
der stad en roept om u. Sta op! Te wapen!
Zij heeft een stok! Verweer u! Blijf niet gapen!

BEUL
'k Ben moe.

KANIM
Sta op! Wees man! Laat u den baard
niet afdoen! Kom, we halen saam uw zwaard!

(Hij leidt den wankelenden beul vandaar weg).

PRINS

(stil tot Kanim)

Vroeg hij u niets?

KANIM
Wat vragen?

PRINS
Onze herkomst en
mijn naam?

KANIM
Meent gij dat ik mijn plicht niet ken?

(Beiden af).

(Selifa komt gesluierd uit het paleis en blijft aarzelend staan).

PRINS

(haar ontwarend)

Wat vreugd, gij zijt gekomen!

SELIFA
Wist ge niet
dat ik zou komen?

PRINS
Sinds ik u verliet
had ik geen rust. O blijdschap u te ontvangen,
u dicht te weten bij mijn schoon verlangen!
Kom mee!

(Hij brengt haar in 't maanlicht).

Waarom die sluier die ons scheidt,
en mij verbergt de weelde van uw wangen
en van uw oogen al de heerlijkheid?

SELIFA

(weerstand biedend).

Ach, neen, mijn prins, ik voel mij schuw,

PRINS
Niet vreezen.
Ik wil u zien.

SELIFA
Wat geeft u toch dat wezen?

PRINS
Meer dan ik zeggen kan.

(Hij ontbloot haar het gezicht).

Ik ben ontroerd.
Is 't waar, zijt gij van mij, gij die me voert
in tuinen wonderbaar, nog nooit betreden?

SELIFA
Mag ik u minnen, en in mijn gebeden
uw naam vermengen met mijn zoetsten droom?
Ik ben zoo nietig en ik beef van schroom.

PRINS
Laat mij u zoenen.

(Toerandokte is intusschen opgekomen en zich achter een boom verbergend, bespiedt zij den Prins en Selifa).

TOERANDOKTE
Hart, waarom bevangen?... ...
Wat zie ik? Weerloos laat zij zich omprangen,
't gelaat ontbloot? Wat doet gij, Selifa?

SELIFA

(hem zachtjes afwerend en hem aankijkend)

Ik ben bedwelmd. Laat af en schenk gena.
Zijt gij het, prins? Ik kan het niet gelooven.
Waarom dees vreugd, die gij me zult ontrooven?

PRINS
Zij hoort u toe tot in der eeuwigheid.
Hoe kon ik u ontberen, u die zijt
mijn nieuwe wereld, mijn herboren denken?

SELIFA
Hoe wilt ge mij die mooie woorden schenken,
die mij bekoren, maar die toch vergaan?

PRINS
Weet gij dan niet hoe ge in mijn ziel zult staan
met eindelooze glorie? Hoe 'k vol smachten,
daar straks aan tafel, steeds al mijn gedachten
u liet omvangen, die daar vóór me zat;
en hoe ik, jokkend, om uw liefde bad?
Mijn vreugd, 't was alles schijn; inwendig
kreet ik om u, vol pijn en diep ellendig,
om al die menschen die ons scheidden...

SELIFA
Zwijg...
Ik dacht: Waarom ben ik nu droef en hijg
ik van ontsteltenis, van hem verlaten?
Wat laat hij dolen mij langs kille straten?
Ik hou van hem, doch hij bemint me niet...

PRINS
Daar was geen stond, dat mij uw beeld verliet.
Hoe kon ik hopen, dat ge mij zoudt minnen?

SELIFA
Daar sloop een groote droefheid in mijn zinnen.
Ik zei aldoor: Ik hou van hem, ik hou van hem,
maar gij en hoordet 't niet en in uw stem
klonk niets dat tot me kwam... Ik zat verloren.
Toen zei ik: Kan hij mij niet toebehooren,
ik zal hem minnen steeds vol dankbaarheid,
hem zalig loven die me diep kastijdt...

PRINS
Mijn Selifa!

(Hij zoent haar weder).

TOERANDOKTE
Ik ben het, die nu lijd.

SELIFA
Omsluit mij die me hebt gewond;
Omsluit mij die me hulploos vondt;
dat ik niet voel hoe dit vergaat.
Ik sterf zoo gij me nu verlaat...

PRINS
'k Verlaat u nimmer, nimmermeer!

TOERANDOKTE
Dit is geen huichelspel... Steek niet de speer
zoo diep mij in de borst. Gij straft me zeer.

SELIFA
O laat mij altijd bij u blijven! Stoot me
niet van u af. Houd mij bij u of dood me!

PRINS
'k Wil eeuwig, eeuwig bij u zijn, zoet kind!
Mijn liefde is vreugd, die steeds opnieuw begint;
mijn liefde is pijn, bestendig vreezen,
mijn liefde is pijn,
verlangen om heel dicht bij u te zijn.

SELIFA
Mijn schoone prins, hoe kan dit wezen?
Ik word zoo licht, zoo klein, zoo klein...
Wat is het stil, wat is het stil!...
't Is of mijn harte breken wil...

TOERANDOKTE
Hebt gij het mijne niet gebroken?

PRINS
Houd nog een stond die oogen zoet geloken.
De stilte staat te luistren naar ons hart...

SELIFA
Doch morgen is 't voorbij, wordt alles zwart.

PRINS
Nog schooner zal het morgen zijn dan heden!

SELIFA
Komt droom na droom aldus, mijn aangebeden?

TOERANDOKTE
Waar zult gij morgen zijn? O ducht nog heden
mijn wraak!

SELIFA

(na een poos, zich stil losmakend)

Mijn schoone prins, die mij vertroost,
waar voert ge mij, wanneer de morgen roost?
Waar geurt me lavend toe de lentelucht?
Wat naam ontvang ik zoo ik met u vlucht?

PRINS

(een oogenblik verrast)

Het oord waar u het volk zal welkom heeten,
den naam dien ik u feestlijk geven zal,
die zult ge beide morgen weten!

SELIFA
Staat uw paleis op bergvlak of in dal?
Is 't ver van hier?

PRINS
Zeer ver.

SELIFA
Naar Noord of Zuid?

PRINS
Waarom vraagt gij uw prins verleidlijk uit?

SELIFA
Mag ik 't vandaag niet weten?

PRINS
Morgen, kind.

SELIFA
Wat zegt ge kind tot haar die u bemint?
Is zij niet één met u? Mag zij niet kennen
al wat gij kent? Moet ik mij daaraan wennen
dat gij verzwijgt wat gij me niet vertrouwt?

PRINS
Het veiligst wie op eigen zwijgen bouwt!

SELIFA
Ben ik uw eigen niet?

PRINS
Ja toch!

SELIFA
Dan spreken!
Ik zal zoo blijde zijn als ik het hoor.

PRINS
'k Wil wel

SELIFA
Bravo! 'k Geef u een zoen daarvoor.

PRINS
't Is een geheim. Gij zult het niet verbreken.
Beloof.

SELIFA
'k Beloof het.

PRINS
'k Zeg het in uw oor,
opdat het van de blaren niet zou leken.

SELIFA
Ik dank u. O, wat ben ik opgetogen!

PRINS
Ga thans, het wordt zoo laat.

SELIFA
Ik kan niet weg.
'k Ben als gebonden aan uw ziel. O leg
mij in uw arm te slapen, dat uw oogen
mij steeds bezien, terwijl ik zoetjes zeg
mijn eeuwige liefde, totterdood bewogen,

PRINS
Ik houd van u!

SELIFA
Ik houd van u!

PRINS
Goe'n nacht!

SELIFA
Nacht, liefste!

PRINS
Nacht!

(Hij lost haar hand; zij verdwijnt in den nacht; doch reeds is Toerandokte verdwenen).

PRINS

(alleen)

Ik heb 't gedacht.
De mooiste vrouw is steeds een vrouw en 'k weet
- en lach er om - dat zij haar eed vergeet.

(Af).

Tweede tafereel.

In de kamer van Toerandokte. Nacht. Maneschijn.

TOERANDOKTE
Kom hier, ontrouwe, en geef mij rekenschap.
Gij hebt u op de stilte van uw stap
te zeer betrouwd. Gij wildet niet vóór morgen
mij de uitkomst van uw listige daad bezorgen.
Gij wildet heel den nacht alleen zijn met uw vreugd,
herleven duizend maal uw weergaloos geneugt;
gij koestert zoo den droom die in uw ziel ontwaakte,
dat gij van eer en plicht een waardloos goedje maakte!

SELIFA
Prinses, wat heb ik u misdaan? Ik sta
onthutst. Bejegen mij zoo niet. Gena!

TOERANDOKTE
Wat gij me hebt misdaan? Durft gij dat vragen?
Gij uitverkoorne, kind van mijn behagen,
gij die ik steeds in mijn vertrouwen nam,
verraadster onder 't uitzicht van een lam!

SELIFA
Ik heb u niet verraden!

TOERANDOKTE
Hebt ge 't niet?
Hoe kunt ge 't zeggen, mij die u bespied
en afgeluisterd heb?

SELIFA
Gerechtige goden,
hoe kondt ge dat?

TOERANDOKTE
Had ik u niet geboden,
gesluierd hem te lokken in den nacht,
en hebt ge hem in 't maanlicht niet gebracht
de bloem van uw gezicht, den glans der oogen
en 't heerlijk blozen van uw vuurge wang?
Toen gij hem liefde zwoert, was 't spel of logen,
of de openbaring van den schoonsten zang?
Ontaarde, weg! Vuig hebt ge mij bedrogen!

Was dat dienstvaardig zijn? Was dat uw dank?
Schrei niet! Vouw niet de handen! Schijnheilig
gebroed van haat en valschheid, dat zich wreekt.
Doch waan u met uw daad niet al te veilig!
Daar komt een stond die heel uw opzet breekt!

SELIFA

(recht)

Dat was geen opzet. Trouw heeft hij gezworen!

TOERANDOKTE
Een manneneed, verganklijk als de roes,
die smachtend steeg uit steeds gevulden kroes.

SELIFA
Van de eerste ontmoeting wou hij mij behooren!
Hij heeft me lief! Gelijk een hooglied zingt
in mij: Hij heeft me lief! Geen die verdringt
van mij zijn liefde! Boven tijd en menschen
juicht zij en gloort en zal niet slensen!
Hoe was de nacht voor ons zoo innig stil,
zoo vol van waarheid, maar geen gril,
geen ijl begeeren! Zoo 'k hem ging begroeten,
was 't niet om u. Hij wilde mij ontmoeten!

TOERANDOKTE
Zwijg, gij vermoordt me. Wilt ge dat ik stik,
geen bodem zie aan d'afgrond van mijn schrik?
Wilt gij om wat ik was, ten doem mij brengen,
door uw triomf mijn marteling verlengen?
Wat word ik thans? Verpulvert, doodsch en dof,
mijn schoonheid en mijn kunst tot nietig stof?
Wat baat mijn rijkdom en wat baat mijn weten?
'k Ben minder nu dan niets; ik word versmeten,
Waar wilt gij thans dat ik wat vreugde vinde?
'k Wist niets, 'k had niets zoolang ik niet beminde,
en daar ik liefheb en verstooten word,
is 't of ik uit de hoogt gebroken nederstort,
doodarm en totterdood bedroefd.

SELIFA
Ontfermen!
Mijn meesteres, bedaar en staak dit kermen.
Het snijdt me door het hart. 't Vernietigt mij.
Keer tot u zelf en zie hoe 'k om u lij.

TOERANDOKTE
Waarom is deze wreede man voor mij verschenen?
Om me op te sluiten in den doolhof van het weenen,
opdat ik nooit de zilte bronnen zou ontvliên,
waarin ik steeds aldoor zijn haatvol beeld zal zien!

SELIFA
Mijn meesteres! Vergun dat ik dien man niet huwe.
Ik bouw niet mijn geluk ten koste van het uwe;
'k Verzaak het stralend heil dat ik niet vroeg.
Ik heb den droom; 'k heb aan den droom genoeg.

TOERANDOKTE
Ik heb geen droom en als een aalmoes biedt
gij mij de vreugd die noodloos gij verstiet.
Ben ik verslagen, ik versaag nog niet.
Mijn trots, waar is mijn trots? Hoe kondt gij talmen,
terwijl gij mijn vertwijfeling hoordet galmen?
Keert gij na deze kille koorts terug?
Welaan, sta op en houd u stijf en stug.
'k Gelastte u met een boodschap. Dan ter zake.
Geef mij het antwoord, eer de dag ontwake.
Hoe is zijn naam? Zijn herkomst? 'k Luister. Spreek!
Poog niet te veinzen, maar voldoe mij,

SELIFA
'k Smeek
u, meesteres, laat mij 't geheim bewaren.
Het helpt tot niets, zoo ik 't u wil verklaren.
Aanvaard den raad van mijn verkleefdheid thans.
Ootmoedig blijf het antwoord schuldig. Kans
hebt gij dat om uw ootmoed 't lot gaat keeren,
dat hij, nu hij u won, zijn lot zal eeren,
om niet den goeden Vorst, dien hij bemint,
te kwetsen in het wezen van zijn kind.

TOERANDOKTE
Wel mooi gesproken! 'k Buig voor mijn verrader,
dat hij me neemt ter wille van mijn vader,
niet om me zelf, maar om den schijn alleen.
En gij verzint die list, en bloost niet, neen?
Ik koop niet mijn geluk door middelen die manken;

om zulk een poovre gift wil ik het lot niet danken.
'k Leg dit onbreekbaar hoofd maar in den schoot
voor d'eengen meester dien 'k erken - den dood.

SELIFA
Ik huiver, daar de woorden mij verlaten.

TOERANDOKTE
Zijn naam verzoek ik en zijn herkomst. Praten
helpt niet. De nacht neigt al den morgen toe.
Kom aan, verlos u zelf, want gij zijt moe
en haakt naar rust.

SELIFA
Maar zoo ge hebt geluisterd,
dan weet ge, dat een eed mijn lippen kluistert,
dat ik niet spreken mag.

TOERANDOKTE
Te beter is 't!
Dan blijkt het hem, dat ik 't niet van u wist,
daar hij vertrouwend, rekent op uw zwijgen.

SELIFA
Ik vrees voor dit vergrijp mijn straf te krijgen.
O, dring niet verder aan!

TOERANDOKTE
Genoeg! Verkwist
geen woorden. Hij voor wien uw hart ontbrandde,
wie's hij?

SELIFA
Hij's de prins van Samarkande.

TOERANDOKTE
De prins van Samarkande, Karistan!
Prins Karistan! O rijkbegaafde man,
gij die me brengen kondt het hoogst verblijden,
u dien ik hooploos moet vermaledijden,
hoe dikwijls toen 'k vandaag in 't boek der boeken
waarin de vele prinsen staan, bleef zoeken,
heeft niet mijn vinger bij uw naam vertoefd!
O schoone prins, hoe is mijn ziel bedroefd!

(Door smart en liefde verteederd, nadert zij Selifa en spreekt haar als een zuster toe).

Ga heen. Hij wenschte u goeden nacht. Ga rusten.
De bleeke morgen klotst aan verre kusten;
't gelaat der dingen ligt vol heilgen vree;
de witte maan verbloeit van lieverlee;
nu 's alles vroom en goed en maagdlijk zuiver.
Het wordt nog schooner met wat lichtgehuiver.
Ga, vouw uw handen tot den zoeten slaap.
Vaarwel!

(Selifa keert op haar stappen terug, knielt en zoent de handen van de prinses).

Sta recht. Droom van een schoonen knaap,
die u de slapen kranst met madelieven,
en zingt: Mijn kind, ik zal u eeuwig lieven!
Vaarwel! **(Selifa af).**
O vloeit, mijn tranen, vloeit nu vrij!
Geen blijde morgen komt er nog voor mij!
JEF MENNEKENS.
(Slot volgt).

[Twee gedichten]

De Goochelaar

In dronken jongezellenclub geleid,
Had, achter 't masker van zijn podiumlach,
Te midden vuilen praat en spotgelach,
Zijn schaam'le ziel gebeefd van hulp'loosheid.

Hoe hoop'loos werd zijn minste truck verstoord!
De zatte heertjes gekten als om strijd,
En brulden om de dubbelzinnigheid,
Die ze ijv'rig speurden in elk simpel woord.

Laat doolde hij door de avondstraten heen...
En wijl, schuw buigend zijn vaal-bleek gezicht,
Hij dwaalde in 't schreeuwerig reklamelicht
Der stad, met zijn verweerd valiesje alleen,

Rees slepend, met een drankhuismelodij,
Die groeide boven 't stadsrumoeren uit,
In zijn ruïneziel een smartlied, luid,
Doch even kracht'loos als de jazzbandschrei...

Was hij geen straathond, overal te veel?...
In 't kroegkwartier beland, eenzaam en zwak,
Betastte hij het clowngeld in z'n zak
En borg zijn prutsig lijf in een bordeel.

20-III-'33

Lectuur

Vóór het raam, in regennacht,
Helle lantaarn
Op eenzame wacht.

Binnen: de lamp, het boek en ik...
Geen stap,
Geen stem,
Geen radiozang...

Slechts 't monotone klokgetik
En 't gietende water als bladergeruisch,
Waar ik zit
Alleen
In 't driedubbel gevang
Van regen,
Nacht
En huis.

12-VI-'23.
HERMAN DE CAT.

Een groot Joodsch Schrijver: Schalom Asch

Veel te weinig gekend is te onzent ook maar het bestaan van de uitgebreide letterkunde, die sedert ongeveer 1860 in het Yiddish (Joodsch, Ghetto-taal, ontstaan uit een verbinding van Middeleeuwsch Duitsch met Hebreeuwsch en Poolsch) onder de Joden van Oost-Europa is ontstaan, en die door haar hooge litteraire waarde, sterke originaliteit en verbazende innerlijke kracht en ongereptheid, niet minder dan door het groote aantal auteurs, alle belangstelling waard is.

Door de taal, waarin deze auteurs zich uitdrukken, blijven zij natuurlijk tot Joodsch-sprekende middens beperkt. Deze omvatten nu weer niet alle Joden, daar de Westersche Jood het Yiddish misschien als spreektaal, maar niet als schrijftaal kent, tenzij zijn ouders uit het Oosten komen. Over het algemeen echter kan de jonge Joodsche intellectueel, die in Fransch, Duitsch, Engelsch als in eigen taal thuis is, geen Yiddish lezen, en kent hij de Yiddishe, zijn auteurs, als het goed gaat, bij naam. Iedere nieuwigheid van Parijs en laatst ook uit Rusland wordt - sine qua non - verslonden, om toch in Godsnaam maar op de hoogte te zijn. Groote dichters en denkers in het Yiddish blijven onbekend. Daardoor vertoonen zij veel analogie met de Vlaamsche auteurs in België (maar och kom! dit geldt immers een lang vervlogen tijdstip!). Een andere overeenkomst met Vlaamsch heeft het Yiddish inzoover, als het nog niet zoo lang geleden pas ‘gesellschaftsfähig’ verklaard werd. Eeuwenlang heeft het als een veracht ‘jargon’, goed genoeg voor de volksklasse, een karig bestaan gesleten. In de tweede helft der vorige eeuw echter hebben dichters en schrijvers als Mendele Mocher Sforiem, J.L. Perez en Schalom Aleichem (en vóór hen en na hen een heele pleïade van schrijvers) het Yiddish tot een taal gestempeld, die gewrochten van uiverseele waarde wist voort te brengen, en die intusschen zoo uitgebreid en soepel geworden is, dat zij aan alle taalbehoeften van het volksbestaan voldoet.

Terloops weze opgemerkt, dat de taal van het jonge Palestina niet Yiddish, maar Hebreeuwsch is. Door de Zionisten is een sterke beweging voor het Hebreeuwsch ontstaan. Uit den aard der zaak

is de kennis van Hebreeuwsch buiten Palestina nog beperkt. Toch is het reeds terug tot een levende taal geworden, en de roem van den dichter Bialik, die in deze taal gedichten van onvergankelijke schoonheid wist te scheppen, is ook ten onzent doorgedrongen, niet het minst door de aanwezigheid van den dichter zelf in België, enkelen tijd geleden. Bialik is in verschillende Europeesche talen overgedragen. Onder andere heeft hij zelf zijn gedichten in het Yiddish vertaald. De kenners missen echter in deze vertaling de klassieke schoonheid van de oorspronkelijke taal.

Warschau is het centrum der Yiddishe letterkundige bedrijvigheid en der Joodsche pers, voor Europa, terwijl Amerika een eigen groote literatuur en pers bezit. Wanneer de jonge Oost-Joodsche auteur er in gelukt, door de Amerikaansche pers, die invloedrijk en voor een deel zeer goed opgesteld is, opgenomen te worden, beteekent dit zoo iets als de consecratie van Parijs voor onze jonge kunstenaars. Onder de dagbladen zijn de Warschauer 'Hijnt' ('Heden') en 'Moment' de belangrijkste. Buiten uitstekende informatiediensten bieden zij verzorgde politieke overzichten en een ruim overzicht van intellectueele bedrijvigheid in Joodsche en niet-Joodsche middens. Deze bladen worden over de heele wereld gretig door de Joodschsprekende bevolking gelezen. In Amerika is het groote blad 'Toekomst' te noemen. Amerika bezit een groote keus van periodieken, waaronder buitengewoon artistieke uitgaven. Ook hier in België verschijnen enkele Joodsche bladen. Engeland heeft een belangrijke Joodsche pers.

Om op de Oost-Joodsche romanciers terug te komen, waarvan er velen reeds vertaald werden, hun werk geeft vanzelfsprekend een intiemen kijk op Joodsch leven, meestal in het kleine Poolsche stadje, waar dit leven zich in banen van traditie en afzondering heeft ontwikkeld, waarvan wij ons maar moeilijk een voorstelling kunnen maken. Daardoor zijn deze milieu-schilderingen al op zichzelf zeer merkwaardig. De verschillende auteurs bezitten echter meestal een sterke persoonlijke vizie: de één ziet zijn 'Stadje' als weemoedige droomer, zooals Mendele Mocher Sforiem; de andere als fijnzinnig-humoristisch realist, zooals Schalom Aleichem; de derde als moraliseerende volksopbeurder, zooals J.L. Perez, zoodat het tableau een rijke verscheidenheid van belichting verkrijgt. Veelal vindt men dien typisch-Joodschen glimlach van ontgoocheling, dit smartelijke, maar vergevende erkennen van de ware verhoudingen, dien hun scherpe kijk op de eigen gebreken samen met hun diepe liefde voor eigen schoons hun geven. Wij behouden ons voor, op enkele dier auteurs terug te komen.

Hier zouden wij het willen hebben over een schrijver, die meer dan de anderen door zijn universeele richting en door vertalingen zijn weg naar niet-Joodsche middens gevonden heeft. Wij bedoelen Schalom Asch.

Schalom Asch werd op 1 Januari 1880 geboren te Kutno bij Warschau, van door en door vrome ouders, die hun zoon de traditioneele opvoeding in Joodsche wetenschap gaven, welke op driejarigen leeftijd begint. In de wereld van den Talmud leeft hij tot 16 jaar. Dan begint hij in 't geheim naar de verboden ‘profane’ boeken te tasten. Als autodidact eigent hij zich alles toe, wat hij weten moet. 1899 is hij als Hebreeuwsch leeraartje te Warschau en begint in het Hebreeuwsch te schrijven. J.L. Perez, wien hij zijn werk toont, wijst hem op het Yiddish als op zijn ware taal. Asch schrijft onverpoosd, terwijl hij ‘op zijn dichtersch’ aan den kost moet komen. 1904 brengt zijn eerste groot succes: ‘Het Stadje’, een der schoonste werken der Joodsche litteratuur. Achtereenvolgens doet hij verschillende dramatische werken verschijnen, die te Petrograd en te Berlijn opgevoerd worden. Zijn doorslaande drama is ‘De God van Weerwraak’, dat Max Reinhardt te Berlijn ensceneert. 1908 gaat Asch naar Palestina. Bijbelsche motieven komen in zijn oeuvre. Het jaar daarop vertrekt hij naar Amerika, waar nieuwe problemen, onder andere het assimilatie-vraagstuk, hem tot een heele reeks historische en realistische romans inspireeren, en waarin zijn talent zich steeds rijker ontwikkelt. Maar Asch neemt ook deel aan socialen arbeid, zetelt onder meer in het Joodsche Hulpkomiteit. Van 1921 tot 1924 verblijft hij te Warschau. Daarna vestigt hij zich voorgoed te Parijs, waar hij met zijn zeer begaafde vrouw, die volgens zijn eigen oordeel een belangrijk aandeel aan zijn oeuvre heeft, als zeer geziene schrijver verblijft. Een zoon van Asch heeft in Engeland als Engelsch auteur bijval.

Petersburg, Warschau, Moskou.

Een geweldig werk, dat Salom Asch in de rij der groote hedendaagsche schrijvers telt, is zijn steden-triologie: ‘Petersburg, Warschau, Moskou.’ Aan Dostojevsky zelf doet hij daarin denken, en met Thomas Mann, Hauptmann, Wassermann durven wij hem gerust samen noemen. Moest Schalom Asch niet in 't Joodsch schrijven, dan had hij zeker al lang de plaats in de wereldliteratuur ingenomen, die hem toekomt, De Duitsche vertaling echter, waarin wij bovenstaande drie boeken lazen, en die door Siegfried Schmitz werd bezorgd, is uitstekend en ontneemt niets, voor zoover wij daarover kunnen oordeelen, aan de waarde van het originaal.

Deze drie romans zijn grootsche cultuur-tafereelen, die ieder een afgesloten tijdvak behandelen en slechts door de chronologische volgorde der wereldgebeurtenissen met elkaar verband houden. In het boek ‘Moskou’ kunnen wij ons niet voorstellen, hoe ‘Petersburg’ mogelijk was. Alleen de realiteit der Historie is daarvoor waarborg. En toch ook weer: alleen omstandigheden als in ‘Petersburg’ en ‘Warschau’ uitgebeeld hebben ‘Moskou’ tot een werkelijkheid kunnen maken.

PETERSBURG. - Asch stelt in 't midden van het Russische leven kort vóór den wereldoorlog twee Joodsche families, de Halperins en de Mirkins, die, de eene door de schitterende talenten van den rechtsgeleerde Halperin, de andere door 't koopmansgenie van den ouden Mirkin, tot de Russische grootbourgeoisie behooren en het weelderige leven dier kringen leiden. Sachari, Mirkin's eenige zoon, is als assistent bij den beroemden advokaat Halperin werkzaam. Als zoodanig komt hij, die zonder eenige kennis van Jodendom is opgegroeid, voor 't eerst in aanraking met het Joodsche volk, dat de hulp van den grooten Halperin inroept in de veelvuldige nooden waaraan het is blootgesteld. Halperin, hoewel naar buiten geheel geassimileerd, heeft een warm kloppend gevoel voor zijn rasgenooten bewaard, en door zijn schitterend redenaarstalent niet minder dan door zijn groote relaties, die zich tot in hofkringen uitstrekken, redt hij menigen ongelukkigen Jood uit de klauwen van het tsaristisch regime. Maar ook andere onderdrukten, zelfs zij, die tot de meest bevoorrechten schijnen te behooren, komen zijn hulp inroepen, allen, die te lijden hebben onder 't geweld van boven. En Halperin helpt allen met hetzelfde enthousiasme, dat niet ontbloot is van theatraal pathos. Hij is een zoon van Rusland, een vurig patriot, verdediger van het ‘heilige Moedertje Rusland’, hij kent geen ander vaderland, weet van geen verlangen naar een ander dan dit land, dat het zijne is. Met dezelfde gevoelens is Gabriel Haimowitsch Mirkin bezield. De geweldige onderneming, die hij in het leven heeft geroepen, verzorgt geheel Rusland met hout voor den spoorwegbouw, en het is zijn trots en zijn geluk, door zijn organisatorisch genie ‘zijn’ Rusland te dienen en het groot te maken. Niet ter wille van het geld werkt hij als een gigant, leidend het leven van den Russischen grand-seigneur, maar ter wille van de ‘organisatie’, welk begrip voor hem een ideaal vertegenwoordigt.

De volkomen tegenstelling van Mirkin vader is Mirkin zoon, Sachari. Moederloos opgewassen op een der afgelegen vorstelijke bezittingen van zijn vader, is hij terughoudend en schuchter en geheel beheerscht door een verlangen naar moederlijkheid en warmte. Dat hij Jood is, heeft hij laat en met verwondering vernomen. Wat het beteekende, wist hij niet, eer Joodsche ellende hem in de praktijk van den grooten advokaat in Petersburg in al haar schrilheid tegemoet trad. Type van den Russischen intellectueel, is Sachari gedurig ten prooi aan tegenstrijdige overwegingen, die hem bij ieder gebeuren overvallen en zijn doen weifelend en onstandvastig maken. Zijn eerste vernuftige daad is, volgens zijn vader, die met zulken zoon geen raad weet, dat hij verliefd wordt op Nina Solomonowna, de dochter van den advokaat Halperin. Daar een dergelijke verbinding geheel in de bedoeling der wederzijdsche families ligt, wordt zij met vreugde opgenomen. De mondaine Nina kan echter

Sachari maar oppervlakkig bekoren, en met ontzetting wordt hij gewaar, dat hij niet Nina bemint en zoekt, maar wel haar moeder, die hem voor 't eerst die warme, vrouwelijke moederlijkheid betoont, waarnaar hij steeds gehunkerd heeft. Olga Michaïlowna, nog jong, van een rijpe, warmbloeiende schoonheid, met haar witte, moederlijke handen en haar warme stem is het, die hem gevangen neemt. En na wanhopig tegenstreven, pijlend den afgrond waarin hij vergaat, vervalt hij toch aan de bloedzonde, smeekt hij: ‘Moeder, wees mij Moeder, geef mij alles, alles!’ en zij geeft het hem. Nina, kind van ongebreidelde luxe, gaat geheel op in het mondaine leven van Petersburg en zijn geraffineerde onzedelijkheid, waarover zij in haar onbezorgde jeugd als een vlinder heenfladdert. Zij kan niet lang gesteld zijn op den jongen, zwaarmoedigen Sachari, dien zij als een gedurig verwijt voor haar geweten beschouwt, hoewel hij geen enkel berispend woord tegenover haar ooit geuit heeft. Veel meer voelt zij zich aangetrokken tot Sachari's vader, Gabriel Haïmowitsch Mirkin, die haar galant het hof maakt en haar met kostbare geschenken overlaadt. Zijn sterke wil, zijn daadkrachtigheid, zijn mannelijkheid passen veel beter bij haar. En wanneer Sachari, na zijn zinnelooze daad, zijn vader opdracht geeft, de verloving met Nina te verbreken, hetgeen Mirkin als de grootste vernedering van zijn vaderlijken trots en als de daad van een krankzinnige opneemt, eischt Nina als vergoeding, het huwelijk met Sachari's vader.

Bij den advokaat Halperin komen moeders om hulp smeeken voor hunne zonen die, opgesloten in onbekende gevangenissen, het lot wacht, voor politieke misdaden naar de bergwerken van Siberië te worden verbannen. Moeders, vaders, gemeentebestuurders zitten weeklagend of verstomd van smart in de overvolle wachtkamers te wachten naar het woord van den machtigen advokaat, dat hun kinderen, hun gemeenten voor verbanning, uitdrijving, dood kan redden. Aan deze menschen is het verblijf te Petersburg niet toegestaan. Speurhonden zijn steeds op hun spoor, om hen aan te houden en uit te drijven. Zij moeten zich schuil houden, bij geloofsgenooten, die hen uit barmhartigheid en op eigen gevaar af bij zich opnemen. De enkele adressen zulker weldenkenden gaan als een kostbaar geheim van mond tot mond. Zulk een adres is dit van de weduwe Kwasniecowa, die de uitbaatster is van... een ontuchthuis. Zij is een zeer vrome vrouw, die, wanneer haar bedrijf haar tijd laat, Thillim[1] zegt. Dat zij een publiek huis huodt, heeft daar niets mee te maken. Integendeel: soms gaan deze dingen zeer goed met elkaar. Dikwijls lukt het haar, door bemiddeling van haar ‘dames’, die met ‘bezoeken’ van de hoogste heerschappen vereerd

(1) De Psa1lmen.

worden, den een of anderen ongelukkige, die bij haar is komen inwonen, en die geen hoop meer heeft, recht te vinden, op een veel secuurder manier en zeer veel vlugger te helpen. En daar zij, dank dit huis, in de beste verstandhouding leeft met den commissaris van politie, kan zij ongestoord een groot aantal vrome Joden, die zonder toelating met smeekschriften naar Petersburg komen, bij zich opnemen.

In dit huis leert Sachari Mirkin de dappere Rachel Leje kennen, wier zoon wegens politieke ophitsing op het punt staat, naar Siberië getransporteerd te worden. Deze vrouw, die onmiddellijk door haar energiek optreden en haar sterke moederlijkheid Sachari voor zich inneemt, brengt hem de eerste boodschap van den revolutionairen geest, die de onderdrukten tot het afwerpen van het verpletterende juk aanzet. Door haar verkrijgt Sachari kennis van een wereld, wier bestaan hij niet kon vermoeden, en die hem na de verrotting, die hem in zijn eigen wereld overal tegemoet trad en die hemzelf tot bloedschande en zelfmoord (alleen zijn lafheid heeft hem van den laatste weerhouden) heeft gedreven, als een uitkomst en een verlossing, en als de inhoud van een nieuw leven verschijnt.

WARSCHAU. - Sachari heeft den roep van het nieuwe in hem beantwoord. Hij heeft met zijn vader gebroken, heeft van zijn bezit afstand gedaan en is naar Warschau gegaan, om daar het harde, heldhaftige leven der familie Hurwitz rond hun moeder Rachel Leje te deelen. Leeraar Hurwitz is een dier Maskiliem, die in de wetenschap het nieuwe geloof hebben gevonden. In zelfopoffering en harde plichtsbetrachting slijt hij zijn leven, heldhaftig bijgestaan door zijn vrouw, de steeds welgezinde, raad en uitkomst wetende Rachel Leje. Twee idealen staan als polen boven zijn leven: wetenschap en vaderlandsliefde. Maar terwijl hij als volbloed-Pool (een Jood!) streeft naar een vrij en onafhankelijk Polen, werken zijn vrouw en kinderen in 't geheim slechts voor de Revolutie. De oudste zoon is reeds naar Siberië verbannen en voor de familie zoo goed als dood. Dit belet de andere kinderen niet, van hun jongste jaren af, aan de verspreiding der revolutionaire gedachte mee te werken, en Rachel Leje, die haar jongste, den veertienjarigen David, hard berispt, wanneer zij hem op verboden propaganda betrapt, verbergt zelf revolutionaire geschriften in haar kookpannen.

Hier leert Sachari de verschillende stroomingen kennen, die de algemeene onderdrukking heeft voortgebracht. Uit gansch zijn ziel sluit hij zich bij de onderdrukten aan. Maar hij moet ondervinden, dat het niet volstaat, bij hen te **willen** behooren. In zichzelf moet hij den tegenstand bestrijden, die afkomst en opvoeding tegen zijn nieuwe leven inbrengen. En even groot is het verzet van hen, bij wie hij verlangt zich aan te sluiten. Men weigert, in den geboren

bourgeois, die zijn herkomst niet kan loochenen, den broeder te zien, die hij zijn wil. En wanneer hij alles afwerpt wat hem nog aan zijn wereld kon herinneren, wanneer hij, om huns gelijke te zijn, even arm en machteloos daar staat als zijzelf, heeft hij pas voorgoed verkeerd gehandeld. Doordat hij zijn geld, zijn relaties, heeft opgegeven, kan hij hun niet van nut zijn wanneer het noodig ware geweest. Daardoor trekt hij, dilettant, zich weer vijandschap toe.

In Warschau leert Sachari den Joodschen handwerkersstand kennen. Wanneer overal alles machinaal gedreven wordt, moeten de Joodsche arbeiders, die niet in de fabrieken toegelaten zijn, door huiswerk aan den kost zien te komen. De onvoorstelbare ellende, die in deze klasse heerscht, de onbeschrijflijke voorwaarden, waarin deze menschen hun menschonwaardig bestaan slijten, de kunstmatigheid van hun broodwinning, die door iedere vlaag, door de keinste crisis totaal geruineerd wordt, zijn een speciaal product van de ongewettigde wetten, die het leven van het land kanaliseeren. Sachari, die te midden der armsten is gaan wonen en hun ontzettende ellende aan den lijve ondervindt, begrijpt dat het zijn levenstaak zijn moet, dit volk, zijn volk, te helpen.

Maar hier is niet alleen het werk te doen, dat de bevrijding van het proletariaat uit de sociale onrechtvaardigheid ten doel heeft. Zoo ver is het hier niet eens. Deze Joodsche massa is als in een moeras blijven steken. Afgesneden van de wereld, heeft zij geen contact met de menschheid meer. Alleen, vergeten in het moeras, kwijnt zij doodziek weg, lijdt zonder weten van de menschheid ongehoorde kwalen. Moest zij verdwijnen, niemand zou het bemerken, niemand er om geven. Om deze massa bij de werkende, productieve menschheid te kunnen aansluiten, moet zij eerst gezond gemaakt worden.

Mirkin poogt echter tevergeefs, bij den machtigen Joodschen fabrikant te Lodz door te zetten, dat hij Joodsche arbeiders in zijn reuzenfabrieken instelt. En het blijkt dat deze machtige Jood, een Chassid[(2)], voor wien groote handelshuizen in vijf werelddeelen bukken, in zijn eigen fabriek om zijn leven siddert, omdat hij - als Jood - geheel alleen staat en de slaaf van zijn eigen grootsche onderneming is. En een diepe wonde van het Jodendom raakt Mirkin aan, wanneer hij den genialen industrieel toeroept: ‘Een volk heeft tientallen jaren noodig, om een energieke, productieve kracht als de uwe voort te brengen. Wanneer bij andere volkeren een kracht als de uwe aanwezig is, trekt zij de massa's met zich voort, schept zij fabrieken, bouwt zij schepen, stapelt zij de halve natie om, geeft zij duizenden menschen arbeid. Maar wat hebben wij, Joden, aan uwe kracht? Wie onzer geeft zij baat?’

Maar ook de groote massa, het algemeen proletariaat, rammelt

(2) Orthodoxe Oostjood.

tevergeefs aan de poorten van de tsaristische gevangenis. Op 1 Mei wil de geest van vrijheid en eenheid zich machtig uiting verschaffen. Maar geweren zijn sterker dan menschenlichamen, geen enthousiasme is tegen de nagaikas der kozakken opgewassen. Rachel Leje's jongste zoon, een knaap nog, in wien het heilige vuur der menschenliefde onweerhoudbaar laait, valt als slachtoffer van de ijzeren vuist, die genadeloos alle spontane gevoelens meestert. Toch sterft hij blijmoedig, met de liefde voor de menschen ongeschonden in zijn levensblakend hart, want hij heeft een tyran neergeschoten en sterft zelf, opdat de menschen, die na hem komen, zouden gelukkig zijn. En ook Sachari Mirkin verliest zijn geloof in het menschdom niet, al breekt kort daarop de wereldoorlog uit, die alle vrucht van beschaving en moreele verheffing ten ondergang schijnt te doemen. Uit alle duisternis, weet hij, zal de mensch terug den weg naar het licht vinden. Hoezeer ook de weg in zigzag moge verloopen, toch en toch leidt hij naar een doel.

MOSKOU. - De Revolutie heeft gezegevierd, rood blaakt door de straten. De onaantastbare kolos van het Tsarisme ligt ten gronde, vrijheid heerscht. Sachari juicht met allen, die dezen heerlijken tijd mee hebben beleefd. Messiaansche tijden! - Maar wreeder en wreeder dringt zich spoedig de waarheid op: Messiaansche tijden - en geen Messias!

Waar is de heerlijke vrijheid? De overheersching van het volk? Ligt niet weer alle macht in handen van enkelingen, wordt niet weer de wil van het volk gehoond en vertreden? Is niet in de plaats van den persoonlijken Tsar de veel verschrikkelijker anonieme Tsar getreden?

Meedoogenloos gaan Rooden tegen Witten te keer, om de reactie uit te roeien. Bloed vloeit door de straten, broedermoord wordt gepreekt om nieuwe idealen. Maar het resultaat is hetzelfde. En de dulder is ook dezelfde: de arme. Wie geld heeft kan zich redden, wie er geen heeft, is er zoo slecht aan toe als voordien. Idealen hebben zich verwezenlijkt naar de letter, den vorm. Maar wat is er van overgebleven? Hoe zien zij er in werkelijkheid uit? Dit alles, bloed, geweld, namenloos lijden, is noodzakelijk, om wille van het nieuwe, dat komen zal. Maar Sachari's verstand kan niet mee. Op bloed kan men niet bouwen. En wanneer zij tijdelijk zijn brein met hun ideologie overrompelen, komt toch weer zijn ingeboren gevoel in opstand tegen de misdaad, die rondom hem, nu in naam van een nieuwe Godheid, de Revolutie, wordt gepleegd. Uit al zijn kracht, met al zijn liefde heeft Sachari zich aan de beweging gegeven. Hij, de droomer, is een krijgsheld geworden, waar het noodig bleek. Maar steds meer gaat de twijfel aan de gerechtigheid van dit gebeuren, van deze moraal hem wroegen. Hij ziet dezelfde moorddadige methodes van vroeger in dienst van een nieu-

we Godheid toegepast en kan niet gelooven, dat de Hel, waartoe deze wereldverbeteraars de wereld herscheppen, door het doel gewettigd wordt, of dat dit doel op dezen weg benaderd kan worden. Een goed communist, zeggen zijn partijgenooten, schiet met eigen hand zijn anti-communistischen vader dood. Maar Sachari kan den roep van het bloed niet weerstaan, wanneer hij zijn vader, den ouden Gabriel Haimowitsch Mirkin, zich heroïsch in de nieuwe toestanden ziet schikken en zijn opbouwende krachten ook in dienst van de verfoeide afbrekers ziet stellen. Hij herkent de grondgedachte, die aan het levenswerk van den ouden kapitalist ten grondslag ligt: ook in dit werk ligt symbolische kracht, opbouwende, generaties overdurende gedachte, en niet egoïstisch winstbejag alleen. Om zijn levenswerk, de organisatie van zijn machtige ondernemingen, die duizenden menschen bezighouden en het land groot hebben gemaakt, en die nu, in dienst van den Staat gesteld, hem persoonlijk geenerlei voordeel meer kunnen opbrengen, niet ten onder te laten gaan, is de fiere oude Mirkin bereid, onder de meest vernederende omstandigheden deze ondernemingen met zijn geniale geestesgaven verder te besturen, nu onder het bewind van nietsnuttige, boycotteerende, onbevoegde dwazen, die door de gunst der partijleiders in leidende posities gestopt werden. Rusland dient hij, zijn bemind vaderland, en niet degenen, die er de toevallige meesters van zijn geworden. Maar zijn edele waardigheid kan niet lang geduld worden. De kleine schavuiten rond hem laten hem verdwijnen. Sachari, die wanhopige pogingen doet om hem te redden, ziet de transportauto voor de geïmproviseerde gevangenis stoppen en haar motor in gang zetten; het geraas van den motor is bestemd om daarbinnen de salvo's der executie van een troep ‘tegenstrevers’ te verdooven.

Sachari, die, ter dood veroordeeld, reeds zijn eigen graf heeft gedolven en de geweerschoten van het peleton tegen den muur geleund afwacht, wordt toch nog, samen met zijn medegevangenen, door de goedaardige boerin gered, die den soldaten op het laatste oogenblik een vodka-surrogaat en meiden aanbiedt.

Hij ontsnapt met zijn lijdensgenooten over de grens van het nu onafhankelijke Polen, en gaat naar Warschau, naar de familie Hurwitz terug. Rachel Leje is dood. De leeraar heeft zijn ideaal - een vrij en onafhankelijk Polen - in vervulling zien gaan. Droevig glimlacht hij tegen Sachari: ‘Wij hadden het ons toch ietwat anders voorgesteld!’ Maar Helene, de dochter, vindt Sachari in haar armenschool terug, gevend haar rijke hart aan de arme, ontrechte kinderen van arme, ontrechte Joden. En Sachari denkt: ‘Terwijl ik bergen bestormde en werelden dacht te verplaatsen, heeft zij zich hier dag om dag en druppel om druppel uitgegeven.’ En met haar, die zeer lang op hem heeft gewacht, zal hij het afscheidswoord van zijn vader vervullen: opnieuw beginnen.

Meesterlijk laat Asch genietende, arbeidende, worstelende, strijdende menschen voor ons opstaan. Een heele hedendaagsche generatie in haar oneindige schakeeringen trekt aan ons voorbij in plastische werkelijkheid. Buiten de figuur van Sachari, die als typische Russische intellectueel ietwat bleek tegenover de andere volbloedfiguren afsteekt, wordt een overgroot aantal typen uitgebeeld, sommigen voluit, anderen in prachtig-rake schets, belichtend heele maatschappelijke toestanden. Deze menschen ontwikkelen zich voor onze oogen, groeien uit, veranderen van overtuiging na hun overtuiging aan de werkelijkheid getoetst te hebben. Droevig komt het de meesten tot bewustzijn, dat de geïncarneerde ideeën de ideeën niet meer zijn. Halperin, die aan Rusland gelooft, Marek, die aan het communisme gelooft, Hurwitz, die aan het bevrijde Polen gelooft - het zijn evenveel ontgoochelden, wanneer hun idealen verwezenlijkt worden. Het ideaal, waaraan men zich wijdt, verandert onder de handen die het verwezenlijken in zijn tegendeel. Bezigt men de middelen, dan vliedt het doel. En de weg kronkelt voort in 't onbekende...

Ontzagwekkend is hier meer in het bijzonder de lijdensweg van het Joodsche volk onder de verschillende regimes nageteekend. Vervolgd en gemarteld onder de Tsaren. Vervolgd en gemarteld onder de Revolutie. Een prooi voor de Witten. Een prooi voor de Rooden. Zondebok steeds en overal voor allen. Bij wie zij zich ook aansluiten: teruggestooten, verdacht, uitgebuit, vernietigd. Hun rijke gaven in dienst van vreemden, zonder loon, zonder dank. En hen, die aan hun vurig bemind ‘vaderland’ Rusland, in volslagen onkennis van hun Jodendom, al hun krachten in prominente posities hebben gegeven, komt op 't eind van hun loopbaan, wanneer zij de nuttelоosheid van hun levensarbeid hebben ingezien, als een verre, smartelijke, vergeefsche en toch hoopvolle groet de vraag:

‘Wanneer wij dit alles aan Joodsch land, aan Erets-Israel[3] hadden gegeven...’

Het ontzettende van pogroms onder Nikolaj Nikolajewitsch kan men zich niet voorstellen wanneer men deze beschrijving niet gelezen heeft:

‘Ongeveer dertig duizend Joden werden met de bajonetten en geweerkolven uit hun huizen en woningen gejaagd en als vee in goederenwagens samengeperst. Zieken en kraamvrouwen, die hun bedden niet konden verlaten, werden kortaf door de officieren doodgeschoten, om aan hun familieleden “het vluchten te vergemakkelijken”, zooals de menschenslachters lachend zeiden. Als haringen werden de ongelukkigen zonder onderscheid in de wagons geperst, volwassenen en kinderen, gezonden en zieken, zon-

(3) Palestina.

der lucht, zonder eten, zonder drinken, lichaam tegen lichaam, menschfragmenten uit verwrongen ledematen en dooreengeworpen kleedingstukken. Aan haastig onder stoom gezette locomotieven gekoppeld, raasden de wagens met hun ongelukkige lading door velden en bosschen een doel tegemoet, dat niemand kende. Niet de menschen waren gek - de wereld was het: de bloeiende velden, de groene bosschen, die in wilden rondedans rond de zwaar beladen wagens draaiden. Het Joodsche hulpcomiteit deed alles wat in zijn zwakke krachten stond om den nood zoo goed het ging te lenigen. De arme Joodsche bevolking der kleine steden, waar de met menschen volgepropte wagens passeerden, bracht haar laatste beetje eten, schorten vol brood, kannen met gekookt water, kannen met melk aan de stations, en gaf ze de menschelijke fragmenten, die zonderling genoeg, hoewel als doode koopwaar opgestapeld, toch voedsel noodig hadden... Het jammergeroep, dat door de afgesloten wagendeuren heen langs de heele spoorlijn weerklonk, sloeg de Joodsche bevolking dezer kleine plaatsen met ontzetting. Het klonk, als werden de menschen in de wagons als druiven door de massa der eigen lichamen geperst en verpletterd. En uit de deuren en spleten der voorwaarts razende wagens ron bloed en vielen menschelijke ingewanden op de grijze velden van Litauen.

Onvergetelijk bleven voor Mirkin de gezichten der half waanzinnig geworden moeders, die doorheen de tralies der kleine raampjes en de maar nauw geopende deurspleten hun rochelende, stervende kinderen aan de buiten wachtende Joden toereikten. Spoedig braakten de wagons op ieder station het lichaam van een doode uit, die verstikt of zonder menschelijke hulp aan een ziekte bezweken was. De moeders en familieleden gaven vol vertrouwen hun kinderen en dooden aan de vreemde en toch eigen bevolking van onbekende kleine plaatsen over, wanneer de politie het maar - tegen het strenge bevel in - uit menschelijkheid wilde toelaten. Deze armsten der armen, zij hadden ten minste den troost, de hunnen aan broederhanden te hebben toevertrouwd. Het gemeenschapsgevoel, het Joodsche bloed door jaarhonderden van gemeenschappelijk leed ingeënt, ontwaakte weer tot het leven. Het Joodsche bloed werd bloed van één Moeder en stroomde in denzelfden polsslag door alle lichamen. Een zelfde vuur smolt alle Joodsche levens inéén.'

Hier, uit het boek 'Warschau', een brok Joodsch ambachtsleven:

'Als in een middeleeuwsche gevangenis zaten de wevers dag en nacht aan hun weefstoelen geketend. De weefstoelen waren als reusachtige spinnen. Aan het opengespannen "vak" hurkte, als de gevangen vlieg in een spinnenet, een mensch, half-naakt, de behaarde borst ontbloot, bewoog met bloote voeten den heelen dag

de tredplank, liet onophoudelijk het "schipje" met den ingetrokken draad door het "vak" schieten en klopte het weefsel met den "bladslager" recht. Naast de weefstoelen zaten op schemels de jeugdige helpers, meestal minderjarige kinderen, en rolden den draad op. De vrouwen en dochters vlochten de kleurige snoeren voor de "fantazie-weefsels". Den heelen dag brachten menschelijke "paarden" heele ladingen van materiaal aan: veelkleurige schapenwol, garen en katoen. Op dezelfde wagentjes, waarvoor de menschelijke "paarden" gespannen waren, werden uit den hof de klaargekomen, naar olie riekende ruwe weefsels naar de persmachines en de magazijnen gebracht, om van daar uit naar de groote markten van het Russische Imperium verzonden te worden.'

'Op de gele gezichten der handwevers ligt een eeuwige zorg, als was elk hunner een doodsvonnis op den rug geplakt. Steeds meer hooge schouwen verrijzen in de nieuwe wijken, die in de laatste jaren op de wijde vlakte van Lodz zijn ontstaan. Altijd opnieuw brengen de treinen nieuwe onderdeelen van machines voor de mechanische spinnerijen op de spoorstations toe. Maar de machtige schoorsteenen worden niet voor deze Joodsche arbeiders gebouwd, de spin-machines uit staal niet voor hen ingevoerd. Zij zijn voor altijd veroordeeld, aan den houten weefstoel te zitten en samen met hem ten onder te gaan. De oude generatie zegt: "Voor ons, wij zullen nog wel toekomen; wij hebben toch niet meer ver tot het graf!" De jongen, wier leven nog maar pas begonnen is, klampen zich aan emigratie. Zij leggen cent om cent, van den mond afgespaard, voor scheepskaarten opeen, en droomen van weverijen in verre landen.'

Hier het nuttelooze van idealistisch Joodsch theoretiseeren in verband met de 'vaderlandsche aarde':

'Geen offers zijn te zwaar voor deze heerlijke aarde!' riep advocaat Halperin (na van alles beroofd te zijn, en vluchtend voor de bolschewieken, die nu zijn leven bedreigen, naar de Witten, die zijn zoon als Russisch officier onder levensgevaar gaat vervoegen). 'Het slechtste dat wij, Joden, doen konden was, dat wij ons steeds zoo gemakkelijk van onze woonplaatsen lieten verdrijven. Wanneer men ons sloeg, namen wij ons pak op den rug en trokken naar een ander land. Rusland is ons **vaderland**! Hier hebben wij pogroms en vervolgingen doorstaan, wij hebben het land geholpen, het Tsaristische juk te verbreken, en wij zullen het helpen, zich van de Bolschevistische onderdrukking te bevrijden. Wij mogen niet wegloopen, wij moeten samen staan met Ruslands beste kinderen en de vrijheid ten tweede male met ons bloed betalen! Dan zal niemand ons later kunnen verwijten, dat wij pas kwamen toen alles al gedaan was. Wij Joden moeten onze vrijheid veel duurder bekoopen dan alle anderen. Neen, neen, van hier gaan wij nooit meer vandaan! Hier willen wij het lot van alle andere kinderen van di-

land deelen, mag het goed of slecht zijn! Ik ben fier op je, mijn zoon, dat je je bij het leger gaat aansluiten.'

'De advocaat verstomde en keek om. Eén van Ruslands beste kinderen reed recht op hen af. De ruiter droeg een hooge kozakkenmuts, een gescheurde schapenvacht en een geweer, waarvan de loop scherp op de inzittenden van den boerenwagen gericht was.

'Halt! Wie zijn jullie?' Met wellustigen blik nam de kozak zijn slachtoffers op. De advokaat stoof op: 'Hoe kun je het wagen, ons staande te houden? Wij zijn officieren, die het leger van generaal Krassnow gaan vervoegen, om tegen de Bolschevieken te strijden. Dit hier is mijn zoon... hij is vliegenier.'

'Dat zullen we zien! Geef hier je documenten!' De kozak boog voorover, om den advocaat af te tasten. 'Dit zijn onze documenten!' Bliksemsnel had Mischa zijn revolver aan den slaap van den kozak gebracht. 'Wil je ze nog beter leeren kennen, hondenzoon?'

De kozak ontblootte de schitterende tanden in zijn kleurloos gezicht, blies de neusvleugels op en lachte: 'Neem me niet kwalijk, ik dacht dat jullie Joden waren, die voor de Bolschewisten zijn weggeloopen. Allerlei verdacht gespuis stroopt tegenwoordig hier rond. Neem me niet kwalijk!' Daarmee gaf hij zijn paard de sporen en stoof vandaan.'

Zoo ontsnappen deze in Rusland geloovenden aan de 'Rooden,' om onmiddellijk door de 'Witten' een afschuwelijken martelaarsdood te sterven... omdat zij als Joden erkend worden.

Gedurende zijn verblijf onder het Joodsche proletariaat van Warschau heeft Sachari, die deze meer dan alle anderen misdeelde massa bij de werkende, productieve wereld wil aansluiten, met ontzetting waargenomen, dat zij eerst en vooral genezen moet worden. Want deze massa is ziek, doodziek en gedesagregeerd. Haar innerlijk te genezen is het werk, dat eerst en vooral gedaan moet worden. Wie het doet, en waar het gedaan wordt, en volgens welke methodes, daar komt het niet op aan. In Amerika, in Rusland, in Palestina, om 't even. Maar de Joodsche massa moet productief gemaakt worden, om haar daarna bij de groote werkende menschheid te kunnen aansluiten.

Wanneer Sachari onder het communisme kans ziet, zijn grootsche plannen tot saneering van het Joodsche volk te verwezenlijken, denkt hij door een decreet, dat den Joden den kleinhandel ontzegt, en hen daardoor in de fabrieken of aan den veldarbeid zal zetten, zijn doel te bereiken. (Dit is geen verbeelding, maar werkelijkheid. Dit decreet werd door de Soviet-Raden uitgegeven, met het gekende noodlottige gevolg. Zooals trouwens al de karakters en toestanden volkomen aan de realiteit beantwoorden en sommige personages zelfs met namen genoemd kunnen worden, onder andere

de groote Joodsche fabrikant, die geen andere is dan Korn uit Lodz).

'Zooals iedere Russische intellectueel had ook Sachari Mirkin in zijn voorstelling de verlossing van den mensch uit alle knellende boeien met de Revolutie verbonden. Zooals de vrome Joden, die er overtuigd van zijn, dat het na de komst van den Moschiach (Messias) mogelijk zal zijn, over papieren bruggen te gaan, zoo geloofden de Russische intellectueelen er vast en zeker aan, dat op den morgen na de Revolutie de heele wereld van al haar zorgen verlost zou zijn - het brood zou eenvoudig op de boomen groeien! - Onmiddellijk na de October-omwenteling ging Sachari aan de verwezenlijking van zijn groot plan: de omvorming van de Joodsche massa, van het 'Luftgeschäft', waartoe zij door den haat der omgeving zoowel als door de eigen onverschilligheid gedoemd geweest was, tot productieven, scheppenden arbeid. Sachari hield het voor mogelijk, dit door een decreet te verkrijgen - alle Joodsche kraampjes sluiten en alle Joden in de fabrieken of op den akker brengen - met een woord, door een enkelen pennestreek de structuur van heel het Joodsche volk over nacht te veranderen.

'Inderdaad werden ook de Joodsche kraampjes gesloten. Echter het was niet mogelijk, de Joden in de fabrieken toegang te verschaffen of hun grond toe te wijzen. Want het werkelijke leven bleef op den morgen na de Revolutie niet staan, het ging verder zijn onverbiddelijken, langzamen, monotonen gang. Het stond vast als een muur en week niet. De groote plannen voor de regeneratie der Joodsche massa's moesten, gelijk alle andere groote plannen, naar een nevelachtige toekomst verwezen worden. Intusschen deed men, hetgeen geen inspanning kostte en zich door den drang der wetten doordrijven liet: door een edict beroofde men millioenen menschen van hun gewone en redelijke bezigheid. Het oude mechanisme der verdeeling van arbeid en bezit stortte ineen, maar er werd geen nieuw voor in de plaats gezet. Doch het leven vorderde zijn rechten en doorbrak als een wilde stroom den dam der wetten. Over nacht had het decreet een volk van loyale, arbeidzame burgers, die, na al de onderdrukkingen onder het oude regime geleden, hun hoop op de Revolutie gevestigd hadden, tot tegenrevolutionairs en misdadigers gestempeld. Steeds dichter vulden zich de gevangenissen, en zooals met Mirkins eigen volk, handelde men met geheel Rusland.'

Deze Revolutie, die Mirkin eerst met heilige vervoering heeft vervuld, wordt onder de handen van haar verwezenlijkers al meer en meer tot een schrikbeeld, dat alle vroegere verschrikkingen dreigt te overtreffen. Zij moet zich verdedigen tegen talrijke tegenstanders van binnen en buiten en daardoor gebruik maken van de verfoeide middelen van vroeger: geweld en onderdrukking. Aan de blikken van hen, die werkelijk door idealen gedreven worden

onglipt het doel en de weg: in de prachtige studie van den ‘man met het mongolengelaat,’ den gevreesden en geheimzinnigen leider, zien wij twijfel hem bevallen en moedeloos maken. Hij weet niet meer, of de menschheid door een bloedbad heen naar het heil gevoerd kan worden. Maar de ingeslagen richting dwingt hem den weg verder op: door nog onverbiddelijker geweld zal hij de wereld in bloed en gruwel verdrinken, tot rookende puinhoopen slaan, en uit puin pas de nieuwe wereld bouwen. Iedere moraal is geoorloofd, wanneer zij het doel belooft te bereiken. Sachari redeneert met Genosse Ryschkow, een anderen verantwoordelijken leider, over het in dienst nemen van een omkoopbaren schurk:

‘Wat zegt u daar... vroeger was hij een bedrieger, en nu dient hij ons? Dat de duivel hem hale! Wanneer wij hem niet meer noodig hebben en hij schadelijk wordt, zullen wij wel met hem afrekenen, dan stellen wij hem eenvoudig tegen den muur! Maar zoolang hij ons dient en wij hem kunnen gebruiken, wordt hij gespaard. Wat is een mensch? Een worsthuid, die uien met al het mogelijke vullen kan. Waar het op aankomt, is, welke idee hij dient. De mensch zelf is niets, gisteren was hij zoo, vandaag is hij anders. Hoofdzaak: wie dient hij?’ - ‘Neen, een mensch is niet slechts een worsthuid! De mensch vertegenwoordigt ook op zichzelf een absolute waarde. Hij is een heiligdom op zichzelf, een doel op zich zelf!’ riep Mirkin. - ‘Wat, u is anarchist?’ - ‘Ik ben geen anarchist. Ik geloof aan de orde. Maar ik ben de overtuiging toegedaan, dat alles wat wij doen en scheppen om wille van den mensch gebeurt. De mensch is het voornaamste. Om hem te dienen, om hen baat te brengen, wordt het principe geboren, en niet omgekeerd!’ - ‘Dat alles zijn theorieën, en voor theorieën hebben wij geen tijd. Er valt ook verder niet te discuteeren. Er bestaan twee groepen: wij en zij, dat is. zij die vóór den “October” zijn, en zij, die er tegen zijn. En wij verdeelen de menschen in twee groepen: degenen, die de Revolutie dienen, en degenen die haar bestrijden. Heeft uw man zich tot den “October” bekeerd, dan behoort hij bij ons, al was hij de duivel in eigen persoon. De “October” zal hem wei reinwasschen, want het principe verheft den mensch. Wordt hij het principe ontrouw, dan zullen wij handelen. Begrepen?’

De ‘October’, zoo schijnt het Mirkin toe, is op zijn beurt tot een afgodsbeeld geworden, tot een nieuwen Moloch, even vraatgierig als de vroegere. ‘Hij heeft zich verkleed, heeft een roode revolutie-pruik opgezet, om zijn slachtoffers door de kleur te misleiden. De oude methodes om menschenlichamen in zijn gierioen muil te lokken baten niet meer. “Tsar” en “vaderland” zijn afgezaagde begrippen geworden. Daarom heeft de Moloch iets nieuws uitgevonden, het heet: “Revolutie.” En zijn priesters hebben den muil van den Moloch met vlammend roode vlaggen ge-

tooid, zij staan naast hem en lokken de menschen in het bereik van zijn verschrikkelijke tanden... in naam der Revolutie...'

Asch tracht hier het Bolschevisme van binnenuit te begrijuen. Overtuigend is de vervorming van het ideaal - het revolutionaire ideaal onder het Tsarisme - tot het starre dogma van het absolute Bolschevisme - eeuwige tragedie van menschelijk streven! - duidelijk gemaakt. Met groote psychologische fijnheid ontleedt Asch in de besten onder hen deze tragedie, die altijd weer die van Goethe's 'Tooverleerling' is: de mensch verwekt krachten, die hem boven het hoofd groeien en die hij niet meer meesteren kan, en wordt door deze krachten, die zijn product zijn, als een stroohalm in een stortvloed meegesleurd. Dat het boek met dit al tot een groote aanklacht tegen het Bolschewisme wordt, valt te begrijpen. In een ontzettend daglicht wordt ons bijvoorbeeld een staaltje van kinderprostitutie, misschien een der treurigste uitwassen van menschelijke ellende, getoond. Of de door politieke hartstochten meegesleepte vrouw, die tot een alles vergetende hyena wordt en haar 'idealen' met persoonlijke begeerten in een afschuwelijk kluwen ineengestrengelt. Of de prijs, die voor de aanpassing van 'menschelijke rechten voor allen' wordt betaald: steeds moet de ééne helft van de menschheid voor de andere helft betalen. En daar dit niet anders kan, wordt de consequentie getrokken, en zal de bourgeoise helft met bloed het welzijn der andere helft betalen.

Groot is Asch in zijn massa-beschrijvingen. Fabrieken, betoogingen, volksvergaderingen, opstanden zijn tafereelen van buitengewonen opzet.

Ik kan ook niet nalaten een van de lieflijke natuurtooneelen aan te halen, die Asch hier en daar in de drie, met menschelijke passie en menschelijken nood zoo compact gevulde boeken als blijmoedige bloemen vlecht. En dit doe ik met een zekere trots: wij Joden zijn psychologen, dat weet ieder kind nu wel. Maar dat wij Natuur liefhebben, zoo innig en zuiver liefhebben als alle anderen, dat weet ieder kind nog niet. En daarvan mag het zich hier, zooals bij zoovelen onzer dichters, komen overtuigen, zoo in de teer getinte schilderijen van het groen rond de stad, waarin het leven van gras en boom is afgeluisterd, die de inleiding tot elke der drie steden vormen, of hier:

'De ontwakende wereld maakte werkelijk den indruk van een pasgeboren kalf, dat nog onzeker op zijn draaddunne pooten staat. Zij scheen zich den slaap uit de oogen te wrijven en de zachte armen van den nacht niet te kunnen verlaten, waaruit de roodbelichte ochtendhemel haar met ongeduldigen wekroep opschrikte. De reiziger gaf zich met blijmoedig hart over aan den aanblik der goudgele velden, die nog de sporen van den ingehaalden oogst droegen, der groene weiden tusschen de bosschen, der smalle wa-

terwegels en der kleine vijvers, waarin ondanks het najaar, eenden en ganzen lustig rondplasten. Blauw of groen geschilderde vensterluiken, grillig gebeeldhouwde gevels en daken van vredige huisjes, boeren en boerinnen bij den morgenarbeid, roodgeplekte grazende koeien in de weiden, paarden en veulens met geboeide pooten, die verschrikt door de blazende locomotief, met ongeschikte sprongen vluchtten, verlevendigden het tafereel van het landschap, dat in het snelle tempo van den trein voorbijflitste.'

Symbolisch gaat doorheen de drie boeken de grootheid van het Moederschap. Waar Sachari door een sterk gevoel getroffen wordt, is het steeds onder den vorm der Moeder. De Moeder zoekt hij in alle uitingen des levens, als Moeder bemint hij de vrouw tot ziekelijke verdwaling toe, en de Moeder wordt hem ten slotte tot een heilig en bovenaardsch begrip, verwant aan de veelheid der 'Mütter' in het tweede deel van Faust, die de zalige verlossing brengen en haar deelachtig zijn,

Het is te hopen, dat naar aanleiding van het vijfentwintigjarig schrijversjubileum van Asch, een Nederlandsche vertaling mag verschijnen, die dit groote werk ook ten onzent zal doen kennen.

DORA PRYWES-INGBER.

Arbeid, Welvaart en Geluk der Menschheid[1]

Hier is een poging van H.G. Wels om ‘het economisch leven geheel in kaart te brengen,’ een ‘alles omvattend overzicht van het economisch wereldproces’ te leveren, en ‘gezonde, algemeen gangbare opvattingen over arbeid en welvaart’ ingang te doen vinden.

De schrijver onderzoekt hoe de mensch ‘een economisch dier’ werd en kracht en stof leerde benuttigen. Daarna komen voeding en huisvesting aan de beurt, alsmede de organisatie van den arbeid, armen en rijken, de vrouw en de arbeid...

Laten we hier eenige ondertitels opsommen, die wijzen zullen op den rijken en afgewisselden inhoud van het boek: De boer als grondslag der oude orde. - De boer is bezig te verdwijnen (bedoeld wordt: in Sovjet-Rusland). - De straatverlichting. - Gilden en vakvereenigingen. - Medezeggenschap. - De mogelijkheid van een betrekking voor het leven voor iedereen. Resten van gedwongen arbeid en slavernij in de tropen. - Rationalisatie. - De coöperatieve beweging. - Inflatie, deflatie en devalorisatie. - De gouden standaard. - Oorzaken der werelddepressie. - Hoe menschen rijk werden (hier allerlei bijzonderheden over de Rotschilds, Rockefeller, Edison, Ford). - Eenige gevolgen op zedelijk gebied van de traditioneele minderwaardigheid en achterstelling der vrouw. - Is afzonderlijk onderwijs voor de volwassen vrouw gewenscht? (Ja, wordt er geantwoord, want de moderne moeder, als zij 30 of 45 jaar is, heeft niet veel meer te doen en moet een ‘uitweg vinden uit haar levenden dood.’).

Wij vermelden nu nog het hoofdstuk over de regeeringen en hun onderlingen strijd op economisch en militair gebied (hier b.v. douane; Krupp; spionnage; Volkenbond; universeele samenwerking), over de bevolking der wereld, over de ongebruikte energie van den mensch (vrije tijd, reizen, sport...), over de opvoeding

(1) Door H.G. Wells, vertaald door Rob. Limburg; 651 blz., met 12 diagrammen; Antwerpen, De Techniek, Amerikalei, 195; 95 fr. (ook betaalbaar in vier maandelijksche stortingen van 25 fr.).

(waarin o.m. een en ander over encyclopedieën en over universiteiten, die den indruk geven ‘van een krachtig en gezond ontwikkelingsproces, maar toch ook van een verkeerden vorm van aanpassing aan de bestaande nooden en behoeften,’ over de toekomstperspectieven eindelijk, waarbij ‘hoop en moed onmisbaar’ zijn.

De diagrammen in dit mooi verzorgd boek handelen o.a. over de ontwikkeling der spoorwegen, het aantal motorrijtuigen ter wereld, de voedingscapaciteit der voornaamste gebieden, de werkloosheid, de internationale financieele verbindingen, de staatsuitgaven, de oorlogsverliezen, de bevolking der aarde in 1932.

Boekbeschouwing

G. van Nes-Uilkens. - Eerwaarde. Uitg. Van Holkema en Warendorf, N.V., A'dam; (ing. fr. 45,-; geb. fr. 55,-).

De bekende schrijfster van den romancyklus **Duikelaartje - Ingrid - Lichte Vensters**, geeft in dezen nieuwen roman het verhaal van een plattelandsdominee.

Eerwaarde, een ongehuwd predikant, heeft tot standplaats een afgelegen dorp te midden van meren. Hij houdt echter meer van de natuur dan van zijn ambt. Men ziet hem dan ook meer in zijn boot op de meren dan op bezoek bij zijn 'schapen'. Het dorp begrijpt hem niet en hij niet het dorp.

Als hij een dorpskind, dochtertje van een dronkaard, veel in huis haalt en later dit meisje zelfs heelemaal als huisgenoot in zijn woning opneemt, ontwaakt de bekrompen dorpslaster en wrijft hem, den vrijgezel, verkeerde bedoelingen aan. Allerlei kleine feiten versterken de kwaadsprekerij, totdat deze zóó luidruchtig wordt, dat de kerkraad zich met het geval gaat bemoeien. Als de kerkraad zijn waarschuwing in den wind ziet slaan, straft hij onbarmhartig-grof de twee. Eerwaarde houdt op predikant te zijn. Hij verlaat het dorp, om een nieuw leven te beginnen op het redaktiebureau van een provinciale krant. Wietske, het meisje, gaat terug naar een vroegere betrekking in een andere stad. Zoo valt een zuivere vriendschap ten offer aan dorpsche bekrompenheid en zucht tot kwaadsprekerij.

Deze roman groeide dus tot een drama der bekrompenheid uit. Mevr. Van Nes-Uilkens dient geloofd om de sobere uitwerking van dit pakkende gegeven. Het is oen van die echt-Hollandsche romans, zooals er reeds bij tientallen werden geschreven: flink van bouw, zuiver en raak van uitbeelding, sober van taal. 'Eerwaarde' bezit al die hoedanigheden, die van een boek een 'degelijk' boek maken. Maar het bezit ook niets meer.

Eigenaardig toch, dat in Nederland, zoowel als in Engeland, nonconformistische thema's nog steeds een groote bekoring uitoefenen op vele literaire talenten! S.

Ph. Exel. - De Kleinzoon van den Burggraaf. Den Haag, Van Goor Zonen; 160 blz.; ing. fr. 15,-; geb. fr. 27,-.

Dit vervolg op de lotgevallen van Jan Persijn, verschenen in de reeks van boeiende historische avonturenboeken door Ph. Exel, zal onze kinderen weer erg meevallen. Ditmaal worden zij meegenomen naar het Italië van de 13e eeuw, op het oogenblik, dat de strijd tusschen Hohenstaufen en Anjou een hoogtepunt bereikt. Het verhaal besluit met de nederlaag van Konradijn von Hohenstaufen bij Tagliacozzo door Karel van Anjou (1268). De overwonnene werd in Napels onthoofd. De knappe verteller, die de jeugd zeer wel het afschuwelijke van zulke zeden inprent, hadde er wellicht (met het oog op onze Vlaamsche leerlingen) op kunnen duiden, dat Anjou's onderbevelhebber, Robrecht van Bethune, de latere Leeuw van Vlaanderen, zich heftig tegen dien moord verzette.

Bruno Brehm. - Weder Kaiser noch König. 600 blz.; ing. RM. 4.40; geb. RM. 5.80. Munchen, Verlag R. Piper & Co.

De latere historieschrijver zal, dank zij Bruno Brehm, de komende generaties een volledig beeld van de ineenstorting der Habsburgsche monarchie kunnen ophangen. Met de meeste belangstelling leest men het verhaal van de taaie pogingen, door keizer Karel I ingesteld, om zich de Hongaarsche kroon terug op de slapen te drukken, toen hij zich in Oostenrijk zelf beslist onmogelijk moest voelen.

Pakkend vangt het aan met den dood van keizer Frans-Jozef, den laatsten grooten Habsburger, en zijn begrafenis den 3en November 1916. Op dit oogenblik meent prins Sixtus van Bourbon den jongen opvolger tot het afsluiten van een afzonderlijken vrede overhalen te kunnen. Italië echter zet zich schrap en verhindert de uitvoering van deze plannen, door Karel goedgekeurd, en die door Engeland en Frankrijk niet onwelwillend beoordeeld waren. We weten, hoe Clemenceau, ten slotte door Czernin uitgedaagd, dit streven van keizerin Zita en haar familie onweerlegbaar, door het publiceeren van den brief van den keizer, aan de wereld kond maakte. De oorlog wordt verloren; het front opgerold; Tisza vermoord; de monarchie verbrokkeld; haar legers ontbonden; de soldatenraden opgericht; Karel I onttroond.

Spannend volgt dan het relaas van de twee putschen, eigenlijk op touw gezet door de wilskrachtige keizerin Zita, om de Hongaarsche kroon te veroveren. De opstanden mislukken tegenover het vastberaden optreden van admiraal Horthy, den huidigen regent, en van Gömbös, den premier. Een grootsch tafereel vormt het schrijnend onderhoud tusschen Karel en Horthy met Paschen 1921. De tweede en laatste wanhopige poging wordt bloedig onderdrukt in de velden van Buda-Oers, nadat reeds de garnizoenen op den weg van Odenburg naar Budapest zich onder de vanen van den teruggekeerden koning geschaard hadden. Het verraad van generaal Hegedüs zou de legitimisten den genadeslag toebrengen. Na hun gevangenname in het kasteel van graaf Esterhazy, worden keizer en keizerin naar het klooster van Tihany geleid, van waar de Engelsche kanonneerboot Glowworm hen uit Hongarije leiden zal. Karel werd daarop door de Entente op Madeira geïnterneerd, waar hij in 1922 overleed. Hij was geboren in 1887 als oudste zoon van aartshertog Otto. Zijn oom, kroonprins Frans Ferdinand, belastte zich met zijn militaire vorming. In 1911 huwde hij met prinses Zita, dochter van hertog Robert van Bourbon-Parma. Hun eerste kind, de huidige kroonpretendent, aartshertog Otto Frans Jozef, is in 1912 geboren, en bewoont met zijn moeder het kasteel van Steenokkerzeel. Na den moord te Serajevo op Frans Ferdinand werd prins Karel troonopvolger. Het noodlot wilde, dat deze goedhartige mensch boeten moest voor de enorme fouten, bedreven door zijn keizerlijke voorgangers. Het Habsburgsche (van Habichtsburg) huis, waarvan het stamslot gelegen was op den rechteroever van de Aar, in het Zwitsersche kanton Aargau, besteeg in 1273 met Rudolf I den Duitschen troon.

Bruno Brehm is een waarachtig groot schrijver, wiens vertelkunst hoogen lof verdient.

Ir. Dr. E.H.M. Beekman. - Hitler en het Nationaal Socialisme. Vox Romana. Schiedam.

In deze uitstekende brochure wordt ‘Mein Kampf’ een boek vol eigenwaan genoemd, een leidraad voor hen, die 't met het geweten niet al te nauw nemen, dat krioelt van gemeenplaatsen en holle woorden, van tallooze onbewezen beschuldigingen en demagogisch met zorg gekozen scheldwoorden, die het volk overbluffen. Er worden stellingen gelanceerd met een weergalooze zelfverzekerdheid en zonder schijn van argument,

dikwijls zelfs zonder een poging om die ook maar aannemelijk te maken. Het is oppervlakkig, liefdeloos, gevaarlijk. De methode ontleent Hitler aan de socialistische en communistische propaganda. Het doel heiligt de middelen. Marx was in elk geval een groot socioloog en peilde het wezen van het economisch gebeuren in het kapitalistisch tijdperk heel wat dieper dan Hitler, die alle vraagstukken meent te kunnen herleiden tot de nationale, de völkische gedachte, die voor hem een dwang-idee is geworden. Een meer wetenschappelijke studie zou hem verder hebben geleerd, dat het niet de Joden geweest zijn, van waar het kapitalistisch stelsel is uitgegaan.

Een belangrijk en meer dan ooit actueel thema.

Louis Dumur. - Nach Paris! N.V. Delko. Amsterdam. 356 blz.

Als motto plaatste de knappe vertaler Paul Kies op het titelblad van dit meedoogenlooze oorlogsboek de uiting van Hitler in ‘Mein Kampf’: Geen gang mag ons te zwaar zijn, wanneer het eindresultaat slechts de mogelijkheid biedt, onzen grimmigsten hater, Frankrijk, neer te slaan. Wij zijn het eens met Kies, wanneer hij oordeelt, dat de tijd van antioorlogslectuur eerst voorbij is, als het oorlogsgevaar voorbij zal zijn. Het boek van den Zwitserschen auteur, verleden jaar overleden, is subjectief. Toen eenige maanden geleden iemand den heer Goering verweet, dat hij niet objectief was, heeft hij geantwoord: Ik dank God, dat ik dat inderdaad niet ben; ik ben gelukkig subjectief. Hij kan er zich alzoo niet over beklagen, dat de pacifisten dezelfde methode toepassen. Dumur's schrijftrant is ferm en snedig. Hij teekent een overtuigend beeld van de oorlogsrealiteit. Wat bij de lezing allermeest bijblijft is verbijstering. Zware verantwoordelijkheid rust in deze jaren op ieder van ons zonder onderscheid.

Mogen wij den flinken vertaler verzoeken ook de Fransche aardrijkskundige benamingen, voor Vlaamsche steden of rivieren gebruikt, bij een eventueelen herdruk over te zetten? Hij schrijve dus niet meer: Wij arriveerden in het stadje Tongres (i.p.v. Tongeren). Het eerste bataljon was ingekwartierd in Looz (Borgloon). Het Belgisch leger trok zich tot achter de Gette (Gete) terug... en dergelijke.

P. Champion, F. Funck-Brentano, O. Aubry, J. Lucas-Dubreton. - Histoire de France. Paris, Flammarion, 1934. 4 maal 125 blz.; elk deeltje 3.75 fr. Met 32 heliogravuren, talrijke kaarten en chronologische tabellen.

Deze aardige geschiedenis van Frankrijk is de vrucht der samenwerking van vier bekende en reeds beroemde (Funck-Brentano sinds lang natuurlijk) hedendaagsche historici. Elk groot tijdperk werd bestudeerd door den auteur, die er zijn specialiteit van gemaakt heeft. Champion behandelt de Middeleeuwen en de Renaissance, toont aan op welke wijze de Fransche eenheid zich verwezenlijkte. Funck-Brentano, van het Instituut, schildert het karakter der Fransche monarchie van Hendrik IV tot Lodewijk XVI. De Groote Omwenteling en het Keizerrijk worden uitgebeeld door

Octave Aubry, den talentvollen biograaf van Napoleon II. Lucas-Dubreton schetst de periode 1815-1934 meesterlijk en uiterst kleurig. Deze vier Franschen vertellen werkelijk heerlijk. Hoogstbelangrijke studiën zijn die over het rijk van Karel den Groote, over den heiligen Lodewijk en den Honderdjarigen Oorlog. Voortreffelijk verhaald de hoofdstukken ‘Frans I en de Renaissance’, ‘Hendrik II en de triomf van het Heidendom’, benevens de regeering van Catharina de Medicis. Leerrijk de bladzijden over Richelieu en zijn Grijze Eminentie; Mazarin en Lodewijk XIV; den Regent en

Lodewijk XV. De suggestieve beschrijving van de Revolutie, de Robespierre-sche Terreur, en het apogeum van Napoleon getuigen van grondig inzicht in het historisch materiaal. Helder, levendig en persoonlijk verwoord, volgen de gebeurtenissen der laatste 120 jaar, en verzekeren het evenwicht van een mooi geheel.

Leo Denis. - Het leven na den dood. Lumen (Ch. Gaudin), Gulden Vlieslaan, 112, Brussel; 360 blz.; 20,- fr.

Hij, die onpartijdig de waarheid zoekt, en in de zedelijke wereld gezuiverd tracht te dringen, trekt nut uit alle stroomingen, ook uit deze, waarvan L. Denis, na zooveel anderen, de onversaagde heraut wezen wil. Zooals hij stellen we vast, dat de menschheid, geheel opgaande in politieke, industrieele en financieele ondernemingen, haar zedelijke belangen aan het stoffelijk welzijn opoffert; dat het verlangen naar genot, overdaad en rijkdom steeds grooter geworden is; het begrip broederschap meer voorkomt in woorden dan in daden; wanhoop en zelfmoord iederen dag nieuwe slachtoffers maken. De dogmatische godsdiensten voerden tot willekeur en despotisme; het materialisme tot anarchie en nihilisme. Het proefondervindelijk spiritualisme kan, volgens L. Denis, een middel tot verzoening worden, de brug tusschen het metaphysisch spiritualisme en het materialisme. Het komt de taak hervatten en voortzetten, die het Christendom verloren heeft. De causaliteit, aangenomen en gerechtvaardigd, moet ons leiden naar het bewijs der ziel en der godheid...

J.P.

Nieuwe uitgaven.

Van Varior, Nijverheidskaai, 45, Sint-Amandsberg (Postcheck 2961.78):

Cahiers van de Waterkluis, N^{r} 4:
JULIA TULKENS: Krans, 6 gedichten.
L.E. VANBORSEL: Mijn Broeder en Ik, 3 gedichten.
WIM VAN WAAS: De onvatbare Zucht, 8 gedichten.
Samen 14 blz., 6 fr.

Zelfde cahiers, n^{r} 5:
BART VRIJBOS: Het Water rimpelt, novelle; 31 blz.; 6 fr.

Van J. Van Mierlo-Proost, Turnhout:
PEDRO-ANTONIO DE ALARCON: De mooie Molenarin, uit het Spaansch vertaald door JOZEF SIMONS; 2e druk; 145 blz.

Van de uitgeversmaatschappij Enum, Nieuwe Looijersstraat, 47, Amsterdam:

Dr J.C. RULLMANN en Dr J.A. NEDERBRAGT: Kerk en Maatschappij in verleden en heden; beknopt christelijk encyclopaedisch handboek; deel II: maatschappij; afl. 1 (de letter A, volledig); 42 blz. over 2 kolommen, met eenige illustraties.

Van Georg. Westermann, Braunschweig:
FRIEDRICH DUSEL: Deutsche Volkssagen; 242 blz., met 18 één- of meerkleurige platen en 21 houtsneden; 2 M.
Hier werden een honderdtal sagen samengelezen, uit vele streken van Duitschland, en natuurlijk ook bekende, zooals Willem Teil, Lohengrin, Genoveva, de heilige Elisabeth, Lorelei, de Drachenfels, de muizentoren, de rattenvanger van Hameln, het reuzenspeelgoed, allerlei streken van Rübezahl; verder geschiedenisjes van duivels, dwergen, vossen, beren, enz., enz. Het is een zeer verzorgde uitgave, waar elk die jong is en zich jong voelt genoegen in kan vinden.

Bijdragen tot de Esthetica
De inspiratie
Slot[1]

3. Inspiratie bij tijd- en ruimtekunsten.

Het kortstondige der inspiratie zal eene gansch andere uitwerking hebben op de verschillende kunsten. We hebben reeds opgemerkt hoe zij in de beeldende kunsten gewoonlijk een schets verwekt, die voldoende is om het gansche werk te steunen en te bezielen, terwijl zij zich in de dichtkunst verscheidene malen zal moeten voordoen om een gedicht van zekere lengte tot stand te brengen.

Zegt Poe niet in de 'The Philosophy of Composition' dat het werk der dichters gewoonlijk een opeenvolging is van dichterlijke exaltaties, aan elkaar verbonden door gerijmd en gerythmeerd proza?

Van Victor Hugo is ook bekend dat hij bij het opmaken van een gedicht, hier en daar gloedvolle verzen opteekende en de openingen opvulde met (aaneengeflanste) alexandrijnen.

Echter hebben we in de dichtkunst, evenals in de schilderkunst, scholen welke trachten rechtstreeks **het geïnspireerde deel te geven en niets anders.** Paul van Ostayen kleefde deze zienswijze aan.

Volgens de uitwerking der inspiratie op de kunsten moeten we dus de aloude klassificatie behouden, naarvolgens ze zich **in den tijd** of **in de ruimte** voordoen. (Lessing, Dubos, Hegel).

In den tijd: **muziek** en **poëzie.**

In de ruimte: **schilderkunst, beeldhouwkunst** en **architectuur.**

De kunstwerken die zich in den tijd ontwikkelen zijn er onaf-

(1) Zie blz. 337.

scheidbaar van; ze worden er door gedragen; ze bestaan niet op zich zelf, zij ontspinnen zich trapsgewijze en zooals het leven zèlf hebben ze een begin, een ontwikkeling en een einde.

Zij die zich in de ruimte ontwikkelen, hebben een eigen wezenlijkheid; buiten het leven om, hebben ze een individueele, innerlijke gestalte, die eeuwig, onafhankelijk en internationaal is.

Niets komt tusschen ons en deze werkelijkheid.

Inderdaad, ofschoon we geen enkel der geschreven teekens begrijpen die de grot van Altamira versieren, spreken de muurschilderingen onmiddellijk tot onzen schoonheidzin.

a) **Kritiek van Delacroix** (Psychologie de l'Art. Paris, Alcan. 1929). De kritiek dezer indeeling door Delacroix kunnen we niet anders dan zeer vernuftig noemen.

Nochtans schijnt zij gesteund op een bijkomenden factor: het genieten van het kunstwerk. Inderdaad wordt gewezen op de architectuur, die opgewekt wordt in den geest bv. door muziek, (waarom niet het beeld opgewekt door poëzie?) en de verschillende percepties van een **plastisch** kunstwerk, welke zich **in den tijd** voordoen. Onmiddellijk moeten wij hier opmerken, met Müller-Freienfels, dat het genieten niet alleen verschilt volgens den genieter, maar zelfs zich op gansch andere wijze kan voordoen bij denzelfden kunstkenner **op verschillende oogenblikken.**

Het gaat dus niet op, de kunsten te klasseeren volgens de wijze waarop men ze smaken kan. Anderzijds zijn de ‘architectuur der muziek’ en de ‘tijdruimte der percepties’ toch maar woorden. Inderdaad, alles wat maar eenigszins opbouwend ontstaat kan ‘architecturaal’ genoemd worden: alles wat door ons denken gaat kan zich niet anders voordoen, vermits onze gedachten architectonisch op elkaar steunen, onze redeneeringen van eene basis uitgaan en de spits der conclusie trapsgewijze bereiken.

Gansch ons intellectueel leven - intuïtie en inspiratie uitgesloten - is eene architectuur die in den tijd zich opbouwt; dus gebeuren al zijne werkingen in de ruimte **en** in den tijd.

Zullen we daarom besluiten, dat het **wezen** van alles, wat door tusschenkomst van den geest tot ons komt, tijd en ruimte noodig heeft om te bestaan?

Delacroix doet dus verwarring ontstaan tusschen de zaak en de wijze waarop het vervoermiddel: onze hersenen, werkt.

Hoe nu ook de perceptie weze, laten de **plastische of ruimtekunsten** een veel duidelijker en onmiddellijk beeld na bij den genieter; zonder tusschenkomst van het verstand kunnen ze rechtstreeks op de zinnen werken en in de verbeelding duidelijk blijven voortleven.

De **tijdkunsten** echter hebben een of meer vertolkers noodig en om te genieten moet men de taal machtig zijn waarin ze uitgedrukt werden. Dit geldt evengoed voor muziek als voor poëzie.

De **ruimtekunsten** integendeel zijn internationaal en genietbaar voor de gansche gemeenschap zonder inmenging van wat ook.

(Wel kan men hierop aanmerken dat zekere uitheemsche werken 'vreemd' aandoen, doch dit is slechts een kwestie van stijl waarmede we niet vertrouwd zijn).

Eveneens is hun ontstaan bij den kunstenaar direct en ontdaan van alle bijkomstigheden. Inderdaad kan de inspiratie rechtstreeks het volledig beeld in den geest van den schepper opwekken: als in een droom zal ze vóór de fantasie het gansche gewrocht optooveren in al zijn bizonderheden, volledige projectie, waarvan het kunstwerk slechts een copie hoeft te zijn.

Onmiddellijk kan ze aldus een ontwerp in het leven roepen, dat volledig uit het onbewuste is geboren.

b) **Het onbewuste.** Dit ontstaan, nu, is zeer geheimzinnig gebleven en heeft allerlei legenden voortgebracht (muzen), welke eindelijk alle geland zijn op het **onbewuste** en **onder-bewuste.** Zelfs hebben we eene gansche kunst zien ontstaan, welke er naar trachtte dit onbewuste onvervalscht te vertolken. Deze richting echter, welke bijna uitsluitend op een illusie gesteund was, heeft onvoldoende resultaten opgeleverd, juist omdat het vage en onbestendige dat werd voortgebracht, alhoewel het allerlei droomerijen toeliet, toch ten lange laatste ledig en zinloos bleek, voor wie het met een kritisch oog bekeek, wars van alle litteraire invloeden.

Hoe moeten we ons het ontstaan voorstellen der beelden, door de inspiratie in de fantasie voortgebracht?

Vergeten we niet dat we hier te doen hebben met een kunstenaarsbrein, dat zich gewoonlijk plastisch uitdrukt, door middel van eene bepaalde vormentaal.

Indien dus een kunstenaar gewoonlijk plastisch denkt, is het dan niet natuurlijk, dat, in oogenblikken van geestdrift of exaltatie, hij zijne gevoelens of gedachten rechtstreeks zal uiten in den vorm, waarmede hij vertrouwd is en welken hij dagelijks gebruikt?

Het komt zeer dikwijls voor, dat een kunstenaar, die in gewonen omgang zwijgzaam en in zich zelf gekeerd is, op kwistige, uitbundige wijze zich in zijne kunst uit, hetgeen bewijst dat deze vormentaal, als uitdrukkingstuig, hem dichter bij de hand ligt dan die welke algemeen gebruikt wordt.

Overigens steunen de opgewekte vormen gewoonlijk op de herinnering - of ingeslapen herinnering - en hunne incoherentie is dikwijls het gevolg van onverwachte combinaties, waarvan de willekeur slechts van dezelfde orde is als een gewoon stijlfiguur: een gouden berg. Daarbij komt nog dat de imaginatie niet logisch werkt, niet met deducties, wel met sprongen, zoodat het genoeg is de overgangen uit te schakelen tusschen verschillende voorstellingen om te komen tot onthutsende uitslagen. Nogmaals worde hier herinnerd aan bepaalde letterkundige richtingen, zooals het dadaïsme, waarvan de leus was: **dichter bij het onbewuste, d.i. de inspiratie** en die dit procédé regelmatig gebruikten.

c) **Tijdkunsten.** Voor wat nu de kunsten betreft, die zich in den tijd ontwikkelen, kan de inspiratie niet zoo totaal zijn: ze kan slechts enkele verzen plots opwekken, rythmen in het leven roepen of thema's ontwerpen, die het ruggemerg zullen vormen van het kunstwerk. Terwijl nu bij de ruimtekunsten de uitvoering van bijkomstige waarde is, heeft ze bij de tijdkunsten een buitengewoon belang. Hier, inderdaad, is de uitwerking overwegend, juist omdat de inspiratie middellijker werkt.

Vele dichters en musici dragen notaboekjes bij zich, waarvan de krabbels véél later werk moeten voortbrengen. Echter hebben deze krabbels niet dezelfde waarde als de schetsen van schilders en beeldhouwers, die de essentie van het kunstwerk geven. Indien rede en stijl, figuren en geest niet worden aangewend, dan zijn deze motieven waardeloos.

De mislukking der decadenten, welke trachten de inspiratie direct op papier te brengen zonder tusschenkomst der noodzakelijke factoren, is er het klaarste bewijs van, vermits deze kunst

inderdaad zelden verstaanbaar is, daar de inspiratie noodzakelijkerwijze uiterst subjectief en voor een ieder, buiten den auteur, volledig hermetisch is.

Wel kan een zeker genoegen gesmaakt worden door het persoonlijk brodeeren op de aangeboden motieven, maar dan komt de grootste geneugte niet van den voortbrenger, maar van den genieter en gaat gelijken op het plezier dat men beleeft aan het ontcijferen van rebu's en puzzles.

Indien dus de inspiratie bij alle kunsten op gelijke wijze werkt: opwekken van **vluchtige beelden,** uitdrukking van gedachten, gevoelens en geestestoestanden door **hevig verlichte, kortstondige projecties,** is ze **direct** dienstbaar en bruikbaar voor de plastische kunsten, welke rechtstreeks op haar teruggaan.

De tijdkunsten integendeel kunnen de inspiratie slechts als fragmentarische gegevens gebruiken, moeten haar verwerken en verteren en op menigvuldige verschijningen azen.

4. Het opwekken der inspiratie.

Een kunstenaar is een schepper, die in zich zelf alle kunstelementen zijner schepping moet vinden. Gansch zijne werkzaamheid is een putten uit één en dezelfde bron: zijne imaginatie, die schept en zijne zenuwen, die transposeeren, uitdrukken, verwezenlijken. Hij mag zich zelf dus niet te kwistig uitputten: hij moet denken aan het toekomstige werk en, terwijl hij den voorraad gebruikt die voorhanden is, ook reserven laten voor morgen.

Daarom ook moet hij zijn eigen waarde kennen, zijn mogelijkheden en den modus zijner bedrijvigheid.

Hij zal gedreven zijn tot het bestudeeren van zich zelf, en zorgvuldig nagaan hoe hij voortbrengt wat waarde heeft en in welken toestand hij het best en gemakkelijkst schept.

Wat is nu de voornaamste preoccupatie van den kunstenaar? Het **ontstaan** der inspiratie.

Bewust of onbewust zal hij dus zoo nauwkeurig mogelijk nagaan wanneer ze zich voordoet en welke toestand het best geschikt is tot hare geboorte. Natuurlijk moeten alle storende elementen vermeden worden: lawaai, spijzen of dranken die hem

zenuwachtig of slaperig maken, onsympathieke kleuren, dieren of menschen.

Alzoo worden soms echte phobies geboren voor bepaalde kleuren-combinaties, zekere muziek (draaiorgels) of afstootende dieren (spinnen, muizen, vliegen). Deze phobies kunnen ontaarden in een bijgeloovige aversie. (Zeker heeft de novelle van Poe 'The Cat' geen anderen oorsprong).

Maar niet alleen zullen alle onvoordeelige elementen geweerd worden, ook op **positieve** wijze zal op alle manieren getracht worden naar het verwekken van den harmonieuzen toestand welke voordeelig is tot het wekken der inspiratie.

Daartoe kan hij twee soorten van actieve opwekkende middelen gebruiken:

1) van psychischen aard.
2) van physischen aard.

a) **Psychische factoren.** Deze factoren moeten vooral de verbeelding treffen: zij moeten zelfs een bepaalde auto-suggestie voortbrengen, die de veer zal loslaten welke de inspiratie tegenhoudt; want alhoewel hun eerste optreden gansch toevallig was, lieten ze zulk een klaren indruk na, dat ze geassocieerd werden met den scheppenstoestand zelf en er een noodzakelijk deel van schenen uit te maken.

Van bijkomstig element worden ze hoofdzaak en er is nu slechts één stap te doen om ze als oorzaak te beschouwen. Zij verschillen van kunstenaar tot kunstenaar.

Bekende voorbeelden zijn:

Schiller, die van den geur van rotte, gistende appelen hield, omdat hij zijne eerste werken schreef op een zolder waar ze voorhanden waren;

Buffon, die slechts met gemak zijne perioden vond, als hij in staatsiekleedij schreef;

Mallarmé, die in de muziek een ware drijfveer zocht welke hem een gansche week inspireerde. Regelmatig ging hij dan ook naar concerten luisteren;

Balzac, die slechts bij kaarslicht kon werken en zelfs in vollen dag de blinden deed sluiten;

Baudelaire, welke zich met katten omringde;

Wagner, welke zijne werkkamer zoodanig met reukwerk vervulde, dat ze weken na zijn vertrek nog gansch geparfumeerd was;

Debussy, welke eene porseleinen padde niet missen kon (Arkel);

D'Annunzio, die op al zijn reizen dezelfde tapijten meedroeg om er zijne werkkamer mede te behangen;

Maurice Dekobra, die slechts op reis geïnspireerd is en zijne werkkamer te Parijs heeft doen inrichten als eene kajuit van een transatlantieker.

Al deze middelen hebben een dubbel doel: het **scheppen van een bepaalde, uitzonderlijke atmosfeer,** maar ook het sterk **aansporen der verbeelding.** Muziek, reukwerk, gekleurde tapijten geven juist gecombineerde, afwisselende indrukken van dezelfde orde: de imaginatie werkt, beelden worden opgewekt, een eindeloos ‘brodeeren’ kan beginnen.

Iedereen kent inderdaad de langdurige droomerijen die een behangpapier kan ingeven aan wie bedlegerig is, den sterken indruk welken parfumerie rechtstreeks op het geheugen maakt, terwijl muziek bij een ieder allerlei tafereelen en beelden opwekt.

In werkelijkheid heeft het reizen denzelfden invloed: afwisselende landschappen, onbekende lieden, talen en milieu's, roepen allerlei correspondeerende indrukken en gedachten op, welke een hooge cerebrale exaltatie kunnen teweegbrengen, in de hand gewerkt door dien welbekenden indruk van bevrijding en verlichting, welke den geest een spoorslag geven kan.

Van gansch anderen aard is het werken op vastgestelde uren, in bepaalde kleeren, bij speciaal licht: de kunstenaar tracht een gewoonte aan te kweeken, door eene bepaalde atmospheer denzelfden psychischen toestand op te wekken, welke de inspiratie eens bevorderde.

Vele letterkundigen werken alzoo bij voorkeur 's nachts, niet alleen omdat ze dan afgezonderd zijn en genieten van de grootst mogelijke stilte, maar ook omdat dán hun geest, opgewekt en geprikkeld door de opgedane indrukken, veel sneller en sterker werkt.

In dit kader past misschien wel het procédé van Rodin, welke het model deed evolueeren in zijne werkplaats naar goeddunken

en altijd maar door snelle schetsen er naar teekende. Is het gewaagd te veronderstellen, dat hij, door het gevolg: snelle schetsen, de oorzaak: de inspiratie, trachtte op te wekken?

b) **Physische middelen.** Van gansch anderen aard zijn die middelen welke direct op het lichaam en vooral op het zenuwstelsel werken. Zooals voor elke krachtinspanning zullen regelmatige rust en dieet, bestaande uit de geliefkoosde spijzen, aangewend worden. Fosforhoudende gerechten vooral, die de hersenen voeden, zijn noodzakelijk (vleesch, visch, noten enz.).

Ook voedende dranken, zonder overdaad gebruikt, kunnen den geest opwekken: koffie, wijn, champagne vooral.

Warme doeken rond de slapen, alsook het gebruik van eene haren muts kunnen, door aanvoer van bloed in de hersenen, hunne werking versterken. Wij kennen allen de anecdote over den schrijver, welke bij voorkeur te bed arbeidde met zijn broek rond de slapen gewonden. Deze middelen, echter, die, op redelijke wijze gebruikt, de cerebrale functies kunnen aanwakkeren, maken al te snel plaats voor gevaarlijker procédés.

Het gematigd gebruik van tabak en koffie slaat over naar overdrijving, zooals bij Verlaine; sterke dranken werden overdadig aangewend door Poe, Baudelaire, Burns, Schubert, De Musset enz...

Het organisme echter verdraagt slecht het vergif en, na een twijfelachtig en uitzonderlijk resultaat, moet de dosis immer vergroot worden, moeten immer sterker gealcoholiseerde dranken gebruikt, en neemt de kunstenaar zijn toevlucht tot verdoovende middelen, wier tijdelijke excitatie gevolgd is door slaperigheid en stompheid van geest.

Van dien aard zijn: opium, haschisch, heroïne, ether, morphine en cocaïne.

Baudelaire rookte haschisch, Quincey en Loti opium, Maupassant gebruikte ether.

De beelden, echter, welke aldus opgewekt werden zijn onsamenhangend en vluchtig; de kunstenaar geniet slechts korte stonden van geestesvrijheid en weldra gaat gansch zijn geest te loor, volledig door het vergif ondermijnd, en wordt totaal krachteloos.

Aldus hebben we geniale kunstenaars zien verzinken in complete onvruchtbaarheid en eindelijk in kindschheid en waanzin (Maupassant, Dostojevski, Nietzsche).

Slechts de psychische middelen hebben dus een langdurig en opwekkend resultaat. Nochtans is het te vreezen dat ze geene werking meer hebben zullen, zoodra de gewoonte er van volledig is. De aanpassing kan hier ook neutraliseerend werken.

c) **De kunstenaar, een normaal individu.** Waanzin bij den kunstenaar wordt al te gemakkelijk uitgelegd door de bewering dat het genie dicht staat bij de krankzinnigheid en er slechts weinig noodig is om het eene in het andere te doen overslaan.

Te veel kunstenaars hebben echter door hun evenwichtig en harmonieus leven bewezen dat dusdanige bewering te veel veralgemeend is (Rubens, Goethe. Tizian, Rembrandt).

Anderzijds kan echter niet aangenomen worden dat de geniale mensch normaal is, vermits hij toch eene uitzondering is.

Inderdaad, een kunstenaar is een schepper in een en dezelfde richting; gansch zijne bedrijvigheid steunt soms op één enkel zintuig (gezicht, gehoor). Dit zintuig moet dus ook op abnormale wijze ontwikkeld zijn (ce n'est qu'un oeil, mais quel oeil!) of liever, het moet op overweldigende wijze het individu beheerschen; gansch zijn psychisch leven zal er aan ondergeschikt zijn en zal uitgedrukt worden door middelen, welke uitsluitend dit zintuig aanbelangen.

Wells toont ons kunstenaars welke uitsluitend oor of oog zijn, maar hebben wij allen niet schilders of musici zien in vervoering geraken, of de diepste smart toonen, voor hetgeen den normalen mensch maar heel matig beroerde?

Maar wat dan gezegd van den lyrischen dichter, wiens grenzenloos egotisme boeken en boeken vult en van den letterkundige, wiens zucht tot verhalen en ontembare praatziekte hem drijven tot het onophoudend vóórtooveren van denkbeeldige wezens en toestanden? (La Tarentule de s'exprimer - De Monterland).

Neen, een kunstenaar is **niet** een normaal mensch, maar een **absoluut normaal** individu **zal nooit** een kunstenaar worden!

Het werken in eene enkele richting, het gestadig benuttigen van één en hetzelfde zintuig, het immer nagaan van zijne persoonlijke reacties, maken van den kunstenaar dikwijls **een zeer eenzijdig**

mensch. Maar de zenuwachtige spanning waarin hij verkeert, de hooge inspanning welke hij van zijn zenuwstel vraagt, zijne buitensporige eischen er aan, stellen het op een erge proef. Als een boom moet hij gebouwd zijn om er aan te kunnen weerstaan; al te dikwijls echter was zijn begin moeilijk, zijne jeugd kende benarde omstandigheden, zijn lichamelijke weerstand is beperkt. Vaststaande gedachten, ('idées fixes') maken zich van hem meester, zijn ondermijnd zenuwstel weerstaat moeilijk aan de neurasthenie; phobies en kuren ontwikkelen zich en ontaarden in vervolgingswaanzin (Maupassant, Van Gogh, Nietzsche).

Flaubert, Hoffman en Taine beschrijven zelf, hoe zij leven met hunne uitgedachte personages, welke echter van een oogenblik van zwakheid gebruik kunnen maken om hen gansch te overmeesteren (Pirandello).

Waanzin en genie hebben dus niet meer verband met elkaar dan genie en tering. Alleen dient vastgesteld dat het hevig cerebraal werk. vooral onder stuwkracht der inspiratie, het koortsachtig scheppen, tegen alle reden in, hevige vermoeienis teweegbrengen en het verstand alzoo volledig kunnen ondermijnen.

5. Het wezen der inspiratie.

Als men het wezen der inspiratie wil bepalen, komen onmiddellijk twee hypothesen op het voorplan.

a) **De Roes:** hier wordt ze voorgesteld als een dronkenschap, een wilde bezieling, die onweerstaanbaar en onverklaarbaar is.

De kunstenaar voelt den adem der muzen, hij levert er zich aan over zonder beperking, hij wordt bezield door eene heilige, geheimzinnige kracht zooals de Oostersche Derwichen.

Gansch zijne persoonlijkheid wordt opgelost: als in een droom laat hij zich door den scheppingsdrang meevoeren en het voortgebrachte kunstwerk is van goddelijken oorsprong.

De kunstenaar is dan slechts het werktuig in de hand der scheppende godin: hij ondergaat, en lijdelijk brengt hij voort, wat hem geboden wordt.

Deze **romantische** karakteriseering bepaalt zich echter al te zeer tot de uitwendige werking der inspiratie; op dichterlijke wijze

schuift ze den kunstenaar gansch op het tweede plan, zoodat zijn deel in het kunstwerk van gansch ondergeschikt belang wordt.

b) **De Harmonie.** Hier tegenover staat de **klassicistische** bepaling. De inspiratie is niets anders dan de volledige, harmonieuse samenwerking van alle faculteiten van het brein. In perfect evenwicht schept de kunstenaar, volledig beheerschend zijne activiteit. Slechts de rede (la Raison) is in werking. Koel en wetend waar hij heen wil, wordt zijne schepping een zuiver cerebraal iets, dat zich ook enkel tot de rede zal wenden om begrepen en bewonderd te worden. Het kunstwerk ontstaat als de oplossing van een mathematisch problema: de kunstenaar wikt en weegt, kiest en schikt, niets wordt aan het toeval overgelaten, alles is bepaald en vastgesteld, hij domineert zich zelf en de stof.

Müller-Freienfels, waarschijnlijk onder den invloed der neoklassicistische richting die zich in de letterkunde voordoet (Paul Valery - Variété - I. L'enthousiasme n'est pas un état d'âme d'écrivain), kleeft deze zienswijze gedeeltelijk aan, waar hij verklaart, dat de inspiratie slechts een verhooging is van het gewoon gedachten-proces.

Maar deze bepaling heeft hetzelfde nadeel als de voorgaande: zij tracht niet **het wezen zelf** der inspiratie te benaderen, vermits ze neerkomt op eene negatieve vaststelling: de inspiratie is **niets meer** dan...

Stuit het ook niet tegen de borst de kunst te zien verlagen tot eene industrie, waar fantasie, gevoel en toevalligheid niet de kleinste rol spelen? Het hart heeft geene plaats in deze kunst.

Door hevige reactie tegen de gevoelsovertolligheid weert ze alle beweging van het gemoed en wat ze wint aan rede, verliest ze aan werkelijkheid. Nochtans hebben we alle kunst, die gesteund was op zuivere theorie, zien verdorren in levenlooze formules.

Immers alle abstractie is dood, alle regel is in tegenspraak met het leven.

BESLUIT - Cerebrale Exaltatie. Tusschen beide uitersten is moeilijk te kiezen; het zijn tot het toppunt gedreven theoretische gegevens. Hoe nu ook de uitwerkingen zijn van de inspiratie: roes of koude berekening, kunnen zij toch teruggaan op een zelfden

toestand van den kunstenaar, die deze uit, volgens zijn artistieke overtuiging.

Welke zal nu die toestand zijn?

Ontegensprekelijk is het een **psychische** toestand.

Het is een **abnormale** toestand, vermits alle kunstenaars hem wenschen en zoeken, en overgelukkig zijn als hij zich voordoet.

Zijn voornaamste kenmerk is de **exaltatie,** die aan het individu toelaat op zeer korten tijd zijne volle maat te geven.

Het is eene **vermenigvuldiging der mogelijkheden** van den kunstenaar, die om zoo te zeggen de essentie van zijn wezen en de ziel van zijn kunstzin uit.

Gewoonlijk wordt die abnormale toestand voorafgegaan door eene periode van incubatie, die den vorm aanneemt van een **excitatie** der verbeelding.

Noch roes, noch harmonie dus, **is de inspiratie eene excitatie of prikkeling, die eindelijk de exaltatie of uiterste krachtinspanning voortbrengt aller imaginatieve en creatieve centra, ze zoodanig coördonneert en aanspoort, dat, op enkele oogenblikken, 's kunstenaars mogelijkheden vertienvoudigd worden** en de essentie van het kunstwerk te voorschijn springt in zijn brein.

Dr. MARCEL DERUELLE
lic. kunstgeschiedenis.
Gent, 1930.

Het Raadsel
Slot[1]

Vierde bedrijf

Een zaal in het paleis.

TOERANDOKTE
Gij zult den dienst van beul niet meer vervullen.

BEUL
Ja, ja, mijn zwaard dat gooi ik bij de bullen.

TOERANDOKTE
Zoo heb ik 't niet beschikt. Gij gaat naar 't bosch,
maakt een voor een de glazen kasten los,
verwijdert metselwerk en glas en staven,
en zult de hoofden in een kist begraven.
De graven zult ge delven met het zwaard.

BEUL
Een spa waar' beter.

TOERANDOKTE
Woel er mee in de aard,
dat gij het zuivert van het bloed.

BEUL
Geen vlekken
zijn op het staal. 't Zou mij tot oneer strekken.
Ik poetste 't goed.

TOERANDOKTE
Niet goed genoeg voor mij.
Begraaf de hoofden en het zwaard er bij,
dat ik het nooit weer zie.

(1) Zie blz. 242, 289 en 345.

BEUL
Het zal geschieden.

TOERANDOKTE
Gij zult dan spitten en het onkruid wieden
in onze velden, vruchten winnen voor
ons volk. Verstaan?

BEUL
Uw dienaar.

(Toerandokte af).

Slaap ik? Hoor
ik goed? Ben ik aan 't droomen? 'k Schud me wakker.
Moet ik, de beul, gaan ploetren op den akker?
Erbarm u mijner! Red mij! Ik verloor
mijn geestvermogens.

KANIM

(die intusschen opgekomen is)

Rustig, oude makker!
Zijt gij niet wel? Vanwaar dit groot verdriet?

BEUL
'k Verga van schaamte. 'k Lig in discrediet.
Ik moet mij af gaan beulen, moet gaan boeren
en rieken naar den mest.

KANIM
Ei, wat toeren
zijn dat? Wie wil dat zoo?

BEUL
Wel, de prinses.

KANIM
Ha ha, gij dacht uw buik te politoeren
in zalig nietsdoen, in uw hand de flesch.
Troost u, mijn trouwe vriend. 'k Spring in de bres,
zoodra mijn meester uwe meesteres,
doortrapt en fijn, den lossen bek zal snoeren.
Dan zullen we u met heel uw aanhang voeren
naar 't land waar ik mijn vrouw in de armen pres.
Me dunkt, de lieve ligt alreeds te loeren.

BEUL
Zijt gij getrouwd?

KANIM
Wel ja, een jaar of zes.
Maar zelden thuis voor 't kroost de pap aan 't roeren.
Dat houdt de liefde jong.

BEUL
Is 't ver van hier?

KANIM
O ja, zeer ver.

BEUL
Is daar ook lekker bier?

KANIM
Zeer lekker, beter nog.

BEUL
Wat word ik ginder?

KANIM
Gij krijgt een eerepost. Gij wordt iets minder
dan... laat ons zien... minister, gouverneur
of burgemeester, maar gij hebt de keur.

BEUL
O mijn vertrooster! Aan mijn hart!

KANIM
Wat zachter!
Gij gaat te werk gelijk een lompe pachter.
Gij moet nog wat distinctie leeren.

PRINS

(op).

Staak
dit spel en laat hem gaan. Ik heb een taak
voor u.

KANIM

(tot den beul)

Ik zal 't bepleiten. Ga in vrede.

PRINS
Zijt gij bedachtzaam, ga niet met hem mede;
trek naar de herberg en voldoe den waard,
pak alles in en koop zijn beste paard.

KANIM
Een paard, waarom?

PRINS
Om iemand mee te nemen.

KANIM
Wie zoo, mijn beste meester?

PRINS
Weg, dat fleemen!
Gehoorzaam.

KANIM
He, hoe kort! Ik schrik er van.
Dat is me nogal 't veegsken uit de pan.

PRINS
'k Ben niet gediend met al dat lanterfanten.
Ruk uit.

KANIM

(stil)

Nu helpt geen parlesanten.
Lig ik, gelijk de beul, in ongena?

(Af).

PRINS
Waarom gejaagd? Omdat ik eindlijk sta
voor de eenge daad, die de andre doet verbleeken,
't geluk zoo ver schijnt, nu het is zoo na?

(Selifa op).

Mijn Selifa! O, wat geluk!

SELIFA
Niet spreken!
De schoone droom kan door uw woorden breken.
Dat ik u zag, was alles wat ik vroeg.
Ik heb mijn droom en aan mijn droom genoeg!

PRINS
Schenk me de weelde van uw oogen; schenk
het licht mij van uw lach, dat is het hoogste
van wat mijn ziel aan diep verblijden oogste,
opdat ik bei den heelen dag gedenk...

SELIFA
Bevrijd mij van dit innig zoet bekoren,
dat me in uw bijzijn aan deze aard ontrukt;
ik hoor het ruischen van zeer verre koren,
terwijl gij stil mij in uw armen drukt.
Laat af; de dag is daar; ik moet ontwaken;
laat mij den nadroom slechts van 't paradijs;

't komt mij niet toe; ik wil 't voor haar verzaken.
Neem Toerandokte mee ter schoone reis.

PRINS
Neen, neen, op deze vreugde volgt geen scheiden;
'k neem u alleen op mijn gevleugeld paard;
de droom gaat voort, en zal u voorbereiden
tot nieuwen droom die eeuwig schoon bewaart.

SELIFA
O schoone vreugde, die vervloeit in tranen,
maak me niet zwak!

PRINS
Gij moogt niet zwak u wanen,
wanneer 't geluk op uwen drempel wacht.

SELIFA
Het leefde diep in mij den ganschen nacht.
Maar sedert heeft de plicht in mij gesproken;
mijn meesteres alleen...

PRINS
Voleindig niet.
Voor u 's de schoonste morgen aangebroken.

SELIFA
Ik kan niet vinden wat gij in mij ziet.
Naar lichaam en naar geest is zij verheven;
Ze is u ten volle waardig.

PRINS
Maar mijn leven
bloeit met het uwe samen, valt in 't niet,
als gij verdwijnt.

SELIFA
Met haar, wat heerlijk streven
voor u naar 't allerhoogste...

PRINS
't Hoogste lied
zijt gij, het schoonste licht om mij geweven.
'k Verlaat u nimmermeer.

SELIFA
O zoet begeven!
Mocht ik nu sterven, 't waar de zoetste dood,

PRINS
De dood is ver waar wij elkaar verbeiden.

SELIFA
Laat me nu gaan.

PRINS
Een stond.

SELIFA
Wij moeten scheiden.

PRINS
Tot straks, en denk aan mij!

SELIFA
Vaarwel, en zoo 't
voor eeuwig is, dan nog vaarwel!

(Af).

PRINS
Hoe groot
is thans mijn onvoldaanheid en mijn nood!
Laat nog zoo hoog ons trots, ons kunnen zijn,
hoe staan wij voor de liefde nietig klein!

TOERANDOKTE

(op)

Ik weet dat gij geen lange rust behoeft,
en reeds met frisschen geest alhier vertoeft.
't Is dan mijn plicht 't verwachten niet te rekken.
O vrees niet! Niet om u kwam men mij wekken.
'k Waardeer de schatten die de morgenstond
wie hen te vinden weet, van herte jont.

PRINS
Het is wel goed, dat hij de taak verlicht,
waarmee de dag verschijnt als een gewicht.
Hoe vroeger de uchtend haar van zich kan wentlen,
hoe lichter kan de dag dan verder drentlen.

TOERANDOKTE

(voor zich)

Geen bangheid is in hem om wat ik weet.

(Luid)

Maar 'k gis dat al uw uren staan gereed
om 't werk te dragen, op uw weg gedreven.

Daar rankt een schoon vertrouwen door uw leven;
't geeft u een sterkte die ik nooit vergeet.
Bewondring was uw loon; en de doctoren
die lieten haar in al hun reden hooren.

PRINS
Wat zal het zijn als gij hun straks, bedaard,
mijn naam en ook mijn herkomst openbaart?
Om dat te weten, was toch meer te zoeken
dan 'tgeen ik overhield uit vele boeken.

TOERANDOKTE
Hoe kunt gij weten?

PRINS
Schittrend is uw geest.

TOERANDOKTE
Genoeg! Ik merk te goed, dat gij niet vreest.

PRINS
Wat zou ik vreezen?

TOERANDOKTE

(voor zich)

O mijn trots! Ge reest
te hoog! Gij kunt zijn hart niet doen versagen.
Gij zult alleen wat schijn voor de andren dragen.

PRINS
Wat moet ik vreezen?

TOERANDOKTE
Met wat boozen haat
rekt gij die woorden als een koelen smaad.
Ge wilt me treffen daar 'k niet heb gebogen
voor u, met schaamt de wangen overtogen;
gij wilt mij treffen, daar ik weerstand bied,
mij hoonen door hetgeen mijn ijver ziet;
gij wilt me nederhalen en kleineeren,
door mijn slavin in vollen nacht te onteeren!

PRINS
Vrouw!

TOERANDOKTE
Wat is u de liefde? Wat de gloed,
die glanzend door een droom, ons weenen doet?
Wat geeft gij om ons beven, om ons trachten?
Met zinnelijken lust vult gij uw nachten.
De vrouw van uw begeert verwerpt gij morgen vroeg;
gij fladdert verder, onvoldaan, met nieuw verwachten,

en daar uw rustelooze drift wat anders vroeg,
hebt ge aan de dienares van een prinses genoeg!

PRINS
Vrouw! Vrouw! Ik ben ontzet! Gij moet gedoogen
dat ik u late, smartelijk bewogen.
Ik moet me een stond bezinnen eer ik keer.
Waart gij geen vrouw, uw ziel hadt gij niet meer.

(Af).

TOERANDOKTE

(alleen).

Wee! Wat heb ik gedaan! Wat gruwbre schand
heb 'k aan mezelf voltrokken! Wat een brand
doorwoedt mij, dat ik zwart verzonk in de eigen asch,
waar van de fiere Toerandokte niets meer was!
Kon ik dat doen! Kon ik dat doen! O goden,
wel duizendmaal waar 'k liever bij de dooden!

KONING

(op).

Wat overkomt u, kind? Vanwaar die bleekheid,
die bange ontsteltenis, die doodsche weekheid,
die tranen?

TOERANDOKTE
Niets. Het is voorbij. Het uur
is daar. Ik ben bereid. Laat komen. Stuur
om de doctoren en het hof. En tevens
mijn dienares. O wees gerust: gegevens
heb ik genoeg. Ik zal het winnen. Ja,
ik zal het winnen.

KONING
Kind, hoe noode ga
ik thans!

(Af. Selifa op).

TOERANDOKTE
Zit hier aan mijn rechter. 't Ende
komt thans... Was 't in uw kindsheid heerlijk? Kende
uw moeder mooie liedjes?

SELIFA
Ja.

TOERANDOKTE
Gij zongt

ze nooit.

SELIFA
Niet in uw bijzijn.

TOERANDOKTE
Waarom schonkt
gij nimmer mij de vreugd der lieve wijsjes,
die neuren in uw land de kleine meisjes?

SELIFA
Daar zijn ze.

(De Koning met de doctoren op).

TOERANDOKTE
Roep den Prins.

(Prins op).

(Hooghartig)

Ik kom, na rijp beraad,
u zeggen, welke prins hier voor ons staat.
Ik liet het boek der prinsen tot me spreken.
Ik heb gevonden

(Beweging).

't Is een eer voorwaar,
dat wij uw kennis, groot en wonderbaar
waardeeren mochten. Straalde geen bekoren
uit al de wijsheid, ons vergund te hooren?
Uw roem zal niet vergaan. 't Gebeurt misschien
dat soms een wolk dien luister niet laat zien.
Gij staat verheven boven alle schande
en haat, prins Karistan van Samarkande!

PRINS
Ik ben prins Karistan van Samarkande.
'k Erken uw meesterschap, prinses. Gij zijt
ontheven van uw plicht.

KONING
Niet voor altijd.
Sta toe, dat ik u beiden vier' en love.
Ik vind het zonde, dat men u beroove,
doorluchtige prins, van 't loon dat gij verdient.
Ons waar' 't een heil, zoo gij niet slechts een vriend,
maar ook een zoon waart. Laat me, prins van Samarkande,
de toekomst van mijn kind verzeekren in uw handen.

PRINS
Mijn vorst, mij komt niet toe zoo'n hooge gunst.
Gij overschat mijn wijsheid en mijn kunst.

KONING
Aanvaardt gij niet?

PRINS
Ik kan niet, heer en koning.
Laat mij, naar uw belofte, mijn belooning
in vollen eenvoud kiezen tot mijn vreugd.

KONING
En wat verlangt uw nederige jeugd?

PRINS
De vrijheid van een meisje, dat, geboren
in vreugd en weeld, die vrijheid heeft verloren,
een schoone koningsdochter, thans slavin.
Tot haar gaat mijn verlangen, daar 'k ze min.

KONING
Verlangt gij Selifa? Verklaar u nader.

PRINS
Zij is mijn hoogste wensch. Waart gij haar vader,
o Vorst, ik boog voor U en sprak: Laat mij
uw trouwe zoon zijn en haar man te gader;
vereenig onze handen, want ons zielen bei
zijn één en blijven één, hoe 't ook verkeere.

KONING
Gij vraagt dat zij in u haar man vereere?

PRINS
Ik voer haar naar mijn land als echtgenoot;
zij zal mijn ziel verblijden totterdood.

KONING
Mijn kind, geschiedt dit met uw welgevallen?
Gij zijt haar meesteres. Spreek op. Dat allen
nu hooren uw besluit.

SELIFA

(geknield)

Doe naar uw wil
met mij; 'k aanvaard mijn lot ootmoedig.

TOERANDOKTE

(zichzelf beheerschende)

Stil!
Sta recht. En dat alle ootmoed van u wijke;
wordt gij niet door zijn woorden mijns gelijke?
'k Stond met mijn moeder in de morgenzon.

Toen gaf ze met een zoen dit medaljon,
en sprak: Zij die het draagt, zal zeven jaren,
aldoor een ongestoord geluk bewaren.
Mijn zeven jaren zijn voorbij.

(Zij ontdoet zich van haar kostbaar halssieraad en omhangt het de ontroerde Selifa).

Ik leg,
prins Karistan, haar hand in uwe hand, en zeg:
Strek haar ten zegen; dat de menschenscharen
uw beider vreugde zien op iedren weg.
Dat... is... mij... lief.
Geen woord! Gaat henen.

(Karistan, Selifa bij de hand leidende, gaat, na een buiging, langzaam heen, onder het stil gejuich van de menigte. Toerandokte ziet hooghartig, doch met een glimlach toe).

TOERANDOKTE

(alleen met haar vader).

Mijn vader! 't Is volbracht! Laat mij nu weenen!

(Zij zinkt met gebroken trots in zijn armen).

JEF MENNEKENS.

Van een Kat

Er speelt zich in ons huis een klein drama af. De kleine angorakat is voor 't eerst in haar leven verliefd. Ze is heel jong nog, en heel teer. Vóór de enorme gebeurtenis over haar kwam, dartelde ze rond als een groote, luchtige veer, een wollige bal. Ze zag er zoo fijn en geestig uit, met haar groote onschuldige oogen in het intelligente kopje: een salondametje!

Echt geestig is ze eigenlijk niet. Ach nee! Ze is een raskatje, dat alle symptomen van degeneratie vertoont. Zij en de kater hebben 't nooit goed samen kunnen vinden. Ze is een speelzieke flirt, die hem lastig valt met zijïge vleipootjes in zijn zwaren nek. Ze zit niet als hij, minuten lang te mijmeren in den gloed van het vuur. Zij bestudeert niet, als een reïncarnatie van het antiek Egyptische symbool, den hiëroglyphen-dans van de roode vlammen. Ze begrijpt niet het wiegelied van de regendroppels. Ze vecht niet. Ze lust geen muizen. Ze maakt een massa kouwe drukte voor een musch, die onbereikbaar voor haar is. Ze kent niet het genot van een bloedwarm, levend, stuiptrekkend vogellijfje tusschen de wreede, witte tanden. Ze heeft niet zijn taaie volharding, zijn ontembaren vrijheidsdrang, dien ik zoo in hem bewonder en die mij dwingt hem vrij te laten, ook als ik hem liever bij me hield. En ze wordt, o! schande, gebaad in lauw water met een geut eau-de-Cologne, zonder dat vreeselijk te vinden! Ze is een raskatje, een nuf; en ze verveelt hem, den cynischen, ouwen straatrakker, deerlijk.

En nu is ze verliefd. Ze loopt hem na. Ze draait om hem heen, en uit zachte, kirrende geluidjes. Hij kijkt haar moe en onverschillig in de van passie troebele oogen. Ze kruipt over den grond, tot vlak voor hem. Ze sleept haar breeden, waaierenden staart als een sierlijke veer voor zijn oogen. Niets! Ze kromt zich voor hem, ze rekt zich, wringt zich in wilde bochten, danst hem haar sensueele bajadere-passen voor. Niets! Ze toont hem lonkend haar onberispelijk witte buikje met de lange zijïge haren. Niets! Vermoeid, verveeld, gaat hij liggen slapen.

Het zachte, klagende gemauw, het liefelijke gekir gaat over in een rauw gejammer. Het zenuwachtig schokkende lijfje kruipt als een hoopje ellende langs den grond tot voor m'n voeten. Ach poes, ik kan je toch niet helpen! Wou je nu nog buiten ook? Hou toch op met je onesthetische jammerkreten! Twee groote, trotsche katers loeren al eenige dagen sluipend rond het huis. Je zal niet buiten! Hou op, zeg ik! Ik sta radeloos bij de tuindeur. Als ik nu open doe, dan zal het drama zich verder afspelen onder den sterrenhemel. Dan zal ze gaan. Als een groote luchtige veer zal ze eerst wat ronddartelen in den tuin. Ze zal even iets liefs roepen naar de sterren, hoog hoven haar. Dat is genoeg opdat de katers haar hooren zouden. Lenig en mooi zullen ze komen aansluipen, begeerig naar de maagdelijke prooi. Misschien ontmoeten ze elkaar. Dan zal ze verwonderd kunnen toezien op het woeste, taaie gevecht op den muur. Bewust van haar tegenwoordigheid zullen zij al hun kracht en vaardigheid ten toon spreiden. De aanvaller zal, sluipend en bochten-wringend, den oerouden krijgsdans, op vier stijfgestrekte pooten, uitvoeren, onder den vurigen, onbeweeglijken blik van des tegenstrevers oogen. Rauwe, pijnlijke kreten zullen in haar jonge ooren klinken als een opwindende muziek. Trillend van spanning zal zij gaan tot den overwinnaar. Gewillig zal zij hem volgen naar zijn domein, langs muren en hagen, langs dakgoten en prikkeldraad. Deemoedig en verliefd zal zij zich krommen onder den druk van zijn sterke, schoone lichaam, en den warmen beet van zijn witte, on-zeere tanden zal zij zalig vinden.

Misschien zal zij daarna terugkomen, rustig, gestild met iets nieuws in zich, iets nieuws om zich heen: een nieuwen geur in haar bont, een nieuwen glans in haar oogen. Misschien ook vindt ze niet gauw genoeg den weg terug, poovere, rasechte, bloedarme stumper, en gaat ze ergens liggen sterven van uitputting...

Nee, je gaat niet! Uit! Ik zal je heel eventjes in mijn armen nemen. Dat is al een heele zaligheid voor je, he? Ach ja, daar buiten, daar is **de** zaligheid, daar is het leven, dat nog veel heerlijker is dan jouw arme, gemartelde zinnen kunnen vermoeden. Maar je bent veel te teer voor het leven! Je gaat niet!...

ANNA PERCEVAL.

Bekentenis

Waarom, al had 'k uw blik verstaan,
Hield hoogmoed me in zijn stalen koorden
En ben ik, na wat koele woorden
Verstard en eenzaam heengegaan?

Ik had zoo graag, gelijk een kind,
Dat, schuldbewust, zich zonder schroomen
Kan geven, zuiver en volkomen,
Door geen hoovaard'gen waan verblind,

In eens me werpend aan uw voet,
U om vergiffenis gebeden!
'k Heb 't minste liefdewoord gemeden,
Doch streng m'n lafheid uitgeboet...

Want, lieve, die me hard waant, weet
Dat in m'n ziel al deze dagen
Ik mijn berouw heb omgedragen
Als een droef drukkend, somber leed.

10-III-'33.
HERMAN DE CAT.

[Drie gedichten]

Fait-Divers

‘De bekende film-acteur Z. pleegt zelfmoord door verdrinking.’
Uit de Dagbladen.

Ik heb mezelf verloren,
'k Weet niet meer wie ik ben,
Mijn prent-briefkaarten-glimlach ligt bevroren
Op mijn gelaat als hier op elken muur.
‘Il est charmant!’ Zelfs een clown mag weenen:
Ik speel mijn rol tot eens in 't duister uur
Door de eigen leegte zwak en moe als geene,
'k Mijn dieper wezen - snikkend als een kind -
In 't rustig-spieglend water eindlijk wedervind.

De Ramp

Toen uit de sombre mijn-schacht in het licht
Zijn makkers hieven zijn zwart-gebrand gezicht,
Sloot hij verblind de ontzet-wijd-open oogen
Waar nog 't visioen der stortende mijn-bogen
Vlamde verward en rood.
Dan vindt hij plots de lippen en den schoot
Van 't meisje. Zomer. 't Koren. Diepe, snelle vreugd
Blij wenkend, uit zijn verre, grauwe jeugd.
Nu loopen donkre mannen hem voorbij.
Gebogen, in een eindelooze rij,
Onder hun last, naar een onzichtbre kim,
- Zijn levensdagen - Zwijgend, schim na schim
Zinkt weg in troostelooze eentonigheid.
Dan niets meer: opperste verlatenheid.
Terwijl een vreemde rust zijn moe lijf komt omweven,
Lispt hij in smartvol hunkren: ‘Leven!’

Wekroep

Wij zijn maar klein', zelfzuchtige poëten
Die van niets anders te vertellen weten
Dan van ons hart, den tragisch-droeven dood
Van al ons droomen, onze smart zoo groot
Dat al het leed der wereld, 't lot der menschen,
Niet tellen naast onze onvervulbre wenschen:
Te laat geboren zull'n te laat we sterven.

Komt, stoere kerels van het jongst geslacht,
Zingt gij van dezen tijd de brandend-schoone klacht:
Van staal en steen, van den verbeten strijd
Om brood en recht, daagraad, opstandigheid!
Uw stemmen klinke' als koperen klaroenen,
Luid over-schallend 't zuchten, weenen, zoenen
Van ons verziekte bende. Kunt ge 't niet?
Dan zult ge noodgedwongen, luistren naar het lied
Dat één van ons, langs stillen waterboord
Eenzaam te droomen loopend, heeft gehoord
Diep in hemzelf en 't doelloos zong voor zich:
De klank was goud en alle woorden licht!

FRANS DE WILDE.

[Twee gedichten]

Verlies

Ik ben met mijn droomen door 't leven gegaan.
Zij waren mijn lichten langs duistere baan,
zij waren mijn rijkdom in sober bestaan...
nu voel ik hoe langzaam mijn droomen me ontgaan...

Ik heb op de waarheid der dingen gelet:
die waarheid was hard als een nijdig skelet.
Straks waaien mijn droomen als pulver in wind...
Wie zegt mij hoe naakt ik de wereld dan vind?

Ik leefde als een vrouw met het hart van een kind.
Ik heb door mijn droomen het leven bemind...
Maar straks gaan die droomen... en blijf ik alleen...
Waar voert mij de grimmige waarheid dan heen?

De menschen verlangen een nuchteren kijk.
Zij dekken zoo geren uw droomen met slijk...
Een koel-nuchter mensch is een made, die vindt
en vreet uit uw lichaam het hart van het kind!

Stil nu...

Stil nu...
Want een lichte schaal van blijdschap
dekt de donkere lava van mijn leed.
Zwijg nu...
Want een enkel woord is reeds genoeg,
opdat de broze schaal zou splijten
en de wanhoop barsten uit mijn ziel,
gelijk de heete lava stroomt
uit krater-mond...

EUGENIE BOEYE.

Hollandsche Letteren

De groote gebeurtenis van de laatste maanden, op het gebied van de Hollandsche literatuur, is ontegensprekelijk het verschijnen van het gedicht **Maria Lecina** door J.W.F. Werumeus Buning (N.V. Em. Querido's Uitg. Mij, Amsterdam). Deze enkele bladzijden - honderd kwattrijnen - hebben den onmiskenbaren klank van het volmaakte, klassiek wordende reeds bij hun publicatie, - evenals vroeger de 'Beatrijs' van Boutens. De passievolle gloed, het elementaire begeeren van dit liefdegedicht van een matroos, worden vertolkt met een eenige bekoring van rhythme en vers, en de magische werking van herhalingen doet aan als een wild, heidensch gebed van eeuwig-menschelijke waarheid.

Bij dezelfde firma verscheen een ander, verrukkelijk bundeltje: **Bloemlezing uit de gedichten van A. van Collem,** uitgegeven door Mevr. E. Vos-van Collem, dochter van den sindsdien overleden dichter, met een voorwoord door Mevr. Henriette Roland Holst. Geen werkje, dat beter geschikt zou kunnen zijn als inleiding tot een zeer groot en nog steeds wat verwaarloosd dichter. Het is echter veel beter dan een inleiding, het is meer dan een bekoorlijk aanslaan van enkele accoorden dat wenschen doet naar het genieten van de volledige muziek: het geeft, op verrassende wijze, een duidelijk overzicht over de evolutie van A. van Collem, van zijn eersten bundel met de gave kleinkunst, langs de verruiming van inspiratie en de verrijking van de techniek in de bundels 'Liederen der Gemeenschap', tot het laatste, heerlijke werk 'God'. De zeer eigenaardige verbeteringen op het gebied van taal, beeldspraak, metriek, gaan samen met den prachtigen groei van den dichter, die een eenheid van het gansche menschdom en zijn saamgehoorigheid bezingt, tot die eenheid zich uitbreidt tot al het geschapene, bezongen wordt met een kosmisch aanvoelen van het heelal, om dan nog ruimer te worden in het laatste zoeken naar God, het worstelen van een edel mensch met de God-gedachte. Van Collem was, in zijn laatste en gaafste werk, een van die weinigen die doen denken aan de profetische zending van den dichter-schepper, een van die weinigen, tevens, zooals William Blake 'a God-intoxicated man,' die met zijn heele, trillende ziel wou opgaan in het altijd schoone en oneindig ware.

Over het werk van Maurits Dekker schreven we reeds vroeger hier. Deze auteur publiceerde onlangs een lijvig boek: **Brood, een Revolutie-roman** (N.V. Em. Querido's Uitg. Mij, Amsterdam). De gaven van ontleding, van diepe psychologische intuïtie, van zinderend menschelijk meevoelen welke wij in ‘Reflex’ met geestdrift hebben begroet, hebben zich in dit nieuwe werk verruimd, en verdiept. Gedurende een tweehonderd-tal bladzijden leest men beklemd, ademloos van verwachting: een schrijnend meesterwerk wordt dit, zoo hoog als sommige in het buitenland, met toch iets heel anders, iets niet te bepalen directs in de behandeling van een grootsch gegeven: de geleidelijke opstand van de massa. Maar dan, hoe brillant ook, wordt het tweede gedeelte een decrescendo: de kunstenaar wordt er verdrongen door den proseliet, de bitterheid is niet meer die van den mensch, maar van den politieker. Wie weet, eens za 1 men vooral dit laatste gedeelte bewonderen? Maar dan zou het zijn wanneer de kunst zal worden beneveld door propaganda.

Intusschen wijst het werk van Maurits Dekker op iets nieuws in de Hollandsche romankunst. Iets nieuws ook, maar van een gansch ander genre, brengt ons Johan Fabricius. Deze schrijver, wiens ‘Komedianten trekken voorbij’ een openbaring was, zet dit werk voort met **Melodie der Verten** (N.V.H.P. Leopold Uitg. Mij, 's-Gravenhage). De trilogie zal volledig zijn met het nog te verschijnen ‘De Dans om de Galg’. ‘Melodie der Verten’ is bekoorlijk als de titel zelf. Het roezemoezende leven in een Italiaansch stadje in de 18e eeuw wemelt duidelijk in al zijn aspecten, met al zijn lief en leed, vóór onze verwonderde oogen; de gebeurtenissen, de personages, alles draagt den stempel van het werkelijke en tevens het innig poëtische. Fabricius is een van de zeer weinige, echte Hollandsche romanciers van dezen tijd: het vertellen, het scheppen van leven en atmosfeer schijnen hem een elementaire noodzakelijkheid. Dat de stijl soms wat grijs aandoet, dat de vrachtrijder Cesare hier wat vergeten wordt, daar zal de meegesleepte lezer niet op letten, en het heeft ook geen belang: het Umbrische stadje Todi, het echtpaar Antonio en Marietta, en vooral, vooral die eenige Benedetto, zij zullen voortaan deel uitmaken van zijn eigen wezen, organisch er mee vergroeid. Wat geeft het dan dat dit werk niet cerebraal is, niet zeer artistiek, misschien, voor de verwenden? De groote romanschrijver is, dunkt mij, wellicht die welke precies dat té intellectueele mist, dat zijn spontaneïteit zou belemmeren en zijn scheppingskracht doen verwelken wegens steriele zelfcritiek. De groote romanschrijver zal zelfs, onvermijdelijk, niet al te artistiek kunnen zijn. Zijn werk is als een noodzakelijkheid, in het goede én in het minder goede. En een roman waarvan, zooals van ‘Melodie der Verten’ kan worden

gezegd dat hij treft als een noodzakelijkheid, is een goede, een groote roman, enkele estheetjes ten spijt, die hem zouden willen doodverven als reislectuur.

Een nieuwe auteur, meenen we, is Hendrika Fellinga, wier **Minderjarigen**, een lijvige roman, bij de N.V.C.A.J. van Dishoeck, Bussum, verscheen. Een zeer interessante prestatie over de psychologie van twee hedendaagsche jonge lieden, Eva en Raymond, die uit Holland naar Engeland worden gelokt en allerlei avonturen beleven. Eva sterft in kraambed, Raymond blijft te Londen, en zal het tobberige leven alleen voortzetten. Zeer geslaagde bladzijden zouden in dit stevige werk aan te halen zijn; vooral het laatste gedeelte, het verblijf te Londen, munt uit door fijne notaties. Uit het gansche boek dringt een wrange en tevens koppige, als heroïsche liefde tot het leven door, het heeft iets van die zeldzame, zeer groote gave van Joseph Conrad's gefolterde blijdschap. Met groote belangstelling zouden wij meer lezen van Hendrika Fellinga.

Nog een eersteling schijnt me **Partita**, door Adacee (N.V.C.A.J. van Dishoeck, Bussum), een kloek gebouwd werk over den psychologischen groei van een meisje, van zestien tot negentien jaar. Sommige gedeelten schijnen nog wat onrijp, sommige motieven wat onduidelijk, maar doorgaans zijn de notaties raak en fijn, een paar malen treffend wegens hun smartelijke brutaliteit.

Ook over de jeugd is het boek van de ons nog onbekende Helma Wolf-Catz: **Wouter, de liefde van een jongen** (N.V.C.A.J. van Dishoeck, Bussum). Het is een korte roman, waarin heel veel wordt verteld met al te weinige woorden, waar de atmosfeer ontbreekt en de indruk van geleidelijken groei. Het onderwerp is nochtans prachtig, hoe schematisch dan ook aangeduid, en de ontmoeting, op het einde, van den reeds gehuwden Wouter en de vroeger beminde Evelien is iets dat stellig ontroeren kan wegens zijn stillen, pijnlijken weemoed.

Veel gaver is het boekje van Kees van Bruggen: **Tweestroomenland** (N.V.C.A.J. van Dishoeck, Bussum). Kees van Bruggen begon, enkele jaren geleden, met een bijzonder geslaagd, diep schrijnend werk: ‘De Eenzame Man’, dat ik nog altijd aanzie als een kostbaar bezit. Dan gaf hij achtereenvolgens drie bundels uit, ook hier besproken, van een gansch ander genre: het humoristische: ‘De Geschiedenis van het Huis’, ‘De Droge Koetjes’, en ‘Plasland’. Hoe aantrekkelijk die drie bundels ook waren, toch ging onze voorkeur altijd naar het eerste, zoo ijlfijne werk, en 't is ons een vreugde te constateeren dat de auteur thans weer, met dezen nieuwen bundel, tot een ernstig psychologisch motief is teruggekeerd, een gepijnigd zoeken van twee jonge menschen naar

malkaar, weergegeven van elk van de twee standpunten uit; het einde is een jubelende vereeniging van die twee gelouterde liefden.

In de Strik door Ed. de Neve (Andries Blitz, Amsterdam) werd in het Engelsch, het Fransch en het Nederlandsch geschreven. Deze Nederlandsche versie, de eenige die wij kennen, geeft een sober relaas over een ongelukkig huwelijk, over het Fransche gevangenisleven, en over de roerende zwerftochten van een oudsoldaat. Die drie motieven worden even machtig in hun schrikkelijke realiteit verwerkt. Het boek treft als een document en als een aanklacht.

Een werk van uitstekende verdienste is **De Haven** door Leo Ott (N.V.C.A.J. van Dishoeck, Bussum), een roman waarvan de 'held' Rotterdam is, zooals gezien door een armen kantoorbediende, wiens vader in een werkongeluk aan de haven omkwam, en wiens armzalig, tobberig, en dan avontuurlijk leven als het ware in functie staat van de havenstad: arm, schoon, zondig, misdadig gelijk de geweldige stad zelf kan zijn, zoo is dit bestaan, waarrond, met een ongelooflijke dynamiek, vele andere levens graviteeren. Het werk heeft, vergeleken bij het lyrisch-romantische van Querido, tevens een haast klassieke soberheid en zakelijkheid. Het is niet te verwonderen dat al spoedig een tweede druk van dezen uit alle oogpunten eerste rangs-roman noodig bleek.

Dezelfde schrijver geeft ook, bij denzelfden uitgever, een bundel zeer leuke schetsen: **Artiesten**, met rake teekeningen van Pieter den Besten en een voorwoord van Alex. de Haas. In 'De Haven' gaf de schrijver zich hier en daar reeds te kennen als een scherp-humoristischen opmerker, hier dan wordt ons enkel deze gave verduidelijkt, in een reeks van vijftien schetsen over circusartiesten, dansers, jazz-spelers, diseuses, enz. Vermakelijke, kostelijke, gladde schetsen, soms wat op het geforceerde af, en ook met, nu en dan, een wrangen toon van meewaren.

Op het gebied van het humoristische hebben wij hier nog verschillende werken aan te stippen, welke een zeer aangenaam, schuldeloos tijdverdrijf zijn. De boog kan niet altijd gespannen staan, en die werken, gestadige hernieuwing van een reeds oude Hollandsche traditie, zijn ons lief geweest. Daar is vooreerst **De Kleine Parade**, door Henriette van Eyk (Andries Blitz, Amsterdam), een pittige beschrijving, door een welgesteld en verstandig meisje, van haar familieleden, haar vrienden, haar omgeving. Soms steekt de angel van een scherpe sociale satire door dit geestige boekje.

Het Geweten van Iepenburg, door Larus Canus (N.V.C.A.J. van Dishoeck, Bussum), daarentegen, beschrijft een kleine, suffe, Hollandsche stad, met een humor die naar het karikaturale overslaat, maar die karikaturen zijn bijzonder leuk en geestig. Dat

Iepenburg bestaat zal wel niemand gelooven; - wij hopen het voor Holland - maar de satire op het burgerlijke en enge, kleinsteedsche gedoe verliest daarom van haar waarde niet.

Humor naar de geijkte formule, een lachje en een traan, geeft ons Dr. Tjebbo Franken, in zijn **Rond het Huis van den Dokter** (Andries Blitz, Amsterdam). Soms verraadt de amateur zich wat, over het algemeen echter bekoort de gemoedelijke schrijver ons met zijn ongesmukte verhalen over hetgeen een geneesheer zooal zien en weten kan in een kleine stad. Heel even, nu en dan, mist men wel eens het verband met den dokter zelf, wiens huis dan eerder als een vergeten voorwendsel verlaten staat, maar wat zou dat? De schrijver verhaalt zoo onderhoudend.

Eerder poëtisch, soms diep roerend, is de bundel **Om den Wiehmenhof,** door Hilbrandt Boschma (N.V. Uitg. Mij De Tijdstroom, Lochem). Die 'Wiehmenhof' is de woning van een dorpsgeestelijke in het Oosten van Nederland, en wordt min of meer het centrum van gebeurtenissen, verhaald in een twaalftal schetsen, waarbij de eerste: 'De Kerk van het eenzame Dorp' - een loutere beschrijving - bijzonder sterk is, en andere, o.m. de derde, groote hoedanigheden bezitten. Hier en daar treft echter een geforceerdheid als van een predikant, die diep voelt en denkt, maar niet altijd literair begaafd is om dat alles uit te werken. Wellicht verbetert dit in een volgend boek.

Miniaturen, door Dé van der Staay (N.V.C.A.J. van Dishoeck, Bussum), is een lieve bundel schetsjes, soms wat ver gezocht misschien, soms wat valsch-poëtisch, maar over het algemeen vol bekoorlijke fantasie. Een sprookje vooral, 'Joris Goedbloed', is bijzonder geslaagd. Gaat onze voorkeur dan naar dit sprookje, omdát het over menschen spreekt, eerder dan naar de lieve, maar wat artificieele, symbolische gebeurtenisjes met poppen, of spons en zeep, of kurkentrekkers, of andere kleine dingen die anthropomorfisch worden voorgesteld?

Beschadigde Levens? door Henriette Baart de la Faille-Wichers Hoeth (N.V. De Tijdstroom, Lochem) is een korte roman die soms wat amateurisch aandoet, en waarvan de motieven niet altijd goed uitgewerkt zijn, maar die toch blijk geeft van goede gaven van typeering en psychologisch inzicht. Enkele bladzijden zijn bijzonder geslaagd, onder meer die betreffende versjacheren of verpanden, door deftige dames, van kostbare familiesouvenirs, en het treffende, roerende einde van dit warm-menschelijk gevoeld verhaal.

Joop, door Martha de Vries (N.V.C.A.J. van Dishoeck, Bussum) beschrijft het eerste schooljaar van een kleinen bengel. Soms wat houterig, wat schoolopstel-achtig (de auteur is klaarblijkelijk in het onderwijs en dat schaadt) brengt dit boek toch

goede dingen: een fijn psychologisch begrijpen en een mooie liefde voor het kind en de natuur.

Onno Holland's **Drie Menschen en een Oude Romein** (N.V. van Dishoeck) is een fijn werk vol mooie beschrijvingen van Frankrijk, rake typeeringen, en goede psychologie. Er ademt vooral uit dit boek een zeer kostbare levenswijsheid. Wij kennen den schrijver niet, maar meenen in hem een solied talent te mogen begroeten.

Een treffend voorbeeld van vooruitgang bij een schrijver is te constateeren bij Cor Bruyn. Zijn 'Muziekmeester Adriaan' konden we destijds onmogelijk luchten wegens het eindeloos detailgepeuter, de snulligheid van den held, de kregel makende verkleinwoorden in den doffen stijl. En thans komt dezelfde schrijver ons verrassen met een bijzonder flink werk **De Zaadsjouwers** (Van Dishoeck N.V.), een realistisch, breed verhaal van het leven van graanlossers aan de Zaan, vol kleur, vol afwisseling, vol leven, vol mede-leven vooral van de minste gebeurtenissen, vol zinderende menschelijkheid. Misschien is een zeker gebrek aan evenwicht aan te wijzen: de helft van het boek bijna gaat over één enkelen dag, de tweede helft over maanden. Maar dat staat vooralsnog niet vast, want de schrijver belooft een vervolg 'De Zakkennaaier', vervolg waar we gretig op wachten.

Ik kan niet genoeg mijn bewondering uitdrukken voor de prachtige biografische studie van D. Hans over **Thorbecke** (N.V.H.P. Leopold's Uitg. Mij, Den Haag). Het leven van den grooten Hollandschen staatsman wordt in alle bijzonderheden en op een ongelooflijk boeiende wijze verteld, en dit boek wordt een monument aan den schitterenden, voorbeeldigen, geëerbiedigden man die aan Holland de Grondwet schonk. Tal van details houden den lezer vast, en toch wordt het woud nooit uit het oog verloren ter wille van de boomen. Dat het werk geschreven werd door een geestverwant en vereerder is geen bezwaar, wel integendeel: dat element geeft hier een vitaliteit die we niet graag missen zouden, en tevens belet het niet, objectief te blijven. Het is een wetenschappelijk werk (met referenties, bijlagen, en de beroemde 'Narede'), maar het is meer dan dat: het is een levend werk, door geleerden én door leeken te lezen en te genieten. Bij de menigvuldige dingen die ik er in geleerd heb treft me onder meer het relaas van het professoraat van Thorbecke te Gent (1826-30), en met eenigen weemoed constateer ik hoe hoog, hoe oneindig hoog het aanzien was van den hoogleeraar toen. Een brief (blz. 26) is o.m. daarover bijzonder leerrijk.

FRANZ DE BACKER.

Uitzichten

I. - Het neergaande leven: Boenin's 'Arsenjew'(*)

Iwan Boenin, laatste bloem op den struik van den vooroorlogschen Russischen kleinen landadel. Hij bracht zijn jeugd op de domeinen van zijn achteruitboerenden vader, in Midden-Rusland, door. Hij heeft nog de slavernij rondom zich gezien, alhoewel ze reeds op 't papier was afgeschaft. Edele ziel, Boenin, laatste bloeiende bloem van een uitstervend ras, dat ten onder ging door eigen zwakheden. Als mensch is hij aan het verleden gehecht: de oeroude levensvormen op het Russische dorp midden-in de graanvelden, de behaaglijkheid van het heerschersschap, de boeren als dienaars wetend en zich zelf nietig voelend tegenover de geweldige Russische natuur. Ook als kunstenaar sluit hij zich bij het verleden aan: niet Tolstoj, Dostojewski en Tsjechow voelt hij bij zich aangeleund - ze zijn hem te volksch, te moejikschgezind -, maar de heel wat archaïscher en oudere Gogol en Poeschkin, de twee grootste schrijvers van het oude Rusland, dragen zijn voorkeur weg. Zwak van gezondheid, overgevoelig, vertrouwd met de ideeën van leven en dood, gereserveerd tegenover de menschen en uitbundig tegenover de natuur, komt hij ons voor als de laatste gentleman van den oud-Russischen adel. De laatste Mohikaan, zullen anderen spottend willen zeggen.

Neen, hij verdient dien spot niet. Zijn omgeving, zijn opvoeding brachten mee, dat hij in eigen ziel, zoowel als in de ziel van gansch zijn volk, niet klaar zag.

Zijn beste boek, 'Het Leven van Arsenjew', een soort van autobiografie, toont al de verschrikkingen, al de vreugden, al de misleidingen, aan zijn stand en aan de mentaliteit van dien stand eigen. Het heet: 'ik gevoelde mij trotsch en gelukkig, dat ik niet tot hen behoorde, die geen voorouders hadden,' 'dat zalig nietsdoen, dat niet alleen eigen is aan den heelen dorpsadel, maar in

(*) Iwan Boenin: 'Het Leven van Arsenjew'; 35 fr.; geb. 50 fr.
Sinclair Lewis: 'Kunst en Zaken'; 40 fr.; geb. 50 fr.
Albert Einstein: 'Mijn Kijk op het Leven' 35 fr.; geb. 50 fr. (alle drie verschenen bij de Uitg. Mij Van Holkema & Warendorf, Amsterdam).

het algemeen aan iederen Rus,' 'ik voelde de poëtische charme van dat nachtelijke (maaiers-) werk en kon hen (de maaiers) er om benijden,' enz... enz...

Men weet hoe deze mentaliteit Rusland naar de revolutie heeft geholpen, ten koste van Boenin's kaste. Meesterlijk heeft Boenin het verval van den landadel in zijn 'Arsenjew' beschreven. Hij zelf heeft er geen oogenblik zijn schrijverskalmte bij verloren. Die ondergang wordt geborsteld met vaste hand en de kunstenaar weet weidsch te zijn in soberheid.

En o, het verhaal heeft een merkwaardig evenwicht: in het begin, de Russische sneeuwstorm in Kamenka: op het einde, de Provençaalsche mistral ergens in een Fransch Alpendorp. Over het gansche werk, de natuurliefde en het glimlachende fatalisme van Boenin.

Aangrijpend is dit neergaande Arsenjew-leven.

Maar als een zonsondergang zoo kleurt de Nobelprijstoekenning den grijzen levensavond van den eenzamen balling fel rood.

Deze late gloed mag ons niet verblinden.

Neen, Boenin is niet de gelijke van de groote Russen. Zijn tragedie is niet aan den roem van Tolstoj en Dostojewski verbonden, maar aan de tragedie van zijn stand.

II. - Het opwaartsche leven: 'Kunst en zaken' van Sinclair Lewis

Ook de jongste roman van den 'Babbitt'-auteur brengt ons in het gezin van een luien, drinkenden landman. Maar deze, niet gebonden aan vooroordeelen van stand en omgeving, weet op tijd op het hellende vlak te remmen. Hij weet dat zijn vrouw goed kan koken en van netheid houdt en zal met het weinigje fortuin, dat hem rest, deze vrouwelijke hoedanigheden doen rendeeren. Hij verkoopt zijn boerderij en koopt er een klein pensionhuis mee. Na korten tijd verruilt hij dit pension voor een groot hotel: het gaat hem voor den wind.

Weagle heeft twee zoons, Myron en Ora. Myron is een geboren zakenman. Ora houdt van kunst. Echter niet zooals Boenin-Arsenjew. Wanneer hij ziet, dat er met verzen schrijven niet bijster veel te verdienen valt, begint hij met tooneelstukken voor Broadway en scenario's voor Hollywood. Wat Myron betreft, deze wordt een artist in zijn vak: het hotelbedrijf. Wanneer hij een spijskaart opstelt, is dit typografisch en taalkundig zoo artistiek, dat het wel een gedicht van Marinetti lijkt. Zoowel voor Myron als voor Ora, het jonge Noord-Amerika, geldt de verzoening van kunst en praktijk, kunst en zaken. Op die manier brengt men het

verder in het leven, stellig. Deze levensbeschouwing is de antipode van die van Boenin. In Rusland moet men thans van de Boenin's niet hebben, juist omdat men daar Amerika wenscht in te halen en voorbij te streven.

Maar of dit opwaartsche leven eveneens als een waterloop zal verdrogen en een slijkbodem zal achterlaten, valt af te wachten... en te verwachten.

III. - In het levensgewoel tegen wil en dank: Einstein

Logisch is dat de mensen, die door het leven werd bevoordeeld, eens van de maatschappelijke ladder moet vallen: Arsenjew.

Even logisch kan het lot worden genoemd van diegenen, die worstelen in de diepten en ook eens de kans krijgen om naar boven te komen: Weagle en zijn zoons.

De geschiedenis zou geen geschiedenis zijn zonder ‘ups and downs’.

Maar dat hij, die steeds boven en afzijds van het leven wenscht te staan, de geleerde, die werkt aan een schepping, waar onze begrippen van ruimte en tijd geen weg mee weten, dat hij steeds in de branding van dit leven wordt geworpen, is dat geen geheimzinniger wet dan de wet van vergelding en wedervergelding, waaraan de levens van Arsenjew en Weagle onderworpen zijn? Deze geheimzinnige, ironische wet regelt het leven van een Einstein bv.

De massa wil niet dat er enkelingen zijn, die zich, als sterren aan haar hemel, van haar willen verwijderen. Zij tracht ze gedurig naar zich toe te halen: vandaar de stapels brieven, die Shaw, Einstein, Chaplin, Chaliapin, Greta Garbo, enz... ontvangen.

Het is de schuld van die massa, dat Albert Einstein er heeft moeten in toestemmen, hij, de eeuwige ‘vedette malgré lui’, zijn boek ‘Mijn Kijk op het Leven’ te laten verschijnen.

Hoezeer hij, als mensch in de eerste plaats en vervolgens als geleerde, als Jood, als demokraat, als hoogleeraar aan Duitsche onderwijsinstellingen en als bekleeder van andere posten, door de massa is lastig gevallen, bewijst dit boek.

Het verloop van al deze bemoeiingen - echte rampen voorzeker voor hem, die ze glimlachend moet verdragen! - wordt in ‘Mijn Kijk op het Leven’ trouw weergegeven. Jammer genoeg zullen diegenen, die van alles het fijne willen weten, bij de lektuur van het boek kunnen opwerpen: Al de Einsteinverklaringen zijn er, maar de data ontbreken! Waaruit nogmaals blijkt, dat wie aan den weg timmert, veel bekijks heeft.

JAN SCHEPENS.

Benito Mussolini[1)]

Hij werd geboren den 29n Juli 1883 te Varano de Costa, een oud huis in Dovia, een gedeelte van de gemeente Predappio. 't Was een Zondag en de zon stond in het teeken van den leeuw. De vader, een smid, als hulde aan zijn socialistisch geloof, noemde hem Benito, naar Benito Juarez, het hoofd der opstandelingen in Mexico tegen keizer Maximiliaan. Van zijn zesde tot negende jaar ging hij naar school, eerst bij zijn moeder (die was onderwijzeres), daarna te Predappio. Hij was een onrustig en onhandelbaar kind. Zijn vader liet hem dikwijls aan den blaasbalg trekken. Velen van zijn makkers dragen nog op hun voorhoofd het merk van zijn steenen. Nomade van aanleg, ging hij er van den ochtend tot den avond op uit om nesten uit te halen en fruit te stelen. Onverbiddelijk hard werd hij door zijn vader opgevoed.

In 1892 werd hij naar kostschool gestuurd bij de Broeders van S. Franciscus van Sales in Faenza. Vader had hierin ten slotte aan moeder, die erg geloovig was, toegegeven. Hij gedroeg zich als een wild rebel, doorloopend in strijd met zijn kameraden, totdat hij werd weggezonden. Nu stuurden zijn ouders hem naar het instituut van Forlimpopoli 'Giosue Carducci'. Op zijn achttiende jaar was hij onderwijzer. Predappio weigerde hem de betrekking van schrijver ter secretarie. Hij wordt benoemd aan een lagere school in Gualtieri Emilia (1902), aan een salaris van zes en vijftig lire per maand. Onbevredigd wijkt hij naar Zwitserland uit met twee lire in zijn zak. Den laatsten dag op school dicteerde Mussolini zijn scholieren den zin: De aanhouder wint.

In Zwitserland begon de wanhopigste periode uit zijn leven. Een tijd van ellende, van honger. Vaak sliep hij onder een brug. Toen arresteerde men hem wegens landlooperij. Dit was de eerste aanhouding van de elf, die hij moest ondergaan. Dan begaf hij zich van Yverdon naar Orbe, waar hij als metselaarsknecht werd aangenomen met een werktijd van elf uur per dag, tegen twee en dertig centimes per uur. Hij sliep op een beetje stroo en at aardappelen, die hij in de asch pofte. In Lausanne werd hij aangesteld als loopjongen in een Italiaansch restaurant. Hij haalde proviand bloots-

1) Giorgio Pini: 'Benito Mussolini'. Uitgeversmaatschappij De Amsterdamsche Keurkamer. 1934. 75 ct. Geïllustreerd.

hoofds, barrevoets. Terzelfdertijd volgde hij de universitaire lessen van Vilfredo Pareto. Leerde Russisch, Duitsch, Fransch, Engelsch, Spaansch. Werd uit het kanton van Genève verbannen om zijn revolutionaire houding.

In 1905 kwam hij voor zijn nummer op als bersaglieri in Peschiera. In dat jaar stierf zijn moeder. Daarna werd hij aangesteld als onderwijzer aan de lagere school te Caneva. Hij leerde Grieksch en Latijn. Studeerde aan de universiteit van Bologna. Hij had toen een vollen zwarten baard, die afstak tegen zijn bleek gelaat. Speelde viool.

In 1909 verlaat Mussolini Romagna en gaat naar Trento, om secretaris van het weekblad ‘De Toekomst van den Arbeider’ te worden. Het duurde niet lang, of hij was een zeer verdacht persoon. Het was zijn taak, socialistische propaganda-lezingen te houden voor een publiek, dat bij voorkeur in de kroeg zat. Van ‘De Toekomst’ ging hij naar de ‘Popolo’. Schreef ook novellen. Over de grens gezet door de Oostenrijksche politie, kreeg hij verbod zich ooit weer op te houden in de Donau-monarchie. Terug in Forli, geeft hij zijn boek uit ‘Trentino, gezien door een Socialist’. Hij wordt het hoofd van het socialisme van Romagna. In 1910 richtte hij ‘De Klassenstrijd’ op, een heftig polemisch blad. Hij leefde in armoede met zijn vrouw Rachele en de kleine Edda.

Hij gaat te keer tegen ‘de weldoorvoede socialisten van den nieuwen tijd’, noemt de officieele socialistische partij ‘een kruideniersfirma, die langzaam maar zeker naar haar faillissement gaat.’

In 1911 wordt hij tot een jaar gevangenisstraf veroordeeld, wegens zijn oppositie tegen de Lybische onderneming. In de gevangenis schrijft hij een studie over Huss. Het volgend jaar draagt men hem de redactie op van de ‘Avanti’. Hij richt een cultureele revue op: de ‘Utopia’. Hardgrondig veracht hij in deze bladen het geschipper der oude, socialistische leiders. George Sorel noemt hem ‘Duce dell' Italia Imperiale’, een ‘condottiero.’

In 1914 sticht hij de ‘Popoio d'Italia’, zijn eigen interventistisch orgaan. Hij wordt dan openlijk uit de socialistische partij gezet. De Fasci van revolutionaire en interventistische actie komt door hem tot stand. Van nu af is hij de meest beminde en meest gehate politieke figuur in Italië.

Augustus 1915 trekt hij met het 11^{e} regiment bersaglieri naar de vuurzone aan de Isonzo, en ondergaat den vuurdoop op punt 1270, onder de Monte Nero. Hij vervult srupuleus zijn plicht, wordt korporaal in '16, later sergeant. Hem werd niet toegestaan deel te nemen aan het examen voor officier. Zwaar gewond moet hij in '17 van het front.

De ‘Popolo d'Italia’ wordt het orgaan van de oud-strijders en de ‘voortbrengers’. Op 23 Maart '19 sticht Mussolini de

Fasci Italiani di Combattimento. In April steken de fascisten de ‘Avanti’ in brand. Hij ondersteunt d'Annunzio, op weg naar Fiume.

In November stelt hij zich candidaat op een fascistische lijst, welke ook de namen van Marinetti en Toscanini droeg, en bekomt 4700 stemmen. Hij doorkruiste Milaan en heel Italië om voor het fascisme propaganda te maken. In September 1920 spreekt hij te Triëst over zijn grooten droom, het oud-Romeinsch Imperium te herstellen. Dagelijks vielen er tientallen gekwetsten en ook dooden.

In Emilia verrijzen de eerste nationale syndicaten naast de Fasci. De verkiezingen van 1921 brachten het eerste groepje fascisten in de Kamer.

De laatste pogingen tot een algemeene staking, die de socialisten in 1922 georganiseerd hadden voor den eersten Mei en een tweede in Augustus, werden verijdeld. Turati was naar het Quirinaal gegaan in de hoop, een sociaal-democratisch gouvernement te vormen en zette zijn hoop kracht bij, door een poging tot ontketening dezer groote staking, welke echter den kop werd ingedrukt. Nu stelde het fascisme zich in de plaats der impotente regeering. Het begon met de bezetting van Alto Adigo.

Lenin heeft tegen de Italiaansche communisten gezegd: Het is jammer, dat Mussolini voor ons verloren gegaan is. In hem zouden we den sterken man gehad hebben, die onze partij ter zegepraal had kunnen leiden. Ge hebt de kaart verloren, waarop het spel gewonnen had kunnen worden.

Naast de ‘Popoio d'Italia’ was de ‘Gerachia’ ontstaan. Op 20 November 1922 bewees Mussolini te Udine dat hij den toestand beheerschte. Op het oogenblik, dat hij de menigte toesprak, daalde een groote adelaar met uitgestrekte vlerken uit den hemel en zette zich op den stadstoren...

Te Milaan bevestigt hij: ‘De Middellandsche Zee moet ons meer worden; we zullen er verbannen, die er als parasieten huizen.’

De opmarsch der colonnes naar de hoofdstad geschiedde onder het opperste bevel der Quadriumviri: Italo Balbo, Michele Bianchi, Emilio de Bono, Cesare de Vecchi. Facta proclameerde den staat van beleg, maar Victor-Emanuel gaf uit eigen beweging een contra-order.

In 1923 trad de Hooge Raad, de opperste vergadering der regeering, een origineele schepping van den Duce, in werking. In Juli wordt op de Grieksch-Albaneesche grens een Italiaansche militaire missie onder generaal Tellini vermoord. De Duce verplichtte Griekenland tot buitengewone schadeloosstellingen op geheel nieuwe, diplomatieke wijze (bezetting van Korfoe). Hij sloot verder een handelsverdrag met Rusland en een politiek verdrag met Spanje.

April '24 verleent de Koning hem de Collare dell'Annunziata.

Te Parijs wordt Bonservizi vermoord, het hoofd van de Fascio aldaar. In Juni '24 valt Matteotti in vergelding. Dadelijk daarop de fascistische afgevaardigde Casalini. Lange maanden van moreele verdierlijking volgen, die in grauwheid geleken op de dagen van Caporetto.

In 1925 wordt het openbaar onderwijs, het leger, de marine, de luchtvaart, de publieke veiligheid, de Staatsraad hervormd; de macht der prefecten versterkt; de salarissen herzien; de balans in evenwicht gebracht; een accoord over de oorlogsschulden met Engeland en de Vereenigde Staten gesloten; de bureaucratie en de rechterlijke macht heringericht; in de privaat industrie ingegrepen; kolonisatie en emigratie geregeld; Rhodes en Dodecaneso in bezit genomen; Fiume geannexeerd; Giubaland en Giarabub aangekocht; een vriendschapsverbond met Joegoslavië aangegaan; de successierechten afgeschaft; de machten van den Eersten Minister uitgebreid; de pers gereglementeerd; de syndicaten erkend; de Podesta ingesteld, alsook een Italiaansche Academie; de hoogste waardigheidspositie aan Rome toegekend; een leger ter bewaking van het spoor aangesteld; een wet op de geheime genootschappen en op de uitgewekenen uitgevaardigd; de graanstrijd begonnen; de Lire gestabiliseerd; de wet op den acht-uren-dag bekrachtigd; maatregelen tegen het alcoholisme genomen; pensioen verleend aan de families der gevallenen; het moederschap en de kinderen beschermd; de Balila, en het Ministerie van de Gilden ingesteld.

Doel blijft: het Romeinsche Imperium...

Na den ondergang van de oppositie-partij van het Aventino, kwam Italië tot innerlijke eenheid (1926).

In Mussolini is de Romeinsche Duce en de grand seigneur uit de Renaissance vereenigd. Niemand heeft hem de regels van het Protocol behoeven bij te brengen, waarvan hij de hervormer is.

Zijn biograaf, Girgio Pini, beweert, dat er op dit oogenblik onder de levenden niemand is, die grooter is dan hij, die ‘moraliter’ Italië gebracht heeft aan de spits van alle naties der wereld en de Fransche revolutie overvleugeld.

JOZEF PEETERS.

Boekbeschouwing

Internationale Vraagstukken. - D.A. Daamen's Uitg. Mij, Den Haag; 200 blz.

Deze beteekenisvolle uitgave van de Nederlandsche Vereeniging voor Volkenbond en Vrede geeft ten aanzien van de brandende internationale vraagstukken essentieele beschouwingen van vooraanstaande deskundigen. De meest actueele problemen worden hier aangeraakt en helder belicht. Met graagte en met veel vrucht zuilen deze rijke bijdragen door elk ernstig mensch gelezen worden.

Jhr. Mr. Dr. van Karnebeek behandelt 'Het Wezen van den Volkenbond'. Prof. Mr. Rutgers heeft het over 'Ontwapening en Veiligheid'. Mr. van Lanschot verdedigt de 'Georganiseerde Europeesche Samenwerking (Pan-Europa). Mr. Limburg duidt het verschil aan tusschen 'Internationale Arbitrage en Rechtspraak'. Prof. François schrijft over 'Oorlogsverboden'. Prof. Verzijl bewijst in 'De Vredesverdragen en hun mogelijke herziening', dat elke poging tot forceering van wat slechts langzaam rijpen kan, het kwaad slechts verergeren zou. Prof van Hamel vat de typeerende kenmerken van het nationaal-socialisme en het fascisme samen in deze 5 punten: 1) afkeer van den parlementairen regeeringsvorm; 2) kritiek op den rechtsstaat; 3) achteruitzetting van de persoonlijke vrijheid; 4) sterke staatsbemoeiing met alles; 5) onverschilligheid voor internationale samenwerking.

Mr. Everwijn omlijnt duidelijk het vraagstuk der 'Herstel- en Oorlogsschulden'. A.A. van Sandick schetst het uitzicht der voorname 'Financieele en economische problemen van dit oogenblik'. Mevr. Kluyver betoont in 'Amerika en de Volkenbond', dat te Washington het gevoel van solidariteit met de verdere volkengemeenschap toeneemt. Mevr. Mr. Bakker-Van Bosse slaat bezorgd de kwestie der 'Nationale minderheden' gade. De hr. van Rees wijst op de beteekenis van 'Het Instituut der Volkenbondsmandaten'. De hr. Serrarens drukt er in 'De Internationale Organisatie van den Arbeid' op, dat de beslissing over het succes van het sociale, zoowel als van het politieke werk van Genève niet daar ligt, maar bij de regeeringen, bij de volkeren. Mr. v.d. Flier eischt in 'Particuliere- of Staatswapenfabricage' de uitschakeling van het bijzondere belang. Dr. de Boer teekent 'De verhouding tusschen Duitschland en Frankrijk'. Prof. Moresco spreekt zich uit over 'De vraagstukken van het Verre Oosten en de Stille Zuidzee'. De hr. Schraver belicht 'Vraagstukken van de Adriatische en de Middellandsche Zee'. Prof. Frijda ziet 'De lijn van de Economische Politiek in Sowjet-Rusland'. Dr. van Raalte geeft een klaar beeld van de praktijk van 'Het Britsche Gemeenebest van Naties'. De hr. van der Mandere oordeelt dat 'Het vraagstuk van den Poolschen Corridor' in de naaste toekomst niet geacht behoeft te worden Europa te verontrusten. Ten slotte hoopt Dr. James, dat 'De naderende Volksstemming in het Saargebied' Europa zal verlossen van een der gevaarlijkste problemen, welke de Wereldoorlog ons achterliet.

Gerhart Seger. - Oranienburg. Verlag Graphia, Karlsbad; 10.50 fr.

Dit getuigenis van Gerhart Seger, gewezen lid van den Duitschen Rijksdag, die er in slaagde op wonderbare wijze uit de Oranienburger-hel te ontvluchten,

zal den sterksten indruk in de gansche beschaafde wereld verwekken. De sympathieke persoonlijkheid, die het beeld van den auteur ons te aanschouwen geeft, roept de huidige Duitsche machthebbers tot verantwoording op voor al de gruwelijkheden, die in hun naam geschieden, en die ons ijzen doen. De mededeelingen gebeuren eenvoudig, zonder het minste pathos, de kleinste overdrijving, en ontroeren ons diep. Zooveel barbaarschheid moest toch een einde kunnen gesteld!

Heinrich Mann, weleer President der Pruisische Academie, schreef het voorwoord, waarin het o.a. heet: 'In Duitschland misbruiken heden slechte bewindvoerders hun onverdiende macht, en de onderdrukten bukken zich vol angst. Een geheel volk leeft in schrik; wordt door schrik ontzedelijkt en ontzenuwd. Zij, die het beheerschen zijn bedriegers, leugenaars, moordenaars van lichaam en van zielen...'

De bevindingen van den hr. Seger zijn volkomen van denzelfden aard als deze, opgedaan o.m. door Thomas Petersen uit Aabenraa, die langen tijd in het concentratiekamp van Papenburg zat (Rotterd. Ct. 4 April ll.).

Max Klinger. - Volk in Ketten. Verlag Graphia. Karlsbad. 1934; 104 blz.; 13 fr.

Te Munchen verklaarde rijkskanselier Hitler tijdens het Revolutieappel, dat er thans voor het Duitsche volk wederom een lente aangebroken is, waarin allen gelukkig zijn. De Almachtige heeft Duitschland weer in genade genomen, zoodat het zich terugvond. De Heer zal het niet weer verlaten. - Deze arbeid nu van Klinger heeft het over dit 'gelukkig' zijn. Hij komt tot het besluit, dat er tusschen Duitschland en den Europeeschen cultuurkring een diepe kloof ontstaan is. De barbaarschheid, zegt hij, heerscht in het land van Goering. De middeleeuwsche toestanden zijn verrezen. De ideologie van het despotisme spreekt geen cultuurtaal; haar begrippen zijn spoken. De mannen, die de dwingelandij organiseeren, zijn zonder gewetensbezwaren en hebben, volgens het woord van Goebbels, een wereldmissie te vervullen, dank zij een 'dolle-hondspolitiek'. Het recht van de menschelijke persoonlijkheid heeft uitgediend. Alleen de Slaatsidee heeft reden van bestaan. De mensch is voor haar een willoos object.

Julius Deutsch. - Der Bürgerkrieg in Oesterreich. Graphia, Karlsbad; 100 blz.; 24 illustraties; 21 fr.

Julius Deutsch, drie jaar lang minister van oorlog na de stichting in 1918 van de Oostenrijksche republiek, stichter en aanvoerder van den republikeinschen Schutzbond, verliet slechts zijn vaderland na verscheidene dagen gestreden te hebben en gekwetst geweest te zijn tijdens de gevechten, in de bloedige Februaridagen van dit jaar in Oostenrijk geleverd. Het verhaal, dat hij nu geeft, is de eerste authentieke beschrijving van den vreeselijken strijd, door den Schutzbond 'voor de verdediging van de Grondwet, voor de bescherming van de rechten van den mensch' gevoerd. 't Is een historisch document van onbetwistbare waarde, dat getuigt voor den vrijheidszin

van de aanhangers van den auteur. Niet alleen de krijgsfeiten, ook de politieke antecedenten worden geschilderd, zoodat men een klaar Gesamt-beeld van de treurige gebeurtenissen bekomt, van hun aanvang tot hun afschuwelijk einde. Het zijn bittere bladzijden van een tragische plastiek, passievol, diep-menschelijk, één snik om vrijheid.

(Er verscheen ook een Fransche uitgave, onder den titel ‘La guerre civile en Autriche. Récit de participants et de témoins oculaires).

W. Bade. - Geschichte des dritten Reiches. Ch. Coleman, Lubeck; 120 blz.; geb. RM. 3. Met 27 foto's.

Dit werk is het eerste deel van een te verschijnen ‘Geschiedenis van het Derde Rijk’ en geeft een overzicht van de gebeurtenissen, die zich in 1933, het jaar der ‘Revolutie’, in Duitschland voordeden. Hier wordt in samenvattingen achtereenvolgens een kijk gegeven op: het kanselierschap van Schleicher, het optreden van Göring tegen Papen, Papens ontslag, het geval Strasser, het kabinet Hitler, den Rijksdagbrand, de noodverordeningen, het communistisch gevaar, de Danziger- en Kehler-incidenten, de gelijkschakeling, de ‘verovering’ van Beieren, het anti-semitisme in Duitschland, de aanstelling van minister Goebbels en van Dr. Schacht, den dag van Potsdam, de programmarede van Hitler, de aanhouding van Dr. Gereke, het vier-mogendheden-pact, de briefwisseling Goebbels-Furtwängler, het arbeidsfront, de nieuwe Pruisische Dichteracademie, de totaliteitsgedachte, het conflict met Oostenrijk, de zege der Duitsche Christenen, Hugenbergs einde, de oplossing van het Centrum, het Concordaat, de likwidatie der landen, Duitschland uittrede uit den Volkenbond.

Paul Harsin. - Comment on écrit l'histoire. Georges Thone, Liège; 152 p.

In de ‘Bibliothèque scientifique belge’ verschijnt dit diep-doordacht en toch zoo helder geschreven werkje van den heer Harsin, hoogleeraar aan de Universiteit te Luik. Eigenlijk worden hier een vijftiental lessen over de ‘Beginselen der historische critiek’ gepubliceerd. Subtiele discussies werden achterwege gelaten.

I handelt over drie essentieele beginselen (dit van de historische waarheid, van het geschiedkundige feit, van het historische document); II over het documentatiewerk; III over de noodzakelijke voorafgaandelijke kennis; IV over de critiek der authenticiteit; V over de critiek der geloofwaardigheid (crit. der interpretatie; hoedanigheid der vaststelling; crit. der bevoegdheid, der nauwkeurigheid, der oprechtheid; kwestie van het nazicht); in VI gaat het over de historische synthesis (het groepeeren der feiten; hun interpretatie en het historisch verhaal; hun verklaring en het oorzakelijk beginsel; het individueele en het collectieve in de geschiedenis. Vrijheid, toeval en determinisme. Oprechtheid. Onpartijdigheid. Objectiviteit. Subjectiviteit. Waartoe dient de geschiedenis?).

In het aanhangsel toetst de geleerde auteur bepaalde bekende ‘historische’ woorden aan de werkelijkheid.

A. Micha. - La Reincarnation et le Karma. Lumen, Avenue de la Toison d'or, 112, Brussel; 64 blz.; 6 fr.

Het lijdt geen twijfel, dat spreekt van zelf, dat er in de natuur nog een massa geheimenissen zijn, die zij ons nog moet ontsluieren. Electrische verlichting, stoom, gas, X-stralen, radio, telefoon en telegraaf met en zonder draad, vliegtuigen, kinema,

beeld- en kleurenoverzetting, enz. hoeven ons dus niet te trotsch te doen wezen. Uit de verscheidene oplossingen der denkers straalt slechts een flauwe glans der waarheid. Het loont voorzeker de moeite dientengevolge de hypothesen van Micha, die steunt op Fourier, Enfantin, Leroux, Barrault, Bonnet, Dupont, Ballanche, Lessing, Schlegel, Reynaud, Balzac, Amiel, Janet, Huxley..., te overwegen.

Ridder Le Clement de Saint-Marq. - La Clef scientifique du Spiritisme. Editions Lumen. Avenue de la Toison d'Or, Brussel.

De pionnier van de spiritistische gedachte in ons land - we hoorden hem 25 jaar geleden te Antwerpen zijn theorieën, die hem zoo nauw ter harte liggen, met ongemeen vuur verdedigen - verklaart in dit werk de leer van het noumenon

van Kant, volgens welke wij de dingen niet kunnen kennen, zooals ze eigenlijk zijn, maar alleen de voorstellingen, die wij er volgens den aard van ons kenvermogen van vormen. Kant noemde deze voorstellingen verschijnselen of phenomena en gaf aan datgene, wat den grond dier verschijnselen uitmaakt, den naam van 'Ding an sich' of noumenon. De redenen waarom de theorie van het noumenon de eenige is, die toelaat het spiritisme op 'wetenschappelijke' wijze op te bouwen, worden in deze para-psychologische studie snedig vertolkt. Men lette er echter op, dat men de bepalingen en woordbeelden van wijsbegeerte en wetenschap niet verwarre.

J.P.

Nieuwe uitgaven.

Van H. Van Tichelen, St. Vincentiusstraat, 67, Antwerpen (postcheck 714.84):

De kleine Vlaming, een maandblad voor kinderen, onder redactie van HENDRIK VAN TICHELEN (abonnementsprijs: 14 fr.), dat al 16 jaargangen beleefde. Het verdient met lof vermeld en in ruime mate aangemoedigd te worden.

We doorloopen even de afleveringen October 1933-Mei 1934 en stippen daar o.m. in aan: Schoolopstellen van Stijn Streuvels; een onuitgegeven verhaal van mevrouw Selleger-Elout; een ander van Antoon Van de Velde; een derde van Fons Van Hoof; andere weer van den vruchtbaren Nonkel Mandus, van Tine Rabhooy, van F. Simpelaere, zonder de sappige herinneringen uit de schooien kinderjaren van Jef De Ryck te vergeten. Mevrouw S. Verzele-Madeleyn en Tine Rabhooy zorgden voor gedichten, en de hoofdopsteller is met de vertaling begonnen van 'Berni, een kleine Jongen', door H. Scharrelmann. Regelmatig worden illustraties of portretten van kunstenaars opgenomen, mooie boeken besproken, grapjes verteld en prijsvragen, raadsels en rekenvoorstclletjes ter oplossing uitgeschreven. De toon is altijd uitmuntend, de inhoud zoo keurig als afgewisseld en de stoffelijke uitvoering zeer verzorgd.

Van Georg Westermann, Braunschweig:

Dia, ein Orbis pictus für die Freunde des Lichtbildes, Heft 13 (4^{e} jaargang n^{r} 1); 6 M. 50; per abonnement voor 4 afl., 22 M.

40 diapositieven, de meeste gekleurd, handelende over eenige volksliederen, over de Krupp werkhuizen, over Schiller en over eenige Duitsche gedenkteekenen, alle met een verklarenden tekst.

Liberalisme en ekonomische Krisis

De nood der tijden.

Het is een gewoonte geworden de beginselen der liberale ekonomie aansprakelijk te stellen voor de huidige krisis. Zoowel in de fascistische als in de marxistische beschouwingen over de moeilijkheden, waarmee we thans af te rekenen hebben, wordt het liberalisme aangewezen als schuldig voor al het kwaad.

Dergelijke eensgzindheid steekt roerend af bij de meeningsverschillen en de verwarring die tegenwoordig op vele gebieden schering en inslag zijn; wat evenwel niet wil zeggen, dat de tot vervelens toe herhaalde bewering daarom een onomstootbare waarheid zou geworden zijn.

Schuld aan dat alles heeft het vervagen van de begrippen. Langen tijd werd de ekonomie beheerscht door twee tegenovergestelde opvattingen: vrijhandel en protektionisme; thans valt het dikwijls moeilijk beide zaken uit elkaar te houden.

Hetzelfde kan trouwens gezegd van de liberale ekonomie en van de zoogenaamde bestuurde ekonomie, waarvoor ten ander allerhande benamingen worden gebruikt. Wat is bestuurde ekonomie en waar begint zij? De aanhangers ervan nemen dikwijls hun toevlucht tot scherpe tegenstellingen wanneer zij gelijk willen krijgen. Dan wordt de liberale ekonomie bij voorkeur vereenzelvigd met het ‘laten doen en laten gaan,’ een strekking die fel overdreven wordt en geenszins aan de werkelijkheid beantwoordt.

Dit alles is van aard om de aandacht af te leiden van het feit, dat de opvattingen betreffende de bestuurde ekonomie, die zoogenaamd de redding moet brengen, verschillen van ekonomist tot ekonomist en van jaar tot jaar. Heel goed kan men dit nagaan in het werk van Hendrik De Man, wiens brochure van 1932 over de bestuurde ekonomie reeds voor een deel in strijd is met zijn nieuw plan, waarvoor hij eveneens afwijkende toelichtingen verschafte,

naar gelang het ter sprake kwam op het socialistisch partijkongres of in de Société d'Economie politique, zooals het in 'L'Action Socialiste', het orgaan van den h. Spaak, op bittere wijze werd vastgesteld.

Hoe dan ook valt het niet te loochenen, dat de huidige krisis een welkome gelegenheid biedt aan al degenen die betoogen, dat een volkomen ommekeer van de ekonomische toestanden ook in onze gewesten onvermijdelijk is. Wanneer een ziekte te lang aansleept denkt men er wel eens aan van dokter en van regiem te veranderen. Of in ieder geval wenscht men over een mogelijke verandering na te denken.

In die omstandigheden is het tamelijk natuurlijk, dat er ook gedacht wordt aan een gebeurlijke verandering van ekonomisch regiem, al zal het niet kwaad zijn de voor- en de nadeelen te wikken en te wegen.

Politieke doeleinden.

De verschillende thans aangeprezen stelsels voor een nieuwe orde op ekonomisch gebied steunen alle op gewijzigde politieke toestanden of gaan uit van politieke oogmerken. Omgekeerd kan men ook zeggen, dat vele politieke bewegingen ingegeven, zoo niet gemaneuvreerd worden door financieele invloeden.

Het plan De Man, waarmee in het Belgisch openbaar leven vooral geschermd wordt, beoogt eveneens geen zuiver ekonomische doeleinden, doch streeft tevens een politieke omvorming in het land na.

Het wil parlementaire hervormingen om een zoogenaamde ekonomische en wetenschappelijke demokratie te vestigen; waarbij reeds, van meet af, de vraag rijst, in hoever er alsdan nog van ware demokratie sprake zou kunnen zijn, vermits men zich in het heele plan om politieke vrijheid en rechtvaardigheid niet altijd gelegen laat.

De nadruk wordt in het plan gelegd op een belangrijke afwijking van de marxistische leer. Marx wilde alles hervormen, onteigenen en gelijk maken. H. De Man voorziet slechts de nationalisatie van de banken en van de groote ondernemingen, waarvan hij alles verwacht.

De middenstand bekomt, althans tijdelijk, genade in zijn oogen. Wat meer is: de socialisten, die tot dusver verklaarden, dat de middenstand in de eerste plaats moest verdwijnen, willen er nu een bondgenootschap mee aangaan. In den grond is dit slechts een behendig middel, dat ook door Hitler in Duitschland werd aangewend, om een politieke meerderheid te vereenigen, die hem naderhand toeliet heelemaal zijn wil op te dringen, tegen den zin van zijn gelegenheidsbondgenooten in.

In België hebben zich bij de opvolgende na-oorlogsche verkiezingen slechts geringe schommelingen voorgedaan, zoodat geen enkele groote partij de meerderheid in de Kamer van Volksvertegenwoordigers kon bereiken. Sinds jaren is het bij sommige katholieken en socialisten een kwellende gedachte geworden om de meerderheid te veroveren, al brengt zulks het gevaar mee van een verbroken evenwicht en van heftige politieke strubbelingen, onvruchtbaar en zelfs doodend voor het land.

De nationalisatie van het krediet.

Het ekonomisch gedeelte van het plan De Man steunt overwegend op de nationalisatie van het krediet. Deze nationalisatie omvat de samenvoeging van allerhande instellingen, zooals de Spaarkas, het Postcheckambt, de Nationale Maatschappij van Krediet voor de Nijverheid, de Nationale Bank, enz. Daarbij komt een hervorming van het verzekeringswezen en de instelling van een staats-kredietinstituut, dat aan alle bestaande banken zijn wil en leiding zou opdringen.

Hoe ware zulks mogelijk?

Het plan De Man spreekt van een bijzondere wetgeving, welke voor gevolg zou hebben, dat het staats-kredietinstituut de meerderheid van de aandeelen der banken in handen krijgt. Dit kan slechts gebeuren op twee manieren:

Het eerste middel is de onteigening en moest er daarvan ooit sprake zijn, dan zou men allicht de geweldigste financieele paniek beleven welke reeds ooit heeft plaats gehad. Een wet of een dekreet zou niet vlug genoeg kunnen uitgevaardigd worden om de vlucht van de kapitalen naar het buitenland te verhinderen. Een verkiezingsstrijd, met het vooruitzicht op de overwinning van een der-

gelijk programma, ware voldoende, om den toevoer van buitenlandsche kapitalen stop te zetten nog vóór het kiezerskorps zich zou uitgesproken hebben.

Tegen een paniek is het onmogelijk het hoofd te bieden, wanneer men de oorzaak ervan niet uitroeit. Herhaaldelijk is dit gebleken en degenen die meenen, dat er maatregelen bestaan om zoo iets te verijdelen, moeten maar eens de boeken nazien van de Belgische Bank van den Arbeid. Zij zullen kunnen vaststellen, dat in twee jaar tijds, bij wijze van voorzorg, 120 millioen werden teruggetrokken. Van Januari tot Maart 1934 alleen verminderden de deposito's met 50 millioen. Wie dit verschijnsel alleen zou toeschrijven aan een van kapitalistische zijde verwekte paniek kan het gebeurde met de bank der koöperatieven in Frankrijk overwegen, waar niet zoozeer de gewone beleggers hun gelden terugtrokken dan wel de partijgroepeeringen, die het gevaar niet wilden loopen verantwoordelijk gesteld te worden voor het verlies van hun bezit.

Een ander middel tot nationalisatie van het krediet ware het opkoopen van de bankaandeelen op de beurs.

In tijden van voorspoed, wanneer de koersen zeer hoog opgevoerd worden, valt er niet aan te denken geld genoeg in de Schatkist te vinden om al die dure aandeelen te bemachtigen.

Wanneer het slecht gaat, moet het gemakkelijk zijn en vermits het tegenwoordig met de beurskoersen maar matig gesteld is, loont het de moeite eens uit te rekenen hoeveel men noodig heeft om de baas te worden in één enkele groote bank.

Nemen we b.v. de ‘Société Générale’, wier kapitaal 800,000 aandeelen bedraagt. Deze noteerden in Maart 1934 gemiddeld 3800 frank stuk. Om de meerdereid der aandeelen, zijnde 400.000 stuks, te verwerven, zou het staats-kredietinstituut van H. De Man 1 milliard 520 millioen 8.800 frank moeten uitgeven.

De Staat zou dit geld moeten leenen en de interest van een staatsleening beloopt nog altijd, alle kosten inbegrepen, 7 t.h.

Hoeveel kunnen de aandeelen van de ‘Société Générale’ opbrengen?

Voor het maatschappelijk jaar 1933 werd een netto dividend uitgekeerd van 106,12 frank. Tegen 3.800 frank per aandeel maakt dat 2,7 t.h. De Staat zou dus leenen tegen 7 t.h. om 2,7 t.h. te verdienen; verlies: 4,3 t.h. Men vergete daarbij niet, dat de koers

van 3.800 frank tamelijk laag is, dus voordeelig voor wie de aandeelen wil opkoopen.

Nationalisatie verandert nog niets aan de zaak.

Met de nationalisatie van de groote industrie zou het al zoo goed gaan als met het opkoopen van de bankaandeelen. Ook hier zal een massa geld noodig zijn, bijeen te trommelen door middel van leeningen of verhoogde belastingen, tenware men eenvoudig bankbiljetten zou drukken. Maar dit beteekent inflatie, in den aard van wat ons na den oorlog is overkomen.

De vraag rijst, in hoever het land zou gered zijn en de krisis overwonnen met den Staat als meester over de banken en over de groote nijverheid.

Wat de werkloosheid aangaat, ware er nog niet veel veranderd. Immers, het plan De Man bevat nog niets positiefs ten opzichte van den landbouw; het vergeet, dat op anderhalf millioen eigenlijke fabriekarbeiders slechts 300.000 werkzaam zijn in de groote industrie. In den grond zou vooral de mogelijkheid van socialisatie een stap vooruit gedaan hebben en zou het gevaar voor rampen aanzienlijk toenemen. Daarvoor volstaat het na te gaan wat er met de Belgische Bank van den Arbeid is overkomen.

We weten het wel, dat H. De Man over de Bank van den Arbeid niet goed te spreken is. Twintig jaar geleden reeds, verzekert hij, heb ik het arbeiderskapitalisme van de richting Anseele bestreden. Als we ons echter goed herinneren, ging het verzet van De Man toen uit van een gansch ander standpunt. Hij was in dien tijd 100 t.h. marxist en had de aandacht gevestigd op een steeds scherper tegenstelling der klassen.

Wat ons betreft is de gedachte ons vreemd, dat de instorting van de Belgische Bank van den Arbeid op zichzelf als een heuglijk feit zou moeten aangestipt worden.

Een dergelijke instorting heeft steeds een weerslag, die nadeelig kan zijn voor de algemeene landsbelangen. Overigens dient erkend, dat de werking van Anseele er veel heeft toe bijgedragen om menschelijker arbeidsvoorwaarden te bevorderen, om bij de

arbeiders besef van eigenwaarde en een opbouwenden geest aan te moedigen.

Maar de tegenslagen, welke de Bank van den Arbeid getroffen hebben, vinden hun oorsprong in het programma, dat eerst in de laatste jaren door de bank werd uitgevoerd, programma dat veel dichter bij het plan De Man staat dan het prof. De Man waarschijnlijk lief is.

Wat de Gentsche groep mettertijd bedoelde, was een stelsel van bestuurde ekonomie, zooals het plan De Man dat voorziet. Aan de eene zijde één enkele financieele leiding: de Belgische Bank van den Arbeid; aan den anderen kant een aantal fabrieken, bestuurd volgens een algmeen plan. Het geld van de arbeiders, zoo zette Anseele het nog uiteen op het socialistisch kongres van 1929, moest dienen voor het inrichten van eigen produktie. Door het inrichten van de eigen produktie zou men ten slotte het huidige bestaande stelsel overmeesteren en vervangen. Eigenlijk heeft het plan De Man geen ander doel, maar het rekent veeleer op het geld van den middenstand.

Hoe dan ook kon het stelsel van de Bank van den Arbeid en aanverwante ondernemingen de plaag van de bureaukratie niet verhinderen en met al die bestuurde ekonomie werd een instorting niet voorkomen. Gelukkig kon evenwel beroep gedaan worden op kredietinstellingen om een volledige ramp te beletten. Was het plan De Man op dat oogenblik verwezenlijkt geweest, dan viel er ook daaraan niet te denken. Nieuwe moeilijkheden zouden een volledige verarming van het land en van de bevolking meegesleept hebben.

De toestanden in het buitenland

Trouwens, om te weten wat ons te wachten staat met proefnemingen van een grootsch opgezette bestuurde ekonomie volstaat het na te gaan wat er zich elders voordoet.

Booze geesten beweren, dat ons land gewoon is de anderen na te hinken. We hebben steeds een zekeren achterstand, heet het. In ieder geval is de krisis bij ons later ingetreden. In den vreemde moest men veel spoediger zijn toevlucht nemen tot krisismaatregelen en wij kunnen van de opgedane ondervinding profiteeren.

Als we dan rondkijken, zien we, dat de proefnemingen op het gebied van de bestuurde ekonomie vooral gewaagd werden in de volgende landen: Rusland, Duitschland, Italië en de Vereenigde Staten. Het is dus geboden de uitkomsten aldaar na te gaan.

Eerst en vooral Sovjet-Rusland. Daar is men al het langst bezig.

Hendrik De Man, die onbevooroordeeld tegenover de Sovjets staat, stelt om te beginnen vast, dat de Russische bestuurde ekonomie gepaard gaat met een abnormale ontwikkeling van de bureaukratie. Uitslagen konden slechts bereikt worden doordat de bevolking zich een primitieven levensstandaard laat welgevallen. Daarenboven bestaat er ernstig gevaar voor overproduktie den dag waarop Rusland zijn industrieelen achterstand ingehaald heeft.

Russische bladen zijn overigens zelf gedwongen de vele misstanden en vergissingen te erkennen.

Het Sovjetblad 'Krokodil' vertelde, dat de glasfabriek 'Roode Mei' in één jaar tijds drie millioen drinkglazen vervaardigde, die goed waren... om weggeworpen te worden.

'Isvestia' drukte het verslag af van zekeren Sovitsjef betreffende een fabriek. Zijn besluit klonk tamelijk onverwacht in dezer voege: 'Alles is thans gestandardiseerd en alles is van slechte hoedanigheid geworden.'

Bij andere gelegenheden wordt geklaagd over het mislukken van twaalf duizend kleedingstukken en over schoenen, die na vijf dagen gaans naar de weerlicht zijn.

De 'Prawda', het centraal orgaan van de kommunistische partij in Rusland, bevatte in Maart j.l. de ervaringen van een redakteur in den grooten boekhandel der Gorkistraat, te Moskou. Hij vroeg er naar een werk van Hertzen, gedrukt door de drukkerij 'De roode Proletariër'. Daarin volgde blz. 95 op blz. 91. Een andere bladzijde was genummerd met 100 aan de eene zijde en 119 aan den anderen kant; blz. 101 had als achterkant 114.

De geschiedenis van deze groote drukkerij werd eveneens zeer mooi in boekvorm uitgegeven, maar blz. 73, 75 en 76 komen er tweemaal in voor; op blz. 76 volgt blz. 117.

- Dergelijke zonderlinge boeken zullen toch een uitzondering zijn? vroeg de journalist.

- Ge vergist u, klonk het antwoord. Wij kunnen er u leveren

zooveel als ge wilt. Klassieke en moderne schrijvers, boeken voor de jeugd, wijsgeerige werken, geschiedenisboeken, vlugschriften, enz..

Deze verklaring bleek juist te zijn. 'De Kinderjaren' van Gorki beginnen met blz. 193. Een werk van Goekowsky en Tachtenberg over feodalisme bevat bladzijden uit een verhandeling van Jefimow en Freiberg over industrieel kapitalisme. In '80.000 Km. onder Zee', van Jules Verne, springt men van blz. 16 op blz. 32. In werken van Dickens ontbreken tientallen blz. In andere boeken kommen er witte blz. voor!

De bestuurde ekonomie is dus maar slecht bestuurd.

In Italië zal men zich wellicht aan betere toestanden verwachten. Daar is de bevolking niet zoo primitief als in Rusland. Ook hoort men voortdurend het regiem prijzen.

Toch kwam het Reuter-agentschap ons leeren, dat het aantal werkloozen in het land van Mussolini op 30 November 1933 het cijfer 1.066.215 bedroeg tegen 962.868 in Oktober, wat een stijging van meer dan 10 t.h. in één maand beteekende.

Daar in Italië iedere behoorlijke werkloozenondersteuning ontbreekt, verkeeren honderdduizenden gezinnen in de grootste ellende. Volgens het Reutertelegram was men genoodzaakt de fascistische militie in te spannen om gedurende de moeilijke wintermaanden steun te verleenen.

In Duitschland doet men sinds jaren aan een toenemende bestuurde ekonomie: ten tijde van kanselier Müller, ten tijde van Brüning en nog meer sedert Hitler aan het bewind is. Welnu 'Sopade', het bulletijn van de naar Praag uitgeweken Duitsche socialisten, zette op 18 Januari uiteen, dat het aantal werkloozen in 1933 sneller toenam dan het vorige jaar. Men moet daarbij opmerken, dat in de meeste andere landen de werkloosheid eerder iets is afgenomen. Overigens blijkt ook uit de hitleriaansche statistieken, dat het aantal niet-ondersteunde werkloozen van Maart 1933 tot Maart 1934 van 18 tot 23 t.h. is gestegen. Dit gebeurt in een land waar de voorzitter van de Rijksbank er kan op wijzen, dat 70 t.h. van het kapitaal van alle banken, die als naamlooze vennootschappen opgericht werden, rechtstreeks of onrechtstreeks door den Staat wordt gekontroleerd.

Wat de Vereenigde Staten betreft, daar is men nog volop

bezig met allerhande maatregelen te beproeven, maar de welstand is nog verre van verzekerd.

Terwijl de dollar tot 40 t.h. van zijn waarde naar beneden werd gedrukt, zijn de loonen slechts met 11,1 t.h. gestegen. Er is trouwens een spitsvondig, maar weinig aangenaam stelsel in zwang getreden: vele ambtenaren en professoren worden nog slechts voor negen maanden betaald, al werken ze het heele jaar door.

Het plan van Roosevelt, voor het opslorpen van de werkloosheid, liep uit op een mislukking. Men stelde onmiddellijk vier millioen werkloozen aan het werk, op kosten van den Staat, in de hoop, dat aldus het ekonomisch leven in de Vereenigde Staten zou opgebeurd worden. Verwacht werd, dat de herleving naar de private nijverheid zou overslaan, zoodat de werkloozen geleidelijk door de fabrieken zouden opgeslorpt worden.

Voor dit plan had Roosevelt 3,5 milliard dollars (73,5 milliard frank) voorzien. Hij besloot, na eenigen tijd, slechts één milliard uit te geven en de uitvoering van het plan te staken. De aan het werk gestelde arbeiders werden ‘gedemobiliseerd’ in een tempo van 500.000 per week. Het plan had aanleiding gegeven tot ongehoorde geldverspilling, welke nog in de hand werd gewerkt doordat de verantwoordelijke posten aan politieke vrienden en vriendjes van de vrienden werden toevertrouwd.

Het politiek regiem.

Men zal aannemen, dat het geraden is er nog eens goed over na te denken, alvorens bij ons met bestuurde ekonomie wordt van wal gestoken, te meer daar in alle landen met bestuurde ekonomie een politiek regiem bestaat waarbij alle grondwettelijke en demokratische instellingen en vrijheden onderdrukt worden. Ook in het plan De Man trouwens is een zekere diktatuur voorzien. Zoo wordt er in gezegd, dat het personeel in de kredietinstellingen aan het werk zal blijven ‘in zoover de belanghebbenden zich bereid toonen hun loyale en toegewijde medewerking te verleenen.’ Dit is een formule die men ook bij Hitler en Stalin kan hooren en als in Rusland de zaken niet goed gaan, worden de ingenieurs vervolgd wegens sabotage, om de aandacht van de mislukking af te leiden.

Een andere vaststelling is de volgende: hoe meer de ekonomie

bestuurd wordt, des te gemakkelijker geraakt ze ontwricht. Bij iedere krisis blijkt, hoe de groote trusts en kartels het eerst springen, terwijl gemiddelde ondernemingen zich gemakkelijker weten aan te passen. Daarom juist heeft men altijd en te recht tegen monopolies gewaarschuwd. Van zoodra het slecht gaat geraakt alles in de war en kan men het onheil niet lokaliseeren of beperken. Dit verwijt wordt in zekeren zin gericht tot den Boerenbond en allicht niet zonder eenigen grond. De socialisten voeren dezelfde bedenking aan tegen de 'Société Générale,' onder meer omdat zij bijna alle koloniale ondernemingen in handen heeft. Dit feit laat de bank nochtans toe aan een soort bestuurde ekonomie te doen, zooals dit ook voorzien wordt in het plan De Man, zoodat we hier weer een tegenstrijdige houding van de socialisten beleven.

De oorzaken van de krisis.

Na al deze bezwaren aangevoerd te hebben, zal men denken, dat het tijd wordt na te gaan wat er wel kan gedaan worden om aan de vele nooden te verhelpen.

Wanneer de krisis thans zoo lang duurt en zoo ingrijpend is, dan valt zulks te wijten aan vier faktoren: uiterlijke faktoren, innerlijke faktoren, faktoren van zelfoverschatting en politieke faktoren.

Uiterlijke faktoren.

Tot bij het uitbreken van den oorlog kon de industrialisatie in Europa ongebreideld haar gang gaan, omdat er in Rusland en vooral in de andere werelddeelen nog heele afzetgebieden te veroveren waren. Sedert den oorlog is Rusland afgezonderd geraakt en elders heeft zich een eigen nijverheid ontwikkeld, die nu zelf mededingend tegenover ons optreedt, te meer daar zij zich veelal niet stoort aan arbeidsduur en andere maatschappelijke wetten.

Ook in Amerika is de toestand heelemaal omgeslagen. Vroeger deden de Vereenigde Staten beroep op buitenlandsche kapitalen. Na den oorlog belegden de Amerikanen hun eigen kapitalen in den vreemde. Alles werd grootsch opgevat, zoodat er veel behoefte bestond aan kapitalen, zelfs tegen hoogen interest. Deze interest

drukt thans zoodanig op de ondernemingen, dat ze zich niet meer evenwichtig kunnen houden.

Psychologische faktoren.

Het gewaagde karakter van de na-oorlogsche ekonomie, de wedloop naar den afgrond op ingeving van den Amerikaanschen grootheidswaanzin, hebben ten slotte een paniekstemming geschapen, zoodat de geringste tegenslag rampen verwekt met onberekenbare gevolgen.

Waarbij nog komt, dat de Amerikanen het kredietwezen, onder meer door den verkoop op afbetaling, derwijze hebben opgevoerd, dat in feite de arbeid en de mogelijke voorspoed der toekomst reeds nu, op voorhand, verpand blijken. De generaties van morgen zouden dus gedoemd zijn ware woekerinteresten op te brengen ten gevolge van de kortzichtigheid van gisteren. Een dergelijk stelsel is onhoudbaar. Van vele landen, van veel schuldhebbende ondernemingen is het geweten, dat zij nooit zullen kunnen terugbetalen. Een dergelijke verhouding is dan ook bedrieglijk en uiterst wankelbaar. Geen wonder zoo de krach van de Creditanstalt te Weenen, een paar jaren geleden, voldoende was om alle groote financieele instelingen in Midden-Europa te doen instorten.

Zelfoverschatting.

De buitensporige uitgaven aan de eene zijde, de roekelooze belemmeringen van het internationaal ruilverkeer aan den anderen kant getuigen van een ongezonde zelfoverschatting. Leiders van ondernemingen voeren sommige rationalisatie-methoden in zonder zich te bekreunen om het lot van de arbeiders, die daardoor werkloos worden, terwijl het in vele gevallen nochtans mogelijk is geleidelijk den overgang te regelen, zoodat de werkkrachten, die eenerzijds overbodig werden, aan een andere zijde nieuwe arbeidsmogelijkheden vinden. Sommige kortzichtige en overmoedige marxisten hitsen hunnerzijds de arbeiders op om demagogische successen te behalen. Mede om zich interessant te maken en zich te doen gelden veroorzaken zij stakingen, die slechts ten nadeele van de werklieden kunnen uitloopen.

Elders wordt de meening verkondigd, dat de landen aan

autarchie moeten doen. Dat wil zeggen, dat zij zich met hun ekonomie van de buitenwereld moeten afzonderen. In vele gevallen komt dit ten goede aan eenige partikuliere belangen, maar de gemeenschap zelf wordt er door verarmd en de internationale moeilijkheden nemen toe. Ook financieele inrichtingen overschatten hun krachten, in de meening dat het mogelijk is alle andere inrichtingen op te slorpen en tegelijkertijd de veelomvattende rol te vervullen welke aan de banken in de moderne samenleving beschoren is.

De politieke faktoren

Ten slotte is er de politieke onzekerheid, die eensdeels voortspruit uit de onzinnig hoog opgevoerde hersteleischen aan den kant van sommige geallieerden en de afzijdigheid der Vereenigde Staten, maar die anderdeels evenzeer te wijten is aan den niet te loochenen slechten wil aan Duitsche zijde.

Het heele schuldenvraagstuk moest ten andere tot ekonomische verwikkelingen leiden ten gevolge van het Fransche en het Amerikaansche protektionisme, die de internationale betalingen onmogelijk maakten.

Een nieuwe onzekerheid.

Een nieuwe onzekerheid werd geschapen ten gevolge van de muntschommelingen, of liever van de muntmanoeuvers. Inderdaad werd niet alleen de gouden standaard verlaten, maar president Roosevelt heeft gdacht, dat hij de ekonomie van zijn land kon besturen door de verschillen van prijzen om te zetten in verschillen van munt.

Het is bekend hoe de prijzen op- en afgaan in evenredigheid met de vraag. Wanneer de aardappelen binnengedaan worden, zijn ze goedkooper dan wanneer de voorraden ten einde loopen en de nieuwe oogst nog dient afgewacht. Ook is de waar goedkooper wanneer de voortbrenging overvloedig blijkt dan wanneer de oogst mislukte. Welnu, Roosevelt heeft gedacht, dat hij de prijzen en de winsten kon stabiliseeren door alle schommelingen over te brengen op de munt. Dit ware echter maar mogelijk indien iedereen in het buitenland het eens ware om zich de bevelen van den heer Roosevelt te laten welgevallen en voor zijn proefnemingen in te

staan. Maar het spreekt van zelf, dat zoo iets nooit het geval zal of kan zijn, zoodat men een tijdelijk en bedrieglijk evenwicht in de Vereenigde Staten heeft beleefd, dat ten slotte onhoudbaar is gebleken. En wie kan verwachten, dat de Natuur met de voorschriften van de bestuurde ekonomie zal rekening houden? In dit opzicht doet de bestuurde ekonomie denken aan de bestuurbare luchtballons, waarmee men, op luchtvaartgebied, nog het meest ongelukken van al beleeft.

De rol van de munt.

De ware rol van de munt is stevig te blijven, want dan alleen kan het ruilverkeer op een billijke wijze voor alle partijen gebeuren, omdat het risico der wisselvalligheid het kleinst is.

Wat het besturen van de munt betreft, zien we, dat alles wat op dit gebied werd ondernomen verkeerd uitliep. Een bestuurde munt ontsnapt ten slotte toch steeds aan de hand, die haar dacht in bedwang te houden, wanneer er niet gezorgd werd voor natuurlijke, normale en evenwichtige toestanden. En de bevolking wordt er het slachtoffer van.

Wat de herleving kan bewerken.

De met kunst en vliegwerk bestuurde munt, in stede van het ruilverkeer te bevorderen, verhoogt de onzekerheid en werkt alle faktoren tegen die een herleving zouden kunnen bewerken en op die herleving, welke moet uitgaan van vertrouwen, komt het juist aan.

De vraag is dus welke ekonomische politiek weer evenwicht kan brengen. Het is een gemakkelijk middel geworden om al het kwaad toe te schrijven aan het ekonomisch liberalisme of aan het demo-liberalisme, zooals de dinaso's dat noemen, terwijl de na-oorlogsche verwarring veeleer toe te schrijven is aan het feit, dat aan de liberale beginselen afbreuk werd gedaan.

Een andere partijdige voorstelling van zaken is, dat het liberalisme de verafgoding van de vrijheidsbeginselen zoo ver drijft, dat het neerkomt op de vrijheid om alles te laten draaien zooals het draaien wil.

Een dergelijke opvatting ware tegenstrijdig met de liberale

beginselen betreffende de waardigheid en rechtsgelijkheid van ieder mensch.

Niemand kan er aan denken een staatstoezicht tegen te gaan op het ekonomisch leven, zooals dat voor de andere gebieden bestaat. Wij bezitten ten ander een maatschappelijke wetgeving welke landen met korporatisme en andere stelsels ons mogen benijden. Menschwaardige levensvoorwaarden werden het eerst van al door liberalen opgeëischt, zooals Hendrik De Man het ten ander doet opmerken in zijn studie van 1932. Maar de rol van den Staat moet er een zijn van toezicht uitoefenen en van het uitsteken eener behulpzame hand. Men kan aannemen, dat de Staat desgevallend zorgt voor het verleenen van elektrischen stroom, van goedkoope vervoergelegenheid enz., maar zelf alles willen besturen dreigt verkeerde berekeningen en andere tegenvallers mee te brengen.

Zeer te recht heeft oud-minister C. Huysmans in de Kamer betoogd, dat de groote banken, om wille reeds van hun omvang, niet lenig genoeg blijken om hun rol, in wat ze nuttig heeft, tot den middenstand te kunnen uitstrekken. Hoe zou het dan gaan, wanneer alle kredietinstellingen onder één enkele leiding werden gesteld?

Het socialistisch blad ‘Le Peuple’ zelf heeft zich verzet tegen het optreden van de ‘Upa’ (unie van gepatroneerde banken), die haar beursverhandelingen centraliseert en aldus afbreuk zou doen aan de normale wet van vraag en aanbod. In het nummer van 3 Februari 1934 besprak hetzelfde blad de balans van de ‘Société Générale’ om er zich over te verontrusten, dat deze bank al te zeer het ekonomisch leven zou beheerschen. ‘Men siddert van afschuw,’ schreef ‘Le Peuple’ toen, ‘bij de gedachte aan wat er zou gebeuren moesten mannen - één man - onbekwaam of oneerlijk, aan het hoofd geraken van de “Société Générale”. Zijn minste vergissing zou noodlottig kunnen zijn voor de heele ekonomie van het land.’ Dergelijk gevaar is nog grooter met het plan De Man, dat alle groote banken van den wil - en de vergissingen - van één enkel bestuurd organisme zou doen afhangen.

Een gezonde, levenwekkende en eerlijke mededinging is er veeleer noodig. De Staat dient misbruiken te verhinderen en voor een gunstige atmosfeer van vertrouwen te zorgen. Dit is slechts

mogelijk in een liberalen geest, die ekonomische onverdraagzaamheid wegruimt en het levenwekkende ruilverkeer, bron van vooruitgang en voorspoed, herstelt. Stellig brengt de vertroebeling der geesten mee, dat het onmogelijke tegenwoordig dikwijls wordt beproefd, als in een vlaag van zelfvernietiging, maar wil men ten slotte werkelijk een nieuwen tijd inluiden, dan zal de aanpassing moeten gezocht worden in een vrije, natuurlijke en levende harmonie.

MARCEL STIJNS.

[Zeven gedichten]

Is het een Droom...

Is het een droom waarom wij lijden?
Ontvalt de bloem ons blad na blad
bij 't plukken zelf? En is verblijden
een sneller zwaai van 't avonturenrad?

Wat is, waaraan ik niet geloven wilde?
De morgen waaierde open om steeds nieuwe hoop,
en als de deemstring nog haar dood omrilde,
wist ik met zekerheid der zon de niewe loop.

Is dit nu de angst, dit luwen van 't verweren?
Gij draagt, hoe diep in u! nog 't puurste goud
dat mij bevallen kan, maar mijn ontberen
wordt misschien machteloos, want oud.

Wat noodt u tot dit noodloos spelen?
Uw bloemen overgroeien slechts een duisternis,
die medegroeien moet, zoolang hun stelen
op deze stam verbloeien om een lege nis.

Erkenning

Slechts een moment was groot
aan 't venster het geluk der sneeuw:
ik wist opeens naar dit erkennen van de dood
gevoerd alle de dagen van deze eeuw.

Zullen wij nu aan elkanders ogen
zo diep het pijnen peilen,
dat we aan hun plots belichte bogen
de witte wolkenrij zien wijlen

van onbestemd geluk? De zon
is groot achter hun diafaan gelaat;
we weten, waar hun welkomen begon,
maar niet hoelang de dag naar de avond gaat.

Weet ge die rust, waaraan geluk
niet meer het andere is?
We zijn op iedre morgen tuk;
ik voelde één oogenblik de lafenis

van het erkennen, dat het zwakke hart
niet eens weerhouden kon. De mensen gaan
over de sneeuw, hun sporen in elkaar verward:
en wij omwaken trouw in ons hun aller waan.

Die Stilte

De hoge wind zonk machtloos in het zwijgen
der ruimte achter de niew - gehouwen horizon;
zo zonk mijn kort en koortsig hijgen,
verluwend in de laafnis van wat late zon.

Waarna nog enkel stilte over mijn handen gleed:
o zoete strelen en bedwelming van het duren,
geheim, alom omsloten en dat alles weet,
en niets vervluchten laat over uw hoge muren.

Dat alles weet voor ons en ons te rusten laat.
Het onbewustzijn van vernietigende gedachten,
dat door het bloed aan 't weggedoken voorhoofd slaat;

verkruimeld lied over zooveel voorbije nachten,
vergaan in deze stilte als in zijn aarde kiemloos zaad:
o zonder dat erkennen dit verlangenloos verwachten!

Het verstilde Lied

Ik heb zo vaak gevoeld en aarzelde te weten,
hoe ijl mijn lied over de zonbeschenen vlakte vlood:
achter de zon ligt laag het land van het vergeten
en elke droom verdoomt al aan het morgenrood.

Hoe zonderling ik zelf al eens te luisteren stond
en wachtte weer de klank van een der horizonnen,
en eindlik wist - het is zo laat begonnen! -
hoe 't, nevellicht, over het vuur der kim de stilte vond.

Het vaarde vreemd en ver en nooit herkend,
tot uit de nevel, voor de zon nog, uw gestalte gleed,
geschapen uit de morgen, als de morgen ongemend.
Ge bracht me, blauw over uw blanke kleed,

van iedere dag het lied terug, en avondstil
was in de morgen uw gewijde schrijden:
uw ogen droegen nog de diepte der geboorte, en pril
was om uw mond het bloeien aller weiden.

Nu weet ik, dat niet eens de dichte hillen
nog horen wat eens voor de verste wereld was bestemd:
het is geluwd tot louter ruisen, en de regelen rillen
om het geheim, dat, in u, buiten u de weeple wereld dempt.

Morgenlike Erkenning

Zo stond ik aan uw donkere ogen
en zag uw blik verzinken in het licht van een ster.
Ik voelde, hoe uw woorden op mijn handen wogen,
ik was een oogenblik - hoelang? - van u zeer ver.

En dan dat keren - rasser dan de zilvren schijn,
die ik in ieder oog en aan uw voorhoofd vond:
Ik werd aan uw weigere handen klein,
en stil aan de roerloze bogen van uw mond.

Dan doken uw ogen toe en wendde 't laatste licht.
Onder de schuwe schaduw van uw haargeweef
hoe onberoerd de tere leden, en hoe dicht
dan die geslotenheid, waaraan ik eenzaam bleef!

Ik weet niet, aan wat uur uw blik ontloken is:
ik ben gegaan, ik heb niets meer verbeid
die nacht, dan, onder wijde hemel, dier verlatenis
het langzaamaan verglijden in een witte oneindigheid.

Maar als het licht weer voor de kim kwam hangen,
in deze morgen heb ik lang en hopeloos geschreid,
omdat ik door mijn immer onverdoofd verlangen
het onvergane varen voelde van mijn menslikheid.

Nocturne

De rode maan is de robijn
in de donkere ring der nacht;
de wereld is groot, de hemel is klein,
en beiden een onuitgehuilde klacht.

Dit is een uur van wrange romantiek,
want op het kerkhof is een vers gevulde graf;
een radio speelt harlekijnse muziek,
diagonaal en ver van honden het geblaf.

'k Begroef vandaag de ivoren dode,
die ik bij leven dwaselik heb liefgehad:
haar oog omvatte al mijn noden,
en het behoudt alleen nog het geblakerd blad,

dat aanvlerkte op haar raamkozijn.
Geen weet als ik, hoe schoon zij was;
dies wil ik eenzaam dragen deze pijn:
in sneeuw en in het hoge dichte lentegras

zal ik het kruis over haar tombe zijn.

Verwachting

Wij wijlen in fiktieve boog van bergen
onder de tamarinden bij de bron;
we tergen tijd vertrouwelik en vergen
over de rust der nacht de weligheid der zon.

We luiken de ogen stil. Ge ligt
opeens bereikt voor slechts mijn open ogen:
de morgen staat over uw voorhoofd opgericht,
de sterren en het onbewustzijn gans onttogen.

Het wijlen is om u en van de tijd
't vergeten van de plannen der planeten;
de schaduw, die het zilvren water weidt,
wenkt koel mijn tot dit zijn ontwaakte weten.

Is alles niet om u en gij niet gans om mij?
geen kimmen schragen nog het wijkende gewelf;
laat wassen onbewaakt en tijdloos deze tij
tot het nirwàna waar ik u ben, gij uzelf.

JAN VERCAMMEN.

Bij de 100e Verjaring der Geboorte van Frans de Cort

Sinds de Cort zijn vrij pessimistisch **Onze Gedenkdagen** schreef, is er heel wat veranderd. Het gaat niet meer zooals in 1872:

> Wij Vlamingen herdenken liever
> den sterfdag onzer corypheên
> Eendrachtig treden we en vol iever
> slechts op het doodenveld bijeen.

De 'eendracht' laat ook nu nog veel te wenschen over, en zal wel altijd tot de 'vrome wenschen' blijven behooren, want alleen wie berust vecht niet meer. Maar dat 'liever de sterfdagen herdenken' is voorbij. Worden er niet dit jaar drie 100e-geboortedatums herdacht: Peter Benoit, Em. Hiel, Frans de Cort? Benoit grootsch, Hiel met rederijkersromantiek, de Cort bescheiden op het achterplan, zoo bescheiden als de dichter zelf was.

***

Frans de Cort is nog een oude liefde van mij. Enkele van zijn verzen, zooals **Moeder en Kind, Koffielied, Het Klooster** (van St. Arjaan), **De (lieflijke) Meid van hierover**, hebben mij in mijn schooltijd zoo bekoord, dat ze in mijn herinnering zijn blijven voortleven, terwijl honderde andere gedichten glad vergeten werden. Ook anderen, velen zelfs, hebben dien charme ondergaan. Het zal wel zijn dat onze dichter in sommige van zijn verzen aan de behandelde stof een definitieven vorm heeft weten te geven, tevens een klassiek evenwicht bereikend tusschen gevoel en vorm. Wie kan, na hem, schooner het huwelijksgeluk bezingen dan hij deed in **Moeder en Kind**, schooner, treffender, zoo volledig in zijn beknoptheid?

* * *

Frans-Jozef de Cort werd geboren te Antwerpen op 21 Juni 1834. Zijn ouders hadden een drukkerij in het hartje van de oude stad, in de St-Jacobsstraat. Ook zijn grootvader, zijn oom en twee van zijn broers behoorden tot het drukkersgild, terwijl een derde

broer dan nog boekbinder was[1]. De dichter kon dan ook zeggen: ‘Het is niet te verwonderen dat ik, onder boeken grootgebracht, zelf een boekenmaker werd.’

Over zijn studietijd is er niet veel te vertellen. Hij genoot een verzorgde opvoeding, bezocht het Atheneum, dank zij zijn moeder, die een studiebeurs voor haar Frans wist te verkrijgen. Een **Strijdzang der Eburonen**, geschreven in 1847, dus toen de dichter dertien jaar was, getuigt reeds van een zekere vaardigheid in het schrijven en ‘verzenslijpen’. Frans was trouwens een uitstekend leerling.

Zijn studietijd voorbij, probeert hij het eerst op 'n handelskantoor, blijft daar tot in 1857, wordt dan journalist, stelt, met Jan van Rijswijck, het liberale dagblad ‘De Grondwet’ op, om het volgende jaar de leiding te nemen van het liberale blad ‘De Schelde.’ Doch ook daar blijft hij maar weer korten tijd, want in 1860 is hij opnieuw in een handelskantoor werkzaam. Hij kon moeilijk ergens aarden, en het dreigde zoo iets te worden als: twaalf stielen en dertien ongelukken. Eindelijk postuleert hij voor de betrekking van stadsbibliothecaris te Antwerpen, doch het is zijn vriend Hansen die benoemd wordt. Hij zal er Hansen geen kwaad hart voor toedragen. In een aanteekening bij zijn vertaling van het Plat-Duitsche gedicht: **Bur und Krei**, 1863, spreekt hij van zijn ‘geleerden vriend C.J. Hansen,’ - die trouwens medewerker werd aan zijn tijdschrift ‘De Toekomst.’

Maar deze tegenslag heeft voor gevolg dat hij Antwerpen verlaat en zich te Brussel gaat vestigen, waar hij de betrekking krijgt van secretaris van den auditeur-generaal bij het hooge krijgsgerechtshof, betrekking die hij tot aan zijn dood blijft waarnemen.

Inmiddels is hij, op 1 December 1860, in het huwelijk getreden met Emilie Dautzenberg, dochter van den fijnen dichter Johan, en begint een nieuwe, de tweede periode van zijn leven. Zooals we verder zullen zien is dit huwelijk, alsmede de nieuwe omgeving en werkkring, van grooten invloed geweest op zijn letterkundigen arbeid. In zijn vrijen tijd houdt hij zich van dan af vooral bezig met de leiding van het tijdschrift ‘De Toekomst,’ dat hij van zijn schoonvader overneemt, verder met opvoedkunde, en, indien er nog tijd overblijft, met eigen werk en vertalingen.

Evenals Theodoor van Rijswijck, wiens taak hij voortzet, als dichter en als flamingant, - zonder dat echter van een literairen invloed op zijn werk kan gesproken worden - sterft hij betrekkelijk jong: op drie-en-veertigjarigen leeftijd[2].

(1) De meeste biografische nota's werden ontleend aan de studie van Dr Maurits Sabbe, verschenen als inleiding tot de volledige uitgave der werken van Frans de Cort (Brussel, Drukkerij weduwe Monnom, 1912).

(2) Th. van Rijswijck werd slechts 37 jaar.

Ziedaar in korte trekken, het kalme leven van onzen gemoedelijken dichter. Men zou van hem kunnen zeggen wat de tooneelschrijver Jozef Horemans eens van zich zelf getuigde: ‘Kleine productie, klein leventje.’ klein niet in den pejoratieven zin, maar als synoniem van: geen bewogen leven. De eenige **avonturen** die de Cort gekend heeft, waren de liefdesavonturen in zijn jeugd, die hij, hoe ze ook afliepen, nooit tragisch opnam. Zooals Maurits Sabbe schreef: ‘Uit liefdesverdriet zou onze zanger zich nooit een doodelijke kwaal op den hals gehaald hebben. Zoo Leentje hem niet wilde, zocht hij troost bij Marieken.’ Hoe kon het ook anders? Frans was een schoon manneken, met zwierigen krullekop, vriendelijke oogen, en een lach op de lippen. Welk meisje zal daaraan weerstaan? Wanneer hij in een van zijn liederen schrijft ‘dat de meisjes hem aan de slippen hangen,’ mogen we hem op het woord gelooven. Doch zijn genegenheid kon ook van meer bestendigen aard zijn. Wanneer zijn eerste verloofde, Therese Melanie de H., aan de tering sterft, in Juli 1856, schrijft hij **Hare laatste woorden** op, en dicht:

> Ik zal het arme doode kind,
> Ik zal Therese nooit vergeten.

Doch met de dooden kan men niet leven, en in November van hetzelfde jaar schrijft hij, een enkele maal ‘doedijnend’:

> Schoon Liesken, ja, ik zie di geeren,
> Schoon Liesken, wil dijn hart mij geven.

Maar de herinnering aan de doode blijft in hem voortleven. In de Lente van het volgend jaar mijmert hij:

> Ach, hoe heerlijk ware 't, buiten
> nu te wandlen naast elkaar,
> evenals verleden jaar.
> .....
> Ik, intusschen zit te treuren.

En later zal hij zijn huwelijksgeluk bezingen in warme, innige verzen.

***

In zijn werk zijn heel wat invloeden na te gaan. Vorm en rhythmus zijn zelden geheel oorspronkelijk. Ook de stof ontleende hij links en rechts, behalve dan in de stukken die spontaan en frisch uit eigen levensomstandigheden ontstonden, of reacties waren op staatkundige en politieke gebeurtenissen. Zijn gezelschapsliederen zijn meestal nieuwe teksten die hij schreef op bekende zangwijzen, zoodat de vorm op voorhand was bepaald. We zijn hier ver van ‘de kunst om de kunst’; steeds overheerscht het gemeenschapsmotief.

Is onze zanger dus niet een zeer sterke persoonlijkheid, een schepper van iets nieuws, toch had hij, zooals we verder zullen

zien, **een eigen toon**. En dat is al heel wat! Absolute, volledige oorspronkelijkheid is immers uiterst zeldzaam. De speurder ende vergelijker zal bijna altijd een of meer voorgangers ontdekken, niet enkel bij beminnelijke, doch beperkte talenten zooals de Cort, doch ook bij zeer groote kunstenaars. 'Je prends mon bien où je le trouve.' In zijn tijd was er nog niet de betrachting van ieder kunstenaar van heden, om kost wat kost origineel te zijn, of ook maar **te schijnen**. Niemand wil nog iets van zijn voorgangers geleerd hebben, want elke te bewijzen herinnering aan wat voor hem gedaan werd, werpt in de oogen van de meesten een zeker discrediet op zijn arbeid. Vandaar het harlekijnspak dat de moderne kunst zoo vaak aantrekt.

En toch heeft Shakespeare de stof voor haast al zijn stukken elders gevonden, en zijn vorm ontleend aan zijn onmiddellijke voorgangers-dramatisten; nam Goethe van veel kleinere dichters over wat hij nuttig en geschikt achtte; nam Molière de commedia dell arte als voorbeeld, maakte zelfs bewerkingen van bestaande stukken; en heeft niet Rembrandt zijn zoozeer geroemd clairobscur gevonden en bestudeerd bij de Italianen, vooral bij Carravaggio, en bij den italianiseerenden Duitscher Adam Elsheimer. van wien hij daarbij nog heel de schikking van het landschap overnam? Invloeden en zelfs directe ontleeningen zijn slechts dan te verwerpen als de kunstenaar niet bij machte is aan het ontleende een eigen karakter te geven. We zullen verder zien dat de Cort sommige invloeden niet verwerkt heeft, andere wel, dat hij soms beneden zijn voorgangers bleef, doch hen soms ook overtrof, en, vooral, dat hij meestal een eigen cachet, een eigen kleur aan zijn werk wist te geven.

In zijn eerste periode, de vruchtbaarste, die gaat tot aan zijn huwelijk, en zelfs nog enkele jaren verder reikt, is er vooral invloed van Béranger (1780-1857), zoowel wat vorm als onderwerpen betreft. De Fransche chansonnier werd toen algemeen voor een dichter van eersten rang gehouden. Als verheerlijker van den kleinen man, den volksman, genoot hij een enorme populariteit. Frans de Cort, en vóór hem, Theodoor van Rijswijck, maakten de leus van Béranger tot de hunne: tot het volk de taal spreken die het begrijpt en waarvan het houdt. Beiden willen ze niet alleen over en voor het volk schrijven, zij willen ook een rol spelen in het leven van dat volk, in een bevattelijken, soms luimigen, soms hekelenden toon uitzingen wat er omgaat in het gemoed van den eenvoudigen man, hem voorlichten, hem klaar doen zien in de staatkundige en politieke gebeurtenissen, openhartig, eerlijk en onbaatzuchtig - zooals dichters soms kunnen zijn. Zij namen den trant van den Franschen chansonnier over, omdat ze hierin een middel zagen om de aandacht van hun medeburgers gaande te maken. Het volk immers kende en zong vele Fransche liedjes. Daarbij was er een

zekere verwantschap tusschen Béranger en de beide Vlaamsche dichters: ongekunsteldheid, gezond verstand, vrijzinnige gedachten, liefde voor hun land en taal; terwijl ook alle pruderie hen vreemd bleef. Snaaksche Sinjoren, schreven zij, naast hun ander werk, erotische liedjes en gedichten, die in een schooluitgave minder op hun plaats zouden zijn, doch die niet moeten onderdoen voor die van den libertijnschen Franschman. We mogen mevrouw De Wildeman-de Cort, dochter van Frans, dankbaar zijn dat zij in de uitgave der volledige werken ook een paar van deze 'herdersdichten' heeft opgenomen, zonder welke de figuur van den Antwerpschen volkspoëet niet compleet zou zijn.

Naar het voorbeeld van Béranger waren van Rijswijck en de Cort **dichters-journalisten**, in een tijd toen de pers nog niet zoo verspreid was als thans, en nog niet de rol van **voorlichter der openbare meening** uitsluitend naar zich toe had gehaald.

Doch geen van beiden bereikte de enorme populariteit van den Franschman. Dat lag niet aan hun talent, doch aan de toestanden. Bij ons hebben liederen zooveel invloed niet. De schrijvers in ons land hebben in het openbaar leven altijd een veel kleinere rol gespeeld dan wel in Frankrijk. Béranger was een macht, omdat hij ondanks alle verlokkingen de onafhankelijkheid als zijn hoogste goed beschouwde. En hij **kon** onafhankelijk zijn,omdat de opbrengst van zijn literairen arbeid hem toeliet te leven, vooral daar hij zich met zeer weinig kon tevreden stellen. Zijn liederen, zijn berijmde pamfletten werden overal gekocht en gelezen, hielpen zelfs mede om den staatsvorm te wijzigen. Door van Rijswijck met zijn strijdlustige natuur, zijn directen incisieven stijl, had evengoed, bij gunstiger omstandigheden, een dergelijke macht kunnen worden. Nu klaagt hij:

> Thans loopt de Vlaamsche zanger rond
> Als een onnuttig wezen.
> Hij biedt zijn lied den volkren aan,
> Hij roemt der vaadren heldendaân:
> Maar niemand wil het lezen.

met een pessimisme dat de dingen al te donker inziet, want heelemaal zonder populariteit is van Rijswijck dan toch niet geweest. We zien hem als den man die, net als Béranger, bereid was om desnoods voor zijn overtuiging in de gevangenis te boeten. Frans de Cort zien we, door zijn aard, minder strijdlustig. Hij was boven alles een gemoedelijk levenskunstenaar, die hield van 'Vrouw, wijn en gezang.' Hij bezat de goddelijke gave der blijmoedigheid, die over veel kan doen heenstappen dat bij minder zonnige naturen invreet. Door van Rijswijck was ook een epicurist, doch een van de wrange soort: topzwaar epicurisme. Hij had meer 'Schwung' dan de Cort, was scherper, hartstochtelijker. Maar de Cort was

inniger, meer vergoedelijkend. Toch kon hij met kruim voor zijn meening opkomen, en ook bij anderen geen lammenadigheid verdragen:

> Een vriend die ja en amen
> op al mijn zeggen zegt
> bevalt mij bitter slecht.

schrijft hij.

O.m. Julius Vuylsteke heeft eens met hem af te rekenen gehad. In een gedicht, verschenen in het Volksbelang, op 20 Mei 1871, en daarna in den Nederlandschen Spectator (1871), had deze de Cort verweten zijn vrijzinnige overtuiging te hebben prijsgegeven. Daarop antwoordt onze gewezen journalist, insgelijks in den Nederlandschen Spectator, 1871, met een berijmd epistel ‘Aan Julius Vuylsteke’ (het ging toen allemaal op rijm!). Met een buitengewoon brio, doch zonder zijn goed humeur te verliezen, gaat hij zijn aanvaller te lijf, kranig, zonder complimenten, en toch fijntjes. Hij toont zich hier een journalist met een verduiveld scherpe pen; hij levert een meesterlijk stuk polemische journalistiek, met dit haast klassieke evenwicht dat hij ook elders in metrische stukken zal weten te bereiken. Een andermaal laat hij, in ‘De Grondwet’ van Jan van Rijswijck (1861), een gedicht verschijnen met Groot-Nederlandsche strekking: **De Dag zal komen**, dat groote opschudding verwekt.

Deze karaktertrek past volkomen bij den spontanen, impulsieven dichter en gevoelsmensen, die dadelijk en zonder omwegen opkomt voor wat hij recht en billijk acht.

Zijn levensopvatting resumeert hij o.m. in het gedicht: **Ziedaar de vraag** (1856), dat bij een twee-en-twintigjarige reeds van een flinke dosis menschenkennis getuigt:

> Behaag ik aan den eenen, ziet,
> Dan deug ik voor den andren niet.
> Met ieder wel staan zou ik graag,
> Maar hoe? ziedaar de vraag.

Hij besluit:

> Maar hier geloofd en daar gelaakt,
> Wat deed nu de arme jongen?
> Hij nam een kort en goed besluit:
> En zei: Ik lach de menschen uit.
> Hoe ik mij zelven steeds behaag,
> Dat is de heele vraag.

En hij schrijft ook, naar Langbein's:

> Lachend roll ich durch die Welt,
> Auf der Freude Wagen,

zijn refreinen:

> 'k Zie op aarde alleen het goede.
> en bemerk het kwade niet.

Waar gij reden zoekt tot klagen,
Schep ik stof tot lachen mij,
rol ik op der vreugde wagen
door de wereld vroo en blij.

Is de invloed van Béranger groot geweest, nooit heeft onze zanger den Franschman slaafs gevolgd. Hij nam een thema over, vervlaamschte het, paste het aan bij wat hij om zich heen zag of beleefde. Door van Rijswijck deed hetzelfde. Zoo heeft deze laatste het idee van **De Liereman** gevonden in Béranger's **Ma Vocation:**

Chanter, ou je m'abuse,
Est ma tâche ici bas.

Het lied van den Vlaming is vlotter, heeft meer beteekenis:

'k Ben een arme liereman,
die geen ander ambacht kan
en tot zingen werd geboren.

Een voorbeeld van omwerking van een thema van Béranger door de Cort is:

Trinet de Marketenster,
heur haar is blond als goud.
Twee starren zijn hare oogen
En lonken dat ze kan.

waar de Franschman zong:

La Vivandière du Régiment.
C'est Catin qu'on me nomme.
.....
J'ai le pied leste et l'oeil mutin.

En verder:

Recruten, veteranen,
tamboer en korporaal,
Trinet de marketenster
betoovert ze allemaal.

te vergelijken met:

Je fus chère à tous nos héros;
Aussi soldats et généraux
Me comblaient à toute heure
D'amour, de gloire et de butin.

Een thema dat herhaaldelijk bij den Franschman terugkomt, inspireert ook de Cort. **Mijn verjaardag** is als het ware een samenvatting van de drie stukken: **Eloge de la Richesse, Le Poète de Cour**, en **l'Habit de Cour.** Frans stelt zich voor alsof hij, tot de jaren van verstand gekomen (hij was er toen 21!), afstand meende te moeten doen van zijn vroegere vrije denk- en levenswijze. Maar alles goed overwogen kon hij tot zulk onmogelijk besluit niet komen.

Béranger zong: **(Le Poète de Cour)**

On achète
Lyre et musette.
Comme tant d'autres, à mon tour
Je me fais poète de cour.

en de Cort:

Als het goud maar toe wil stroomen,
Vraag ik niet uit welke hand.
Eindelijk ben ik gekomen
Tot de jaren van verstand.

Maar in het laatste couplet, waar de Franschman vraagt:

Pourquoi douter, chère Marie,
Que ton ami change à ce point?

en bevestigt:

Non, quoique mon coeur veuille dire,
Pour toi je ne puis plus chanter,

heeft de Cort een ander vers verwerkt, n.l. **L'Habit de Cour**, ou visite a une altesse:

Ne répondez plus de personne.
Je veux devenir courtisan.
.....
Et mon riche habit me conseille
D'apprendre à m'incliner bien bas.

maar:

A la porte où l'on se presse
Je vois Rosé, Rosé et l'amour.

Hij bedenkt zich, gaat het paleis niet binnen, doch vergezelt Rose (verg. de Cort: Roosje) naar haar kamertje:

D'une ambition vaine et sotte
Ainsi le rêve disparaît.

En de Cort:

Maar... mijn liefje gaan verlaten?
Wel, dat staat mij toch niet aan!
'k Zal 't belang maar laten praten
en bewandel de oude baan.

Na zijn huwelijk verdwijnt de invloed van Béranger nagenoeg geheel. Geen chansonetten meer met hun tralalarefreinen. Dat hij echter den Franschen dichter niet heelemaal **vergeten** heeft, bewijst het meesterlijke **Flaminganten-begrafenis**, geschreven kort voor zijn dood. Hij zegt van zijn vrienden die **de lijkbaar zullen** vergezellen:

de strakke weemoedsplooi van hun aangezicht
zal weggetooverd worden door een puntig gezegde:

..... of wel
een juist me naar den mond gezongen
vroolijk refrein uit mijn eigen liedboek.

Daar heeft hij blijkbaar Béranger herlezen:

> Mon cortège, au lieu de prier,
> Chante là mes vers les plus lestes.

Doch op dat tijdstip van zijn leven kijkt hij niet meer naar de ‘chansons lestes’ van zijn voorganger, is hij artistiek zoo gegroeid dat zijn vers heel wat hooger staat dan dat van den Franschman.

Een tweede belangrijke invloed ging uit van het poëtisch werk van Heinrich Heine (1799-1856). Onze dichter zal trouwens hoe langer hoe meer door de Duitschers beïnvloed worden, haast niet door de Hollanders (wat bij Door Van Rijswijck wel het geval was). Een heele reeks stukken dragen zeer sterk den stempel van Heine. Zoo: **'t Zou zeker dwaas gehandeld wezen, Ik zwoer wel eenen keer of tien**, (waarin Frans zich ook ziet ‘verbleeken, en 't hart in zijnen boezem breken’), **Hij sprak van wonderlijke zaken, Zoo gaat de wereld, Toen ik u mijn min verklaarde, De ring, Een albumversken. Ik min u nog, Zoo gij mijn lief wilt zijn, Waartoe dienen mij mijn oogen. Een kleine zonde**, e.a. Boven **In het zonnige hoveken** schreef hij: Zangwijze: Ich weiss nicht was soll es bedeuten, een der liederen uit Heine's ‘Die Heimkehr’; dus volgde hij noodzakelijk de versmaat van het gedicht, en begint het laatste couplet met de echt Heiniaansche verzen:

> En ik sloot al bevend haar tusschen
> mijn armen aan de borst,
> en laafde met duizenden kussen
> den brandenden liefdedorst.

Ook de beide ‘Oosterlingen’ zooals hij ze noemt, doen aan Heine denken, hier niet zoozeer door de woorden, dan wel door rhythme, versvorm, manier van zich uit te drukken. In **Almansor** klinkt de aanhef:

> In dem Dome zu Cordova
> Stehen Saülen, dreizehnhundert,

en de Cort dicht in **Ware ik Sultan:**

> Sultan Abdul van Turkeien
> heeft, zoo zegt men, duizend vrouwen.

In **Dona Clara:**

> Von den Mandelbäumen fallen
> Tausend kleine Blüthenflocken;

en de Cort. in **De klagende Sultan**:

> Duizend vrouwen, vol van gratie
> houdt de Sultan, - Allah spaar hem -.

Elders zal hij ook Oostersche lyriek in het Vlaamsch vertalen, zich daarbij bedienend van Duitsche vertalingen, o.m. van Bodenstedt.

In al de verzen onder Heine's invloed neemt hij dezes ‘liefdesterminologie’ over, doch ze aanpassend bij zijn aard. Nooit

wordt hij schamper, sarcastisch, agressief, zooals zijn Duitsch voorbeeld; zijn natuurlijke beminnelijkheid neemt enkel datgene over dat overeenstemt met zijn eigen gevoelswereld.

Hij gaat niet zoover als zijn Hollandsche tijdgenoot Frans Haverschmidt (1835-1894), de vaak oer-oolijke, maar soms ook echt lugubere dichter, die schreef onder het pseudoniem Piet Paaltjens, en wiens ‘Snikken en Glimlachjes’ absolute navolging zijn van Heine, meestal spottende navolgingen, waarin de trant van den Duitschen dichter wordt geparodieerd. Piet Paaltjens stond critisch tegenover Heine, de Cort onderging passief zijn invloed. Doch de sceptische, gedesabuseerde toon van hem die schreef:

> Ich glaube, Liebchen, ewiglich,
> Und noch viel länger liebst du mich,

blijft hem vreemd, wanneer hij zegt:

> Gij weet
> niets meer van den duren eed.
> Morgen, vuriger dan nu,
> altijd, eeuwig min ik u.

De wereldsmart van een Heine, een Byron was niets voor hem.

Een enkel maal heeft hij den Duitscher dichter geplagieerd, n.l. in: **Van den ouden koning.**

We laten de beide verzen volgen, ter vergelijking:

> Es war ein alter König,
> Sein Herz war schwer, sein Haupt war grau;
> Der arme, alte König,
> Er nahm eine junge Frau.
>
> Er war ein schöner Page,
> Blond war sein Haupt, leicht war sein Sinn;
> Er trug die seidne Schleppe
> Der jungen Königin.
>
> Kennst du das alte Liedchen?
> Es klingt so schwer, es klingt so trüb!
> Sie mussten beide sterben,
> Sie hatten sich viel zu lieb.

En de Cort:

> Daar was zoo eens een koning -
> het liedje zegt niet waar -
> hij was wel zestig jaren oud,
> zijn boezem was als ijs zoo koud,
> en wit als sneeuw zijn haar.
> Eene adellijke schoone
> Verlangde hij tot vrouw.
> Het huwlijk werd alras volbracht;
> doch, midden al de vreugd en pracht,
> haar hart, dat was vol rouw.

Zij telde twintig jaren,
was als een engel schoon;
al wie ze zag, verliefde op haar.
Dat werd de koning ras gewaar,
en beefde bij den hoon.

En de arme jonge pagie,
die haar beminnen dorst,
hij lag te baden in zijn bloed,
en drukte zijne liefste zoet
nog eens aan zijne borst...
De navolging is, helaas, maar slapjes.

Onder de talrijke vertalingen die onze dichter maakte, is er slechts een naar een vers van Heine, en dan nog onder pseudoniem: R.N.F. de Castro, anagram van zijn naam, n.l. **Ali Rey**, verschenen in het Letterblad van 26 April 1857. We leiden er uit af dat Heine blijkbaar een invloed was waar hij niet graag voor uitkwam, hij die altijd zoo eerlijk en nauwgezet de namen van de dichters, die hem inspireerden, opgeeft. Vele van de verzen onder Heine's invloed zijn geschreven in de periode toen hij bevriend was met Ida von Düringsfeld, barones van Reinsberg. Hij had deze Duitsche dichteres, die in den Vlaamschen taalstrijd groot belang stelde, te Antwerpen ontmoet, en was haar, met Sleeckx, Vleeschhouwer, Hansen e.a., behulpzaam geweest in het samenbrengen der materialen voor haar werk: ‘Das geistige Leben der Vlamingen’ (Leipzig, Ad. Lehmann - Brussel, Fr. Claassen, 1861), een zeer uitvoerig overzicht op de Vlaamsche literatuur na 1830. Hij had ook elegante verzen van haar vertaald, en droeg haar zijn tweeden bundel liederen op. Hield Ida niet van den sarcastischen Heine, en wist zij hem in dezen afschuw te doen deelen? Misschien kan de briefwisseling, die bewaard is gebleven, doch voorloopig nog niet kan geraadpleegd worden, deze veronderstelling tot een zekerheid maken - of ontzenuwen.

Een derde dichter, dien hij bewonderde, en onder wiens bekoring hij kwam, was de Schot Robert Burns (1759-1796), die, in meer dan een opzicht, te vergelijken is met onzen Theodoor van Rijswijck, ook wat hun vroegtijdig afsterven betreft, na een periode van geestelijke stoornissen. Beiden werden slechts 37 jaar oud.

Een der schoonste liederen van de Cort, daarbij een der meest populaire: **De (liefelijke) Meid van hierover**, is zonder twijfel, zooniet direct geïnspireerd, dan toch ontstaan uit een gevoels- en verbeeldingswereld, gewekt door de liederen van den Schot. En het moet niet onderdoen voor het werk van dezen wereldberoemden dichter! Ook andere stukken, zooals: **Ach, wat heb ik hem misdreven, Zooveel liedjes als er klinken, Annemieken**, en zelfs een kluchtlied, met den leelijken titel: **Eepeepee**, verraden den trant van

Burns. **Het Portret** doet denken aan de grootere gedichten van den Schotschen Bard.

Een enkel maal waagt hij zich ook hier aan een Vlaamsche variante. Naar het lied **Findlay** schrijft hij **Een is genoeg:** een gesprek tusschen een jongen vrijer die een meisje een bezoek brengt 's avonds laat, en bij haar den nacht wil doorbrengen:

> Ik vrees maar, want gij zijt zoo stout -
> Vrees niets van mij, zei Findlay,
> Dat gij tot morgen blijven zoudt. -
> Dat zal ik vast, zei Findlay.

Onze dichter maakt daarvan:

> Roosken, bad opeens de jongen:
> jaag me nu toch niet op straat. -
> Wat bestaat ge mij te zeggen?
> riep het meisje, gansch ontzet:
> ik heb maar een enkel bed,
> en waar zou ik u dan leggen?
> Och, zei Pieter, en hij loeg:
> Een voor beiden is genoeg.

De vergelijking tusschen de beide dichters is des te interessanter, daar, bewust of onbewust, de dichters elk aan den jongen iets van hun eigen karakter gaven: de zelfbewuste, eischende Burns, de meer buigzame, vragende de Cort. Beide stukken zijn, elk in zijn genre, even goed. Frans verburgerlijkt het gegeven, slaat een meer gemeenzamen toon aan, legt meer nadruk op de details. Hij deelt zijn gedicht ook anders in, geeft er een eigen, kleurig-Vlaamsch karakter aan, zooals hij ook elders herhaaldelijk doet wanneer hij een buitenlandsch vers als zijn vertrekpunt neemt. Een frappant voorbeeld daarvan vinden we in zijn bekend **Koffielied.** Het idee vond hij in Ludwig Uhland's **Theelied.**

> In Indiëns mythischen Gebiete
> Wo Frühling ewig sich erneut,
> O, Thee, du selber eine Mythe,
> Verlebst du deine Blüthezeit.

Daarop zingt de Cort:

> 't Is in het land der Arabieren
> Volop gekoesterd door de zon
> dat - eene weelde- en wellustbron, -
> de koffieboon vooreerst zou tieren.

Ook:

> Denn nur die holden Frauen halten
> Dich in der mütterlichen Hut;
> .....
> Den Männern will es schwer gelingen
> Zu fühlen deine tiefe Kraft.

En de Cort:

Den koffie laat ik voor de vrouwen,
zoo roept een logge brouwer fier:
ons mannen past het sterke bier,
dat wij niet voor de ganzen brouwen.

Het is iets geheel anders geworden. Onze dichter ziet het breeder, brengt er elementen in van eigen opmerking, schrijft een stuk van gullen, warmen glans, contrasteerend met het koele kristal van Uhland's gedicht. Hij wijzigt eenigszins den versvorm, voegt er een refrein aan toe. Het wordt een lied in volkschen trant, een door en door Vlaamsch lied, een gezellig binnenhuistafereeltje - tevens een zelfportret. Toen onze zanger dit schreef, was hij pas getrouwd. We zien hem met blozende koonen gezapig aan tafel zitten, naast zijn beminde Emilie, genieten van de huiselijkheid na een stevig middagmaal, 'Pallieter avant la lettre.' Als goed echtgenoot helpt hij in het huishouden, maalt zelf de koffie, vloeit over van welbehagen en zaligheid. Hij leunt achterover in zijn zetel, steekt een pijp op, kust zijn Emilie en voelt zich een koning:

En als de moor zijn liedje zingt,
dan zing ik mede dat het klinkt.

In deze feestelijke dagen schrijft hij ook een lofgedicht voor zijn 'lieve schoonouderen': **Het gelukkig paar.** Zalige, aartsvaderlijke familie, waar een schoonzoon zijn schoonvader en schoonmoeder in verzen bezingt, en de schoonvader in verzen antwoordt!

Het is vooral na zijn huwelijk dat de Cort naar Burns gaat kijken. Wat bij hem - net als bij Béranger - ontbreekt, en zal blijven ontbreken, is de kennis van de natuur, het sterke, frissche heidensche natuurgevoel, waarvan de poëzie van den Schot als met heerlijke geuren doortrokken is.

Na zijn huwelijk zal hij een heele reeks liederen van Burns vertalen en uitgeven met een opdracht aan zijn vrouw. (De schoonste Liederen van Robert Burns, Brussel, 1862). Hij voegt er een korte levensschets van den Schotschen dichter bij, waarin wij o.m. de volgende 'geloofsbelijdenis' aantreffen: 'Wat men ook zegge, de dampkring der taveern is den dichter doodelijk. Gunstig, opwekkend, verzaligend is hem alleen de stille zoete vrede des huizes, dat een beminnende, medegevoelende vrouw tot een paradijs weet om te scheppen, waar hij zooniet rijkdom, dan toch gewis geluk vindt.'

Het is wel niet noodig de schimmen van Villon en Verlaine op te roepen, om te bewijzen dat ook een 'liederlijke taveernehokker' een zeer groot dichter kan zijn. Maar onze zanger oordeelde volgens zijn eigen levensopvatting na zijn huwelijk, en hij is vrij streng voor Burns, waar hij schrijft: 'Onpoëtisch was het, in alle geval, dat Burns daarbij eenen niet min sterken trek voegde tot het bijwonen van luidruchtige braspartijen en drinkebroerssamenkomsten, waartoe hij zich misschien als drinkliedjensdichter geroe-

pen achtte.' En verder: 'Te betreuren is het intusschen dat onze poëet bij de weliswaar wat onvrijwillige keuze zijner levensgezellin niet verstandiger zij te werk gegaan, noch beter uit zijne oogen hebbe gezien.'

In de eerste jaren na zijn huwelijk bezingt hij zijn geluk in **Laat het maar stormen, Bekentenis, Duo,** en vooral in die twee pareltjes van innigheid: **Moeder en Kind** en **Waartoe dienen mij mijn oogen**, kristallisatie van echt gevoel, met nochtans een neiging tot overgevoeligheid.

Deze beide gedichten behooren mede tot het oorspronkelijkste dat de dichter geschreven heeft. Hij toont zich hier verwant aan François Coppée, 'Ie Poète des humbles.' Van invloed kan echter geen spraak zijn, vermits Coppée toen nog onbekend was, en eerst in 1869, met 'Le Passant' wereldroem verwierf. Trouwens, reeds veel vroeger heeft de Cort dien eigen toon aangeslagen, dien toon van warme menschelijkheid, b.v. in het gedicht **Moeder** (1857):

> Toch wil ik naar geen liefken zien,
> omdat ik moeder dan misschien
> niet bovenal meer zou beminnen.

Uit dien tijd (na zijn huwelijk) dateeren ook twee van zijn schoonste gezelschapsliederen: **Het Klooster** en **De Meid van hierover.** Met deze en andere zwierige liederen wil hij, naar het voorbeeld van het buitenland, het Vlaamsche volkslied op een hooger peil brengen; hij wil bewijzen dat het ook kunst kan zijn. En hij slaagt daarin volkomen. Geen van zijn liederen zijn zoo populair geworden als juist deze twee beste. Tot voor enkele jaren werden ze nog voortdurend door het volk gezongen, althans te Antwerpen.

Hij gaat nu ook zijn vroegere verzen herzien, niet alleen om den vaak gebrekkigen vorm te verbeteren, doch ook om ze aan te passen bij zijn nieuwe levensomstandigheden en opvattingen. Zoo in: **De Lekkerbek**. In de eerste versie (1857) staat er:

> Op, soldaat, daar slaat de trommel,
> 't Vaderland is in gevaar,
> Maak alras bij 't krijgsgedommel
> 's Konings zaak en de uwe klaar.
> Ik, ik blijf gerust in huis,
> en misgun u lint noch kruis.

In 1868 verandert hij:

> Vreest gij dappren hier te kwijnen,
> treedt in **'t vreemdenlegioen:**
> Frankrijk heeft bij de Algerijnen
> steeds kanonnenvleesch van doen.
> Ik? ik blijf gerust in huis,
> doch misgun u buit noch kruis,

De eerste regels werden totaal gewijzigd. De zinspeling 's Konings zaak viel weg, en in de plaats van **lint** staat er **buit.** Verder, waar de eerste versie luidde:

> Rook alleen is roem en faam,
> En de rook behaagt mij enkel -
> da's nogal een onderscheid -
> als hem haas of schapenschenkel
> geurend rond me henen spreidt.

wordt later o.m. het foutieve **rook** vervangen door **damp** en wijzigt hij:

> En de damp behaagt mij enkel
> als hem, **dank der keukenmeid,**
> ossenharst of schapenschenkel
> geurig om me heen verspreidt.

Hij heeft dus nu een keukenmeid en hij zegt het.

In 1868 zal hij een herzienen herdruk uitgeven van zijn vier bundels, vermeerderd met enkele nieuwe, en met weglating van andere, - nadat hij twee jaar vroeger nog een bundel: ‘Zingzang’ had laten verschijnen. Daarna niets meer, behalve enkele losse stukken en vertalingen. De ‘gunstige, opwekkende atmosfeer’ heeft zijn scheppend talent langzaam doen insluimeren. Het huwelijk, met al de daaraan verbonden verplichtingen en de daaruit ontstane verandering van levensopvatting, is **den dichter** noodlottig geworden. **Den mensch** heeft het gelukkig gemaakt, hem waarschijnlijk voor vele dingen behoed, die dergelijke vrijmoedige naturen, met hun op de spits gedreven oprechtheid, te wachten staan, indien ze aan zich zelf zijn overgelaten. Het heeft hem een vasten levensgrond gegeven, hem verfijnd. Maar het heeft hem ook uit zijn natuurlijk, **inspireerend** midden verwijderd, hem iets van zijn Antwerpsche volksjongensnatuur ontnomen, hem ‘verdeftigd.’ De oneerbiedige, loslippige guit, die sollend een gedicht **Aan het Ministerie** opdroeg: ‘Och, geef mij ook een kruis,’ is een bezadigd man geworden, die nog wel af en toe zich aan ‘verzenslijpen’ zal ‘bezondigen’, maar in voornameren trant. In '68 is de Cort 34 jaar, dus in de fleur van zijn leven. Met zijn groote gaven, het meesterschap over taal en vorm dat hij thans bezit, had hij nog heel veel kunnen doen. Maar de beslommeringen van zijn werkkring, de leiding van zijn tijdschrift ‘De Toekomst’ nemen hem geheel in beslag. Dit tijdschrift schijnt hem daarbij heel wat ontgoochelingen bezorgd te hebben. Vooreerst al de moeite om het in leven te houden, er abonnenten voor te vinden, en - ze te behouden! - nachtmerrie van alle Vlaamsche tijdschriften. Toch werd ‘De Toekomst’ nog op 650 nummers gedrukt, wat wel voor dien tijd een mooi cijfer mag heeten. Zulks was waarschijnlijk te danken aan het overwegend opvoedkundig karakter, dat vooral gericht was op het invoeren van meer moderne onderwijsmetho-

des. De kern van abonnenten en lezers, die op die manier gevonden werd in de onderwijswereld, zou wellicht een uitsluitend-belletrische revue niet begunstigd hebben! De Cort nam trouwens de taak van uitgever en leider van een paedagogisch blad zeer ernstig op, maakte zelfs een vrije bewerking van een Duitsche beknopte ‘Opvoedingsleer’ (Brussel, Ferd. Claassen - Zutphen, J.B Plantenga,1862). Maar al deze arbeid, die ten slotte evengoed door anderen had kunnen gedaan worden, gaf den dichter weinig voldoening. In een van zijn brieven, - die thans behooren tot de verzamelingen van het Museum der Vlaamsche Letterkunde, - gericht aan zijn vriend en medewerker Cnudde, ged. 28 Januari 1870, klaagt hij: ‘Zoo heb ik sedert verscheidene jaren van alle literair werk moeten afzien, en ik beken ronduit dat zulks mij erg zwaar valt. Zoo gaan mijn beste jaren stillekens aan voorbij.’ Maar hij laat er dadelijk, vergoedelijkend, op volgen: ‘Het eenigste wat De Toekomst bij bezorgt, en waarvoor ik haar dank, is de vriendschap van enkele nobele harten, als gij, waarde vriend Cnudde, en zoo nog een paar,’ En dan, zich verontschuldigend, met glimlachende zelfbeschouwing: ‘Het spijt mij u zulke elegie voor te zingen, maar omtrent deze tijd des jaars ben ik altijd ontstemd.’ Wanneer Cnudde, in '73, overlijdt, wijdt hij een vers aan zijn nagedachtenis.

In het, hooger aangehaalde, vers aan Julius Vuylsteke verheugt hij zich weer een gelegenheid te hebben om verzen te schrijven:

> Het is zoolang, mijnheer, zoolang geleden
> dat ik te ri-ra-rijmen zat...
> Gij schenkt een prettig onderwerp mij heden,
> En 'k wensch mij zelf proficiat!

Een tikje betreurend, een tikje spottend ook met zijn vroeger dichterschap!

Een brief aan een anderen medewerker, Torfs, hoofdredakteur voor het paedagogische gedeelte van De Toekomst, laat ons nog een klaren blik werpen in het gemoed van den goeden mensch, altijd bang iemand te kwetsen of te kort te doen: ‘In mijnen brief van Zaterdag heb ik zeker, - ik herinner mij de juiste woorden niet - den voorwaardelijken vorm gebezigd, u eenen wenk gegeven, eenen raad, niets meer.’ En verder: ‘Maar dat wil niet zeggen dat gij gehouden zijt in mijne gewaarwording van spijt te deelen. Het is dus verstaan dat gij ook daarin in het bezit zijt der volledigste vrijheid. Ook wilde ik u nog in bedenking geven dat gij voor uw werk licht eenen uitgever zoudt kunnen vinden, die het u wèl betalen zou, terwijl het, eenmaal in De Toekomst opgenomen, tamelijk van zijn waarde zal verloren hebben.’

Opmerkelijk in zijne brieven is ook het doorgaans correcte Nederlandsen, dat hem boven vele van zijn tijdgenooten plaatst. In

den brief aan Torfs, 9 Januari 1872, zegt hij o.m.: ‘dat het goed is **geen artikel** ononderzocht te laten, vooraleer het in de handen van den drukker komt, 1° omdat niet al onze Zuid-Nederlandsche medewerkers hun taal correct schrijven; 2° omdat de meesten niet weten hoe eene kopij voor de pers moet gereed gemaakt worden.’

Frans de Cort was niet alleen een goed ‘verzenslijper - expaedagoog,’ zooals hij op 't laatst van zijn leven van zich zelf getuigt, hij bezat ook een groote talenkennis. Hij vertaalde uit het Fransch, Duitsch, Engelsch, Schotsch en ook uit verscheidene Duitsche en Zwitsersche dialekten. We mogen aannemen dat hij daarbij nog Spaansch en Italiaansch kende, of ten minste kon lezen, want in zijn bibliotheek stonden heele reeksen boeken in die talen. En zijn vertalingen uit Horatius! - waarin hij het voorbeeld van zijn schoonvader volgt. Hij vertaalde o.m. van Coppée, Hoffmann v. Fallersleben, Uhland, Hebel, v. Clesheim, Longfellow, Altmann, Nesselmann, Jasmin, Kühn, Ratisbonne, e.a., dit meestal in zijn tweede periode, wanneer hij ook overwegend op Duitsche melodieën nieuwe teksten schrijft, waar hij vroeger overwegend Vlaamsche en Fransche zangwijzen nam. Van zijn perfecte kennis van het Duitsch getuigt o.m. de Duitsche vertaling die hij maakt van een in Platduitsch dialekt geschreven versje: Boer en Kraai, van Ludwig Giesebrecht. Het stukje **Verleidende Stemmen**, voor het eerst gedrukt in Aurora, Jaarboeken voor 1862, is typisch voor het afnemen van den Franschen en het toenemen van den Duitschen invloed op zijn werk.

* * *

In het algemeen staat de Cort dichter bij ons dan Door van Rijswijck, niet alleen in den tijd. De balladenromantiek, die zoo dikwijls nog Van Rijswijck nog beheerscht, heeft bij hem afgedaan. Slechts een enkel maal heeft hij het over ‘een edelen ridder,’ ‘een adellijke jonkvrouw,’ zooals in **De ongenadige Slotvoogdesse** (1854), doch in de meeste van zijn verzen betracht hij voortdurend echtheid, vrij van rhetoriek. Zijn kunst is de uiting van zijn gemoeds- en geestesleven en men kan dan ook uit zijn gedichten de geschiedenis van zijn leven opteekenen. Men vindt er niet alleen zijn karaktertrekken in weer, zooals bij eiken lyrischen dichter - die schrijft om te zeggen wat er in hem omgaat - doch ook de voornaamste dingen in zijn leven vinden er hun weergalm, zooals hij zijn meening zegt over de gebeurtenissen van den dag op staatkundig en politiek gebied. Sommige van zijn verzen zouden in een hedendaagsch tijdschrift niet misstaan: naast liederen en metrische stukken, ook verzen als **Magdalena** (1858). De beeldspraak is natuurlijk verouderd. Maar lag er niet de wijsheid van vele geslachten in besloten? En een beeld dat **definitief** mag heeten, vervangen door een ander gesproten uit ‘aller-individueelste

emotie' leidt gemakkelijk tot gezochtheid. Een schoon, gezond meisje heeft - moet ik helaas, zeggen? -, ondanks de tachtigers, nog altijd werkelijk 'rozenlippen,' een lelieblanke huid' en 'oogen als starren'. Wat is daaraan te doen?

Genoot hij niet de populariteit van een Hiel, een Door van Rijswijck, toch moeten we niet te gering denken van zijn bekendheid. Een brief die hem werd toegestuurd met geen ander adres dan: '**Brussel.** Aan den Heer Frans de Cort, Vlaamsche letterkundige' komt op bestemming, nadat de post in een hoekje met potlood geschreven heeft 'Arbre Bénit, 85,' wat voor ingewijden beteekent dat hij woonde: 'Gewijde-Boomstraat, 85.'

Wat zijn staatkundige opvattingen betreft, nu eens is hij Groot-Nederlander, roept de Vlamingen in Noord-Frankrijk toe stand te houden, dan begint hij het Groot-Germanendom, om elders te verklaren: 'k Droom niet meer van Nederland, en zijn trouw te betuigen aan den koning en het Belgisch Staatsverband. Wie zal het een dichter kwalijk nemen - een dichter zooals er toen nog waren? Maar iets is hij altijd, blijft hij altijd: flamingant. Het is juist de standvastigheid waarmede hij het Vlaamsche rechtsherstel voorstaat en verdedigt die hem het verwijt bezorgde van onstandvastigheid - maar dan op politiek terrein. Hij was tegen de kleurpolitiek. Reeds in '54, toen hij 22 jaar oud was, schreef hij:

> Wat geeft ons Rus of Ottomaan,
> Wat gaat ons Katholieken aan,
> Wat doen ons liberalen?
> Geen politiek aan onzen kant.

Socialisten waren er toen nog niet!

En in '64 schrijft hij:

> Vlaamschgezinden, Vlaamsche vrienden,
> Zoo wij eens verwinnen,
> Clericalen, liberalen,
> dan moogt gij beginnen.

Het verwijt dat hem gemaakt werd dat hij zijn vrijzinnige overtuiging zou hebben prijsgegeven, lijkt ons ongegrond: op alle tijdstippen van zijn leven is hij voor zijn liberale gevoelens opgekomen. Doch hij had een te onbevangen oordeel om zich blindelings te onderwerpen aan een partijtucht. En hij was te breed van opvatting om andersdenkenden te verketteren.

Is zijn vroegtijdig afsterven gedeeltelijk te wijten aan overwerk? In 1872 schrijft hij onder de betiteling: **Onvermijdelijk:**

> Wie eet
> dat hij zweet,
> en werkt dat hij kou lijdt,
> die mag zich verwachten

aan dagen en nachten
waarop hij van rouw krijt.

Dacht hij daarbij aan zich zelf? Hij overleed plotseling, nadat hij herhaaldelijk zwaar ziek was geweest, in 1878. Zooals M. Sabbe het in zijn studie zegt: ‘Hij zelf had als een voorgevoel van zijn naderend einde, toen hij zijn treffende **Flamingantenbegrafenis** schreef, waaruit zooveel gemoedelijkheid en roerende humor spreekt.’

ERNEST W. SCHMIDT.

Onderwijs en Opvoeding

Het bespreken van Nederlandsche werken ten gerieve van onderwijs en opvoeding is zoo goed als plots een tamelijk ondankbare taak geworden. Immers, daar is de spelling-kwestie opgerezen, met het groote gevaar dat, zoo de officieele voorstellen tot wijziging der spelling worden aangenomen, de groote massa der school- en der kinderboeken dienen ter zij gelegd, als voortaan ongeschikt voor de leerende jeugd. En we merken ook hoe de uitgevers dit aanvoelen, want ze herleiden hun nieuwe uitgaven voorloopig tot het allerstriktste minimum!

Nu dan, wat niet beslist is dienen we maar af te wachten. Onderwijl kondigen we vooraf al enkele werken aan, die als studies over het onderwijs toch steeds zullen dienstig blijken.

De firma 'De Sikkel,' te Antwerpen, liet er aldus verscheidene verschijnen.

Van Dr. E. Blancquaert, professor aan de Gentsche hoogeschool, ontvingen we diens **Practische uitspraakleer van de Nederlandsche taal.** Dat zulk werk 'aan een behoefte voldoet' in een tijd als dezen, die de Vlamingen steeds dringender aanzet hun Nederlandsche taal zuiver te schrijven en vast even zuiver te spreken, behoeft hier zeker geen betoog; en het zal de studeerenden, inkluis de leerkrachten, wel een geruststelling zijn, in hun taak geholpen te worden door niemand minder dan onzen extra kenner van taal, dialekt en fonetiek. Het boek telt zeven hoofdstukken en een aanhangsel; het behandelt achtereenvolgens de inleidende begrippen, bouw en werking van de ademhalings- en spraakorganen, de beschaafd Nederlandsche spraakklanken, en hun algemeene eigenschappen, de verbindingen van spraakklanken, de uitspraak van vreemde woorden en de spraakgebreken en geeft een aantal praktische oefeningen en fonetische teksten aan, benevens een alfabetisch-fonetische woordenlijst, een bibliographie en samenvattende vragen. Veertig figuren illustreeren den tekst. Het ware hoogst wenschelijk, dat Dr. Blancquaert's werk in alle Vlaamsche normaalscholen en in de hoogere klassen der Athenea werd ingevoerd, om dit en het volgend geslacht eens eindelijk aan een algemeen beschaafde uitspraak te helpen.

De V.O.V. zet onverpoosd het uitgeven harer brochurenreeks voort, in samenwerking met pas genoemde firma. Vóór ons

liggen: **Geschiedenis en aardrijkskunde, een poging tot koncentratie,** door Leo De Wachter, waarin de auteur niet naar uitersten wil opdrijven, maar de logische samenwerking tusschen beide leervakken wenscht verwezenlijkt te zien, al heeft hij wat veel woordenomhaal noodig om dit toe te lichten; **De vermoeienis,** door Dr. Fransen, dat een bondige, bizonder heldere uiteenzetting blijkt van een anders tamelijk stroef psychologisch vraagpunt; **Stellen op de lagere school,** door Hendrik Michiels, dat niets origineels wil bieden, maar doorsnee-leerkrachten een aantal praktische gegevens bezorgt; **De geschiedenis in de normaalschool, - de beroepsopleiding,** door Dr. Rob. Van Roosbroeck, waarin, aan de hand van schrijvers ervaring, gepoogd wordt, het door hem bedoeld geschiedenisonderwijs te verjongen, te verbeteren en tevens een proeve van zulke verjonging wordt uitgewerkt.

Stellig, deze brochuren zijn zeer ‘allerlei’ naar de onderwerpen en ongelijk in waarde; maar uit alle valt in zeer verscheiden zin wat te leeren, inzake de theorie of de praktijk van het onderwijs.

De firma N. Willems-Van Handenhove (Antwerpsche steenweg, 493, te Brussel) liet twee bloemlezingen, door S. De Rouck, verschijnen: **Honderd opzegversjes** en **Honderd kindergedichten,** waarmee de auteur den kindertuin en de heele lagere school bestrijkt. Men moet niet met de keus van ieder vers t'akkoord zijn, om toch gaarne te erkennen, dat in beide werkjes een ruime voorraad aan degelijke, jonge en oudere verzen voor de jeugd voorhanden is. Alle leerkrachten zullen er zeker wat naar hun gading in vinden. Aan den uitgever wilden we echter vragen, deze boekjes bij een volgende oplage in een behoorlijk kleedje te steken.

De firma J.B. Wolters, te Groningen, publiceert een reeks ‘Didaktische monografieën, onder redactie van Ph. Kohnstamm en G. Van Veen. Tot nog toe verschenen daarin, - technisch een toonbeeld als altijd: **Teekenen en teekenenderwijs,** door P. Post; **Het denken van het doofstomme kind,** door Dr. A. Nanninga-Boon; **Luisteren of zien,** door I. Van der Velde; **Taal en denken,** door Dr. M.J. Langeveld. Het eerste werk is ons persoonlijk onbekend. Het tweede is de uitwerking van mevrouw Nanninga's bevindingen met haar eigen doof geboren kind, aan de hand van haar poging, het door middel van schriftelijk taalonderwijs tot persoonlijke ontwikkeling te brengen, en zal zeker alle opleiders van dergelijke jonge wezens een rijkdom aan belangwekkende, praktische gegevens bezorgen. Het derde, door I. Van der Velde, behandelt de vraag, of het spellingonderwijs op audilieven of visueelen grondslag moet gegeven worden; het konfronteert zeer verschillende leerwijzen en besluit, op grond van talrijke experimenten en tellingen. dat het gezichtsbeeld het vertrekpunt moet zijn. Met het vierde wil Dr. M.J. Langeveld ‘een theoretische en didaktische bijdrage tot het onderwijs in de moedertaal op de middelbare school, inzonder-

heid tot dat der grammatica' leveren; de schrijver vindt den geest van het onderwijs in de grammatica verkeerd en heel het taalonderwijs te eng en te weinig vormend en werkt zijn kritiek en zijn opvattingen in een ruime wetenschappelijke behandeling uit. De titel 'Taal en denken' geeft duidelijk den breeden geest aan, waarin de schrijver het taalonderwijs wenscht gegeven te zien.

Vanwege de firma Wolters bereikten ons eveneens: **Exercices adaptés aux Eléments de grammaire française à l'usage des Flamands**, door L. Goemans, P. Larochette en V. Sondervorst (3e druk); **Het ruischende woud,** 3e en 4e deeltje, door J. Van der Klei en J.B. Ubink; **Dierenvreugde en leed, voorlooper,** 2e deeltje, door L. Dorsman en J. Van der Klei: Dillon Wallace's **The Way to Burning Mountain,** voor schoolgebruik klaargemaakt door P. Andringa; **Idioom voor Engelsch L.O.,** door J. Abels. Met alle respekt voor de overige uitgaven, vestigen we bizondere aandacht op de extra aantrekkelijke leesboekjes-reeks **Het riuschende woud,** welke door C. Jetses zeer mooi geïllustreerd werd en als uitgave een model mag heeten, en op **Idioom voor Engelsch L.O.,** dat voortreffelijke leesteksten, maar vooral glasheldere toelichtingen van idiomatische woorden en uitdrukkingen bevat, voor leerlingen, die al een paar jaar Engelsch achter den rug hebben.

Van de Dürr'sche Buchhandlung, te Leipzig, ontvingen we **Meier Helmbrecht,** door Wernher der Gärtner. Het is een middeleeuwsche en tevens de oudste bekende Duitsche dorpsvertelling op rijm, door rector Dr. Wohlgrabe voor school en huis bewerkt en door hem ook van een welsprekende inleiding en nuttige aanteekeningen voorzien. Ze telt 66 kleine bladzijden en is uitzonderlijk frisch van inhoud en taal.

De firma Heinrich Minden. te Dresden en Leipzig, liet ons een nieuw deeltje van Richard Plattensteiner's verhalende werken, n.l. **Der Schusterfranzl, Lebens- und Leidensgeschichte eines humorvollen Flickschusters,** geworden. Onaangezien het feit, dat de zeer origineele levensavonturen van dezen schoenlapper grootendeels op de échte ervaringen van zekeren Franz Brandstetter gesteund zijn, is dit werk op zichzelf een extra geestige, boeiende volksvertelling. door M.E. Fossel van *zeven* volks-aansprekende teekeningen voorzien.

H. VAN TICHELEN.

Boekbeschouwing

C. Jinarajadasa. - Laat ons den Oorlog ontwapenen! Theosofische Vereenigings-Uitgevers-Mij, Tolstraat, 154, Amsterdam; 64 blz.; fl. 0,35.

't Is de tekst van de toespraak, in 13 landen gehouden onder de auspiciën van de Orde van den Olijfboom, een vereeniging voor Vrede, door een Indischen wijze. Een eenvoudige diepe toon van liefde tot de menschheid, een warme idealistische stem, een schrander verstand wekken het beste in ons op. Jinarajadasa gelooft niet in de mogelijkheid den Oorlog te ontwapenen, indien wij geen hervorming krijgen van het bankwezen in de wereld. Het internationale financieringssysteem is een der elementen, welke bijdragen tot den Oorlog of tot den Vrede. Hij gelooft tevens, dat ten einde vrede te brengen in het hart van elken burger, er een groote verandering moet komen in de huidige opvatting van het grondbezit. Hij is een warm voorstander van den Volkenbond, al is diens wijze van optreden in het veld der politiek veel te slap. In elk geval is de Bond de voorlooper van een betere; het is plicht van allen hem in dezen tijd te versterken. Leeren wij vooral onze kinderen intense vreugde te scheppen in het collectieve leven der Menschheid.

Bruno H. Burgel. - De Wereldbeschouwing van den modernen Mensch. Bijleveld, Utrecht; 200 blz.; ing. fl. 2,15; geb. fl. 2,90.

De natuurwetenschap in onzen tijd is zoo omvangrijk geworden, dat zeer velen het inzicht in den voortgang van haar ontwikkeling niet meer kunnen bijhouden. Jongeren zoowel als ouderen staan verward en onzeker; zij hebben behoefte aan een overzicht, aan een boek, waarin op voor allen verstaanbare wijze gesproken wordt over het ontstaan van den Kosmos en van de Menschheid, over het wordingsproces der aarde, over den wentelgang der werelden rondom ons, over het mysterie van ons eigen bestaan en over ons eigen denkvermogen. Kortom, wij hebben behoefte aan een werk, waarin de uitslagen van het hedendaagsch natuurwetenschappelijk onderzoek klaar worden uiteengezet. En nu is ons geen boek bekend, dat hieraan zoo goed tegemoet komt als Bürgel's ‘Wereldbeschouwing van den modernen Mensch.’ Het spreekt op pakkende, boeiende wijze over deze vraagstukken en stelt ons het moderne wereldbeeld scherp voor oogen. Bürgel, de arbeiderszoon, die door eigen kracht is opgeklommen en zich een grooten naam heeft verworven als natuurwetenschappelijk geleerde, heeft den juisten warmen menschelijken toon in zijn geschriften weten te behouden. Na de lezing van dit uitstekend boek zal ieders inzicht veel rijker zijn, het denken verruimd, en wijdere horizonnen zullen zich voordoen. De zin van het leven zal naderbij gebracht zijn en onze levenstaak sterker tot ons spreken. Een werk dus voor ieder denkend mensch.

Georg Decker. - Revolte und Revolution. Graphia, Karlsbad; fr. 7,50.

De bekende professor Georg Decker levert een verdienstelijke en grondige (al zij het ook beknopte) studie van socio-psychologischen aard over de ‘Nationale Revolutie’, naam, dien de contra-revolutie zich in Duitschland schenkt. Hij betitelt de huidige leiders als mislukkelingen, die een systeem verantwoordeljk maken voor hun eigen tekortkomingen en onbevoegdheden. Het opstandige moreele gevoel zal tot de werkelijke omwenteling leiden. De afgrond tusschen de zoogezegde compacte nationale eenheid en de echte werkelijkheid wordt met den dag dieper. Het is niet voldoende de premissen van een ontevredenheid, die reeds in Duitschland een voldongen feit is, op te zoeken; men moet het middel vinden om deze ontstemming om te zetten in politieke passie en fanatieke politieke wilskracht. Alzoo Prof. Decker.

De Fransche editie heet ‘Révolte et révolution. Le chemin de la liberté.’

XXX. - Der Faschismus und die Intellektuellen. Graphia, Karlsbad; fr. 7,50.

Fascisme en geest zijn onverzoenlijke antinomieën. Waar de vrijheid van onderzoek afgeschaft wordt, atrophieert men het verstand. De intellectueelen van het Derde Rijk zijn hiervan het levende, het verschrikkelijke bewijs, zegt de uitgeweken rechter XXX. De rede, de wetenschap, de kennis, de belangloosheid in zake navorsching, het wordt alles in 't belachelijke getrokken in het Derde Rijk; zij worden verminkt, vervolgd, de wetenschap staat in dienst van een gek despotisme, het historisch onderzoek ontaardt door een ongezond racisme, en vervalscht ten voordeele van een reactionaire staatsopvatting. De hoogleeraars trappen op een wenk van de nieuwe potentaten den geest en de waarheid in het slijk. Rechters en priesters, kunstenaars en dichters dragen het dwangcamisool van een Staat-gevangenbewaker of vergaan in de concentratiekampen. Het onderwijzend personeel werd een korps onder-officieren. Onder de onbegrensde macht van één man bloeien willekeur en tyrannie en ontketent zich een stormloop van laagheden, intrigues en leugens...

(In het Fransch verscheen: Le fascisme et les intellectuels. Déclin de l'esprit allemand.)

Ph. Exel. - De Spookhoeve. Den Haag, Van Goor Zonen; 160 blz.; fr. 14. Met talrijke platen.

Met één slag, hopen we, vindt dit spannend historisch verhaal uit de dagen van Alva en de Boschgeuzen zijn weg in Vlaanderen. Immers heel de geschiedenis speelt zich op onzen bodem af en sluit volkomen aan bij het geleerde in de school. 't Is een echt meesterwerkje in al zijn eenvoud. Onze jongens zullen er hun volle gading in vinden. Dat het op groote schaal zou worden verspreid, wenschen wij van harte. Waarom laat de uitmuntende auteur zijn held door de ‘Rue de la Fourche’ (te Brussel) stappen

en de monniken uit de ‘Abbaye de la Cambre’ visschen in de vijvers van het ‘Bois de la Cambre?’ Deze Fransche benamingen zijn overbodig.

J.P.

Nieuwe uitgaven.

Van de N.V. Standaard-Boekhandel, Brussel en Antwerpen:

FELIX TIMMERMANS: Bij de Krabbekoker; 154 blz.; 16 fr.; gebonden in linnen 26 fr.

Uitgave van H. Van Tichelen, Antwerpen:

De kleine Vlaming, maandblad, 16e jaar, Juni 1934. In dit nummer: Brugsche Grappigheid, door Maurits Sabbe; Een kleine Jongen, van H. Scharrelmann, door H. Van Tichelen vertaald (vervolg); 't En had maar een Minuutje geduurd, door Nonkel Mandus: hoe een venijnige kat zich tegenover een levenslustigen hond aanstelt; Een Mirakel, door Tine Rabhooy, plezierig verteld: hoe Kladdeke, die in de kerk een schommel maakte, door een onzichtbare hand (die van den klokkeluider) naar omhoog wordt getrokken.

Van Excelsior, Brugge:

De Tijdstroom, maandschrift (abonnementsprijs: 40 fr.), 4e jaar, nr 8: Mei 1934.

Daarin o.m. een fragment uit Julien Martyn of achtergelaten Herinneringen van een Activist, roman door Raymond Brulez; een artikel van J. Decroos over Alb. Verwey, als vertaler van Shakespeare's Sonnetten: een echte ‘onkruidzameling’ uit diens ‘mislukte proeve van vertaling’, met menigen ‘monsterachtigen stoplap, een of andere stumperigheid, een of ander ontnuchterend prozaïsme’, waarvan voorbeelden tot staving. Besproken wordt het romanwerk van Lode Zielens (door Paul de Vree) en dat van Maurits Roelants (door denzelfde).

Van de Sikkel, Antwerpen:

HANS FALLADA: Wie eens uit het Schaftje eet..., vertaald door NICO ROST; 451 blz., 41 fr.; geb. 54,50 fr.

Wie eens uit het schaftje eet, blijft altijd zijn soep daaruit oplepelen. Bedoeld wordt: wie eens in de gevangenis komt, keert er in terug. Dat ondervindt Willi Kufalt, de hoofdpersoon van dezen lijvigen, ontroerenden roman. De kleine wereld, waarvan Kufalt zoo gaarne een eerzaam lid zou zijn, blijft voor hem gesloten; niet door een netwerk van wetsbepalingen, maar door de domme liefdeloosheid, het vijandige niet-begrijpen der ‘rechtvaardigen’. Of Kufalt liefheeft, arbeidt, liegt, steelt - steeds doemt de gevangenis achter hem op als zijn onontkoombaar tehuis. Een jaar blijft hij vrij. Het is eigenlijk pijnlijk om volgen hoe hij dat jaar doormaakt, of liever, hoe hij grootendeels verplicht wordt het door te maken.

Van den ‘Bode van het H. Hart’, Alken:

R. HARDEMAN, S.J.: Franciscus Costerus, Vlaamsche apostel en Volksredenaar (1532-1619); 137 blz.; 8 fr.

Een levensschets van den Mechelaar Coster, Jezuiët en kanselredenaar, een hoofdfiguur uit den tijd der beroerten, met een algemeen overzicht van zijn werken en een karakteristiek van zijn welsprekendheid. Uit tal van gelukkig gekozen fragmenten worden de allegorieën van den redenaar gelicht, zijn stoute beeldspraak, zijn frischheid en naïveteit, zijn Vlaamsch realisme, waaruit o.m. blijkt dat de ‘sottinnen’, de ‘gepopte en gepaleerde juffrouwen ende madamen’ het in zijn preeken erg te verduren hadden. Het boek geeft een interessant beeld van Costers redenaarsen schrijverstalent.

Van Van Gorcum & Co., Brink-Assen:

Mr. Dr L.W.R. VAN DEVENTER: Het nationale Kabinet, schets der Nederlandsche partijen; historische ontwikkeling van het parlementarisme en het vertegenwoordigend systeem, van de Middeleeuwen tot de huidige phase; 163 blz.; fl. 2,25.

Het doel van den schrijver is: bevordering van de nationale gedachte in den zin van een begrijpend samenwerken van alle partijen in het algemeen belang. Het werk geeft een schets en de karakteristiek der Nederlandsche partijen en de geschiedenis van het parlementarisme in zijn ver-

schillende phasen. Het bespreekt brandende vraagstukken als nationaalsocialisme, communisme, marxisme, enz. en brengt inzichten omtrent het wetsbegrip, omtrent de 'twee-machtenleer', omtrent de beteekenis van het 'de helft plus één-stelsel', enz. Het toont ook aan dat er in alle partijen heel wat overeenkomstigs aanwezig is, al is hun dat zelf vaak niet bewust.

Dr. C.J. BLEEKER: Inleiding tot een Phaenomenologie van den Godsdienst; 229 blz.; fl. 4,75; geb. fl. 5,75.

Dit zeer interessante boek wil een inleiding bieden tot de studie van de godsdienstige verschijnselen en de lezers leeren om den religieuzen zin, ook van vreemde godsdienstige phaenomenen, te verstaan. Met verwijzing naar tal van geleerde schriften en letterkundige gewrochten handelt het o.m. over de heiligheidsidee in de godsdienstwetenschap; over den 'habitus', die aan een zekere groep verschijnselen ten grondslag ligt; over de geloofsvisie in onderscheiden godsdiensten; over de opvatting van de wereldorde, van den dood, van de natuurelementen, enz.; over de levenshouding van profeten, asceten, enz.; over verschillende vormen van eeredienst; over de scheppingsmythen; over de leer van het wereldeinde... Er is een welkome verklarende lijst van de gebruikte vreemde woorden en een register van personen en begrippen.

Van het Office de Publicité, Brussel:

LUCIEN SOLVAY: Kleine Geschiedenis der Vlaamsche Schilderkunst; vertaald door G. VAN PAMEL; 127 blz., met 66 afbeeldingen in den tekst.

Inhoud: 1. Het ontstaan; 2. Van Eyck; 3. Verloren werken; onbekende schilders; 4. De opvolgers van Van Eyck (Roger Van der Weyden, Dirk Bouts, Hugo Van der Goes, Hans Memling, Quinten Matsys, enz.; 5. De Vlamingen in Italië (Jan Gossaert, enz.); 6. Pieter Bruegel; 7. De Renaissance; Rubens; 8. De opvolgers van Rubens; Van Dyck (ook Snyders, Cornelis De Vos, enz.); 9. Jordaens; 10. David Teniers en de genreschilders (Adriaan Brouwer, Van Craesbeeck; - de landschapschilders); 11. De decadentie; nieuwe bloeitijd.

AIME DE CORT: Bobbie en andere Verhalen voor de Jeugd; 74 blz., met illustraties door JAN DRATZ.

Inhoud: 1. Bobbie; 2. Vier kleine Rakkers; 3. Twee Vriendjes op Reis; 4. Moederschap.

Bespreking volgt.

Van A.W. Sijthoff's uitgeversmij, Leiden:

A. DEN HERTOG: Menschen op Zicht; 244 blz.; fl. 2,40; geb. fl. 2,90.

JAN APON: Paniek op de Miss Brooklijn; 244 blz.; fl. 2,50; geb. fl. 2,90.

ALICE VAN WIJHE-SMEDING: Ik verwacht het Geluk; 368 blz.; fl. 3,75; geb. fl. 4,75.

Bespreking volgt.

Van H.J. Dieben, Wassenaar:

Drs L.A. ALBERING en Dr L.C.L. VERBERNE: Van hier en daar, leesboek voor katholieke scholen, 1e deel; 246 blz.; ingen. fl. 1,90; geb. fl. 2,40.

Waarom ‘een aardje naar ons vaârtje’?

De erfelijkheid, of het vermogen voor een levend wezen enkele zijner eigenschappen aan het nageslacht over te zetten, behoort tot de meest aangrijpende en meest besproken biologische problema's; zij is immers nauw verbonden met de vraag der vragen: **Van waar komen wij? Waar gaan wij heen?** Zelfs buiten den engeren kring der biologie groeit de belangstelling er voor met den dag aan in geneeskunde, genealogie, politiek, sociologie, criminalogie, enz. Daarvan getuigen een reeds buitengewoon rijke litteratuur, steeds ruimere internationale bedrijvigheid in congresvergaderingen, en vooral de oprichting, in tal van Universiteiten, van leerstoelen, aan die nieuwe discipline gewijd.

De **wordingsgeschiedenis** dezer menschelijke kennis, die pas in de moderne tijden zich tot een echte wetenschap heeft ontwikkeld, verdient hier in 't kort, als inleiding, te worden herdacht.

Het begrip **overerving** schijnt het menschdom, in vroegere tijden, niet erg bekommerd te hebben. Voor de naturalisten en philosophen der oudheid kwam het eenvoudig **‘natuurlijk’** voor dat de kinderen op hunne ouders gelijken en die naïeve meening is heden nog die van den man in de straat, die er voor, in alle talen, meer dan één slagwoord heeft op gevonden, als daar zijn: ‘hij heeft een aardje naar zijn vaârtje’, ‘de appel valt niet ver van den boom’, enz.

De **oorzaak** van dit steeds voorkomend verschijnsel werd als begeleidend phenomeen van de voortplanting beschouwd en wanneer, in dit opzicht, iets niet in den haak scheen, schreef men het toe aan een vreemde, grillige macht, die niet aan regels scheen gebonden.

Eerst dan zouden de zaken hieromtrent een keer krijgen, wanneer men zich zou gaan toeleggen op de proefondervindelijke methode der dier- en plantenstudie. Dezer dageraad brak aan in

de XVIIIe eeuw, met de eerste resultaten, door enkele natuurvorschers bekomen; doch zij vermochten het niet zoo maar in eens de heerschende naïeve voorstellingen op voldoende wijze te weerleggen en door positieve gegevens te vervangen: de sluier kon nog niet opgelicht.

Misschien past het hier, voorafgaandelijk het antwoord te geven op een tegenwerping, die, hoogst waarschijnlijk, bij den lezer oprijst: Hoe komt men er toe, om dergelijke vraag te beantwoorden, zijn toevlucht te nemen tot dieren en planten - als onderzoekmateriaal - en met welk recht durft men het aan, de bekomen uitslagen en hunne beteekenis zoo maar te veralgemeenen en te laten gelden voor de geheele levende natuur, den mensch inbegrepen?

Het zal hier wel een gemeenplaats mogen heeten, te verklaren dat het lichaam van mensch en dier en plant uit ‘cellen’ is samengesteld. Deze bestaan vooral uit een levende grondstof (protoplasma) en daarom dienen zij niet alleen te worden beschouwd als **bouweenheden,** maar tevens ook als **levenseenheden,** elk belast met een rol in het leven van het geheel, het individu. Daartoe is ieder van haar aangepast en er heerscht, in deze samenleving, een geordende, harmonische verdeeling van den arbeid; in dit opzicht kan het geen verwondering baren dat zekere onder haar - de **geslachtscellen** - opdracht hebben ontvangen voor de voortplanting te zorgen, terwijl haar zusters - de **lichaamscellen** - over het algemeen onderhoud te waken hebben.

Daaruit volgt dat de inrichting van alle veelcellige organismen naar een zelfde principe is opgebouwd, en zoo komt het dat niet de geringste aarzeling dient te bestaan, wanneer het er op aankomt de verschijnselen, bij welkdanig wezen, behoudens evenwel inachtneming van de proefvoorwaarden, waargenomen, te vergelijken met soortgelijke bij andere, tot welke groep deze ook mogen behooren, ook bij den mensch. Het is dan ook met de diepste dankbaarheid en met het volste vertrouwen tevens, dat de wetenschap, om de moderne theorie der erfelijkheid op te bouwen, resultaten tot basis aanneemt, zooals die door Mendel bij de gewone erwt en andere gewassen bekomen, de heerlijke veroveringen, door onzen landgenoot Edw. Van Beneden, in zake rijping der geslachtscellen, bij zeester en paardenworm behaald en de

verrassende openbaringen van de hedendaagsche Amerikaansche school, die Drosophila (de fruitvlieg) als studiemateriaal heeft uitgekozen.

* * *

Bloemen behagen, door hun pracht en kleur en geur; maar zij maken de belangstelling van den bioloog vooral gaande om hun doeltreffende inrichting, met het oog op de instandhouding der soort. Beschermd en ingesloten in hun rijk versierde stede, liggen, met die bijzonder verheven zending belast, meeldraden en stampers, respectievelijk mannelijke en vrouwelijke organen: het stuifmeel der eenen moet den zaadknop der andere gaan bevruchten. Beide leveren de geslachtscellen, bestemd om zich twee aan twee te vereenigen (bevruchting) en de oercel te vormen van een nieuw wezen, dat zal opgebouwd zijn ten slotte uit de onafzienbare schaar zustereenheden, voortkomende van de tallooze elkander opvolgende tweedeelingen.

Gansch anders dan heden werd er vroeger over gedacht. Koehlreuter, bv. - echte baanbreker der proefondervindelijke plantenteelt der XVIIIe eeuw - was de meening toegedaan dat de pollenkorrel een druppeltje vocht op den stempel bracht, dat, zich vermengend met het stempelvocht, de bevruchting verwezenlijkte. Onder den invloed der heerschende theorieën in de wordende chemische wetenschap, zocht hij in de alchemistische leer de verklaring van de merkwaardige uitslagen, bekomen met zijn vernuftige kruisingsproeven. De **beteekenis** der bevruchting moest hem derhalve volkomen ontsnappen.

Eveneens voor Sprengel bleven aard, verloop en beteekenis van de voortplanting buiten bereik, ofschoon zijn voortreffelijke arbeid ‘Het ontdekte geheim der Natuur in bouw en bevruchting der bloemen’ hem veel dichter tot het doel bracht.

Aan den Zwitser Haller, wetenschappelijken reus onder de geleerden van zijn tijd, wordt het vaderschap toegekend van de generatie-theorie, gesteund op ‘praeformatie’: naar deze leer zouden, van den oorsprong der tijden af, de levende wezens, **volkomen opgebouwd,** - praeformatie - in miniatuurvorm aangelegd zijn geweest in de kiem waarvan zij afstammen zouden en

die kiemen zouden opgesloten zijn geweest in het eerste vrouwelijk individu van de soort. Hun verdere ontwikkeling zou alsdan een **'ontplooiing',** een **'ontvouwing'** of **'evolutie'** zijn geweest, gepaard met trapsgewijzen aangroei. Geen enkel bewijs bracht hij aan, maar gelukkiger dan hij, dacht zijn land- en tijdgenoot Bonnet naar de proef op de som te kunnen wijzen in de vermenigvuldigingsverschijnsels van zekere insecten, de aphiden of bladluizen. 's Zomers bestaan bij deze dierensoort enkel wijfjes, die, zonder paring, tot reeksen geslachten aanleiding geven van steeds uitsluitend wijfjes. Hierin vond Bonnet de verklaring van Haller's opzienbarende, maar zuiver verzonnen theorie; hij besloot, inderdaad, dat die achtereenvolgende generaties van wijfjes in elkander moesten liggen 'geschoven' en hij stichtte de leer van de **'ineenschuiving der kiemen',** die hij meende te mogen doen gelden voor de geheele levende natuur; daarbij gaf hij als zijn meening te kennen dat geheel het menschelijk geslacht in de eierstokken der eerste vrouw moet aanwezig zijn geweest, onder den vorm van oneindig kleine, maar **volledig gevormde** kiemen.

Het hooge gezag, aan 't oordeel van deze prinsen der wetenschap gehecht, bracht mede dat hun nieuwe leer onmiddellijk algemeenen ingang vond, hoe tegenstrijdig zij ook bleek met de heerlijke openbaringen, in de destijdige glansperiode van de Nederlandsche wetenschap, de 'gouden eeuw van kunst en wetenschap', door Prof. de Horn (1621-1671), Leiden, Prof. Reinierde Graef (1641-1675), Amsterdam, Jan Swammerdam (1637-1680), Delft e.a., uit hunne vernuftige proeven afgeleid, in zake wezen en beteekenis der respectieve ouderlijke tusschenkomst, bij 't vermenigvuldigingproces.

Ook fantazie en speculatieve beschouwing eischten hunne rechten op en brachten hunne scheppingen naar voren. Zoo wordt door François Mauriceau, Maître ès Arts, ancien Prévôt de Chirurgiens jurez de la Ville de Paris, in 1721 beweerd dat in het stoffelijk aandeel, door ieder der beide ouders, bij de voortplanting aangebracht, een **vormingkracht** - 'vis formativa' - potentieel aanwezig is, onder den vorm van **'idée et forme** de toutes les parties du corps' van den aanstaanden nakomeling. Niet alleen zou er dus de vorm reeds volkomen aangelegd zijn, maar tevens bestaat er reeds een soort van **bestemmend inzicht!**

‘Es gibt kein Werden!’ klonk het hooghartig postulatum, waarmede Haller en Bonnet de afstraffing besloten, die zij dachten te mogen toedienen aan den roekeloozen jongen vorscher Gaspar Wolff, die het aangedurfd had, in zijn doctorale thesis, ‘Theoria generationis’, over de ontwikkeling van het hoenderei, een nieuwe zienswijze de wereld in te zenden; zij dreigde immers de alom aangenomen praeformatieleer in haren zegetocht te stremmen. Hij toonde namelijk aan, dat in het ei geen volledig gevormd wezen aanwezig is, maar wel een **structuur- en vormloos vocht,** hetwelk, dank zij een ‘vis essentialis’, door opname van ruwe stoffen tot organische complexen omgezet, **aangroeit** en tevens dat, **van meet af aan,** de organen **beurtelings** optreden in een **geleidelijk** vormings- en ontwikkelingsproces. Daarop wisten Haller noch Bonnet iets te weerleggen; zij trachtten eenvoudig Wolff's uitkomsten als inbeelding en fabel dood te verven. Maar audaces fortuna juvat! Heeft de jonge grondlegger van de moderne opvatting omtrent de evolutie van de bevruchte eicel tot volwassen wezen, het genoegen niet mogen smaken den triomf te genieten van zijn werk, toch zou, na zijn dood, de wetenschap, bij monde van Oken, Meckel en vooral von Baer, de gegrondheid van zijn merkwaardige ontdekking verkondigen. Schijnt de vraag der overerving de aandacht van Wolff niet te hebben getrokken, zijn prestatie op dit gebied is niettemin baanbrekend geweest.

Besliste tegenhanger van de praeformatiedoctrina, beschouwde Erasmus Darwin, grootvader van den beroemden transformist, evenals Leeuwenhoek het anderhalve eeuw vóór hem had gedaan, de mannelijke cel, die hij om haren draadvorm ‘filament’ noemde, als zijnde de initiale toestand van 't nieuwe wezen, dat, in de eicel overgetreden, er de noodige voorwaarden aantrof voor voeding en uitbouw, door 't moederlijk wezen geleverd; van daar de gelijkenis met de moeder, naast die met den vader. Hoe dicht toch waren die vorschers de werkelijkheid op de hielen! Maar de anatomo-physiologische verklaring der bevruchting lag nog steeds in de windsels.

De gewichtige taak - en de groote eer tevens - de eerste grondregels van de wetenschappelijke erfelijkheidsleer te stichten was voor den Oostenrijkschen Augustijner monnik, Gregor Mendel,

weggelegd. In het rustige Königsklooster van Brünn (Moravië) legde hij, in de 2e helft der XIXe eeuw, de historisch geworden proeven aan, wier baanbrekende uitkomsten naar de wetenschappelijke oplossing van het hier besproken probleem zouden leiden. Hij kruiste onderling planten, zooals erwtensoorten, door één enkel kenmerk - de kleur der bloem - van elkander verschillend(1). De alzoo bekomen **bastaarden**, later onderling gekruist, vertoonden in hun nakomelingen volkomen gescheiden - **'gesplitste'** - ouderlijke eigenschappen. In zijn analytische oorzakelijke studie kwam hij tot het geniaal besluit (1865) dat de erfbare eigenschappen in de kiem-(geslachts)cellen der beide ouders - in stuifmeelkorrel en zaadknop dus - aan iets speciaals, **iets stoffelijks,** als gebonden liggen. Bij de bevruchting vereenigd, zouden zij overgaan in 't nieuwe individu, dat ze uitsluitend langs **dezen weg** bekomen moet.

Mendel was zijn tijd vooruit: tot zijn spijt en scherpe verbittering, werd hij door zijn tijdgenooten niet begrepen. Hij stierf in 1885, twintig jaar nadat hij, onbegrepen, vernederd en genegeerd, aan de wetenschap de vrucht eener groote verovering had geschonken. Eerst in 1900 zou zijn verstrekkende ontdekking door drie vorschers, tezelfdertijd en onafhankelijk van elkander, **'voor de tweede maal worden ontdekt.'**

* * *

Gansch onbekend met Mendel's proeven, zond, drie jaar later (1868), de groote natuurvorscher Ch. Darwin, **'in afwachting van beters'**, zooals hij zich uitdrukte, een voorloopige opheldering van 't kwellend vraagstuk, de wereld in, onder den titel van **'provisional hypothesis of pangenesis'.** Naar deze, feitelijk geniale, theoretische voorstelling, zou elk organisme allerkleinste, voor den microscoop niet bereikbare deeltjes bevatten, **stoffelijke dragers** van de eigenschappen, de erfbare inbegrepen; hij noemde ze 'gemmula' of 'kiempjes'. In een bevruchte eicel zouden er zich bevinden van vaderlijke en moederlijke afkomst beide en van daar de gelijkenis met de twee voortbrengers. Naderhand (1889)

(1) Later strekte hij zijn experiment over meer ingewikkelde gevallen uit, met twee en meer verschilkenmerken.

louterde de Vries deze theoretische voorstelling in een meer aanneembaren vorm om en wist er de belangstelling, later de instemming, van de biologische wereld voor te winnen. Gaandeweg kwamen nieuwe uitkomsten deze opvattingen steunen en verder ontwikkelen, om ze eindelijk om te werken tot zooveel als positieve theorieën, op stevige ‘celbasis’ gesteund, zonder dewelke, op dit gebied, naar 't woord van Thomas Montgomery (1905), elke verklaring hypothetisch blijven moet.

* * *

Dank zij een gansch bijzondere richting, in de proefondervindelijke studie gevolgd, werden, o.m., de hier nu nog te vermelden ontdekkingen gedaan. Het geldt de **microscopische techniek,** wier verrassend snelle vorderingen den bioloog toelaten dagelijks dieper te dringen in den bouw van de cel - die fundamenteele anatomische eenheid - in verband met de levensverrichtingen, waarvan zij de zetelplaats is.

Dit vraagt eenige toelichting en, om het den geduldigen lezer hieromtrent niet te lastig te maken, kan in 't kort er op worden gewezen dat, onder de hand van den microtechnieker, zekere fijngevoelige kleurstoffen, in minimale hoeveelheden aangewend, zich scheikundig verbinden met bepaalde celbestanddeelen, die zij, ter uitzondering en te midden van alle andere, in zulke mate voor microscopisch onderzoek geschikt maken, dat deze, in vorm en wezen, tot in de geringste bijzonderheden kunnen worden gepeild. Zoo wordt o.a. met de grootste zekerheid vastgesteld, dat in de cel steeds een nagenoeg middelstandig lichaampje (de kern) aanwezig is, wiens kleurbare, eveneens levende stof (chromatine, van chromos = kleur) altijd in een zelfde hoeveelheid voorhanden is in al de lichaamscellen van een zelfde soort organismen; dat wanneer de cel zich deelt (vermenigvuldigt), ook de kern telkens tot twee mathematisch gelijke helften wordt gesplitst; dat, in de geslachtscellen, onmiddellijk vóór de bevruchting, door een buitengewoon ingewikkeld proces, de helft van de kernstof wordt prijs gegeven en derhalve beide geslachtskernen tot hunne helft worden herleid. Dat alles openbaart duidelijk het microscopisch onderzoek aan 't oog van den waarnemer, die, bij de latere vereeniging (voe-

ging of feitelijk bevruchting) vaststellen kan dat de twee nu **halve geslachtskernen** samen in de alzoo bevruchte eicel een **volledige** tot stand brengen, met **gelijke** aandeelen van vaderlijke en moederlijke afkomst. Op die wijze gaat, van beide voortbrengers uit, **één enkele** soort van zelfstandigheid (de kernstof) **in volstrekt gelijke hoeveelheid** over naar den nu feitelijk, onder den vorm van **bevruchte eicel,** aangelegden nazaat. Ziedaar microscopisch opgespoord, en stap voor stap gevolgd, het belangrijke - het doorslaande - feit, dat ons naar de oplossing van het erfelijkheidsraadsel leiden zal. Van stonden aan zal deze onontbeerlijke - zeer ingekorte - technische uiteenzetting den lezer de overtuiging schenken, dat de kern een zeer belangrijk celorgaan moet zijn.

* * *

De theorie, die aan de kern de taak toekent de erfelijke eigenschappen over te dragen en waarvan E. Haeckel het eerst de stoute gedachte in 1883, profetisch als 't ware, naar voren bracht, vindt hier haar schitterende toepassing.

Zou het inderdaad hier niet zijn dat de stoffelijke dragers er van moeten worden verwacht? Zouden zij ten slotte niet opgeborgen liggen in die zelfde kernstof, zoo mathematisch nauwkeurig toegemeten en zoo stipt zuinig, in gelijke mate verdeeld behouden over de twee dochtercellen, uit de deeling (vermenigvuldiging) ontstaan? De magistrale opzoekingen van O. Hertwig en Edw. Strasburger adelden deze opvatting in 1884 tot een soort van wetenschappelijk axioma[(2)].

Talrijke proeven, die dagelijks - te allen kante - worden herhaald en steeds nog fijner en nauwkeuriger worden, toonen beslist aan dat zekere eigenschappen, voor afzonderlijke identificatie vatbaar, vast geankerd blijken te liggen in duidelijk te herkennen kernstofmassa's **('lissen'** of **'chromosomen').** Zulks is o.a. 't geval voor de **geslachtsbestemmende** eigenschap, die in de

(2) Het erfelijkheidsmonopolie wordt wel eens aan de kern betwist: ook andere celdeelen zouden er een zeker aandeel althans in hebben. Maar zooals weerleggend wordt beweerd, zijn de celdeelen, waaraan bewuste rol wordt toegekend, feitelijk uit de kern zelve ontstaan en wordt alzoo de betwisting een woordenschermutseling.

zaadcel (mannelijke geslachtscel) van zekere dier- en plantensoorten, in dergelijk lichaampje is gelocaliseerd. Bij zijn overtreden, tijdens de voeging, brengt het in de eicel datgene aan dat van het wezen, dat er uit moet ontstaan, een **vrouwelijk** individu maken zal. Bij gebreke daarvan - wat 50% maal gebeurt - zal integendeel de nakomeling steeds tot het **mannelijk** geslacht behooren. Het oorzakelijk verband is in het oog vallend!

Ofschoon de besluiten volkomen overeenstemmend blijven - mutatis mutandis - laten wij hier de gevallen onbesproken, waar de geslachtsbestemmende eigenschappen in de eicel (vrouwelijke geslachtscel) van andere groepen gelegen zijn.

* * *

Een eerste, langs de geslachtskernen, als substraat overgeërfde eigenschap maakt van het nieuwe wezen een werkelijken vertegenwoordiger der soort, met al haar kenmerken: hierdoor verstaat men nochtans gewoonlijk slechts uiterlijk waarneembare bijzonderheden, zooals structuur, kleur, grootte, enz.. Doch ook voor de inwendige is zulks het geval en de geheele opbouw vertoont ten slotte een gelijke specifieke inrichting. Daarbij komen nog de erfbare individueele kenmerken der voortbrengers, wier behoud, eens te meer, komt bevestigen dat **'de gelijke den gelijken voortbrengt.'**

Maar behalve den **bouw,** zal eveneens de **werkzaamheid** van ieder overgeërfd orgaan mede worden overgezet, de normale of physiologische, ook de afwijkende of pathologische. Dat leeren overvloedig de stelselmatig doorgedreven dier- en plantenteelt, mitsgaders de geschiedenis der geneeskunde. Het is verder een algemeen bekend feit dat bij den mensch ook psychologische - moreele en geestelijke - bijzonderheden op den nakomeling duidelijk overgaan. Den psycholoog zal het dan ook natuurlijk en logisch voorkomen dat deze **denzelfden overervingsweg** - de stoffelijke dragers - volgen; elk andere schijnt inderdaad uitgesloten. Om dezelfde reden moet worden aangenomen dat het instinct, waarvan vooral het dierenrijk zulke treffende voorbeelden

levert, en dat, bij ouders en afstammelingen, volkomen in dezelfde mate optreedt, steeds in denzelfden vorm, en zonder afwijking, zich trouw openbaart, bij overerving, met de kernstof aangevoerd is geworden.

Onvermijdelijk is de overgang van het erfsubstraat, bij geslachtelijke voortplanting; eveneens onvermijdelijk - zoo luidt het onverbiddelijk corollarium - is de overdracht van de er door geschraagde eigenschappen.

Dergelijk besluit is van aard ons een huivering door 't lijf te jagen; het bevat immers in zich het wetenschappelijk vonnis, dat zoowel de slechte als de goede eigenschappen den voortgebrachte toewijst, al wortelden zij in vroegere, reeds sinds lang verdwenen geslachten. Daarvan liggen voorbeelden voor het grijpen in het dagelijksche leven. Gebeurt het immers niet vaak dat in een familie plotseling en onverwacht, onder onze oogen, nu eens een buitengewoon talent, dan weer een erge ondeugd opdaagt en aan een voorouder herinnert, na, achtereenvolgende geslachten lang, afwezig te zijn gebleven? De benaming ‘atavisme’ of ‘terugslag’, daaraan gegeven, is algemeen bekend.

Welnu, uit de resultaten van het proefondervindelijk erfelijkheidsonderzoek blijkt dat eigenschappen gedurende min of meer talrijke generaties, tijdelijk dus, **rustend - slapend** - kunnen blijven, zonder dat daarom hunne stoffelijke dragers feitelijk hebben opgehouden te bestaan. Zooals de Vries het uitdrukt, moet worden aangenomen dat deze, in den loop der tijden, in verschillende toestanden kunnen verkeeren en, om de beurt, onder den invloed van uitwendige omstandigheden, of hoe dan ook, **actief** of **inactief (latent)** worden. In dit laatste geval blijft tijdelijk de gedragen eigenschap onuitgesproken en, schijnbaar opgegeven, achterwege.

Zoo iets klinkt hard voorwaar en mocht wel tot ontgoocheling leiden, tot ontmoediging en ontstemming zelfs, die overslaan kunnen tot fatalisme. Doch bij een bioloog zou dergelijke houding slechts kunnen doorgaan voor een schuldige zwakheid, een niet te verschoonen gelatenheid! Hij overmeestere elke sentimentaliteit om alleen bij de kalme wetenschappelijke waarneming te blijven en naar middelen te helpen uitzien om 't kwaad - zoo mogelijk - te lenigen.

Komt trouwens niet reeds eenig licht in de moeilijke en kiesche studie van de oorzaken en voorwaarden die overgeërfde kiemen **tot rust brengen** of ze integendeel **uit hun slaap weder opwekken?** Is het dus niet aangewezen in die richting onze kennis uit te breiden, met het onuitputtelijk proefmateriaal, door dier- en plantenrijk aangeboden en waarop doeltreffende methoden, in 't verleden toegepast, tot zoo buitengewoon schitterende en aanmoedigende uitslagen hebben geleid?

Voorafgaandelijk dient er te worden op gewezen dat overerving van eigenschappen, gedurende het leven der ouders **aangeworven,** uitgesloten schijnt; het zou derhalve een dwaling zijn zich de zaken zoo voor te stellen alsof de mensch ervaring bv., geoefend denkvermogen, opgedane kennis, moreele loutering enz. met het leven, als erfgoed den nakomeling zou schenken en dat deze, op een hooger peil aanvangend, maar altijd aan, door opeenstapeling, dat erfgoed steeds zou kunnen verrijken. Dergelijke overerving bestaat helaas niet!

Maar daarom niet gewanhoopt! Dank zij vooral de hoogere inrichting der hersenen - waardoor ons geslacht zich zoo verre verheven bevindt boven de leden van de overige organische wereld - werkt de menschelijke prestatie voort, ook buiten de overerving om. Gewapend met het gesproken - maar vooral geschreven - woord, behoudt het menschdom het aangeworvene en schept de traditie, die, ten slotte, verbetering en veredeling aantoont en de middelen beraamt - en vaak verwezenlijkt - om deze te bereiken. Hier speelt de samenleving, door voorlichting en opleiding, een voorname rol. Wat de vaders alzoo vermochten, komt den epigonen ten goede, besluit Molisch.

Hebben trouwens niet reeds, aan gene zijde van den Oceaan, maatschappelijke pogingen er naar getracht te beletten dat slechte nakomelingschap worde verwekt of ze ten minste te beperken? Heeft de Rassen-hygiëne, de Eugenetiek, bekommerd om de onheilzame gevolgen van de onbewaakte vermenigvuldiging in 't menschelijk geslacht eensdeels, en voorgelicht anderszijds door de heerlijke uitslagen van het proefondervindelijk onderzoek, in zake veredeling van dier- en plantensoorten door teeltkeus, niet uitgezien naar passende middelen om hierin te slagen? Heeft zij

er niet enkele aanbevolen, zooals de hygiënische keus bij uithuwelijking en andere, zooals de beperking van het slechte erfgoed, zij het door **afzondering** - met goeden uitslag bij de Crétins beproefd - zij het door **verhindering** (geslachtelijke verminking of sterelisatie) bij lichamelijk of zedelijk getarreerden, zooals zwakzinnigen, alcoholieken, geboren misdadigers, enz.? En wordt heden niet, in een naburig land, met vrijwel gansch bijzondere bedoelingen, de proef op groote schaal (op 400.000 personen) gewaagd? Aan 't nageslacht blijft evenwel de taak over een oordeel uit te spreken over het aldaar nagestreefde doel en over den bereikten uitslag. Het zou immers moeilijk zijn, voor een buitenstander, de drijfveeren en de stipt wetenschappelijke noodzakelijkheid, of maar eenvoudig de gepastheid, heden reeds na te gaan en te beoordeelen.

'Voor 't oogenblik,' roept Prof. Goldschmidt uit, in zijn voortreffelijk boek 'Die Lehre von der Vererbung', 'schijnt het wel voor den mensch het dringendst en het gewichtigst, op dit gebied, de maatschappij tot de kennis dezer dingen op te leiden en het eugenetisch geweten op te wekken; kennis is immers macht.' En, even vertrouwend als Hugo de Vries, besluiten wij hieromtrent: 'Hoe verleidelijk is het denkbeeld dat een grondige en consequente toepassing van de wetten der erfelijkheid eenmaal zal blijken de machtigste factor te zijn tot leniging van zooveel menschelijke ellende!'

Prof. C. DE BRUYNE.

Vadim Strachewsky

Op een perron in het St-Pietersstation te Gent stond Vadim Strachewsky op den trein naar Brussel te wachten. Hij zag er als een tennisspeler uit, die juist van de kust kwam en thans met verbruind gelaat en een fleurig humeur de reis naar het binnenland van Europa gaat aanvaarden. Zijn witte gestreepte broek en zijn wollen trui, waarboven een keurige blauwe jas was getrokken en verder zijn twee groote koffers gaven hem heelemaal het uitzicht van een Engelschman, die zich niet wil afsloven met het dragen van een taschje met eten, hemden en scheergerief, maar wel zijn reis wil verzuren door het moedig versleuren van koffers met golfen tennisbenoodigdheden.

Maar zoo was Strachewsky niet. In den warmen Augustusnacht van 1930, dat ik hem daar in het station leerde kennen, sjouwde hij zijn twee koffers alleen de trappen op tot aan het perron. Want hij kwam niet van de kust en hij ging niet naar de genoegens van Midden-Europa. Hij sjouwde zijn koffers zooals een dokwerker de balen katoen en zooals een handelsreiziger zijn valiesje met stalen.

Strachewsky had dien dag gewerkt. Hij had te Brugge een vliegdemonstratie gehouden, waaghalzerijen aan het zweefrek en aan de vleugels van het vliegtuig uitgevoerd en dit niet voor zijn genoegen, maar om geld te verdienen. De menschen zien graag dat er roekeloos met het leven wordt omgegaan, zegde hij, maar zij zijn te laf om zelf roekeloos te zijn met het hunne. Zij zien liever den dood op afstand. Zoo hebben zij de rilling en de huivering van het gevaar, zoo beleven zij ook een avontuur, dat hun anders wat duurder zou kosten. Uit den mond van den twintigjarigen vliegakrobaat klonk het als een bedreiging van iemand, die wel laf als de anderen allicht zou willen zijn, maar die door het leven gedwongen werd den moed van de waaghalzen te hebben.

De warme zomernacht hing innig over het stille station. Maar Strachewsky scheen niet vatbaar te zijn voor de poëzie van een

Augustusnacht. Hij droogde zijn voorhoofd af, terwijl hij er bij uitblies. Zenuwachtig maakte hij de ronde om zijn twee koffers. Hij en de reizigers keken uit naar den trein. Hij dacht nog eens even aan zijn meisje dat hij te Gent juist 'tot weerziens' had gekust. Toen kwam de trein.

Ik hielp hem zijn koffers in een derde klasse-koepee duwen en steeg na hem in.

Hij haalde een Russisch blaadje te voorschijn. Ik wist dadelijk dat hij een witte Rus was. Hij vertelde dat zijn vader kolonel was geweest te St-Petersburg. Hij noemde verscheidene steden, waar hij met zijn ouders had verbleven. Ik merkte dat hij opzettelijk en met nadruk de oude namen van de Russische steden uitsprak. Telkenmale dat hij Petrograd zei, had ik een ondeugenden lust hem er op te wijzen dat het nu Leningrad was; maar ik hield me telkens op het nippertje in. Hij vertaalde luidop voor mij de titels van de artikels uit het blaadje: Het Vijfjarenplan mislukt. - Generaal Koetjepow door de Bolsjewiki naar Siberië gestuurd, enz...

Strachewsky liet me niet veel zeggen. Van zoodra hij wist dat ik Dostojewsky had gelezen, holde hij steeds met allerlei uitleg door. Van tijd tot tijd zuchtte de 23-jarige kolonelszoon.

- Vroeger hadden we een goed leven te St-Petersburg, maar nu is de glans van de tsarenkroon getaand. Alles wat schoon was viel, terwijl het roode gespuis van Lenin nu baas speelt over mijn land. De schuld van Rusland's val ligt aan de laksheid van tsaar Nikolaas II, aan de kommunistische ideeën van dien gekken graaf Tolstoï. Waarom moest de tsaar Rusland in den oorlog betrekken? Door zijn stomme politiek met het Russisch-Fransche Verbond heeft hij zijn volk in het ongeluk gestort. Ik zelf, als zoon van een kolonel en aanhanger van de monarchie, beweer dat de revolutie een streek van de Joden en de vrijmetselaars is(1). Ces sales youpins.

(1) Strachewsky's meening over de Joden en de vrijmetselaars en hun aandeel in de Russische revolutie staat niet alleen. In uiterst rechtsche middens van de na-oorlogsche Russische emigranten haalt men vaak de 'Protokollen van de Wijzen van Zion' aan. Deze valsche Protokollen werden in 1895 door den beroemden Russischen antisemiet S. Nilus uitgegeven. Zoogezegd zijn zij de verslagen over een vergadering van Joodsche leiders, betreffende de onderwerping van de wereld aan de Joden.
Nilus beweerde dat deze verslagen door een vrouw werden gestolen, 'na een vergadering van ingewijden, ergens in Frankrijk, dit hol van het Jodendom en van de vrijmetselaarssamenzweringen.' In 1920 werden deze protokollen door Russische uitwijkelingen te Berlijn heruitgegeven. In het voorwoord schreven de uitgevers dat de val van de Hohenzollern, de ontwrichting van Duitschland en de Russische revolutie de verwezenlijking van de plannen van de wijzen van Zion beteekenden. In 1927 werden deze protokollen ook te Parijs uitgegeven, met een inleiding van prins Gortsakow. De inleider beweert er dat het bolsjewisme de vrucht is van een plan, door Joden en vrijmetselaars opgesteld (cfr. 'Lu', 20-5-1932).

In 'Het IIIe Rijk en de Joden; eenige documenten' (Comité tot verdediging van de rechten der Joden, 1933), leest men (blz. 145):
...Slechts in 1921 ontdekte de correspondent van de Times te Konstantinopel, dat de Protokollen van de 'Wijzen van Zion' het voortbrengsel waren van een ellendig plagiaat, het namaaksel van een brochure in 1864 te Brussel verschenen, - d.w.z. 30 jaren voor het 1e Zionistenkongres! - een brochure tegen Napoleon III gericht en die noch met Joden, noch met het Jodendom iets uitstaande had.
Dit boekdeel, getiteld: 'Dialogues aux enfers entre Machiavel et Montesquieu, ou la Politique de Machiavel au XIXe siècle, par un contemporain.' verscheen te Brussel bij A. Mertens en Zoon.

Strachewsky's minachting voor de Joden was groot. Dat zag ik goed, toen hij hun naam uitsprak. Het was alsof hij het ‘youpin’ uitspuwde. Kerenski, Rusland's doodgraver, is een Jood, zei hij; Lenin en Trotsky, Loenatsjarsky, Zinoview, allen Joden.

Haat vlamde in Strachewsky's oogen. Hij rechtte zijn gestalte als tergde hem iets uitermate. Toen hij weer zacht ineenzonk op de treinbank, zuchtte hij: Ik ben niet vrij. Niet vrij zooals Rusland, mijn moeder. Gebonden, verbannen. Het leven heeft geen medelijden met mij, evenmin als met haar. Ik ontsnapte uit de roode hel, maar Rusland kon niet, zij werd de hel zelf. Mij achtervolgen in alle landen van Europa, tot zelfs in uw gastvrij België, kommer en beproevingen.

Hij overdreef zichtbaar. Deze uiterst kalme, als een Engelschman er uit ziende, door ellende en verbanning luchtakrobaat geworden zoon van een tsaristisch kolonel, werd emfatisch en sprak reinen bombast uit, wanneer hij over Russische toestanden begon.

Men kon zoo goed de engheid van zijn sektarische opvattingen uit zijn voorstelling van zaken opmaken en zeker zou hij er platheden uitgeflapt hebben - dat voelde ik - moest het hem

Het titelblad staat afgedrukt op blz. 144 en op blz. 146, 147, 148 staan allerlei vergelijkende teksten uit ‘Dialogue aux enfers’ nevens de zoogezegde ‘Protokollen.’
Bij de Russische omwenteling was het aandeel van de Joden niet gering: Trotzky, Zinoview, Loenatsjarsky e.a. Bij de uitgewekenen zijn er echter ook veel Joden. Het is hier allicht van belang te melden dat de Jood Leo Trotzky tijdens zijn verblijf in de gevangenis te Odessa een boek over de vrijmetselarij schreef. Het handschrift ging later verloren (cfr. Leo Trotsky: ‘Mijn Leven’).

niet duidelijk zijn geweest dat ik een bewoner was van een land, dat hij als het meest gastvrije ter wereld beschouwde.

Hij had te Berlijn moeilijkheden gehad met leden van de Tsjeka. Toen hij er over sprak, zag men dat hij een woeste en nare herinnering van deze incidenten bewaarde.

- Ik zou ze kunnen vermoorden, zei hij, terwijl het precies was alsof hij met zijn tanden ijzer moest doorbijten.

Plotseling vergat hij weer zijn eigen geval en klaagde verbeten over het lot van de uitgeweken Russen, die, naar zijn woorden, nog liever cirkusklown dan bolsjewistisch onderdaan werden.

- Ze vinden Koetjepow niet terug?! zei hij wat verder, zonder dat ik hem naar den enkele jaren geleden te Parijs vermisten generaal vroeg. Het is nochtans zoo gemakkelijk. Drie of vier verkleefde Russen zou ik naar Sorrente sturen, waar die vuile hond van een Maxim Gorki woont. Wij zouden dien ouden vagebond als gijzelaar gevangen nemen en naar Moskou seinen: Laat Koetjepow los, of wij vermoorden Gorki. Bij de minste bedreiging van de Sowjets zouden wij dien bolsjew: stischen apostel niet naar 't roode paradijs, maar naar de andere wereld sturen.

Strachewsky raakte hier bij mij een gevoelige plek. Ik zei hem hoe ik Gorki als kunstenaar bewonderde en dat verder de politieker in hem me minder belang inboezemde.

Hij kon daar al niet veel op zeggen, maar een oogenblik heerschte er toch een onaangename stilte.

Onder onze voeten daverden de wielen. Ik veegde met mijn vingers een paar vierkante decimeter bedampte ruit vrij en deed alsof ik naar buiten keek. Van het landschap zag ik niets, maar ik kon zien dat Strachewsky zich weer in de lektuur van zijn blaadje had verdiept.

Na een poosje - hij zag allicht dat ik tevergeefs poogde de beteekenis van een paar titels te snappen - keerde hij zich naar mij en zei, zeer zacht thans:

- Komt het u, voor zoover u iets van de Russische toestanden afweet, ook niet voor dat Europa, en vooral Frankrijk, zoo onverschillig is gebleven voor het gruwelijke drama van Jekaterinenburg, waar onze tsaar, Nikolaas II, en zijn gezin het leven lieten? De landen van het Westen steken zelfs de bolsjewistische beulen een handje toe. Ik misprijs den Engelschen koning, die zijn neef

ongestraft liet vermoorden, en die zijn handelsovereenkomsten laat sluiten met dezes moordenaars.

- Ge moet oppassen, zei ik, dat ge u geen moeilijkheden op den hals haalt. West-Europa biedt u de gastvrijheid.

Strachewsky keek me eens even bedenkelijk aan. Hij was beschaafd man genoeg om te begrijpen dat hij, om fair te zijn, met argumenten moest afkomen. Hij verkoos het zich te verontschuldigen door een: Wij, Russen, lijden allen aan heimwee. Dat heimwee kan ons soms zoo woest maken, zoo verteren, verschroeien. Daar vinden wij ons door de gansche wereld miskend, verschopt. Het heimwee martelt ons. Wij vragen ons af: hoe lang gaat de ballingschap nog duren? Na het bidden komt het vloeken, hoop wordt wanhoop. De Rus is niets waard als hij niet hartstochtelijk is. Hij ontleedt niet, maar verwerpt, bespreekt niet, maar ontkent, aarzelt niet, maar verdelgt. Hij gelooft, hij gelooft vurig, in zijn geloof, zijn Rusland en diens wederopstanding. Wanneer de Rus ongeloovig is, is hij niet goddeloos, maar absoluut nihilist. Volstrekt positief of volstrekt negatief. Dit is onze sterkte. Onze tragedie is dat wij thans verspreid zijn over de gansche wereld

- Zooals de Joden, onderbrak ik hem, wetende welk een gloeiende Jodenhater hij was. Ik deelde hem mede hoe het mij trof - ik deed alsof ik zijn grimmig gelaat niet zag - dat hij ondanks zichzelf het drama van de Joden, als uit zijn vaderland geweken mensch, toch begreep.

- Ja, maar de Joden hebben zich hatelijk gemaakt door hun gedurige inmenging in het leven van al de andere volken van Europa. Verder hebben zij steeds een groot aantal revolutionaire bewegingen geleid.

- De Russische emigranten zijn toch ook verplicht zich in het leven van West-Europa te mengen. Zij houden wel militaire optochten te Billancourt-bij-Parijs en durven zich wel eens in uniform tot onder den Arc de Triomphe wagen. Verder vind ik geen namen van Joden bij de deelnemers en leiders van de Fransche revolutie, b.v.

Plots schoot hij uit. Ik schrok. Hij was de stilte beu en zette zijn discussie voort, met klem en vastberadenheid.

- En tracht me verder niet van uw opinies te overtuigen. Ik

weet dat ik gelijk heb, hoe gij u, Europeeërs, ook tegen ons, Russen, zult stellen. Ge kunt niets aan onze overtuiging veranderen. Beproef het niet. Het zou nutteloos zijn. Daarom ben ik Rus. De Russen zijn stoutmoedig in alles, politiek, gedachte, kritiek. Daarom zijn wij een groot volk.

Jegens iemand als ik, die bijna geen enkele opwerping had gemaakt tegen zijn beweringen, toonde zijn houding duidelijk aan, dat hij als uitgewekene, aan den waan leed, steeds achtervolgd en bestookt te worden. Het viel me verder in zijn woorden nog meermalen op, dat hij zich na het uiteenzetten van zijn ideeën onmiddellijk verdedigde, precies alsof hij in mij een tegenstander had gevonden, dien hij kost wat kost van zich wilde hebben.

Het kwam er voor mij echter maar op aan eens te hooren hoe een uitgeweken Rus zich verhield ten overstaan van zijn kommunistisch geworden vaderland.

Zijn manie om zich tegen ingebeelde vijanden te verdedigen vermoeide mij ten slotte en bracht een zekeren afstand tusschen ons.

Nadat we het Noordstation verlaten hadden, bleven we nog geruimen tijd voor een paar glazen bier zitten, in een koffiehuis aan de Brabantstraat. Daar kwam zich de waard, een Franschman, bij ons vervoegen.

Strachewsky kreeg er glas op glas, toen men vernam dat hij vliegakrobaat was. Hij moest daarop met een paar op mekaar gestelde stoelen enkele krachttoeren uitvoeren, die hij, glimlachend om zijn lenigheid, onmiddellijk volbracht.

De andere verbruikers kwamen zich in een kring om onze tafel zetten. In den beginne interesseerden allen zich voor Strachewsky, maar weldra haalden de meeste leden van het gezelschap herinneringen op aan den oorlog. Ik luisterde mee, maar van dit oogenblik af was het geval Strachewsky voor mij - evenals voor de anderen - van geen belang meer. Elkeen trachtte aan te toonen dat hij in heldhaftigheid en doods-trotseeren voor Strachewsky niet hoefde onder te doen.

Daarvoor is de oorlog een dankbaar onderwerp.

Hij is al lang voorbij. Men mag gerust doordraven en liegen, want niemand kan de feiten nog nagaan.

De aanvankelijk bewonderde Strachewsky zat weldra te luisteren naar al deze helden, alsof hijzelf nooit gevaar voor zijn leven had gekend.

In den vroegochtend verlieten wij ten slotte het koffiehuis. Strachewsky sleurde zijn koffers buiten, geholpen door den waard.

Hij stapte in een taxi.

- Gaat u mee? zei hij.

Ik gaf geen gevolg aan zijn uitnoodiging en wenschte hem een goeden nacht.

De taxi, waarin Strachewsky zich met zijn koffers had geïnstalleerd, reed in de richting van Schaarbeek. Ik moest ook die richting uit. Blij stapte ik in den kalmen Zomernacht Ik heb me nooit van een instinktieve vrees voor mij haast onbekende personen kunnen bevrijden.

* * *

Daarna heb ik Strachewsky in die Augustusmaand nog een paar malen ontmoet.

- Bonjour!...
- ÇCa va?
- Ça va bien!...

* * *

1930 was voor ons het jaar van de Eeuwfeesten.

Steeds had het dien Zomer geregend en meest alle feesten en stoeten moesten uitgesteld worden. De menschen vonden dat zeer vervelend.

Aan de herdenking van een historisch feit wordt op school voor de kinderen een les gewijd. Maar de massa moet andere lessen krijgen, wil zij de beteekenis er van vatten. Men moet haar spektakel en sport geven. Een internationale voetbalwedstrijd en een vuurwerk maken haar de beteekenis van 1930 veel duidelijker dan de boeken van onze geschiedschrijvers.

21 September, dag van de groote vliegfeesten te Evere!

De bladen meldden het schitterende programma: oefeningen van Engelsche en Fransche smaldeelen, akrobatieën van den Franschen piloot Detroyat, drievoudige valschermsprong door den Rus Vadim Strachewsky, enz.

De heer Maurice Lippens, toen minister van verkeerswezen,

zou aanwezig zijn, evenals enkele gezanten en andere personaliteiten.

De bladen meldden ten slotte, dat het vliegfeest niet zou uitgesteld worden.

* * *

Het vliegfeest verliep, ondanks het wankelbare weder, heel goed.

Minister Lippens, de gezanten en andere hoogwaardigheidsbekleeders waren aanwezig.

Het publiek kreeg spektakel, schoone sport en waaghalzerij te zien. Elkeen was dus tevreden.

Toen piloot Jan Stampe Strachewsky met zijn vliegtuig naar boven loodste, beleefde het publiek angstige oogenblikken van verwachting: een drievoudige valschermsprong van 1.000 meter hoogte!

* * *

Toen het vliegtuig de hoogte van duizend meter had bereikt, keek piloot Stampe Strachewsky aan. Zijn blik scheen te zeggen: - We zijn er!

Er waaide een niet al te sterke, warme wind en een dunne regen mijzelde door de grijze lucht. Strachewsky zag onder zich het plein van Evere, de bevlagde en kleurrijke tribunes en de zwarte groepen toeschouwers.

Toen dacht hij er aan Stampe's blik te beantwoorden.

Hij maakte den riem los, die hem aan zijn plaats vastbond en keek nog eens goed na, of zijn drie valschermen in orde waren.

De schrik pakte hem toch even om het hart.

Uit het vliegtuig springen, eerste valscherm open, los, tweede valscherm open, nogmaals los, derde valscherm open, de grond... succes... felicitaties... geld. Al deze fazes van zijn waagstuk beleefde hij thans bliksemsnel, terwijl hij machinaal met de handen aan alle riemen en touwen tastte, om er zich van te vergewissen dat alles vast zat.

Piloot Stampe knikte hem glimlachend toe, bij wijze van aanmoediging. Strachewsky glimlachte op zijn beurt.

Daarop klauterde hij over het vliegtuig. Zijn twee handen hadden nu nog den rand vast. Zijn lichaam kleefde als het ware

aan het vliegtuig, terwijl zijn beenen al de vrije luchtspeling voelden! Het was hem of hij met zijn handen het vliegtuig van zich wegstootte, toen hij sprong...

Hij was niet meer Strachewsky. maar een steen, neerploffend in de ruimte. De angstigste oogenblikken voor een parachutist zijn deze tusschen den sprong en het opengaan van het scherm. In minder dan een sekonde vroeg hij zich af: Is de koord wel goed gespannen? Wanneer komt de lucht onder het scherm? Is het mijn einde? Maar Strachewsky wordt een hevigen schok gewaar. Hij weet wat dit beteekent. Het valscherm is opengegaan en de lucht hoopt er zich onder. Strachewsky luistert naar het prettige soezen van den wind onder het scherm. Hij valt niet meer zoo duizelingwekkend. Hij is gelukkig. Niet lang mag dit geluk echter duren.

Hij maakt de koord los, die het valscherm aan hem verbindt.

Weer als een kogel naar beneden... Opnieuw de val met al zijn duizelingen...

Maar weer ontsnapt hij aan de doodshallucinaties. Bij het opengaan van het tweede valscherm jubelt de hoop in Strachewsky's hart.

Weer wordt zachter de val.

Een scherp geluid, als van stoom die uit een lokomotief ontsnapt... Dit hinderend geluid stemt den parachutist vroolijk. De luchtweerstand! De eerste maal dat hij dit geluid hoorde, vreesde hij voor zijn leven. Nu vreest hij er voor, als hij het niet hoort... Straks zijn we beneden...

Strachewsky was nog op 600 meter hoogte, toen hij zich van zijn tweede valscherm ontmaakte. Wellicht had hij in zijn zenuwachtigheid te overijld gewerkt. De koorden waren verward geraakt. Het tweede valscherm had hij reeds weggeworpen. Het derde kon hij niet open krijgen.

Ademloos zagen de menschen hoe het zwarte stipje Strachewsky radeloos met armen en beenen tegen den dood in de ruimte vocht.

Strachewsky wist maar al te goed dat het met hem gedaan was. Vloekend verwenschte hij zijn noodlot. 't Was de eerste maal dat hij met drie valschermen werkte en hij kon het derde niet los krijgen!

Zijn knieën staken en de gordel om zijn lenden veroorzaakte hem een afschuwelijke pijn. Hij voelde de spieren van armen en beenen samentrekken. Zijn lichaam werd zoo stijf, dat hij den indruk had aan een ijzeren staaf te zijn vastgehecht. Een rilling doorliep hem: zijn val op de aarde zou zijn einde zijn. Weerloos zou hij te pletter vallen vóór de ontstelde toeschouwers.

Op het plein heerschte een ware paniek.

Het lichaam van den valschermspringer hing nog op honderd meter hoogte. De menschen weken achteruit. Zij zouden niet gaarne Strachewsky op hun hoofd gekregen hebben.

Nog vijftig meter!...

Dat lichaam - men kon het zien - was reeds zoo goed als dood...

...Strachewsky leefde intens zijn laatste vreeselijke oogenblikken. Hij voelde de aarde naderen, maar ditmaal niet met vreugde; ze werd zijn graf.

Hij keek nog eens voor zich. Hij zag de grauwe Septemberlucht en de Brusselsche gebouwen in de verte. Hij wijdde zijn laatste gedachten aan

zijn broer, den ingenieur te Belgrado,

zijn vader, den strengen Czarenkolonel,

zijn Schotsche vriendin,

zijn moeder, de zijne,

en die aller Russen, het Heilige Moedertje Rusland.

Alles werd duister voor hem en alles aan hem deed vreeselijk pijn, en toen hij, waar hij viel, als een ijzeren pijl met geweld den grond deed splijten, klaarde alles voor de allerlaatste maal.

Ontzet weken de menschen nog wat achteruit.

Bij het inschieten in de aarde had het lichaam, al barstend, een knal gegeven, iets vreeselijks, en was het toen een paar meter terug in de hoogte gesprongen, als was de veer van 't leven nog niet stuk.

Na enkele oogenblikken bekomste van hun angst, snelden de menschen ten slotte naar de plaats waar Strachewsky zijn eigen graf had gedolven.

Een kwartier later werd het verminkte lijk per auto van het plein weggevoerd.

* * *

Het was in het jaar van onze Eeuwfeesten. Steeds had het dien Zomer geregend en moesten alle feesten en stoeten uitgesteld worden.

21 September. Dit was het eenige feest, dat ondanks het wankelbare weder doorging en dat eindigde met deze tragedie, het einde van den Rus Strachewsky.

Bij het relaas in de bladen zal zijn meisje uit Gent wel hevig hebben geschreid.

Maar verder, onverschilligheid. Alle dagen ongelukken en rampen. Men spreekt er de eerstvolgende dagen over in huis en herberg en daarna vergeet men het, omdat men er te veel over gesproken heeft.

...'In einer kleinen Konditorei'... Het was in het jaar onzer Antwerpsche tentoonstelling. Men had veel plezier en een drama bleef niet lang in het geheugen.

De dramatische dood is een zeldzaam spektakel. Alleen aan durvers is het beschoren.

De menschen zien graag dat er roekeloos met het leven wordt omgegaan, zei Strachewsky, maar zij zijn te laf om zelf roekeloos te zijn met het hunne.

JAN SCHEPENS.

Radio

Nu speelt Berlijn:
uw ogen zijn uw hart.
En de sterren gloeien
thuisloos over mijn thuis,
en de bomen groeien
zwart en hoog uit hun geruis,
geheimloos naar de grenzen van 't geheim der nacht.

Tussen de muziek in lacht
het ijle lied.

Waarom komt dan uw stap verzacht
over het sterrengrint,
of ge mij nog deze nacht niet
vindt?

JAN VERCAMMEN.

[Gedichten]

Oud-Vlaamsche Toren

Gelijk een reuzig woud, in 't West', sombere wolken
als kruinen-koepels grootsch, één' wijd-golvende lijn;
diep achter 't duin-gedein, het ruischen van de kolken,
en ver, als bliksem-flits, vuurtorens schellen schijn.

De landsche molens slaan kruisteekens op de lucht.
Alleen, gelijk een reus, staat, pal, d'aloude toren;
of hemel dreigt en zee, hij toch is niet beducht:
zijn oude, bonke kop werd tot den strijd geboren.

Daar springen uit de zee en uit de duinen op,
en rennen woest vooruit, als rossen, dolle winden;
zij rukken samen op in temmeloos galop:
nu zal de taaie reus zijn' krachten moeten binden.

Terzijde vallen ze aan, en 't beukt hem tegen 't lijf:
maar ál het wind-geweld vermag niet hem 't ontmachten;
zoo hij geheel den nacht doorstaan moet 't woest bedrijf,
hém kroont de dageraad, als held, met al haar prachten!

De Bekoorster

De zee is blauw,
de zee is blij;
de zee is vrouw
en lonkt naar mij.

De zee, ze lacht
en lokt en speelt;
ze zingt, heel zacht,
bekoort en streelt.

Ze vleit op 't zand
zich lenig uit:
zij is van 't strand
de schoonste bruid.

Uit ‘Zee-film’

Aan Urbain Van de Voorde.

Zee-meeuw

In de marteling der winden
weet zij sterk de vlerk te binden,
zwenkt en wiekt zij, met een schreeuw,
rustloos voort, de taaie meeuw;

rustloos voort, onder 't geluchte
log van 't grijze-wolken vluchten,
boven grauwe noorder-zee,
klagend, meer dan zij, haar wee.

- Taaie meeuw, kon men, als gij,
spijts des levens nood-getij,
al maar voort naar verder vlerken
en, in strijd, zijn eigen sterken!

De Zeerob

De trage hangklok tikt in 't oude visschershuis,
gezapig, of hier nooit aan onrust werd geleden
wanneer de strijd ter zee ook werd door hem gestreden,
die zijne pijp nu rookt, bij vredig lampgesuis.

't Is al zoolang geleên: thans stuurt zijn zoon de schuit,
die, met den wind in 't zeil, hem allenthenen stuwde...
- Al is hij oud en stram, 't lijkt, 's ochtends, of hem duwde
een oppermachtge kracht: Kees moet naar 't strand, vooruit!

Hij staat, den langen dag, op zijne holleblokken,
't muilbranderken ten mond, te turen naar de zee
van wie hij alles kent: haar lachen en haar wee...

En komt hij, 's avonds laat, de steeg weêr ingetrokken,
dan ruischt het in zijn kop, bij maat van eb' en vloed,
en 't is met spijt dat Kees de deure dichte doet.

De Vuurtoren

Hij slacht den molen en den maaier:
hij wiekt en zwaait en wenkt en zwiert;
zijn schoone taak is lichten-zaaier
voor wien, bij nacht, het roer bestiert.

Van vóór het daglicht sterft op zee,
staart hij, trouw' waker, langs de ree,
die rustloos stralenbundels hoost,
van zuid te noord, van west naar oost.

En gansch den nacht, en zonder falen,
zal uit dien toren 't heil-licht stralen:
hij is de speurder van het spoor;
de hoop bij nood; de rechte voor.

AUGUST VAN BOECKXSEL.

Vlaamsche Letteren
Dichters.

In Augustus zal men te Antwerpen, op plechtige wijze, den dag herdenken, waarop, nu honderd jaar geleden, Peter Benoit het levenslicht zag in het schamele huizeken van Harelbeke. Op 31 Mei was er een eeuw voorbijgegaan sedert **Emanuel Hiel** te Sint-Gillis bij Dendermonde ter wereld kwam. Zoo heeft de Tijd weer tot elkaar gebracht de twee kunstenaars, uit wier samenwerking de machtigste gewrochten van de moderne Vlaamsche muziek - de oratorio's Lucifer en De Schelde - zijn gesproten.

De Antwerpsche karikaturist, die in 1869, na de uitvoering van ‘De Schelde’, Hiel en Benoit voorstelde als Siameesche broeders, verbonden door een gemeenschappelijken navelstreng, wilde er waarschijnlijk op wijzen, dat beiden in de herinnering van alle Vlamingen onafscheidelijk verbonden zouden blijven. Zoo Benoit er in slaagde ons volk te leeren zingen, dan is het wel dank zij de hulp van Hiel, die als geen ander den toon kon treffen, welke de massa, verzot op spektakel en op al wat aandoet als grootsch, vermag te boeien.

Benoit had aan Hiel een idealen medewerker, die hem stof tot fantaseeren schonk. Van zijn dichter getuigde de componist: ‘Hij laat mij veel te doen over. Hij verheft mij op eenen berg, werpt mij in eenen afgrond en zegt: “Trek er u nu maar uit zooals gij kunt.” Dat prikkelt mij, spoort mij aan en doet de tonen en noten mij uit alle poriën zijpelen.’

Ter gelegenheid van het eeuwfeest van den dichter, werd door zijn dochter, Mevr. Wed. Bataille-Hiel, de uitgave bezorgd van zijn **Volledige Werken.** (Uitgave: Hessens, Komediantenstraat, 12, te Brussel).

Deze zes lijvige en dicht-bedrukte deelen brengen het bewijs van Hiel's vruchtbaarheid. Wanneer men zijn verzen leest, krijgt men den indruk, dat hij inderdaad met een verbazend gemak rijmen en rhythmen hanteerde. Vele van zijn gedichten, niet het minst deze in de laatste jaren van zijn leven ontstaan, geven den indruk geïmproviseerd te zijn. Ze zijn dan ook dikwijls gekenmerkt door een zekere slordigheid in de uitdrukking, die niet met scherpte de

lijnen van de gedachten weergeeft noch de bewegingen van het gemoed.

Hiel heeft, gelijk al de dichters van zijn generatie, heel wat gedichten met Flamingantischen inslag geschreven, waarin hij het Vaderland, zijn grootsch verleden, zijn helden en zijn taal heeft verheerlijkt. Enkele daaronder zijn populair geworden. Die verzen klinken na in het geheugen, zonder dat men zich zelfs nog herinnert wie ze dichtte. Wie kent er in de Vlaamsche gewesten niet het gedicht, dat aanvangt met de regelen: ‘Ze liggen lang begraven, te rusten in den dood, De mannen, die ons Vlaanderen verlosten uit den nood...’ Wie zingt er niet het plechtige ‘Waar Maas en Schelde vloeien...’?

Hiel bezat het geheim van de rhythmen, die zich vastzetten in de herinnering... Daarom ook zijn de Kinderliederen, die hij dichtte, zoo bizonder geslaagd. Wie kent er niet zijn ‘Regenliedje’, zoo rijk aan klank en zoo bewogen? Het is geworden tot een echt volksdeuntje.

Hiel was vooral lyrisch aangelegd. Ontelbare liederen heeft hij gezongen. Liederen ter eere van de beminde, liederen ter vertolking van natuurindrukken, drinkliederen. Hij was onuitputtelijk. Hoe jammer, dat de ongekunsteldheid, die we zoo hoog prijzen in zijn zangen, wel eens verwordt tot vrij banaal gerijmel!

Wie hem noemde ‘onze laatste troubadour’ bepaalde tevens het karakter van zijn lyrische productie: haar luchtigheid, haar directheid, haar spontaneïteit. Het is nog altijd een genot te grasduinen in zijn liederschat, waarin hij ook opnam tal van vertalingen naar teksten van beroemde Duitsche en Engelsche dichters.

De op vormschoonheid verliefde generatie van 1890 heeft Hiel, ondanks zijn slordigheid, toch recht laten wedervaren. Vermeylen heeft over zijn poëzie met lof gesproken in het overzicht van de Vlaamsche letterkunde, dat hij schreef voor de eerste uitgave van ‘Vlaanderen door de eeuwen heen’ en Herman Teirlinck heeft Pol de Mont eens aangevallen omdat deze Hiel niet voldoende had geprezen. Invloed der Brusselsche camaraderie? We gelooven het niet.

De huidige generatie, die erg nuchter staat tegenover het werk van haar voorgangers en die reeds een oordeel vellen kan, dat van waarde zou kunnen zijn voor de onpartijdige historie, zal wel niet de noodzakelijkheid inzien van een volledige uitgave van Hiel's werk, al zal ze zeker niet zonder waardeering blijven voor de schoone daad van piëteit van Mevr. Laura Hiel. Toch zal ze meenen, dat de uitgave van een zeer kleine bloemlezing, die den lezer het vervelende werk der schifting niet oplegt, den roem van den dichter bij het nageslacht meer te stade zou zijn gekomen.

Intusschen is het bezit van het volledig werk toch een bron van vreugden voor allen, welke in de verzen van een dichter niet alleen een esthetisch genot zoeken, doch ze beschouwen als documenten, waaruit de eigenaardigheden van zijn levensgang kunnen gelezen worden.

Van den dichter **Adolf Herckenrath,** die tot het geslacht van de 'Van Nu en Straksers' behoort, verscheen (bij L.J. Krijn, te Brussel) een bundel verzen 'Van Licht en Schaduw'. Meer dan twintig jaar te voren heeft dezelfde dichter zijn eersteling 'Stille Festijnen' in het licht gezonden.

Sterk stond Herckenrath in zijn eersteling onder den invloed van Karel van de Woestijne, die overigens zijn 'Laethemsche Brieven over de Lente' aan hem heeft gericht. Nog treft het bestaan van dezen invloed in des dichters tweeden bundel. Dit constateerend willen we niet beweren, dat Herckenrath zonder meer een volgeling van den dichter van 'Het Vaderhuis' zijn zou. Het gaat hier meer om het vaststellen van een verwantschap in voelen. Tusschen beide dichters bestaat alvast dit onderscheid: van de Woestijne zet iederen indruk, door zijn innerlijk opgevangen, om tot poëzie; Herckenrath daarentegen voelt zich vooral genoopt tot dichten, wanneer een zuivere schoonheidsindruk ten grondslag ligt aan zijn persoonlijke ontroering. Vandaar dat bij den dichter van 'Stille Festijnen' en van 'Licht en Schaduw' de plastische uitdrukking van een vaak subtiel gevoel het wint van de symbolische vertolking er van, die bij van de Woestijne hoofdzaak is.

In zijn jonasten bundel heeft de dichter een reeks impressies gegeven, die onderling verbonden zijn door hun ondertoon en fijne melancholie. De plastische verwoording van de genoteerde indrukken is bepaalder, de vorm meer afgerond. Hij bereikt thans een hoogere schoonheid en benadert in menig vers het algemeenmenschelijke.

We citeeren een van de gedichten uit den nieuwen bundel, die ons het meest hebben getroffen:

> Kijk, hoe de booten op den avond-vloed,
> met zon-bekleede zeilen langzaam drijven,
> door 't deinend zog, de stralen te gemoet,
> op 't water dobbrend als licht-zilvren schijnen.
>
> De horizon glanst als een koopren sponde.
> Onhoorbaar schier klotst 't water langs den kiel,
> en wind zingt als uit zachten kindermonde
> in d' open zeilen waar het licht op viel.
>
> Zoo vlug, als was een hand aldoor aan 't keilen,
> gaat soms een leege schuit haar vlugge reis,

in weerschijn van de windgedragen zeilen,
over de vloeren van het vuurpaleis...

Het impressionistisch weergegeven visioen brengt de objectiveering van een zielstoestand. Dat is wel het kenmerk van de poëzie van dezen dichter, wiens talent rijp en gedegen is geworden.

Eugène Bossaerts is een jong dichter. Op hem heeft diep ingewerkt de cynische levensziening van dezen tijd. Dat heeft hem gemaakt tot een stekelig ironist, die zich wreken wil op hetgeen er van de romantiek nog recht is gebleven in de huidige samenleving. Zijn wapen is de spot. Wie zijn jongsten bundel - Het hellend Vlak (Uitgave: V. Resseler, Prinsstraat, Antwerpen) - leest komt spoedig tot deze overtuiging.

Het zerpe fatalisme, dat in zijn verzen tot uiting komt, is geen teeken van levensmoeheid. De jonge dichter aanvaardt het leven en zijn onaangenaamheden (van smarten spreekt hij hoogst zelden), omdat hij wel besloten is daaraan slechts een zeer betrekkelijke waarde te hechten. Met welk een spottend misprijzen moet hij neerzien op de dichters van vroeger, die zich zoo gaarne verdiepten in de eindeloosheid van hun melancholie! Hij huldigt liever een zeker gevoelsnihilisme, dat alle zwaartillendheid uitsluit en hem niet belet in volle nuchterheid te genieten van de gewone vreugden van het bestaan. ‘Het leven is een schrijden naar den dood.’ Dat is nu eenmaal een onontwijkbare bestemming. Waarom dan treuren om verloren illusies? Eenmaal immers gaan we allen verloren in de wachtende eeuwigheid.

Een karakteristiek vers, waarvan we de esthetische waarde buiten bespreking laten, illustreert nog best onze beweringen:

Het aschbakje is een kerkhof van vlamillusies.
Daar rust nog het cadaver van een sigaar, die weemoedig is uitgegaan.
Er zweven gedachten rond in poovere gedaanten.
(Ze waren niet waardig genoeg om te leven
En komen dus rond den aschbak zweven).
Daarnaast een ledig glas, met bierschuim op den bodem,
een dagblad met een koffievlek.
(Het hoofdartikel: Wereldvrede.
Een wreede moord op 't tweede blad
en in de annonce: kamers te huren).
Het aschbakje is een kerkhof van vlamillusies.
De vlam is een illusie van het leven.
Het leven is een schrijden naar den dood.
In het aschbakje belanden wij allen,
gij en ik;
morgen of overmorgen.

Een heel ander dichter is **Maurice Gilliams.** Uit zijn reeds talrijke vroegere werken, waarop in dit tijdschrift herhaaldelijk de aandacht werd gevestigd, heeft hij een bloemlezing samengesteld. Ze draagt den suggestieven titel: 'Het Verleden van Colombus' (Drukkerij Gilliams, Lge Nieuwstraat te Antwerpen). Door het leven is deze subtiel-gevoelige dichter gegaan om er van de beteekenis te ontdekken. Niet in de uiterlijke verschijnselen heeft hij deze gevonden. Wel in zich zelven, in de geheimzinnigheid van zijn ziel. Dalend in de diepte van zijn droom heeft hij de eenige werkelijkheid ontdekt, die waarde heeft: deze van het eigen ik. Hij heeft ze geconfronteerd met de vormen van de realiteit, die alle menschen zien en zoo heeft hij gevonden treffende symbolen tot vertolking van geheel subjectieve gemoedsbewegingen en gedachten. Gilliams heeft verzen gedicht, die tot de allerschoonste behooren, welke er in de laatste tien jaar op Vlaamschen bodem zijn ontstaan.

Eén daarvan drukken we hier af:

- Gij dooft de lamp. Wij komen buiten
onder de boomen en wij staan te luisteren
naar de verte waar maneklaarte waart.
En gij wordt schoon en goed voor mij, helaas,
in deze nacht. Wij staan op klamme zoden
en stamelen. Er drijft de geur van koren
alom en pas gebroken dennenhout.
Laat uwe vingeren zijn als mos, smal en koud,
en ik befluit hen zoetjes tot ze zijn
betooverd aan mijn lippen, eeuwiglijk,
met de weemoed van mijn mond overdonkerd.
Lief, hoe lang staan we voor elkaar verwonderd?

Dichter **A.W. Grauls** is een intimist, die gaarne zingt van zijn kleine belevenissen, die oog heeft voor de geringe gebeurtenissen waarmede het dagelijksch bestaan hem in contact brengt. Zijn lyrisme heeft soms een epischen ondergrond. Objectieve indrukken vormen de aanleiding tot zeer subjectieve vertolkingen, omdat ze ingeschakeld schijnen in het eigen levensgebeuren van den dichter. Veel talrijker dan in zijn vorige bundels zijn in zijn jongst verschenen verzen-verzameling - De Terugtocht (Ed. Secelle, Zirkstraat te Antwerpen) - de weergaven van persoonlijke ervaringen. Het is opvallend met welk een communicatieve innigheid de dichter deze persoonlijke ontroeringen uitspreekt. Eenvoud en oprechtheid zijn de twee kwaliteiten, die wij het meest waardeeren in zijn ongekunstelde verzen.

Tot zijn beste gedichten rekenen we volgend 'Vers'.

O goede grillen van dit leven,
Dat gij aan mijne zijde staat
En dat ik weerloos ben omgeven
Van een geluk, dat ons te boven gaat.

De bergen in den nacht, hun toppen
IJlwit van sneeuw en maneschijn.
Dit meer vol sterren en het kloppen
Der kalme golfjes op de oeverlijn.

Dat we eenzaam, tusschen luide menschen
Die langs de promenade gaan,
Dit uur verdroomen zonder wenschen,
Met oogen, die vol stille tranen staan.

Dat wij hier nogmaals zijn verloren
In dit arcadisch avondland.
En dat we elkanders harteslag hooren,
Terwijl uw hand de mijne omspant.

Van **Karel Jonckheere** verscheen ‘Proefvlucht’ (Loki, Dambruggestraat, 194, te Antwerpen), waarin het cerebrale element het vaak wint van het gevoel. Maar toch worden we in dezen eersteling dikwijls getroffen door de kracht van de symboliek, waarmede de jonge dichter poogt zijn gevoelsleven te veruiterlijken in zijn betrekkingen tot hetgeen hij als algemeen-menschelijk aanvoelt. De verzen, welke Karel Jonckheere sedert het verschijnen van zijn eersten bundel publiceerde in het tijdschrift ‘Forum’, brengen het bewijs van zijn stage ontwikkeling. Van dezen jongen dichter halen we een simpel gedicht aan: Vriendschap.

Mijn Vriend, geloof me vrij,
na 't leven blijft er niets, tenzij
alleen nog wat genegenheid,
die soms een vriend ons schimme wijdt.

Het is voor ons niet weggeleid
bewust te lijden of te smaken
wat men beloofde als vermaken
na den dood van onzen tijd.

Ik ken geen vreugd noch groot verdriet
derhalf, maar enkel spijt,
daar op den tijd, dien men ons liet
de vriendschap tot geen vrucht gedijt.

De jonge **Sidi de Keyser** bezit temperament en gevoel. Oprechtheid kenmerkt haar verzen, waarin tot uiting komt de zin voor het betrekkelijke van alle dingen, die een kenmerk is van de jeugd van dezen tijd. Heel pregnant weet Sidi de Keyser dikwijls haar gevoelens te vertolken, als in'Terugreis' uit den bundel 'Deining' (Vereenigde Invalieden te Gent).

> Als bij terugreis in den trein
> ik domlig-moe mijn oogen sluit
> en weet dat achter dompge ruit
> nu reeds bekender streken zijn;
>
> wijl mijn geloken oog nog ziet
> het bosch, de bergen en de bron,
> en 't goud dat late avondzon
> op blauwe heuvelruggen giet,
>
> weet ik de middeleeuwsche stad
> verborgen in het diepe dal,
> het burchtslot met zijn muur en wal,
> de roode rots en 't steile pad.
>
> En in het woud de diepe kloof
> met gele bloemen aan den rand
> en 't kruis dat door devote hand
> geplant werd onder dennenloof.
>
> Van weemoed doet mijn hart dan pijn,
> mijn oog glanst met verdachten gloed
> en 't is alsof ik schreien moet,
> omdat het al voorbij moet zijn.

Julia Tulkens is in den bundel 'Liederen bij Schemeruur' (Uitgeverij 'Kunst bij Kaarslicht' te Leuven) de dichteres van den weemoed, van het onvoldaan verlangen, van het onbestemde, smachtende heimwee. De melodie, welke haar verzen draagt, vertolkt wellicht duidelijker dan haar aarzelende woorden het geheim van haar teedere ziel, waarin zij ons blikken laat opdat we er zouden ontdekken het geheim van haar smartelijk hunkeren naar geluk. Zij weet de doelloosheid van haar wenschen; het is haar echter niet gegeven het evenwicht te bereiken, dat vrede voor haar hart beteekenen zou.

Alhoewel haar verzen niet van eentonigheid zijn vrij te pleiten, begroeten we in Julia Tulkens de opvolgster van wijlen Alice Nahon. Het zou ons niet verbazen, moesten we van Julia Tulkens

spoedig verzen lezen, van zoo groote innigheid, dat zij Alice Nahon zou overvleugelen.

Willen we een oogenblik verwijlen bij een gedicht als Inkeer?

Ik hunker naar de rust van heidewegen,
Waar vogels van verlangen slapen zijn,
Waar ieder loklicht van een nieuw illusie,
Verdoezlen zou in heelend avondschijn.

Ik wensch mijn blik zoo kalm als dengezichten,
die altijd met hetzelfde masker staan.
'k Zie raadselvragend naar de bosschendiepten;
mocht zoo de stilt over mijn leven gaan.

Ik wou mijn hart als 't zand der heidewegen;
Zoo licht geen tred, die laat een donkre moet.
Nu zijpelt droefheid uit gespleten wanden;
Ik heb mijn onmacht nooit zoozeer vermoed.

Fritz Francken heeft ons nooit gedichten geschonken zoo volmaakt naar den vorm als deze welke hij samenbracht in zijn boek ‘Batig Saldo’ (J. Meuwissen te Brussel). Menig volledig afgerond vers uit dezen bundel herinnert aan de kunst van de Parnassianen, welke immers het weergeven van eigen indrukken in subjectieven vorm schuwden. Toch bewonderen we in Francken's verzen niet uitsluitend de zeggingskracht, waarvan hij voortdurend blijk geeft, noch de zelfbeheersching, die hem nimmer schijnt te verlaten. Laat hij zich al niet door het gevoel overweldigen, toch doorgloeit oprechtheid van sentiment menig vers. Het meest toch waardeeren we zijn plastische kracht, die herhaaldelijk zich in volle schoonheid ontplooit. Zijn sonnetten hebben een klassieken gang. Ze bezitten een vormschoonheid, die al zeldzamer wordt in onze Vlaamsche dichtkunst.

Is deze klinkerd niet waardig opgenomen te worden in een bloemlezing?

Oudejaarsavond.

Maak de balans op van het oude jaar
en zoek, aan vreugde en leed, de som dier dagen,
wik wat ge wont bij al wat ge dorst wagen,
of 's levens last u licht was dan wel zwaar;

Herinner u elk woord en elk gebaar,
de wondre dingen die uw oogen zagen,
al wat ge in 't diepst van u hebt omgedragen
en u een wellust was of een bezwaar...

Oordeel verzachtend over andrer schuld
nu ge, beschouwend, de eigen schande onthult,
denk wat ge gaaft en wat ge hebt ontvangen;

En hoe ook 't saldo dan ten slotte zij,
weet dat geen man zich rijker voelt, dan hij
wiens hart steeds popelt van een nieuw verlangen...

Tot de merkwaardigste stukken uit dezen bundel behooren de sonnetten uit den kleinen cyclus ‘Bianco speelt tango's,’ waarin een modern levensuitzicht in zijn felle bewogenheid scherp wordt uitgebeeld. Maar het uitspreken van deze voorkeur houdt niet in, dat we de eenvoudiger liedjes minder op prijs zouden stellen.

LODE MONTEYNE.

Napoleon en Antwerpen[1]

Op 12 Ventôse van het jaar VIII werd de vroegere markies d'Herbouville, door den Eersten Consul, tot prefect van het departement der Twee-Nethen aangesteld. Hij schafte te Antwerpen de terroristische administratie der Sansculotten af en deed Werbrouck tot maire benoemen. Dank zij hem werd de Kathedraal van volledig verval gered. In 1801 trad het Concordaat in voege. Kunsten, wetenschappen herleefden langzaam. De handel trachtte zich op te richten na den vrede van Amiens. De Beurs werd heropend. Aan de Werf kwam een kaai bij, vlak vóor de stad. Een zeevaartschool en het loodswezen verrezen. Hendrik Van Soest hernam de uitgave van de 'Gazette van Antwerpen'.

In Mei 1803 liep de 'Herbouville' van stapel, gebouwd op de nieuwe werven op de kosten van den prefect.

Op 18 Juli 1803 komt Bonaparte te Antwerpen aan. Vertrokken uit Gent, steekt hij de Schelde over aan het Vlaamsch-Hoofd. Hij verblijft in de prefectuur (nu het Paleis van het Provinciaal Gouvernement) op de Schoenmarkt. Talleyrand (minister van Buitenlandsche Zaken) logeert op de Meir. De ontvangst van den kant der Antwerpsche bevolking was grootsch. De Eerste Consul meende zich, bij het doorloopen der stad den volgenden morgen, in Afrika te bevinden: zoo troosteloos scheen de aanblik. De decreten, die hij hier ontwierp, hadden alle betrekking op den boycot van Engeland. Antwerpen moest een oninneembare versterkte plaats worden: het geladen pistool op het hart van Engeland gericht. Toch zouden de handelsbelangen daar niet onder te lijden hebben. Op de terreinen van de vroegere St. Michielsabdij verhieven zich weldra de gewenschte maritieme en militaire instellingen. Het St. Andrieskwartier onderging een totale omwenteling. Op enkele jaren leverden de werven van de Kloosterstraat 47 oorlogsschepen. De eerste heetten 'Le Phaeton' en 'Le Voltigeur'.

Op 15 Mei 1804 liep hier een vloot uit, die, na zich vereenigd

(1) ARTHUR FISCHER: Napoleon et Anvers. Préface du Vicomte Ch. Terlinden, Professeur à l'Université de Louvain. Librairie Loosbergh. Place de la Comédie, 7, Anvers. Nombreuses illustrations. 322 p.; 40 fr.

te hebben met deze van admiraal Verhuel, den Engelschen admiraal Sir Sidney Smith nabij Texel zou verslaan. Het Antwerpsche schip ‘Ville d'Anvers’ ontving er den vuurdoop.

Honderden galeislaven uit Bicêtre en Toulon werkten aan het Arsenaal-complex, waarvan de eerste steen gelegd werd door Malouet, den Zeeprefect van Antwerpen.

In Augustus 1805 verliet d'Herbouville de Scheldestad, die onder hem opnieuw was beginnen te bloeien. Hij werd hier vervangen door Charles Cochon de Lapparent.

Van 1806 waren er geregelde verbindingen, onderhouden door de Service général des Messageries de l'Eclair, bestuurd door Van Ghent, tusschen Antwerpen en Brussel, Luik, Aken, Keulen, Koblenz, Dusseldorf. Van deze plaatsen uit was er aansluiting met Hamburg, geheel Pruisen en Oostenrijk. De stad telde toen reeds meer dan 55.000 inwoners. De angst, van 1794 tot 1800 uitgestaan, scheen vergeten. Dit jaar zag de verheffing van Louis Bonaparte, die bij zijn bezoek te Antwerpen in den ‘Grand Laboureur’ logeerde, op den troon van Holland, en te Berlijn kondigde Napoleon de continentale blokkade af.

Voor den bouw van de dokken werd een deel van het Schijn afgeleid. De aarde bracht men over tusschen de St. Laurijs- en de Slijkpoort, waar men weldra de Keizerlijke Batterij oprichtte. In 1806 kwamen 2.137 schepen aan, metende 454 ton, benevens 2.814 zeilers met 144.429 ton. De aankomst van een Amerikaansche boot was telkens een gebeurtenis.

In 1807 telde Antwerpen 266 straten, 12 pleinen, 25 marktplaatsen, 10.000 huizen, 75 openbare gebouwen. Er waren 8 kerken en 7 kapellen, 5 gasthuizen, 5 godshuizen. Noemen we verder: de Academie, het Museum, den Schouwburg, den Berg van Barmhartigheid, het Stapelhuis; dan: de Kanaalsluis, 7 stadspoorten, 2 vlottende dokken, 4 kanalen, waarin de schepen konden lossen, 3 gevangenissen, een galei voor 1800 boeven, 4 kazernen, 2 arsenalen, het Hansahuis, de Waag; ten slotte 2 watermolens en verschillende windmolens; 200 platte wagens, 500 rijtuigen.

In 1807 nog werd de Schelde met de Somme verbonden door het kanaal van St. Quentin; de Somme met de Seine, zoodat Antwerpen door een vaartennet met Parijs in verbinding stond. De Keizer wilde op gelijkaardige wijze de Schelde met den Rijn doen correspondeeren, maar de oorlog belette hem zijn ontwerp te verwezenlijken.

Daar de Engelschen een landing op de Hollandsche kust willen wagen, verklaart Napoleon Antwerpen in staat van beleg. Generaal Férino wordt militair gouverneur.

Intusschen beveelt de Keizer een Middelbare School te openen,

waarin Latijn, Fransch, aardrijkskunde, geschiedenis, wiskunde, handel, godsdienst en zedenleer onderwezen werden. Bestuurder zou een oud-Leuvensch professor Louwers wezen, bijgevoegd directeur Marinus.

Men ving tegelijkertijd met den bouw van 20 oorlogsschepen aan. Napoleon wilde zijn krijgsvloot zoo snel en machtig mogelijk herinrichten. Hij beloofde een volledig arsenaal op te richten op het Vlaamsch-Hoofd voor zijn militaire behoeften, opdat de stad zelve zich uitsluitend zou kunnen wijden aan de noodwendigheden van den handel.

Op 14 Januari 1808, ten gevolge van een vreeselijken storm, overstroomde een groot gedeelte van Antwerpen. De Scheldedijken braken door. Erge schade werd geleden.

Een Assisenhof hield dit jaar zijn eerste zittingen op het Stadhuis.

Op dit tijdstip is Antwerpen de belangrijkste militaire en handelshaven van Frankrijk. Zij snijdt het heele Europeesche hinterland voor Engeland af.

Al de straten zijn geplaveid.

In 1809 wordt Cochon de Lapparent vervangen door graaf Voyer d'Argenson, eens aide-de-camp van Lafayette. Hij werd een pracht-prefect. De eerste steen van een nieuw dok wordt gelegd door graaf de Montalivet, algemeen directeur van bruggen en wegen. Engeland wil zich meester maken van Antwerpen, dat voor Londen een nachtmerrie werd. Een vloot van meer dan 1300 schepen en sloepen en 45.000 man troepen, beurtelings onder leiding van Admiraal Sir Richard Strachan en Lord Chatham, stevent op Walcheren toe. Dit wordt genomen, ook Middelburg. Op Beveland wordt geland. Bath veroverd. Daarop komt Bernadotte de verdediging van de Scheldestad verzekeren. Intusschen had Vlissingen gedurende 17 dagen stand gehouden. Dit zou Antwerpen redden. De Fransche minister Déjean commandeerde hier de genie, en Collaud was gouverneur van de stad. De Engelschen concentreerden zich tusschen Bath en Santvliet, als zij plots door de polderkoorts werden aangetast. 15.000 soldaten kwijnden weg. Het werd het begin van het einde. Weldra ving de aftocht aan, veroorzaakt door ziekte, slecht weder en de uitstekende verdediging van de Antwerpsche vesting door den prins van Ponte-Corvo. Na hem verscheen maarschalk Bessières, die de Scheldeforten kwam verstevigen. Van uit Schönbrunn had de Keizer nauwkeurig elken maatregel voorgeschreven. Zijn gramschap, ten overstaan van Koning Louis over diens wankelmoedig optreden tegenover Engeland tijdens de poging op Antwerpen en in verband

met de ontduiking door de Hollandsche regeering van de bepalingen van het Continentaal Stelsel, bracht Napoleon er toe in 1810 Holland in te lijven.

Na het aanleggen van de Jordaens- (1804) en de Van Dijckkaai (1805) bouwde men vier beweegbare bruggen en verscheidene sluizen, toegang verstrekkend tot twee nieuwe vlottende dokken, 650 meter stroomafwaarts van de Werf. In 1810 werden ze ingehuldigd.

De voortdurende inbeslagneming van deze maritieme instellingen voor oorlogsdoeleinden beginnen in dezen tijd de begoede Antwerpsche familiën te ontstemmen. Hun zonen worden onmeedoogend naar de Fransche lycea gezonden, in afwachting van hun vertrek naar het slagveld. Verdachte rijke burgers moeten zich te Parijs komen verontschuldigen. De gefortuneerde meisjes zijn verplicht Fransche officieren te huwen. Het garnizoen wordt gedurig versterkt en zijn logement bij de bevolking verwekt bijna evengroote ergernis als ten tijde der Sansculotten. De prefect d'Argenson neemt steeds de partij der bevolking.

Dit jaar bezoeken Napoleon en Marie-Louise Antwerpen en verblijven, de Keizer voor de tweede maal, in het Hotel van den Prefect. Vergezelden hen o.a.: de koningen van Westfalen en van Holland, de onderkoning van Italië, de prins van Neuchatel, de prins Aldobrandini, de hertogen van Bassano, Istrië, Treviso, Frioul, Rovigo, Montebello, Conegliano; minister Decrès. De prinsen Schwartzenberg en Metternich vertegenwoordigden den Keizer van Oostenrijk. Napoleon inspecteerde zorgvuldig de vestingen en de haveninrichtingen en woonde de tewaterlating van het oorlogsschip 'Friedland' bij. Op het Steen ontving hij de hoofden van de maritieme genie. Steeds nog droomde hij over het aanleggen van een nieuwe stad op den linkeroever, die Napoleonstad zou genoemd worden. De Ommegang-stoet amuseerde Marie-Louise buitengewoon. De Keizer bracht het budget voor Antwerpen op 850.000 fr., deed de abdij van Tongerloo in kazerne omzetten; het Falconklooster onderging hetzelfde lot. De kerk der Minderbroeders werd Museum en hun klooster Academie van Schoone Kunsten. Napoleon gebood verder het bouwen van sluizen, bruggen, kaaimuren, vaarten en de overwelving der ruien. Hij verliet den 7^{n} Mei 1810 Antwerpen langs de Roode Poort om zich naar Breda te begeven, in een koets met zes paarden. Den 13^{n} Mei was hij hier terug van zijn inspectietocht in Holland. Den volgenden dag reisde hij naar Brussel en van daar naar Gent en Oostende.

Buiten de boeven werden te Antwerpen voortaan meer dan duizend Spaansche krijgsgevangenen aan het oprichten van verdere versterkingen gebezigd.

Voortdurend liepen er hier aanzienlijke schepen van stapel. In minder dan acht jaren was de stad een zee-arsenaal van eersten rang geworden en tevens een uiterst belangrijke vesting. Het graven van dokken ging ononderbroken zijn gang. Vliegende bruggen moesten de Schelde-oevers verbinden.

1811 is het jaar van de zevende vergrooting van Antwerpen, het oprichten van het Noordkasteel, van een fort aan de Begijnenpoort en een op den weg naar Gent. Het plan van de stad op den linkeroever neemt duidelijker vormen aan. Onze maire Werbrouck wordt door zijn benijders, die hem ten onrechte van frauduleuze handelingen beschuldigen, ten val gebracht(2). Te Vlissingen had de prefect d'Argenson hierover een heftige discussie met den Keizer. Napoleon trok aan het kortste eind, hetgeen tot het ontslag van d'Argenson leidde. Jean de Cornelissen volgde Werbrouck op; hij was 21 jaar en graaf van het Keizerrijk. Op 30 September 1811 is Napoleon weer te Antwerpen. Hij wil niet in de Prefectuur vernachten en stijgt af bij de Cornelissen, wiens woning stond tusschen het hôtel St. Antoine en het Gerechtshof op de Bonaparteplaats (nu Groenplaats). Duroe, Berthier, Mortier inspecteeren met hem de verdedigingswerken. Van hier uit schrijft de Keizer ook een bezorgd briefje aan de gravin de Montesquiou, gouvernante van het Adelaartje. Hij spreekt gedurig over zijn “bonne ville d'Anvers’. Les Flamands, zegt hij, n'ont pas à se plaindre de l'administration française; elle a créé en quelques années des éléments de richesse industrielles et commerciales dans ce pays autrefois abandonné à ses propres ressources... Il importe que le peuple flamand soit convaincu que je veux la prospérité de toutes les provinces qui font partie de l'Empire français.” Terwijl hij luistert naar het ‘Où peut-on être mieux?” is zijn geest tevens bij zijn troepen in Spanje, bij de financieele hervormingen, in Frankrijk noodzakelijk, stelt hij tientallen decreten op, aanhoort hij talrijke verslagen, onderteekent belangrijke benoemingen, stuurt bevelen naar bijna alle deelen van de wereld, temt slaap en vermoeienis.

's Avonds (1 October 1811) opende Marie-Louise, getooid met juweelen voor een waarde van 5.000.000 fr., het bal met de Cornelissen...

Op 3 October schouwde de Keizer 40.000 man troepen op het Kasteelplein, na de bezichtiging van het arsenaal. Tallooze versierde schepen volbrachten te zijner eere schitterende parades. Nogmaals bezocht hij het Vlaamsch-Hoofd, waar meer dan duizend werklieden wroetten. Te voet, onder de toejuichingen der massa,

(2) De begaafde volksdramaturg Frans Gittens heeft dit gegeven behendig aangewend in zijn bekend tooneelwerk ‘De Maire van Antwerpen’.

schreed Napoleon van de Werf naar het hotel Cornelissen. Tot zijn ministers zei hij: ‘Je veux faire de la Belgique un inexpugnable rempart à la France.’ En tot de Belgische persoonlijkheden: ‘Anvers n'aura rien à envier aux premières capitales de l'Europe.’ Hij kocht het Hof Van Roose (nu het Koninklijk Paleis), op de Meir, voor de Keizerin.

Den 4^{n} October om 2 uur in den morgen verliet Napoleon voor goed onze stad. Hij had haar voor het laatst van zijn leven gezien. Dank zij hem zou Antwerpen eens de derde haven van de wereld kunnen worden.

Dr. JOZEF PEETERS.

Boekbeschouwing

Machiavelli. - Geschichte von Florenz. Phaidon-Verlag, Weenen; 490 blz.; M. 3,25; 79 afbeeldingen.

Niccolo di Bernardo dei Machiavelli, de vermaarde Italiaansche staatsman, kanselier en vervolgens staatssecretaris der Florentijnsche Republiek, schrijver van het bekende blijspel ‘Mandragora’, was tevens een geschiedschrijver van eersten rang. Van zijn werken moeten genoemd: ‘Istorie fiorentine’, verschenen in 1532 (hij stierf in 1527 te Florentië), ‘Discorsi sopra la prima decade di Tito Livio’, ‘Dell'arte della guerra sette libri’ en ‘Il Principe’. In ‘De Vorst’ schildert hij een regeerder, die, zonder zich om de zedelijkheid te bekreunen, zijn alleenheerschappij in den door hem onderworpen staat weet te bevestigen. Fischart en Frederik de Groote, ieder in een ‘Anti-machiavell’, noemden dit geschrift een der gevaarlijkste, die ooit waren uitgegeven. Daar echter de gevoelens en beginselen, in ‘De Vorst’ verkondigd, in strijd zijn met die, welke men in andere geschriften van Machiavelli aantreft - o.a. in de ‘Geschiedenis van Florentië’ - en daar hij door zijn tijdgenooten beschreven wordt als een wijs en eerlijk man en als een vurig vriend van zijn vaderland, zoo zijn o.m. Herder, Macaulay en Ranke van oordeel, dat hij de Italiaansche vorsten van dien tijd heeft willen aantoonen, hoe zij hun macht konden behouden en vergrooten, om daardoor sterk te zijn tegenover inmenging van vreemde vorsten.

De ‘Geschichte von Florenz’ vangt aan bij de stichting van de stad en eindigt met den dood van Lorenzo den Prachtige. Dit werk, gewijd aan de geboorteplaats van Dante, Boccaccio, Michel Angelo, Amerigo Vespucci, Benvenuto Cellini, Giotto, Andrea del Sarto, Brunellesco, is het eerste beteekenisvolle voortbrengsel van de moderne geschiedkundige wetenschap. De historische critiek, voor Machiavelli, arbeidde met louter philologische middelen, en kwam niet verder dan tot een verklaring en een vergelijking van de bronnen. Machiavelli rukt zich los van de letter en uit zich als een echt kunstenaar. Zoo wordt de geschiedenis van Florentië bij hem tot een grootsch historisch drama. Met scherpen geest beschouwt hij al de drijfkrachten van het leven, en tracht zijn staatsleer door voorbeelden uit de werkelijkheid alle duidelijkheid bij te brengen, zonder dat ooit de dichterlijke adem ontbreekt.

Leopold von Ranke. - Die Päpste. Phaidon-Verlag. Weenen; 815 blz.; geb. M. 4,80. Met 67 afbeeldingen.

Dit klassieke standaardwerk van de Duitsche historiographie (voor 't eerst in 1836 verschenen) vestigde definitief Leopold von Ranke's naam, en blijft steeds even frisch, even geestvol aandoen in al zijn innerlijke geslotenheid. Het vormt een der gewichtigste wereldgeschiedkundige bijdragen, dank zij de zakelijke en onbevangen wijze, waarop de beteekenis van het pausdom geschetst wordt, en de klaarheid, waarmede de ineenstrengelende politieke en godsdienstige krachten uit elkander gehouden

zijn. Voornamelijk de tijd van de Renaissance en deze van de Barok te Rome werd in grootsche en vurige beelden geschilderd. Overigens biedt het gewrocht zulken rijkdom aan anecdotische gegevens en levendige tafereelen, dat het voor elkeen een werkelijk genot beduidt zich in deze heerlijke bladzijden te vermeien. Het boek verschijnt in de rij der 'Meisterwerke der Kulturgeschichtsschreibung von grossen deutschen Autoren', een zeer goedkoope, en toch uitermate verzorgde uitgave. De geschiedenis der pausen werd door Ranke bijgewerkt tot het jaar 1870, toen, tijdens het Vaticaansche Concilie, de onfeilbaarheid van het hoofd der katholieke kerk geproclameerd werd. Daarnevens plaatst de Thuringsche professor de overwinning van de Duitsche wapenen op het Fransche keizerrijk, in hetzelfde jaar, waardoor tevens de politieke macht van den paus voor goed gebroken werd, wat hij aanziet als een ingrijpen van de Godheid tegenover de aanmatiging van Pius IX om de eenige vertolker van het geloof en van de goddelijke geheimen op aarde te wezen.

Ranke is de geniaalste en tegelijk de vruchtbaarste geschiedschrijver van het Duitschland der 19e eeuw. Bij hem hield de historie op een middel te zijn tot de esthetische opvoeding. Hij trachtte, streng objectief, de feiten weer te geven, zooals zij zich voorgedaan hadden. Dat wil niet zeggen, dat hij geen oog bezat voor het worden der gebeurtenissen, voor de ontwikkeling van de verschijnselen.

Toch oefent onwillekeurig het belang van den Staat zijn invloed uit op Ranke's denkwijze en insgelijks (wij zagen het hooger) de werking van Gods hand over de menschen. De romanticus in hem bleef levend.

Van zijn geschriften dienen vooral vermeld: 'Die Päpste', 'Deutsche Geschichte im Zeitalter der Reformation', 'Französische Geschichte, vornehmlich im 16. und 17. Jahrhundert', 'Englische Geschichte' (16 en 17e eeuw) en 'Vom Religionsfrieden bis zum Dreissigjährigen Krieg'.

Trouw aan Oranje! - J.M. Meulenhoff. Amsterdam. 1934.

Onder hoofdredactie van M.J. Leendertse, ingeleid door Jhr. Mr. Beelaerts van Blokland, onder-voorzitter van den Raad van State, schitterend geïllustreerd onder leiding van Mr. Beets, oud-onderdirecteur van 's Rijks Prentenkabinet, verscheen dit heerlijk prachtboek ter gelegenheid van den 25n jaardag van Prinses Juliana (1909-34) en aan haar opgedragen. In 30 hoofdstukken, en ieder kapittel mag een historische gebeurtenis heeten, wordt de geschiedenis van Nederland in het verleden (van het oogenblik, dat Willem de Zwijger het van Spanje bevrijdde) en het heden geschetst. In dit kader wordt de persoonlijkheid van ieder der Oranjevorsten en -vorstinnen en hun beteekenis voor Nederland treffend naar voren gebracht.

A.G.H. van Hoogenhuyze huldigt Juliana van Stolberg, de groote stammoeder der Oranje's. Mr. Rambonnet verklaart, wat 'De Vader des Vaderlands' voor het Nederland van zijn tijd heeft beteekend en wat de geschiedenis van zijn leven aan het volk van den tegenwoordigen tijd heeft te zeggen. R. Dijkstra schildert het wezen van Charlotte van Bourbon, de liefdevolle derde gade van den Zwijger, en W.W. Meynen dit van Louise de Coligny, zijn vierde vrouw, die zich 'verontrustte, te midden der bevolking van Antwerpen, door de kwaadaardige blikken, die haar, de

Fransche, werden toegeworpen.’ Dr. Haak spreekt ons over Prins Maurits, den krijgsheld van Nieuwpoort, op wiens rekening de schuld voor de terechtstelling van Oldenbarnevelt niet komt. W.E. van Dam van Isselt teekent Prins Frederik Hendrik, den Stedendwinger, ten volle uit. C.C. de Gelder maalt het portret van Prins Willem II, wiens droom het was Antwerpen als tegenwicht voor Amsterdam in de Unie te zien. Dr. Japikse beeldt den Stadhouder-Koning (Willem III) uit, wien Nederland in het bijzonder de redding van zijn nationaal bestaan in 1672 dankt. Dr. Kalsbeek beschouwt de

laatste twee stadhouders: Willem IV en Willem V, onder wie de oude Republiek roemloos te gronde ging. Dr. Scholten schrijft in zijn bijdrage over 'Koning Willem I': Het grootste deel van Vlaanderen, geleid door een Franschen kerkvorst, heeft op religieuse gronden de vereeniging met het stamverwante Noorden afgewezen. In de Haagsche regeeringskringen, gevangen in de verstandelijke minachting voor irrationeele factoren, heeft men de kracht daarvan niet vermoed. Geleid door rationalistischen, onhistorischen, revolutionairen nivelleeringsdrang heeft men de vereeniging van Noord en Zuid nagestreefd door innige vereeniging en samensmelting. Door zulk een vereeniging werden Holland en België onvereenigbaar.

J. Kleijntjes S.J. behandelt den populairen Koning Willem II en Dr. Enthoven den energieken Koning Willem III. Prof. Brugmans neemt weemoedig afscheid van Koningin Emma. Baron van Wijnbergen geeft blijk van aller aanhankelijkheid aan Koningin Wilhelmina. Dr. Ritter Jr. bewijst, dat de Prins-Gemaal op uiterst gelukkige wijze het persoonlijk contact tusschen het vorstenhuis en het volk bevorderde. Prof. Gunning, Jan Prins, Dr, Rutten uiten ieder op zeer persoonlijke manier hun gevoelens van vereering tegenover Prinses Juliana. De cultuurhistoricus Dr. Huizinga heeft het over Oranje's beteekenis voor het Volkerenleven. Prof. van Hamel weet het Nederlandsche volk in zijn Oranjeliefde te bezitten een onweerstaanbare, reddende, overwinnende kracht. Anton van Duinkerken dicht 'Jan van Glymes, Markies van Bergen op Zoom, † 21 Juli 1566 op reis naar Spanje.' Prof. van der Bilt getuigt over de sterkte van den band tusschen Zeeland en Oranje. D. Hans verzekert het Huis van Oranje van de onverzettelijke trouw van het volk. Prof. Jhr. de Savornin Lohman herinnert aan de glansrijke viering van Willem den Zwijger, vorig jaar. Dr. van Broekhuizen brengt den groet van Zuid-Afrika. Mr. rock toont aan, dat het bestuur van de Koningin over Ned. Indië aan de bevolking ginds ten zegen is. Prof. de Vreese zegt, dat indien Willem I voor Vlaanderen niets anders gedaan had dan de Gentsche hoogeschool te stichten, hij nog zou aanspraak mogen maken op de erkentelijkheid der Vlamingen. Dr. I.H.J. Vos besluit met de woorden, dat het niet mogelijk is, op waardiger wijze leiding te geven aan het Nederlandsche Gemeenebest dan Koningin Wilhelmina het doet.

Paul Ferdonnet. - Face à Hitler. Editions Baudinière. Paris; 320 blz., 12 Fr.

Paul Ferdonnet acht, wat nu in Duitschland gebeurt, het logisch gevolg van het socialistisch wanbeheer gedurende veertien jaren, tijdens welke 225.000 zelfmoorden gepleegd werden. Volgens hem is de huidige Duitsche jeugd idealistisch en verdient zij den naam niet barbaarsch te wezen. Men moet ze leeren begrijpen, zooniet is het onnoodig nog aan vrede te willen gelooven en valsch te beweren hem te dienen. Dan ziet men in, waarom de democratische vrijheden voor de nationale vrijheid opgeofferd werden. De Fransche Revolutie ruineerde slechts den adel; de Omwenteling van 1918 geheel een volk, in al zijn sociale klassen.

Hitler is noch een god, noch een duivel, maar alleszins een buitengewone figuur, een Uebermensch, een geboren aanvoerder, oordeelt de Fransche auteur, die hem gedurende zes jaren aan het werk zag, en die vertrekt van het volgens ons lichtvaardig

motto: ‘Het zijn de menschen, die de geschiedenis maken’, naar het hoogmoedige woord van Treitzschke.

Een bijzondere taak wacht zonder dralen al de intellectueelen van elke nationaliteit. Deze elite moet het bewustzijn van haar hooge menschelijke zending herwinnen; zij mag de fakkel der beschaving niet meer in een bloedbad doen neervallen: de rede, tronende boven de belangen-rivaliteiten, beheersche de wereldsche slechtheid.

De groote illusie van het oogenblik bestaat hierin den vrede te willen vesten op pacten zonder sancties, op vergankelijke economische ententes, of financieele

accoorden op korten termijn. Zoo geraakten we op het hoogtepunt van de wereldcrisis.
Dr. J.P.

Nieuwe uitgaven.

Van de Vlaamsche Boekcentrale, Cuylitsstraat, 27, Antwerpen:
JAN F. BOON: Per Boot tot Spitsbergen en Pakijs; 109 blz., met 60 afbeeldingen, in kunstdruk; 30 fr.
Een buitengewoon mooi uitgegeven, onderhoudende reisbeschrijving (Augustus 1931), van een flinken opmerkcr, die een weetgierig reporter en een aangenaam verteller is en de kunst verstaat om atmosfeer te scheppen.

Van Lectura, Grammestraat, 12, Antwerpen:
FRANS WITTEMANS: Marnix van St-Aldegonde, met illustraties; 18 fr.

Van de N.V. Uitgevers-Maatschappij Enum, Amsterdam:
Dr. J.C. RULLMANN en Dr. J.A. NEDERBRAGT: Kerk en Maatschappij in verleden en heden; beknopt christelijk encyclopacdisch handboek; afl. 2 (blz. 43-90).
Hierin o.a. de artikels: bank, Belgische kwestie, beurs, bevolking, Bijbel, boer, bolschcwisme, borgtocht, boycot, burgerrecht, Caesar, Calvijn, Carnegie...

Van H. Van Tichelen, St Vincentiusstraat, 67, Antwerpen:
De kleine Vlaming, 16e jaar, Juli 1934.
Vervolg van Berni, van Scharrelmann, vertaald door H. Van Tichelen; Een Voetenhistorie, driespraak, door Pol Anri; Een laatste Avontuur van Kladdeke, door Tine Rabhooy; Een schrikkelijke Bedreiging! door J.V.D.; Mit het Kattenleven, door Thea Nuyts; Lentezang, door Tine Rabhooy; Aftelrijmpjes; 5 mooie platen over het Kivu-meer; Grappenhoekje; Boekenkast; Prijskampen; Oude Wijsheid; Inhoudstafel van den 16n jaargang, die zéér degelijk en afgewisseld was.

Van De wilde Roos, Brussel:
JAN SCHEPENS: Moderne Russische Schrijvers; 35 blz.; 1 fr. 50 c.
Over kommunistische schrijvers en ‘popoetsjiki’. Eenzijdigheid van den Sowjetroman. Ehrenburg, Babel, Pilniak, Sjolochow, Gladkow, Ognjow. Ook een woord over Boenin, Merejkowski, Koeprin en Balmont.

Van Van Gorcum en Co, Assen:
Tooneelstukjes van de reeks Kamplooneel.
Nrs 7-8, G. BOS: 's Nachts in 't Korenveld, 16 blz.; 60 cent. Opvoeringsrecht vrij bij aankoop van 10 boekjes.
Wat wij in schooltaal een kinderscène heeten, met 7 nummers muziek (met klavierbegeleiding) en een parlando. Goed werk van iemand die 't ‘vak’ kent.

N^{r} 1: M.C. SCHUMACHER: Een goed Kind is een Koninkrijk waard; 15 blz.; 30 cent. Opvoering vrij mits 10 boekjes.
Een vertaling uit het Engelsch. Naar een opdracht van den koning, gaan vijf ridders op zoek naar een goed kind. Men wil hun eerst een akeligen jongen op den hals schuiven, maar ze vinden een prachtexemplaar.

N^{r} 12: L. KOOPS: De Ballerkoel; 15 blz.; 30 cent. Opvoering vrij mits 6 boekjes. In Drentsch dialect.

N^{r} 13: T. WESTREE: Pauwoog; 14 blz.; 30 cent. Opvoering vrij mits 10 boekjes. Sprookjesspel (waarin kabouters en feeën) in 2 bedrijven, met enkele eenvoudige wijsjes in cijfermuziek.

Germaansche Kultuurproblemen[1]

Ik schaar mij, zegt Tacitus in zijn Germania, aan de zijde van hen, die van meening zijn, dat de volken van Germanië door geenerlei huwelijksverbintenissen met andere stammen besmet zijn, maar een eigen, rein en slechts zich zelf gelijk volk vormen. - In den tegenwoordigen tijd de behandeling van een onderwerp, als ik voor deze bijeenkomst heb gekozen, in te leiden met dit citaat, zal bij menig Uwer den indruk wekken, dat ik U vergasten wil op een panegyriek over de edele, onvervalschte Germanen. Om den allicht begrijpelijken onwil, dien dit vooruitzicht bij U wekken mocht, weg te nemen, geef ik U de verzekering, dat dit niet in mijn bedoeling ligt, al kan ik niet verhelen, dat het van slechten smaak zou getuigen de Germanen, wier bloed toch ook door onze aderen vloeit, anders dan met welwillende genegenheid te beoordeelen. Wat wij in hen afkeuren, ligt, wellicht diep verscholen, maar toch ook vast verankerd, in ons eigen wezen; wat wij in hen prijzen, zijn eigenschappen, waarop wij mogen hopen ons nog steeds te kunnen beroemen.

Het ligt voor de hand, dat wij uit Tacitus' woorden bereid zijn meer te lezen, dan hij er in gelegd heeft. Wanneer wij lezen, wat hij schrijft, dan leggen wij den nadruk op het onvermengde karakter van het Germaansche ras; toch bedoelde hij wat anders. Germanië was een geografisch begrip en wat daarin gistte, scheen den Romeinen een heksenketel van een woelig en krijgshaftig menschenslag, waaruit eerst Kimbren en Teutonen, later de Sueben van Ariovistus en eindelijk nog zooveel andere stammen met barbaarsche namen als gevaarlijke bedreiging van de Romeinsche macht losgebroken waren. Maar van lieverlede had men die volkeren beter leeren kennen; de legioenen hadden aan de oevers der Elbe gestaan; talrijke Germanen hadden in leger en lijfwacht der keizers dienst genomen; kooplieden hadden in Nero's tijd zelfs

(1) Lezing, gehouden den 7 April in de sectie Linguistiek van het Vlaamsch Filologencongres.

van de verre Baltische kust nieuwe kennis over hen verspreid; het bleek, dat in dat geweldig uitgestrekte gebied overal dezelfde soort menschen woonden: dreigende, blauwe oogen, roodblond haar, geweldige lichaamsbouw, dat waren hun allen gemeenzame eigenschappen. Daaraan denkt Tacitus en met een verzuchting over het volkerenmengelmoes in het keizerlijke Rome verheerlijkt hij de ongebroken eenheid van het Germaansche ras. Hij had stellig geen ongelijk. Had hij meer van het geestelijke leven dier barbaren geweten, Tacitus zou hebben kunnen toevoegen: de eenheid der Germaansche kuituur. Want wat daar in den loop van vele eeuwen gerijpt was, in een gebied van Europa, dat merkwaardig beschut was gebleven tegen een overheerschenden invloed der Zuidelijker kultuurvolken, was inderdaad een vastverbonden geestelijke eenheid, die wij uit de bronnen van zooveel later tijd ons slechts in groote trekken voor oogen kunnen stellen.

In het begin onzer jaartelling is de spankracht van die Germaansche volkeren tot een crisispunt gestegen; het barst de oude grenzen uit. Naar alle kanten zwermen stammen over Europa uit; zij ontwikkelen een kracht, die het topzware Romeinsche rijk op zijn grondvesten doet trillen en het ten slotte te gronde richt. Maar met die geweldige expansie begint tevens de tragische worsteling der Germaansche kuituur. Nog geen duizend jaar later en er is een volledige omwenteling ingetreden: de Middeleeuwsche Christelijke maatschappij, met haar eigen bouw en geleding, met haar eigen idealen en normen, heeft de oude heidensche Germaansche beschaving verdrongen, vervangen, weggevaagd. Ik onthoud mij van alle poging tot waardeering; ik spreek geen beklag noch voldoening uit; ik wijs slechts op het feit, dat een homogene, sterke kuituur geheel ten onder gegaan is en dat een andere, niet minder sterke, maar gansch anders georiënteerde beschaving daarvoor in de plaats getreden is.

Dit is niet plotseling geschied. Wij zien het Zuiden steeds nader tot het Noorden komen. En tevens het Noorden steeds onweerstaanbaar door het Zuiden aangetrokken worden. De Romeinen aan de limes, dat beteekent gedurende meer dan drie eeuwen de felle straling en de lokkende bekoring van het geweldige imperium, zoowel met zijn hoogontwikkelde materieele en

technische beschaving als met zijn veelvormige, samengestelde geestelijke kuituur. Het klinkt weldra als een sprookje, wat Caesar van de Sueven vertelt, die den verslavenden wijn en de Romeinsche luxewaren weren, omdat daardoor de oude sterke zeden worden bedorven; eenige eeuwen later draagt een Alamannisch vorst den wonderlijken naam Serapion, omdat zijn vader als gijzelaar in Gallië in de mysteriën van Serapis was ingewijd. Indien het waar mocht zijn, dat de grootsche beschrijving van het Noordgermaansche Walhalla met zijn 640 deuren een verren weerklank bewaart aan het Flavische Colosseum, dan zien wij, hoe de zon van Rome, lang na den val van het machtigste imperium der oude wereld, tot in den geest der IJslandsche dichters is blijven stralen. Wien deze hypothese van al te stoute verbeeldingsvlucht zou getuigen, die zal door talrijke onweerlegbare feiten tot het inzicht moeten komen, dat de Romeinsche invloed niet zijn grenzen bij de limes gevonden heeft. Wij hebben de broze glazen bekers, die uit Noorweegsche graven zijn te voorschijn gekomen; wij kunnen wijzen op een muntnaam als de öre als een bewijs, hoever de Romeinsche gouden munten naar het Noorden gerold zijn; wij denken aan die merkwaardige bracteaten, waar de verminkte keizerlijke beeldenaar tot een Germaansche godenafbeelding vervormd is.

Het Zuiden is in opmarsch en zelfs de katastrofe der volksverhuizing kan dien niet tegenhouden. De ontwikkeling is er veeleer door verhaast. Want wat het keizerlijke Rome niet vermocht te voleinden, heeft het pauselijke Rome als eigen taak in nieuwen geest aanvaard en voltooid. Verbijsterend snel heeft het Christendom vasten voet in Engeland gekregen; hoe rijk aan gevolgen is de typisch Germaansche bekeering van Chlodweg! Het zal niet baten, dat Redbad den voet uit het doopbekken terugtrekt; ook de verbitterde tegenstand der Saksen, die meer de Frankische macht dan het nieuwe geloof bestreden, werd door kracht van wapenen gebroken. Omstreeks SCO is de uiterlijke kerstening voltooid. Op uiterlijk dienen wij wel den nadruk te leggen, want zij is wel vaak met Germaansche onstuimigheid tot stand gekomen. Een volk, dat in trouwe aanhankelijkheid aan zijn vorst, als één man samen met hem van geloof wisselt; een stam, die te vuur en te zwaard tot het afzweren der oude goden wordt gedwongen,

zoowel hier en daar mogen wij aannemen, dat wat met de lippen werd beleden, geen diepe wortels in het hart geslagen had. Maar toch: de bewijzen hebben wij, dat er in korten tijd heel veel in den Germaanschen geest veranderd is. Hoe snel bloeit de Karolingische Renaissance omhoog, en al zien wij niet met onverdeelde bewondering naar die al te krasse verzaking aan het eigen kultureele volksbezit, wij moeten toch erkennen, dat hier met ijver gestreefd werd een vooronderstelden geestelijken achterstand in te halen. De Oudsaksische Heliand is de welmeenende poging van een Germaansch denkend en voelend dichter om de Christusgestalte voor zijn volksgenooten tot een levende werkelijkheid te maken. De Oudengelsche Beowulf is de merkwaardige mengeling van het echte Germaansche heldenideaal met de Christelijke levensopvattingen, gekleed bovendien in een vorm, die het voorbeeld van Vergilius verraadt. Dat zijn merkteekenen, die, zoo zij niet een geestelijke omwenteling bewijzen, deze althans nadrukkelijk aankondigen.

Slechts in het hooge Noorden leeft de oude geest nog voort. Men zou inderdaad verkeerd doen, dit leven als een vegeteeren te willen voorstellen en te meenen, dat slechts de afstand den ondergang vertraagde. Dan behoeft men toch slechts te letten op de bruisende kracht der Wikingen, die op hun beurt de Westeuropeesche staten, ofschoon van Germaanschen oorsprong en zelfs door Germaansche volken bewoond, op hun grondslagen doen wankelen en die bovendien kolonies uitzaaien in Oost en West. Dan denke men ook aan den plotselingen wonderen opbloei van de Skandinavische ornamentiek, die in het houtsnijwerk van het Oseberg-schip ons een kunst openbaart, ongeëvenaard in rijke afwisseling, speelsche fantasie en technische vaardigheid. Dan leze men slechts de Eddaliederen en de IJslandsche familiesaga's, die ons toonen, hoe sterk en diep deze menschen voelden, hoe scherp zij waarnamen, hoe raak zij uitbeeldden. Neen, verval is hier niet, eerder een onverwachte, onvergelijkelijke bloei.

Maar Olaf Tryggvason heeft middelerwijl den kluizenaar der Scilly-eilanden ontmoet en gaat met een nieuwe roeping naar zijn geboorteland terug. In het barsche Noorden heeft de bekeering barsche vormen, maar wij kunnen wellicht mild zijn in ons oordeel;

wanneer ook die andere Olaf, die later als een heilige vereerd werd, dezelfde harde middelen toepaste; wie kon beter weten dan hij, hoe hij zijn weerbarstigen boeren het Christendom in de harde schedels moest slaan? Onder wapengekletter en ijzeren dwang wordt het heidendom vernietigd en al mogen wij het onbillijk vinden, dat de verheven heerscher van Walhalla onder geur van pek en zwavel ter helle verwezen wordt, had hij ook niet te lang, als eigenzinnig vertegenwoordiger eener periode, die onherroepelijk voorbij was, zijn schaduw over de Noorsche volkeren geworpen? Bij het licht van de rijzende zon waren eertijds de trollen tot rotsen versteend; nu scheen een stralender licht, dat de goden zelf tot schimmen deed vervagen. De slag van Stiklastad, waarin het wonder gebeurt dat de vorst, die de nederlaag lijdt, als heilige zijn levenstaak tot zegepraal voert; het IJslandsche alting van het jaar 1000 met dat andere, niet minder groote wonder, dat een wisseling van geloof door het in onze oogen wel zeer demokratische middel van een uitspraak der vertegenwoordigende vergadering geschiedt - ziedaar de beide polen van een kersteningstijdperk, die ons bewijzen hoe snel de ontwikkeling in het Noorden werd doorloopen.

Een inderdaad koortsachtige ontwikkeling. Laat ik enkele jaartallen noemen. In 994 laat Olaf Tryggvason zich doopen en als hij zes jaar later op zijn avontuurlijken tocht naar het land der Wenden sneuvelt, heeft hij een groot deel van Noorwegen gekerstend. In het jaar van zijn dood, als zijn onderdanen weer met opgelucht hart hun offerkommen schoonlikken, zooals een sagaschrijver dat meer kernachtig dan smaakvol uitdrukt, gaan de IJslanders met welberaden overleg tot het nieuwe geloof over, ofschoon zij nog in het vorige jaar 999 den door koning Olaf gezonden priester Dankbrand, die naar het schijnt het Christendom even gewillig met het zwaard als met het woord verkondigde, hadden weggejaagd. Dertig jaar later heeft Olaf de Heilige zijn haast fanatischen bekeeringsijver met den dood betaald en het blijkt dat, ondanks die schijnbare nederlaag der Christelijke zaak, het aspect der Skandinavische wereld volkomen veranderd is. De slag van Clontarf in 1014 heeft de Wikingmacht in Dublin voorgoed gebroken; in hetzelfde jaar aanvaardt de Deensche Knoet

de regeering van Engeland als een vorst, die een volk, dat hij eerst nog tot gehoorzaamheid moet dwingen, zal besturen in een geest van de hoogste idealen der Christelijke Middeleeuwen.

Tot aan den Poolcirkel is de macht van Rome genaderd. En ik herhaal het, dit geschiedt geenszins op het puin van een broze beschaving. Want is het niet een treffend getuigenis voor de ongebroken macht van het Germaansche leven, dat diezelfde koning, die het heidendom onder zijn mokerslagen verpletterd heeft, in den morgen van den slag, die over zijn lot zou beslissen, zijn geliefden skald verzoekt over het slapende leger de Bjarkamál te doen weerklinken?

> De dag is verrezen,
> Ruischend slaat de haan zijn vleugels.
> Het is tijd voor de krijgers
> Hun dagtaak te beginnen.
> Waakt op nu, waakt op,
> Vrienden en makkers,
> Gij opperste mannen
> Van koning Adils.

Dat zijn de woorden van het heroïsche lied, waarin het oude heidensche ideaal der Germaansche mannentrouw zijn schoonste uitdrukking gevonden heeft.

Zoo botst heidendom en Christendom op elkaar. Men moet de tegenstelling van de heidensch-Germaansche en de Christelijke levensopvatting niet onderschatten. Een woord als **deemoed**, dat immers eigenlijk ‘slavengezindheid’ beteekent, kan ons leeren, welke tegenstellingen er te overbruggen waren. Er is ook allerminst reden te denken, dat het heidendom reeds innerlijk voos en hol was, zooals de afgodsbeelden, waaruit in de bekeeringsverhalen steeds de muizen en de padden tot ontsteltenis der geloovige heidenen te voorschijn krioelen. Wij hebben immers blijken genoeg van het tegendeel. Wanneer men den verbitterden tegenstand van Redbad en Wittekind wil verklaren als een wanhopige verdediging der vrijheid tegen de Frankische staatsmacht, dan mag men zich daarnaast herinneren, hoe taai in Skandinavië aan het oude geloof wordt vastgehouden, ook door hen, die tot de hoogste lagen der

maatschappij behooren. Een enkele maal valt er licht op een geval van werkelijk heidensch geloof. Ik denk aan den Noorschen edelman Eyvind Kinnrifa, wien de koning een bekken met gloeiende kolen op den buik deed plaatsen, nadat hij den doop geweigerd had. Opeens verzoekt hij het bekken weg te nemen, omdat hij wat te zeggen heeft. Wilt gij nu aan Christus gelooven? vraagt Olaf. Neen, luidt het antwoord, ik kan geen Christen worden, ook als ik zou willen. Mijn ouders waren lang kinderloos; zij kregen eerst een kind, nadat zij het Odin gewijd hadden. Later heb ik zelf die gelofte aan Odin vernieuwd. Ik heb hem met alle liefde gediend en ik ben een machtig man geworden. Ik ben dus op zooveel manieren aan Odin verbonden, dat ik met hem niet zou kunnen breken en ik zou het ook niet willen. Na die woorden stierf Eyvind.

Maar die IJslandsche volksvergadering dan, zult gij vragen, die eigener beweging de wapens strekt voor het Christendom? Is dat niet een bewijs, dat het heidendom slechts lauwe aanhangers had, dat hier althans een nuchtere zin voor realiteiten bovenaan stond? Zoo kan het inderdaad schijnen. Het gemeenebest stond op barsten; heidenen en Christenen staan fel tegenover elkaar; nog het vorige jaar, zoo zagen wij, moest de missionaris wijken en een IJslandsch man van voornaam geslacht wordt in ballingschap gezonden wegens beleediging der goden. Zoo hoog laait zelfs de heidensche hartstocht op, dat men besluit in deze dreigende omstandigheden den goden het hoogste offer te brengen, een offer van menschen uit elk district. Uit de poëzie klinkt ons dezelfde krachtige vereering der heidensche goden tegen; nooit heeft de beeldspraak der skalden zoo rijkelijk gebruik gemaakt van godennamen als in de periode tusschen 950 en 1000 en dat dit geen ijdele praal was, bewijst reeds het feit, dat na de kerstening dit gebruik plotseling zoo goed als geheel ophoudt. Uit dien zelfden tijd bezitten wij de fragmenten van twee gedichten, die den strijd bezingen van Thor met de wereldslang, die als het beeld van de machten des verderfs gold; dit is niet toevallig, want tot wien kon de heiden zich met meer vertrouwen wenden, nu de dreiging van het nieuwe geloof overal aan den geestelijken horizon opduikt? Dat er verandering op til is, dat de groote crisis van het heidendom voor de deur staat, dat weten zij zelf het best; als een dief in den

nacht is het niet over hen gekomen, integendeel; hun voorgevoel van den naderenden beslissenden strijd hebben zij in een paar gedichten duidelijk uitgesproken. Wij denken allereerst aan die merkwaardige Eiriksmál, waarin een heidensch dichter een loflied zingt op den dood van den Wikingvorst Erik, wiens bijnaam 'bloedbijl' niet zou doen vermoeden, dat hij reeds tot het Christendom bekeerd was. In dit lied teekent de dichter ons Walhalla, waar Odin de komst van dappere helden verwacht. Er klinkt gedreun als van een geweldige krijgerschaar; de beroemde helden, Sigmund en Sinfjotli, moeten opstaan om Erik en zijn gevolg welkom te heeten. Want deze koning heeft zijn plaats in Walhalla verdiend, omdat hij vele landen met zijn zwaard roodgeverfd heeft. Waarom, vraagt dan Bragi, hebt gij een vorst, dien gij als een dapper man hebt leeren kennen, van de overwinning beroofd? Het antwoord van Odin klinkt als de noodkreet van dien ganschen tijd: Nooit kan men weten; de grauwe wolf ziet zoo dreigend naar de woningen der Goden.

Zoo een gedicht is een knooppunt van vele kultuurstroomingen, die in een bepaald tijdsgewrocht elkander ontmoeten en met elkander versmelten. Het Christendom komt nader; het staat al midden in de heidensche samenleving: is niet Erik bloedbijl zelf reeds tot dat geloof overgegaan? De ondergang dreigt; de demonische wolf Fenrir loert op het oogenblik, dat hij zal kunnen losbreken, om op de goden eindelijk een bittere wraak te nemen. Maar Odin en zijn Walhalla stralen nog tot op het laatst toe in verblindenden glans; zelfs een Erik wordt onweerstaanbaar daarheen getrokken; geen laffe overgave, maar zware strijd zal het einde van de heidensche goden zijn.

En toch, het heidendom zinkt onverwacht snel ineen. Zelfs op IJsland, waar de partijen in getalsterkte ongeveer tegen elkander opwogen, zoodat de heidenen alleen het Christendom officieel wenschten te aanvaarden onder zekere voorwaarden, die het oude geloof veroorloofden voort te bestaan, indien het geen openlijken aanstoot gaf, zelfs daar zien wij, dat verrassend spoedig ook die laatste heidensche overleefsels verdwijnen. Was dan toch het oude geloof niet zoo sterk als het scheen? Het antwoord op die

vraag voert ons diep in het heidensche geloofsleven binnen. Wanneer de wetspreker op het alting van het jaar 1000 de noodzakelijkheid van verzoening en compromis betoogt om onder de menschen de eenheid te bewaren, dan valt telkens weer het woord frid. vrede. Hooger dan de geloofsvorm acht hij die frid. Die wetspreker was zelf een heiden en toch buigt hij na dagenlange overpeinzing zijn wil onder het kruis, maar niet omdat hij het Christelijke geloof als zoodanig zou hebben verkoren, maar alleen om den vrede te redden, die anders in den chaos dreigt verloren te gaan. Moderne lezers denken bij dit woord vrede aan iets geheel anders dan de oude Germanen. Vrede is voor hen geenszins een ontkenning van wapengeweld en machtsontplooiing, maar de verbondenheid van een gemeenschap in innerlijke onaantastbaarheid. Door den vrede heerscht binnen den kring van familie, buurtschap of staat een stevige eenheid, een gelijkvormigheid van wil, die zich uit in de kracht, den voorspoed, de eer, kortom den zegen, waarvan de gemeenschap vervuld is. Voor dit alles is echter de vrede noodzakelijke voorwaarde. Wie den vrede verbreekt, brengt het welzijn van de gemeenschap daardoor in gevaar. Als de eerste bekeerlingen optreden, worden zij met verontwaardiging uitgestooten, niet omdat men het Christelijk geloof als zoodanig veroordeelde, maar omdat men hen als eerlooze verraders der eigen familie beschouwde, als een aettarskom, dus een smaad voor het geslacht. Zij stellen zich bewust buiten het samenleven van de familie en zij treden in een andere gemeenschap binnen; zij hebben den vrede, die tot nu toe binnen den familiekring heerschte, gebroken; zij hebben zich als een boosaardig, kwaadwillend wezen, als een nidingr, tegen eigen vleesch en bloed gekeerd.

Wij worden zoo gauw verblind door de pracht der heidensche godenmythen; wij zien in de Eddaliederen de fraaie façade van een door de dichters verheerlijkt heidendom en daardoor blijft zoo licht voor ons verborgen, wat daar aan werkelijke geloofswaarden aan ten grondslag ligt. De stap dunkt ons groot van den verraderlijken, tooverkundigen, zegeschenkenden Odin, of van den vroolijk vechtenden, machtig drinkenden Thor tot den witten Christus; maar op dit plan werd de geloofsstrijd niet in de eerste plaats uitgestreden. Angstiger bezorgd dan om den cultus van hun goden,

waren de heidenen voor de krachtbronnen van hun bestaan. Zij meenden in het nieuwe geloof terug te vinden, of ook, zij brachten er zelf binnen, wat zij in en met het heidendom moesten opgeven. Het scheen hun toe, dat in de familie, na de kerstening van de gansche gemeenschap, de oude vrede weder ongebroken heerschte; hij heerschte er zelfs weer krachtiger en heilzamer dan in de rampzalige tijden van den geloofsstrijd. Het zou inderdaad niet moeilijk zijn aan te toonen, hoe door een bekeering, die in zulk een geest geschiedde, het heidensch levensgevoel zich tot ellen in de Middeleeuwen kon voortplanten, maar men zou aan den anderen kant toch ook moeten opmerken, dat het Christendom gestadig won. Want allerlei vormen, die in den beidenschen geest stevig verankerd waren, werden, na eerst slechts uiterlijk gekerstend te zijn, langzamerhand met een zuiveren Christelijken geest vervuld. In de ontwikkeling van het gildewezen zou men de vermenging van oud en nieuw, dan de geleidelijke versterking, en ten slotte den triomf van het Christendom in velerlei opzicht kunnen aantoonen.

Aan zulk een voorbeeld kunnen wij leeren van welken aard de Germaansche kultuurproblemen zijn. Men hoort in den laatsten tijd veel spreken van de faustische ziel, die in den Germaanschen mensch leeft. Daarmede bedoelt men de innerlijke spanning in het zieleleven en het schijnt een gemakkelijke, en daarom een verlokkelijke verklaring haar toe te schrijven aan een innerlijke gebrokenheid, die het gevolg zou zijn van den dwang, die met de kerstening den Germanen werd aangedaan. Vooral de berichten der gewelddadige bekeering, zooals die den Saksen en den Noren ten deel viel, kunnen aan deze voorstelling kleur geven. Maar toch is een dergelijke opvatting eenzijdig; zij is meer dan dat: zij laat het Germaansche karakter als zoodanig geen recht wedervaren. Het was nauwelijks anders na dan voor de kerstening. Dat faustische is het dynamische in den Germaanschen geest, de spanning, die het gevolg is van de polariteit zijner kenmerkende eigenschappen en de daardoor verwekte onrust, die den mensch buiten zijn eigen grenzen uitdrijft. Het zou mij niet verbazen, indien de Romeinen reeds hierdoor getroffen waren geweest; zij zullen er dan een kenmerk van hun barbarendom in hebben gezien. Een

dergelijk oordeel getuigt van kortzichtigheid, maar wij kunnen er de Romeinen kwalijk om lastig vallen, daar dit oordeel zelfs nog in onze verlichte eeuw talrijke verdedigers heeft. Het onberekenbare der plotselinge innerlijke zwenkingen, het ongebreideldlosschieten van een aandrift, staan zij in de ethnologische handboeken niet als de typische kenmerken van den primitieven mensch? De twijfel aan zichzelf en aan gevestigde waarden, die zelfvernietigend boort in den steeds zoekenden geest, schijnt een onvolgroeide psychische gesteldheid te verraden. Maar toch, indien er volkeren zijn, die nooit het ideaal van innerlijk evenwicht en van harmonische geestcsstructuur bereiken, zeker behooren dan de Germanen daartoe.

Neen, het faustische van den Germaanschen mensch - indien wij dan kortheidshalve dezen term nog een oogenblik gebruiken - was niet het gevolg van een hem ingeplante tweespalt. Van de oudste tijden af vinden wij daarvan de onbedrieglijke kenteekenen. Is niet het Germaansch heldenlied, zooals wij dat uit de Edda kennen, toto coelo verschillend van de Grieksch-Romeinsche, zoowel als van de Indische epiek? Die Germaansche liederen zijn immers ook reeds een merkwaardige mengeling van telkens weer fel oplaaiende tragiek en borende inzichzelfgekeerdheid. De tooneelen flitsen achter elkander in meer vermoeden dan uitgesproken samenhang op; het lied schijnt voort te schrijden over de toppen der handeling; het is als een dramatisch spel, dat in het duister wordt opgevoerd, maar waarop onverwachts een korte felle lichtschijn geworpen wordt. Maar daarnaast een ineens verzinken in de volle beteekenis van een grijpend moment, zoodat de handeling vervluchtigt tot een droomgezicht of een visioen. Of ook treedt een der gestalten uit de schimmenrij naar voren voor een van die tragische monologen, waarin de dichter het leed der helden tracht te peilen. Welk een verschil, indien men naast deze hartstochtelijk bewogen en innerlijk doorleefde poëzie de klassieke epen legt, waar de handeling gelijkmatig, doelbewust voortschrijdt en sierlijk aangebrachte episoden pleisterplaatsen op den langen wandelweg vormen! Ofschoon uit Germaansche sagenstof gegroeid, is de Beowulf een typisch staal van deze laatste zelfge-

noegzame epiek, wie het meer om de decoratieve effecten dan om innerlijkheid te doen is.

Men kan zich een stap verder wagen. Zelfs uit de rhythmische en stilistische eigenschappen der Eddapoëzie spreekt dezelfde geest. Het staccato van het alliteratievers jaagt ons eveneens over de accenttoppen voort; hier is geen kalm kabbelen van klankenstroomen als in onze jambische maten, maar een onrustig wisselend tempo. Nadrukkelijk kloppen de klemtonen, maar daartusschen liggen ongelijke afstanden van dalingslettergrepen. Hoe rijk genuanceerd wordt daardoor het vers! Het kan statig, gelijkmatig voortschrijden; het kan in eens uitschieten en door het versnelde tempo heftiger beweging suggereeren; het kan met een ruk weer worden ingehouden door vermindering of zelfs weglating van de dalingen. Het is in menig opzicht te betreuren, dat dit alliteratievers, dat zich ontwikkeld heeft uit de kenmerkende eigenschappen der Germaansche taal, geheel verdrongen is door Romaansche versmaten. Indien men uit het rhythme van zijn poëzie het karakter van een volk kan aflezen, dan lijdt het geen twijfel, dat de Germaansche ziel impulsief en lichtontroerd is.

Wij zijn zoo gauw geneigd, een oude beschaving te meten met onze eigen maatstaven. Dit is niet alleen een teeken van zelf-overschatting; het kan ook zoo vaak een onrecht zijn tegenover die oude kultuur. Immers, zij is gegroeid uit andere grondslagen, in andere omgeving en onder de leiding van andere idealen. Het is van hooger belang te weten, of die ontwikkeling zich langs vaste, door innerlijke noodzaak voorgeschreven, lijnen heeft voltrokken, dan wel of wij ons daarin behaaglijk zouden voelen. Hoe sterk wisselen niet onze subjectieve oordeelen, naar gelang van onze eigen opvattingen; hoe heeft juist de Germaansche oudheid, wellicht wegens haar gecompliceerdheid, de menschen van later tijden beurtelings aangetrokken en afgestooten! Ook staan wij tegenover de Germaansche kultuur niet zoo onbevangen als tegenover de Grieksche of de Chineesche, omdat de krachten, die hier werken, nog steeds in ons zelf actief zijn.

Wij Nederlanders weten, welke gevaarlijke macht de zucht naar het vreemde is. Zij blijkt in het kleine en het groote. Het publiek heeft belangstelling voor opgravingen in Mesopotamië en

Egypte; onophoudelijk trekken lezingen over Etruskische en Mykeensche kultuur een talrijk gehoor; boeken over de Renaissance in Italië of exotische reisbeschrijvingen vinden willig aftrek; maar waar blijft de belangstelling voor de eigen Germaansche beschaving? Is hier een geval van een minderwaardigheidscomplex, dat tot zelfverloochening leidt? Ook onze literatuur is een beeld van de breking van velerlei vreemde invloeden op onzen nationalen geest. Beklemmend was soms de werking van het Fransche voorbeeld, welks verrijkende beteekenis voor onze kultuur geen Nederlander zal willen ontkennen, maar welks overheersching een vaak dreigend gevaar is geweest. In de zon der klassieke oudheid hebben Nederlandsche kunstenaars hun oogen meermalen blind gestaard. Wij beseffen maar al te zeer, welke verliezen daardoor geleden zijn. Onze Renaissance toont onze grootste dichters op de schoolbanken van Rome en Athene en als zij volwassen zijn geworden, blijken de lessen hunner jeugd hun wel heel diep te zijn ingeprent. De achttiende eeuw voert ons op den rand van den afgrond der zelfverzaking. De moderne tijd ziet weder met een kinderlijke ontvankelijkheid naar alle windstreken uit, waar hij het navolgenswaardige voorbeeld vinden zal. Indien de Romeinen nog konden zien, hoe begeerig onze oogen en onze harten nog steeds dwalen naar het schitterlicht van het Zuiden, hoe zouden zij hun oordeel over de barbaren bevestigd zien! Men kan het vreemde waardeeren en toch begeeren zichzelf te zijn. Men kan er zijn eer in stellen, aan de Europeesche kultuur eigen geestelijke waarden toe te voegen. Het is ook beter zichzelf te zijn, dan de schaduw van een ander.

Is het datzelfde verlangen naar iets dat buiten ons zelf ligt, dat eens de Germaansche volkeren in machtige golven dwars Europa door dreef en dat nog steeds onze kunstenaars en kunstgevoeligen naar Rome ter pelgrimage doet gaan? Indien niet hetzelfde, dan toch nauw aan elkaar verwant. Maar het is niet in de eerste plaats, omdat de Germanen, zooveel later deel hebbend aan het Europeesche geestesleven, naar het Zuiden blijven opzien als naar de oerbron van waarachtig hooge beschaving; het verlangen groeit uit grootere diepten; het is de onvrede in de Germaansche ziel; het gevoel van het Unzulängliche, de zuiging van een leegte

in het eigen gemoed. Dat doet telkens weer de begeerte opstijgen naar iets, dat het eigen gemis kan bevredigen; dat doet ons bewonderend staan tegenover een kultuur, wier klare vormen de uitdrukking van het innerlijke evenwicht zijn.

Wanneer men het geestelijke leven der Germaansche volken overziet, moet men wel getroffen en soms ook verontrust worden door dat onophoudelijk grijpen naar datgene, wat buiten hun eigen wezen ligt. Hoe ver wij teruggaan, het blijft steeds hetzelfde beeld. De Fransche epiek, als een spiegelbeeld van het ridderlijke leven, verovert de Skandinavische volken stormenderhand. Het oudste Duitsche heldenlied is de in het Latijn gedichte Waltharius. Vergilius was de leermeester van den Beowulfdichter. Is niet zelfs in het zooveel onafhankelijker Noorden de inheemsche traditie begonnen met de Latijnsche werken van den wijzen Saemundr en den monnik Theodricus? Wisselde niet een Alfred de Groote zijn verbitterden strijd tegen de Wikingen af met het vertalen van Boethius en Orosius? Ultima Thule, dat door zijn ligging zich zooveel gemakkelijker had kunnen isoleeren, vertoont datzelfde beeld van gretig trachten naar de vreemde kultuur; de Wikingtijd had een innige aanraking met Iersche en Angelsaksische beschaving bewerkt; weldra studeeren IJslandsche geestelijken aan Duitsche en Fransche hoogescholen; een kortgeleden ontdekte archaeologische vondst bewijst, dat de Groenlandsche vrouwen zich beijverden de Bourgondische mode na te volgen.

Zouden wij die ontvankelijkheid van den Germaanschen geest veroordeelen en wenschen, dat hij zich in eigen nauwen kring had opgesloten? Een antwoord op die vraag geeft het geweldige gedicht, waarmede de Eddaverzameling opent. En de Voluspá geeft inderdaad een afdoend antwoord. Is hier het eigene van het vreemde te scheiden? In een grootsch visioen ontrolt de zienares aan ons oog het gansche wereldgebeuren, van de geboorte der prille aarde en het ontstaan van het geslacht der oerreuzen tot aan den laatsten noodlottigen strijd, waarin het huidige wereldbestel, goden en menschen, ten onder zullen gaan, om plaats te maken voor een nieuwe aarde, die, door een jonge zon beschenen, met nieuwe geslachten zal worden bevolkt. Het is de tragische worsteling van goden en demonen: een heidensch tafereel van Odins

verraad, van Balders dood, van Loki en Thor, en dit alles met een echt heidenschen geest bezield. Toch hebben de geleerden vinnig gestreden over de vraag, of dit lied heidensch dan wel Christelijk is. Is niet het stralende Gimlé met zijn gouden daken een tegenhanger van het hemelsche Jeruzalem, waarvan de Apokalyps in zoo gloedvolle woorden spreekt? Is de machtige, die aan het eind tot het oordeel komt neergedaald, niet een versluierde aanduiding van Christus? Is niet het gansche visioen eener katastrofale ondergang ontleend aan het voorbeeld van Christelijke voorstellingen? Wij durven niet meer zoo kategorisch bevestigen of ontkennen, als men dat vroeger gewaagd heeft. Er is inderdaad reden om te gelooven, dat dit gedicht is gemaakt door een man, die wijd en zijd over de wereld heeft gezien, gelijk de volve dit van zich zelf zegt. De gedachte aan het naderende einde had de ziel der menschen van de 10de eeuw machtig gegrepen; in Engeland vooral, waar de Wikinginvallen de maatschappij ontwrichtten, rnoet het geslagen volk van deze gedachten vervuld zijn geweest. Er woog een looden last op de volken, zooals de Voluspa dat suggestief zegt:

Bijltijd, zwaardtijd,	schilden splijten;
Windtijd, wolftijd,	vóór de wereld vergaat;
geen man den ander	meer sparen zal.

Wie zulke verzen schrijft, moet in zijn tijd de ontbindende krachten aan het werk hebben gezien. Hij heeft gehoord van den schrik, die de harten der menschen geslagen had, maar moet ook in hun oogen het lichten van een hoop hebben gezien, die boven deze wereld uitgaat. Die dichter heeft Christelijke voorstellingen gegrepen, om er zijn eigen gedachten in te kleeden. Dal is juist het heerlijke van dit gedicht, dat het zoo zwaar van heidensch gevoel is geladen, maar dat het zijn vrijen vleugelslag heeft gekregen, boven tijd en ruimte uit, door den bevruchtenden invloed van het nieuwe geloof, dat daarbuiten in de wereld heerschte. Wij durven met zekerheid zeggen, dat het heidensche geloof uit zichzelf dit grootsche visioen, dat, met alle erkenning van de groote verschillen, toch in de allereerste plaats aan Dante doet denken, nooit zou hebben geschapen en dat het edelste Germaansche kunstwerk

eerst kon ontstaan, toen de Germaansche ziel buiten haar eigen begrenzingen getreden was.

De Voluspá heeft in dit opzicht ook een boodschap voor ons. In de openheid van den Germaanschen geest ligt juist zijn groote kracht, de mogelijkheid om het hoogste te bereiken. Innerlijk sterk, behoeven wij niet bang te zijn voor de kultuurstroomen, die over onze grenzen binnenspoelen, als wij slechts in ons brandende houden het vuur, dat de slakken uitsmelt en het metaal edelt. Niet in afsluiting naar buiten, maar in versterking van onszelf ligt de voorwaarde voor onzen geestelijken bloei. Maar het eigene kome in de eerste plaats. Onkunde van het eigen verleden en van de krachten, die daarin werkzaam waren, is onvergeeflijk, als men daartegenover zich aan het vreemde vergaapt. Waarom die algemeene bewondering voor de klassieke epiek, waar elk scholierengeslacht zich moeizaam doorheen spelt, indien men de Germaansche kunst zelfs niet een vluchtige kennismaking gunt? Hoe kan men een opleiding van Neerlandici en Germanisten aan onze universiteiten billijken, die zelfs geen vermoeden wekt aan de schatten, die de Germaansche kultuur heeft voortgebracht? De student, die met het begrip Oudgermaansch slechts de bijbelvertaling van Wulfila kan verbinden, zal straks als leeraar zeker de jeugd niet kunnen vervullen met eerbied, voor wat het eigen voorgeslacht in den loop der tijden aan eigen geestelijke waarden heeft voortgebracht. De Germaansche kultuur moet door het Nederlandsche volk nog worden ontdekt; aan ons de taak het daarvoor de oogen te openen.

JAN DE VRIES.

De Middenstand in het Zicht der actueele economische Vraagstukken[1]

Het belang van den middenstand.

Niemand zal het, naar ik hoop, ten kwade duiden noch er zich over verwonderen, wanneer ik deze spreekbeurt in het teeken stel van de verdediging der belangen van den middenstand. Het ligt immers voor de hand dat politieke groepeeringen zich hoofdzakelijk bezighouden met **deze** standen der samenleving, die meest belangstelling waardig zijn. Zoo liebben wij beurtelings in België gekend de sociale aktie voor de verdediging der arbeidersklasse en het georganiseerd offensief ten voordeele van den landbouwersstand. Beide akties waren noodzakelijk, want beide standen hebben menschonwaardige levensvoorwaarden gekend, en het valt te vreezen dat, zoo de crisis voortduurt, zij in de toekomst nog zware tijden zullen door te maken hebben. En zoo gaat nu, onder den drang der economische depressie, de middenstand eveneens bitter klagen over zijn lot en de bemiddeling van staat en openbare machten inroepen.

Wij, liberalen, mogen ons niet afzijdig houden en moeten in onze partij, die wel eens en vaak te recht met den naam 'burgerspartij' bestempeld wordt, een eerste plaats inruimen voor de verdediging van de belangen van den middenstand. Want deze stand toch is de buffer tusschen groot-kapitaal en proletariaat; deze stand is de levendige rechtvaardiging van en de bewijsvoering voor onze principes, die beweren dat al de standen der samenleving levensrecht en noodzakelijkheid tot bestaan hebben.

De middenstand bewijst voortdurend de waarheid der liberale

(1) Redevoering uitgesproken te Tienen op 8 April 1934, op een Volksvergadering, belegd door het Liberaal Vlaamsen Verbond.

individualistische leer, die verkondigt dat men van kleinbezitter tot grootbezitter kan opklimmen, na de verschillende schakeeringen van den middenstand te hebben doorgemaakt. De middenstand schraagt onze liberale leer, die eerbied verkondigt voor het kapitaal en den eigendom, als grondslag en belooning voor de deugden van arbeidslust, spaarzaamheid en vooruitzicht.

Bepaling van den middenstand.

Het is zeer moeilijk een nauwkeurige bepaling te geven van wat men door middenstand begrijpen moet. Ik zou haast willen voorstellen er een afzonderlijke bepaling van te geven, naar gelang men zich stelt op sociaal of op economisch gebied.

Sociaal gesproken, omvat de middenstand al dezen die niet tot de arbeidersklasse behooren en eveneens geen grootkapitalisten zijn; dus evengoed de kleinhandelaars als de beambten, magistraten, onderwijsmenschen en beoefenaars der vrije beroepen, zooals advokaten en geneesheeren.

Economisch gesproken nochtans, begrijp ik onder de benaming middenstand de neringdoeners en ambachtslieden, en het zijn dezen vooral en bijna uitsluitend, die op dit oogenblik in aanmerking komen, wanneer men spreekt van de belangen van den middenstand.

Klachten van den middenstand.

Al die kleine handelaars en ambachtslieden ondervinden nu den knellenden greep der economische crisis en vreezen dat zij deze crisis niet te boven zullen komen. En zij dagen voor de vierschaar der publieke opinie, als bewerkers van hun ondergang, de groote warenhuizen, de cooperatieven, de leurders en markt-kramers, den fiscus en in laatste instantie den staat zelf.

Willen wij even nagaan wat in die klachten gegrond is en wat er kan gedaan worden? Want het lijkt mij steeds onvoorzichtig en ongewenscht de menschen een rad voor de oogen te draaien en beloften af te leggen, waarvan men op voorhand weet dat men ze niet verwezenlijken kan. Een juist inzicht van het problema

vergemakkelijkt steeds de oplossing. En ik zeg vooraf aan mijn vrienden, de middenstanders, dat zij zelf voor een groot gedeelte de schuld hebben aan hun moeilijken toestand. Een ander gedeelte der schuld wordt gedragen door de openbare machten; een ander nog, misschien het grootste, door de crisis zelf.

Schuld van den middenstand.

De middenstanders hebben schuld, omdat zij zich tot hiertoe al te veel afgezonderd hebben en hun medestanders uitsluitend als mededingers, zoo niet als vijanden hebben beschouwd. De werknemer ziet in een anderen werknemer steeds zijn medestander, zijn lotgenoot, zijn strijdbroeder. Zoo doet ook de landbouwer. En op die wijze zijn die twee klassen der samenleving gegroeid tot machtige organisaties, die het ontzag der openbare machten afgedwongen hebben.

De middenstanders integendeel bekijken elkander als kat en hond, in stede van zich stevig aaneen te sluiten en in te richten.

Hier dient de paraphrase van het beruchte woord van Karl Marx door den ether gezonden: ‘Middenstanders, organiseert u!’

En vermits wij in België zijn, en de politiek uit ons publiek leven, zelfs op economisch terrein, moeilijk uitgeschakeld kan worden, zeg ik: geen neutrale middenstandsbonden, maar elk middenstander in den politieken middenstandsbond die zijn vertrouwen hebben kan; en dan al die politieke middenstandsbonden gegroepeerd, gecentraliseerd, om daar, waar het past, zijde aan zijde te strijden.

Een andere kritiek op den neringdoenden middenstand is dat hij te weinig onderlegd is, dat hij zijn zaken te los en te oppervlakkig leidt, geen boekhouding of slechts een gebrekkige heeft, geen nauwgezetheid bij het uitoefenen van zijn ambt, geen voldoende technische kennis bij het uitoefenen van zijn ambacht aan den dag legt. Daarin is in de laatste tijden gelukkig een kentering ten goede ontstaan.

De fiscus.

Zoo b.v. zouden veel klachten tegen den fiscus wegvallen, 200 de middenstander er een betere boekhouding op nahield en

desnoods zijn verzet tegen de onmogelijke eischen der belastingtoezichters door zijn organisatie in hoogste instantie liet bepleiten. Wanneer gij eerlijk weet door den fiscus uitgeplunderd te worden, verzet u tegen dergelijke besluiten bij de fiscale commissie, en doet uw klachten door uw beroepsorganisatie steunen en verdedigen; maar dit alles onder de uitdrukkelijke voorwaarde dat gij vast in uw schoenen staat en niet met het vooropgezette doel handelt den fiscus en den staat te bestelen zooveel gij maar kunt. Zeker is het nochtans dat de fiscus in de laatste tijden overdrijft en geen rekening houdt met den crisistoestand, die de handelswinst vaak tot nihil herleid heeft. De kleinen betalen nu vaak voor de grooten, en dat is wraakroepend. Dat kunt gij, middenstanders, rechtstreeks door uw leiders of door uw woordvoerders uit de verschillende partijen in het Parlement laten verkondigen, zoo gij degelijk georganiseerd zijt.

De vijanden van den middenstand.

Wat uw strijd tegen de groote warenhuizen, cooperatieven, leurders en marktkramers aangaat, moet deze gegrondvest zijn op de degelijkheid der door u verkochte waren of afgewerkte producten.

De **groote warenhuizen** verkoopen niet beterkoop dan de handelaars uit den middenstand. Sommige artikels worden door hen als lokvogels aan spotprijzen op de markt gegooid, maar andere worden tegen aanzienlijke winsten verkocht, en deze aanzienlijke winsten, door de groote warenhuizen genomen, worden trouwens gerechtvaardigd door de groote onkosten van reklaam en inrichting, die deze groote warenhuizen aankleven. Ik kan uit jarenlange ondervinding getuigen en bevestigen dat de middenstander zegevierend den strijd tegen de groote warenhuizen kan aangaan, zoo het koopend publiek verstandig de aangekochte waar wil vergelijken. Trouwens, acht ik het veel logischer, intiemer en aangenamer mijn kliederen bij een gespecialiseerden kleermaker en mijn schoenen bij een gespecialiseerden schoenmaker te koopen dan wel bij den onbekenden aangestelde van een naamlooze vennootschap.

Beteekent dit nu dat ik de middenstanders steun daar waar zij de afschaffing der groote warenhuizen vragen? Als liberaal zeg ik: neen; de vrijheid van handel en de vrijheid van het individu verzetten zich daar volstrekt tegen. Alleen zou ik durven vragen

dat sommige maatregelen genomen werden tot wat ik zou noemen het bekomen van gelijkberechtiging.

Zoo stel ik volgende wettelijke maatregelen voor:

1°. Heffen der overdrachtstaks aan de bron, opdat op die wijze de middenstand, die niet rechtstreeks koopen kan, geen dubbele belasting zoude betalen in vergelijking met de groote warenhuizen, die vaak rechtstreeks aan de bron betrekken.

2°. Een taks op het zakencijfer. dus niet alleen op de overdracht van koopwaar, onder vorm van overdrachtstaks, maar op den geheelen omzet. Dit zou de dumpingsprijzen gedeeltelijk beletten.

3°. Een taks op reklaam. publiciteit en aankondiging.

4°. Een taks op de uitgebreidheid der instellingen, der uitstallingen en op het personeel.

5°. Eventueel herinvoeren van een stijgend patentrecht.

Deze maatregelen zouden op gebied van rechtvaardigheid en gelijkberechtiging absoluut te verklaren en misschien te aanvaarden zijn. Ze zijn trouwens in sommige landen gedeeltelijk in voege, zoo b.v. in Zwitserland, Frankrijk, Duitschland.

Het heffen der overtrachtstaks aan de bron, al brengt het zekere moeilijkheden van toepassing mede bij de overgangsperiode, omdat de bestaande stocks zouden dienen opgenomen en alzoo de staat niet ettelijke millioenen zou verliezen, de overdrachtstaks aan de bron. zeg ik, zou veel voordeelen bezorgen, als daar zijn: het gemakkelijker ingrijpen tegen misbruiken en ontduiking, en de gelijkberechtiging van al de klassen van den handeldrijvenden stand. Dus geen benadeeling der persoonlijke vrijheid voor de groote warenhuizen, maar wel de gelijkberechtiging voor wat betreft het fiscaal stelsel.

Wat aangaat de belasting op de bedrijfinkomsten, stippen wij aan dat de groote warenhuizen meestal vallen onder de klas der naamlooze vennootschappen, die niet heelemaal op denzelfden voet behandeld worden als de private handelszaken, en over allerhande middelen van ontduiking beschikken.

Ik wensch nochtans eerlijkheidshalve aan te stippen dat de invloed van de warenhuizen niet mag overdreven worden. Vele vakken van bedrijf worden er om zoo te zeggen niet door in het

gedrang gebracht. Zoo op het gebied der heerenkleermakerij is de mededinging der groot-warenhuizen normaal en slagen zij er geenszins in den middenstand te verdringen, voor de eer eenvoudige reden dat zij op dat gebied vaak de bevoegdheid der middenstanders missen.

Trouwens, deze crisis heeft bewezen dat de kleinbedrijven beter weerstand bieden dan de groote. Het is mijn oprechte overtuiging dat, zoo wij nu over warenhuizen klagen, dit vooral voortkomt uit de crisis zelf.

Lost de crisis op en de rest volgt van zelf.

En die crisis oplossen is een kwestie van terugkeer tot de oude liberale principes: vrijheid van handel, vrijheid van verkeer in binnen- en buitenland.

Maar als men spreekt van concurrentie door de groote warenhuizen, heeft men vooral de inrichtingen met eenheidsprijzen en dergelijke op het oog.

Laat ik u eerlijk zeggen dat ik de furie der ‘eenheidsprijzeninrichtingen’ aanzie als een voorbijgaande manie, een psychose, een geestelijke afwijking. Het is inderdaad al te gek de intrinsieke waarde of het nut van een artikel te beoordeelen naar gelang de prijs al dan niet in ronde eenheidsprijzen uitgedrukt is.

Hier ook dient de opvoeding der koopers gemaakt te worden.

Als zeep van Fr. 3.25 beter is dan deze van Fr. 3.00, koopt dan de zeep van Fr. 3.25. En vooral, koopt wat ge noodig hebt, niets minder, niets meer, niets anders en koopt het zooveel mogelijk bij uw gebuur. Ik ken veel huisvrouwen van den buiten die zich zouden ruïneeren door hun aankoopen te doen in zoogezegde goedkoope groote warenhuizen in de grootstad. Zij verspillen tijd en verplaatsingskosten, en koopen vaak artikels die zij best kunnen derven.

Beteekent zulks dat er tijdelijk op wettelijk gebied niets kan gedaan worden tegen de gewraakte instellingen? Geenszins.

Wij zullen hier desaangaande vermelden dat in het democratische en vrije Zwitserland, en eveneens in het parlementair ingerichte Frankrijk, in den laatsten tijd wetten verschenen zijn op de warenhuizen met eenheidsprijzen, waardoor deze huizen tot normaliseering hunner werkmethodes moeten overgaan.

Inderdaad, deze speciale warenhuizen met eenheidsprijzen vormen wel eens, door de raddraaierij waaraan zij zich overgeven, een sociaal gevaar voor de koopers. Het is ons beslist onmogelijk hier in bijzonderheden te treden, dat zou ons te ver leiden; maar nogmaals wil ik verklaren dat ik de beteugeling der misbruiken niet zoozeer verwacht vanwege het ingrijpen der openbare machten, als wel van de opvoeding der koopers. Terloops weze hier aangestipt dat Prof. De Leener, de bekende economist, leeraar aan de Vrije Universiteit te Brussel, de verdediging der warenhuizen op zich genomen heeft in een werkje, getiteld: **Kleine en groote Kleinhandel in België**, waarin hij, samen met zijn collega's Ansiaux, Drechsel en Baudhuin, de aandacht vestigt op het geringe aandeel in het algemeen zakencijfer van het land, door die warenhuizen genomen.

Maar die zelfde prof. De Leener heeft toch, op een onlangs gehouden reeks van voordrachten over het onderwerp: 'De Verdeeling der Koopwaar', verklaard dat men niet moet gelooven dat het aantal der tusschenhandelaars de prijzen der koopwaren noodzakelijk verhoogt, en daardoor zelf heeft hij het bestaansrecht der middenstanders-handelaars verdedigd.

Trouwens, als de middenstanders nu maar zelf solidair waren en zich wilden onderling verstaan, niets, maar hoegenaamd niets, te koopen in de groote warenhuizen en in de 'eenheidsprijzeninrichtingen', maar alles te gunnen aan hun eigen medestanders uit den middenstand, dan zouden zij heel wat verder opspringen. Ik aanvaard zelfs den boycot door de middenstanders van zekere fabrikanten, die toelaten dat hun produkten in sommige warenhuizen aan dumping-prijzen of in bedrieglijke verpakking verkocht worden. Daarvoor is wederom geen wet noodig, maar alleen solidariteit, concentratie en logische samenwerking van de middenstanders zelf.

Wat betreft de **verbruikerscooperatieven**, vragen de vrije winkeliers dat deze instellingen niet zouden ontsnappen aan de belasting, en dat het ristournegeld, door deze cooperatieven aan hun deelgenooten uitgekeerd, aan bedrijftaks zoude onderworpen worden. Aan afschaffing van cooperatieven echter valt niet te denken.

Een andere gegronde critiek van de middenstanders geldt de **leurders en marktkramers**, vooral deze **van vreemde nationaliteit,** die vaak onze Belgische wetten niet naleven, al helpen zij ons goede Belgische brood opeten, zonder dat hun voorouders of zijzelf iets bijgebracht hebben tot inrichting en bekostiging van ons Belgisch publiek eigendom. Wij zien het asiel-recht als heilig aan en willen geen vreemdelingen uitzetten, maar vragen ook hier gelijkberechtiging.

Elke marktkramer moet op de openbare markt duidelijk zijn adres bekend maken, opdat de politie en de fiscale toezichters er zich steeds zouden kunnen van vergewissen of al de Belgische wetten, zoo sociale als fiscale, nageleefd worden.

Daarenboven zouden de vreemde kooplieden zich verplichtend in een speciaal handelsregister moeten laten inschrijven, onder storting van een waarborg, die, in geval van vertrek uit het land, door den staat zou aangeslagen worden en zou dienen tot betaling van eventueel achterstallige en ontdoken fiscale rechten of andere schulden.

Er is over dit onderwerp zooveel te vertellen, dat ik mij vandaag moet besnoeien, gezien de beperkte tijdruimte. Ik vat mijn opinie desaangaande bondig samen als volgt:

1°. Geen afschaffing van de groote warenhuizen, noch van de cooperatieven, noch van de openbare markten, noch van het leurdersbedrijf, omdat de vrijheid van handel dit niet toelaat en omdat een gezonde mededinging een regulator is voor den levensstandaard.

2°. Gelijkberechtiging op elk gebied, opdat de groote warenhuizen, cooperatieven, marktkramers en leurders niet zouden bevoordeeligd worden en aldus den gevestigden middenstand geen oneerlijke concurrentie zouden kunnen aandoen.

3°. Noodzakelijkheid voor de middenstanders om zich te groepeeren, te organiseeren, en in regelmatig contact te blijven met het Ministerie voor Middenstand, hetwelk nu een positieve werkelijkheid geworden is.

Wenschelijkheid voor al de middenstanders, bij gelegenheid van gemeente-, provinciale of parlementsverkiezingen, hun kandidaten op de verschillende lijsten der historische politieke partijen

te doen voorkomen, om alzoo hun stem in de wetgevende en bestuurlijke vergaderingen te doen weerklinken en te doen anhooren.

4°. Verzorging van het technisch onderwijs; noodzakelijkheid van een degelijke boekhouding, en betere inrichting van goedkoope kredietverleening, zonder deze te maken tot een steun aan minderwaardige en onleefbare handelsinrichtingen; betere wetgeving op het gebied der vordering van schulden.

5°. Wettelijke bescherming van de koopers tegen raddraaierij. humbug en uitbuiting door warenhuizen met eenheidsprijzen en dergelijke meer, als daar zijn zoogezegde ‘uitverkoopen’, verkoop met premies.

Ziedaar hoe ik het vraagstuk van den middenstand op zichzelf beschouw.

De middenstand en de crisis.

Alvorens deze spreekbeurt te eindigen, herhaal en onderstreep ik nochtans wat ik bij den aanvang heb gezegd: de oplossing der moeilijkheden, waarin de middenstand zich nu bevindt, hangt in de overgrootste mate af van de oplossing der economische crisis zelf. Al het overige kan men lapmiddelen en noodmedicijnen noemen, wier toepassing stellig noodzakelijk is in het actueele kader. maar die grootendeels zullen kunnen op zijde gelaten worden, wanneer de algemeene toestand weer gezond worden zal; en dat is een andere zaak! Er bestaan meer dan 200 verschillende verklaringen voor de economische crisis, wat waarschijnlijk bewijzen moet, dat geen enkele de juiste is. Er worden eveneens talrijke middelen tot genezing aangeprezen.

Vrije economie.

Ik geloof nog steeds dat de wereld haar heil moet vinden in de toepassing eener gezonde, liberale economie, steunend op het persoonlijk initiatief, op het vrije ruilverkeer der goederen, op de vrijheid van handel, maar aangepast aan de nieuwe levensvoorwaarden. In deze vrije economie heeft de staat dan nog werk van toezicht genoeg uit te oefenen. Want zooals wij het toezicht op

sociaal gebied rechtvaardig achten, opdat de geringe lieden niet door de machtigen zouden uitgebuit worden, en eveneens het toezicht op cultureel terrein noodzakelijk achten, opdat onderwijs en opvoeding in de goede banen zouden geleid worden, zoo ook is toezicht van den staat gewenscht in zake economie, niet om deze te leiden als oppermachtig dictator, maar om de misbruiken der private economie te verhinderen en te beteugelen. Of zijn sommige trusts, concerns, cartels, alsmede ettelijke vormen van naamlooze vennootschappen en spaarkassen zonder controol dan geen misbruiken, die voortspruiten uit overtollige vrijheid? En daar is dan staatsinterventie gerechtvaardigd.

Wij staan tusschen twee polen: de volledig-gecontroleerde en geleide economie, zooals zij in Sovjet-Rusland tot uiting komt, en de volledig-vrije economie, zooals de Manchesterianen die huldigen. Wij verwerpen de eene en de andere en trachten den gulden middenweg te bewandelen.

Technocraten.

Terloops weze gezegd, dat wij niet veel geloof hechten aan de beweringen der technocraten, die vooropstellen dat de tegenwoordige depressie geen voorbijgaande cyclische conjonctuurcrisis is, zelfs geen structuurcrisis of depressie van aanpassing bij de overtollige machinisatie-mogelijkheden, maar een absoluut-technologische crisis, voortspruitende uit de niet te breidelen wonderen der techniek zelf, en die bijgevolg nooit meer zal opgelost worden, tenzij men het volgende zou doen: al de politieke regeerders afdanken en in hun plaats technici stellen, die alléén op de hoogte blijken te zijn van de vereischten en behoeften van de moderne tijden, met beperking van den arbeidsduur tot 4 dagen van 4 uren per week, voor elken valieden man tusschen 24 en 45 jaar. Want, zeggen de technocraten, in sommige vakken wordt nu 350 maal meer voortgebracht dan voor den oorlog, dus moet men den werktijd aanzienlijk inkrimpen. Het is niet moeilijk om bewijzen dat de statistieken der technocraten er bijgehaald worden ‘pour les besoins de la cause’, dat de klachten over de mededinging der machines eeuwenoud zijn, dat er op het oogenblik geen overpro-

ductie meer bestaat, maar wel, en dat in groote mate, onderconsommatie. Er wordt inderdaad oneindig veel ontbeerd door de groote massa der menschen ‘at the very moment’, waarop men graan en koffie verbrandt of in zee werpt. Er is dus slechte verdeeling van de goederen, en er is slechte verdeeling, omdat er geen vertrouwen is.

Crisis van vertrouwen.

Naar mijn bescheiden oordeel is de economische crisis als dusdanig reeds lang overwonnen, maar staan wij voor een massaal wantrouwen in de internationale politiek en in de internationale financie. Een conferentie met het oog op het stabiliseeren van alle munten op eenvormigen goudgrondslag is een middel tot redding. Een ander ligt in de voorzichtige herziening der tractaten, die een einde aan den oorlog hebben gesteld, maar tevens bloedige wonden aan den trots en aan de economische mogelijkheden van sommige volken hebben toegebracht. Ik weet het: deze middelen zijn zoo ver-strekkend van aard, dat zij bijna tot het rijk der naïeve illusies behooren.

Economische verbonden.

Tijdelijk zouden wij ons reeds zeer tevreden achten, moesten wij kunnen komen tot een economische overeenkomst tusschen de landen die getrouw gebleven zijn aan het goud als vasten muntstandaard. Wij hopen daarenboven dat eerlang het pond sterling zijn vastheid zal herwinnen en daardoor de Skandinavische munten ook de hunne, opdat alzoo opnieuw een economisch verbond, of ten minste een economische overeenkomst tusschen de kleine staten van Noord-West-Europa zou kunnen tot stand gebracht worden.

Deflatie.

Wat ons vaderland betreft, zie ik voorloopig den eenigen uitweg in deflatie. Stellig is het dat een inflatie van 40%, om te dienen als aanpassing aan het sterlingblok, van economisch

standpunt gezien, een groote bekoring bezit, en ik zou haast zeggen dat ze een economische weldaad zou zijn. Van sociaal en moreel standpunt gezien, blijft de inflatie, zoo zij willekeurig geschiedt, een begoocheling, een diefstal, een misdaad.

Er blijft ons dus niets over dan dat wij onzen levensstandaard zouden aanpassen aan de vereischten van het oogenblik, het is te zeggen, in evenwicht brengen met de concurreerende landen.

Wij voeren 3/4 van onze benoodigdheden in en voeren evenveel van onze productie uit. Wij koopen in vreemde munt, en als onze binnenlandsche munt zakt, moeten wij zooveel te duurder onze grondstoffen in het buitenland betalen. Maar, willen wij de 3/4 van onze productie kunnen exporteeren, dan moeten wij 'konkurrenzfähig' zijn. Daarom moeten én loonen, én wedden, én vervoertarieven, en al wat staatsuitgaven aangaat met 10 tot 20% naar omlaag gedrukt worden, niet om een miserietoestand te scheppen, integendeel: als het leven goedkoop is, is de munt koopkrachtiger, maar om exportmogelijkheden te scheppen, en alzoo de ellende der onvrijwillige werkloosheid te bestrijden en te doen verdwijnen in de mate van het mogelijke. Want intusschen moeten de onvrijwillige werkloozen gesteund worden, dit is zoowel op menschelijk als op sociaal en economisch standpunt een volstrekte noodzakelijkheid.

De voortdurende zakking van het indexnummer der kleinhandelsprijzen laat verhopen dat eerlang de deflatie een wezenlijke werkelijkheid zal geworden zijn, zoo de staat het zijne daartoe bijdraagt. Desaangaande rust op onze regeerders een zware, maar heilige plicht; dààr kan nu eenmaal de staat zijn zachte, vaderlijke, maar doeltreffende interventie laten gelden. Dat is gezond-geleide economie.

Ruilhandel.

Een ander uitzicht eener gezond-geleide economie is het bewerken, in de mate van het mogelijke, van ruilhandel op internationalen grondslag: met andere woorden, een voorzichtige en geleidelijke toepassing van de machtspreuk: koopen van wie van ons koopt. Hier dient niet alleen de handelsbalans, maar ook de

betalingsbalans der verschillende correspondeerende landen zorgvuldig nagezien en onderzocht te worden, opdat ook daar het evenwicht zou nagestreefd worden. Het stuit inderdaad tegen de borst, te moeten vaststellen dat wij ons graan koopen in landen, die hun grenzen voor onze producten hardvochtig sluiten. Vrij ruilverkeer op compenseerenden grondslag blijft voorloopig de boodschap, in afwachting nochtans dat de geestzieke wereld eenmaal tot bezinning komen zal en opnieuw deuren en vensters aan alle grenzen wijd open zullen gezet worden, om terug te keeren tot den onbelemmerden internationalen vrijhandel, waar de tolrechten zoo gering mogelijk en ten hoogste als fiscale middelen en eventueel tegen bestrijding van staatsdumping moeten beschouwd worden.

Hervorming van den staat.

Het betaamt niet dat deze rede zou gesloten worden zonder een woord te reppen over de hervorming van den staat.

Inderdaad, sommige hervormers, die afbreken willen met het liberaal democratisch parlementair stelsel, maar zonder te willen overgaan tot volstrekte dictatuur van het proletariaat, spreken van corporatieve inrichting, het is te zeggen dat het Parlement zou vervangen worden door een Raad, bestaande uit vertegenwoordigers der verschillende corporaties: min of meer dus een sprong van enkele eeuwen terug naar de middeleeuwsche gilden, neringen en ambachten.

Wij verwerpen niet volledig de idee van hervorming van den staat, alhoewel wij niet gelooven dat deze hervorming den economischen toestand zou redden.

Zeker is het nochtans dat men b.v. zou kunnen overgaan tot de afschaffing van den Senaat, dubbelganger van de Kamer van Volksvertegenwoordigers, om in de plaats te stellen een Raad van State, samengesteld uit vertegenwoordigers der economische, sociale en cultureele korpsen, welke ten raadgevenden titel en a priori zouden gehoord worden, telkens hun specifieke belangen in sprake komen. De Kamer van Volksvertegenwoordigers zou het echt politiek en verantwoordelijk organisme blijven.

Misschien ook is deze hervorming te bewerken op milderen weg, b.v. door het aanduiden der leden van den Senaat bij helft door de kiezerskorpsen en de andere helft door de Kroon, op voorstel der belangenorganismen, waarover ik daar juist gesproken heb. Zeker is het dat de regeering meer tijd voor eigen opbouwend werk zou dienen te hebben en bijgevolg de Parlementszittingen zouden moeten ingekrompen worden.

Het plan van den arbeid.

In de laatste tijden, en dit moet den middenstand zeker aanbelangen, is hier te lande veel spraak over het Plan van den Arbeid, waardoor ook de middenstanders heeten gebaat te worden.

Men weet dat dit plan vooropstelt de nationalisatie van het krediet, de nationalisatie van het vervoer, de nationalisatie van de sleutelnijverheden, met voorbehoud van een vrijen sector, gesteund op privaat initiatief en waarin dan de middenstanders hun plaats zouden blijven behouden.

De vader van het plan, de zeer onderlegde economist Prof. Dr. Hendrik De Man, beweert door de invoering van zijn plan den buitenlandschen handel met 50% te verhoogen na drie jaar en met 100% na vijf jaar. Bewijzen echter doet hij die thesis niet.

Wij zien niet in hoe een nationalisatie van financieele en economische machten de koopkracht der bevolking zou opvoeren, zonder afbreuk te doen aan de exportmogelijkheden, ten ware men zou streven naar autarchie.

Autarchie.

Autarchie: ook daar ligt de redding niet, vooral voor een land als België, hetwelk moet uitvoeren of verdwijnen. Autarchie is nauwelijks mogelijk hier te lande voor een bevolking van twee millioen, en dan nog zou deze bevolking zich moeten vergenoegen met de meest primitieve bestaansmiddelen. Autarchie werd te recht door Dr. Bessem, den technischen raadgever van het Vlaamsch Economisch Verbond, de politiek der armoede genoemd. Beziet uw eigen kleeding, beziet uw huisraad, beziet al uw comfortmid-

delen: zij roepen internationaal. En is het wel de moeite waard te gaan streven naar een bestaan in gesloten ruimte, wanneer de wonderen der techniek de gansche wereld tot één groot vaderland zouden moeten maken?

Helpt u zelf.

Ik besluit en zeg tot de middenstanders: organiseert u, weest solidair en redt u zelf, het oog gericht op het uiteindelijk ideaal van vrije economie en vrij internationaal ruilverkeer, onder de zachte controol eener degelijk geïnspireerde staatsmacht, en in het kader eener echt liberale wereldbeschouwing, die plaats en levensmogelijkheid gunt aan alle rassen, aan alle klassen, aan alle menschen van goeden wil!

ARTHUR VANDERPOORTEN.

[Drie gedichten]

De lucht is bleek-blauw

De lucht is bleek-blauw en vol rust,
    één schemering van zachte tonen,
die zingend wiegen, onbewust,
    op blanke wolken blauwe droomen...

Doch stilaan tint in ‘la mineur’
    hun zang de wolken als violen
en in mijn ziel dauwt droefheid neer,
    viool-blauw in hun schoot verscholen.

Maar hun akkoorden rijzen klaar
    en purper, wen de wolken blozen;
de vreugde heerscht thans, en te gaâr
    ontstaan alom én liefde én rozen...

Hèl stijgt weldra een symfonie:
    de wolken vlammen rood als wonden
en wilde kreten stijgen nu,
    die uit Vier Hoeken Drift verkonden!

Lied

Ik wieg met mijne zangen
het schreiend wicht in slaap:
suza-suza,
suza-zom;
en moeder keert zich om
en moeder moet niet sussen:
't kindeke gaapt
en... slaapt!

Ik lok met mijne zangen
de paarkens in het bosch:
diedel-deine,
diedel-dom;
de jager plukt de blom;
de paarkens zijn aan 't zoenen;
't zonneke lacht...
verdacht!

Ik troost met mijne zangen
den grijsaard in zijn droom:
alles henen,
alles om:
wat is het leven stom!
Nu wacht hij stil-gelaten,
rustig in nood,...
den dood!

24 Mei 1932.

Geruischloos is het Meer

Geruischloos is het meer in pikzwart-donkren nacht
en loom - gelijk mijn ziel -in looden slaap gelegen
na 't zengen van den dag met koopren zonnepracht;
maar 't is een schijn slechts; zie, daar komt de maan gestegen.

Ze rijst al op den top der heuvlen, statig zacht,
en zendt haar glansen op de golven, die bewegen
en werpen, - bruisend nu -, op 't strand, met wilde kracht,
en woelig, baar op baar, lichtpaarlen als een regen...

Zoo ook is 't met mijn ziel, in haar vermeende rust;
zij schijnt, gevoelloos, in een ijlen slaap bedolven;
maar als een lichtend beeld haar geestes-oogen kust,

ontwaakt zij als het meer en schenkt, uit hoogen lust,
haar schatten achtloos, als de maanbeschenen golven,
die vonk en paarlen strooien op een barre kust...

A. DE GEEST.
Albertstad-Tanganyka-meer
10 Mei 1934.

[Drie sonnetten]

O Vrouw met fulpen Oog

O vrouw met fulpen oog en rozenzoele wangen,
Er laaide een dageraad, toen gij genaderd zijt,
Met om u zilverwaas van leeljenheerlijkheid
En in uw stralend hart een lentezacht verlangen.

Gij spraakt het levenswoord. En 't galmde als majesteit
van breeden zomerzang na teere lentezangen.
Eerbiedig heb ik u met bloemen blank omhangen,
gefluisterd aan uw lip der liefde piëteit.

Het leven was zoo vreemd en zonloos heengeglêen:
gedool door donker' dag en huiverzware nachten.
Om schimmig boomenheir in nevel stille klachten.

En thans? - Door ruimten wijd een zegestroom van licht!
Wij gaan, de hoofden hoog, vereenigd onze handen.
Op roode rozenzee de liefdevuren branden.

1908.

Bacchanaal

Het sap der druiven zingt in parelmoeren schalen.
Van roos en orchidee een somptueuse pracht
Om weidsche vrouwen in fluweelen kleederdracht,
Robijnen om het hoofd, aan sneeuwig' hals koralen.

Laat om die heerlijkheên een gouden zonne stralen,
Tot over d'aarde daal' de prevelzomernacht.
Dryaden-Nimfendans bij 't klinken van cimbalen,
Van hoorn en keteltrom, terwijl de sater lacht.

Evohee, plengt den wijn in geur van roode rozen,
Papavers om de slaap, de pampers om de leên.
En dat in zwijmeldroom de lippen minnekoozen.

Een roes van passie loei' dan om den doler heen,
Tot breke 't makke lijf in stalen middaguur!
Hier, te benijden dood in zegetocht van vuur!

1927.

Eens klopt het Fatum

Eens klopt het Fatum aan dit hart en breekt de kracht
van droeven doler, wien 't geluk nooit zegen gaf,
geen hoop zelfs op wat rust aan barren winternacht;
geen hoop op eigen steun bij strompelgang naar 't graf.

Wee, wacht dan enkel stut van schamel bedelstaf?
Als in een wrakkig lijf de geest zijn vlam legt af,
moet bidden dan een stem die nooit een smeeking bracht?
Waarom niet eerder toch d'eenzamen ram geslacht?

Eens zonnig kinderhoofd met blonden lentelach!
Hij wil geen medelij aan d'uitgestreden dag,
noch dat liefdadigheid hem leiden zal aan d'hand;

noch dat de deernis schenk' het brak genadebrood.
Het wintergraan ligt warm in vruchtbaar akkerland
En lentezacht zweeft aan de vrede van den dood.

1930.
PIET VAN ASSCHE.

Peter I[1]

Peter de Groote is éen dier krachtfiguren in den aard van Frederik den Groote. Hij ving de europeaniseering van het uitgestrektste rijk der wereld aan en zette de vensters open naar den kant van de Oostzee, de Zwarte Zee en Duitschland, doorheen de Turksche, Poolsche en Zweedsche barrière. Toch schuilt er heel wat overdrijving in de geestdriftige uitspraak van Belinskij, dat Peter zeker wel de grootste verschijning, niet alleen van de Russische, maar van de geheele geschiedenis der menschheid is. Immers, hij slaagde er wel min of meer in zijn onderdanen te doen lijken op de menschen, die hij in Holland (zijn hoftaal werd het Nederlandsen), Duitschland en Frankrijk van nabij had leeren kennen, doch slechts zeer uiterlijk greep deze verwisseling plaats en bij hoevelen? Als mensch was hij onzedelijker dan Lodewijk XIV. Stond werkelijk de geheele achttiende eeuw onder de betoovering van dit genie, van dezen Titan, zooals Dr. Hackel voorhoudt?

Persoonlijk onderscheiden wij in het leven van dezen reus uit de geschiedenis volgende onderverdeelingen: 1672-1682: In 1682 wordt Peter met voorbijgaan van zijn ouderen halfbroeder, den bijna stompzinnigen Iwan, tot czaar uitgeroepen. 2) 1682-1697: Hij dempt den opstand der Strelitzen in deze periode, die hem ei zoo na den troon kost; in 1697 vertrekt hij over Riga, Mitau, Koningsbergen en Berlijn naar de Nederlanden, waar hij zal werken op een scheepstimmerwerf te Zaandam. 3) Organisatieperiode (1697-1709): In 1698 is Peter in Engeland; de universiteit te Oxford schenkt hem het doctorsdiploma. Te Moskou houdt hij wraakgericht over de Strelitzen; zij verdwijnen. De eene hervorming volgt op de andere. 1700: de oud-Russische tijdrekening, volgens welke het jaar in den herfst aanvang nam, wordt afgeschaft. Alle aanzienlijken ontvangen bevel zich naar Europeesche wijze te kleeden. De verovering van Ingermannland geeft hem in 1703 de gelegenheid de grondslagen van St. Petersburg te leggen. Hij maakt zich meester van Estland en Lijfland. 1709: Nederlaag

(1) A. TOLSTOI. - Peter I. 320 blz. Amsterdam. Van Holkema & Warendorf. Ing. 46 fr. Geb. 55 fr.

van Karel XII bij Poeltawa. Verovering van Karelië. 4) Glansperiode (1710-1721): 1714: De Zweedsche vloot wordt bij de Alandseilanden vernietigd. Scholen en boekdrukkerijen komen tot stand. De handelswetgeving wordt verbeterd. Een rekenkamer ingesteld. Gelijke maten en gewichten verordend; voor het brievenvervoer door rijdende postboden gezorgd; vondelingen- en weeshuizen verrijzen. Mijnen ontgonnen, kanalen gegraven. In 1721 wordt een einde gemaakt aan het patriarchaat door de instelling van de Heilige Synode. Peter verklaart zichzelf het hoofd der Kerk. Door den Vrede van Nystad komen nog Wiborg en Kexholm aan Rusland. Te St. Petersburg wordt Peter plechtig tot keizer uitgeroepen. 5) Vervalperiode (1722-1725): Hij moet van het voortzetten van den oorlog tegen Perzië afzien: de storm verstrooit zijn vloot op de Kaspische Zee. Hij vat koude bij zijn pogingen om hulp te brengen aan een gestrand schip en overlijdt aan de gevolgen. Zijn uitspattingen brachten het hunne tot dit spoedig einde bij.

Kantemir en Tretjakowskij, de eerste vertegenwoordigers van het Europeesche bewustzijn in de Russische letterkunde, verheerlijkten hun czaar. Soemarokow, de eerste Russische tooneelschrijver, bad: Onze Vader, Peter de Groote, uit het niet hebt gij ons tot leven gewekt. Lomonosow, de grondvester der nieuwe Russische taal, stelde hem met God gelijk. Voor Poesjkin was Peter de eeuwige held. Leo Tolstoi koesterde het voornemen een monumentalen roman over hem te schrijven. Peter vormt het grondvraagstuk van de Russische geschiedphilosophie (Dr. Hackel). Voor Meresjkowskij is hij de Leonardo van de daad (Peter en Alexej).

Alexej Tolstoi, in zijn indrukwekkenden historischen roman ‘Peter I’, teekent de ruwheid van het tijdperk vol pakkende visie, suggestieve kracht, klare verwoording en heldere belichting. Hij treedt in de voetstappen van Pokrowskij, den officieelen vertegenwoordiger der Sowjetsche geschiedkunde, wat de nuchtere, zakelijkheid betreft. 't Is een realistisch meesterwerk.

Door Peter den Groote werd Rusland een der groote mogendheden; het moderne Rusland is zonder zijn wilskracht niet denkbaar. Op het einde van zijn regeering grensde zijn rijk aan de Witte Zee (Arkangel), de Kaspische Zee (Astrakan), de Baltische Zee (Kroonstad).

Dr. JOZEF PEETERS.

Boekbeschouwing

J.M. Selleger-Elout. - Marian en Marion. 'Servire', Den Haag; 'De Sikkel', Antwerpen.

Het zal wel niet noodig zijn, mevrouw Selleger-Elout aan onze lezers voor te stellen. Iedereen heeft al wat van haar gelezen en b.v. zeker haar 'Laurientje', haar 'Keesje Pieterselie' of haar 'Lijsje Lorresnor' doorgemaakt. En het zal dus wel verheugend zijn te vernemen, dat de schrijfster, die vele jaren in Zeeland verbleef, een nieuw verhaal liet verschijnen, dat in een Zeeuwsch dorpje speelt, - een dorpje vol ouderwetschheid en bijgeloof, - en een klein Zeeuwsch meisje, Jannetje (of Marion), en haar vriendinnetje, de kleine schipbreukelinge Marian, tot heldinnetjes heeft.

Laat ik dadelijk zeggen, dat naast Marian en Marion ook de oude vrouw Tanne, bij wie Marian werd opgenomen, een eigenaardige, mooie rol in het boek vervult en er nog wel een paar bijfiguurtjes om het hoekje komen kijken... Maar Jannetje (Marion) blijft de hoofdpersoon, van wie ge vol belangstelling de tallooze redeneerinkjes en plannetjes en grillige humeurtjes volgen zult; en Marian, het positief aangelegde, graag dansende vriendinnetje, hoort er onafscheidelijk bij, al ware het slechts als aanleiding voor Jannetje, om haar eigenaardige gevoelens van genegenheid uit te leven.

De aantrekkelijke eigenschappen van de schrijfster heb ik ook weer in dit nieuwe boek teruggevonden: haar verzorgde taal en haar dikwijls raak uitbeeldenden gesprekvorm; haar diep kijken in een soms erg ingewikkeld karakter en haar kunst om dit treffend, aan de hand van zeer persoonlijke redeneerinkjes, aanschouwelijk te maken. Maar anderzijds zijn in den bouw van het verhaal voorvalletjes ingelascht, die een gezonde jonge lezer moeilijk aanvaarden kan; ik denk o.a. aan Jannetje's zonderling verschijnen bij Marian's schipbreuk, aan Jannetje's booze wenschen omtrent Marian's voet, aan het onverwacht opduiken der heeren die Marian aan dansles moeten helpen, aan Jannetje's gedool langs de kust en haar verkoopen van Marian's hondje, aan de alles oplossende Sinterklaasgeschiedenis. Ware de schrijfster voldoende tijdsafstand gegund om rustig op haar werk, bijna als op dat van een ander, terug te blikken, zoo zou zij er zeker heel wat in gewijzigd of geschrapt hebben,... en het beeld van Marian (en haar omgeving ook) ware er bést bij gevaren.

In elk geval blijft 'Marian en Marion', - dat weer mooi uitgegeven en door mevrouw Midderigh-Bokhorst beeldig geïllustreerd werd, - ook nà 'Lijsje Lorresnor' ruim het lezen waard, al heeft het niet de kans gehad, tot het gelijkwaardige daarvan uit te groeien.

H.V.T.

Maurits Dekker. - De menschen meenen het goed met de menschen, roman. Amsterdam, Em. Querido's Uitg. Mij. 1934.

De heer Maurits Dekker is een onvriendelijk man, die onaangename dingen zegt over het leven van dezen vast en zeker weinig aangenamen tijd. Dat is zijn recht. Men hoeft als kunstenaar niet altijd het leelijke te ontzien ter wille van het

lieve publiek. Er mogen wel eens enkele uitzonderingen opduiken, die niet op den loop gaan voor de ‘nausée’ van drek en aanrijpende etterbuilen. Het publiek kan zich natuurlijk wreken, door den schrijver voor tendencieus uit te maken. Ja, de min of meer conservatieve lezer kan, wrevelig gestemd, het boek voor het einde met een boosaardigen zucht toeflappen en iets mompelen over die vervloekte revolutionnairen, die de eenvoudige luidjes steeds in opstand trachten te brengen en, als hun dit gelukt, den boel nog meer in 't honderd doen loopen. Hem blijve daarna, om den slechten indruk uit te wisschen, de oplossing van het Laurel-Hardy surrogaat of het pikante schunnigheidje ‘à la Française’. Hij steke daarbij zijn
Spreek-me-niet-meer-over-de-crisis-speld op en waarschuwe zijn vrienden, de boeken van dien Meneer Dekkers vooral niet te lezen. Want dat het er werkelijk niet meer door kan! Dat het een gevaar is!

Hij mag wel is waar daarna een bloedopdrang krijgen, veroorzaakt door zijn heilige verontwaardiging, en voor mijn part met de andere struisvogels naar den bliksem gaan. (Al geef ik toe, dat dit een zeer on-kristelijke wensch van me is).

Want, zoo we aan alles te recht twijfelen mogen, aan het gezond verstand der groote staatslieden van sommige mogendheden zoowel als aan het laatste greintje idealisme van de zoogenaamd leidende klassen, aan het bestaan der crisis mogen we voorzeker niet twijfelen. De crisis is. Zij heerscht, hardvochtig, dictatoriaal. Zij kiest haar slachtoffers en maait zonder mededoogen in de rangen der arbeiders en intellectueelen. Dit verschijnsel werd den schrijver van ‘Menschen meenen het goed met de menschen’ tot een obsessie. Hij werd er als het ware door gebiologeerd! Elke bladzijde van dit wrange boek zweet de crisis uit en groeit tot een aanklacht tegen het menschdom, dat zoo iets laat voortduren en moedwillig blijft gelooven in een systeem, dat afgedaan heeft, dat diende omvergesmeten en vervangen door... Ja, door wat? Het moge, zoo ge wilt, de zwakke zijde aangeven van dit boek, dat op deze vraag geen antwoord gegeven wordt. Want de auteur speelt geen oogenblik de rol van den man die het beter weet en dit of dat anders zou aanpakken. Hij houdt zich wijselijk bij de afbraak, maar doet dit met zulk doortastend brio, dat er van het geheele beschavingscomplex werkelijk geen steen meer op den andere blijft.

En zoo schuift aan ons ontzet oog de heele reeks miserabele crisis-slachtoffers voorbij. De scheppende kunstenaar, die, ten einde raad, in een fabriek belandt, waar stikgassen vervaardigd worden, bij een ongeluk het moordend gas inademt en ‘levend verrot’. De ontslagen gevangene, die alle poorten gesloten vindt, te veel waardigheidsgevoel overhoudt om souteneur of iets dergelijks te worden en ten slotte kan kiezen tusschen zelfmoord of opnieuw de gevangenis in. De onafhankelijke handwerker, die niet op kan tegen de concurrentie van het grootbedrijf en failliet gaat en de bestuurder van de groote fabriek, die, niettegenstaande de tot het uiterst doorgedreven rationalisatie van het bedrijf, den berg afgaat en zich een kogel door de hersens jaagt. Het heele leger der arbeiders, elk individu overgeleverd aan den willekeur van den werkgever. Het kleine renteniertje, dat zijn spaarduitjes in papieren gestoken heeft, die nagenoeg waardeloos worden, zijn logement niet meer kan betalen en zich verdrinkt. De arme, afgejakkerde typiste, die, verblind door voorgespiegelde weelde, in de armen valt van een gewetenloos superieur, maar later helaas, via het achterkamertje der engeltjesmaakster, terechtkomt in het graf. Menschen die suf worden, wreed, onverschillig of kindsch. Vrouwen en meisjes, die het trottoir opgaan

ter wille van de lieve boterham. Kampioen-dansers, die zich een tering dansen, terwijl een op sensatie belust publiek van leegloopers champagne zuipt. Enz....

Maurits Dekker schreef dit boek in een vlaag van wanhopig, opstandig pessimisme. Als een verzengende vlam laait zijn verontwaardiging telkens weer op, waar hij het hopeloos vechten beschrijft van menschen, die, opzwemmend tegen het getij van het noodlot, hun krachten voelen begeven en ten slotte duiken

om niet meer boven te komen. Wel hindert ons een beetje, dat het schema zoo moedwillig in elkaar gezet werd. Het blijkt al vrij spoedig, hoe het den ontslagen gevangene zal vergaan, dat het met de typiste spaak zal loopen en dat het groot radio-bedrijf van den heer Brand eenmaal den berg zal afdonderen. Verrassingen biedt het boek dus niet, tenzij die ééne groote verrassing der verbluffende technische vaardigheid van dezen auteur, welke blijkt te beschikken over een kennis van zaken, waarvoor ik eerbiedig mijn hoedje afneem. Verder constateer ik de beeldende vertelkunst en de virtuositeit, waarmee de zoo talrijke en uiteenloopende personages zuiver geschakeerd en vlijm-scherp gekarakteriseerd werden. Hoe ook de lezer moge denken over den opzet en de tendenz van dit boek, hij zal het met mij eens worden, dat de heer Maurits Dekker een geboren romancier is. Qu'il sait son métier! Want voortreffelijk werd deze roman uitgewerkt en naast de haast oproerige verontwaardiging, die den schrijver op zeker oogenblik een ruwen vloek ontrukt, trilt op menige bladzijde het warme mededoogen voor arme, zwoegende menschen, tillend aan problemen, die hun krachten te boven gaan.

Louis Saalborn. - De vader en de zoon, roman. Amsterdam, Em. Querido's Uitg. Mij. 1934.

Een gevestigd kunstenaar, schilder en tooneelspeler, maakt op zeker oogenblik van zijn leven de balans op van wat gedurende zijn loopbaan bereikt en van wat niet bereikt werd. Dat brengt hem er toe, met weemoed terug te blikken op het verleden, op zijn jeugd. Als hij zich daarbij eerlijk afvraagt, wien hij voornamelijk te danken heeft, zoo hij in den loop der jaren opgroeide tot een veelzijdig geprezen artist, dan rijst voor hem het beeld van zijn vader op, den man, die zijn heele leven trouw bleef aan het allerpuurste kunstideaal. Al wat ik verwezenlijkte op tooneelgebied, denkt hij, was de voortzetting van wat vader begon, toen hij nog over de volle maat van zijn kracht beschikte. Maar vader is dood en door allen vergeten. Dat is onrechtvaardig! Ik wil hem, als een dankbare zoon, ontrukken aan de vergetelheid!

Zoo ontstaat het boek ‘De vader en de zoon’ en dient voor alles beschouwd als een daad van piëteit. Geschreven in den teeren, melancholischen stijl van den tot rust gekomen man die achteruitblikt, ontroert het ons, wijl het ons warm-levende, natuurlijk-eenvoudige levens biedt, die wij met belangstelling volgen in hun op- en ondergang. Veel kunnen we daarbij aanstippen. Dat de psychologische uitwerking soms wat naïef aandoet. Dat het sympathisch licht wel wat uitsluitend zijn bundels richt naar den vader. Dat sommige, met grooten ernst uitgesproken kunstopvattingen niet altijd zoo buitengewoon interessant zijn. Dat sommige dingen ons niet altijd voldoende duidelijk gemaakt worden, als bijv. het plots eindigen van Willy's liefde voor de vrouw, waarmede hij acht volle jaren vreugde en zorgen deelde. Dat de oorlogsperiode, die ook in Nederland toch min of meer haar stempel drukte op elk familieleven, onbesproken blijft. Dat... Maar in dezen zin verder gaan zou gaan lijken op kleinzielige vitterij. Want al hebben we niet met een letterkundig meesterwerk te maken, we moeten toegeven dat Louis Saalborn een roman kan opbouwen en stellen met genoegen vast, dat er iets ouderwetsch-gemoedelijks zit in de wijze van vertellen, die menigen Vlaamschen lezer voorzeker weldadig zal aandoen.

E. BOSSCHAERTS.

Bruno Brehm. - Apis und Este. Piper. Munchen; 560 blz.; ing. 4,40 M.; geb. 5,80 M.

Dit zeer mooie werk van Bruno Brehm toont den jongen Oostenrijkschen verteller op een hoogtepunt van zijn kunnen. ‘Apis und Este’, een Frans Ferdinand-roman, is historische arbeid van strenge objectiviteit, en toch tegelijkertijd het gewrocht van een sterken dichter. Slechts een litteraire figuur van eerste

gehalte kon de schokkende gebeurtenissen, die hier verhaald worden, zoo pakkend voortooveren, dat ieder van ons hen als ooggetuige waant bij te wonen. We leven sidderend in de meest dramatische atmosfeer en dit van het begin tot het eind. Het vangt aan met den moord op Koning Alexander van Servië en zijn gemalin Draga in 1903. Het hoofd der samenzweerders was de Servische majoor Dragutin Dimitrijevic, de 'Apis' van het boek. Hij zou ook den aanslag op den 'Este' Frans Ferdinand leiden. Na den dood van Frans V, den laatsten hertog van Modena, kwam de naam van het oude en beroemde Italiaansche vorstenhuis Este - van Ateste (Adestum): men denke ook aan Liszt's 'Waterspelen van de Villa d'Este'; de prachtige Villa d'Este te Tivoli was gebouwd door den kardinaal Hippolytus de Jongere van Este (16e eeuw) - aan aartshertog Frans Ferdinand, den oudsten zoon van aartshertog Karel Lodewijk, den broeder van keizer Frans Jozef. Hij voerde den titel van aartshertog van Oostenrijk-Este en werd - ieder weet het - den 28n Juni 1914 te Serajewo vermoord. Tusschen de aanslagen op Alexander en Frans Ferdinand trekt nog eenmaal het oude Oostenrijk aan ons voorbij, met b.v. de schitterende processie op Sacramentsdag te Weenen of het prijsrijden tusschen de vertegenwoordigers van de Europeesche legers. Wij zien Frans Ferdinand op de jacht in de Salzburgsche wouden en later met vrouw en kinderen in den rozentuin van het slot te Konopischt, terwijl reeds de samenzweerders te Serajewo aanlanden.

Immer is het aangrijpende boek bezield door een diepe menschelijkheid en de meesterlijke voorstellingswijze gelukt er in het ontzettende in het bereik van hooge kunst te plaatsen. Brehm schreef in dezen roman een stuk wereldgeschiedenis op, dat nog heden in ons allen blijft naleven. Alle eerbied voor 's schrijvers diepgrondig inzicht in de feiten en zijn verbazende letterkundige kracht.

Dr. J.P.

Nieuwe uitgaven.

Van den Dürr'schen boekhandel, Leipzig:

Prof. Dr. med. R. FETSCHER: Rassenhygiene, eine erste Einführung für Lehrer; 55 blz.; M. 130.

Bondig worden de jongste gegevens over teeltkeus, overerving, rassen (ook de onderverdeeling in Europa), de Duitsche bevolkingsbeweging uiteengezet. In het hoofdstuk Der Weg der Rassenhygiene toont de schrijver zich o.a. een voorstander van steriliseering, die hij reeds straffeloos toepaste als ze nog streng bij de wet verboden was; maar 'een der grootste daden van de regeering van Adolf Hitler was het uitvaardigen van een steriliseeringswet...' Ook spreekt hij de hoop uit op het weer in bezit komen van koloniën...

Van Star Publishing Trust, Bosch en Duin (Den Dolder):

KRISNAMURTI: Van Waarheid en Leven; 288 blz.: *f* 1.50; geb. *f* 2.25.

Lezingen, in Ommen, Amerika en Britsch-Indië door Krisnamurti gehouden, naar onderwerpen in hoofdstukken gerangschikt. Allerlei vraagstukken komen in bespreking: ethiek, waarheid, godsdienst, het ik-bewustzijn, het huwelijk, sociale

toestanden, de dwang om zich naar conventies te vervormen, de verwoestende kracht van gelijkvormigheid, het vrij zijn van den geest, de zelfzucht, intuïtie, de huidige beschaving, wijsheid die met eenvoud van hart moet worden verzameld, en zoo veel meer...

Een typographisch goed verzorgd boek, dat tot nadenken dwingt en bestemd is om dikwijls, bij gedeelten, te worden ingezien.

Alphabetische Lijst der Medewerkers

A.,	379
ADRIAENSEN, R.	49
AUWELEER, Ward	108
BOEYE, Eugenie	32, 414
BOSSCHAERTS, E.	568
CALLANT, Alexis	55
CASTEELS, Karel	68, 106, 322
CLAEYS, Dr Robert	161
CLOSSET, Dr F.	128
DE BACKER, Dr Franz	416
DE BRUYNE, Prof, C.	481
DE CAT, Herman	360
DE GEEST, A.	560
DERUELLE, Dr Marcel	337, 385
DE VRIES, Jan	529
DE WILDE, Frans	104, 411
DIRICKX, Frans	11
FONCKE, Dr Robert	216, 259, 306
FRANCKEN, Frits	27
HOSTE, Julius	97, 145
MENNEKENS, Jef	242, 289, 345, 397
MONTEYNE, Lode	110, 187, 222, 510
PEE, Dr Julius	43, 78
P., J.	47, 93, 138, 190, 239, 284, 335, 381, 429, 477, 525, 570

PEETERS, Dr Jozef 43, 184, 275, 425, 519, 566
PERCEVAL, Anna 410
POPPE, Dr W. 324
PRYWES-INGBER, Dora 362

RABHOOY, Tine 33
RED. 241
ROELS, Dolf 89, 225

S., M. 135
S. 381
SCHEPENS, Jan 422, 493
SCHMIDT, Ernest W. 455
STIJNS, Marcel 433

THIERY, Herman 175, 323

VAN ASSCHE, Piet 563
VAN BOECKXSEL, August 505
VANDERPOORTEN, Arthur 545
V.E., F. 320
VAN LOEY, Dr A. 193
VAN RIEL, Leo 326
V.T., H. 568
VAN TICHELEN, H. 141, 233, 238, 279, 333, 474
VAN WERVEKE, Prof. Hans 5, 46
VERCAMMEN, Jan 448, 504

WYNDAELE, Dr Pieter 35, 74